

K 129 923
3

33763033

VII

უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ

წიგნი XX

ბეორგიკა ტ. VII

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

Комиссия по публикации иностранных
источников о Грузии

Институт
Востоковедения

FONTES PEREGRINI AD GEORGIAM PERTINENTES

ГЕОРГИКА

СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ О ГРУЗИИ

ТОМ VII

Греческие тексты с грузинским переводом издал и примечаниями снабдил
С. Г. Каухчишвили

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA AD GEORGIAM PERTINENTIA

TOMUS VII

Textum graecum cum versione iberica edidit commentariisque instruxit
Sim. Kauchtschischwili

ИЗДАТЕЛЬСТВО „МЕЦНИЕРЕБА“
ТБИЛИСИ — 1967

SUMPTIBUS „MEÇNIEREBA“
TBILISIS, MCMLXVII

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

საქართველოს შესახებ არსებული
უცხოური წყაროების კომისია

აღმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი

გეორგიკა

გიზანგიული მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მეშვიდე

ტიპტები ქართული თარგმანით გამოცემა და განმარტებები დაურთო
სიმონ შაუხჩიშვილმა

ბაზომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი—1967

შთავარი რედაქცია: ი. აბულაძე, ვლ. ფუთუჩიძე, ს. ქაუხჩიშვილი,
ბ. შიჩიძე (მთ. რედაქტორი), ს. ჯიძია

ბერძნულ-რომაული წყაროების
სერიის რედაქტორი
ს ი მ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი

შინაარსი

VII ტომისა

წინასიტყვაობა	VII
კორიდეთის ოთხთავის ბერძნული მინაწერები	1
მინაწერები X—XIII საუკუნეებისა 1. — კორიდეთის ბერძნული სახარების ქართული მინაწერების დათარიღებისათვის 11. — დამა- ტება 16.	
იოანე ცეცი	17
იოანეს ბიოგრაფია 17. — იბერები, აბაზგები და ალანები ერთი ტომისა არიან 23. — მასაგეტები არიან აბაზგები 25. — ხალიბები 27. — ქალაქი ალიბე 27. — ამოჩაღები და საგრომატები 27. — დედოფალი კირკე ოდისეესის მეუღლეა 29. — იასონი და პელიასი 29. — იბერიის ქსოვილები 31. — კოლხეთის ქალაქი კატაია 32. — ოჭროს საწმისი 33. — იასონი ჟვან იბრუნებს ოჭროს საწმისს 34. — მედეამ თავის მამას საეფო ტახტი კვლავ მოაპოვებინა 35. — კოლ- ხური დრაკონი 35. — მედეა აქილევისს მეუღლეა 35. — არგონავტე- ბის ღამჭრობა 36. — კოლხები ეგვიპტიდან არიან გადმოსახლებული 36. — კოლხების ქალაქი პოლები 37. — ანა კოლხეთის ქალაქია 37. — ხალიბები—სკვითური ტომია 37. — კოლხები—ღახური ტო- მია 37. — კოლხეთის ქალაქი კატაია 38. — კოლხების ქალაქი პო- ლები 38.	
გიორგი აკროპოლიტე	40
შრომის სათაური 41. — ისტორიის მიხანი და დანიშნულება 41. — დავით ტრაპიზონის მბრძანებლის აღექვისი ემა 43. — სილონი 46.	
გიორგი პახიმეტე	48
გიორგი პახიმეტეს ავტობიოგრაფიიდან 49. — საქართველოს მეფე დავით VII 52. — კონსტანტინეპოლის პატრიარქი გერმანე, წარმო- შობილ ღაზი 58. — მონღოლების შემოსევა შავი ზღვის სანაპი- როებზე 65. — ღახთა არქონტი იოანე 67. — ღახთა მთავრის იოანე II კონსტანტინის გარდაცვალება 79. — ტრაპიზონის მეფე აღექსი II 81.	
ეფრემის ქრონიკა	89
ეფრემი ბასილი II აბაზგების წინააღმდეგ 90. — თურქების შეჭვა ბიზანტიაში კავკასიის გზით კონსტანტინე IX მონომახოსის დროს 91. — ბიზელი VII პარაქინაეი. მისი ცალი მარიაშ მართა-ყოფილი 91. — კონსტანტინე გაბოა 93. — ხალდიის მმართველი ალტუხი 94. — იბერიელები ბიზანტიის ჯარში 94.	

- ნიციფორე ქსანთოპულოსი** 97
 ბიოგრაფიული ცნობები 97. — იბერთა მოქცევა 100. — ევაგრი პონ-
 ტოელი 106. — ნიციფორე ქსანთოპულოსის ცნობები ევაგრი პონ-
 ტოელის შესახებ 107. — ანდრია მოციქული საქართველოში 115. —
 აბაზგების გაქრისტიანება 117.
- ნიციფორე გრიგორასი** 119
 ბიოგრაფიული ცნობები 119. — კოლხიდის მპყრობელი ალექსი კომ-
 ნენოსი 123. — სკვითები 124. — სკვითების ლაშქრობანი. ჯიქები,
 აბაზგები 129. — სკვითების ლაშქრობა კოლხიდაში და იბერიაში
 131. — კოლხეთი—მართლმადიდებელი ქვეყანაა 133. — კოლხთა და
 ლახთა ქვეყანა 134. — პომპეუსის ლაშქრობა კავკასიაში 135. —
 იოანე ლახის გარდაცვალება 136. — ეგვიპტელი ჯამბაზები იბერიასა
 და კოლხეთში 142. — ტრაპიზონის მეფე ბასილი 142. — დედოფალი
 იოინე და ანახუტლუ 143. — ტრაპიზონის მეფე ბასილი 147.
- მიქელ პანარეტოსი** 161
 ბიოგრაფიული ცნობები 161. — ალექსის მეფობა 165. — ანდრონიკის
 მეფობა 166. — იოანე აქსუხოსის მეფობა 167. — მანუილის მეფობა
 167. — ანდრონიკის მეფობა 168. — იოანეს მეფობა 169. — ალექსის
 მეფობა 172. — ტრაპიზონის „ქრონიკის“ დანარჩენი ცნობები
 173—224.
- დამატება: ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტარებული ლექ-
 სიკონი** 1—69

წინასიტყვაობა

„გეორგიკის“ VII ტომში, ძირითადად, მოთავსებულია XII—XIV საუკუნეთა ბიზანტიურ-ბერძნული მასალები საქართველოს შესახებ. იმ ბიზანტიელ მწერალთა შორის, რომელთაც ეკუთვნის ეს მასალები, პირველ რიგში აღსანიშნავი არიან ისტორიკოსები გიორგი პახიმერე, ნიკიფორე გრიგორასი და მიქელ პანარეტოსი. პირველი ორი მწერლის „ისტორიები“, სხვა ცნობებს შორის, შეიცავენ მდიდარ მასალას ტრაპიზონის სამეფოს ცხოვრების შესახებ, ხოლო მესამე ისტორიკოსის მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკა“ მთლიანად ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიას წარმოადგენს, ამ სამეფოს დაარსებიდან მისი არსებობის ბოლო წლებამდე. თუ მიქელ პანარეტოსი, რომლის მოღვაწეობა უმთავრესად იოანე-ალექსი III-ის მეფობას (1350—1390 წ. წ.) ხვდება, უთუოდ ჩანს ტრაპიზონში არსებული ქართული ორიენტაციის დასის წარმომადგენლად, ამის თქმა არ შეიძლება გიორგი პახიმერეზე და ნიკიფორე გრიგორასზე (ბიზანტიის კარის ისტორიკოსებზე), რომელთა ბიზანტიური ორიენტაცია არავითარ ეჭვებს არ იწვევს. როგორც ბიზანტიის კეისრები არ სცნობდნენ მეფეებად ტრაპიზონის მეფეებს და მათ მთავრებს (ἄρχαι, ἀρχηγός) უწოდებდნენ, ისე გიორგი პახიმერესთვის და ნიკიფორე გრიგორასისთვის ტრაპიზონელი მეფეები მხოლოდ მთავრები არიან (τῶν Λαζῶν ἀρχοῦν; გვ. 67, ὁ τῶν Λαζῶν ἀρχηγός გვ. 79, ὁ τῆς Τραπεζισης τοῦ ἔξιστοῦν მიწωαμῆνος „ტრაპეზუნტის მპყრობელი“ გვ. 143), იმ დროს როდესაც მიქელ პანარეტოსი მათ ყოველთვის βασιλεῦს-ის ტიტულით იხსენიებს. მიქელ პანარეტოსი ტრაპიზონის მმართველის მიმართ ყოველთვის ამბობს βρασιλευσεν (გვ. 166), ნიკიფორე გრიგორასი კი ამბობს: ἡρχε („იმთავრა“, გვ. 142). ნიკიფორე გრიგორასი, მსგავსად მიხეილ VIII პალეოლოგოსისა გულსწყურებით ამბობს ტრაპიზონის მმართველებზე: ძალიან გათამამებული იყვნენ თავიანთი ადგილების სიმტკიცით და მიითვისეს ძალაუფლება, დღემდე ფლობენ მას და თავიანთ შეილებსა და შეილთა-შვილებს გადასცეს იგი, ვითარცა რაღაც მასიყული მემკვიდრეობა (გვ. 24).

მიუხედავად ამისა სამივე ზემოხსენებული ისტორიკოსი ერთნაირად ასახავს ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიის სხვადასხვა მონაკვეთებს, ისინი ერთნაირის ზედმიწევნით გვიამბობენ ფაქტებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ სამივე ისტორიკოსის განკარგულებაში იყო პირველწყაროები, რომელთა მიხედვით ფაქტიურ მასალას გადმოგვცემენ, ხოლო ამ მასალას თავისი (პროქართული თუ პრობიზანტიური) ორიენტაციის მიხედვით აშუქებენ. და, ამრიგად, ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიის შესასწავლად სანდო დასაყრდენს ქმნიან.

ჩვენ საგანგებოდ შევჩერდით ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიის მასალაზე, რამდენადაც ჩვენი დღევანდელი ისტორიოგრაფიის ერთერთ საკვანძო საკითხს წარმოადგენს ტრაპიზონ-საქართველოს ურთიერთობის გაშუქება. მაგრამ წინამდებარე VII ტომში ბევრი სხვა საყურადღებო მასალაც არის (იოანე ცეცე, ნიკიფორე ქსანთოპუპულოსი და სხვ.).

* * *

დამატების სახით დავურთეთ ჩვენ „ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის“ დასაწყისი ნაწილი. მართალია, „გეორგიკას“ ჰქვია „ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“, ხოლო ჩვენს „ლექსიკონში“ ამის მსგავსი არაფერია, მაგრამ რამდენადაც ეს „ლექსიკონი“ ასახავს ბიზანტია-საქართველოს ენობრივი (და, ვიტყვოდი, ლიტერატურული) პარალელების შესასწავლად საჭირო მასალას, ჩვენ შესაძლებლად დავინახეთ ადგილი დაგვეთმო „გეორგიკაში“ ამ მასალისათვის და მოგვეთავსებინა, როგორც ნიშნულში, „ლექსიკონის“ ერთი ნაწილი (დაწვრილებით ამის შესახებ იხ. ქვემოთ, „ლექსიკონის“ შესავალ ნარკვევში).

ხიმ. ყაუხჩიშვილი

თბილისი

1967 წლის დეკემბერი

კორიდეთის ოთხთავის ბერძნული მინაწერები

(X—XIII საუკ.)

კორიდეთის ოთხთავი ეწოდება ბერძნული სახარების იმ ნუსხას, რომელიც IX საუკუნით თარიღდება და გადაწერილია საქართველოში ქართველი კალიგრაფის მიერ. უკვე X საუკუნეში, კეისარ ნიკიფორე ფოკას მეფობაში (963—969 წ. წ.), ეს ხელნაწერი დაცული იყო სოფელ კორიდეთში, რომელიც მდებარეობდა კოროხის შესართავის, მდინარე მურლულის მარჯვენა ნაპირას. კორიდეთში ეს ხელნაწერი XV საუკუნემდე იყო, ხოლო შემდეგ, ჩვენთვის უცნობი მიზეზების გამო, ის წაღებულ იქმნა სვანეთში, კალაში, კვირიკეს და ივლიტას სახელობის ეკლესიაში.

1869 წელს ქუთაისის გუბერნატორმა ლევაშოვმა ეს ბერძნული ხელნაწერი ჩამოართვა სვანებს და წაიღო პეტერბურგში: აქ გაიცნო ეს ხელნაწერი აკად. მ. ბროსემ, რომელმაც უძღვნა მას გამოკვლევა: *Note sur un manuscrit grec des quatre Evangiles, rapporté du Souaneth-Libre et appartenant au comte Panin (Mélanges Asiatiques, t. VI, Octobre 1870, 269 — 286)*. გაბრიელ ეპისკოპოსისა და ლევან დადგეშქელიანის შუამდგომლობით ხელნაწერი საქართველოში იქნა დაბრუნებული და გადაეცა გელათის მონასტერს, სადაც ის ინახებოდა 1901 წლამდე, ხოლო ამ წელს ის გადმოიგზავნა თბილისში და საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექციაში შევიდა. ამჟამად იგი კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტშია: **A—993**.

კორიდეთის ბერძნული ოთხთავი იმთავითვე იქნა შეფასებული (ჯერ კიდევ მ. ბროსეს მიერ ზემოთ აღნიშნულ გამოკვლევაში) როგორც ერთ-ერთი საუკეთესო ნუსხა ოთხთავის ტექსტის დასადგენად. ამით იყო გამოწვეული, რომ გადაწყდა კორიდეთის ბერძნული ოთხთავის ტექსტის დაბეჭდვა და 1907 წელს კიდევ გამოიცა ფოტოტიპიურად მარკოზ მახარებლის თავი (*Материалы по археологии Кавказа, вып. XI, под редакцией графини Уваровой*).

კორიდეთის ოთხთავის ხელნაწერის აშიებზე (ზოგჯერ შიგ-ტექსტში) მოიპოვება მინაწერები, როგორც ბერძნულ ისე ქართულ ენაზე. ეს მინაწერები თარიღდება X—XIII საუკუნეებით და შუქს ჰფენენ საქართველოს ისტორიის რიგ საკითხებს.

ხელნაწერის ქართული მინაწერები შესწავლილი და გამოცემული აქვთ მ. ბროსეს, მ. ჯანაშვილს და აკად. ნ. მარსს:

1) მ. ბროსე, იხ. ზემოთ დასახელებული ნარკვევი Note sur un manuscrit...

2) М. Джанашивили, Описание рукописей церковного музея духовенства грузинской епархии, книга III. Тифлис 1908, стр. 233—250.

3) Н. Марр, Грузинские приписки греческого Евангелия на Коридии: ИАН 1911, стр. 211—240.

ხელნაწერის ბერძნული მინაწერები გამოკვლეულია შემდეგ შრომებში:

1) ბროსეს ზემოთ დასახელებულ შრომაში მოჰყავს მხოლოდ სამი ბერძნული მინაწერი და ორი სხვა მინაწერის შინაარსს გადმოგვცემს.

2) Weermann und Gregory, Die Koridethi-Evangelien 038. Leipzig 1913, mit 12 Tafeln u. 2 Karten.

3) Г. Ф. Церетели (чл. корр. АН СССР), Коридетская рукопись и ее греческие приписки. Тбилиси 1937. სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის გამომცემლობა. 73 გვ. და პალეოგრაფიული ტაბულეები.

პროფ. გრიგოლ წერეთელმა ზედმიწევნით შეისწავლა კორიდეთის ოთხთავი, ხოლო მის ბერძნულ მინაწერებში ამოიკითხა ბევრი ახალი ცნობა იმის მეშვეობით, რომ წინამორბედთა მიერ გაშიფრულ მინაწერთა ტექსტებში შთილი რიგი გაუმჯობესება და კონიექტურა შეიტანა.

ასეთ ახალ წინაკითხებს და კონიექტურებს წარმოადგენენ, მაგალითად:

1) II მინაწერში საკუთარი სახელის *Κυριαχου*-ის ამოკითხვა, ნაცვლად *αρχαίου*-ისა (სიტყვისაგან *αρχαι*), როგორც სხვებმა ფიქრობდნენ.

2) II მინაწერში სიტყვისათვის *δχιος* ახალი მნიშვნელობის („მგზავრი“, „მოგზაური“) დადგენა.

3) IV მინაწერში კაცის სახელის *Σαβιανου*-ს ამოშიფრვა ნაცვლად გრეგორის მიერ მოწოდებული *δβιανου*-სა.

4) VI მინაწერში გარკვეულია მნიშვნელობა სიტყვისა *σῆμα*.

5) VI მინაწერში კაცის სახელის ბუღუ-ს ამოკითხვა (და არა გეოგრაფიული სახელისა, როგორც წინათ ფიქრობდნენ).

6) გამორკვევა იმისა, რომ VIII მინაწერში მოხსენებულ *Καυα-
xένis* არის გურგენ კლარჯი.

7) V მინაწერში სხვების მიერ ამოკითხული უაზრო წინადადება *οὐκ ἔχουσιν*: *ἐξῆλατταμειος* გაიმართა ნათელ წინადადებად; *ὡς ἔχουσιν* *ἐξῆλατταμειος*.

ქვემოთ ჩვენ ვბეჭდავთ კორინდეთის ოთხთავის ბერძნულ მინაწერებს პროფ. გრიგოლ წერეთლის გამოცემის მიხედვით. ზოგჯერ ვუროთავთ ჩვენ საკუთარ შენიშვნებს ტექსტის გაგებისათვის.

I

Ἡμεῖς ¹ οἱ ἄμαρτωλοὶ καὶ ὠ-
γμένοι, ἡγούμενοι τῆς ἁμαρτίας ²
θεοτόκου τοῦ Κορινθίου πρε-
σβύτερος Μιχαήλ, ὁ ἀδελφός μου
Στέφανος καὶ σὺς αὐτὸν ³.

ჩვენ, ცოდვილნი და დევნილ-
ნი, წინამძღვარი კორინდეთის
ზეწმინდა ლეთისმშობლის [მონა-
სტრისა] ხუცესი მიხაელი, ჩემი
ძმა სტეფანე და მისი ვაჟი.

II

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ
τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.
Ἐγὼ ἱερὸς ¹ Γρηγόριος Ὡσλῆν
(.) ἡγόρασα ἀπὸ ² τῶν Ἰωάν-

სახელითა მამისათა და ძისა-
თა და სულისა წმიდისათა.
მე, ხუცესმა გრიგოლ ოლთ-
[ისელმა], ვიყიდე იოანესგან და

¹ სწერია: *εμεις* (= *εμεις* || *ἡμεεις*). იხ. მინაწერი VII, შენ. 1.

² სიტყვა *ἁμαρτίας* ნიშნავს სიტყვა-სიტყვით „ზეწმინდა“-ს, მაგრამ ქართულ ენაში მიღებული ნომენკლატურით აქ, რასაკვირველია, უნდა ითქვას „ყოვლად წმინდა“. რომ ეს მართლაც ასე ესმოდათ, ჩანს კორინდეთის საბარების ქარ-თული მინაწერებიდან. ასე, მაგალითად, პირველ მინაწერში ვკითხულობთ: «დაწერილი ეს თქონ ყოლა წმიდასა ღუ-მშობელსა კორინდეთისასა...», რაც ზედმიწევნით გადმოგვცემს ბერძნულს *τῆς ἁμαρτίας θεοτόκου τοῦ Κορινθίου* (იხ. H. Marr. Грузинские приписки греческого Евангелия из Коринда: ИАН 1911, გვ. 223).

³ გრ. წერეთლის აზრით ეს მინაწერი შეიძლება X საუკუნით დათარიღდეს.

⁴ ეს მინაწერი გრ. წერეთლის მიერ XI საუკუნით არის დათარიღებული.

⁵ სწერია *ἱερὸς*, უდრის *ἱερὸς*. ახალ ხალხურ ბერძნულში შენიშნულია სიტყვა *βασιλῆς* (ე. ი. *βασιლῆς*).

⁶ ახალ ხალხური ბერძნულიდან მომდინარეობს თანდებულ ძაბ-ს ხმატება აკუბატივის ბრონასთან: ძაბ ἔδ' Ἰωάνηυ „იოანესგან“.

νην καὶ τὸν Κυριακὸν¹ Ἐρητόπου-
λον τόπον μετόχιον² καὶ ἔδωκα
ταύτην ἑλοικότευνα³ βοτανάτα⁴ ἔμο
ἔμπρὸς τῶν προγεγραμμένων μαρ-
τύρων· ἔμπρὸς πρεσβυτέρων τὸν

კვირიკე სერიტოპულოსგან ადგი-
ლი მეტოქი (მონასტრისა?) და
მივეცი საფასურად ორი ოქროს
ბოტანიტი ზემოხსენებულ მოწ-
მეთა თანადასწრებით, თანადა-

¹ სწერია *κῆριαιον*. ამ სიტყვაში Beermann-მა დაინახა აკუზატივის ბრუნვა სიტყვისაგან *κῆρις* („მაცნე“, „მქადაგებელი“), იმ დროს როდესაც აქ გვაქვს საკუთარი სახელი *Κυριακός* („კვირიკე“, „ვიყიდე იოანესგან და კვირიკესგან“). თანაც *κῆριαιον* იქნებოდა არარსებული აკუზატივი (უნდა ყოფილიყო *κῆριαια*).

² *τόπον μετόχιον* — ამ გამოთქმაში *μετόχιον* არის ზედსართავი სახელი *μετόχιος* („საფერმე“, „სამეურნეო), რ. მ. — „საფერმე ადგილი“. ძველქართულში კარგად არის ცნობილი „მეტოქი“. ეს არის „მონასტრის კუთვნილი, მაგრამ სხვაგან მდებარე დროებით სამყოფი სახლი“ (ა. შ ა ნ ი ძ ე, იოანე და ექეთიმეს ცხოვრებისათვის დართული ლექსიკონი, თბ. 1946; ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, მასალები ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, თბ. 1946, გვ. 87). „იოანეს და ეფთემეს ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ: «გინა შინა მონასტერსა გინა გარე მეტოქთა კელრისა გასაგებელნი იყვნეს».

³ *ἑλοικότευνα βοτανάτα* ოქროს ბოტანიატები, სიტყვა *ἑλοικότευνα* ძველს ბერძნულში არ გვხვდება, იმით აღინიშნება პაპირუსებში და ზოგიერთ ბიზანტიურ ტექსტებში «სოლიდია», «ოქროს დინარია» (იხ. Sophokles).

⁴ *βοτανάτα* (ბოტანიატა) აღნიშნავს ნიკიფორე III ბოტანიატის მეფობაში (1078 — 1081) მოჭრილ მონეტას.

ნიკიფორე ბოტანიატეს მონეტები, როგორც ჩანს, საქართველოში მიმოქცეული იყო. საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკურ ფონდში საკმაო რაოდენობით მოიპოვება მონეტები წარწერებით: *Νικηφόρος Δεσπότης, Νικηφόρος Δεσπότης Βοτανιάτης, Κύρις φάλαττε Νικηφόρου Δεσπότην* (იხ. თ ა მ ა რ ა ბ რ ა შ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ბიზანტიური მონეტები, თბ. 1965, გვ. 108 — 110).

¹ მონეტა „ბოტანიტი“ ნახმარია იმავე კორიდეთის ოთხთავის ქართულ მინაწერებში, ისეთივე ორთოგრაფიით როგორც ბერძნულში:

X 39—40: «...პირითა ღრთისათოჲ შემოგადგე პირველ სამოცი, მაგრა ათი გაგიშოი და ორმოცდაათისა ბოტანიტისაი ავიღე» („ჯერ სამოცი [ბოტანიტი] დაგარიცხე, ხოლო შემდეგ ათი ჩამოგაკელი და მხოლოდ ორმოცდაათი ბოტანიტი გადაგაბდევინე“).

XII 13—14: «და ვინცა ესე დაწერილი შალ[ოს], ათი ბოტანიტი ზღოს» („ვინც ეს ზელშეკრულება დაარღვიოს, გადაიხადოს ათი ბოტანიტი“).

ეს მონეტა ცნობილია აგრეთვე ათონის ქართველთათვის. ათონის ალაპებში ვკითხულობთ:

1) *ათუესა იანვარსა ი*დ: ...ალაპი იოანესთჳს და მიქელისთჳს... ესე ძმანი კახელნი მოვიდეს დიდისა სიყუარულითა მონასტერსა ჩუენსა და დაყვეს რაოდენიმე ეამი, და მოსცეს ველესიასა ლიტრაჲ ერთი დრაჰკანი ვოტანიტი...».

2) *ათუესა ოკლონბერსა კ*გ: წ¹სა იაკობ ძმისა უფლისასა ალაპი არს იაკობ იაყუთი ყოფილისაჲ; მოსცა ველესიასა დრაჰკანი სტავრო-ვოტანიტი რ.

παπᾶν Ἰὸβην καὶ τὸν Μάρκον
καὶ [τὸν π]απᾶν Μιχαήλ καὶ
τὸν Κυριακὸν καὶ τὸν Ματθεῖον
[.....]τῆς βίας Κουρτζέκης. Μάρ-
τυρες ἀπέγραψαν.

სწრებით ხუცებისა, მამა იობისა
და მარკოზისა, მამა მიხაელისა
და კვირიკესა და მატესისა.....
ძევას კურძეკისა. მოწმეებმა ხელი
მოაწერეს.

III

Ἐγὼ ἁμαρτωλὸς¹ Ματθαῖος
δουλὸς² τῆς καὶ ξένος κατέλαβον
ἐν τῇ ἀγίᾳ μονῇ τῆς ὑπεραγίας
θεοτόκου τοῦ Κοριδαίου³ ἐπὶ βι-
σλῆως Ἀγδρονίου... διη⁴ τῆς
Ῥωμανίας.

მე, ცოდვილი მათე, მოგზაუ-
რ^o და უცხოთესლი, მოვედი კო-
რიდეთის ყოვლად-წმინდა ღვთის-
მშობლის მონასტერში რომანიის
მეთის ანდრონიკეს დროს.

IV

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ სახელითა მამისათა და ძი-
τοῦ ἁγίου καὶ [ἀγίου] πνεύματος. სათა და სულისა [წმიდისათა].

¹ ეს მინაწერი, განსხვავებით დანარჩენი მინაწერებისაგან, ყველაზე უფრო მეტ ორთოგრაფიულ შეუსაბამობებს იძლევა: *αμαρτωλως*, *της* (*εις*), *κλειστος* (*κατέλαβον*), *της* (*της*), *ηπεραγιας* (*υπεραγιας*) და სხვ.

² *δουλος* — ასეთი სიტყვა სხვაგან არსად გვხვდება. მინაწერში სწერია *οικη*. თუ ჩვენ ამას წაიკითხავთ *δουλος*, რაც ნიშნავს „დაყოვნებას“, „დაგვიანებას“. შინაარსობლივად არ არის ნათელი. გრ. წერეთელს მოჰყავს პ. ივანშტედტის მიერ მისი დაეალებით შეკრებილი მასალა, რომლის მიხედვით, კოპტური და ეგვიპტურ-ბერძნული ლექსიკის გამოყენებით, შესაძლებელი ხდება მეზობელი სიტყვის *ξῆσις*-ის მოშველიებით გაგებულ იქნეს *მაიცა* როგორც „მოგზაური“, „მოგზაური“.

³ ასე სწერია.

⁴ სიძნელეს წარმოადგენს იმის დადგენა, თუ *διη* რომელი სიტყვის დაბოლოებაა. ბერძნული ფიქრობდა, რომ აქ უნდა ყოფილიყო *θεοποιη*, მაგრამ. მართალია, ახრით მიუდგებოდა, ხოლო დაწერილობით არ შეესაბამება. გრ. წერეთლის ახრით, იქნებ აქ *χριστιοδιη* (= *χριστιοδιης*) „მწყალობელი“ ეწერა!

ან დ რ ო ნ ი კ ე შეფე შეიძლება იყოს:

1) ანდრონიკე I კონსტანტინის — ბიზანტიის კეისარი 1183 — 1185 წ.წ, ან

2) ანდრონიკე გილონი — ტრაპეზუნტის კეისარი 1222 — 1235 წ. წ.

რადგან დამწერლობის მიხედვით, ეს მინაწერი, გრ. წერეთლის ახრით, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება XII საუკუნეს მიეკუთვნოს, რჩება, მაშასადამე, XIII საუკუნის ანდრონიკე გულონი (თუ გულოსი). ასოების მოზაზულობანი. ამბობს გრ. წერეთელი, უძველად მოწმობენ XIII საუკუნის სასარგებლოდ (*Die Formen der Buchstaben zeugen unbeding t für das XIII Jahrhundert*).

Ἐμὲ Σαδόνιν¹, κάρει, συγγάρει² შეგვიწყალე, უფალო, მე სადუნი
καὶ τὸν Λάζαρον³. და ლაზარე.

V

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς, υἱοῦ
καὶ ἁγίου πνεύματος. Ἐγὼ δὲ δια-
τάσσω τὸ πρῶτον⁴ μὲν, ἢ ἰσ-
χάτηρ τοῦ πρῶτον⁵ Μιχαήλ
τοῦ ἁγίου⁶, [ἢ] ἄστραχ⁶
ἀπὸ τῶν τέκνα ἄνευ⁷ τέκνων ἀ-
έμεινε, καὶ ὁ μετὰ ἀναστήσει εἰς
τὸν γόνιαν τὸν πατέρα ἀπὸ

სახელითა მამისათა, ძისა და
სულისა წმიდისათა. მე, ასული
მიხეილ ხუცესისა, წინამძღვრისა,
რომელიც დაერჩი უშვილოდ,
მოკლებული შეილებისა, ვბრძა-
ნებ ჩემი მზითვი—ღმერთი იყოს
ჩემი მამის მშობლიური ადგი-
ლის აღმდგენელი—კუატი...კორის

¹ გრ. წერეთლის დიდ დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს ამ ადგილის სწორი ამოშიფრვა (Σαδόνιν). მინაწერში სწერია: εμε|σιδόνιν. ბევრმანმა ასე გათიშა: εμεσ α δόνιν და გაიგო როგორც: ἡμεῖς α δόνει („რაც ჩვენ გვაღულებს“), ხოლო გრეგორიმ, რომელმაც აგრეთვე გამოაცალკევა αδόνინ, გაიგო ეს უკანასკნელი როგორც αδόναι, და ახრი გამოიტანა „შეგვიწყალე, აღონაი—უფალო...“.

(კალკე გამოტანა სიტყვისა εμεს და მისი გაგება როგორც ἡμεῖς შეუწყნარებელია შემდეგი მიზეზის გამო: ამ დროისათვის (ca. XIII საუკუნისათვის) შეუძლებელია ე უდრიდეს η-ს (η უდრის, უეჭველად, o-ს), ისევე როგორც შეუძლებელია εε გამოიზატოს e-თი (εε უდრის აგრეთვე o-ს).

გრ. წერეთელს ამ ადგილის სწორად ამოშიფრვა გაუადვილა იმ გარემოებამ, რომ, რამდენადაც კორინდეთის ამბები ქართულ გარემოს ჰგულისხმობს, მან გამოიყენა საქართველოს ისტორიაში ცნობილი მასალა საადუნ მანკაბერდელის შესახებ. სწორედ XIII საუკუნეში არის ჩვენში ცნობილი საკუთარი სახელი საადუნ ო. «მანკაბერდელსა სადუნსა, რომელი იყო კაცი ბრძენი და გონიერი, და კეთილის-განმზრახი... და მორკინალი რჩეული საჩინო» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 237); «სადუნი, რომელსა უბოძა მეფემან დიმიტრი ათაბაგობა» (იქვე, გვ. 270, 3—4). სადუნ მანკაბერდელის მოღვაწეობა ხდება 1268—1288 წლებს.

² მინაწერშია: σιχορι κα τον Λαζαριος.

³ გრ. წერეთლის ახრით ეს მინაწერი უნდა დათარიღდეს არა უგვიანეს XIII საუკუნის ხანისა.

⁴ სწერია: τω προημεον, საყურადღებოა η (o) უდრის o-ს.

⁵ სწერია: υγιου μημεσος. გარდა ორთოგრაფიული აღრევისა, ყურადღებას იქცევს სიტყვის დაბრუნება თითქოს III კანკლედობით (ἡγούμεσος, როგორც ἡγεμῶν, ἡγεμόνος).

⁶ უცნობია სიტყვა ἀστραχ. გრ. წერეთელი ფიქრობს, რომ იქნება აქ უნდა ვივარაუდოთ ἀστοχος („რამეში შემცდარი“, „შიფლწვეელი“) და გამოთქმა ἀστοχος ἀπὸ τῶν τέκνα გაეიგოთ „შვილებს მოკლებული“, „უშვილო“.

⁷ სწერია: ἀνα τέκνον (ἀνευ⁷ τέκνω).

τόπον ζεῦγον¹ τὸν Κουατ...αορ, ἔπειρ ἡγέδωχα τῆ ἐκκλησίᾳ τὸν Κοριθῆσιον, καὶ τίς ποτε οὐκ ἔχει ἐξουσίαν² ἀλλάσσειν. Ἐν τῇ βασιλείᾳ τὸν κυρίου Φωκᾶ³ τὸν βασιλέως μῆνι Φελαρίῳ⁴ ἰνδικοῦνος ἡ. Χεῖρὸς διαγραμμένον πρῶτον⁵ Μιχαήλ Τξαλάνις.

ულეული (?), რომელიც ვუბოძე კორინდეთის ეკლესიას, და არავის აქვს უფლება ოდესმე შეცვალოს (ჩემი ბრძანება). ეამსა უფალ ფოკა კეისრის მეფობისასა, თებერვლის თვეში, მერვე ინდიქტიონს. დაიწერა ხუცესის მიხეილ ძალანის ხელით.

VI

Σίγνο⁶ Κυριακόπουλος Μιχά-
λιν: σίγνο Κωριθέλις: σίγνο Πέτ-
ρος⁷ ἀνεψιὸς⁸ τὸν Μιχάλιν.

ვამოწმებ კირიკობულოსი მიხალისი: ვამოწმებ კორინდელისი: ვამოწმებ პეტრესი, მიხალისის იმისწული.

¹ სიტყვა ζεῦγον კლასიკურ ბერძნულში არ გვხვდება. მე ვადმოვეცი ეს „ულეულით“ და შესაძლებელია ამით აღინიშნებოდა ადგილის ზომა, „ერთი ულეულით მოსახნავი მიწის რაოდენობა“.

² სწერია: ἐξέουσιαν.

³ „ფოკა კეისრის მეფობა“. ბიზანტიის სამეფო ტახტზე ცნობილია ორი კეისარი, ამ სახელის მატარებელი: 1. ფოკა უზურპატორი (602 — 610 წ. წ.) და 2. ნიკიფორე II ფოკა (963 — 969 წ. წ.). დამწერლობის ხასიათით ეს მინაწერი X საუკუნისა უნდა იყოს. მაშასადამე, მინაწერის ფოკა არის ნიკიფორე ფოკა და ამ ინდიქტიონიც ხვდება 965 წელს.

⁴ თებერვალი აღნიშნული ხალხური ფორმით; იხ. *Φλεβάρη* (Русско-новогреческий словарь, составила А. А. Иоаннидис. М. 1966, გვ. 756).

⁵ ეს სიტყვა შემოკლებით სწერია: πρ.

⁶ ბევრმანი ფიქრობდა, რომ *σίγνο* არის შემოკლებული *συγγνωστω* („ვეთანხმები“). მნიშვნელობით არ არის უარსაყოფი ეს მოსაზრება, მაგრამ ლექსიკურად ამ ორ სიტყვას შორის საერთო არაფერია. *Σίγνο* არის ხალხური ფორმა, უდრის *σίγνω*-ს, რაც თავისი მხრით არის ლათინური *signum*. ამ სიტყვით იწყება ხოლმე საშუალო საუკუნეების საბუთები და აღნიშნავს იმ პირთა ხელწერას, რომლებიც საბუთს შეადგენენ ხოლმე; მაგ., *Вазелонские акты* 3, 4 და სხვ.

⁷ *Πέτρος* — ეს უნდა იყოს ადგილობრივი ფორმა სიტყვისა *Πέτρος*. შდრ. ქართული „პეტრე“.

⁸ სწერია: *ανψιος*, ე. ი. „ანიფსეოს“: ხომ არ არის ხმოვნები გადასმულ-გადაადგილებული, უნდა იყოს *ἀνψιός*. ვფიქრობთ, რომ გრ. წერეთლის მიერ დაბეჭდილი *ἀνψιός* შეცდომა უნდა იყოს: პირველი ე უდრის მინაწერის *ψ-ს*, ხოლო მეორე ე მინაწერის *ψ-ს* მაგიერ არაფრით არ არის გამართლებული. ჩვენის აზრით:

ανψιος ← *ανψιος* ← *ἀνψιός*.

გრ. წერეთელს კი მოჰყავს პ. იერნსტედტის მიერ მიწოდებული ახალბერძნული *ἀνψι*, მაგრამ ვერ ხსნის *ψ-ს* წარმოშობას. ახალბერძნულ ლექსიკონშიც სწერია: *τὸ ἀνψι, ὁ ἀνψιός*.

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ
τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύμα-
τος. Ἐπαρέδωκα[ν] Μεγαλόστρα-
τα τόπον τέταρτον¹ διὰ τὸν Βου-
δου² ἐμοὶ σὺν τὸν πρεσβύτε-
ρον, παπᾶ Ἰάνε, καὶ τὸν [αὐτο]ῦ
ἀδελφόν. Ὁ θεὸς καὶ ἅγιος θεο-
τόκος γὰρ σὲ χάρις, [καὶ ἴποι]ος
ἀναστρέφει, μὴ ἔχη μέρος τοῦ
θεοῦ.

სახელითა მამისათა და ძისა-
თა და სულისა წმიდისათა. გად-
მომცეს მეგალოსტრატის მეოთ-
ხედი ადგილი ბუდუს ხელით მე,
ჩემთან ერთად ხუცესს მამა ივა-
ნეს და მის ძმას. ღმერთმა და
წმიდა ღვთისმშობელმა მოგახმა-
როს, და ვინც უკუნაქციოს, ნუ
ჰქონდეს ნაწილი ღვთისა.

VII

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ
τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.
Ἔμεῖς³ τὰ τρία ἁγρίδια ἔσυν-
άγαμε⁴ διὰ τὸ[ν] συσῶρι⁵ καὶ

სახელითა მამისათა და ძისა-
თა და სულისა წმიდისათა.
ჩვენ, სამი სოფელი. შევიკრი-
ბენით საზღვრისა და ტყის გა-

¹ სწერია: τόπο¹ τεταρτ².

² ბეგრმანი ფიქრობს, რომ აქ იგულისხმება ადგილი Budin—Budiet (7 კი-
ლომეტრით არის დაშორებული მაგარა-სო). მე ვაგებედავ და ვიტყვი; როგორც
Πέτρος უნდა იყოს ქართულთან დაკავშირებული „პეტრე“, ისე აქაც შესაძლებე-
ლია ვივარაუდოთ კაცის სახელი „ბუდუ“, თუმცა ამ დროისათვის (XII საუკუნი-
სათვის, როდესაც ეს მინაწერია დაწერილი) „ბ“-ბგერისათვის B-ს ხმარება ანა-
ქრონიზშია.

³ Ἔμεῖς (სწერია: εμοις). კლასიკური ფორმა ამ სიტყვისა არის ἡμεῖς, რაც
ბიზანტიური გამოთქმით იქნება „იმის“. რადგან ეს უკანასკნელი ემთხვევა გამო-
თქმაში ἡμεῖς („თქვენ“), შემუშავდა ἡμεῖς-ის ნაცვლად ἔμεῖς (εμου, εμοί, εμε-ს
გავლენით) და ἔμεῖς-ის გვერდით (ἐ)οἰς („თქვენ“).

⁴ სწერია: εσηναγαμε, რაც უდრის ἐσυνάγαμεν. შემოკლების ნიშნად ნახ-
მარი " ტიპიურ ხელნაწერებში აღნიშნავს *u-s*, ხოლო *v* აღნიშნება ჰორიზონ-
ტალური ხაზით — (იხ. გეორგიკა, ტ. V. გვ. 281). გრ. წერეთელი ფიქრობს,
რომ ჩვენს შემთხვევაში " არის *v* (ἐσυνάγαμεν). ახლა, საკითხავია, თუ რას წარ-
მოადგენს *συνάγαμεν*. მნიშვნელობის მხრით არავინ დავობს, რომ აქ ნიშნავს
„შევიკრიბენით“ (собрались, გვ. 9 წერეთლის გამოცემისა; wir haben uns ver-
sammelt, გვ. 58), ხოლო თვით ფორმა ამ ზმნისა მითითებულია გრ. წერეთლის
მიერ 1 p. pl. aor. pass. *συνάχθω*. ნიშნავს თუ არა *συνάχθω* „შეკრებას“. ჩვენ
ფიქრობთ, რომ არ ნიშნავს. არის ორი ზმნა; 1) ძწა „ვებმობ“, pass. „ვებები“;
2) ძწა, ძწομαι „ვეთავყვანები“. ასე რომ ამ სიტყვებიდან, *συν-*ის წინ დართვით,
ვერ მივიღებთ „შეკრებას“. უერჯერობით უნდა დავკმაყოფილდეთ იმით, რომ
აქ არის ზმნა *συνάγω* („შეკრება“), მისი ერთ-ერთი ნამყო დრო *ἐ-συνάγαμεν*
(თავისებური აუგმენტუმით *ε* პრევერბის წინ და არა მის შემდეგ, როგორც ამას
წესი მოითხოვს), ხოლო, თუ რა დროა, ამის შესახებ უერჯერობით ვერაფერს
ვიტყვით.

λόγγον¹, ἱερεῖς καὶ κοδικοποι-
γέροντες², ὅστις ἐξέδουσαν³ κα-
τὰ φόβου θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας,
ἵνα ψέμα⁴ μὴ εἴπωμεν ἐνώπιον
τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἐπὶ μέ-
ρος τοῦ Ὁσμαλίου.

Κάτου εἰς τὸ παραπόταμον
στέκει⁵ τίμιον σταυρὸν ἁγίου
Γιώργι⁶, ἀπὸ κάτω συνορί εἰς
τὸ σταυρὸν ἐπάνωθεν ἁγίου Γιώρ-
γι⁶ καὶ ἄνω ἅγιος Γρηγόριος
ἔθετο ἀρχιστράτηγος, μέγα τὸ
λίθον.

Χωρὶς τὰ μετόχια ὀνόματι
Ψιλάφυμα. Οὐδὲ ...εσσυ συγχω-
ριο[ν] τὴν Δουρατζα δικάτιμον
ἔχουσαν διὰ τὸν λόγγον τοῦ Νο-
καλανέθι⁷ Μεχαηλίφ Φατζιჯას,
Ἰωάννη Ὀστჯაκα, ὄνο γεωργოῖς
᾿Ωλολοβ⁸ Ἀσკას... καὶ εὐραν τοῦς
μαρτύρους, ἄξιους πιστοῦς μαρ-
τύρους, οἱ ἄδικοι⁸ (?), ὅτι καὶ

მო, [შევიკრიბენით] ხუცები და
სახლთუხუცესები, რომლებმაც
გადაწყვიტეს ღვთის და ჰეშმა-
რიტების შიშით, რათა ტყუილს
არ ვიტყვით წინაშე ღვთისა და
წმინდანთა შესახებ ოსმანლისა.

ქვემოთ, მდინარის გასწვრივ,
დგას პატროსანი ჯვარი წმიდისა
გიორგისა, ქვემო საზღვრიდან
ზემო ჯვრამდე წმიდისა გიორ-
გისა. და ზემოთ წმინდა გრი-
გოლი დგას, არხისტრატევოსი,
დიდი ქვა.

ცალკე [არის] მეტოქები ფსი-
აფიმას სახელით. არავითარი (სა-
საზღვრე ნიშანი) არაა მეზობლად
ღურსძასი, რომელსაც ჰქონდეს.
დავა ნოქალანეთის ტყის გამო
მიხეილ ფაძუსთან, იოანე ოსძა-
კასთან, ორ მიწისმუშასთან ოლო-
ლოვ-ასკეს... და იპოვეს მოწ-
მენი, ნდობის ღირსი მოწმენი,

¹ სწერია: *ლოკონ*, ე. ი. *ლოγγონ*. ლექსიკონებში ეს სიტყვა დამოწმებული არაა.
გრ. წერეთელი თარგმნის: *lec*, Wald.

² სწერია: *კოდისკოპიგერონტეს*. ე. ი. წინ ჩამოშორებია მარცვლი *დი*.

³ *ἐξέδουσαν*, ე. ი. *ἐξέδουον*. ამის ანალოგია გვაქვს მთელ რიგ შემთხვევებში:
ἤλιθοσαν (= *ἤλιθον*).

⁴ ეს არის ხალხური ფორმა: *ψέμα*, *ψέμμα* ← *ψεμμα* (= *ψεσμα*).

⁵ *στέκει* (სწერია: *στεκου*) ხალხური ფორმა ზმნისაგან *ἵστημι*. წარმოდგენს
ἔστηκα-სგან გაკეთებულ მეორად აწმყოს, საყურადღებოა, რომ *ἔστηκα*-ს მიხედ-
ვით უნდა ყოფილიყო *στήκει*. რაც მართლაც აქვს ოლიმპიოდორეს (აბ. წ. V ს.)
πίπτει, οὐ στήκει (HGM I 468, 6, 8).

⁶ ყურადღებას მივაქცევთ, რომ *Γιωργι* (სწერია: *Γιοργιον*, *Γιοργης*) ზედმი-
წვენით გადმოგვცემს ადგილობრივ ფორმას ამ სახელისას (შდრ. კართული
„გიორგი“. ამასთან დაკავშირებით ქვემოთ ნახმარი *εἰθέρθει* (სწერია: *εἰθέρθει*)
წარმოდგენს პონტოელ ბერძნებში ხმარებულ 3. sing. aor. pass.

⁷ *Νοκαλανέθι* ძალიან მიაგავს ადგილობრივ კანურ-მეგრული გარემოს საკუ-
თარ სახელის ფორმას (შდრ. ნოქალაქევი).

⁸ ამ ფორმასაც მივყავართ პონტოს ბერძნების სამყაროში: *ადიკოი* (სწერია:
ადიჯი): პონტოს დიალექტში დადასტურებულია *οἱ λῦτζοι* (= *οἱ λῦκοι*). იხ.
A. Th u m b, Handbuch der neugriechischen Sprache. Strassburg 1910, § 62.

ἔμεντο ἀσπιρόταμον, οὐκ ἦσαν
οὐδὲ κλάσμα(?) τόπου κατὰ φέ-
βου φεσὲν καὶ τῆς ἀληθείας.
Ψέμα οὐκ ἐρρέθεν. *Ὅστις ἀνα-
στρέψει, μὴ ἔχη μέρος τοῦ
φεσο¹.

უსამართლოებმა, რომ მათ დაე-
დოთ [სახლვრად] თეთრი-წყალი;
[მაგრამ] არ წაიღეს არც ადგი-
ლის ნაგლეჯი ღვთისა და ქვეშა-
რიტების შიშით. ტყუილი არ
აღმოჩნდა. ვინც შესცვლის, ნუ
ეკნება ნაწილი ღვთისა.

VIII

Ἐγὼ² Κορυχένις³ κόμης ἀπό
τῆς ταξιαρχίας τῆς Τεφρικῆς⁴
ἦλθα εἰς τὸ κάστρον [Παυλί]κλα-
νῶν, Τίχαιτιν καστροφυλάκιον,
μηγὶ Μαρτίῳ ἐνστασῆς ἐν[δευκτιό-
νοσ...].

მე, ტეფრიკის სამხედრო ოლ-
კის კომსი გურგენი, მოვედი
[პავლი]კიანთა ციხეში, ცხიეთის
ციხე-სიმაგრეში მარტის თვეში,
მიმდინარე... ინდიქტიონში.

ეს მინაწერი ჩვენ სპეციალურად გვაქვს განხილული ცალკე წერილში:
„კორინდეთის ბერძნული სახარების ქართული მინაწერების დათარიღე-
ბისათვის“ (ჩვენი მეცნიერება 1924, № 11—12, გვ. 84—86), რომელ-
საც აქვე ვათავსებთ.

¹ ამ მინაწერის კავშირს ქართულ გარემოსთან მოწმობს ისიც, რომ აქ რომ
ლაპარაკია ქვა-ჯვარებზე, როგორც სასახლვრო ნიშნებზე, ის ანალოგიას
პოულობს „დასტურლამალის“ ტექსტში მოხსენებულ ქვა-ჯვარებში.

იხ. აგრეთვე: ვ. თოფურია. ქვაჯვარანი საქართველოში: მასალები საქ.
და კავკ. ისტორიისათვის, 1942 წ. ნაკვ. IV.

² სწერია: εΓο. ასეთივე γαμμα ნახმარია ფოკას მეფობით დათარიღებულ
მინაწერში. იხ. აქვე ქვემოთ შენიშვნა.

³ როგორც გრ. წერეთელს გამორკვეული აქვს. აქ უნდა იგულისხმებოდეს
გურგენ კლარჯი, რომელიც საქართველოს მეფემ ბაგრატ III კუროპა-
ლატმა დაატუსაღა და რომელიც 1012 წელს გარდაიცვალა პატიმრობაში, თმოგ-
ვის ციხეში. «ამან ბაგრატ კუროპალატმან — წერს სუმბატ დავითისძე — მოიყ-
ვანა კლარჯნი კელმწიფენი სუმბატ და გურგენ, ძენი ბაგრატ არტანუჯელი-
სანი, თჳსნი მამის დისწულისანი, დარბაზობად მის წინაშე ციხესა შინა ფანას-
კერტისასა, და მუნ შინა შეიპყრნა იგინი. და აღიხუნა ქუეყანანი და ციხენი
მათნი, რამეთუ იგინი პატიმარ ყვნა ციხესა შინა თმოგუსასა. და მუნ ციხესა
შინა თმოგუსასა გარდაიცვალა სუმბატ ანტანუჯელი კრონიკონსა სლ^ა
[231+780=1011]. და ვგრეთვე მასვე წელსა შინა გურგენცა გარდაიც-
ვალა, ემა სუმბატისი, კრონიკონსა სლ^ბ [232+780=1012]» (ქ. ცხ. I [1955],
382, 21—27).

⁴ Τεφρικῆ — ახლანდელი „დივრიგ“, მცირე აზიაში, ბიზანტიის სახლვართან.

კორიდეთის ბერძნული სახარების ქართული მინაწერების დათარიღებისათვის¹

I

კორიდეთის ბერძნული სახარების ქართულმა მინაწერებმა იმთავითვე მიიპყრო მკლევართა ყურადღება. პირველად მათი წაკითხვა სცადა აკადემიკოსმა მარტი ბროსემ (Note sur un manuscrit grec des quatre Evangiles, rapporté du Souaneth-Libre et appartenant au comte Panin: Mélanges Asiatiques, t. VI, 1870). შემდეგ მოსე ჯანაშვილმა გამოსცა ისინი 1908 წელს „საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობის“ III წიგნში, გვ. 233—250, და მანვე ხელმოკრულ გამოსცა ეს მინაწერები 1909 წელს „ძველი საქართველო“-ს I ტომში (III განუ. გვ. 78—87). დასასრულ, ჩვენი მინაწერები და მათი პალეოგრაფიული პირი გამოსცა აკად. ნ. მარტი (Известия Имп. Академии Наук, 1911, გვ. 211—240, ტაბ. I—VIII).

არც ერთი ზემოაღნიშნული მკვლევარი არ შეხებია დეტალურად მინაწერების დათარიღებას: მინაწერთა დათარიღებისას მხოლოდ ზოგადი მსჯელობით კმაყოფილდებოდნენ. მ. ჯანაშვილისათვის ამოსავალ წერტილს მინაწერების დათარიღებისათვის წარმოადგენს 249 ხ გვერდის პირველი ქართული მინაწერი, სადაც ის ბოლოში ჰკითხულობს: დოლისკა[ნას] ქსა მა (ე. ი. 821 წელს); ხოლო აკად. ნ. მარტი, როდესაც აღნიშნავს მ. ჯანაშვილის ამ უკანასკნელი წაკითხვის უსაფუძვლობას (მინაწერში ნათლად იკითხება დავწერე) სტ^რფნ დოლისკა[ნ¹]ელშან¹)², დასძენს: „წინააღმდეგ ისტორიული, სტილისტიკური და პალეოგრაფიული სიცხადისა, XIII საუკუნისა და კიდევ უფრო გვიანი ხელნაწერი მასალა მეთე საუკუნეში გადააქვთ“³. ამ სიტყვებით ნ. მარტი თითქოს აღიარებს, რომ 249 ხ გვერდის პირველი ქართული მინაწერი XIII საუკუნეზე აღრინდელი არ შეიძლება იყოს.

საზოგადოდ ნ. მარტი არც ერთს მინაწერს არ ათარიღებს, მხოლოდ ორ შემთხვევაში, როდესაც საქმე გვაქვს წმინდა ხუცურ დამწერლობასთან, ის უფრო მიახლოებით ამბობს: 1) „ნუსხა-ხუცურით,

¹ წაკითხულ იქნა მოხსენებად „ქართულ საენათმეცნიერო საზოგადოების“ სხდომაზე 1924 წლის მარტის 11/-ს.

² მართალია ენი და ნარი იმდენად გამჭრქალია, რომ ძლივსღა იკითხება, მაგრამ ლასის კითხვა უეჭვოა.

³ Н. Марр, Грузинские приписки греческого Евангелия из Коридети, ИАН, 1911, გვ. 216.

თითქოს X—XI საუკუნის ხელით“ (73 ხ გვ. მინაწერის შესახებ) და 2) „მერმინდელი ტიპის ჩვეულებრივი ხუცურით“ (249 ხ. გვერდის მეორე ქართული მინაწერის შესახებ). დანარჩენ შემთხვევაში ნ. მარრი სრულებით არ ეხება თარიღის საკითხს; გამონაკლისს შეადგენს ის ზოგადი შენიშვნა, რომელიც ჩვენ ზემოთ მოვიყვანეთ. და ეს გასაგებიც არის. მეტი წილი მინაწერებისა წარმოადგენს ან მხედრულს ან ხუცურ-მხედრულ ნარევ დამწერლობას, რომელიც—თუმცა ქართული პალეოგრაფია უკანასკნელ ხანებში საკმაოდ დაწინაურდა, მაგრამ მაინც—ნაკლებად არის დამუშავებული და შესწავლილი. ჯერ ქართულმა პალეოგრაფიამ ვერ მიაღწია იმას, რომ გამოიჯნოს ზედმიწევნით სხვადასხვა სახის დამწერლობა, და ხელთ მისცეს ზოგად ფილოლოგიას მკვეთრი კრიტერიუმი.

ჩვენი მინაწერების დათარიღება ზედმიწევნით შეუძლებელია, ვიდრე არ გამოირკვევა საზოგადოდ საკითხი ამათუიმ ტიპის დამწერლობის ქრონოლოგიური თანამიმდევრობისა და ვიდრე, კერძოდ ჩვენს შენთხვევაში, კორიდეთის სახარების მინაწერები ერთმანეთთან პალეოგრაფიულის დაკავშირებით არ იქნება განხილული.

ამის გარდა აღსანიშნავია შემდეგი გარემოებაც: კორიდეთის სახარების ქართული მინაწერების მკვლევარნი იხილავენ ამ მინაწერებს განცალკევებულად და მხედველობაში არ იღებენ სრულებით იმ ბერძნულ მინაწერებს, რომლებიც ქართული მინაწერების პარალელურად არის მოთავსებული ხელნაწერის აშეიბზე და თავისუფალ ადგილებში, იმ დროს როდესაც ამ გარემოებამ ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება გარდამწყვეტი მნიშვნელობა იქონიოს ქართული მინაწერის დათარიღებაში.

ჩვენ აქ აღვნიშნავთ კერძოდ ერთ შემთხვევას, რომელმაც ჩვენი ყურადღება მიიპყრო კორიდეთის სახარების ბერძნული მინაწერების გადასინჯვის დროს.

II

კორიდეთის სახარების 249 ხ თავისუფალ გვერდზე, სადაც სახარების ტექსტი სრულიად არ მოიპოვება, ზევიდან 17 cm., მოთავსებულია ერთი ბერძნული წარწერა¹, რომელიც ასე იკითხვის:

+ *Εγω ποιηκτισο κομης απο της ταχιορχιας της τεφουα(ης) |
εισελθα εις τω καστρον[ε]... εχχισιν καστροφνλαχ(ιας) μ(η)ν μαρτ(ιου)*

¹ იხ. H. Mapp, l. c. მერვე ტაბულა.

შინაარსი ამ მინაწერისა, სამწუხაროდ, ჩვენთვის ჯერ-ჯერობით ნათელი არ არის. ასე რომ ამის მიხედვით ჩვენ არ შეგვიძლია მისი დათარიღება.

სამაგიეროდ მინაწერი ისეთს მკვეთრ პალეოგრაფიულ ნიშნებს ატარებს, რომ ჩვენ საშუალება გვაქვს დანამდვილებით ვთქვათ, რომ ეს მინაწერი X საუკუნეზე უფრო გვიანს არ შეიძლება ეკუთვნოდეს. აქ გარდამწყვეტია ორი უმთავრესი გარემოება: 1) ჯაპპას მოხაზულობა და 2) ლიგატურა *εστ*.

1. ჯაპპა ჩვენს მინაწერში იქ, სადაც ის სიტყვის შეკვეცილ ნაწილშია (*εσφραγισ χαστρονφυλακισα*) წარმოადგენს ერთ მთლიან დაკლაკნილ ხაზს, რომელიც სტრიქონს ზევით იწეება და ზევიდამ ქვევით მოდის¹, ეს სწორედ ისეთი ხაზია, რომელიც ხანდახან ძსის გამოსახატვად იხმარება². ასეთი ჯაპპა გვხვდება ჩვენ ბერძნულ ხელნაწერებში XI საუკუნემდე.

2) ჩვენს მინაწერში *εστ* (სიტყვაში *εστειμι*) შემდეგნაირად იწერება: ჟესილონს შუამუცლიდან ჩამოუდის ვერტიკალი ხაზი, ოდნავ მოკაუჭებული ზევით (ჟესილონის მუცელში) მარცხნივ და ქვევით მარჯვნივ (ეს ვერტიკალი ხაზი წარმოადგენს *ოტას*). ასეთ ლიგატურას მარჯვნიდან მარცხნივ გადასჭრის სწორხეივა ხაზი, რომელიც *ოტას* გაუვლის მის მარჯვნივ მოკაუჭებულ ქვედა ბოლოში (ეს არის *თიგმა*); *εστ*-ის ასეთი ლიგატურა ბერძნულ ხელნაწერებში ჩვენ VII—XI საუკუნეებში გვხვდება მხოლოდ. შეიძლება უფრო მეტი მიახლოებებიც განვსაზღვროთ: სწორხეივა ხაზით გამოსატული *თიგმა* გადასჭრის *ოტას* მის ქვედა ბოლოკიდურში (ესე იგი ისე, როგორც ეს ჩვენს მინაწერშია) მეთაე საუკუნემდე დაწერილ ხელნაწერებში. ხოლო X—XI საუკუნის ხელნაწერებში *თიგმა* გადასჭრის *ოტას* უფრო ზევით, შუაში და ხან უფრო ზევითაც.

ამ პალეოგრაფიულის მოსაზრებით ჩვენი მინაწერი შეიძლება დათარიღებულ იქნეს X საუკუნით (ან, უკიდურეს შემთხვევაში XI საუკუნის დასაწყისით)³.

¹ იხ. Г. Ф. Церстели, Сокращения в греческих рукописях преимущественно по датированным рукописям С.-Петербурга и Москвы. Изд. 2-ое СПб, 1904, გვ. 46, ტაბულა IV.

² ეს გამოწვეულია იმით, რომ მწერალი ცდილობს ერთი მოხმით (in einem Zuge) დასწეროს *χ*. ასევე ძველ მინუსკულში, როდესაც ჯაპპას სწერენ კურსივის მსავეით (იხ. Gardthausen, Griechische Paläographie II, 213, Leipzig 1913).

³ ამას ადასტურებენ აგრეთვე შემდეგი პალეოგრაფიული ნიშნებიც: ჩვენი მინაწერის სიტყვებში—*Κωμο Καστρον Καστροφυλακισα*—ხაზგასმული ჯაპპა

ამ მინაწერის შინაარსი რომ ჩვენთვის გასაგები იყოს, ე. ი. იქ მოხსენებული საკუთარი სახელების გამორკვევა რომ შესაძლებელი გახდეს, მაშინ ალბათ უფრო ზედმიწევნით შევძლებდით ჩვენი მინაწერის დათარიღებას.

III

ამ ბერძნული მინაწერის ზევით მოთავსებულია ის ქართული მინაწერი, რომელიც მ. ჯანაშვილმა შეცდომით 821 წლით დაათარიღა, ხოლო ნ. მარტმა მეცამეტე საუკუნეში გადაიტანა. ეს მინაწერი შეიცავს სულ 12 სრულ სტრიქონს და მეცამეტის დასაწყისს: მეცამეტე სტრიქონში გადატანილია ღოლისქანელმან¹. მეცამეტე სტრიქონშივე ნელმან-ს უშუალოდ მისდევს ზემომოყვანილი ბერძნული მინაწერი, რაც ამტკიცებს, რომ ბერძნული ტექსტი შემდეგ არის მიწერილი. ბერძნული მინაწერის ავტორს რომ ეს, 249 ხ გვერდი თავისუფალი დახვედროდეს, შესაძლებელია, რომ ის მაინც შუაგვერდში დასწერდა, მაგრამ შეუძლებელია დავუშვათ, რომ ის შუასტრიქონში დაიწებდა თავის განზრახულ მისაწერს. არც იმის საბუთი გვაქვს, რომ ჩვენ აქ უბრალო შემთხვევითი მოვლენა ვიგულისხმოთ, თითქოს ბერძნული ტექსტი უკვე მიწერილი ყოფილიყოს და ქართულ ტექსტს შემთხვევით მეტი ადგილი არ დასჭირვებოდეს, მით უმეტეს მხედველობაში თუ მივიღებთ, რომ ქართული ტექსტი სრულიად დამთავრებულია: მე დაჰწერე სტ^რფნ ღოლისქანელმან.

ამრიგად ჩვენ ვხედავთ, რომ 249 ხ გვერდის პირველი ქართული მინაწერი დაწერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს მეათე საუკუნისა (ან მეთერთმეტის დასაწყისისა), რომელსაც ეკუთვნის მისი მომდევნო, მის შემდეგ დაწერილი ბერძნული მინაწერი.

გრძელია, რაც ჩვეულებად აქვთ ბერძნულ ხელნაწერებს X საუკ. და XI-ის დასაწყისში (იხ. პალეოგრაფ. ტაბულები დათარიღებული ხელნაწერებისა, გამოცემული გრ. წერეთლისა და ს. სობოლევსკის მიერ. აგრეთვე Lietzmann, Tabulae). გარდა ამისა ასეთივე ჯაპა, აგრეთვე მთავრული ჯამმა (სიტყვაში *წა*) გვხვდება ჩვენ იმავე კორიდეთის სახარების 140 ხ გვერდის, ფოკას მეფობით (963—969) დათარიღებულ მინაწერში (*წა*, *მეწარე*, *სწო*). იგივე უნდა იყოს I მოწმობის, რომ მინაწერი არ შეიძლება ეკუთვნოდეს X საუკ. აღრინდელ დროს ((Gardthausen II, 219).

¹ იხ. მინაწერის პირი H. Mapp, l. c. ტაბ. VIII.

მინაწერების ენობრივი თავისებურებანი. ყურადღებას მივაქცევთ კორიდეთის ოთხთავის ბერძნული მინაწერების ზოგიერთ თავისებურებას.

1) როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, კორიდეთის ბერძნული ოთხთავი გადაწერილია საქართველოში, კოროხის ხეობაში მდებარე სოფელში; ბერძნული მინაწერებიც იმავე ენობრივ წრეშია შესრულებული, როგორც თვით ხელნაწერის ძირითადი, ტექსტი. ამიტომ გასაგებია, რომ ამ მინაწერებს ქართული ენობრივი ფორმების იერი გადაჰკრავს ალაგ-ალაგ. ასე, მაგალითად, ქართული ფორმების მიხედვით არის შექმნილი:

ა) VI მინაწერში Πέρας (← პეტრე) Κοριθელი; (← კორიდელი, რაც ისევეა ნაწარმოები სიტყვისაგან „კორიდეთი“, როგორც, ვთქვათ, არადელი სიტყვისაგან „არადეთი“) და 'Ιάνε (← ივანე).

ბ) ასევე ქართული ფორმიდან მომდინარეობს VII მინაწერში Γιώργ; (← გიორგი).

2) ის გარემო, რომელშიც ტრიალებდნენ კორიდელები, განეკუთვნება ე. წ. პონტოს დიალექტის სამყაროს. ამით აიხსნება ზემოთ მოყვანილ მინაწერებში ისეთი ენობრივი ფორმები, რომლებიც ბერძნული ენის პონტოს დიალექტის დამახასიათებელია.

ა) სიტყვა ἄνωσι („უსამართლონი“) VII მინაწერში სწერია აδῆცი. ამ სიტყვაში ჯაპა ინის წინ (ο: = ი) პალატალიზებულია დავლებულობთ „ჩ“-ს ან „ჯ“-ს, რაც გრაფიკულად გამოხატულია ᾄ-ს მეშვეობით. ასეთი მოვლენა ბერძნული ენის პონტოს დიალექტს ახასიათებს¹. იგივე მოვლენა უნდა გვქონდეს ამავე მინაწერში Δισπαᾄჯ, Φαᾄციჲ და Ωᾄჯჯჯჯ. აქ პირველი სიტყვით აღნიშნულია ის სოფელი, კორიდეთის სამხრეთით, რომელსაც ამჟამად ჰქვია „დურჩა“.

ბ) მეორე მინაწერში გვხვდება მოწმეების ხელწერა: ორ მათგანს ჰქვია ∴ ᾄჯჯჯ და ᾄჲჲჲ. აქაც ᾄ-ის ხმარება იმით უნდა იყოს გამოწვეული, რომ ამ სახელებში იმალება ჩ, ც, ჯ, ძ ან სხვა ამგვარი ბგერები.

გ) მეშვიდე მინაწერში ნახმარი ἑνᾄჲჲჲ წარმოადგენს პონტოს დიალექტში ხმარებულ Aor. passivi, მხ. რ. III პირს.

3) მინაწერთა ავტორებმა იციან, რასაკვირველია, მაშინდელი ლიტერატურული ენა, რითაც აიხსნება ისეთი სწორი ლიტერატურული ფორმები, როგორიც არის II მინაწერში παρῆყყყ(μᾄσων)

¹ იხ. ზემოთ გვ. 9, შენ. 8.

ან *απεμυεν* (ერ. ὀ. ἀπέμυεν) V წარწერაში. მაგრამ ამათ გვერდით გვხვდება სალაპარაკო ენის ისეთი ფორმები, როგორიც არის, მაგალითად V წარწერის *ἡ ἀρχαμυεν* ნაცვლად იმის, რომ იყოს *ἡ ἀρχαμυένου*.

დამატება. სისრულისათვის საჭიროა მოვიყვანოთ აგრეთვე კორინდეთის სახარების ის ბერძნული მინაწერი, რომელიც მოჰყავს პროფ. ვრ. წერეთელს მე-7 მინაწერის სახელწოდებით¹ (თუმცა შინაარსით ის საგულისხმოს არაფერს შეიცავს):

Εὐλαγίῃσ, θεσπιῶν μέρει, τῆν გმადლობ, უფალო ღმერთო,
γνώμην σου, καὶ ἀνάγνωσον κα- შენი გადაწყვეტილებისათვის. წა-
λὰ, φέρει μὲν μάθε καὶ μὴ იკითხე კარგად, ისწავლე შიშით
χάσθη τῆν² φυχὴν σου. ღვთისა და ნუ წარიწყმედ სულს.

¹ Г. Ф. Церетелн, Кориндетская рукопись и ее греческие приписки (Тб. 1937) стр. 54.

² ხელნაწერში სწერია: *μη χάσῃς τιν.*

იოანე ცეცე

მეთორმეტე საუკუნის კომენტატორი და პოლიპისტორი იოანე ცეცე (Ἰωάννης ὁ Τζέτζης) ცხოვრობდა კონსტანტინეპოლში დაახლ. 1110—1180 წლებში. მან მიიღო საფუძვლიანი ფილოლოგიური და გრამატიკული განათლება. ერთხანს მუშაობდა გრამატიკის მასწავლებლად, უფრო მეტად კი თავს ირჩენდა ლიტერატურული მოღვაწეობით. ხშირად უჩივის ხელმოკლეობას და გაჭირებას. თავის შრომებს უძღვნის წარჩინებულ ბიზანტიელებს და კეისრებს: იოანე II კომნენოსის (1118—1143) ძმას ისააკ კომნენოსს, მანუელ I კომნენოსს (1143—1180) და უკანასკნელის მეუღლეს ირინეს, ვინმე კონსტანტინე კოტერძეს, რომლის წყალობით შეადგინა მან ჰომეროსის „ალებგორიების“ გაგრძელება და გადაამუშავა „ხილიადები“.

ბიოგრაფიულ ცნობებს თვით იოანე ცეცე გვაწვდის თავისი „ისტორიების“ საგანგებო თავში (V 583—628).

მისი მამა მიხეილი იყო პროფესიით გრამატიკოსი. იგი იყო ვაჟი მართალია გაუნათლებელის, მაგრამ შეძლებული კაცისა (მას ერქვა იოანე ცეცე), რომელიც თავის სახლში სიამოვნებით ლებულობდა განათლებულ პირებს. ამ იოანე ცეცეს მამაც იყო აგრეთვე დედაქალაქის მკვიდრი: გარდაცვალების შემდეგ იგი დაასაფლავეს ეფფროსინეს მონასტერში, სადაც მოლოზნები მას საკვირველთმოქმედების ძალას აკუთვნებდნენ. ამგვარად, შემდეგი სქემა ისახება:

დიდი პაპა (დაიმარბა ეფფროსინეს მონასტერში

↓
იოანე ცეცე (გაუნათლებელი კაცი; ჩვენი ფილოლოგოსის პაპა)

↓
მიხეილი (გრამატიკოსი, ჩვენი ფილოლოგოსის მამა)

↓
იოანე ცეცე (ჩვენი ფილოლოგოსი).

მამის მხრით, როგორც თვითონ ამაყად აცხადებს, იოანე ცეცე იყო წმინდა ბერძნული სისხლისა, ხოლო დედის მხრით კავკასიურ-იბერიული წარმოშობისა იყო.

როდესაც ბაგრატ IV-ის ასული მართა¹ კონსტანტინეპოლში მივიდა, რათა იქ მისთხოვებოდა კეისარ მიხეილ VII დუკას, მისამალაში იყო, როგორც ამას ხაზს უსვამს ცეცე, არა როგორც მხე-

¹ RE-ში მოთავსებული სტატიის ავტორი მას ეძახის „ალანთა სეფეწული მარიამით“, რაც, როგორც ჩვენ რამდენჯერმე ნათქვამი გვაქვს (იხ. გეორგიკა, ტ. VI, 160, 164), სრულ გაუგებრობაზეა აგებული.

ამ მარიამის «ალანობის» გამო საგულისხმო დაკვირვება აქვს დიუკანეს (Du Cange). ის ამბობს: «ცეცეს მოწმობით... (Chil. 5, c. 17) იბერები, აბაზგები და ალანები წარმოადგენდნენ ერთსა და იმავე ხალხს ანუ ერთს»:

Ἰβηρες δὲ καὶ Ἀβασγοὶ καὶ Ἀλανοὶ ἓν γένος

(იბერები, აბაზგები და ალანები წარმოადგენენ ერთ მოდგმასა).

ისე კი არა, რომ იბერები იგივენი იყვნენ, რაც ალანები და აბაზგები, არამედ რომ იბერთა მეთაური აბაზგებისა და ალანების მეფუნებს (regulis) მბრძანებლობს უმაღლესი უფლებებით. ამას ადასტურებს საკმაო, სიცხადით (satis superque) ვრიენიოსიც, როდესაც წერს, რომ იბერთა მეფეს ეპყრა *παγκράτειαν τῶν Ἰβήρων*, ხოლო ალანიის უფალს მხოლოდ *ἄξιουσιδῶντος* სახელს მიაკუთვნებს. არც ცეცე უარყოფს ამას: ის იქვე ამბობს, რომ იგივე ხალხები სხვადასხვანი იყვნენ და ერთმანეთისაგან განცალკევებულნი:

*οἱ Ἰβηρες πρωτεύοντες, οἱ Ἀβασγοὶ δεύτεροι,
οἱ Ἀλανοὶ δ' ἐσχίκασι τὰξιν τριῶν σιτέραν*

(იბერნი პირველობენ, აბაზგები მეორენი არიან,
ხოლო ალანებს უკანასკნელი მესამე ადგილი უჭირავთ).

ხოლო თუ რატომ ეძახის მარიამს უფრო აბაზგთაგან წარმოშობილად, ვიდრე იბერთაგან, და რატომ იმავე სახელით გმობს იგივე მწერალი სკილიცეს, ზონარას და სხვებს, რომელნიც მას ალანს ეძახიან, კარგად არ შესმის, იმ დროს, როდესაც ვრიენიოსი გარკვევით გადმოგვცემს, რომ ის იბერთა მეფის ასულია (ხაზი ჩვენია ს. ყ.), თუ არა იმიტომ, რომ იმ დროს იბერთა მეფე აგრეთვე აბაზგებს მბრძანებლობდა:

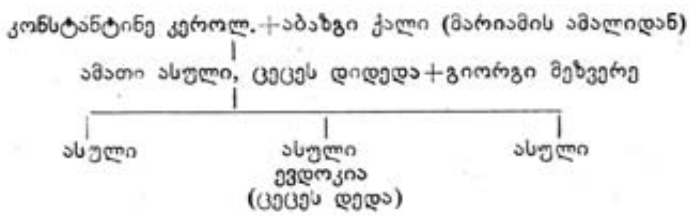
*τὸν Τζέτζου μητέρος ἢ Ἀβασγίς ἢ μήτηρ
σὸν τῆ δεσποίνῃ Μαριάμ, τῆ Ἀβασγίσσῃ λέγω,
ἦν οἱ πολλοὶ Ἀλάνισσαν φασὶν οὐκ ἀκριβοῦντες,
ἦλθεν εἰς Μεγαλόπολιν, ὡς συγγενὴς κατ' αἷμα.*

(ცეცეს დედის დედა აბაზგი-ქალი.

«დედოფალ მარიამთან ერთად, ვამბობ აბაზგ-ქალთან
«რომელსაც ბევრნი არა ზედმიწევნით ალან-ქალს ეძახიან,
«მოვიდა მეგალპოლისში, როგორც სისხლით ნათესავი».

ასეთი დაკვირვება აქვს დიუკანეს მარიამ დედოფლის შესახებ, როგორც ვხედავთ, ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში იქნა შემჩნეული ის შეუსაბამობა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მარიამ მართა-ყოფილის სადაურობის საკითხში. დიუკანეი, როგორც ჩანს, ამ შეცდომას (თითქოს მარიამი ყოფილიყო ალანი) იმით ამართ-

ვალი, არამედ როგორც სისხლით ნათესავი, ერთი აბაზგი ქალი, რომელიც შეერთო კეისრის გვარდიის დრუნგარიოსმა კონსტანტინემ, მეტსახელად კეროლარიოსმა, პირველი ცოლის გარდაცვალების შემდეგ. ამ ქორწინებიდან მომდინარეობს ცეცეს დიდედა (დედის მხრით), რომელიც კონსტანტინე კეროლარიოსის ქალიშვილთან ერთად (პირველი ცოლისაგან) იზრდებოდა და დედოფალ ევდოკიას შიერ² მდიდრული მზითვით იქმნა დასაჩუქრებული: იგი მისთხოვდა მეზვერეს გიორგის და ეყოლა სამი ქალიშვილი. ერთ მათგანს ჰქვია ევდოკია — ის არის იოანე ცეცეს დედა. ეს ნათესაური კიბე შეგვიძლია წარმოვადგინოთ შემდეგი სქემით:

მიახლოებითი გამოანგარიშების საფუძველზე შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ცეცეს დიდედას თავისი ქალი ევდოკია უნდა შესძენოდა 1090 წელს ან ამის მომდევნო წლებში მალე.

იოანე ცეცეს ლიტერატურული მემკვიდრეობა უაღრესად მდიდარია.

1. მის ყველაზე ვრცელ ნაშრომად უნდა ჩაითვალოს Βίβλις ἱστορικῆς („ისტორიათა წიგნი“), ფილოლოგიურ-ისტორიულ „პოემა“, რომელიც 12.674 პოლიტიკური ლექსისაგან შედგება და რომელსაც, ჩვეულებრივ, „ხილიადები“ ეწოდება (ასე ეძახიან იმიტომ, რომ იგი 13 ათასეულ ტაეპად არის გაყოფილი). ეს „ისტორიები“ ეხება მითოლოგიურსა და ისტორიულ ამბებს და, არსებითად, წარმოადგენენ კომენტარებს, რომლებიც დაუწერიან იოანე ცეცეს თავის „წერილებში“ მოთავსებული მსჯელობები-

ლებს, რომ, იოანე ცეცეს მოწმობით, ალანები და აბაზგები (ანუ იბერები) ერთი მოდგმისა არიან.

იოანე ცეცეს „ხილიადების“ ეს ადგილები, რომლებიც მოჰყავს დიუკანეს ანნა კომნენეს „ალექსანდისათვის“ დართულ შენიშვნებში, იხ. აქვე, ქვემოთ გვ. 22—24.

¹ დედოფალი ევდოკია — მიხეილ VII პარაპინაკის დედა.

სათვის (დაცულაა მისი 107 წერილი, რომლებიც თარიღდება 1138—1170 წლებით და მიწერილია სხვადასხვა წარჩინებული პირებისადმი).

2. „ალეგორიები ილიადისა და ოდისეისათვის“ (Ἰλιάδα καὶ Ὀμηρεὶα ἀλληγορηθεῖσαι) შეიცავს განმარტებებს ჰომეროსის ღმერთთა სამყაროს შესახებ¹. ეს შრომა უძღვნა ავტორმა დედოფალ ირინეს.

3. „სხოლოები ლიკოზრონის ალექსანდრასთვის“; ეს შრომა წინათ მიეწერებოდა იოანეს ძმას ისააკს².

ამათ გარდა იოანე ცეცეს ეკუთვნის კიდევ რამდენიმე სხვა კრებული კომენტარებისა.

თავის ნაშრომებში იოანე ცეცე უდავოდ დიდ ნაკითხობას იჩენს; მისთვის კარგად არიან ცნობილი ჰომეროსი, ჰესიოდე, პინდარე, ბერძენი ტრაგიკოსები და კომედიოგრაფები, ისტორიკოსები და ქრონოგრაფოსები. მაგრამ ზოგჯერ ის თავის კომენტარებში ძალიან ენდობა თავის მეხსიერებას და ტლანქ შეცდომებს უშვებს: ერთიმეორეში ურევს, მაგალითად, ევფრატსა და ნილოსს; ნაქსოსი (კუნძული) ევბეის ქალაქი არისო, ამბობს, და სხვ. ამიტომ სამართლიანად მოგვიწოდებენ იოანე ცეცეს შრომათა სპეციალისტები სიფრთხილით გამოვიყენოთ მის მიერ მოწოდებული ცნობები³.

¹ ამ შრომის გარდა ჰომეროსის პოემათა კომენტარებს შეიცავს აგრეთვე იოანე ცეცეს რამდენიმე სხვა თხზულებაც.

² ზემოთ მოყვანილი ცნობებისათვის, ძირითადად, გამოყენებულია; K. Krumbacher GBZ, 526—536; G. Moravcsik, Byzantinoturcica I (1958), 342—355; RE VII A, 1959—2010.

³ მართებულად არ მიგვაჩნია, მაინც, ისეთი მკაცრი მსჯავრი, როგორც გამოაქვს იოანე ცეცეს შესაფასებლად თ. უსპენსკის; მეთორმეტე საუკუნეშიო — წერს თ. უსპენსკი — იყო «целая галерея фигур писателей и ученых, начиная с самого Евстафия и комментатора Аристотеля Евстратия до жалких, хотя и плодовитых, стихоплетов Цецы и Птоходрома»: Ф. И. Успенский, История Византии. Том III (1948), стр. 440.

ვერც ე. გრანსტრემს დავეთანხმებით მთლიანად, როდესაც ის ასეთ ატესტაციას აძლევს იოანე ცეცეს: «это чуть-чуть скорбная и вместе с тем немного комичная фигура последнего эрудита, не знающего, что делать с собственной ученостью» (История Византии в трех томах. Москва 1967. Том II, часть вторая, глава 16, стр. 361). იოანე ცეცეს ეკუთვნის ვრცელი კომენტარები ძვ. ბერძნული ლიტერატურის ძეგლებისათვის: 1) „ილიადის“ კომენტარები, 2) „ალეგორიები“ ჰომეროსისათვის, 3) ჰესიოდეს «სამუშაონი» და დღენიო-ს კომენტარები, 4) პინდარეს სქოლიოები, 5) ესქილეს სქოლიოები, 6) ევრაიოდეს სქოლიოები, 7) არისტოფანეს სქოლიოები, 8) თუკიდიდეს სქოლიოები, 9) ლიკოზრონის «კასანდრას» სქოლიოები. თუ ამას დავუმატებთ იმასაც, რომ მან დასწერა

გამოცემანი და ლიტერატურა:

Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου βιβλίον ἱστορικῆς τῆς διὰ στίχων πολιτικῶν Ἄλφα δε καλοσμένης. — Ioannis Tzetzae Historiarum variarum Chiliades, graece. Textum ad fidem duorum codicum monacensium recognovit, brevi adnotatione et indicibus instruxit Theophilus Kiesslingius. Lipsiae 1826¹.

Scythica et Caucasica (ed. V. Latyšev) I, გვ. 400—409 (აქედან გვაქვს ამოღებული სქოლიოები „ლიკოფრონის კასანდრასთვის“).

P. Leone, Excerpta Vaticana ex Ioannis Tzetzae Commentario in Lycophronem et Historiis: Atti Acad. Sc. Torino. II. Classe Sc. Mor., Stor. e Filos. 99 (1964—1965), 381—488.

C. Wendel, Tzetzes Ioannes: RE, 2, Reihe, 7. Band, 1948, Sp. 1959—2010.

G. Moravcsik, Byzantinoturcica I (1958), 342—355. აქ მოყვანილია მთელი ლიტერატურა იოანე ცეცეს შესახებ 1958 წლამდე.

ქვემოთ მოგვეყვას მასალები იოანე ცეცეს ორი თხზულებიდან: „ხილიადებიდან“ და ლიკოფრონის „კასანდრას“ სქოლიოებიდან.

კომენტარები პოროფიროსის შრომისათვის *Ἐισαγωγή εἰς τὰς Ἀριστοτέλους κατηγορίας*, რომელიც მან განმარტა სასკოლო მიზნებით, როგორც ლოგიკის კომპენდიუმი (1700 ტრიმეტრის მოცულობით), მაშინ ჩვენ მივხვდებით, რომ ჩვენს წინაშეა XII საუკუნის მოღვაწე, მონაწილე იმ ფილოსოფიური და ლიტერატურული რენესანსისა, რომლის ნიშნის ქვეშ ვითარდებოდა XI—XII საუკუნეთა ბიზანტიური აზროვნება და მწერლობა. რასაკვირველია, იოანე ცეცე თავისი როლით და მნიშვნელობით ამ მოძრაობაში ოდნავადაც ვერ შეედრება მიქელ პსელოსს, იოანე იტალოსსა და ანნა კომნენეს (ან სხვებს). მაგრამ იმის თქმა, რომ ცეცე არის «комичная фигура» არაფრით არ ამართლებს იმ ყურადღებას, რომლითაც იკვლევენ მას ამ ბოლო წლებს მანძილზე ბიზანტინოლოგიის სპეციალისტები (H. Hunger, P. Leone, R. Browning, G. Moravcsik, B. Wendel, O. Masson და სხვები, რომელთა ბიბლიოგრაფია იხ. მორავსიკის Byzantinoturcica I, 342—355).

¹ ცეცეს „ხილიადების“ ტექსტისათვის ემენდაციები მოუცია X. Χαριτωνίδης-ს: *Σύμμεικτα κριτικά. Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* I, 35—111. ამ ნარკვევში არის ემენდაციები ანნა კომნენეს, მიქელ პსელოსის, ნიკიფორე ბლემიდეს, გიორგი აკროპოლიტეს, ნიკიფორე გრიგორას ტექსტებისათვის. 82—110 გვერდებზე არის ემენდაციები იოანე ცეცეს „ხილიადების“ ტექსტისათვის.

Pietro M. Leone თავისი სტატიის (Prolegomena ad J. Tzetzae Historias) ბოლოში ათავსებს ბიბლიოგრაფიას და წერს, რომ ხ. ხარიტონიდეს ემენდაციები არ ემყარება ხელნაწერებს: Nullis codicibus usus Historias emendavit X. Χαριτωνίδης (იხ. BZ 54 [1961], გვ. 285).

Iberes, Abasgi et Alani, unum genus

Ἵτι ὁ Τζέτζης κατὰ μητέρα Ἰβηρ τῷ
γένει, κατὰ πατέρα καθαρῶς Ἑλλάδος γονῆς ἐς¹

Ἡ τοῦ δὲ μητρομήτωρ μὲν Τζέτζου τοῦ Ἰωάννου,
τοῦ ἱστοριογράφου τε καὶ συγγραφέως πόσων,
(585) Μητρός ἦν Μασσαγέτιδος, ἡγουν ἐξ Ἀβασγίδος·
Ἰβηρες δὲ καὶ Ἀβασγοὶ καὶ Ἀλανοὶ ἐν γένος·
Οἱ Ἰβηρες πρωτεύοντες, οἱ Ἀβασγοὶ δευτέρων,
Οἱ Ἀλανοὶ δ' ἐσχήκασιν τάξιν τριῶν ὑστέραν.
Τῆς Τζέτζου μητρομήτορος ἡ Ἀβασγίς ἡ μήτηρ
(590) Σὺν τῇ δεσποίνῃ Μαριάμ, τῇ Ἀβασγίσσῃ λέγω,
Ἦν οἱ πολλοὶ Ἀλάνισσάν φασιν οὐκ ἀκριβοῦντες,
Ἦλθεν εἰς Μεγαλόπολιν ὡς συγγενῆς καθ' αἷμα,
Οἱ δὲ βασκαίνοντές φασιν ὡς ὑπὸ χεῖρα ταύτης,
Ὡς ἡ Ἀσπάη καθ' ἡμᾶς Κατάης ὑπὸ χεῖρα.
Ἄφ' ἧς ὁ περιώνυμος ὁ μέγας Κωνσταντῖνος,
Ὁ μέγας ὁ Δρουγγάριος, εἰς Σεβαστὸς ἐν βίῳ,
τοῦ λογοθέτου τοῦ κλεινοῦ πατήρ τοῦ θρυλουμένου.
Μετὰ θάνατον τῆς αὐτοῦ παρθενικῆς συζύγου
Γεννᾷ τὴν μητρομήτορα, ἦν ἐφημεν, τοῦ Τζέτζου,
(600) Μιᾶ τῶν πρώων θυγατρῶν τῇ ὑπερφιλουμένῃ,

Τῇ συμπαραύνῳ λέγω δὲ αὐτοῦ τοῦ Ἰασίτου,
Ἰσοτιμῶν, καὶ τῷ αὐτῷ κλουβῷ συνεμβιβάζων,
Τὰς δ' ἄλλας πάσας παρεῶν ἄλλης τιμῆς λαγχάνειν.

Ἵσπερ καὶ ἡ βασίλισσα γίνεται θῆσει μήτηρ,
(605) Ἡ Εὐδοκία ἡ κλεινῆ, καὶ ζῶνῃν διδοὶ ταύτης
Ἐς τρίτην ἐξαρκέσασαν τὴν γενεὰν ἐκτρέφειν.
Ἐφ' ἣ γαμβρὸν ἐξάκτωρα Γεώργιον¹ ἐσχήκει,
Πολλὰς ἀρχὰς ἀνύσαντα πρακτορικὰς θεμάτων·
Οὐ καὶ θανόντος ὄνομα βοᾶται νῦν ὡς ζῶντος·
(610) Τοῦτου θυγάτηρ σὺν δυσιν ἐτέραις θυγατράσιν
Τὴν κλησιν Εὐδοκία μὲν, μήτηρ δ' αὐτοῦ τοῦ Τζέτζου.

¹ Γεώργιον ἔσ. 3060330363, γεωργίων Kiessling.

იბერები, აბაზგები და ალანები, ერთი ტომისა [არიან] ¹

რომ ცეცე დედის მხრით იბერია ტომით, მამის მხრით წმინდა ელადური წარმოშობისაა, იხ' ².

დიდდა (დედის დედა) იოანე ცეცესი, ისტორიოგრაფოსისა და მრავალი [თხზულების] დამწერისა, (585) მასაგეტ დედისაგან, ესე იგი აბაზგი ქალისაგან [იყო]. იბერები და აბაზგები და ალანები ერთი ტომისა [არიან]; იბერნი პირველობენ, აბაზგები მეორენი არიან, ხოლო ალანებს უკანასკნელი, მესამე ადგილი უჭირავთ, ცეცეს დიდდის (დედის დედის) დედა აბაზგი ქალი (590) დედოფალ მარიამთან ერთად, ვამბობ აბაზგ-ქალთან ერთად, — რომელსაც ბევრნი ეძახიან ალან-ქალს, არა ზედმიწევნით, — მოვიდა მეგალოპოლისში, როგორც სისხლით ნათესავი, ხოლო ქორიკანები ამბობენ, როგორც მისი ხელზე მოსამსახურე, როგორც ასაბი ჩვენებურად მაშინვე კატაე [ითქმის?]. (595) მისგან [არის] სახელგანთქმული დიდი კონსტანტინე, დიდი დრუნგარი, ერთი სეფასტოსი სიცოცხლეში, საყოველთაოდ ცნობილი განთქმული ლოგოთეტის მამა. თავისი ქალწული-მეუღლის სიკვდილის შემდეგ შვა ცეცეს (დედის დედა), როგორც ვთქვით, (600) რომელიც ერთ წინანდელ (ე. ი. პირველი ცოლისაგან) ქალიშვილთაგანთან, უსაყვარლესთან, — ვგულისხმობ იმ იასიტეს მეუღლეს — თანაბრად პატივდებული იყო, და მასთან ერთად იზრდებოდა, ხოლო ყველა სხვა ასულებს უგულვებელყოფდა სხვა პატივის სახვედრად. დედოფალიც მას დედის ალაგას ჰყავდა, (605) განთქმული ევდოკია, რომელმაც მზითვად მისცა იმდენი, რომ მესამე თაობაში ეყოფოდა საცხოვრებლად. მისთვის სიძედ შეარჩია მეზვერე გიორგი, რომელიც ბევრ სამოხელეო თანამდებობას ასრულებდა: მისი სახელი სიკვდილის შემდეგაც ისეთივეა, როგორც სიცოცხლეში. (610) მისი ასული, ორ სხვა ასულთან ერთად, რომლის სახელია ევდოკია, დედა იყო ამ ცეცესი.

¹ ეს სათაური, როგორც ჩანს, გამომცემელს კისლინგს ეკუთვნის (ასე აქვს მას საძიებელში).

² ეს არის „ისტორიების“ წიგნის სათვალავი (ე. ი. მე-17 წიგნია).

Ἐγνως κατὰ μητέρα μὲν Ἴβηρα τοῦτον ὄντα·
 Πατήρ δὲ τούτου Μιχαήλ, ὃς καὶ παιδεύει τοῦτον
 Ἐν λόγοις καὶ τοῖς πράγμασιν ὡς τὸν υἱὸν ὁ Κάτων.
 (615) Υἱὸς οὗτος ὁ Μιχαήλ ἦν Τζέτζου Ἰωάννου,
 Γράμμα μηδὲν τι μηδαμοῦ τὸ σύνολον εἰδότες,
 Εἰς πάντα χρόνον δὲ σοφοῦς τοῖς οἴκοις ἐστιῶντος,
 Οἴκοις ἐν πεντωρόφοις δέ, πλὴν μετ' ᾧδης ὀργάνων,

Τρυφαῖς ὑπερεχούσαις τε τὰς γάμων πανθαϊσίας.
 (620) Καὶ τούτου πάλιν ὁ πατήρ θρέμμα τῆς Βυζαντιδος,
 Ὅς μέχρι νῦν ἀκέρατος νεκρὸς τελῶν ἐν τάφῳ
 Ἐν Εὐφροσύνης τῇ μονῇ τὴν κλησὶν καλουμένη
 Πολίτης ὀνομάζεται ταύτης ταῖς μονοτρόποις,
 Μὴ γινωσκούσαις τίς ἐστίν, ὅνπερ φασὶν πολίτην.

(625) Οἷα δὲ ὄρα θαυμάσια, μοναζουσῶν πυθάνου.
 Οὕτω κατὰ μητέρα μὲν ὁ Τζέτζης ἐστίν Ἴβηρ,
 Κατὰ πατέρα δὲ μητρὸς καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα
 Γονῆς Ἑλλάδος καθαρᾶς, γονῆς ἀκραιφνεστάτης.

(Chiliades V, 583 — 628)

Ἱστορία ἢ λέγουσα, καὶ τὰς Σακίδας καὶ Μασσαγέτιδας ἑνα'.

Τοὺς Σάκας ἔθνος γίνωσκε, ὧν εὖρεμα τὸ σάκος,
 Καὶ αἱ γυναῖκες τούτων δὲ συμμάχονται ἀνδράσιν,
 Ὅς καὶ Κτησίας εἶρηκε, καὶ ἕτεροι μυρίοι.
 Αἱ τῶν Σακῶν γυναῖκες δὲ μάχονται δὴ ἀφ' ἵππων
 «Καὶ πάλιν δὲ Στρυάλιος ἀνὴρ τις ἐκ τῶν Μήδων
 «Γυναῖκα τῶν Σακίδων μὲν καταβαλὼν ἐξ ἵππου».

Τοὺς Μασσαγέτας νοεῖ δὲ τοὺς Ἀβασγοὺς ὑπάρχειν.
 (900) Καὶ τούτων αἱ γυναῖκες δὲ τοῖς ἀνωτάτοις χρόνοις
 Σὺν τοῖς ἀνδράσι τοῖς αὐτῶν ταῖς μάχαις ἐκαρτέρουν.
 Καὶ τοῦτο γίνωσκε καλῶς, μηδὲ σε λανθανέτω,
 Ὅς Ἀβασγοὶ καὶ Ἀλανοὶ καὶ Σάκαι δὲ καὶ Δάκαι,
 Οἱ Ἔως καὶ Σαυρομάται δὲ καὶ οἱ ἰδίως Σχύθαι
 Καὶ πᾶν ὀπόσον πρόσοικον ἔθνος πνοιαῖς Βορέου
 Κοινῶς κατονομάζονται Σχύθαι, Σχυθῶν τῇ κλήσει.

(Chiliades XII, 893—906)

- ხომ იცი, რომ დედით ის იყო იბერიელი,
 ხოლო მისი მამა მიხელი, რომელიც ისე ზრდიდა მას,
 სიტყვიერადაც და საქმიერადაც, როგორც კატონი თავის ვაჟს.
 (615) ეს მიხელი იყო იოანე ცეცეს ვაჟი,
 იმ ცეცესი, რომელმაც სრულებით არ იცოდა რამე ასოც კი,
 ხოლო ყოველთვის ბრძენ ადამიანებს ჰპატივებდა სახლებში,
 ხუთსართულიან სახლებშიც კი; არაფერი იცოდა გარდა
 სასაგალობო საკრავებისა,
 და გადაქარბებული ნებივრობისა საქორწილო ზეიმების დროს.
 (620) კვლავ ამის მამა ბიზანტიონის ძველი მკვიდრი,
 რომელიც დღემდე უმწიკვლოდ განისვენებს საფლავში
 ეფფროსინეს მონასტრისა, რომელსაც სახელი ჰქვია
 «მოქალაქისა», თუმცა ამ მონასტრის მარტომყოფმა
 მოლოზნებმა არც კი იციან, თუ ვინ იყო ის, რომელსაც
 უხმობენ «მოქალაქედ».
 (625) ხოლო თუ რა სასწაულებს ახდენს, მოლოზნებისაგან შეიტყობ.
 ამრიგად, ცეცე დედით იყო იბერიელი,
 ხოლო მამით დედის მხრით და თვით მამაც
 წმინდა ელადური წარმოშობისა იყო, შეურეველი წარმოშობისა.

მასაგეტები არიან აბაზგები

ამბავი, რომელიც მოგვითხრობს საკიდებზე და მასაგეტებზე უნა.

იცნობდე ტომს საკებისას, რომელთაც გამოიგონეს „ფარი“ (φάρμακ).
 მათი ქალები კაცებთან ერთად იბრძვიან,
 როგორც კტეზიასმა თქვა, და მრავალმა სხვამაც:
 «საკების ქალები იბრძვიან ამხედრებულნი,
 «და კვლავ ვინმე სტრიალიოსმა, მიდიელმა კაცმა
 «საკების ქალი ჩამოაგდო ცხენიდან».

ის ფიქრობს, რომ მასაგეტები არიან აბაზგები
 (900) და ამათი ქალები, აღრინდელ ხანებში,
 თავიანთ კაცებთან ერთად მამაცურად იბრძოდნენ.
 ესეც კარგად იცოდე — ნუ იქნება შენთვის დაფარული,
 რომ აბაზგები და ალანები, საკები და დაკები,
 როსები და სავრომატები და საკუთრივ სკვითები
 და ყველა ის ტომი, რომელნიც ჩრდილოეთით ცხოვრობენ,
 საზოგადოდ, იწოდებიან სკვითებად, სკვითთა სახელწოდების
 მიხედვით.

Περὶ σιδήρου τοῦ Χάλυβος. ἐλη'.

Χάλυβες ἔθνος ἔγγιστα τελοῦν τῆς Τραπεζοῦντος.

Οὗτοι λέγονται: σίδηρον ἐφευρηκέναι πρῶτοι.

Καὶ τὸν χαλκὸν δὲ χαλυβὸν χαλκόν τε λέγουσί μοι.

Οἷα καὶ τοῦτον εὔρεμα τελοῦντα τῶν Χαλύβων.

(Chil. X 523—527)

*Ἱστορία ἢ λέγουσα ἄργυρον τε τὸν ἐξ Ἀλύβης καὶ Αἰγύπτου
καὶ τὸν Ἰνδὸν καὶ μυρμηκίας χρυσόν¹, ἱστορίαί
τρεις ἀντὶ μίας υδ'.*

Ἀλύβη πόλις ἄριστον τὸν ἄργυρον γεννώσα,

Ὡς δὲ χρυσοῦς κατέλεξεν Ὀμηρος Βοιωτία,

ἢ εἰήλοσεν ἐς Ἄλυρῆς, οὐδὲν ἄργυρον ἔστι γένεσθαι.

Ἀλύρᾶς δ' ἢ Μετάποντος πόλις τῆς Ἰταλίας

(Chil. 322—325)

Περὶ Ἀμαζονίδων καὶ Σκυθίδων καὶ Σαυροματῶν γυναικῶν εν'

Ὅτι τὸ γένος μάχιμον τὸ τῶν Ἀμαζονίδων,

Τοὺς πάντας ἀφεμένω μοι δεικτέον ἐξ Ὀμήρου².

Ἐτὸ τρίτον αὐτὸ κατέπεφνεν Ἀμαζόνος ἀντιανείρας.

Καὶ αἱ Σκυθίδες πανταχοῦ ἀνδράσι συμπονοῦσι

Καὶ ταῖς³ μάχαις καὶ τοῖς ἔργοις δὲ σύμπασιν ἐτέροις,

Μᾶλλον τὰ ἔργα σύμπαντα ἐργῶνται αἱ γυναῖκες.

(880) Καὶ τῶν Σαυροματῶν νοεῖ μοι τὰς γυναῖκας,

Σκυθῶν καὶ Ἀμαζόνων δὲ γονῆς ἐκπεφυκυίας,

Ὅσπερ καὶ Διονύσιός φησι Περιηγήσει⁴.

Ἐτῆς γὰρ τοι φιλότητος Ἀμαζονίδων ἐγένοντο,

¹ μυρμηκίας χρυσός „золото, выкопаемое из индейских муравейников“ („Синайский, Слов.).

² *Iliad.* 6,186.

³ ταῖς-ὲ πηλοῦσθαι γυναικῶν.

⁴ γυνή οὖο: ἐν Περιηγήσει.

ხალიბებიხალიბის რკინის შესახებ ტ^ლმ

ხალიბები—ტომია, ტრაპეზუნტთან ძალიან ახლოს ცხოვრობენ, ამბობენ, რომ იმათ პირველებმა მოიპოვეს რკინა. და ხალიბური სპილენძი, და „ხალკოს“, მითხრეს მე, რომ ესეც ხალიბების მონაპოვრად ითვლება.

ქალაქი ალიბე

ამბავი, რომელიც მოგვითხრობს ვერცხლზე, როგორც ხალიბურზე და ვგვიტურზე ისე ინდურზე, და ინდურ ოქროზე; სამი მოთხრობა ერთის ნაცვლად უ^დ.

ქალაქი ალიბე მშობელია საუკეთესო ვერცხლისა, როგორც მოგვითხრობს ჰომეროსი „ბეოტიაში“:
 «შორეული ალიბედან, სადაც არის ვერცხლის საბადოა¹. ხოლო ალიბასი არის იტალიის ქალაქი მეტაპონტი.

ამორძალები და სავრომატებიამორძალების, სკვითელი ქალებისა და სავრომატ ქალების შესახებ უ^ნ.

რომ ამორძალთა მეზობელი ტომი, ყველა ჩემ მიერ მოხსენებულნი, უნდა იქნეს ნაჩვენები ჰომეროსის მიხედვით:

«მესამე მან მოკლა ვაჟკაცური ამორძალის მოდგმა».

და სკვითი ქალები ყველგან მამაკაცებთან ერთად შრომობენ, ბრძოლებშიაც და ყველა სხვა [ყოველდღიურ] საქმეებშიც, უფრო მეტად კი ქალები აკეთებენ ყველა [ყოველდღიურ] საქმეებს.

(880) სავრომატების ქალებს ვგულისხმობ მე, სკვითთა და ამორძალთა მოდგმიდან წარმოშობილებს, როგორც ამბობს დიონისიოსი თავის „პერიეგესში“:
 «ისინი ხომ წარმოიშვნენ ამორძალთა სიყვარულისაგან,

¹ II, 2,857 („ილიადის“ II სიძღვრას ეწოდება „ბეოტია ანუ ხომალდთა კატალოგი“).

«Τὴν ποτε δὴ μίχθησαν ἐπ' ἀνδράσι Σαυρομάτησι».

(885) Οἱ Σαυρομάται Σχύθαι δέ, οὐς περαντάδας λέγεις.
(Chiliades XII, 874—885)

[Κίρκη — Ὀδυσσεύς]

Πόθεν Ἀῖσωνες λέγονται καὶ μέχοι τινος τόπου
ἐστὶν Ἀῖσωνία¹. 15'

Ἡ Ἀῖσωνία τὴν κλησιν τῶν Ἀῖσόνων
Κατὰ τινὰς ἐξ Ἀῖσωνος, υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσεύος·
Ἐκ γὰρ τῆς Κίρκης Ὀδυσσεύς τῆς πᾶσι θρυλλομένης
Ἀῖσωνα καὶ Τηλέγονον γεννᾷ καὶ Κασσιφόνην,
ᾧ, πᾶς φησὶν ἱστορικός, φροντίζων ἀληθείας·
Τζέτζης κἀνταῦθα δὲ φησιν, ἱστορικοὶ κτηνώδεις².

(570) Ἐνα μόνον ἐνιαυτὸν³ συνδιατρίψας Κίρκη
Ὁ Ὀδυσσεύς πῶς ἔτεκε τὰ τρία ταῦτα τέκνα,
Τετραμηναῖα, ἣ γαστρὶ μᾶ τὰ τρία τίκτει;
Ἄλλ' ἐν Λιβύῃ κεραοὺς ἄρνας εὐθύς γεννώσι·
(Chil. V, 564—573)

Ἡ κατὰ τὸν Ἰάσων[α]. 15'

Ἰάσων Αἰσωνος υἱός· δὲ Αἰσῶν παῖς Κρηθῆάς.
Τρεῖς δ' ἦσαν τῷ Ἰάσωνι ἀμφίβολοι μητέρες,
Ῥοῖα καὶ Ἀλκιμέδη δὲ μετὰ τῆς Πολυφήμες⁴,
ᾧν ἣ Ῥοῖα Σταφύλου μὲν, αἶ δ' Αὐτολύκου παῖδες.

Πελίου δὲ φονεύοντος πάντας τοὺς Αἰολίδας,
Χρησμοῦ δηλοῦντος ὑπ' αὐτῶν τινὸς ἀναίρεσθῆναι.

¹ „აქსონია“ არის იტალიის ძველი სახელწოდება.

² ეს ადგილი შეიძლება დამახინჯებული იყოს: *κτηνώδεις* („პირუტყვლნი“, ან „შინაური საქონლით მდიდარნი“) აქ არაფერ შეაშია. იქნება ავტორს იმის თქმა უნდა, რომ ერთ წელიწადში სამი შვილის ყოლა ემსგავსება იმას, რაც პირუტყვების მიმართ შეიძლება ივარაუდებოდეს.

³ „ოდისეის“ მეთექვსმეტე თავის მთავარი გმომოცემული ეპიზოდი „ოდისეისი კირკეს სამეფოში“, სადაც აღნიშნულია, რომ ოდისეისი და მისი ამხანაგები მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში ცხოვრობდნენ კირკეს სასახლეში.

⁴ კისლინგს დაბეჭდილი აქვს *Πολυφήμες*. შტრ. P a p e, Eigennam. 1230.

«ოდესღაც რომ სავრომატ მამაკაცებს შეეუღლნენ»¹.

(885) ხოლო სავრომატები არიან სკვითები, რომელთაც
გადაღმელებს(?) ეძახი.

დედოფალი კირკე — ოდიხევის მუღლე

საიდან წარმოსდგება სახელი «ავსონები» და რა ადგილამდე
ვრცელდება ავსონია

ავსონია ავსონთა ქვეყანას ეწოდება

(565) ზოგიერთების მიხედვით ავსონისაგან, ოდიხევის ვაჟისაგან;
კირკესაგან, საყოველთაოდ ცნობილისაგან, ოდიხევისა
იყოლია [შვილები] ავსონი, ტელეგონე და კასიფონე,
როგორც ამბობს ყველა ისტორიკოსი, კემმარიტებაზე მზრუნავი;
ხოლო ცეცე აქ ამბობს, ისტორიკოსები პირუტყვთა მსგავსად
ანგარიშობენ.

(570) მხოლოდ ერთ წელიწადს იცხოვრა კირკესთან
ოდიხევისა და როგორ შეეძლო ჰყოლოდა მას ეს სამი შვილი,
ოთხთვიანები, ან ერთ ორსულობაზე კირკეს სამი დაებადა?
მაგრამ ლიბიაში ერთბაშად რქიან კრავებს ჰბადებენ.

იასონი და პელიასი

თბრობა იასონისთვის 73

იასონი ესონის ძეა; ეს ესონი შვილია კრეთევისა.

იასონის დედობას სამი ქალი ეცილებოდა ერთმანეთს:

როფო და პოლიფემესთან ერთად ალკიმედე.

(980) ამათგან როფო იყო სტაფილეს შვილი, ხოლო ისინი —
ავტოლიკესი.

პელიასმა რომ მოკლა ყველა ეოლიდები,

რადგან ნამისნევი იყო, რომ იგი მას ერთი მათგანი დალუპავდა,

¹ Dion. Perieg. 654—655. კისლინგი წერს; ცეცეს ზეპირად მოჰყავსო. მართლ-
დაც, დიონისიოსის ტექსტი ცეცეს მოჰყავს არა ზედმიწევნით. დიონისიოსის შრო-
მაში სწერია:

... ἐκ γὰρ ἐκείνης

ἰφθίμης φιλότητος 'Ἀμαζονίδων' ἐγένοντο,

τὴν ποτε Σαυρομάτησιν ἐπ' ἀνθράποισιν μίγησαν

(იხ. თ. ყაუხჩიშვილი, ბერძენი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ
I. თბ. 1967, გვ. 144).

Τεχθέντα τὸν Ἰάσονα βρέφος εὐθύς αὐτίκα
 Θανεῖν αὐτὸν πλασάμενοι, φόβῳ τῷ τοῦ Πελλίου.
 (985) Ὁ πάππος γὰρ Ἰάσονος Κρηθεύς, Διόλου γόνος)
 Ἐν λάρνακι τῷ Χείρωνι κομίζουσιν ὡς νέκυν,
 Ὅς αὐξηθεὶς καὶ παιδευθεὶς Χείρωνι τῷ ῥηθέντι,
 Ἐκδικῶς γίνεται λαμπρὸς Αἰολιδῶν τοῦ φόνου.

(Chil. VI, 978—988)

Περὶ Σηρικῶν περιβλημάτων. ττη'

Οἱ Σῆρες καὶ οἱ Τόχαροι ἔθνη ἑγγύς Ἰνδίας,
 (840) Ὑφάσματα τὰ κάλλιστα ὑγαίνοντες ἀπάντων,
 Καὶ τὰ πολυτιμότερα τοῖς παλαιοῖς τῶν χρόνων,
 Καὶ Ἰβηρες ἑσπέριοι καὶ Κοραξοὶ ὁμοίως,
 Ὑφάσματα τὰ κάλλιστά εἰσιν ἐριουργοῦντες,
 Νῦν δὲ καταχρησάμενος, ὡς οἱ πολλοὶ εἰρήκειν,
 Τὸ ἐκ Θηβῶν, ἐκ Σηρικῶν, οὐκ ἀγνοῶν ὡς ἄλλοι.

(Chil. XI, 839—845)

იასონი რომ დაიბადა, თოთო ბავშვი მაშინვე გადაწყვიტეს რომ მომკვდარიყო, პელიასის შიშით (985) (რამეთუ იასონის პაპა კრეთევსი წარმოშობით ეოლიელი იყო).. ლარნაკში ჩასდეს და ქირონს გაუგზავნეს, როგორც მიცვალებული.. ის რომ გაიზარდა და აღიზარდა ხსენებულ ქირონთან, ბრწყინვალე შურისმაძიებელი გახდა ეოლიდთა გაყლეტიისათვის.

იბერიის ქსოვილები

სერული საფარების შესახებ ტ³⁵

სერები და თოხარები ტომია ინდოეთის ახლოს, საუცხოვო ქსოვილებს ამზადებენ, ყველაზე უკეთესს, და უფრო ძვირფასს, ვიდრე ძველ დროში; და დასავლეთის იბერები¹ და აგრეთვე კორაქსები საუკეთესო ქსოვილების დამმუშავებელნი არიან, ხოლო ამჟამად ცუდს აკეთებენ, როგორც ბევრს უთქვამს: თებედან [მოაქვთ], სერული [ქსოვილები] კი არ იციან, როგორც სხვები [ამბობენ]..

¹ ამ ნაწყვეტში ლაპარაკია აბრეშუმის ქსოვილებზე. ამასთან დაკავშირებით მოხსენებული არიან *Ἰβηδες ἑσπέρσιοι* („დასავლეთის იბერები“). შეიძლება ასეთი ჰიპოთეზა წამოგვეყენებინა: 1) იბერთა გვერდით მოხსენებული „კორაქსები“ ცნობილი არიან თვით ძველი ბერძნული წყაროებით როგორც ამიერკავკასიის მცხოვრებლები, როგორც ქართული ტომის წარმომადგენლები; 2) მაშასადამე, მათ გვერდით მოხსენებული „იბერები“ უნდა იყვნენ არა „დასავლეთის“, არამედ „დასავლეთის“ იბერები; 3) ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ VI საუკუნეში ბიზანტიურ წყაროებში არის ლაპარაკი იბერულ (ე. ი. ქართულ) აბრეშუმზე.

სჰოლიკობი ლიკოზრონის «ასანდრასთვის»

კოლხეთის ქალაქი კჯტაია

ტ. 174. Κυταίης ε]. Κύ-
ταια, πόλις Κολχίδος, ἔστιν αὐτὴν
τὴν Μήδειαν Κυταίην ἔφη. Οἱ
δὲ Κόλχοι Ἰνδοῖκοι Σκύθαι εἰσίν,
οἱ καὶ Λαῶεσι καλούμενοι, πλη-
σίον οἰκούντες Ἀβασγῶν, τῶν
πρὶν Μασσαγετῶν, ὧν Κόλχων τὰ
φάρμακα ἀνθίμερον ἀναίρουσιν.

Εἰς δὲ Κόλχους Ἀϊήτης ἀφί-
κετο, ὡς μὴ ἀρῆσθεις τῇ τῆς
Κορίνθου βασιλείᾳ. Αἰήτης γὰρ
καὶ Ἀλωεύς Ἡλίου παῖδες καὶ
Πέρσης τῆς Ὠκεανοῦ θυγατρός.
Διείλε δὲ Ἥλιος τοῖς παῖσι τὴν
βασιλείαν, καὶ τὴν μὲν Ἀρκα-
δίαν Ἀλωεὶ δέδωκε, τὴν δὲ Κό-
ρινθον Αἰήτῃ. Αἰήτης δὲ μὴ
ἀρῆσθεις τῇ Κορίνθῳ παρέθετο
ταύτην φυλάττειν Βουνῷ, Ἐρμού
καὶ Νύμφης υἱῷ· αὐτὸς δὲ εἰς
Κόλχους ἀφίκετο, ἐντειλάμενος
Βουνῷ φυλάττειν τὴν Κορίνθου
βασιλείαν ἕως οὗ ἢ αὐτὸς ἢ τις
τῶν ἐξ αὐτοῦ ἴκοιτο.

Ἐν Κόλχοις δὲ αὐτὸς γήμας
Εἰδύταν, τὴν Ὠκεανοῦ θυγατέρα,
ἐν Κυταίᾳ πόλει, Μήδειαν καὶ
Ἄφυρτον γενῆ.

Ἀδελφαὶ δὲ Αἰήτου καὶ
Ἀλωέως, ἦτοι Ἡλίου θυγατέ-
ρες, Κίρκη καὶ Πασιφάη, καθ'
ἐτέρους καὶ Καλυψώ.

Περὶ δὲ τῆς διαίρεσεως τῆς
τοῦ Ἡλίου βασιλείας εἰς τοὺς

კჯტაიელი]. კჯტაია, კოლ-
ხეთის ქალაქია, საიდანაც თვით
მედეას კჯტაიელი უწოდა პოეტმა.
კოლხები ინდოელი სკვითები
არიან, მათ ლაზებიც ეწოდებათ
და ცხოვრობენ მახლობლად აბაზ-
გებისა, წინანდელი მასაგეტები-
სა; ამ კოლხების საწამლავეები
იმავე დღეს სპობენ ადამიანს.

კოლხების ქვეყანაში ჩავიდა
აეტი, რომელსაც არ მოეწონა
კორინთოში მეფობა. აეტი და
ალოევსი პელიოსის და ოკეანეს
ასულის პერსეს შვილები იყვნენ.
პელიოსმა შვილებს გაუყო სამე-
ფო: არკადია მისცა ალოევსს,
ხოლო კორინთო აეტს. მაგრამ
აეტს არ მოეწონა კორინთო და
გადასცა იგი დასაცავად ბუნოსს,
პერმესისა და ნიმფეს ვაჟს; თვი-
თონ კი კოლხების ქვეყანაში ჩა-
ვიდა; ბუნოსს კი მიანდო დაეცვა
კორინთოს სამეფო, ვიდრე ან
თვითონ ან სხვა ვინმე მისიანი
მივიდოდა.

კოლხების ქვეყანაში მან შე-
იროთ ილია, ოკეანეს ასული,
ქალაქ კჯტაიაში, და შეეძინა
მედეა და აფსირტი.

აეტის და ალოევსის დები,
ესე იგი პელიოსის ასულები,
იყვნენ კირკე და პასიფაე, სხვე-
ბის მიხედვით აგრეთვე კალიფსო.

პელიოსის სამეფოს გაყოფის
შესახებ მის შვილებს შორის,

αὐτὸν παῖδας Αἰήτην καὶ Ἄλωέα
 Θεόπομπος ὁ Χίος Εὐμήλου τοῦ
 Κορινθίου ἱστορικοῦ ποιητοῦ μέμ-
 νηται λέγοντος.

Ἄλλ' ὅτε δ' Αἰήτης καὶ Ἄλωεὺς
 ἐξέγέροντο
 Ἥελίου τε καὶ Ἀντιόπης τότε
 δ' ἀντιχα χώρον
 Δάσσατο παισὶν ἰοῖς Ὑπερίονος
 ἀγλαὸς νόσος
 Ἦν μὲν ἐχ' Ἀσωπός, ταύτην πόρε
 δίφ' Ἄλωεϊ,
 Ἦν δ' Ἐφόρη κτεταῖσος Ἀἰήτη
 δῶκεν ἄπασαν.
 Αἰήτης δ' ἄρ' ἐκὼν Βούμφ' παρέδωκε
 φυλάσσειν,
 Εἰσόκεν αὐτὸς ἰκοῖτ' ἢ ἐξ αὐτοῖό
 τις ἄλλος,
 Ἦ παῖς ἢ υἱὸνός· ὁ δ' ὤχετο
 Κολχίδα γαῖαν.

Σημείωσαι δὲ τοῦτο, ὅτι οἱ
 μὲν λοιποὶ τῶν ἱστορικῶν Πέρ-
 σης καὶ Ἥλιου παῖδας φασὶ τὸν
 Αἰήτην καὶ Ἄλωέα, ὁ δὲ Εὐμη-
 λος οὗτος Ἀντιόπης καὶ Ἥλιου.

აეტსა და ალოევსს შორის, თეო-
 პომპე ქიოსელი იხსენიებს ისტო-
 რიკოს-პოეტის ევმელოს კორინ-
 თოელის თხრობის მიხედვით:

ალოდესაც აეტი და ალოევსი
 გაჩნდნენ
 ჰელიოსისა და ანტიოპესგან,
 მაშინ ორად გაუყო
 ქვეყანა თავის შვილებს ჰიპერიონის
 ბრწყინვალე ძენს;
 რომელი [ქვეყანაც] ჰქონდა ასოპეს,
 იგი მისცა ღვთაებრივ ალოევსს,
 ხოლო რომელიც შეიძინა ეუიორემ,
 აეტს მისცა მთლიანად.
 ამრიგად, აეტმა თავისი ნებით
 ბუნოსს გადასცა დასაცავად,
 ვიდრე თვითონ მოეიდოდა, ან
 სხვა ვინმე მისიანი,
 ან შვილი, ან შვილიშვილი; თვითონ
 კი კოლხეთის ქვეყანაში წამოვიდა.

შეისწავლე ესეცა, რამეთუ
 სხვა ისტორიკოსებში ამბობენ,
 რომ აეტი და ალოევსი პერსეს
 და ჰელიოსის შვილები არიან,
 ხოლო ამ ევმელეს¹ აზრით —
 ანტიოპეს და ჰელიოსის შვილები.

ოქროს საწმინო

ტ. 175 ... Τὸ χρυσόμαλλον
 τοῦτο δῆρας ἦν τοῦ κριῦν, δς τὸν
 Φρίξον εἰς Κολχίδα διεπύρθημε-
 σεν· ἐκεῖ δὲ τοῦτον, ὧς φασιν,
 ἔθυσεν Φυξίφ Διί, καὶ ἐν Ἄρεος
 ἄλσει περὶ τινὰ θρῦν τὸ δῆρμα
 αὐτοῦ ἀπακρέμασεν· ἐφύλαττε δὲ
 τοῦτο θράκων, εὖς πάχει μάχει

ეს ოქროს-საწმინიანი ტყავი
 იყო იმ ვერძისა, რომელმაც ფრიქ-
 სე კოლხიდაში გადაიყვანა; იქ,
 როგორც ამბობენ, ფრიქსემ ფიქ-
 სიელ ზევსს შესწირა, და არესის
 ქალაში ჩამოკიდა მისი ტყავი
 ერთ მუხაზე; ამ ტყავს სდარა-
 ჯობდა დრაკონი, რომელიც სი-

¹ ევმელე კორინთელი — ძვ. წ. VIII საუკუნის ეპიკოსი-პოეტი, რომელსაც დაუწერია პოემები *Κορινθιακά*, *Ἐθρωπία* და *Βουγοῖα*.

τε πεντηχόντορον ναυν κράτει»,
 ὡς φησι Πίνδαρος.

სქითაც და სიგრიძითაც ორმოც-
 დაათნიძიანი ხომალდს ჯობნი-
 და, როგორც ამბობს პინდარე-

იასონი უკან იბრუნებს ოქროს ხაწმისს

Κατὰ γοῦν τὴν αὐτοῦ κρίσιν
 ὁ Πελίας κελεύει αὐτὸν τὸν Ἰάσον-
 να ἀπελθεῖν καὶ κομίσαι τὸ δέ-
 ρα αὐτῷ· ὁ δὲ τῆς Ἀργοῦς ἐπι-
 βὰς... καὶ σὺν αὐτῷ ἑτέρους
 ἄνδρας μὲν λαβῶν... ὡς εἶναι
 τοὺς πάντας πεντήκοντα, κατέ-
 πλευσεν εἰς τὴν Κολχίδα καὶ
 παρεκάλει Αἰήτην δοῦναι αὐτοῖς
 τὸ δέρας. Ὁ δὲ ἔφη δοῦναι, ἂν
 τοὺς Ἥφαιστειοὺς πυρπνόους χαλ-
 κόποδας ζεύξῃ ταύρους καὶ σπεί-
 ρῃ τοὺς δράκοντος ὀδόντας, οἷς
 εἶχεν αὐτὸς ὁ Αἰήτης, τῆς Αἰθη-
 νᾶς δούσης αὐτῷ μέρος ἐκ τῶν
 ἐν Θήβαις σπαρέντων τῷ Κᾶδμῳ.

Μήδεια δὲ, ἡ Αἰήτου θυγά-
 τηρ, ἐρασθεῖσα Ἰάσονος, φαρμά-
 κοις αὐτὸν χρίσασα καὶ τοῦ πυ-
 ρὸς τῶν ταύρων διεφύλαξε καὶ
 νυκτὶ περὶ τὸ δέρας τοῦτον ἐπά-
 γει καὶ γοητεύσασα τὸν δράκοντα
 τοῦτο τὸ χρυσόμαλλον ἀφείλετο
 καὶ τοῖς Ἀργοναύταις συναπέ-
 λευσε, λαβοῦσα μὲν ἑαυτῆς καὶ
 τὸν αὐτῆς ἀδελφὸν Ἄψυρτον.

Διώκοντος δὲ Αἰήτου, μελη-
 δὸν τὸν Ἄψυρτον τεμνῶσα ἔρριπ-
 τεν εἰς τὴν θάλασσαν. Συλλέγων
 δὲ ὁ Αἰήτης τὰ τοῦ παιδὸς μέλη
 τῆς διῶξεως ὑστέρηζεν, εἶτα Κόλ-
 χους ἀπέστειλεν εἰς δῖωξιν αὐτῶν.

ამრიგად, მისივე (ქ. ო. იასონის) წინადადებით პელიასი ავა-
 ლებს თვით იასონს გაემგზავროს
 და მოუტანოს მას საწმისი; ხო-
 ლო ის ჯდება არგოს ნავში სხვა
 ორმოცდაცხრა კაცთან ერთად...
 (ასე რომ სულ იყვნენ ორმოცდა-
 ათნი), გასცურა კოლხიდისაკენ
 და სთხოვდა აეტს მიეცა მათ-
 თვის საწმისი, ხოლო იმან უთხრა:
 მოგცემ, თუ ჰეფესტოსეულ ცეცხ-
 ლისმრქვეველ სპილენძფეხებიან
 ხარებს შეაბამ და დასთეს ღრა-
 კონის კბილებს, რომლებიც მე,
 აეტს, მაქვს ათენასაგან მოცე-
 მული თებეში კადმოსის მიერ
 დათესილ კბილთა ნაწილიდან.

მედეამ, აეტის ქალიშვილმა,
 რომელსაც იასონი შეუყვარდა,
 წამლებით დაზილა იგი, იხსნა ის
 ხარების ცეცხლისაგან და ღამით
 მიიყვანა ის საწმისთან, მოაჯა-
 დოვა ღრაკონი, ოქროს საწმისი-
 გამოიტაცა და არგონავტებთან
 ერთად უკან გასცურა, თან წა-
 იყვანა თავის იმა აფსირტე.

აეტო რომ დაედევნა, მედეამ
 ნაკუწ-ნაკუწ დაჭრა აფსირტე და
 ზღვაში გადაყარა. აეტო შეუდგა
 შვილის ასოების შეკრებას და
 დევნას ჩამორჩა, ამიტომ შემდეგ
 კოლხები დაადევნა მათ.

Τῶν δὲ θιακόντων αὐτοὺς Κόλχων οἱ μὲν ἐν τοῖς Κεραυνίοις ὄρεσι κατόκησαν, οἱ δὲ εἰς τὴν Ἰλλυρίδα καὶ τὰς Ἀφύρτιδας νήσους, τινὲς δὲ εἰς Φαιακίαν.

იმ კოლხთაგან, რომელნიც მათ დაედევნენ, ერთნი კერავენს მთებში დასახლდნენ, სხვები კიდევ ილირიდში და აფსირტეს კუნძულებზე, ზოგიერთები კიდევ ფეაკიაში.

მედეამ თავის მამას სამეფო ტახტი კვლავ მოაპოვებინა

Μήδεια δὲ ἄγνωστος εἰς Κόλχους ἦκε καὶ τῷ πατρὶ τὴν βασιλείαν δίδωσι πάλιν, Πέρσην ἀνελοῦσα, τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου, τὸν αὐτὸν ἐκβαλόντα τῆς βασιλείας.

მედეა კოლხეთში ჩავიდა უჩუმრად და თავის მამას კვლავ მოაპოვებინა სამეფო, და მოკლა პერსე, მისი ძმა, რომელმაც აეტს სამეფო ტახტი წაართვა.

კოლხური დრაკონი

ტ. 615. Ἀλούσης τῆς Τροίας Διομήδης... παρεγένετο εἰς Ἰταλίαν· εὐρῶν δὲ τηνικαῦτα τὸν Κολχικὸν δράκοντα λυμαινόμενον τὴν Φαιακίδα, ἔκτεινε, τὴν τοῦ Γλαύκου χρυσοῦν ἀσπίδα κατέχων· ἐνόμισε γὰρ ὁ δράκων τὸ χρυσοῦν εἶναι δέρας τοῦ κριοῦ.

ტროადის ალების შემდეგ დიომედე... ჩავიდა იტალიაში; იქ მან ნახა კოლხური დრაკონი, რომელიც ანადგურებდა ფეაკიას, და მოკლა იგი: ხელთ ჰქონდა გლავკოსის ოქროს ფარი: რამეთუ დრაკონს ეგონა, რომ ის იყო ვერძის ოქროს საწმისი.

ტ. 630. Οἱ Φαίακες αἰνεσοῦσι καὶ σεβάσονται τὸν Διομήδη, οἷτινές εἰσι περὶ τὸ Ἴόνιον πέλαγος, ὅτι τὸν δράκοντα ἀνείλεν ἐκ Κόλχων ἐκείσε ἐλθόντα πρὸς ζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρας. Τινὲς δὲ ληστὴν φασιν εἶναι τὸν δράκοντα.

ფეაკები, რომელნიც იონიის ზღვის მიდამოებში ცხოვრობენ, ქებას შეასხამენ და ეთაყვანებიან დიომედეს, რომ მან მოკლა დრაკონი, რომელიც იქ მისულ იყო ოქროს საწმისის საძებრად. ზოგიერთები ამბობენ, რომ დრაკონი ყაჩაღი იყო.

მედეა აქილევსის მეუღლეა

ტ. 798. Ἡ δὲ περὶ τοῦ Ἀχιλλέως δάμαρτος, ἦτοι γυναικὸς, ἱστορία ἐστὶ τοιαύτη· Ἀχιλλεύς μετὰ θάνατον, ὡς ληροῦσιν, ἔγη-

აქილევსის მეუღლის, ესე იგი ცოლის შესახებ ასეთი ამბავია გადმოცემული: აქილევსს, როგორც ლაყბობენ, სიკვდილის შემ-

με Μήδειαν, τὴν Αἰήτου θυγα-
τέρα. Αἰήτης δὲ καὶ Κίρκη καὶ
Πασιφάη Ἑλλίου παῖδες καὶ Πέρ-
σης τῆς Ὀκεανου καὶ Αἰήτου
μὲν παῖδες καὶ Εἰδυίας Μήδεια
καὶ Ἄψυρτος.

დევ შეურთავს მედეა, აეტის
ქალიშვილი. აეტი, კირკე და
პასიფაე ჰელიოსისა და ოკეანეს
ასულის პერსეს შვილები არიან;
აეტსა და ეადუიას შვილები
არიან მედეა და აფსირტი.

არგონავტების ლაშქრობა

ტ. 886. Ὡς γοῦν ἐκ τῆς Κολ-
χίδος διὰ τῆς ἕξω θαλάσσης καὶ
τοῦ Ἀδρίου τὸν πλοῦν ἐποίησαντο
[οἱ Ἀργοναῦται], διὰ τοῦ Φάσιδος
δὲ εἰς τὸν Ὀκεανὸν ἐνέβαλον,
δὴδεκα πρότερον ἡμέρας ἕξω τοῦ
Ὀκεανου φέροντες ἐν τοῖς νώτοις
τὴν Ἀργὴν διὰ τῆς ἐρήμου τῆς
Λιβύης.

კოლხიდიდან გარეთა ზღვითა
და აღრიით გაცურეს [არგო-
ნავტებმა] და ფაზისის გავლით
ოკეანეში შევიდნენ ისე, რომ
წინდაწინ თორმეტ დღეში გადა-
იტანეს თავისი ზურგიით არგო-
ლიბისის უდაბნოზე გავლით.

კოლხები ეგვიპტიდან არიან გადმოსახლებული

ტ. 887. Κολχίς ἢ Μήδεια.
Οἱ δὲ Κόλχοι, οἱ καὶ Λαῖοι λεγό-
μενοι, Αἰγυπτίων ἄποικοί εἰσιν,
πλησίον οἰκοῦντες τῶν Ἀβασγῶν,
τῶν καὶ Μασσαγετῶν καλουμέ-
νων. Λέγονται δὲ οἱ Κόλχοι καὶ
Σχυθία Ἀσιανοὶ καὶ Λευκόσυροι·
οἰκοῦσι δὲ ἐν τοῖς μέρεσι τῆς
Ἀσίας περὶ Φᾶσιν ποταμὸν ἢ
δὲ Εὐρωπαϊα Σχυθία ἐστὶ περὶ
Μαιῶτιν καὶ Τάναϊν. Ἰώσηπος
δὲ ὁ Ἑβραῖος καὶ τοὺς Ἀλανοὺς
Εὐρωπαϊῶν Σχυθῶν γένος φησίν,
οἰκοῦντας περὶ τὴν αὐτὴν Μαιῶ-
τιν καὶ τὸν Τάναϊν κατὰ τὴν
τῶν Ὑγκανίων πάροδον καὶ Κασ-
πίων, ἣν Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς
συνήραϊς πύλαις κλείστην ἐποίη-
σεν.

კოლხელი მედეა. კოლხები,
რომლებსაც ლაზებსაც ეძახიან,
ეგვიპტელთა ქვეყნიდან არიან
გადმოსახლებული, ცხოვრობენ
აბაზგების მახლობლად, რომელ-
ნიც მასაგეტებაც იწოდებიან.
კოლხებს აზიელი სკვითებიც და
ლეგკოსირებიც ჰქვიათ; ისინი
ცხოვრობენ აზიის მხარეში მდი-
ნარე ფაზისის ირგვლივ, ხოლო
ევროპული სკვითთა მეოტიდის
და ტანაისის მიდამოებშია. ებრა-
ელი იოსიპოსი ევროპელი სკვი-
თების ტომს მიაკუთვნებს ალა-
ნებსაც, რომლებიც იმავე მეო-
ტიდისა და ტანაისის მიდამოებში
და პირკანელებისა და კასპიელე-
ბის გასასვლელში არიან, რომე-
ლიც ალექსანდრე მეფე რკინის
კარიბჭეებით ჩაკეტა.

კოლხების ქალაქი პოლები

ტ. 1022. Πόλαι πόλις εἰσὶν Ἡπειροῦ ὑπὸ Κόλχων κτισθεῖσα τῶν καταδιωξάντων τὴν Μῦθειαν καὶ μὴ καταλαβόντων αὐτήν καὶ διὰ φόβον Αἰήτου ἐνταυθα κατοικησάντων καὶ κτισάντων τὴν πόλιν, ἧτις Κολχίδι φωνῆ Πόλαι καλεῖται. Τὸ δὲ πόλαι Κολχικῶς φυγάδας σημαίνει, ὡς φησι Καλλίμαχος.

პოლები ქალაქია ეპირში, დაარსებული იმ კოლხების მიერ, რომლებიც მედეას დაედევნენ და ის ვერ შეიპყრეს, ხოლო აეტის შიშით იქვე (ეპირში) დასახლდნენ და ქალაქი დაიარსეს, რომელსაც კოლხური ენით პოლები ეწოდება. ხოლო «პოლა» კოლხურად „ლტოლელებს“ ნიშნავს, როგორც ამბობს კალიმაქე.

ააა — კოლხეთის ქალაქია

ტ. 1024. Αἶα Κορίνθου τ' ἀρχός] Αἶα πόλις Κολχίδος.

ააას და კორინთოს მფლობელი] ააა კოლხეთის ქალაქია.

ხალიბები — სკვითური ტომია

ტ. 1109. Χαλβδικῶ]. Χάλυβες Σκυθικὸν ἔθνος, παρ' οἷς ἔστι οἰδηρος ἄριστος.

ხალიბური] ხალიბები — სკვითური ტომია; მათთან მოიპოვება საუკეთესო რკინა.

კოლხები — ლაზური ტომია

ტ. 1312. Εἰς Κύταιαν τὴν Λιγυστικὴν]. Ἡ Κύταια πόλις Κολχίδος ἐστίν· οἱ δὲ Κόλχοι ἔθνος ἔστι Λαζικόν, ὡς ἔφηγ ἑπισθεν πλατυτέρως, πλησίον Ἀβαργῶν κείμενον. Τὸ δὲ Λιγυστικὸν καὶ τὸ Λιγυστικὸν κλίμα (ὦν τὸ μὲν ἀπὸ Λιβύης τῆς Ἐπάφου θυγατρὸς ἐκλήθη, τὸ δὲ ἀπὸ Λίγυος τοῦ Ἀλεβίωνος ἀδελφοῦ) τῆς Κυρήνης καὶ Καρχηδόνος καὶ Ἀλεξανδρείας ταῦτό ἐστιν, ὡς ἑπισθεν εἶπον, περὶ τὴν Λιβύην. Ὁ δὲ Λυκόφρων οὗτος, καινοτο-

ლივესტიკურ კვტაიაში]. კვტაია კოლხეთის ქალაქია; ხოლო კოლხები ლაზური ტომია, როგორც მე ზემოთ დაწვრილებით ვიამბეთ, მოთავსებულია აბაზგების მახლობლად. ლიბისტიკური და ლივესტიკური მხარე (რომელთაგან პირველი ატარებს ეპაფეს ასულის ლიბიას სახელს, ხოლო მეორე — ალებიონის ძმის ლივესიონის სახელს) კვირინისა, კართაგენისა და ალექსანდრიისა, როგორც ზემოთ ვთქვი, ერთიდაიგივეა ლიბიაში.

μὼν τὰ πολλὰ, καὶ τὴν Κολχικὴν Λιγυστικὴν καλεῖ. Ἔμοαქვს, კოლხეთსა ლიგვისტიკურს ეძახის.

ხოლო ეს ლიკოფრონი, რომელსაც ბევრ რამეში სიახლენი შე-

კოლხეთის ქალაქი კვტაია¹

ტ. 174. Τὸν μελλόνυμφον εὐνέτην Κυταΐκης] μυθεύονται γὰρ οἱ μετὰ θάνατον Ἀχιλλεύς ἡγάγετο Μήδειαν τὴν Αἰήτου ἐν μακάρων νήσοις. Κυταΐκη δὲ ἢ Μήδεια, Κύτη γὰρ πόλις Κολχίδος, ξεινοβάκχη δὲ, διότι ξένῳ ὄντι τῷ Ἰάσονι συνεφιλιώθη κατ' ἔρωτα αὐτοῦ καὶ ἐξεβαχχεύθη, καὶ οἱ αὐτὸν ἀνεῖλε τὸν Ἄψυρτον τὸν ἴδιον ἀδελφόν.

და მის (იასონის) გულისთვის მოკლა საკუთარი ძმა აფსირტე.

კვტაიელი (ე. ი. ქუთაისელი) მედებს მომავალი ქმარი]: მითებში მოთხრობილია, რომ აქილევსმა გარდაცვალების შემდეგ შეირთო ნეტართა კუნძულებზე აეტის ასული მედეა. კვტაიელია მედეა, რადგან კვტე კოლხეთის ქალაქია; ხოლო უცხო ს მეტროფეა, რადგან შეეუღლა უცხოელ იასონს მისდამი ტროფობის გამო, ვნებიერად გაცოფდა და მის (იასონის) გულისთვის მოკლა საკუთარი ძმა აფსირტე.

კოლხების ქალაქი პოლები

ტ. 1021. Πόλαι δὲ πόλις Ἠπίρου ὑπὸ Κόλχων κτισθεῖσα τῶν καταδιωξάντων τὴν Μήδειαν καὶ μὴ καταλαβόντων αὐτὴν καὶ διὰ φόβον ἐνταῦθα κατοικησάντων καὶ κτισάντων πόλιν, ἧτις τῆ Κολχίδι φωνῆ Πόλαι καλεῖται, σημαίνοντος τοῦ ὀνόματος τοῦς φυγάδας, ὡς φησι Καλλιμαχος.

“Ἄλλως ὁ δὲ γείτων χῶρος καὶ ποταμὸς ὁ Κραῖθις ἐν τοῖς ὄροις τῶν Μυλάκων καὶ ἐν Πόλῃ

პოლები ეპირის ქალაქია, და არსებული იმ კოლხების მიერ, რომლებიც მედებს დაედევნენ და ის ვერ შეიპყრეს, ხოლო [აიეტის] შიშით იქვე (ეპირში) დასახლდნენ და დაიარსეს ქალაქი, რომელსაც კოლხური ენით „პოლები“ ეწოდება, რადგან ეს სახელი ნიშნავს „ლტოლვილებს“, როგორც ამბობს კალიმაქე.

სხვანაირად: მეზობელი ადგილი და მდინარე კრათისი მილაკების საზღვრებში და პოლეში,

¹ ვენეციის ხელნაწერში, რომელიც XI საუკუნით თარიღდება (codex Marcianus № 476, saec. XI) ლიკოფრონის „ალექსანდრას“ იგივე სქოლიოები მოყვანილია ცოტა განსხვავებული რედაქციით. აქვე ვათავსებთ რამდენიმე სქოლიოს.

οὐτως ἀνομασίμην ἰδίαι τῆ ὑπὸ
Κόλχων κτισθείσῃ συνοίκους δέ-
ξεται τοὺς ἰχθυεὺς καὶ θιάκτας
τῆς θαλάττης Αἰήτου Μηδείας.

რომელ ქალაქსაც ასეთი სახელი
ჰქვია და კოლხების მიერ არის
დაარსებული, მიიღებს მოახალშე-
ნეებად იმათ, რომელნიც აეტის
ასულს მედეას კვალს ეძებენ¹.

¹ ჯერ კიდევ სტრაბონისთვის ცნობილი იყო ქალაქი «პოლა», რომელიც კოლხებს დაუარსებიათ და პოეტ კალიმაქეს (ძვ. წ. III საუკ.) მისი სახელწოდების ახსნა უცდია. სტრაბონი წერს (V, 1, 9): «პოლა (ἢ Πόλα) დაფუძნებულია ტბისმსგავს უბეში, რომელსაც კარგი მისადგომები აქვს და რომელიც მდიდარია ნაყოფებით. [პოლა] აშენებულია ძველად კოლხთა მიერ, რომლებიც მედეასთვის იყვნენ გაგზავნილი, რომლებმაც ვერ შეასრულეს საქმე და მიუსაჯეს თავის თავს გაძევება, როგორც კალიმაქე ამბობს; ოგრაძკოსი უწოდებდა მას ლტოლვილთა ქალაქს, ხოლო კოლხთა ენამ დაარქვა მას პოლა (δορύμνη Πόλας)* (იხ. თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, სტრაბონის გეოგრაფია. თბ. 1957, გვ. 96). ამასვე იმეორებს სტრაბონი მეორე ადგილასაც (I, 2, 39).

გიორგი აკროპოლიტე

XIII საუკუნის ისტორიკოსი გიორგი აკროპოლიტე (Γεώργιος Ἀκροπολίτης) დაიბადა კონსტანტინეპოლში 1217 წელს. ეს ხომ ის ხანაა, როდესაც ბიზანტიაში ლათინთა ბატონობაა (1204 წლიდან). გადარჩენილია მხოლოდ ნიკეის სამეფო, რომლის ცენტრი ქალ. ნიკეა მთელი ბიზანტიის დედაქალაქის მაგიერობას ეწევა. და, აი, გიორგი აკროპოლიტეს მისი მამა გზავნის ნიკეაში სწავლის გასაგრძელებლად. აქ ის სამეფო კარზე იზრდებოდა და სწავლობდა ჯერ თეოდორე პექსატერიგეს და შემდეგ უფლისწულ თედორესთან ერთად (ეს არის მომავალი მეფე, თეოდორე II ლასკარისი) ნიკეფორე ბლემიდეს ხელმძღვანელობით. 1246 წლიდან გიორგი აკროპოლიტე თვით უფლისწულის მასწავლებელიც იყო.

როდესაც მამის გარდაცვალების შემდეგ (1254 წ.) თეოდორე ავიდა სამეფო ტახტზე, მან გიორგი თავის მახლობელ მრჩეველად და მოსამსახურედ გაიხადა: ჯერ, 1257 წელს მთავარსარდლობაც მისცა ერთ-ერთი ომის დროს; შემდეგ დიპლომატიურ სარბიელზე სამუშაოდ გაამწესა, როგორც მეცნიერი და დიპლომატი იგი დიდი პატივისცემით სარგებლობდა. 1282 წელს ტრაპიზონში გაიგზავნა ელჩად; იმავე წელს იგი გარდაიცვალა.

გიორგი აკროპოლიტეს ძირითადი ნაწარმოებია *Χροναὴ σαγ γράφη*, რომელიც ნიკეტა ხონიატეს „ისტორიის“ გაგრძელებას წარ-
შობდა და 1203—1261 წ. წ. ამბებს აგვიწერს.

გიორგი აკროპოლიტეს თავის „ისტორიაში“ უშუალოდ საქართველოზე არაფერი აქვს ნათქვამი: საყურადღებო ცნობაა მხოლოდ ტრაპიზონის იმპერიის დამაარსებლებზე, რაც ქვემოთ მოგვყავს.

ლიტერატურა:

Georgii Acropolitae Opera. Recensuit Augustus Heisenberg, I—II. Lipsiae 1903.

Georgii Acropolitae Annales. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnae 1836 (ამავე ტომშია კონსტანტინე მანასე და იოილი).

Georgii Acropolitae Annales: Migne PG, t. 140, p. 958—1220.

აღ. გამყრელიძე, გიორგი აკროპოლიტესი და მისი ცნობები საქართველოს შესახებ: მასალები საქ. და კავკ. ისტ., ნაკვ. 31, თბ. 1954. გვ. 225—232.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

სათაური

Ἡ παρῶσα χρονική συγγραφή τοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ Ἀκροπολίτου ἐστίν, ὃς ἔκτισε καὶ τὸ μοναστήριον τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως. Περιέχει δὲ τὰ μετὰ τὴν ἀλῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄχρι τῆς τελευτῆς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου (ხელნაწ. Аа).

Τοῦ Ἀκροπολίτου ἱστορικὸν ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (B).

Τὸ τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιμωτάτου λογοθέτου ἱστῶρημα Γεωργίου τοῦ [Ἀκροπολίτου] ἀρχόμενον ἀπὸ [τῆς ἀλ]ώσεως τῆς πόλεως (H).

Τοῦ φιλοσοφωτάτου μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου Χρονική διήγησις (U).

წინამდებარე «საქრონიკო ისტორია» დიდი ლოგოთეტის აკროპოლიტესია, რომელმაც ალაშენა აგრეთვე ქრისტეს წმინდა აღდგომის მონასტერი. შეიცავს ამბებს კონსტანტინეპოლის აღებიდან ვიდრე მეფის მიხეილ პალეოლოგოსის გარდაცვალებამდე.

აკროპოლიტეს საისტორიო თხზულება, დაწყებული კონსტანტინეპოლის აღებიდან.

უბრძენის და უწარჩინებულესი ლოგოთეტის გიორგი აკროპოლიტეს საისტორიო თხზულება, დაწყებული ქალაქის აღებიდან.

უფილოსოფოსესი დიდი ლოგოთეტის გიორგი აკროპოლიტეს «საქრონიკო მოთხრობა».

ისტორიის მიზანი და დანიშნულება

1. Τὸ τῆς ἱστορίας χρήσιμον καὶ πρὸς ἡμῶν οἱ συγγραψάμενοι διωρίσαντο, καὶ ἄπερ ἂν ἐκείνοις ἐπηλθὲν εἰπεῖν, ταῦτ' ἂν καὶ ἡμεῖς ἐρεῖν ἔχωμεν· τί γὰρ ἂν καὶ εὖροιμεν καινότερον νόημα τοσοῦτων ἱστορησάντων καὶ σύμπαν καλὸν τῆς ἱστορίας ἀποφηναιμένων ἐν τοῖς σφετέροις συγγράμμασι; τάχα δὲ, ὃ πλέον ἐκείνων ἐν τοῖς νῦν προκειμένοις

ისტორიის სარგებლობა ჩვენ წინამორბედი აღმწერლების მიერაც არის გამოჩვენებული და, რაც მათ აზრად არ მოუვიდათ, ამის შესახებ ჩვენ გვინდა ვთქვათ: რასლა ვპოვებთ ჩვენ იმაზე უფრო ახალ აზრს, ვიდრე ამდენმა მწერალმა მოგვითხრო და ვიდრე მათ გამოაჩინეს მოსათხრობად მშვენიერი, თავიანთ თხზულებებში? ამას გარდა, რაც ამჟამად ჩვენ

ἡμῖν λέξειν ἄξιον, τοῦτό γε ἂν τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς προβαλούμεθα· τὸ δὲ ἐστὶν ὅτι, καινότερων ἡμῖν προκειμένων πραγμάτων, ἂ μήπω τις γραφῆ παραδέδωκε, καινότερον συμβαίνει εἶναι καὶ τὸ ὠφέλιμον, ἐκείνων ἐν γνώσει τῶν ἀνθρώπων γεγενημένων, ἅπερ ὁ χύδην βέων λόγος οὐκ ἀληθῶς ἀποφαίνεται.

Οἱ μὲν οὖν τὰ καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶν συγγραφέαμενοι ἄλλην ἄλλος πεποιήνται τὴν ἀρχήν· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἤρξαντο, οἱ δὲ ἐξ ἀξιολόγου τινὸς ἀρχῆς, ἢ Περσῶν ἢ Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων ἢ ἄλλου οὐτινοσοῦν τῶν ἐθνῶν, ἕκαστος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν τὸ οἰκεῖον καταρτιζόμενος σύγγραμμα.

Καὶ ἡμῖν οὐχ ἥκιστα οὕτω τὰ τῆς συγγραφῆς τελεσθῆναι. Τὰ μὲν γὰρ ἀπ' ἀρχῆς γεγενημένα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως πολλοῖς τε καὶ πολλαῖς ἐξιστορήθη, οὐ χρὴ δὲ λέγειν καὶ ὡς πρὸς ἀλλήλους οἱ πλείους ἦγαντισοφώνησαν τὰ τῶν βασιλέων συγγράφοντες, ἀλλοιῶσις τε χωρῶν καὶ πόλεων στάσεις καὶ πολέμων συρρήξεις καὶ ἀνδραποδισμοὺς καὶ νίκας καὶ ἤττας καὶ ὅσα τοιαῦτα συμβαίνει τοῖς καθ' ἡμᾶς...
ცხებებზე მოთხრობის დროს და ჩვენში ხდება.

მიერ სათქმელად განზრახულში მათზე უფრო მეტად არის ღირსი, მას ჩვენ წარუუმძღვარებთ ჩვენს თხრობას. ის კი არის, რომ ჩვენ ხომ უფრო ახალი მოვლენები გვიდევს წინ, რაც არავის არ ჩაუწყერია, უფრო ახალი და სასარგებლო, ვიდრე აღამიანთა ცნობიერებაში მომხდარი ამბები, რაც უთავბოლოდ წარმომდინარე სიტყვამ ქეშმარიტებით ვერ გამოავლინა.

ჩვენი ამბების მომთხრობელი მწერლები ერთნი ერთ საწყისს უღებენ საფუძვლად; ზოგნი მათგანნი ქვეყნის გაჩენით იწყებდნენ თხრობას, მეორენი სხვა რომელიმე ღირსშესანიშნავი საწყისიდან, ან სპარსელთა ან ელინთა ან რომაელთა ან რომელი-გინდა სხვა ტომთაგან, თითოეული თავისი მიზნის მიხედვით გამართავდა ხოლმე თხულებას.

ჩვენც არა ნაკლებად მივსდევთ თხრობის ასეთ წესს. ბევრმა ქვეყნის გაჩენიდან მოგვითხრო მომხდარი ამბები, და ხშირადაც, ხოლო არ არის საჭირო ვიღაცა-რაკით იმაზე, რომ ისინი მეტწილად ერთმანეთს ეწინააღმდეგებოდნენ მეფეთა საქმეების მოთხრობაში, სხვადასხვა მხარეებსა და ქალაქებში გადატროილებათა, აჯანყებათა და ომების შესახებ გაღმაცემაში, სრვასა და ტყვეობებზე, გამარჯვებებსა და დამარსხვა ამგვარ შემთხვევებზე, რაც

βλέπετε ἀγρυπνεῖτε იხილეთ და მღვდარი იყვენით (მრ. 13,33; ხედვე-
ლით და იღვძებდით C; ლკ. 21,36; ეფეს. 6,48); *ἀγρυπνοῦσιν* იღვძებენ
(ებრ. 13,17); *ἀγρυπνεῖ* ჰღვძავს (ქება 5,2; V: მღვდარე არს) მღვდარე არს
(ეკ. დღ. 96 ა; ქება 5,2); *ἡγρῶσθησα* უძილ ვიყავ (ფს. 101,8; V: უძილ ვიქ-
მენ); *ὡς ἂν μὴ μόνον ἡγρῶσθηκότας* რა არა გამოსჩნდეთ ცუდად მღვდა-
რედ (ს. ცხ P(ξ 116.457 B); *ἐπὶ σοφῶ ἡγρῶσθησεν* საფლავთა ზედა იღვდა
(იობ. 21,32); *ἡγρῶσθησε* ხრცის განიღვდა უფალმან... ძვრის საქმესა მას
ზეგნსა (დან. 9,14).

ΑΓΡΥΠΝΙΑ (*ἀγρυπνία*, ἡ) 1) მღვიძარება; ფხიზლობა; 2) ღამის
თევია.

ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις შრომითა და მღვდარებითა,
მარხვითა (2 კორ. 6,5; 11,27; ქოის. 94,27; ქ. 46,3; ფლავ. 423,8; *vigilias*); *ὁρῶ-
τος καὶ ἀγρυπνίας* τὸ *πράγμα* ოფლითაცა და მღვდარებითა საქმე ვყით
(2 მაკაბ. 2,26; *ἀγρυπνίαν* *ὄψεσθαι* *παννύχιον* *ἐκτελέσει* აღასრულონ ღამის-
თევია და პანსუჯი (ქოის. 46,2; ქ. 23,2); *ἀγρυπνίαν* *πεποιηκότας* ღამესა
ათევენ (ქოის. 66,8; ქ. 30,7).

ΑΓΡΥΠΝΟΣ (*ἀγρυπνος*, ος) 1) მღვიძარე; 2) ფხიზელი.

Πῶς ἀγρυπνος ἢ ἀπόδῶν, δεῖται ἐπαύριον* ვითარ მღვდარე არს აიღონი,
რაჟამს ავრობნ კუერცთა (ეკ. დღ. 106 ა; PG 181 A; *vigil sit*).

ΑΓΡΩΣΤΙΣ (*ἀγρωστis*, εως, ἡ) ბალახი; მწვანელი.

ὡς εἰ δὲ μὲν ἐπ' ἀγρωστίων ვითარცა წვამა კლერტსა* ზედა (მეორე შჯ.
32,2; V: მწვანელილსა ზედა); *ὡς ἂν. ξηρὰ* ვითარცა კლერტი კმელი (ესაია
9,18; ეკ. დღ. 54 ა; *gramen*); *ὡς χόρτος καὶ ἂν* ვითარცა ზაფრანა და ლჭრ-
წამსა (ეკ. დღ. 56 ა; PG 100 B); *ὡς χόρτος ξηρὸς ἐπὶ θάματων καὶ ὡς ἂν*.
ვითარცა თივამ კმელი ზედა ბედდესა და ვითარცა ბანჯარი შემჭნარი
(ესაია 37,27; V: ვა კლერტი); *ὡς ἄρνες ἐπὶ ἀγρωστίων* ვითარცა კრაფნი
მწვანელილსა ზედა (მიქ. 5,7).

ΑΓΥΙΑ (*ἀγυιά*, ἡ) 1) ქუჩა; 2) გზა; 3) ქალაქი.

αὶ μὲν κατ' οἴκους αὶ δὲ κατὰ τὰς ἀγυίας თათოუელი სახლთაებრ, ხოლო
სხუანი გზათა ზედა (3 მაკ. 1,20); *τίνας ἀγυίας* რომელს უბანს (3 მაკ. 4,3).

ΑΓΥΙΕΥΣ (*ἀγυιεύς*, εως, ὁ, ← *ἀγυιά*) ქუჩის მწყალობელი.

ΑΓΥΜΝΑΣΤΟΣ (*ἀγυμναστος*, ος, ← *ἀ-*, *γυμνάξω*) 1) უწვრთნელი;
უსწავლელი; 2) გამოუცდელი.

μὴ ἀγυμναστον *ἔχειν τὸν νοῦν* არა აქუნდეს უწვრთელი გონება (ეკ.
დღ. 67 b; PG 117 B; უჩუვეველობა (კ. შეს. AP 217 ა₁₁); უჩუვეველნი
ღრძილნი (კ. შეს. 187 ა, PG 217 A).

ΑΓΥΝΑΙΟΣ (*ἀγυναίος*, ος) უქალო (საპირისპირო *γεγαμνηγῶς*).

σεῖραθ γὰρ οὐκ ἐν ἐποίησεν καὶ γυναίον (v. l. *ἀγυναίον*) *οὐκ ἠλέησεν*
რამეთუ ბერწსა არა კეთილი იყო. და დედაკაცო არა შეიწყალა (იობ. 24,21;
vidua e bene non fecit; *вдова*).

* დაბეჭდილ ტექსტშია *ἀγρυπνοῦσιν* (კორ. შეცდომა ზნდა იყოს)

** საბა: კლერტი (ბალ.) (10,4 ოსე) მდგლოა მწარე.

Ἐντεῦθεν βασιλεὺς ὁ Λάσκαρις ἀναγορευθεὶς συντονώτερον ἐφήψατο τῶν πραγμάτων, μάχαις δὲ προσέκυρσεν οὐκ ὀλίγαις καὶ χαλεπαῖς. Οἱ τε γὰρ Ἴταλοὶ κατὰ τὴν ἐψάν τὸν πόρον πεποιηκότες τὰ πλείω ταύτης ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποίησαντο· τὸ τε γὰρ ἄπαν θέμα Ὀφικίου καὶ Αἰγαίου καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Ἀτραμύτιον τῶν Ἴταλῶν ἐγεγόνει, Βάρις τε καὶ Ἀϋλωνία Ποιμανηγόν τε καὶ Λεντιανὰ μέχρι τοῦ Λοπαδίου αὐτοῦ δεσπότας ἐγίνωσκον Ἴταλοὺς, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τὰ τῆς Θυνίας πάντα μέχρι καὶ Νικομηδείας αὐτῆς. Ἐντεῦθεν ἕστενοῦτο πολὺ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος. Οὐδὲν δὲ ἦττον καὶ πρὸς τῶν Ῥωμαίων κατεβιάζετο. Ἐν γὰρ τῇ συγχύσει τῆς Κωνσταντίνου ἀλώσεως ἄλλοθεν ἄλλος ἡγεμόνες εἶναι τυχόντες ἢ καὶ οἱ τῶν ἄλλων προύχοντες ὡς οἰκείαν ἀρχὴν τὴν ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποιοῦντο χώραν, ἢ ἐξ αὐτῶν εἰς τοῦτο ὀρμήσαντες ἢ καὶ παρὰ τῶν οἰκητόρων μετακληθέντες εἰς τὴν τῆς χώρας δεφένδουσιν. Αὐτίκα Θεόδωρός τε, δὲν Μωροθεόδωρον ἀπεκάλουν, ἀρχῶν ἦν τῆς Φιλαδέλφου πόλεως ἕτερος δὲ Σάββας τοῦπίκλῃν τοῦ ἄστεος ἐδέσποζε τοῦ Σαμφῶν μετὰ καὶ τῶν πλησίων τυγχανόντων αὐτῶ· Παφλαγονίας δὲ πάσης ἐγχερατῆς ἦν Δαυῖδ, ἀδελφὸς

შემდეგ¹ სამეფო ტახტზე ასულმა ლასკარისმა დიდი გულმოდგინებით მოჰკიდა ხელი საქმეებს და არა მცირე და მძიმე ბრძოლები გადაიხადა. ხოლო იტალიელები გადმოსული იყვნენ აღმოსავლეთში და არა მარტო მთელი ოფსიკიონის თემი, ეგეოსი და თვით ატრამიტიონი გახდა იტალიელებისა; და აგრეთვე არა მარტო ვარისი, ავლონია, პიმანენონი, ლენტიანა და თვით ლოპადიონი სცნობდნენ ბატონებად იტალიელებს, არამედ მთელი ბითვინიაც (ვარ. თინიაც) თვით ნიკომიდიამდე. ამიტომ ძალიან შეწუხებული ბრძანდებოდა მეფე თეოდორე და არა ნაკლებ წუხდებოდა იგი რომაელებისაგანაც; ვინაიდან კონსტანტინეპოლის დაპყრობის [შემდეგ მომხდარ] არევ-დარეულობაში მრავალი სხვადასხვა ბეღადი გაჩნდა, რომელთაგან ზოგიერთმა, ვისაც თავიანთ სამშობლოში ხელისუფლება ადრევე ჰქონდა, თავისთვის დაისაკუთრა ეს ადგილები ან თავისი საკუთარი სურვილით, ან კიდევ მოქალაქეთა მიწვევით იმ ადგილის დაცვისათვის (ბატონობისათვის). მაგალითად, თეოდორე, რომელსაც მოროთეოდორეს ეძახდნენ, ქალაქ ფილადელფიის მთავარი გახდა; მეორე, სახელად საბა, ქალაქ სამპსონსა და მის

¹ ეს პარაგრაფი მოგვყავს დოც. აღ. ვამყრელიძის გამოცემის მიხედვით.

ὄν Ἀλεξίου τοῦ τῆς Τραπεζούν-
τος κρατήσαντος, ὃς καὶ Μέγας
ὀνομάζετο Κοινηγός. Οἱ τοῦ βα-
σιλέως Ἀνδρονίκου ὑπῆρχον ἔγγο-
νοι, Μάνουηλ τῷ τούτου τεχθέν-
τες σίφ. Διὰ ταῦτα ἐν πολλῇ
στενοχωρίᾳ τὰ πράγματα ὑπῆρξε
τῷ βασιλεῖ Θεόδωρῳ. Ἀλλὰ τὸν
μὲν Μωροθεόδωρον καὶ τὸν Σάβ-
βαν εὐχερῶς μετήλθε κἀντεῖθεν
ἔδεσποζεν ἀδεῶς Κελβιανοῦ τε
παντός, Μαιάνδρου Φιλαδέλφειας
καὶ Νεοκαστρῶν (ed. A. Heisen-
berg I, 11, 15—12, 21).

11. Περιεγένετο δὲ καὶ ὁ βα-
σιλεὺς Θεόδωρος καὶ τοῦ τῆς
Παφλαγονίας κρατούντος Δαυίδ,
καὶ Ἡράκλεια παρῆσθη καὶ
Ἄμαστριν καὶ τὴν πᾶσαν περίε-
χσαν καὶ τὰ πολίχνια (ed. A. Hei-
senberg I, 18, 1—4).

¹ გიორგი აკროპოლიტეს მიხედვით დავითი და ალექსი ანდრონიკე კეისრის (ანდრონიკე I კომნენოსი, 1183—1185 წ. წ.) შვილიშვილები არიან, ხოლო თამარ მეფის ისტორიკოსის ცნობით — შვილები იყვნენ (ემისცა ნათესავსა თუსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა, რომელი იყო მაშინ თუ წინაშე თამარ მეფისა შემოხუფილია: ქ. ცხ. II [1959], გვ. 142, 22—23).

² ამ პარაგრაფში მოცემული ცნობები ადასტურებენ თამარის ისტორიკოსის მიერ მონათრობის შესახებ იმისა, რომ თამარ მეფემ გამოთხოვა ბიზანტიის იმპერატორის მთელი რიგი ადგილები, რომლებიც ტრაპიზონის იმპერიას იქნა შეტანილი. ნაწილი ამ ადგილებისა, გიორგი აკროპოლიტეს ცნობით, თეოდორე ლასკარისმა გამეფების შემდეგ, ე. ი. 1206 წლის მახლობელ ხანებში, ჩამოართვა ტრაპიზონის იმპერიის მმართველს.

თამარის ისტორიკოსი

ხოლო (თამარ) განრისხნა მეფესა ზედა ბერძენთასა, წარგზავნნა მცირედნი ვინმე ლიხთ-იქითნი, და წარუღეს ლაზია, ტრაპიზონი, ლიმონი ხამხონი, სინოპი, კერასუნდი, კიტორა, ამასტრია, არაკლია და ყოველნი ადგილნი

მიდამოებზე ბატონობდა; ხოლო მთელი პაფლაგონია კი დავითმა დაიპყრო, ძმამ ტრაპიზონის მბრძანებლის ალექსისა, რომელსაც დიდ კომნენოსსაც ეძახდნენ; ესენი იყვნენ ანდრონიკე კეისრის შვილიშვილები¹, მისი ძის მანუელის შვილები. ამიტომ დიდ გაჭირვებაში ჩავარდა მეფე თეოდორე. მაგრამ მორთეოდორეს და საბას აღვილად სძლია და მის შემდეგ უშიშრად ბატონობდა მთელ კელვიანონზე, მეანდროსის ფილადელფიაზე და ნეოკასტრონზე.

11. სძლია აგრეთვე მეფე თეოდორემ პაფლაგონიის მბრძანებელ დავითს და დაიპყრო ერაკლეა, ამასტრისი (ამასტრია) და მთელი გარშემო ადგილები და დაბა-ქალაქები².

გიორგი აკროპოლიტე

...მეორე ქალაქ ხამხონსა და მის მიდამოებზე ბატონობდა; ხოლო მთელი პაფლაგონია კი დავითმა დაიპყრო, ძმამ ტრაპიზონის მბრძანებლის ალექსისა...

სძლია მეფე თეოდორემ პაფლაგონიის მბრძანებელ დავითს და დაიპყრო-

სიალში

60. Αὐτόθι γοῦν εἰς ἡγήμο-
νας πάσας τὸν τε Λάσκαριν Μα-
νοῦήλ, ὃν καὶ πρωτοσεβαστὸν κα-
τωνόμασεν, ἀνθρῶπιον ἀφελέστα-
τον καὶ κακῶς εἰδὸς στρατηγεῖν,
καὶ τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντι-
νον, ὃν προφθάσας ὁ λόγος ἐθή-
λωσεν, ἀνδρα ἀγροῖκου καὶ ἐξ
ἀγροῖκων γεγενημένου, μάλῃ καὶ
πιτύροις ἀνατεθραμμένον καὶ λα-
ρυγγίζειν μόνον εἰδόμετα—ἐκ Νεο-
κάστρων δὲ οὐτος ἄρμητο, καὶ
ἐτέλει τὰ πρῶτα ἐν τῇ τοῦ θέ-
ματος τουτουὶ στρατιᾷ εἶτα καὶ
τζαοῦσσιος γέγονε, Δόξαν δὲ
παρὰσχὼν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ὡς

60. აქ მან (ე. ი. თეოდორე
ლასკარისმა) სარდლებად დაად-
გინა მანუელ ლასკარისი, რომელ-
საც პროტოსევესტოსობაც უბო-
და, სრულიად უნიჭო კაცუნა და
ცუდი მოსარდლევც, და კონსტან-
ტინე მარგარიტე, რომელზედაც
ამასწინათ მოვახსენებდით, კაცი
სოფლიონი და მდაბიო წარმო-
შობისა, რომელიც ქერიით და ქა-
ტოთი იყო გამოზრდილი და მხო-
ლოდ ყვირილი შეეძლო; იგი
ნეოკასტრელი იყო და წინათ
იქაურ სათემო ჯარში მსახურობ-
და, შემდეგ კი ჩაუშობა მი-
ილო. ხოლო იოანე მეფის ყურა-

ფებლადონისა და პონტოსანი, და მისცა
ნათესავსა თუსსა ალექსის კომნიანოსსა
(ქ. ცხ. II [1959], 142).

ერაკლეა, ამასტრისი და მთელი გარ-
შემო ადგილები (იხ. ზემოთ, აქვე
გვ. 44—45).

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ შემდეგს: 1) თამარის ისტო-
რიკოსის ცნობა ეხება ტრაპიზონის იმპერიის დაარსების წინა ხანას (ამ დროს
ჩამოაშორეს ბიზანტიის იმპერიას: სამისონი, ამასტრია, არაკლია,
ფებლადონი); 2) გიორგი აკროპოლიტეს ცნობა ეხება უკვე ტრაპიზონის
იმპერიის დაარსების შემდეგ ხანას (ამ დროს ნიკეის მეფემ თეოდორე ლასკა-
რისმა, რომელიც თავის თავს თვლიდა მთელი ბიზანტიის მეფის მემკვიდრედ,
ომი გამოუცხადა ტრაპიზონის მმართველის ძმას დავითს, დაამარცხა იგი და
ჩამოართვა: პაფლაგონია, ერაკლეა, ამასტრისი; ამითან დაკავში-
რებით იხსენიება აგრეთვე სამისონი). თითქმის ზედმიწევნითი დამთხვევაა
ფაქტებისა, რაც მოწმობს ორივე ისტორიკოსის წყაროთა სანდოობას (იხ. ამ ფაქ-
ტის სწორი ანალიზი დოც. ალ. გამყრელიძის ზემოხსენებულ ნარკვევში).

ცნობილი ბიზანტინისტი Leo Allatius (XVII საუკ.) თავის კომენტარებში
გიორგი აკროპოლიტეს „ამ ადგილისათვის წერს: «ძმებს დავითსა და ალექსის,
რომელთა (ე. ი. ბიზანტიელთა) ბატონის (tyranni Romanorum) ანდრონიკეს
ძის მანუელის შვილებს, — ერთს პონტოს ჭერაკლია და პაფლაგონია დაუკავებია,
ხოლო მეორეს ქალაქები ენეონი (Oeneum) და სინოპი, და ტრაპიზონი. ხოლო
თუ რანაირად მოაწყო ლაშქრობა დავითის წინააღმდეგ, რომელიც ლათინთა
დამხმარე ჯარებს ეყრდნობოდა, და იგი დამარცხა, ამას გაიგებ ნიკეტასაგან
ბალდუინში» (იხ. CB, p. 225).

έντροχής ἐστι καὶ ἄπηρετεῖν ἰα-
νὸς ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐκείθεν
ἐχθάλων τζαοῦσιον τῆς αὐτοῦ
πεποιήκαε τάξεως, εἶτα αὐτῶ καὶ
τὸ μέγας προσέθετο² (ed. A. Hei-
senberg, I, 123, 3—15).

დღეობა რომ მიიქცია, როგორც
ყოჩაღმა და სამსახურში გამოსა-
დგემა სასახლის კარზე, მეფემ
იგი თავის ჩაუშად¹ დააყენა,
ძველი კი გააძევა, შემდეგ მას
ეწოდა დიდიც².

¹ გიორგი აკროპოლიტეს ცნობა „სიაოშის“ შესახებ მოგვყავს იმასთან დაკავ-
შირებით, რომ, როგორც „გეორგიკის“ VI ტომის 73—79 გვერდებზე მოთავსე-
ბული ცნობიდან (ეიბერიული წარმოშობის სიაოშია) ჩანს, „სიაოში“ ზოგიერთ
მკვლევართა აზრით საკუთარ სახელს უნდა ნიშნავდეს, ხოლო სხვების მიხედვით—
თანამდებობას.

² გიორგი აკროპოლიტეს ამ ტექსტიდან ჩანს, რომ „ჩაუშობა“ სხვადასხვა
ხარისხისა ყოფილა: 1) აქ მოხსენებულია, რომ კონსტანტინე მარგარიტე ჯერ
მსახურობდა „ჩაუშის“ თანამდებობაზე; 2) შემდეგ კეისრის ყურადღება მიუქ-
ცევია და მეფეს იგი „სამეფო კარის ჩაუშად“ აღუზევებია; 3) ხოლო
შემდეგ კონსტანტინე „დიდი ჩაუშიც“ გამზადარა.

ამ თურქული წარმოშობის სახელოზე XVI საუკუნის ფილოლოგოსი, Ioan-
nes Leunclavius წერს: Thzaus commissarius aulicus, hoc est cui variae
res a sultano et vesiribus committuntur, ut eas expediat — „ჩაუში სასახ-
ლის კარის კომისარია, რომელიც სულტანისა და ვაზირების სხვადასხვა დავალებს
ასრულებს“.

გიორგი პახიშვილი

შეცანეტე საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსი გიორგი პახიშვილი (Γεωργίου Παχιάμπερι) დაიბადა 1242 წელს ქ. ნიკეაში. განათლებას მიიღო ნიკეაშივე. 1261 წელს იგი საცხოვრებლად და სამუშაოდ გადავიდა კონსტანტინეპოლში. სადაც შიშველი რიგი წლების მანძილზე ეკავა მაღალი თანამდებობები, როგორც საეკლესიო ისე საერო. ასე, მაგალითად, ის იყო ἱεραγός (flamen), ἡρωδιστής („საეკლესიო მოსამართლე“), ἡγεμὼν; ἡγεμὼν; („სამფეთქარის მოსამართლე“). გიორგი პახიშვილი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა უნიონის საკითხის გარშემო წარმოებულ ბრძოლაში და იცავდა ეროვნულ თვალსაზრისს.

გარდაიცვალა 1310 წელს.

პრაგმატიკოსი იყო მისი სამწერლო მოღვაწეობა: მას ეკუთვნის რიტორიკული და ფილოსოფიური თხზულებები, ლექსები და წერილები. მაგრამ მისი მთავარი ნაშრომია მისი „ისტორია“, რომელიც ეწოდებოდა სახელწოდებით *Ἱστορία; Ἱστορία; Ἱστορία* და შეიცავს 1261—1308 წლების ბიზანტიის ისტორიას, ესე იგი ამ „ისტორიის“ მიმოხილულია ორი კუთხის ეპოქა:

მიხედვით VIII პალეოლოგოსისა (1261—1282 წ.წ.)

ანდრონიკე II პალეოლოგოსისა (1282—1328 წ.წ.)¹

გიორგი პახიშვილს „ისტორია“ არის გაგრძელება გიორგი აქროპოლიტეს საისტორიო ნაშრომისა (*Ἱστορία; Ἱστορία; Ἱστορία*, რომელიც თავის მხრივ, ნიკეტა ბონაიტეს შრომის გაგრძელებაა და რომელიც შეიცავს 1203—1261 წლის ამბებს). ეს „ისტორია“ შედგება 13 წიგნისაგან: 6 წიგნი მიძღვნილი აქვს მიხედვით VIII პალეოლოგოსის მეფობის აღწერას, ხოლო 7 წიგნი—ანდრონიკე II-ისას.

გიორგი პახიშვილს თხზულების მნიშვნელობას, პირველ ყოვლისა, ის გარემოება ზრდის, რომ ავტორი მომსწრე და თვითმხილველი იყო იმ ამბებისა, რომლებსაც აღწერს, და შეკრებილ ცნობებს კეთილსინდისიერად ამოწმებს და სწავლობს.

¹ ე. ი. ამ უკანასკნელის ბეიბის ნაწილი. 1308 წლამდე.

როგორც ფართო განათლების მქონე ისტორიკოსი, იგი უხვად იყენებს ბერძნული ისტორიოგრაფიის მიღწევებს; მას უყვარს კლასიკური ფორმების ხმარება და ჰომეროსისეული გამონათქვამების გამოყენებაც. იქამდე მიდის მისი გატაცება კლასიკური ბერძნულით, რომ ქრისტიანული თვეების სახელთა ნაცვლად მოჰყავს ატიკური სახელები (μηνὸς Ἐλαφρῆσιλωνος, Γαμηλιῶν ὁ ἐνεσταῆσαι μῆς).

გიორგი პახიმერეს სამწერლო მოღვაწეობიდან საჭიროდ ვთვლით საგანგებოდ აღვნიშნოთ მისი პარაფრაზები, დაწერილი ფს. - დ ი ო ნ ი ს ე ა რ ე ო პ ა გ ე ლ ი ს წერილებისათვის.

ის ცნობები, რომლებიც ჩვენ ამოვკრიბეთ გიორგი პახიმერეს „ისტორიიდან“ და რომლებსაც ქვემოთ ვათავსებთ, ეხება, უმთავრესად, ტრაპიზონის იმპერიის ისტორიას, იმ იმპერიისას, რომელსაც გიორგი პახიმერე ლაზურად თვლის. გარდა ამისა, ისტორიკოსს აქვს ცნობები დიმიტრი თავდადებულის ძის, დავით VII-ის შესახებაც.

ძირითადი ლიტერატურა:

Georgii Pachymeris de Michaelē et Andronico Palaeologis libri XIII, rec. I. Bekkerus I—II, Bonnæ 1835.

Migne, Patrologia Graeca, t. 143, 145.

Георгия Пахимера История о Михаиле и Андронике Палеологах тринадцать книг. Том I. Царствование Михаила Палеолога (1255—1282) Перевод под редакциею профессора Карпова СПб 1862.

K. Krumbacher, GBZ, 288—291.

G. Moravcsik, Byzantinoturcica I. Berlin 1958, 280—282.

Вл. Бенешевич, Очерки... 54—56.

გიორგი პახიმერეს ავტობიოგრაფიიდან

I, 1. Γεώργιος Κωνσταντινου-
πολίτης μὲν τὸ ἀνέκαθεν, ἐν Νι-
καίᾳ δὲ καὶ γεννηθεὶς καὶ τρα-
φεὶς, ἐν Κωνσταντινου δὲ κατα-
στάς ἀσθὶς ὅτε θεοῦ νέματα ὑπὸ
Ῥωμαίων ἐγένετο, ἔτη ἡγεγονῶς
ἐἴκοσιν ἔνθ' ὄντος, τηγικάδ'ε

I, 1. გიორგი, წარმოშობით
კონსტანტინეპოლელი, დაიბადა
და აღიზარდა ნიკეაში, ხოლო
კონსტანტინეს ქალაქში კვლავ
დამკვიდრდა, როდესაც ღვთის
ნებით ის ისევ რომაელთა ხელ-
ქვეითი გახდა. ის ცხრამეტი

καὶ κλήρω σαθεὶς θείῳ καὶ ἀξίω-
μασιν ἐκκλησιαστικοῖς διαπρέφας
καὶ ἕως καὶ ἐς πρωτεκδίκου φηά-
σας τιμῆν, ἔτι δὲ καὶ ἐν ἀνακτό-
ρων εἰς δικαιοφύλακα τιμηθεὶς,
τὰδε ξυνέγραψεν, οὐ λόγους λα-
βῶν ἀναθεὶν ἀμαρτύρους, οὐδ'
ἀκοῆ πιστευῶν μόνον, ὡσπερ πολ-
λάκις συμβαίνει τῷ βουλομένῳ
γράφειν, ἦν τις λέγοι ἑωρακῶς
ἢ καὶ ἀκούσας αὐτόν, πιστοὺς δ'
ἀξιοῖ τούς λόγους, εἰ μόνον λέ-
γοι, λογίζεσθαι, ἀλλ' αὐτόπτης
τὰ πλείστα οὕτως ξυμβῶν γεγο-
νός, ἢ καὶ μαθὼν ἀκριβῶς παρ'
ῶν τὸ πρῶτον ὠράθη¹ πρᾶχθέντα,
πλὴν δ' οὐκ ἀμάρτυρα ἀλλὰ καὶ
πολλοὺς ἄλλοις συνηγορούμενα,
ὡς ἂν μὴ ὁ ξύμπαρ χρόνος φύσιν
ἔχων τὰ πολλὰ κρύπτειν συχναῖς
κυκλικαῖς περιόδοις καὶ τὰδ'
ἀφανίστη κατὰ μικρὸν ἐξίτηλα τῆ
παραδρομῆ γυγνόμενα διὰ τὸ φα-
νέντα κρύπτεσθαι πάντα ἀνάγκη
εἶναι, ὡς πού τις τῶν σοφῶν ἔφη
καὶ ἀληθινῶς ἐγνομάτευσεν.

რამეს მალავს ქამთა ხშირ მიმოქცევაში, ამიტომ საჭიროა თანდა-
თან არ გაუჩინარდეს სრბაში მომხდარი ამბები, და შენახულ იქნეს

წლისა იყო. მაშინ ის წმინდა
სამღვდელობას მიეკუთვნა და სა-
ეკლესიო პატივ-თანამდებობით
იქნა შემკული, პროტეკდიკის¹
პატივსაც მიაღწია, სასახლეშიც
მიეცა პატივი დიკეოფილაქსისა².
აი, ამან შეთხზა ეს ისტორია,
რომელსაც საფუძვლად დაუდგა-
რა იმთავითვე შეუმოწმებელი-
ცნობები, არც მხოლოდ გაგო-
ნილს ერწმუნებოდა, როგორც ეს
ხშირად ემართება ვინც წერას
მოისურვებს, რომელიც, თუ ვინმე
იტყვის მე თვითონ ვნახე ან თვით
გავიგონეო, ამ სიტყვებს სარ-
წმუნოდ მიიჩნევს, რახან ასე
თქვესო. გიორგი კი უმთავრესად
თვითმხილველი იყო, რომ ასე
მოხდაო, ან ზედმიწევნით გამო-
იძიებდა ხოლმე, თუ პირველად
ვის მიერ იყო ნახული³ ეს ამბები,
რათა არა თუ დაუმოწმებელი
რამ არ გაჰპარვოდა, არამედ სხვა
ძრავალ წყაროსთან შეეჯერები-
ნა. რადგან მთელი დრო ისეთი
ბუნების მქონებელია, რომ ბევრ

¹ ამ თანამდებობის პირი განაგებდა სამართალში მიცემულ სასულიერო პირ-
თა საქმეებს.

² ეს უდრიდა სახელმწიფო პროკურორის თანამდებობას.

³ უჩვეულო ფორმაა ὠράθη („იყო ნახული“); ხმნისაგან ὄραω ვნებით
აორისტში, ჩვეულებრივ, იხმარება ὠφθη (იპ-ფუძისაგან). მხოლოდ გვიან-ანტი-
კურ ძეგლებში გვხვდება ხოლმე ἑωράθη. ანტიკური პერიოდის ავტორთაგან
დადასტურებულია ὄραθησθαι არისტოტელეს შრომაში „ცხოველთა შესახებ“
699 b, 19 და „პლატონის Ὀροι 41113 (იხ. Δημητριάδης s. v.); ὠράθη კი ჯერ-
ჯერობით მხოლოდ გიორგი პახიშვილს ტექსტში შემხვდა.

ყველაფერი, როგორც ეს თქვა ერთმა ბრძენმა და ჭეშმარიტებით შეიძლება.

Ὅν μὴν ὥστε καὶ τὸ ἀληθὲς περὶ ἐλάττωνος τοῦ ψεύδους ποιήσασθαι περὶ τοιούτων λέγονται· ἱστορίας γάρ, ὡς ἂν τις εἴποι, ψυχὴ ἢ ἀλήθεια, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας χρῆμα ἐπάναγκες ἱερὸν, ὃ δὲ προ ταύτης τὸ ψεῦδος ἄγαν ἀντικρυς ἱερὸςυλος.

ტების მაგიერ სიცრუეს მიმართავს, ის პირდაპირ მკრეხელობას ჩადის.

Ἄλλως τε καὶ ἡμῖν ἦμιστα πρόθεσις πραχθεῖσι μέγεθος ἐντιμῆναι, ὡσανεὶ περ κινουμένοις ἐκ μίσους ἢ μὴν εὐνοίας, ὡς ἂν πλέον ἢ εἰκὸς ἢ τὸ κακῶς ξυμβᾶν διασურείη ἢ τὸ εὖ ξυμπεσὸν ὑμνηθείη, τοῦ λόγου τὰς ἀκοᾶς γοητεύοντος.

გი შემთხვევები განდიდებულიყო დოგმინოს.

Νικᾶ κατ' ἐμὴν γνώμην τὸ σιωπᾶν ἢ τὸ λέγειν ἄλλως ἢ ὡς ἐπράχθησαν, καὶ χρεῖστον δῆπου τοῖς ἀκούουσι τὸ μὴ μανθάνειν ὅλως ἢ τὸ μανθάνειν ἄλλως ἢ ὡς ἢ ὄντως ἱστορία βούλεται, ὡς ἐχειθεῖν μὲν τῆς ἀπλῆς εἰσαγομῆγης ἐκείνης ἀγνοίας, ἐξ ἧς οὐ μῶμος προστρίβεται, ἐντεῦθεν δὲ τῆς διπλῆς, ὡς τὸ μὴ εἰδέναι συμβαίνειν τὸν εἰδέναι οἰόμενον, οὐ δὴ καὶ χειρόν οὐδὲν (CB I, 11—13).

სხვათა შორის, ვინც ამგვარ ამბებზე ლაპარაკობს, მცირეოდნადაც არ უნდა მიმართოს სიცრუეს; ჭეშმარიტება, როგორც ერთმა ვინმემ თქვა, ისტორიის სულია, და ჭეშმარიტების საგანი აუცილებლად წმინდა, ხოლო ვინც ჭეშმარიტების მაგიერ სიცრუეს მიმართავს, ის პირდაპირ მკრეხელობას ჩადის.

გარდა ამისა ჩვენ სრულიად არ ვაპირებთ მომხდარი ამბების გაზვიადებას, რამდენადაც შეიძლებოდა ავემოძრავებინეთ სოციალიზმს ან კეთილმოდგომილობას და უფრო მეტად, ვიდრე სინამდვილეს შეეფერება, ან ცუდი ამბები გაკიცხულიყო, ან კარდა ასეთ სიტყვას სმენა მოეჯადოდა.

ჩემის აზრით, უპირატესობა უნდა მიეცეს დუმილს, ვიდრე სხვანაირად ამბების მოყოლას, არა ისე, როგორც მოხდა. უმჯობესია, რასაკვირველია, მსმენელებმა სრულიად არ იცოდნენ, ვიდრე იცოდნენ სხვანაირად და არა ისე, როგორც ისტორიას ნამდვილად სურს; იმას მარტივად უცოდინარობა მოჰყვება, რაც საშარტყვინო არ არის. ხოლო აშას ორმაგი უცოდინარობა მოჰყვება—მომხდარი ამბები არ იცის და ჰგონია რომ იცის; ამაზე უარესი არაფერია.

საკართველოს მეფე დავით VII

III, 21. Ἐπήνθει δὲ καὶ τὸ σῶφρον ἐκείνω, ὡς μηδὲν παρὰ μίαν ἀκουσθήνα: ὑποταγείσαν αὐτῷ πλὴν τὴν σύλῳγον εἰς ἡδονῆς νόθου κλωπίαν. Ἐκείνη δ' ἐκ νοθείας καὶ μόνη τούτῳ θυγάτριον φυσικὸν ἄλλ' οὐ νόμιμον ἀπεγέννησεν, ὃ καὶ τῷ Μέπε Ἰβηρίας Δαυῖδ εἰς γάμον ἐδίδοτο. Τὰ δ' ἄλλα μέτριος ἦν καὶ καρτερικὸς ἐφ' ἅπασιν, εἰς δ' οἰκειακὴν τάξιν καὶ λίαν φιλότιμος, καὶ τὸ σύμπαν περιφανής. Καὶ ἀκριβῆ σημεῖα τῆς μὲν φιλαγαθίας αὐτοῦ καὶ φιλοκαλίας περὶ τοὺς οἰκείους, ἐξ ὧν ἐκείνους παιδεύεσθαι: συνέβαινε ἐς τὸ ἀκριβὲς καὶ εἰς ἀληθινούς ὑπηρέτας ἀποβαίνειν, τὸ θανόντος ἐκείνου τοὺς ἐκείνου θεραπευτὰς ἐπ' ἀξιώμασι μεγίστοις ἀξίους λογισθήναι δευλεύειν τῷ βασιλεῖ (CB I 216—217).

მას (იოანეს) ამშვენებდა¹ აგრეთვე თავისი უბიწოება: არავისგან არაა ცნობილი, რომ მას გარდა მეუღლისა ჰყოლოდეს სხვა ქალი, ხასა, თუმცა ეს კანონიერი მეუღლე მას ლალატობდა და ლალატის შედეგად შეეძინა ქალი, რომელიც შემდგომ იბერიის მეფეს დავითს, მიათხოვა. ის (ე. ი. იოანე) იყო ზომიერი და მტკიცე ყველაფერში, ძალიან უყვარდა სახლში წესრიგი და ყველგან [და ყველაფერში] ჩანდა მისი ხელი. ამგვარად ამკარა ნიშნებს კეთილგანწყობილებიანს და სიკეთის მოყვარულობიანს შინამოსამსახურეთა მიმართ და ასწავლიდა მათ ზუსტად და პირნათლად შეესრულებინათ თავიანთი მოვალეობანი. რომ ეს მოსამსახურენი მისი სიკვდილის შემდეგ ღირსნი ყოფილიყვნენ დაეჭირათ დიდი თანამდებობანი სამეფო კარზე.

აქ მოთხრობილი ფაქტი რომ ნამდვილ ამბავს უნდა ეხებოდეს, ჩანს ისეთი ბერძნული გამონათქვამიდან, როგორც არის τῷ Μέπε Δαυῖδ, ხოლო სარკვევია, თუ რომელ ქართველ მეფეს შეიძლება ეს ეხებოდეს. XIII საუკუნის ქართველ მეფეთაგან ბერძენთა მეფის ასული ცოლად ჰყავდათ დიმიტრი თავდადებულს და დავით ნარინს.

1. დიმიტრი თავდადებულზე, რომელსაც ჰყავდა შვილი დავითი, ქამთა აღმწერელი წერს: დიმიტრი «დაღათუ გერეთ ყრმა იყო, არამედ ინებეს და წარავლინეს კაცი პონტოდ მეფისა ბერძენთასა კომნიანოსისა, რომელი იყო ნათესავად დიდისა კოსტანტინესა. და მოიყვანეს ასული კომნიანოსისა, მეფისა ტრაპიზონელისა, დიდე-

¹ აქ იგულისხმება იოანე დესპოტი.

ბითა და საჭურჭლითა დიდითა, და ქმნეს ქორწილი სამეფოსა წესისაებრ. და შემდგომად მცირედისა ქამისა მუცლად ილო დედოფალმან და შვა ძე, და უწოდეს სახელად დავით¹, რომელი უკანასკნელ მეფე იქმნა ქართლს» (ქ. ც. II [1959], 264, 1—7).

იგივე ისტორიკოსი მეორე ადგილას წერს: «ხოლო მეფესა დიმიტრის ესხნეს შვილნი, დედოფალსა ტრაპიზონელთა ასულსათანა პირმშო დავით, ვახტანგ, ლაშა და მანოფელ, და ასული რუსუდან. ხოლო თათრის ასულსათანა ძენი ორნი, ბაადურ და იადგარ, ასული ჯიგდა. ხოლო ასულმან ბექასმან ნათელ უშვა ძე მხოლო გიორგი, რომელი უკანასკნელ ძმათა მისთა მეფე იქმნა» (ქ. ცხ. II [1959], 285—286).

2. რუსუდანის ძე დავით ნარინი (1245—1293 წ. წ.) იყო საბერძნეთის მეფის სიმე. ამის შესახებ ქამთააღმწერელი წერს:

1) «ეგრეთვე დედოფალმან, ასულმან მალისა კელმწიფისამან, პალიალოლოს კოსტანტინეპოლის მეფის ასულმან, ამანცა ეგრეთვე პატივისცა ცოლსა თეგუდარისსა; და გაუშინაურდეს ურთიერთს, და მიენდვნეს, და ზედას-ზედა მივიდის დავით მეფე თეგუდარს წინა და განუჩინის ყოველივე წესი და რიგი მისი» (ქ. ცხ. II [1959], 261—262).

2) შვილის ვახტანგის სიკვდილი, «ვითარცა ცნა დავით, განმწარდა სიკეთისა და სიჭაბუკისა მისისათუს, და იგლოვა წესისაებრ, და ფრიად პატივ-სცა, და წარგზავნა გელათს სამარხოსა მეფეთასა... შემდგომად მცირეთა წელთა მანცა (დავით) შეისუენა, პატიოსნითა სიბერითა აღსავსე[მან], და დაუტევა სამნი ძენი, პირმშო ვიდრემე კოსტანტინე, და მეორე მიქელ, და უმრწამესი ალექსანდრე, რომელი უშვა დედოფალმან დიდისა პალიალოგოსის ასულმან კოსტანტინეპოლისამან და საბერძნეთისა მპყრობელისამან» (ქ. ცხ. II [1959], 295)².

¹ მართალია, ქვემოთ მოყვანილ ტექსტებში ლაპარაკია არა დავით მეფეზე (*Méne David*), არამედ დიმიტრიზე, მაგრამ რამდენადაც შეიძლება ბერძნულ წყაროს სახელები არეოდა, მით უმეტეს რომ დიმიტრის ჰქავდა ვაჭი დავითი, რომელიც «მეფე იყო ქართლს» 1292—1311 წლებში (დავით VIII), საჭიროდ მიმაჩნია ეს ცნობები გავითვალისწინოთ.

² უკანასკნელ ტექსტში რიგი ხელნაწერები შეცდომით სწერენ: «ვითარცა ცნა დავით, (დიმიტრი მეფის ძემან, სიკუდილი ვახტანგისი), განმწარდა...». როგორც მთელი აბზაციდან ჩანს, აქ მონათხრობი ეხება დავით ნარინს და არა დავითს, დიმიტრი თავდადებულის ძეს. მართალია, ვახტანგის წინააღმდეგულ ნუსხებში «ქართლის ცხოვრებისა» ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვები არ მოიპოვება (იხ. ქ. ცხ. II, 1959 წლის გამოცემა, გვ. 295, 8 და სქოლიო).

დავით ნარინის მეუღლის, თამარის, გელათისადმი ბოძებულ ერთ სიგელში ნათქვამია: «მას ჟამსა ოდეს ინება ღმერთმან და ღირს მყო ძლიერისა უძლეველისა მეფეთ-მეფისა რუსუდანის ძემან დავით მეფეთ-მეფემან ემენელას ძისა ასულმა თამარ მათსა სახელსა შიგან მათად ცოლად და დედოფლად მომიყვანეს და ვითა საპორციელად მათ წინაშე ყოფამან სახელოვან მყო... ვიუიდე სოფელი კვახჭირი მათისა ამირაჯობის ქობულისძისა ბელესგან... და თვით იგი სიგელი და ბელესგან ჩემთვის მოცემული დაწერილი დავსდევ დიდსა მონასტერსა შინა კითხვთა, მოკსენებით და მოწმებითა დიდისა მოძღუართ-მოძღურისა დავითის მწირველისა ანტონისითა...» (თ. ჟორდანიძე, ქრონიკები II, 160—166).

ამავე ხასიათისაა მეორე სიგელიც:

«სახელითა... მე თამარ დედოფალმან, სულკურთხეულისა და სანატრელისა მეფისა რუსუდანისა ძისა, ყოველთა მეფეთა მეფისა დავითის ცოლმან და ემენელას ძისა ასულმან, ვიუიდე სოფელი ჯიქეთონი ცოტნე გარაყანისძისაგან... და შევწირე და მოვახსენე ყოველად წმიდასა ღთისმშობელსა ხახულისასა, დიდსა მონასტერსა (გელათს) საუკუნოდ სალოცველად და სააღაპოდ სულისა ჩემისად... ესე ჩემ თამარისგან დედოფლისაგან ნასყიდი... ღეთის-სწორისა რუსუდანის ძისა მეფეთ-მეფისა ბრძანებითა და დაჯლომითა... ნასყიდი სოფელი ჯიქეთონი თორმეტი გლეხი მისითა მიწა-წყლითა და მიმდგომითა, მითა, ბარითა...» (თ. ჟორდანიძე, ქრონიკები II, 162).

მიქელ პანარეტოსის «ტრაპიზონის ქრონიკაში» კვითხულობთ: «ხოლო 5791 (=1283) წელს, აპრილის ოცდახუთს, მეთერთმეტე ინდიქტიონს, კონსტანტინეპოლიდან ტრაპიზონს ჩავიდა დიდი კომნენოსი ბატონი იოანე, თან ახლდა პალეოლოგოსის ასული, რომელიც ფეხმძიმედ იყო, და დაიბადა დიდი კომნენოსი, ბატონი ალექსი, 6792 (=1284) წელს. მერე მოხდა თავდასხმა და შეპყრობა ბატონ გიორგი კომნენოსისა, რომელსაც მოხეტიალესაც ეძახდნენ; მასთან ერთად მოხდა თავდასხმა სასახლეზე (?) და მოულოდნელი გაქცევა დედოფალ თეოდორა კომნენესი, დიდი კომნენოსის ბატონ მანუელის ასულისა, რომელიც ეყოლა იბერიელი რუსუდანისაგან» (მიქელ პანარეტოსის ტრაპიზონის ქრონიკა 5; აღ. გამყრელიძის გამოცემის გვ. 18—19).

¹ *Πουσουράδας (წაიკითხე «რუსუდანას») ფიქრობენ, რომ დამახინჯებულია, უნდა იყოს «რუსუდანის ძისაგან».

აქ მოყვანილი საბუთებიდან ნათლად ჩანს, რომ გიორგი პახიშვილი მთელი მოხსენებული «იბერიის მეფე დავითი» შეიძლება აქოს ჰხოლოდ დავით ნარინი. კიდევაც რომ დავუშვათ შესაძლებლობა ახსნის აღწერისა (დავითის მამის დიმიტრისა და დავით მეფისა), პაინც დიმიტრის შესახებ ცნობები მიუთითებენ, რომ ქართველი მეფის ცოლად მოყვანილ იქმნა ტრაპიზონელი მეფის ასული, ხოლო პახიშვილს ცნობაში იგულისხმება კონსტანტინეპოლელი მეფის ასული.

ქართველი მკვლევარები (თ. ჟორდანიას, ივ. ჯავახიშვილი, ალ. გამყრელიძე) ერთხმად აღიარებენ, რომ გიორგი პახიშვილს ცნობაში დავით ნარინი იგულისხმება, ხოლო აზრთა სხვადასხვაობა იმის თაობაზე, თუ დავით ნარინის რომელი ცოლი იგულისხმება.

1. თ. ჟორდანიას აზრით (ქრონიკები II, 158 შმდლ.) დავით ნარინის სიგელებში მოხსენებული დედოფალი თამარი «არის იმპერატორის ემმანუილის ქალი (კირ-ემანუილ, მეფე ტრაპიზონისა 1238—1263 წ.) და არა მიხაილ პალეოლოგისა»¹. შემდეგ, თ. ჟორდანიას იშველიებს მიქელ პანარეტოსის ცნობას დედოფალ თეოდორას შესახებ და ამბობს: როგორც ჩანს «თეოდორას თამარის სახელი მიუღია დედოფლობაში (მაშინ მეფეებს ის ჩვეულება ჰქონდათ, რომ სხვა ტომთაგან მოთხოვებულს დედოფლებს სახელს უცვლიდნენ)»²

მაშასადამე. თ. ჟორდანიას ფიქრობს, რომ დავით ნარინის სიგელებში მოხსენებული «დედოფალი თამარი» არის ბერძნის ასული, რომელიც გამოთხოვებული იყო დავით მეფეზე, ხოლო მას ბიზანტიაში ერქვა «თეოდორა»

2. ივ. ჯავახიშვილი არ იზიარებს თ. ჟორდანიას მოსაზრებებს და ფიქრობს, რომ დავით ნარინის სიგელებში მოხსენებული დედოფალი თამარი ბიზანტიის კეისრის ასული კი არ არის, არამედ იგი დავით ნარინის პირველი თანამეცხედრე უნდა იყოს, ხოლო პალეოლოგის ასული—მეორე თანამეცხედრე ამას—ივ. ჯავახიშვილის შეხედულებით—უნდა ამტკიცებდეს ქამთაალმწერლის სიტყვები: «მანცა (ი. ი. დავით ნარინმა) შეისუენა, პატროსნითა სიბერითა აღსავსე[მან], და დაუტევა სამნი ძენი, პირმშო ვიდრემე კონსტანტინე, და მეორე

¹ ეს შესჯელობა მცდარია, ვინაიდან წყაროში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ დავით ნარინის მეუღლე იყო კონსტანტინეპოლელი პალეოლოგისი მეფის ასული და არა ტრაპიზონელი მეფისა.

² შეგვიძლია, მართლაც, გავიხსენოთ ბიზანტიის დედოფალი «მარიამ მართაპოლი», ბაგრატის ასული.

მიქელ, და უმრწამესი ალექსანდრე, რომელი უშვა დედოფალმან დიდისა პალიალოლოსის ასულმან კონსტანტინეპოლისამან და საბერძნეთისა მპყრობელისამან». მაშასადამე, ბრძანებს განსუენებული აკადემიკოსი, ბიზანტიელი ქალის შვილი მხოლოდ ალექსანდრე იყო, ყველაზე უმცროსი ვაჟი დავით ნარინისა, პირველი ორი კი (კონსტანტინე და მიქელი) პირველი ცოლისაგან, დედოფალ თამარისაგან უნდა ჰყოლოდაო (ქ. ერის ისტორია III, 151—152).

დოც. აღ. გამყრელიძე ემხრობა ივ. ჯავახიშვილის აზრს (იხ. მისი „მიქელ პანარეტოსის ტრაპიზონის ქრონიკა, გვ. 57—58).

ჩვენ გადაჭრით ვერაფერს ვიტყვით საბოლოოდ, შეგვიძლია მხოლოდ ჩვენ შემდეგი დაკვირვება დავუმატოთ.

ზემოთ მოყვანილ ტექსტებს შორის ვამჩნევთ დამთხვევის შემდეგნი შემუშებს:

1) გელათისადმი ბოძებულ სიგელებში დედოფალი თამარი, დავით ნარინის მეუღლე, მოხსენებულია როგორც ემენელას ასული; ორივე სიგელში სწერია «ემენელას ძისა ასულმან». ამის პარალელურად: მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ 1283—1284 წლებისათვის არის მოხსენებული დედოფალი თეოდორა კომნენე, დიდი კომნენოსის ბატონ მანუელის ასული.

2) გიორგი პახიმერეს ცნობით «იბერიის მეფეს დავითს» მიათხოვეს ქალი, რომელიც კონსტანტინეპოლის სამეფო კარის წევრის ასული იყო; ეს იყო მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროს. შეიძლებოდა ამასთან შეგვედარებინა დავით ნარინის დროინდელ სიგელში მოხსენებული «დედოფალი, ასული მალლისა კელმწიფისა, პალიალოლოს კონსტანტინეპოლის მეფის ასული».

3) ცოტა ბუნდოვანია, მაგრამ თითქოს ამავე ფაქტს ეხმაურება ის, რასაც გადმოვცემს მიქელ პანარეტოსი, რომელიც წერს, რომ ა) კონსტანტინეპოლიდან ტრაპიზონს ჩავიდა 1283 წელს დიდი კომნენოსი იოანე; ბ) თან ახლდა პალეოლოგოსის ასული, რომელიც ფეხმძიმედ იყო.

* * *

დასასრულ, უნდა შევეხოთ იმ საკითხს, თუ ვინ არის დავით ნარინის სიმამრი. გიორგი პახიმერეს ტექსტის მიხედვით ქართლის დედოფლის მამა არის დესპოტი იოანე. ის თავი (III, 21), რომელიც შეიცავს ცნობას დავითის შესახებ (Μέγε Ἰβηρίας Δαυΐδ), იწყება ასე:

Τὸν μέντοι γε δεσπότην Ἰωάννην მეფემ გამოიძახა თესალონიკიდან *μετακαλεσάμενος ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ* დესპოტი იოანე, ცოტა ხანს თავისთან

βασιλεὺς, μικρὸν ὅσον διατρέψαντά σι, ἀμα τοῖς θυνάμοσι πρὸς ἀνατολὴν ἐκπέμπε, τοῖς Πέρσαις ὅς ἦν συμμύξαντα (CB I, 215).

გააჩერა და შემდეგ ჯარით გაგზავნა ის აღმოსავლეთისაკენ სპარსელთა წინა-აღმდეგ საბრძოლველად.

გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ წინა თავებში ვკითხულობთ, რომ: 1) მეფე მიხეილ პალეოლოგოსი ძალიან შეშფოთებული იყო დასავლეთში დატრიალებული საქმეებით და დიდძალი ჯარით გეგზავნა იქ «თავისი ძმა იოანე, რომელიც ჯერ კიდევ დიდი დომესტიკოსი იყო» (II, 10).

2) იოანემ გმირული საქმეები შეასრულა, აიღო ციხე-სიმაგრეები პელაგონიის მხარეში და დაბრუნდა დიდძალი ნადავლით. მეფემ გამარჯვებული მხედართმთავრები დააჯილდოვა; მათ შორის, თავის ძმას იოანეს მიანიჭა „დესპოტის“ წოდება (*τὸν μὲν γοῦν Ἰωάννην δεσπότην ἐξῆραστῆ*); მას უკვე ჰქონია სევასტოკრატორისა და კესარის წოდებები (II, 12—13).

3) მეფე დესპოტ იოანეს გზავნის აჯანყებულ მიხეილ დესპოტის წინააღმდეგ. იოანემ თესალონიკეში შეაგროვა ჯარები და გაემართა მიხეილთან შესაბრძოლებლად. გამარჯვებულ იოანეს მიხეილმა ზავი შეაძლია.

აი, სწორედ ამის შემდეგ მეფემ (მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა) გამოიძახა თესალონიკიდან იოანე დესპოტი.

მთელი ეს ეტაპები ისტორიული თხრობისა ეხება იოანე დესპოტს, რომელიც, როგორც კონტექსტიდან ჩანს, არის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ძმა. და ეს თხრობა გრძელდება III, 21-ში იოანეს დახასიათებით.

ამ მსჯელობის გამართვა დაგვიჭირდა ჩვენ იმიტომ, რომ მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროს იხსენიება რამდენიმე იოანე: ა) იოანე II ანგელოსი, თესალიის დესპოტი (1278 წლის მახლობელ ხანებში); ბ) იოანე თესალიის დესპოტი (1274 წლის მახლობელ ხანებში) და სხვ.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ზემოთ მოტანილი მასალები საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ დავით ნარინის სიმამრი იყო მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ძმა იოანე პალეოლოგოსი.

**კონსტანტინეპოლის პატრიარქი გერმანე¹,
წარმოშობით ლაზი**

IV, 12. Οἱ ἀρχιερεῖς δὲ τὸ ἐνθρόσιον λαβόντες ψηφίζεσθαι τὸν δεχομένην σφίσι ἐπὶ τῇ μεγίστῃ προστασίᾳ τὸν ἐπιτίθειον, ἐν ταύτῃ συνίασιν πάντες κατὰ τὸ ἱερὸν καὶ μέγα τῶν Βλαχερῶν τέμενος, καὶ ἄλλον ἄλλου προβαλλομένου τέλος ἐφ' ἐνὶ πάντας συμφωνοῦσι, τῷ Ἀδριανουπόλεως Γερμανῷ, ἀνδρὶ ἐλευσίῃ τὸν τρόπον καὶ ἱεραῖς διεξαγωγαῖς πρέποντι, ἔτι δὲ καὶ τῆν ἐκ βασιλέως ἐκ παλαιῶν πλουτοῦντι διαψέσιν. Ὡς γὰρ ἔ ἀνήρ ταις

IV, 12. როდესაც მღვდელმთაფრებს საშუალება მიეცათ აერჩიათ ისეთი კაცი, რომელიც მათი აზრით შესაფერისი იყო ეკლესიის უმაღლესი მეთაურობისათვის (ე. ი. პატრიარქობისათვის), ყველანი შეიკრიბნენ ამ მიზნით ვლახერნის წმინდა და მაღალ ტაძარში; ზოგი იმას უჭერდა მხარს, ზოგი ამას და, ბოლოს, ყველანი შეთანხმდნენ და აირჩიეს გერმანე აღრიანოპოლელი, კაცი თავისუფალი აზროვნებისა, მღვდელმსახურებათა

¹ გერმანე III პატრიარქობდა 1267 წლის 5 ივნისიდან 14 სექტემბრამდე. იმის წინ კონსტანტინეპოლის პატრიარქად იჯდა არსენი (1255 — 1260 და 1261 — 1267 წლებში), მეტსახელად ავტორიანე. კეისარსა და არსენის შორის მტრული ურთიერთობა იყო. ეს ურთიერთობა გაამწვავა კიდევ ორმა საბაბმა: 1) 1262 წელს კეისარმა მიზეთი VIII პალეოლოგოსმა გარკვეული პოლიტიკური მოსახრებებით დააპირა ცოლად შეერთო მანფრედ ჰოჰენშტაუფენის და ანა, ხოლო დედოფალმა თეოდორამ წინააღმდეგობა გაუწია, პატრიარქი არსენიც დედოფალს უჭერდა მხარს და მიზეთი VIII-ის გაყრას დედოფალთან სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწია; 2) როგორც ცნობილია, 1258 წელს გარდაიცვალა ნიკეის მეფე თეოდორე II ლასკარისი, რომელსაც დარჩა მცირეწლოვანი ვაჟი იოანე (იოანე IV ლასკარისი), რომლის მეურვედ იყო პატრიარქი არსენი. უნდა გვახსოვდეს, რომ ეს არის ლათინთა ბატონობის ხანა, როდესაც ბიზანტიის იმპერიის გადარჩენილი ძალები ცდილობენ ლათინთა გაქეზებას, პირველ რიგში ამ საქმის ინიციატორა ნიკეელების ხელშია. გამწვავებულმა პოლიტიკურმა ვითარებამ მოითხოვა მმართველობის სათავეში დაეყენებინათ მიზეთი პალეოლოგოსი, გამოჩენილი მხედართმთავარი, და 1259 წელს მიზეთი VIII პალეოლოგოსი თანაკეისრად იქნა გამოცხადებული, ხოლო პატრიარქმა არსენიმ ფიცით ჩამოართვა მიზეთის იმის გარანტია, რომ იოანე IV ლასკარისი უწინდელი იქნებოდა. 1261 წელს კი იოანე დააბრმავეს და სადილეგოზო მოათავსეს, რასაცორცვლია, მიზეთი VIII-ის ბრძანებით. პატრიარქმა მიზეთი შეაჩვენა, ბევრჯერ სცადა მიზეთლმა არსენის შემორთგება, მაგრამ ვერაფერს გაბდა. მაშინ კეისარმა მოაწვევინა საგლეხისო კრება, რომელმაც გადააყენა არსენი პატრიარქობიდან.

აი, ასეთ პირობებში მოხდა არსენის გადაყენება და მის ადგილას კეისრის ძველი მეგობრის მიტროპოლიტ გერმანეს დანიშვნა.

ἀληθείαις φιλόκαλος μὲν καὶ φι-
 λολόγος ἐς ἄκρον, καλὸν δ' ἅπαν
 εἰδῶς θ' ἂν καὶ εἰς τὰ πράγματα
 χρησιμεύοι, μὴ μόνον εἰς ἀρετὴν,
 ἐν προτιμήσει: πολλὰ γὰρ τῶν ἐπαί-
 νων ἐτίθει: τὸν μετ' ἐντρεχείας
 καὶ τὸ ἐς ψυχὴν ἀσφαλὲς ἔχοντα
 τὸν ὄλωσ' ἀρετῆς συζῶντος γυμνῆ,
 εἰ κατὰ βίον καὶ μὴ ἐπ' ἐρημίας
 διαίχοι. Ὅθεν λόγιος μὲν οὐκ ἦν,
 λογιῶν δὲ μετ' αἰδοῦς καὶ τοῦ
 πρέποντος προσεφέρετο, καὶ λό-
 γου ἀκούων ἠγάπα, καὶ φίλος
 ἦν ἐς τὰ μάλιστα τῶν τοιούτων,
 ὡς καὶ αὐτὸς τοῦ καλοῦ μετέχοι:
 ὡς ἄριστα. Ἀρετῆς δὲ μετὴν τῆς
 ἀνδρείου οὐχ ἦν ἂν οἱ παρόντες
 αἰνοῖεν, ἢ μᾶλλον οἱ παρ' ἑαυτοῖς
 προύχουσιν δοκοῦντες τῶν ἄλλων,
 βρώματα καὶ πόσεις φιλοκρινού-
 ντες καὶ ἡμέρας τούτων ἐκάστην
 περπούσας καὶ παρὰ τὸ εἶδος
 προσνέμοντες, πεζῆ τε καὶ βᾶδην
 αἰρούμενοι διέρχεσθαι τὰς ὁδοὺς,
 ἀνιπτόποδες καὶ χαμασθῆναι καὶ μο-
 νοχίτωνες, ἐν δευτέρῳ δὲ τούτων
 τὸν οἶκτον καὶ τὴν ἀγάπην τιθέ-
 μενοι, ἔτι δὲ καὶ τὴν φιλανθρω-
 πίαν καὶ τὴν συμπάθειαν καὶ τὸ
 ὄλον εἰπεῖν τὴν διάκρισιν, σκλη-
 ροὶ τινες ὄντες καὶ τοῖς ἄλλοις
 μωμητικοὶ καὶ μεμφίμοιροι, ὡς
 ἑαυτοῖς σφίσι καὶ μόνοις τὴν
 ἀρετὴν περιποιεῖν αἰρούμενοι, καὶ
 ὅ τι ἔκείνοι καὶ πράττουσιν, ἀλλ'
 ἀρετῆς τῆς κατ' ἀνθρώπον ὄντως,
 κατ' ἦν ἂν καὶ ὁ ἀληθινὸς χα-
 ρακτηρίζοιτο ἄνθρωπος, καὶ μάλ-

ჩინებული შემსრულებელი, რო-
 მელიც ჯერ კიდევ ოველიდანვე
 უხვად სარგებლობდა კეისრის
 ყურადღებით. ეს იყო ჰემარი-
 ტებისადმი მეგობრულად გან-
 წყობილი კაცი, უაღრესად გან-
 სწავლული, და მან კარგად იცო-
 და ყველა ის სიკეთე, რაც საქ-
 მისათვის გამოჰსადგვია და არა
 მხოლოდ სათნოებისათვის; ის
 ხშირად უპირატესობას აძლევდა
 და აქებდა იმას, ვინც მკვირცხ-
 ლად და სულიერი სიმტკიცით
 მთლიანად მისცემოდა ხალხს სა-
 თნოებას, შუაგულ ცხოვრებაში
 ატარებდა დროს და არა უდაბ-
 ნოში. თუმცა ის არ იყო მკვერ-
 მეტყველი, მაგრამ მკვერმეტყ-
 ველთ მოწიწებით და ჯეროვანი
 ყურადღებით ეპყრობოდა, უყვარ-
 და მათი სიტყვის მოსმენა და
 მეგობრობდა უმთავრესად ასეთ
 ადამიანებს, რადგან თვითონაც
 უაღრესად მოხიარე იყო მშვე-
 ნიერებისა. ამ კაცს ვაეკაცობა
 ახასიათებდა არა ისეთი, როგო-
 რითაც თავი მოაქვთ ახლანდე-
 ლებს ან ფიქრობენ რომ, მათი
 აზრით, სხვებთან შედარებით
 უპირატესობა აქვთ იმით, რომ
 საქმელ-სასმელებში კარგად ერ-
 კვევიან და თითოეულ ამათგანი-
 სათვის სათანადო დღეები აქვთ
 შესაფერისად განკუთვნილი, ნე-
 ლი ნაბიჯით დადიან გზებზე,
 ფეხუბანენი, და ცარიელ მიწა-
 ზე წვებიან ქიტონის ამარა, ხო-
 ლო დაბალ საქმელ მიანხიათ შე-

λον ὁ ἐπ' ἐξουσίας, ἢ δὲ καὶ τὸ
μετριοπαθὲς τὸν ἀπαθῆς μᾶλλον
ἰφειλεται· οὐ δὲ βίον εἰ ἐξαρτῆς
τὴν διαχρῆσιν, τὸ πᾶν ἀπώλεσας
ἐξ ἑνός.

სხვებისადმი გამჭირდავნი და
თავიანთ თავს თვლიან სათნოების
შქნელებად, რასაც არ უნდა
აკეთებდნენ; მაგრამ ჰეშმარიტად
ვაეკაცური იყო იმ კაცის (ე. ი.
გერმანეს) სათნოება, რის მიხედვითაც
ის ნამდვილ ადამიანად
ხასიათდებოდა, განსაკუთრებით
ძალაუფლებით აღჭურვილი რომ
იყო მაშინ, როდესაც ზომიერება
უფრო ესპიროება ვიდრე გულ-
ცივობა, ამ ცხოვრებიდან — უ
გამოთიშავ გარჩევის უნარს, ამ
ერთის გამო ყველაფერს დალუპავ.

Τοιαύτη τοίνυν κοσμιότη-
τος ἀρετὴ, ἣν δὲ καὶ πολιτι-
κὴν τινεὶ λέγουσι καὶ τὸν κατ'
αὐτὴν βίον πολιτικόν, μέσον ὄντα
θεωρητικοῦ τε καὶ ἀπολαυστι-
κοῦ, ὁ θεῶν τῆς Ὁρεστιάδος
ἀρχιερεὺς προκρίθει τῶν ἄλλων
(καὶ γὰρ ἐλέγετο κἂν τῷ κατ'
ἀνατολήν ὄρει: τῷ μέλανι καὶ τῇ
κατ' ἐκείνου μονῇ ἐγγχρονίσσας ἀσκη-
σαι τὸ πᾶσι τὰ μέγιστα) παρὰ
τῶν λοιπῶν ἡξίοντο τὴν τῆς
Κωνσταντινουπόλεως προστάσιαν
ἀναδέξασθαι. Σὺν οἷς καὶ ὁ βασι-
λεὺς τὴν ψήφον ἀποδέξάμενος
κατηντιβόλοι τὸν ἄνδρα, καὶ ἐφ'
ἡμέραις προσῶν ὄλαις ἴρμαῖς
παρώτρυνε καὶ ἡξίον μὴ ἀποπέμ-
ψασθαι τὰ τῆς κλήσεως (CB I,
278, 17—280, 15).

ყოველდღე მიდიოდა მათთან და
და თხოვდა არ გადაედოთ მისი

წყალება და სიყვარული, აგრე-
თვე კაცთმოყვარება და თანა-
გრძნობა, და მოკლედ რომ
ვთქვათ, ყურადღებიანობა; ისი-
ნი რალაც მკაცრი არიან და

აი, ასეთი სათნოებით იყო შე-
მკული გერმანე; ზოგიერთები
ამას პოლიტიკურ სათნოებას ეძა-
ხიან და მის მიხედვით აგებულ
ცხოვრებასაც ეძახიან პოლიტი-
კურს, რომელიც საშუალოა მჭვრე-
ტელობითსა და განცხრომითს
ცხოვრებას შორის, — აი, ეს ზე-
მოხსენებული ნღვდელმთავარი
ორესტიადისა¹ გამორჩეულ იქნა
დანარჩენებში (ამბობდნენ რომ
ის აღმოსავლეთში, შავ მთაზე
ცხოვრობდა დიდ ხანს და იქაურ
მონასტერში დიდად უღვაწია)
და ღირსად იქნა ცნობილი კონ-
სტანტინეპოლის ეკლესიის მე-
თაურად აღიარებულ იყო. კეისა-
რიც მათ (ე. ი. მღვდელმთავრე-
ბის) არჩევანს ეთანხმებოდა და
ამ კაცს მოითხოვდა დაჟინებით,
მთელი შემართებით აიძულებდა
მოწვევის საქმე.

¹ Ὁρεστιάς არის ადრიანოპოლის ძველი სახელწოდება. ზომ ზემოთ: ც
იყო აღნიშნული ადრიანოპოლელი გერმანე აიჩივისო.

IV, 13. Καὶ ὁ παρακληθεὶς εἶξε. Καὶ μὴνὸς Μαμακτηριῶνος ἐν τῇ τοῦ ἀγίου πνεύματος ἑορτῇ ὑπὸ τόμῳ κοινῷ γεγονότι: πατριάρχης ἐπικηρύσσεται, καὶ σφίσιν ἅμα συλλειτουργήσας τῷ ἱερῷ ἐφύλαξει: θρόνον καὶ τῶν ἄλλων προίσταται.

Ἄμα δὲ τῷ προσβῆναι τῷ θρόνῳ ἔργον ἐκείνῳ ἀρχολίας πάσης ὑπέρτερον τιμᾶν τε τοῖς προσήκουσι τοὺς ἀρετῇ δοκοῦντας ἢ καὶ λόγῳ προεῖναι τῶν ἄλλων, τοὺς μὲν ἀξιώμασι τοὺς δὲ φιλοτησίαις ἀπάσαις καὶ ὁῶροις παντοίοις. Ἦν γὰρ κατὰ περιφρονητῆς χρυσοῦ τὰ μάλαστα, ὡς μὴδὲ κεκτηθῆναι βαλάντιον, ἀλλὰ τὸ προσαγόμενον ἔκποθεν ἐπὶ τῆς στιβάδος ἐκείνου κλεῦσιν τίθεσθαι, ὡς ἔτοιμον εἶναι ταῖς χρεῖαις τῆς εὐποιίας θεοῦ ἂν ἐκείνος κλεῦσσειε. Τοιοῦτον δ' ἔστιν: ἐκείνῳ τὸ τῆς μὲν ἀπλότη-

IV, 13. და მართლაც მოწვეულ იქნა. შემაქტირობის თვეში, სულიწმიდის დღესასწაულზე იგი¹ საერთო გადაწყვეტილებით გამოცხადებულ იქნა პატრიარქად, მათთან (ე. ი. მღვდელმთავრებთან) ერთად ეამისწირვა შეასრულა, აბრძანდა წმინდა ტახტზე და წინამძღვრობდა სხვებს.

როგორც კი ავიდა ტახტზე, ყოველგვარ საქმიანობაზე უფრო მალე დააყენა პატივი ეცა იმათთვის, ვინც სათნოებით გამოირჩეოდა ან სწავლულობით სხვებს აღემატებოდა; ერთნი ღირსებით დაეჯილდოებინა, ხოლო სხვები ყოველგვარი წყალობითა და სხვადასხვაგვარი საჩუქრებით. ყველაზე უფრო ოქრო ეზიზღებოდა ისე, რომ ქისაც კი არ შეუძენია, მაგრამ თუ კი საიღანმე გაუჩნდებოდა, ნაბრძანები ჰქონდა მის საწოლზე დაედგათ, რათა მზადაყოფილიყო კეთილი საქმის საქიროებათათვის, როგორც კი იგი

¹ შემაქტირობის თვე* (μηνὸς Μαμακτηριῶνος) არის ატიკური წლის მეხუთე თვე (ჰელატიკონი, მეტაგეიტონი, ბოედრომიონი, პიანოფსიონი, მემბაქტიონი, პოსიდონი, გამელიონი, ანთესტრიონი, ელაფებოლიონი, მუნიქიონი, თარაველიონი და სკიროფორიონი). ძველებური თვლით ის უნდა ზედვბოდეს ნოემბრის მეორე ნახევარსა და დეკემბრის პირველ ნახევარს. გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ ლათინურ თარგმანში იმ. ბეკერი წერს: mense Iunio. ე. ი. ივნისის თვეში. მართლაც, სულიწმიდის დღესასწაულს მართლმადიდებელთა ეკლესია იხდის მაის-ივნისის დღეებში, ხოლო თვით გერმანულ პატრიარქობაც ბიზანტიური წყაროების მიხედვით თარიღდება 1267 წლის 5 ივნისიდან 14 სექტემბრამდე. მაშასადამე, გიორგი პახიმერე რომ ამბობს გერმანულ პატრიარქად აიჩიეს „შემაქტირობის თვეში“, რასაკვირველია, მხედველობაში აქვს „ივნისის თვე“. ჩანს, შემაქტირობის თვეს ადგილი გადაუნაცვლებია. სამწუხაროდ, ამის შესახებ ჩვენ ვერ ვიპოვეთ ცნობები ე. კუბიტკის წიგნში: W. Kubitschek Grundriss der antiken Zeitrechnung. 1928. იბ. გვ. 148—149.

πος πλεονέκτημα εἰς κατηγορίαν ἀδικηροῦ περιίστατο, τὸ δὲ τῆς εἰς βασιλέα αἰδοῦς τε καὶ κυβερνήσεως εἰς ἐγκλημα κολακείας καὶ ψεύδους πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀντικρυς. Τῷ γὰρ ἀπλῶ τοῦ τρόπου καὶ ἀνυποῦλῳ καὶ ἐλευθερίῳ πρὸς τὸ τοῖς παροῦσι χρῆσασθαι μὲν καὶ αὐτόν, ἐφείναι δὲ καὶ τοῖς ἰδίῳις χρῆσασθαι, τὴν τοῦ καταχρησθαι προσεληφθεὶς δόξαν.

თველეს ძალაუფლებების ბოროტად

Тῷ¹ δὲ κυβερνᾶν τὸν κρατοῦντα, καὶ μᾶλλον ἐφ' ἰκεταίαις, ὅτε ἐκεῖνος μὲν προσαναφέρων ἡξίου, ὁ δὲ κρατῶν οὐ ῥαδίως κατένευε, κἀντεθεὶν κατὰ τὸ δοκοῦν ὀκονόμει τῷ θεομένῳ τὸν ἐλπισμόν, ὡς μὴ ἀπογνοίῃ ἀποπεμφθεῖς, ἐλπίζων ἰσως ἀνύειν ἐσύστερον, κἂν λέγων πολλὰ κίς οὐκ ἦγε, τὴν τοῦ ψεύδους ὑπόψιν προσκτώμενος κατεκρίνετο.

რად გერჯერობით ვერ შეგისრულეო, — ყველაფერმა ამან ეჭვები დაჰბოდა სტყუისო.

Τὰ δὲ ἐγκλήματα ταῦτα κατὰ πᾶξ ταῖς τῶν πολλῶν ψυχაῖς ἐνιζήσαντα ἐξῆπτε τὸ ἀπὸ τῶν πολλῶν μίσος, ὅτι τε ἀντίζηλος εἶη τῷ πατριάρχει τὴν ἐκείνου κατασχὼν ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι ἀπὸ θρόνου τῆς θυσატრῶς τῷ θρόνῳ τῆς μητρῶς (οὕτω γὰρ τὰς ἐκκλησίας ἐκάλεον) ἀνέβη οὕτω

უბრძანებდა. ის რომ ასეთი იყო თავისი გადაჭარბებული უბრალოებით, ამას უღარდებლობის დანაშაულად უთვლიდნენ, ხოლო კეისრის წინაშე მოწინააღმდეგეობისაღმის პატივისცემას პირმოთენობის დანაშაულად და აშკარა სიცრუედ ბევრის მიმართ. ქცევის უბრალოება და გულლია და თავისუფალი მოპყრობა იმთაღამი, ვინც მას ხედებოდა, და შინაურებისაღმის ღმობიერება ჩაუგამოყენებდა.

მისი ურთიერთობა კეისართან, განსაკუთრებით კი თხოვნათა შემთხვევებში, როდესაც იგი (გერმანე) მოახსენებდა ხოლმე და სთხოვდა, ხოლო (თვით) მპყრობელი არც თუ ადვილად ეთანხმებოდა, და საფიქრებელია, რომ ზოგადად მთხოვნელის იმედს, რათა გაწბილებული არ გაესტუმრებინა, იქნება იმედიც ჰქონდა რომ ახლო მომავალში შეუსრულებდა, ეუბნებოდა კი ხშირ

ყველა ამ ბრალდებებმა ერთხელ და სამუდამოდ მრავალთა სულში დაბუდებულებმა, ბევრში გამოიწვია სიძულვილი გერმანესადმი და ამზობდნენ, მოქიშვე იყო იმ პატრიარქისა (ე. ი. არსენისა), რომელსაც ეკლესიის მესაქეობა წაართვაო, და ქალიშვილის ტახტიდან დედის ტახტზე

¹ τῷ τὸ P

καὶ ἀσφαδῶς εἰσπηδήσειεν, εἴθεν
καὶ δυσὶν ἐνισχομένον ἐγκλήμα-
σιν οὐκ ἦν ὅστις ἀγαθὸν ἐλάλει
περὶ ἐκείνου, τῶν μὲν προσκειμέ-
νων τῷ πατριάρχῃ, τῶν δὲ καὶ
ἐπομένων Ἰσως ταῖς γνώμας
ἐκείνων. Ἦσαν δὲ καὶ τῶν πε-
ριττῶν καὶ εἰς κακῆγορίας εὐκό-
λων, οἳ καὶ προσονομάζοντες
Μαρμουτζᾶν προσωνόμαζον, προ-
σάπτοντες ὄνομα Περσικὸν ἐξ
αἰτίας τῆς ὅτι ἐκεῖνος τὸ γένος
τὸ σύνεγγυς Λάζος ἦν, τὸ δ'
ἀνέκαθεν καὶ Γαβρᾶς. Τέως τὸν
τρόπον μεμφόμενοι τὸν ἐκείνου
δηθὲν τοῦτο μὲν ὡς ἀπερίσκεπ-
τον καὶ θρασὺν μὴ εἰδότης ἦς
οὐ μετὸν ἐπιβιβᾶναι τιμῆς, τοῦτο
δὲ καὶ ὡς ἐπὶ κολακείᾳ διαβλα-
λόμενον τῇ πρὸς βασιλέα, προσε-
μωκῶντο τὸ γένος ὡς ἐκείθεν
ὄν δρόμην καὶ τὸ Περσικὸν εἶναι
διωμολογεῖτο. Ὅμως γέρων ὢν
καὶ παιδευσιν ἀρχαίαν ἔχων
ἐκκλησιαστικῆν Γερμανοῦ τοῦ μα-
καρίτου, πολλὰ τῶν τῆς τάξεως
τῆς ἐκκλησίας καμίστα πρὸς τὸ
ἀρχαιότερον παρηρημένα καὶ χρο-
νῷ καὶ ἀμελείαις (CB I, 280, 15—
282, 18).

მიღებული ნეტარი გერმანესგან³,

გადაბრძანდა (ასე ეძახდნენ ეკლე-
სიას)¹ ასე დაუბრკოლებლივ და
თავხელურალო; და ამ ორი ბრალ-
დების გამო არავინ დარჩა ისე-
თი, რომელსაც მის შესახებ კარ-
გი რამ ეთქვა: ერთნი მხარს
უჭერდნენ პატრიარქ არსენის,
ხოლო სხვები იმათ აზრებს იზი-
არებდნენ. იყვნენ უკიდურესთა-
განაც და ცუდსიტყვაობაში ამსუ-
ბუქებულთაგან ისეთები, რომ-
ლებიც დამატებითი გაქირღვის
მიზნით ეძახდნენ მას მარნუწას
და ამ სპარსულ სახელს იმ მიზე-
ზით ურთავდნენ, რომ ის (გერ-
მანე) ტომით სრულიად
ნამდვილად² ლაზი იყო,
სწორედ ისევე, როგორც გაბრა.
ერთ ხანს ამნაირადვე ჰკიცხავდ-
ნენ მის (ე. ი. გერმანეს) წინ-
დაუხედავსა და თავხედ ხასიათს,
მას არ ესმის თუ რა პატივზე
იქნა აღზევებულიო; ამას უკიცი-
ნებდნენ მას კეისრისადმი მლი-
ქვნელობის გამო; ამასთანავე
ერთად სასაცილოდ იგდებდ-
ნენ მის ტომობრივ წარმოშობას,
ისეთივეა როგორც სპარსული
ტომით. თუმცა მოხუცი იყო და
ძველი საეკლესიო აღზრდა ჰქონდა
მან ბევრი რამ საეკლესიო წესით

¹ ე. ი. გერმანეს ადრიანოპოლის ეკლესიის („ქალიშვილის“) ტახტი ვაკვა და პატრიარქის („დედის“) ტახტი დაიპყრა.

² საგანგებო ყურადღების ღირსია, თუ როგორი გამოთქმით ახასიათებს გიორგი ჰახიშვილი გერმანეს წარმოშობილობას. ის არ კმარობს თქვას *τὸ γένος Λάζος ἦν* («ტომით ლაზი იყო»), არამედ უმატებს *τὸ γένος τὸ σπῆγγυς* («სრულიად ნამდვილად», «უმახლობელესად ლაზი იყო»).

³ აქ, როგორც იმ ბევრი ფიქრობს, უნდა იგულისხმებოდეს პატრიარქი გერ-
მანე II (1220—40): *μακαρίτου* იმას მოწმობს, რომ ლაპარაკია მიცვალებულზე.

გათვალისწინებული აღადგინა ძველებური სახით, რაც გამჭარალიყო ღრთთა ვითარებაში და დაუღვევრობითაც.

IV, 14. Τὸ δὲ μείζον ὅτι καὶ φιλολόγος ὢν τὰ μάλιστα τῷ Ὀλοβῶλῳ εὐφραεῖ γε ὄντι καὶ πλήρει λόγων καὶ προσετετήχαι ὥστ' ἀποχρῶν κατὰ τὸ παρεστὸς ἡγούμενος, τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἐκείνου παραμυθίαν παθόντος οἷα πεπόνθει, τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγωγὴν εἰς παιδευσιν λογικὴν, τὸ ἐκείνον ἐκ τῆς τοῦ προδρόμου μονῆς ἐξελθεῖν καὶ προσοκειλαὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔργον πάσης ἀσχολίας ἐπέκεινα τίθεται τὸ ὑπὲρ τοῦτου πρεσβεύσαι τῷ βασιλεῖ καὶ τὸ τῆς πρεσβείας ἐπαγωγὸν προβαλέσθαι, ὡς „ἦδη μὲν ὁ Ἀκροπολίτης καὶ μέγας λογιθέτης Γεώργιος, ἐφ' ἱκανὸν ἐκ προσταξέως σῆς, βασιλεῦ, ἐνιδρώσας παραδιδοῦς τὰ μαθήματα, ἦδη καὶ ἀποκεκαμήκει, καὶ χρεῖα ἔστιν ἄλλους ἀνάγεσθαι, καὶ τῶν ἄλλων οὐχ ἦττον τοὺς τῆς ἐκκλησίας, παρ' ὅσων καὶ ἀνάγκη προβαίνειν τοῦτους τῷ λόγῳ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρεῖαις ὡς μάλιστα χρησιμεύσοντας. Κατάνευε τοίνυν ἡμῖν ἀξιοῦσιν ὡς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας πρεσβεύουσι, καὶ ἐξευμενίζου τῷ Ὀλοβῶλῳ, καὶ δέχομαι τοῦτον καὶ κατὰ τὸ εἶκός τιμῆσαι καὶ εἰς διδάσκαλον καταστήσαι τοῖς προσφοιτῶσι τῆς λογικῆς παιδεύσεως“. Καὶ ταῦτα μὲν τὸν πατ-

IV, 14. მთავარი მის მოღვაწეობაში ის იყო, რომ იგი, როგორც ნასწავლი კაცი, ნიჭიერსა და ცოდნით სავსე ოლოვოლოს განსაკუთრებით სწყალობდა; არსებულ ვითარებაში გამოსადეგ კაცად მიაჩნდა, აგრეთვე როგორც ნუგეში განცდილი წყალებისათვის, და როგორც ბავშვთა მეცნიერული აღზრდისათვის საეკლესიო მიზნებით საჭირო კაცი ითანე წინამორბედის მონასტრიდან გამოიყვანა და ეკლესიაში მოათავსა და იქ საყოველთაო მნიშვნელობის საქმე მიანდო; ამ მიზნით მოციქულად დაუდგა კეისართან და ასეთი წინადადება მისცა მეფეს: „დიდი ლოგოთეტი გიორგი აკროპოლიტე, შენი ბრძანებით, მეფეფ, დაყენებული, საქმაოდ დამაშვრალი მეცნიერებათა ვადაცემავში, უკვე დაიღალა და საჭიროა სხვების დაწინაურება, ისეთებისა, რომლებიც ეკლესიის საქმეებისათვის არა ნაკლებ ილუაწებენ; ამიტომ საჭიროა წამოწვევა მეცნიერებისათვის და განსაკუთრებით საეკლესიო მოთხოვნილებათათვის გამოსადეგი პირებისა. დაგვეთანხმე ჩვენ, რომლებიც ეკლესიის საქმეებისათვის ვშუამდგომლობთ და მწყალობელ ეყავ ოლოვოლოს. მე მას ვღებულვ, რათა დავნიშნო მასწავლებლად იმ მოწაფეებისა, რომლებმაც მეცნიერული განათ-

ριάρχην ἐκείνον εἶπεν, καὶ εἶπόν-
τος ἐνθὺς κατανεύσαι τὸν βασι-
λέα καὶ τῆ ἀξιώσει καθυποκλι-
ναι: (CB I, 282, 18—283, 18).

ლება უნდა მიიღონ“. ეს რომ
თქვა პატრიარქმა, კეისარი მა-
შინვე დაეთანხმა და მისი თხოვ-
ნა შეიწყნარა¹.

მონღოლების შემოსევა შავი ზღვის სანაპიროებზე

V, 4. Ὁ δὲ Νογᾶς αὐτὸς
κράτιστος ἦν ἀνὴρ τῶν Τοχά-
ρων, εἰς στρατηγίαν τε ξυνετὸς
καὶ τριῶν τοῖς πράγμασιν, ὧς
ἅμα πλείστας θυνάμεισιν ἐξ ἑμο-
γενῶν Τοχάρων, οὓς αὐτοὶ Μου-
γουλῖους λέγουσιν, ἐξαποσταλεις
ἐκ τῶν κατὰ τὰς Κασπίας ἀρχόν-
των τοὺς γένους, οὓς Κάνιδας
ὀνομάζουσιν, εἰσβάλλει τοῖς ἀνὰ
τὸν Εὐξείνιον βόρειοις ἔθνεσιν, ἃ
ὄν τὸ πάλαι τοῖς Ῥωμαίοις ἰπή-
κουε, τῆς πόνσεως δ' ἄλυσσῆς
καὶ τῶν παραγμάτων εἰς στενὸν
κατὰστάντων Ῥωμαίοις, τῶν κυ-
ρίων ἀπολειφθέντα, αὐτόνομα ἦν.
Ταῦτ' ἄρα καὶ ἀκονίτι φανείς
προσελάμψανε καὶ κατεῷουσαντο.

V, 4. თოხარელი ნოღა ძლი-
ერი ვაჟაკი იყო, სამხედრო საქ-
მიანობაში გონიერი და მართვის
საქმეებში გამოცდილი. ის დიდ-
ძალი ჯარით ადგილობრივი თო-
ხარელებისა, რომელთაც თვითონ
ისინი მულულუღებს² ეძახიან,
გაგზავნილ იქმნა კასპიის მხარეში
მცხოვრები ტომის არქონტების
მიერ, რომელთაც ყანებს (Κά-
νιδας) უწოდებენ, და დაესხა ევქ-
სინის პონტოს ჩრდილო სანაპი-
როების ტომებს, რომლებიც ძვე-
ლად რომაელებს ემორჩილებოდ-
ნენ, ხოლო მის შემდეგ რაც ქა-
ლაქი (კონსტანტინეპოლი) აღე-
ბულ იქნა (ლათინთა მიერ) და
რომაელთა საქმეები გაქირებულ

¹ ამ პარაგრაფში მოხსენებული ოღოჯოღოსი, რომელსაც ევზომ სწავ-
ლობს პატრიარქი გერმანე, არის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროინდელი
ცნობილი მწერალი (პოეტი და პროზაიკოსი) და საზოგადო მოღვაწე Μανουήλ ὁ
Ὀλοβόλιος, რომელმაც დიდი ტანჯვა-წვალება გადაიტანა იმის გამო, რომ იგი
საეკლესიო უნიის წინააღმდეგ იბრძოდა. ეს ბრძოლა კი ერთგვარად აბრკოლებდა
პოლიტიკურ სიმშვიდეს, მით უმეტეს რომ მიხეილ VIII-ს საზოგადოებამ ასე
ადვილად არ აპატია იოანე IV ლასკარისისათვის თვალების დათხრა. ეს უკანასკ-
ნელი გარემოებაც ხდებოდა საბაბი დიდი რეპრესიებისა. და ახალგაზრდა ოლო-
ვოლოსი, წარჩინებული გვარიდან, ამ რეპრესიების მსხვერპლი გახდა: მოკრეს
ცხვირი და ტუჩები და მონასტერში დაამწყვდიეს. აი, ეს გარემოებები აქვს შედ-
ველობაში გიორგი პახიშვილს ზემოთ მოყვანილი ცნობების მოწოდების დროს
ოლოვოლოსის შესახებ (იხ. K. Krumbacher GBZ 770—773; A. Heisen-
berg, Aus der Geschichte und Literatur der Palaiologenzeit: SB d.
Bayer. AW, 1920, 10. Abhandlung, 112—132).

² შტრ. ეპითაღმწერლის სიტყვები «არა კეთილად მეცნიერ ხარ ნათესავსა
ჩუნდ მ ო ლ ო ლ ო ს ა ა» (ქ. ცხ. II [1959], 193. 9).

ვითარებაში აღმოჩნდა, თავიანთ ბატონებს ჩამოშორდნენ და თვით-თავადნი გახდნენ. აი ეს ტომები, გამოჩენისთანავე დაიპყრო მან და დაიმონა.

Ἰθὺν δὲ χῶρας ἀρετώσας καὶ
 ἔθνη εἰς ἀρχὴν κατὰ σφᾶς αὐτάρ-
 κη, ἀφ᾿ηγάξει μὲν τῶν πεμφάν-
 των καὶ ἑαυτῷ τὰ ἔθνη προσκτά-
 ται. Ὡς δὲ χρόνου τριβομένου,
 ἐπιμειγνύντες σφίσι οἱ περὶ τὴν
 μεσόγειον κατωκημένοι, Ἄλανοὶ
 λέγω, Ζίχχοι, καὶ Γότθοι, Ῥῶσοι
 καὶ τὰ προσικοῦντα τούτοις διά-
 φορα γένη, ἔθνη τε τὰ ἐκείνων
 μανθάνουσι καὶ γλῶσσαν τῷ ἔθνε
 μεταλαμβάνουσι καὶ στολήν, καὶ
 εἰς συμμαχούς αὐτοῖς γίνονται.
 ჩვეულებებისამებრ გადაიღეს ჩაცმა-
 კავშირები.

Καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς πληθὺς
 ἀριθμὸν κρείττον ὁ ἀπελθὼν τῶν
 Τοχάρων λαὸς ἐνδίδωσι, καὶ ἀν-
 υπόστατοι ἔπου ἴοιεν γίνονται
 ταῖς δυνάμεσιν, ὧς καὶ τινὰς
 τῶν ἄνω κυρίων πολέμου νόμῳ
 ἐπ' αὐτοὺς ἀποστάτας ἰόντας
 οὐχ ἔπως περιγενέσθαι, ἀλλὰ
 καὶ σφαλῆναι τὰ πλείστα πε-
 σόντας.

Ἔστι τὸ ἔθνος ἀπλότητι
 μὲν χαῖρον καὶ φιλαλληλία, καὶ
 δῆξ τε πρὸς πολέμους καὶ πονη-
 ρόν, καὶ τὴν ζῶν ἀνταρκας, καὶ
 γε τὰ κατὰ βίον ἀνεπιονήτων
 τε καὶ ἀπρομήθευτον (CB I,
 344,13—345,16).

ეს აყვავებული მიწები რომ:
 დაინახა ნოლამ და აქაური ტო-
 მებიც რომ სრულიად კმაყოფილ-
 ნი აღმოჩნდნენ მისი ძალაუფლე-
 ბის ქვეშ, ის გადაუდგა გამომგ-
 ზავნთ და ეს ტომები დაიქვემდე-
 ბარა. დროთა ვითარებაში მათ-
 თან ურთიერთობა გააბეს იმ ქვე-
 ყანაში მცხოვრებლებმა — ალ-
 ნებმა, ჯიქებმა, გუთებმა,
 როსებმა და მათ მეზობლად
 მცხოვრებმა სხვადასხვა ტომებმა,
 გაიციეს მათი ადათები და ენა,
 დახურვაც, და გახდნენ მათი მო-

ამის შემდეგ დიდი ხანი არ
 ვასულა, რომ თობარელთა ეს
 მოსული ხალხი მრავალრიცხო-
 ვანი და ძლიერი შეიქნა, უძლე-
 ველი გახდნენ თავიანთი ძალე-
 ბით, ისე რომ, როდესაც ზოგი-
 ერთებმა მათ ბატონთაგან ომი
 გაუშართეს მათ როგორც განდ-
 გომილებს, ისინი არა თუ იძლე-
 ნენ, არამედ მეტი წილი მათგანი
 დაანარცხეს კიდევაც.

ამ ტომს თობარელებისა ახა-
 სიათებს უბრალოება და ურთი-
 ერთობაში აკარგვიანობა, ომში
 ფიცხია და მედგარი, სიცოცხ-
 ლის თვითკმაყოფილი, საყოფა-
 ცხოვრებო საკითხებში უღარღე-
 ლი და უზრუნველი.

ლაზთა არქონტი იოანე¹

VI, 34. Βασιλεῖ δὲ σὺ μόνον τῶν αὐτοῦ μετῆν εἰς κόσμον σφᾶς ἄγειν τὰ πρέποντα, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδὲν προσήκοντας κατὰ τινα δεσποτεῖαν ὑπερηγμένους τὰ μέτρα συστήλλειν διὰ σπουδῆς ἦν. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους δόρυ κινῶν ἠγάγκαζε τοῖς μετρίοις χρῆσθαι, τὸ μὲν αὐτόνομον ἐκ τύχης ἔχοντας σφᾶς καὶ συμμάματος, τὸ δ' ἄλλως ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν καὶ βασιλείας δικαιοῖς καταφρουθῆναι κινῶν ὄδους ἑαυτοῖς μαθόντας· τῆ δὲ γε τῆς τῶν Λαζῶν ἀρχοντι· Ἰωάννη πραιποσίτου βασιλικῶς ἐμπομπέοντι, σὺ μετὸν ὄδους βασιλείας ἐκείνου, πέμπων πολλαῖς ἐπιγυγέλλε τῆς μὲν κατ' αὐτὸν ἐξουσίας ἀνέδην ἔχειν ὡς βούλεται, ὀνομάτων δὲ καὶ πραιποσίτου βασιλικῶν φείδεσθαι· μηδὲ γὰρ ἄξιον, αὐτοῦ βασιλέως ὄντος, ἐπ' αὐτοῦ βασιλείου θώκου καὶ πόλεως, καὶ τινος, ἄλλου· ἐπὶ τὸν μείζονός τε καὶ ὑπερτάτου φημί· ἔσθαι· ἀξιώματος, ἀλλὰ μέρος ὄντα κακείνον ἐπισυνάπτειν τῆ δὲ, μηδ' οὐτως βασιλῆϊ τᾶς:

VI, 34. მეფე არა მხოლოდ იმის შესახებ ზრუნავდა, რომ მისი ხელქვეითები წესიერად მოქცეულიყვნენ, არამედ იგი ცდილობდა შეენელებინა იმ ხალხის თავგასულობაც, რომელნიც მის სამფლობელოში არ შედიოდნენ. ზოგიერთებს აიძულებდა, იარაღის საშუალებით, ზომიერ ჩარჩოებში მოთავსებულიყვნენ: ერთს ბედი გალიმებოდა და შემთხვევით თვითთავადი გამხდარიყო, სხვა კიდევ წელს ზევით ხტოდა² და სამეფო ძალაუფლებას ელოლიავებოდა ქედმაღლურად და თავისთვის საფრთხის შექმნით; ხოლო ლაზთა არქონტს იოანეს, თავი რომ მოჰქონდა მეფური ნიშნებით (მას კი სრულიად არ ექუთვნოდა მეფობის მითვისება), ხშირად უგზავნიდა მითითებას— რა ძალაუფლებაც გექუთვნის, მოიხმარე როგორც გინდოდეს, ხოლო მეფური წოდებების და ნიშნების ხმარებისაგან თავი შეიკავე: რამეფუ სანამ მე ვარ მეფე ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინეპოლში) და სამეფო ტახტზე ვზივარ, ვინმე სხვებს არა აქვთ

¹ ეს თავი ეხება ტრაპიზონის იმპერიის მეფის იოანე II კომნენოსს (1280 — 1297 წ. წ.). საერთოდ, გიორგი პაბიშვილი, ისევე როგორც ზოგიერთი სხვა ისტორიკოსიც, ტრაპიზონის კეისარს ეძახის „ლაზთა მეფე“, „ლაზთა მთავარს“, ან „ლაზთა არქონტს“.

² გამოთქმა ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα სიტყვა-სიტყვით ნიშნავს „თბილზე გადახტომას“, ხოლო გადატანითი მნიშვნელობით იხმარება იმის გამოსახატვად, რომ ვინმე „სახლვარს გადადის“, „ზომიერებას ჰკარგავს“.

τήν σύγχυσιν ἐπιφέρειν. Τοῦτο γοῦν πολλάκις ποιῶν οὐδὲν πλέον ἤνυσεν ἢ τὸ δοκεῖν μηδὲν ἔχων ἀνύτειν.

არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ხშირად უთვლიდა კეისარი ასე, მაგრამ რომ დარწმუნდა რომ აღწია, რომ დარწმუნდა რომ

Ἰπερηφάνει γὰρ βάρβαρος ὢν καὶ ὑπερώρα τὴν πρόσταξιν, καὶ τινὰς προφάσεις τοῦ μὴ αὐτὸς κατάρξαι τῆς ἐπὶ τοῦτοις παραβασίας, ἀλλ' ἀπὸ πατέρων ἔχειν ἐπλάττετο προσέτι· δὲ μὴδὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἔαν ἔλεγε κολουεῖν οὕτως ἀξίωμα πατρικὸν ἐκ πλείστου καὶ ἐς αὐτὸν κατιόν, μὴδ' ἀκλεῖς καὶ αὐτοὺς εἶναι τὸ μέρος εὐκλείας στερηθέντος ἐκείνου βασιλικῆς. Μείω γὰρ φθόνον πεδίλων εἶναι κοκκοβάφων καὶ βασιλείας ὀνόματος τῷ τὰ μείζω ἔχοντι· τὰ δ' ἦν, ὡς ἔλεγεν, ὑπόπτωσις τε καὶ δουλικὴ ἐντυχία καὶ εἰρηγικαὶ σπονδαὶ καὶ πρὸς τὸ συγκεχωρητὸς ἐφ' ἄπασιν.

თავიანს ვცემენ, მონურად გელაპარაკებიან, სამშვიდო ხელშეკრულებას დავადებინებენ და ყოველგვარი ურთიერთობა შეიძლება დაიჭიროს.

*Ἐγὼ γοῦν ὁ κρατῶν δὲ αὐτὰ μεταλθεῖν ἄλλως τὸν Ἰωάννην, καὶ μάλλον δεῖ καὶ νέον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καθίστατο. Κήδει γοῦν θέμενος εἰσποιήσασθαι καὶ τὸ δὲ ὑπόψιας εἶναι τοῦ κολουεῖν ἄλλως θέλειν τὴν ἐξουσίαν καὶ μὴ κατ' αὐτὸ τὸ τῆς βασιλείας δίκαιον ἐπ-

უფლება ამ დიდი და უზემთაესი პატივ-ლირსებებით იწოდებოდნენ; ამიტომ როგორც ნაწილი შენ უნდა მიუერთდე მთელს და მიეტმასნო მეფურ დიდებასო, მაგრამ იმის მეტს ვერაფერს მივერაფერს მიაღწევდა.

იოანე ბარბაროსი იყო, კაცი ამაყი, და ამ ბრძანებებს არაფერად ავღებდა; საბუთად მოჰყავდა ის, რომ მე კი არ დამიწყია ამეების შემოღება, არამედ წინაპართაგან მაქვს მიღებულიო, მოიგონა. გარდა ამისა, აზბობდა ის, რომ თავისიანები ნებას არ მისცემდნენ ის პატივ-ლირსება შეებღალა, რომელიც მამეულია და მასზე ვადმოსულო: არც ისინი არიან არა სახელოვანნი, რომ ჩემი მეფური დიდების დაკარგვით თავისი დიდების ნაწილი დაკარგონო. დიდი შურის საგანი არ არის წითელი წალების და მეფის სახელის ტარება იმისთვის, ვისაც უფრო მეტი აქვს.

ეს იყო, როგორც მან თქვა, რომ თვითმპყრობელი მიხვდა ამით, რომ იოანესთვის სხვანაირად უნდა მოველო, მიხვდა უფრო, რომ სახელმწიფოს სათავეში ახალგაზრდა დამჯდარიყო, მან განიზრახა დანათესავებოდა იოანეს და მაშინ ეკვი აღარ ექნებოდა იმისა, თითქოს სურდათ მისი ძალაუფლების შეღებოლა, და არც

αγγέλλειν τὴν μεταμπίασιν ἀναίρειν (παισὶ γὰρ οἰκείοις μὴ ἂν ἔχειν χῶραν βούλεσθαι τὸ τῶν δικαίων σφίσι καθυφαιρός), πρῶτον μὲν ἐκ πλείστου μεγιστᾶσι καὶ σοφοῖς τὰς πρὸς ἐκείνον πρεσβείας ἐκπληροῦν ἔγνω, ὡς ἂν ἅμα μὲν τῷ τῶν προσώπων ἀξιοματικῷ ἱκανοὺς τὰ ἐς πίστιν ἔχη τοὺς λόγους δεῖκνύειν ἕντας, ἅμα δὲ καὶ τῇ κατ' αὐτοὺς ἐπιστήμῃ τῶν λόγων πείθειν οἷς λέγει καὶ πᾶσαν χειρίστην ἐκκρούειν ὑπόνοιαν.

Διὰ ταῦτα καὶ ὁ μέγας λογοθέτης ὁ Ἀκροπολίτης ἔτιζων ἀπεστέλλετο καὶ ὁ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας μέγας οἰκονόμος ὁ Ἐπιφύλιος, μεσολαβήσοντες μὲν καὶ τὰ τοῦ κήδους (ἦν γὰρ καὶ τρίτη θυγάτηρ τῷ βασιλεῖ Ἐὐδοκίᾳ, ἦν δὴ συναρμύζειν εἰς γάμους τῷ Ἰωάννῃ ἐβούλετο), πείσοντες δὲ αὐτὸν δὴ καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ἐκείνους μὲν ἐφείναι τῷ νέφ τὴν πρὸς βασιλέα ἀφιζῆν, αὐτὸν δὲ πιστὰς ἔχοντα τὰς ἐλπίδας ὡς ἐπὶ καλοῖς προσκαλοῦμενον ἀπαντᾶν μετὰ θάρρους.

ის, რომ მეფის უფლებასთან ერთად ეუწყებინათ სამოსელის გამოცვლაც (რამეთუ საკუთარ შეილებს არავინ ისურვებს წაართვას მათი უფლებები). ამიტომ მან ჯერ დაავალა უწარჩინებულეს დიდებულებსა და ჭკვიან ადამიანებს მასთან (ე. ი. იოანესთან) მოციქულობა: იმათ თავიანთა პირადი ღირსებებით და თავიანთი სიტყვებით ნდობა უნდა ჰქონოდათ, ამავე დროს სიტყვათა მომარჯვებით დაერწმუნებინათ და ყოველგვარი ცუდი ეჭვები გაეჭარწყლებინათ.

ამ მიზნით გაიგზავნა დიდი ლოგოთეტი [გიორგი] აკროპოლიტე, რომელიც ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო¹, და [წმ. სოფიოს] დიდი იკონომოსი ქსიფილინოსი, რომელნიც შუამავლებად უნდა ყოფილიყვნენ საქორწინო საქმისა (კეისარს მესამე ქალიშვილი ჰყავდა, ევდოკია, რომელიც უნდოდა იოანესთვის მიეთხოვებინა). იმათ უნდა დაერწმუნებინათ იოანე და მისძანებიც, რათა ამ უკანასკნელთ გამოეშვათ ჰაბუკი კეისართან, ხოლო თვითონ იოანეს სარწმუნო იმედები ჰქონო-

¹ პეტრე პოსინი (XVII საუკუნის კომენტატორი) ამ ადგილის განმარტებაში წერს: «ეს სიტყვები იმას ნიშნავს, რომ პახიმერე [თ ა ვ ი ს ი ო ს ტ ო რ ი ა] დასწერა ანდრონიკეს დროს [ანდრონიკე II მეფობდა 1282 — 1328 წლებში], მიხეილ VIII კეისრის სიკვდილის დიდი ხნის შემდეგ. რამეთუ გიორგი აკროპოლიტე გარდაიცვალა ციხეში, სადაც იგი ჩააგდო ანდრონიკემ თავისი მეფობის დასაწყისში...» (იხ. CB I; Petri Possini ... Notae, გვ. 686). პოსინის ეს ვარაუდი არ მართლდება: აკროპოლიტე გარდაიცვალა 1282 წელს, მიხეილ VIII-ის გარდაცვალების რამდენიმე თვით ადრე, იხ. Georgius Aepopolita, ed. A. Heisenberg, II, p. XIII.

და, რომ კარგი რამისთვის ეძახდნენ კონსტანტინეპოლში და ლალად შეხვედროდა ამ სიკეთეს.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ταῦτα, τοὺς δὲ μήτ' ἐκείνους ἐπιέναι τὸ παράπαν μήτ' αὐτὸν προθυμεῖν ἤκειν· πολλοὺς γὰρ πρότερον χρόνοις τοὺς ἐκ γειτόνων πρὸς τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἐκγαμίζεσθαι καὶ καθ' αὐτοὺς εἶναι, τὰ βασιλείῳ ἐν ἄστροις μανθάνοντας, καὶ γε πρὸ τῶν ἀπ' αὐτῆς καλῶν καὶ μεγίστων τὰ κατὰ σφᾶς αἵρουμένους μέτρια. ევბში მომინადრეთ და კონსტანტინეპოლის სასახლის სიკეთისა და დიდებულობის წინაშე უპირატესობას ანიჭებდნენ თავიანთ ზომიერუბრალეობას.

Ὡς γοῦν ποικίλαις συμφουλίαις οἱ πρέσβεις οὐκ ἐπειθον λέγοντες πάντα δεύτερα τιθεμένους τῆς σφῶν θελήσεως, πρὸς βασιλέα ὑπέστρεφον μηδὲν τὸ παράπαν ἀνύσαντες. Ὁ μὲν δὲ καὶ ἐς τέλος πειρᾶν διαφῆκεν ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ προσαποστέλλων συγχάκις τὸ μὲν ἠπειλεῖ τὸ δὲ καὶ τοῖς ἀπ' ἑαυτοῦ γενησομένους ἐκείνους κελοὺς ἐδελέαζεν, ἂν μόνον πεισθίνετες ἦκοιεν. იტყუებდა თავის მხრით სიკეთეთა ღირსებებს და მოსულიყვნენ.

Τέλος στέλλει τὸν λογοθέτην τῶν οἰκειακῶν Ἰατρῶπουλον, σὺν

აი, ასე ფიქრობდა კეისარი, ხოლო ისინი სრულიადაც არ აპირებდნენ მის გაშვებას. არც თვითონ იოანეს გაუვლია გულში წასვლა: რამეთუ იმთავითვე ასე იყო, რომ მათ მთავრებს ცოლეზი მოჰყავდათ მეზობლების მხარეებიდან და თავის ადგილზე რჩებოდნენ, ხოლო კეისარის ოჯახს უყურებდნენ როგორც ვარსკვლავებს.

ბევრნაირი თათბირი გამართეს ელჩებმა, მაგრამ ვერ დაიყოლიეს ისინი (ე. ი. ლაშვილი), რადგან ესენი მეორეხარისხოვნად თვლიდნენ ყველაფერს თავიანთ სურვილთან შედარებით, და დაბრუნდნენ კეისართან ისე, რომ სრულიად ვერაფერს მიაღწიეს. ხოლო კეისარმა საბოლოოდ არ აიღო ხელი თავის ცდაზე; დამატებით და ხშირად აგზავნიდა ელჩებს: ხან ემუქრებოდა, ხან დაპირებებით, ოღონდ დაჰყო-

ბოლოს, გზავნის სასახლის ლოგოთეტს¹ იატროპულოსს, მას-

¹ ჩვენ დანამდვილებით ვერ ვიტყვი, თუ რა ფუნქციები ჰქონდა ხედიწვენით იმ თანამდებობის პირს, რომელსაც ერჭვა *ლოგოთეტის* τῶν οἰκειακῶν. რამდენადაც ცნობილია, ὁ ἐπί τῶν οἰκειακῶν-ს ებარა საეფლისწულო კონების გამგებლობა (იხ. Н. Скарбаланович, Византийское государство и церковь в XI веке. СПб 1884, გვ. 177). საფიქრებელია, რომ „სამეფო კარის ლოგოთეტის“ იმგვარივე თანამდებობის პირი იყო. მართლაც, ფრ. დ ე ლ გ ე რ ი თავის სპეციალურ მონოგრაფიაში Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanz-

αὐτῷ δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας πρεσ-
βύτερον, τὸν μὲν κατὰ τιμὴν τοῦ
προσκαλουμένου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ
βασιλέως καλῶν ἀγγέλων, τὸν δὲ
κατὰ τινὰ πληροφορίαν καὶ πίσ-
τιν τῶν λεγομένων, ὡς ἐπὶ τοῦ-
τοις καὶ τῆς ἐκκλησίας πρεσ-
βευήσεως, μηδὲν εἰδῆς κατὰ τὸ
εἶδος, ἔπειθε λέγων, ἐπ' οἷς ἂν
καὶ συνομολογήσῃ φερόμεθα, ὡσ-
τε παρέντας τὰς ὑποψίας αὐτοῖς
τοῖς πράγμασιν κρίνειν εἰ παῖδα
ἅμα ποιῆν ἐκείνον καὶ κακὸν
βούλοιο.

მელია თუ არა, რომ იგი (იოანე)
მისთვის ცუდი უნდოდეს.

Γὰρτα λέγοντες ἔπειθον, καὶ
ἄρκους ταμόντες ἢ μὴν καὶ
γαμβρὸν γενέσθαι τοῦ βασι-
λέως τὸν Ἰωάννην καὶ μετὰ
πλείεστων πῶν ἀγαθῶν ἐπανήξειν,
καλῶς καὶ τῶν περὶ ἐκείνον δεχ-
θησομένων, μακρὰς νηὶς ἐπιβάν-
τες ἐς πόλιν κατήγοντο.

თან ერთად ეკლესიის უხუცესს:
პირველს გზავნის მოსაწვევი
იოანესადმი პატივის აღსანიშნა-
ვად და კეისრის წყალობათა სა-
უწყებლად, ხოლო მეორეს შე-
თვლილი სიტყვების დასამოწმებ-
ლად და ამას გარდა ეკლესიის
მოციქულობის საჩვენებლად, რად-
გან ეკლესია არ სჯის პირმოთ-
ნობით (ასე ამბობდა და ირწმუ-
ნებოდა კეისარი), არც თანხმდება
მოატყუოს, ასე რომ თავი უნდა
გაანებონ ეკვებს და საქმეების
მიხედვით განსაჯონ დასაჯერე-

შვილად უნდოდეს და ამავე დროს

ასეც ილაპარაკეს ელჩებმა და
დაარწმუნეს, ფიციც დასდეს,
რომ კეისრის სიძეც გახდებოდა
იოანე და მრავალი სიკეთით
დასაჩუქრებული დაბრუნდებოდა
უკან, მისი ამაღაც ბრწყინვალედ
იქნებოდა მიღებული; ამის შემ-
დეგ ჩასხდნენ გრძელ ხომალდში
და ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინე-
პოლში) გაემგზავრნენ.

verwaltung, besonders des 10. und 11. Jahrhunderts (Teubner 1927, გვ. 44)
ამბობს: X—XI საუკუნეებში ὁ ἐπί τῶν οἰκειακῶν, რომელიც ქრისთბულეებში
წმირად იხსენიება, სამეფო მამულების გამგეა, თუმცა დრო-და-დრო ის თავის
ფუნქციებს იფარტოებს. უფრო გვიან ხანებში მისი ტიტულია *λογοθέτης* τῶν
οἰκειακῶν. და კიდევაც ასახელებს დელგერი პაბიშვილს „ისტორიის“ ამ ადგილს,
რომ 1282 წელს დემეტრიოს იატროპოლოსი, რომელიც იყო *λογοθέτης* τῶν
οἰκειακῶν, იგზავნება მოციქულობის დავალებით ტრაპიზონის მთავრობასთან, ხო-
ლო 1273 წელს დიდ ლოგოთეტ გიორგი აკროპოლიტესთან ერთად მოსამართლის
ფუნქციებს ასრულებდა. ამ თანამდებობის სახელწოდებას ლათინურად თარგმნიან
logotheta domesticorum, ხოლო XIX საუკუნის რუსი მთარგმნელები — *логотет*
домочадцев (არც ერთი და არც მეორე არ შეეფერება ამ ტერმინის ნამდ-
ვილ მნიშვნელობას).

Ἐπει δὲ ὁ βασιλεὺς μὲν ἔτυχεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπὼν, διατρίβων ἐν Λοπαδίῳ (ἐκεῖ γὰρ τὰ κατὰ Σάγγαριν διελθὼν καὶ γ' ὡς ἦν κατασφαλισάμενος ἔστησε τὴν πορείαν, ὡς ἐκείθεν κατοχυρώσων καὶ τὰς κατὰ τὴν Ἀχυράους ἄκρας), ἐκείνος δὲ τῶν ὁρίων τῆς Ῥωμαίων ἐπιβίωνων, βουλήν καὶ οἱ πρέσβεις εἰσάγουσι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἰωάννην ἀποθέσθαι τοῦτον τὰ ἔρῳθρὰ καὶ πεδίλους μέλασιν ὑποθήσασθαι, ὡς δὴ παντὸς εὐθύς παρὰ βασιλέως γενησομένου τοῦ κατ' αὐτὸν ἀξιώματος. Ἦν γὰρ συγκείμενον σφίσι καὶ τὰ τῆς δεσποτείας ἐκείνον ἀμφιβαλλόμενος σύμβολα, ἅμα τῷ παιδᾶ γενέσθαι, περιφανῶς ἔσαυθις κλειζέσθαι. Τὸ δ' ἐπ' ἔρῳθροις μεταλαμβάνειν τὰ ἐκ πορφύρας δίχρῶα μὴ καὶ ὄλως ἀπρεπὲς ἦ, πρὸς τῷ καὶ ἄλλως δυσχερὲς φανῆναι τῷ βασιλεῖ. Ταῦτα λέξαντές τε καὶ πράξαντες τῇ πόλει προσίσχουσι, καὶ κατὰ τὸν λιμένα τὸ Κέρας ἀποβάντες νηδὺς ξαναγοῦνται: πολυτελῶς ἔν τισι τοῖς κατὰ τὴν πόλιν οἰκήμασι.

Καὶ γ' ἐφ' ἡμέραις τὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀποσκευασάμενοι θόρυβον, ἐντολὰς δεξάμενοι: βασιλέως, πρὸς τὸ Λοπάδιον γίνονται. Καὶ δὴ τὰ εἰκότα φιλοφρονηθέντες, ἅμ' αὐτῷ βασιλεῖ πλῆθ' χρησάμενοι, τὴν πόλιν καταλαμβάνουσιν.

როდგან ისე მოხდა რომ კეისარი ქალაქიდან გასული იყო და ლოპადიონში იმყოფებოდა (მან მოიარა სანგარის გასწვრივ, ვამაგრა აქაურობა და გზად აქ ლოპადიონში გაჩერდა, რათა იქაც გაემგვრებინა მალლოზები ახირათა გასწვრივ), ხოლო იგი (ე. ი. იოანე) ამასობაში რომელითა საზღვრებში შევიდა, ელჩებმა რჩევა მისცეს იოანეს მხლებლებს: გაიხადოს წითელი წაღები და შეევი ჩაიცვასო. რათა მეფის წინაშე წარდგეს პირდაპირ ყოველგვარი მომავალი ღირსების მისაღებადო. მათ შემთანხმებული ქმნდათ, რომ ის დესპოტის ნიშნებით იქნებოდა მოსილი. ამასთან ერთად კეისრის შვილი გახდებოდა და სახელმწივეტილი შეიქნებოდა. მთლადაც არ არის შეუფერებელი წითელის შეცვლა ორფერი ფარჩით(?), სხვანაირად არც არის მოსახერხებელი კეისრის წინაშე გამოჩნდესო. ეს თქვეს და შეასრულეს კიდევც. და ქალაქს (ე. ი. კონსტანტინეპოლს) მიადგენ, რქის ნავსადგურზე გადმოვიდნენ ხომალდიდან და საუცხოვოდ დააბინავეს ქალაქის ერთ გარეუბანში.

რამდენიმე დღის შემდეგ, ზღვის რწვევისაგან რომ მოსულიერდნენ, კეისრის ბრძანებით ლოპადიონში გაემგზავრნენ. შესაფერისად რომ სიყვარულით მოიკითხეს ერთმანეთი, თვით კეისართან ერთად ჩასხდნენ ხო-

Ἡπειγον γὰρ αὐτὸν τοῦτο μὲν οἱ γάμοι τῆς θυγατρὸς, τοῦτο δὲ καὶ ἐκ δύσεως Τόχαροι ἀγγελοῦντες ἐξέρχονται, οὓς αὐτὸς βασιλεὺς, Νογᾶν ἀξιώσας κατὰ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου, ἐκείνου πέμφαντος ἐξεδέχετο. Τῷ τέως γοῦν μηγὸς Γαμηλιῶνος λήγοντος ἐπιστάς τοὺς γάμους ἐτέλει τῇ θυγατρὶ. Ὅλον δ' Ἐλαφηβολιῶνα διαγαγὼν ἐξήρτυε δυνάμεις καὶ πρὸς ἔξοδον ἤτοιμάζετο.

და მთელი ელაფებოლიონი სამხედრო ძალების საქმეს აგვარებდა და სალაშქროდ ემზადებოდა.

VI, 35. Τῷ γὰρ σεβαστοκράτορι Ἰωάννην οὐκ ἦν ἡρεμεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀνθὶς σπονδὰς ἐκείνας συγγέας ἐπεχειρεῖ τοῖς μὴ προσήκουσιν. Ἄλλως δ' ἐπισχεῖν αὐτὸν τῶν βουλευμάτων βασιλεὺς οὐκ ἔχων (τὸ γὰρ θερμουργὸν ἐκείνου καὶ ἀνθὰδες μέχρι καὶ ἐς ἀποκήρυξιν ἐκείνον ὡς ἀποστάτην ἐτίθει) εἰ μὴ γε Τοχάρους ἐπαγαγῶν πᾶσαν μὲν τὴν ἐκείνου ληΐσεται, αὐτὸν δ' ἐν στενῷ καταστήσει πραγμάτων τε καὶ ἐλπίδων, εἰ τέως διαδράσει τὸν κίνδυνον, ταῦτ' ἐπὶ νοῦν στρέφων Τοχάρους ἐπήγεν. Εὐκαιρον δ' εἶχε καὶ τὸν ἐφεστῶτα χειμῶνα· χειμῶνος γὰρ καὶ σύνηθες ἐκείνοις στρατεύειν· ὃν καὶ προκαταλαβεῖν ἡπίετο, ὡς ἔξω πόλεως συμβαλεῖν Τοχάροις CB I, 519, 12 — 525, 4).

სწვევით ზამთარში ლაშქრობა, ოლონდ კეისარს უნდა დაესწრო ზამთრის დადგომისათვის, რათა თოხარელებს ქალაქის გარეთ შეერთებოდა.

მალღში და ქალაქში დაბრუნდნენ. კეისარს აჩქარებდა ჯერ ერთი ქალიშვილის ქორწილის საქმე, მეორე კიდევ ის, რომ დასავლეთიდან თოხარელები შემოდიანო აცნობეს, რომელნიც კეისარმა ნოლას სთხოვა გამომიგზავნე სევასტოკრატორ იოანეს წინააღმდეგო; იმანაც გამოგზავნა და კეისარს ისინი უნდა მიეღო. და, აი, გამელიონის თვის ბოლოს მან ქორწილიც გადაიხადა და მთელი ელაფებოლიონი სამხედრო ძალების საქმეს აგვარებდა.

VI, 35. იოანე სევასტოკრატორი ვერ ისვენებდა; მან კვლავ დაარღვია დადებული ხელშეკრულება და ისეთ ადგილებს ხელჰყოფდა, რომლებიც მას არ ეკუთვნოდა. მეფემ უკვე აღარ იცოდა როგორ შეეკავებინა იგი მისი გეგმებისაგან (იოანე სევასტოკრატორის კადნიერება და თვითნებობა აიძულებდა მეფეს ჩამოეგდო იგი სამფლობელოდან როგორც განდგომილი). ამიტომ მოიწვია კეისარმა თოხარელები და მთელ მის ქვეყანას დაარბევდა, ხოლო მას (იოანეს) საქმეებისა და იმედების ვიწრო ჩარჩოებში ჩააყენებდა; თუ რამენაირად ხიფათს აიცილენდა, თოხარელების მოყვანაც ამიტომ განიზრახა. ამისათვის ხელსაყრელ როდ მომავალი ზამთარი იქნა მიჩნეული, რადგან თოხარელებს

მიჩნეული, რადგან თოხარელებს

* * *

გიორგი პაპიშვილს „ისტორიის“ VI, 34 ეხება უაღრესად საყურადღებო საკითხს, სახელდობრ იმას, თუ რა სახისა და რა ეთნიკური ხასიათისა იყო ტრაპიზონის იმპერია, რომელიც 1204 წელს დაარსდა საქართველოს მთავრობის ჩარევის შედეგად.

გიორგი პაპიშვილი ტრაპიზონის იმპერატორს ეძახის „ლახს“ და ასაბუთებს კიდევ, თუ რატომ ეძახის ასე. და გადმოგვცემს საქმის ისეთ ვითარებას, რომელიც სხვა წყაროებითაც დასტურდება. სახელდობრ:

1) ტრაპიზონის იმპერიის მმართველი თავის თავს ეძახის „მეფეს“ (βασιλεύς), რადგან კონსტანტინეპოლის „მეფე“ უკვე აღარ არსებობს 1204 წლიდან, როდესაც ლათინებმა მოსპეს ბიზანტიის იმპერია.

2) ერთ-ერთი კუთხე, სადაც გადარჩა „ბიზანტიური“ ხელისულება, ეს არის ნიკეის სამეფო, რომლის მმართველი თავის თავს თვლის ბიზანტიის კეისრად.

3) როდესაც 1261 წელს ნიკეის მეფის წუალობით ლათინები განდევნეს კონსტანტინეპოლიდან, კონსტანტინეპოლში მეფედ დაჯდა ნიკეის სამეფოს უკანასკნელი მმართველი მიხეილ VIII პალეოლოგოსი და ის თვლის თავის თავს ბიზანტიის ნამდვილ მეფედ, ანუ კეისრად.

4) ტრაპიზონის იმპერია, რომელიც კომნენოსების მეთაურობით დაარსდა 1204 წელს, კვლავაც განაგრძობს თავის არსებობას. ნიკეის სამეფოს მეთაურები, რასაკვირველია, არ სცნობდნენ ტრაპიზონელთა უფლებებს და, როგორც გიორგი აკროპოლიტე გადმოგვცემს, ნიკეელები, სადაც კი შეეძლოთ, ამჟღავნებდნენ თავიანთ მტრულ დამოკიდებულებას ტრაპიზონელებთან. «სძლია აგრეთვე მეფე თეოდორემ (ე. ი. თეოდორე I ლასკარისმა) დავითს (ტრაპიზონელი მმართველის ძმას)» და ჩამოართვა მის მიერ დაკავებული ადგილები (იხ. ზემოთ, გიორგი აკროპოლიტე, გვ. 45).

5) აუცილებლად ხაზგასმით არის აღსანიშნავი, რომ ტრაპიზონელებს, სადაც კი შესაძლებელია, შეეღიან ლათინები, რომლებიც ნიკეელების მოსისხლე მტრები არიან. ხომ სწერს Leo Allatus-ი, რომ «დავითი ... ლათინთა დამხმარე ჯარებს ეურდნობოდა» (იხ. ზემოთ, გვ. 46 შენიშვნა).

6) ამიტომ გასაგებია, რომ ბიზანტიის იმპერიის აღმდგენელი (1261 წელს) მიხეილ VIII პალეოლოგოსი მარტოოდენ კონსტანტინეპოლელ მმართველს თვლის მეფედ და სხვა არავის აქვს უფლება „მეფის“ სახელი ატაროს.

ყველაფერი ეს ნათელჰყოფს მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ცდას დაიმორჩილოს ტრაპიზონელი მეფე იოანე II კომნენოსი. გზავნის მას-

თან ელჩებს წინადადებით უარი თქვას «მეფურ ნიშნებზე, რომლებიც მას სრულიად არ ეკუთვნოდა» (იხ. ზემოთ. გვ. 67). და ამით რომ ვერაფერი გააწყო, მიხვდა, «რომ იოანესთვის სხვანაირად უნდა მოეველო» (ზემოთ, გვ. 68) და გადაწყვიტა მასთან დანათესავება: სურს მიათხოვოს მას თავისი და ევლოკია.

გიორგი პახიმერეს ცნობით ელჩები რამდენჯერმე გაიგზავნენ ტრაპიზონელ მეფესთან. იოანე II ტრაპიზონელისა და სეფეწულ, ევლოკიას ქორწილი მოხდა 1282 წლის სექტემბერში; ამის წინ, უოველ შემთხვევაში, ორჯერ გაიგზავნენ მოციქულები: პირველი ელჩები (დიდი ლოგოთეტი გიორგი აკროპოლიტი და აია სოფიის დიდი იკონომოსი ქსიფილინოსი) უნდა იყვნენ გაგზავნილი იოანეს გამეფების უმაღლეს (1280), ან შემდეგ წელს, ხოლო მეორე ელჩები, სამეფო კარის ლოგოთეტი იატროპულოსი და აია სოფიის ხუცესი—მომდევნო წელსვე (იხ. Fr. Dölg er, Corpus d. griechischen Urkunden. 3 Teil (1932), გვ. 73 და 74).

ეს ეპიზოდი ტრაპიზონის იმპერიის ისტორიიდან, ტრაპიზონის მეფის იოანე II კომნენოსისა და კონსტანტინეპოლელი კეისრის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროს წარმოჩენილი ურთიერთობა ამ ორ სამეფოს შორის, ქართულ ისტორიოგრაფიაში ცნობილია. აკადემიკოსმა ივ. ჯავახიშვილმა, რომელმაც გარკვეული დებულება წამოაყენა ტრაპიზონის იმპერიის ეთნიკური სახის შესახებ, განიხილა ეს ეპიზოდი და თქვა: «ნათლად ჩანს, რომ საქართველო XIII ს. მეორე ნახევრითგან მოყოლებული ტრაპიზონის საკეისროს, რომელიც მისი წყალობით იყო შექმნილი და რომლის მოსახლეობაც უმთავრესად ქართველთა მოძმე ტომის, ლაზების ანუ ჭანებისაგან შესდგებოდა და ამიტომ მის ბედობას მისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა, ფიზიკლად აღეწებდა თვალყურს და იქ თავისი წინანდელი უპირატეს უფლების დაცვას ცდილობდა»¹.

თვით ეპიზოდი ივ. ჯავახიშვილს დაწვრილებით აქვს განხილული. ჩვენ საჭიროდ მიგვაჩნია მთლიანად მოვიყვანოთ ამ ეპიზოდის ჯავახიშვილისეული გადმოცემა.

«ბიზანტიის კეისარმა და მთავრობამ სცადეს ტრაპიზონის სამეფო ჯერ თავისი უშუალო გავლენის ქვეშ მოექციათ, რომ ამით იმპერიის ოდინჯელ მთლიანობის აღდგენა დაეწყოთ. გულის მოსაგებად კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა 1280 წ. ტრაპიზონის მიტროპოლიტს თავისი სამწყსოს სამღვდელოების ხელდასხმის უფლებაც-კი დაუთმო. ბიზანტიას

¹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი III (1966 წლის გამოც.), გვ. 208.

თან კავშირის განსამტკიცებლად ტრაპიზონის კეისარს მანუელ I-ს თითქოს ბიზანტიის კეისართან დამოუკრებად-კი უთხოვნია, მაგრამ მართლად ასე იყო, თუ ეს უფრო კონსტანტინეპოლის მთავრობის ნატურას წარმოადგენდა, მხელი სათქმელია. მანუელის იმ სამ თანამეცხედრეთაგან-კი, რომელნიც ერთი მეორის შემდგომ შეურთავს, არც ერთი კონსტანტინეპოლელი უფლისწული არ ეოფილა. მანამდე ტრაპიზონის კეისარი საქართველოს სამეფო საგვარეულოს ენათესავებოდა და, როგორც ჩანს, ბიზანტიის მომხრე დასის წადილი, მომავლისათვის ამნაირი კავშირის საშუალებით ქართული პოლიტიკური გავლენის შესაძლებლობა ჩაეშალა, იმ დროს განუხორციელებელი დარჩენილა.

კონსტანტინეპოლის გავლენას ტრაპიზონელები იმიტომ გაურბოდნენ, რომ ბიზანტიის კეისარსა და მთავრობას თავი შეედიურად ეჭირათ და ისინი ტრაპიზონის მეფის დაჯანსაღ და დამცირებას ეოველნაირად ცდილობდნენ: მათი წარმოდგენით, ტრაპიზონელებს უფლება არ ჰქონდათ თავიანთ თავისათვის არც კეისარი ეწოდებინათ, არც კეისრისათვის განკუთვნილი პორფირი და ტარსიკონის (წითელი ტუპის) ფეხსაცმელი ჩაეცვათ. კონსტანტინეპოლელი პოლიტიკოსები ტრაპიზონის კეისრებს დაცინვით ხან ლაზთა მფლობელს, ან მთავარს, ხან ტრაპიზონის მპრობელს ეწოდებდნენ. რასაკვირველია, ასეთს დამოკიდებულებას არ შეეძლო ტრაპიზონელთა მმართველი წრეების გული მოეგო და კონსტანტინეპოლელებთან დაახლოების მსურველ მომხრედ გაეხადა.

მანუელ I-ის შესაშე თანამეცხედრეს რუსუდანი ერქვა და ეს გარემოება ცნად ჰყოფს, რომ მასაც საქართველოსთან კეთილმოეგრობა უმჯობინებია. სამხედრო დასს, რომელიც საქართველოსთან იყო დაკავშირებული, ჯერ კიდევ იმდენი ძალა ჰქონდა, რომ კონსტანტინეპოლის გაბატონებისათვის წინააღმდეგობა გაეწია.

პირველმა მარცხმა ბიზანტიის კეისარსა და მის კარისკაცებს გული ვერ გაუტეხა და შემდეგშიც, როდესაც ტრაპიზონის ტახტზე 1266 წ. იოანე II ავიდა, ბიზანტიის კეისარმა მიხეილ პალეოლოგოსმა ეოველილონე იხმარა, რომ ტრაპიზონის კეისარი თავისი პოლიტიკური გავლენის ქვეშ მოექცია. ჯერ იგი შეეცადა დესპანების ხშირხშირად გზავნით იოანე II-ისათვის ჩაეგონებინა, რომ მას უფლება არა აქვს თავის თავს კეისარი ეწოდოს, სამეფო ტანისამოსით შეიმოსოს და კეისრის ნიშნები იხმაროს, რომ კონსტანტინეპოლში მჯდომ მპრმანებელს გარდა კეისრობა არავის ეკუთვნის.

იოანე II უპასუხებდა, რომ არც ეს წოდებულება და არც სამეფო სამოსელ-ნიშნების ხმარება პირადად მას არ უეშოვლია, არამედ მისი წინაპრებისაგან იყო დაწესებული და ამიტომ თითონ მსს არც შეეშოვლია

და ამის უფლებას არც ქვეშევრდომები მისცემენ, რომ წინათ განმტკიცებული წესი დაარღვიოს.

როდესაც მიხეილ ჰალეოლოგოსი დარწმუნდა, რომ ამ გზით ვერაფერს გააწყოდა, თავისი პოლიტიკური მიზნის მისაღწევად სხვა საშუალებას მიჰპარტა. იოანე II უცხოლო ჰაბუკი იყო და ბიზანტიის კეისარმა გადასწყვიტა, რომ, რასაც დესპანების მკვერმეტკველური დარიგება-შთაგონებით ვერ ეღიროსა, ის მისი გასიძებით მოეხერხებინა. მანტრანა-ზონის კეისარს თავისი ქალიშვილი შესაავაზა თანამეცხედრედ. ამისთვის მიხეილ ჰალეოლოგოსი იოანე II-ეს კონსტანტინეპოლში ჰპარტოვებდა. თუმცა თვით ტრანაზონის მბრძანებელი თანსძებობდა, მაგრამ მისი დიდებულნი კონსტანტინეპოლში წასვლას იმასაც უშლიდნენ და არც თითონ უნდოდათ იქ გამგზავრება. მათ სამართლიანად სწორედ იმის შიში ჰქონდათ, რაც შემდეგში მოხდა კიდევაც.

ამ მეორე მარცხის მიუხედავად, ბიზანტიის კეისარმა შესაძლებლად სცადა დაერწმუნებინა, რომ, მისი სიმობის გარდა, სხვა არავითარი პოროტი განზრახვა მას არა აქვს. მიხეილ კეისრის ხელახლად წარგზავნილმა დესპანმა და სამღვდელთა ჰირმა იოანე II-ეს შეჰფიცეს, რომ, კეისრის ასულზე ჯვარის დაწერის უშალ, მას დიდი პატივისცემით უკანვე გამოისტუმრებდნენ. იოანე II-ეც დათანხმდა და კონსტანტინეპოლში გაემგზავრა. მაგრამ საქმარისი იყო ის ბიზანტიის სახელმწიფო საზღვარს შეასლოვებოდა, რომ ტრანაზონის ჰაბუკი კეისარი დარწმუნებულიყო, რამდენად ბავშვურად მოტყუვდა: მას გამოუცხადეს, რომ კეისრის წითული წაღები გაუსადა და შავი ჩაეცვა, რომ კეისრისათვის განკუთვნილი შესამოსელ-ნიშნების სმარებაც არ შეიძლებოდა. შამინ-კი იოანე II-ეს თავისი მალეგრწმუნობა სანახურად გაუსდა, მაგრამ რაღას გააწყოდა: ბიზანტიის მოხელეებისა და კეისრის ხელში იყო მთლად. ადვილი წარმოსადგენია, რა გუნებაზე უნდა ეოფილიყო ასე სულელურად მოტყუებული ტრანაზონის კეისარი, მაგრამ იძულებული იყო ეველაფერი აეხრულებინა. მას ბიზანტიელი ქალიშვილი მანინც ცოლად შერთეს და უკან დაბრუნებითაც არ აუჩქარებიათ.

ტრანაზონის კეისრის ბიზანტიელთაგან ასე მოტყუებით ხელში ჩაგდებასა და დამცირების, მეტადრე დასიძების ამბავი საქართველოში ისევე კარგად ექმნებოდათ გაგებული, როგორც თვით ტრანაზონშიც: ეს ბიზანტიის კეისრისაგან შავი ზღვის ამ სანაპიროზე კვლავ გაბატონების დასაწყისი იყო. ამის არავითარი სურვილი, არც ტრანაზონელთა საქართველოს მომხრეთა დასს და არც მით უმეტეს თვით საქართველოს მთავრობას არ შეიძლება ჰქონოდა. უკანასკნელისათვის საქმის ასე დატრიალება სამხრეთ-დასავლეთითაც მტრულად განწყობილი, მუღლის

დამთესი ბიზანტიის დამეზობლებას მოასწავებდა. ამიტომ მას არ შეეძლო ტრაპიზონის საქმეში პოლიტიკური ვითარების ასეთი ცვლილების გულხელდაკრებლად გარეშე შეკრებლად დარჩენილიყო.

ეუბრძოლავდა პოლიტიკური გაკლენის ასეთი მნიშვნელოვანი სფეროს ბიზანტიისათვის დასაბოთა უტყუარება იქმნებოდა და, უკუკვლიასწორედ ამიტომ უნდა იქონ, რომ დაჯიხთ-ნარინი 1292 წ. აპრილში ტრაპიზონის საკეისროში შეიჭრა და ქ. ტრაპიზონი გარემოიცვა, მაგრამ უშედეგოდა.

როგორც ცნობილია, XIII—XIV საუკუნეთა ისტორიის შემცველი „ქართული ერის ისტორიის“ მესამე წიგნი ივ. ჯავახიშვილმა დაგვიტოვა ორი ვარიანტით. პირველი ვარიანტი ე. წ. მოკლე რედაქცია, პოპულარულად დაწერილი და წყაროების მიუთითებლად შედგენილი მკითხველთა ფართო წრეებისათვის, დასაბეჭდად გადასცა ივ. ჯავახიშვილმა თავის სიცოცხლეში და გამოქვეყნდა 1941 წელს. ხოლო მეორე ვარიანტი, ეგრეთწოდებული ვრცელი რედაქცია, პირველწყაროების დაწვრილებითი განხილვით, განსვენებულ აკადემიკოსს დარჩა დაუმთავრებელი, და ჩვენ 1949 წელს გამოვეცით იმ სახით, როგორც ის აღმოჩნდა ივ. ჯავახიშვილის არქივში. მაგრამ, მიუხედავად ამ ვრცელი რედაქციის ხარვეზიანობისა, რათა III წიგნში განხილულ საკითხთა ფარგლებში დაგვეცვა მთლიანობა, მიზანშეწონილად დავინახეთ შეგვევსო ზოგიერთი ნაკულუღევანი ადგილი 1941 წლის გამოცემიდან.

ტრაპიზონის კეისრის იოანე II კომნენოსის შესახებ ეპიზოდი „ქართული ერის ისტორიის“ მხოლოდ პირველ ვარიანტშია და იქ, რასაკვირველია, აღნიშნული არ არის, თუ საიდან ამოიღო ავტორმა ეს ცნობა; რადგან, საერთოდ, ამ ვარიანტში, როგორც პოპულარული სახის „ისტორიაში“, არსად არ არის მითითებული წყაროები. მაგრამ ერთი თვალის გადავლებითაც დარწმუნდება კაცი, რომ ტრაპიზონელი იოანე II კომნენოსის შესახებ ეპიზოდის ჯავახიშვილისეული თხრობა მთლიანად მისდევს გიორგი პახიშვილს „ისტორიის“ ტექსტს. ამის აღნიშვნა იმიტომაც არის საჭირო, რომ ჩვენ მოვეუპოვება ამ ეპიზოდის ორი სხვა ვადმოცემა: ერთი ეკუთვნის ნიკიფორე გრიგორასს (XIV ს.), ხოლო მეორე მიქელ პანარეტოსს (XV საუკ.). ივ. ჯავახიშვილის მიერ მოყვანილი თხრობა პირწმინდად მისდევს გიორგი პახიშვილს „ისტორიის“ ვრცელ ტექსტს. დანარჩენი ისტორიკოსების თხრობა მეტად მოკლეა (ამათ შესახებ იხ. ქვემოთ თავთავის ალაგას „ნიკიფორე გრიგორასი“ და „მიქელ პანარეტოსი“).

ლაზთა მთავრის იოანე II კომნენოსის გარდაცვალება

IX, 29 (III, 29). Ἐν ταύτῃ δὲ καὶ Ἰωάννης μὲν ὁ τῶν Λαζῶν ἀρχηγός, ὃν καὶ γαμπρὸν βασιλέως ἐν τοῖς ἄνωθι ὁ λόγος ἐδείκνυ, ἐπὶ πραισι δυνάμι τὸ βίον τελευτᾷ, ὃν τοῦ μὲν ἐν τῇ πατριᾷ καταστάντας ἐξουσίᾳ τὸν Ἀλεξίου, θάτερον τὸν νεώτερον ἢ μήτηρ Εὐδωκίᾳ λαβόντα παρὰ τὸν ἀδελφὸν καὶ βασιλέα κατὰ τὴν πόλιν γίνεται.

Θνήσκει δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ εἰς πατριάρχην χρηματίσας ὁ Βίκκος, ἐν τῇ κατὰ τὸ τῶν ἁγίου Γρηγορίου φρούριον εἰρηκτῇ, μηνὸς Κρονίου λήγοντος, αὐτοῦ που ἐν τῇ κέλλη εἰκαίως ταρσεῖς. Ἄλλὰ τοῦτον μὲν καὶ διὰ πόνου ὁ βασιλεὺς ἐποιήτατο, ἐπεὶ καὶ ὁ συκείμενον ἦν τοῖς περὶ ἐκεῖνον καὶ βασιλεῖ, κινήθηναί λόγους ἐφ' ὃν συνιέσθαι καὶ εἰρηνεύειν, σοφῶν γε καὶ πνευματικῶν κρινάντων καὶ μὴ τῶν ταχόντων καὶ ὀλιγιστοτέρων, οὐκ ἔφθιχται τελευτήθηναί: τὸν Μελητηνῶτην δὲ ἐξαγαγόντας ἐκεῖθεν καὶ τῷ κατὰ τὴν πόλιν Με-

IX, 29 (III, 29). ამასობაში ლაზთა მთავარი¹ იოანე, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კეისრის სიძე იყო, გარდაიცვალა და ორი შვილი დასტოვა; ამადგან ერთი, პლეჩისი² მამისეულ ხელისუფლებას ჩაუდგბსათავეში, მეორე კი უმცროსი, მისმა დედამ ედოკიამ თან წაიყვანა ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინეპოლში) თავის ძმასთან. პეისართან³.

იოანე ვეკოსი³, რომელიც წინათ პატრიარქად იყო, გარდაიცვალა კრონოსის თვის ბოლოს სატუსალოში, რომელიც წმინდა გრიგოლის ციხესთან არის, და უბრალოდ დასაფლავებულ იქმნა იქვე სენაკში. კეისარი ხომ უწყაყოფილო იყო მისი მოქმედებით, ვინაიდან რაზედაც შეთანხმება იყო მის მომხრეებსა და კეისარს შორის, რომ პირობები შემღწავებულიყო ზავის შესაკრავად, რის შესახებაც ბრძენსა და სასულიერო პირებს პქონდათ აზრი გამოთქმული და არა შემთხვევითსა და უმეცარ პირებს, — ეს არ იქმნა სისრულეში მოყვანილი:

¹ როგორც ვხედავთ, გიორგი პახიმერე დაჟინებით ეძახის ტრაპიზონის მმართველს არა „მეფეს“ ან „კეისარს“, არამედ „მთავარს“ (αρχηγός), ისევე როგორც ზემოთ (VI, 34) უწოდებს მას τὸν Λαζῶν ἀρχοντα (იხ. ზემოთ, გვ. 67).

² ეს არის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ვაჟი, ანდრონიკე II პალეოლოგოსი (1282—1328).

³ ეს არის სახელგანთქმული პატრიარქი იოანე XI ვეკოსი, რომელიც განაგებდა კონსტანტინეპოლის ტახტს 1275—1282 წლებში.

τοχίτη¹ συνδύσαντες, ἐπεὶ οὐκ ἦν σφίσι εἰρηγεύειν, καθὼς ἀπῆ-
-τουν οἱ τε περὶ τὸν βασιλέα καὶ
οἱ τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὸ μέγα
παλάτιον κατακλείουσιν, ἔπου
καὶ ὁ Ἱαρχανειώτης Ἰωάννης ἐς
ὑστερον κατακλείεται.

დიდ პალატში, სადაც შემდგომში იოანე ტარხანიოტეც დაამწყვდის.

Τὴν δὲ γε ἀδελφὴν Εὐδο-
-κίαν ὁ κρατῶν ὑποδεδάμενος,
καὶ τὰ εἰκότα σύναμα μη-
-τρὶ τῆ ταύτης περιαλγῆσαντες
συμποροῖ, παρ' ἑαυτοῖς τῆς
εἶχον ὡς καὶ αὐτῶς ἀνταποστε-
-λοῦντες πρὸς τὸν υἱόν, καὶ αὐτῶ
ὄν τὰ τῆς ἀρχῆς ὡς οἶόν τε
κατασφρακισάμενοι, ἐπεὶ καὶ τῶ
βασιλεῖ ὁ παῖς παρὰ τοῖς πατρὸς
ἐπέτετραπτο (CB II 270, 9—
271, 11).

ლი (ალექსი) მამამ კეისარს ჩააბარა ყურის-სავდებად.

ხოლო მელიტინიოტე იქიდან (სა-
-ტუსალოდან) გამოიყვანეს და ქა-
-ლაქში მყოფ მეტოხიტეს დაუწყ-
-ვილეს, რადგან არ შეიძლებოდა
მათთან მორიგება, როგორც ამას
მოითხოვდნენ კეისრისანნი და
ეკლესიისანი, და დაამწყვდის

თავის და ევდოკია (ლაზთა
-მთავრის ქვრივი) კეისარმა (ანდ-
-რონიკემ) მიიღო; ევდოკიამ თა-
-ვის დედასთან ერთად ძალიან გა-
-მოიგლოვეს, ჯეროვანებისამებრ,
თავიანთი უბედურება², ჯერ თა-
-ვისთან იყოლიეს (კეისარმა, და
მისმა დედამ), რათა კვლავ გაეკ-
-ზაენათ მის ვაჟთან³ (ლაზთა მთა-
-ვართან), და მას რომ გაკირება
პქონდა მთავრობაში, განუმტკი-
-ცეს მდგომარეობა, რადგან შვი-
-ცის მდგომარეობა, რადგან შვი-

¹ მელიტინიოტე და მეტოხიტე— იმდროინდელი მთავარდიაკვანები (*δεξιμό-
-χοινοι*—იხ. CB II 21, 19-20), რომლებიც რომის პაპსთან ყოფილან მოციქულე-
-ბად მივლენილნი, დასაჯეს როგორც უნიატები.

საერთოდ, მთელ ამ ნაწყვეტში ლაპარაკია იმ დიდსა და მღვლევარე მოძრაო-
-ბაზე, რომელსაც ადგილი პქონდა ანდრონიკე II კეისრის დროს (1282—1328),
რომელმაც თავისი მანის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის უნიატურ პოლიტიკაზე
ხელი აიღო და მართლმადიდებელ სამღვდელეობასთან მორიგება არჩია, რასაც
შედეგად მოჰყვა პატრიარქ იოანე ვეკოსის გადადგომაც და სხვა პირთა წინააღ-
-მდეგ რეპრესიებიც. ხოლო არა ჩანს, რა კავშირი აქვს ამასთან ტრაპიზონის მეფის
იოანე ლაზის ქვრივის ჩასვლას კონსტანტინეპოლში თავის ძმასთან, ანდრონიკე
კეისართან. იქნებ მხოლოდ კრონოლოგიური დამთხვევა იყოს.

² იგულისხმება, ალბათ, ევდოკიას მეუღლის იოანე II კომნენოსის (ტრაპი-
-ზონის კეისრის) გარდაცვალება.

³ ალექსისთან, ტრაპიზონის მეფესთან; ასეც ესმის იმ. ბეკერს (*cui filio in
Lazis*).

ტრაპიზონის მეფე ალექსე II¹

X, 7 (IV, 7.) Βασιλεὺς δὲ τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου Χούμνον θῆλυν ἀγάλλειν ὡς πιστὸν ὑπῆρέτην καὶ ἐφ' οἷς ὑπόσργει τὸν δοκιμώτατον, ἄλλως τε καὶ πολυταλάντους τὰς προίκας τῆς θυγατρὸς ἐτοιμάσαντα, τῷ κατὰ Λαζοὺς παιδί 'Αλεξίῳ, οὗ δὴ καὶ ἀδελφίδου γε ὄντος ἀπὸ πατρῶν ὀρθοῦ καὶ ἐπετρόπευεν, ἕτ' οὐσης ἐν Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς, ξυναρμόζειν ἤθελε τὴν τοῦ Χούμνου· συμφέρειν γὰρ ᾤετο οὐχ ἡττον ἐκείνῳ ἢ τοῖς Ῥωμαίων πράγμασιν, ἐπιθέρας δὲ καὶ τὸν οἰκείον τῷ ἀπὸ τοῦ γένους κήδει τιμῶν ὡς καὶ αὐτὸν τοῖς εὐνουστάτοις ἐξεταζόμενον. 'Ες τόσον δ' ἐφῆρμοτε τὴν βουλήν τῆς πράξεως, ὥστε καὶ αὐτόθεν δεσποτικοῖς παρασήμοις τὴν κόρην ἐκόσμησε καὶ νύμφην ὠνόμαζε.

როგორც უალრესად ერთგული. იმდენად შეუფარდა მან ეს აზრი საქმეს, რომ მაშინვე მორთო მან ქალიშვილი დედოფლის სამკაულებით და (ალექსი ლაზის) საცოლედ დასახა.

Προσπαθεῖχετο δὲ καὶ ἡ μήτηρ ἀκούσασα τὸ συνάλλαγμα, καὶ τῆς βασιλικῆς ψήφου συγχάταινος ἦν, καὶ τοὺς γάμους ἐλπιόμενα ἐτοιμάζειν ἤθελε τῷ παιδί. 'Αλλ' ἐκείνος ἡ πειθόμενος καὶ τοὺς γάμους ἀπαξίων, ἡ μὴν καὶ ἄλλως ἐπελθὼν αὐτῷ, φθάσας ἕκ τινος

X, 7 (IV, 7). კეისარმა² ისურვა გაეხარებინა კანიკლიონის მცველი ხუმნოსი, თავისი ერთგული მოსამსახურე და უალრესად გამოცდილი მოჭელე! რომელსაც გამზადებული ჰქონდა თავისი ქალიშვილისთვის დიდძალი თანხის შემცველი მზითვევი, და წინადადება მისცა ლაზთა მთავარს ალექსის, თავის დისწულს, რომლის მეურვე, მამის ანდერძით, ის (ე. ი. ანდრონიკე) იყო და რომლის დედა იმ დროს კონსტანტინეპოლში იმყოფებოდა, ხუმნოსის ასული შეერთო: მისი (ანდრონიკეს) აზრით ეს სასარგებლო იქნებოდა მისთვისაც (ალექსისთვის) და რომაელთა საქმეებისთვისაც, ხოლო მხედველობაში ღებულობდა იმას, რომ წარჩინებულ გვართან დანათესავებით შინაური კაცი ეყოლებოდა ქალიშვილი დედოფლის სამკაულებით და (ალექსის დედამ რომ შეიტყო ამ შეთანხმების შესახებ, მოიწონა და შეფის არჩევანის თანახმა იყო და უნდოდა ქორწილის მოსამზადებლად შვილთან მისულიყო. მაგრამ იმან (ალექსიმ) უარყო ეს ქორწინება ან იმიტომ რომ ვინლაცამ დაარწმუნა, თუ

¹ ალექსი II კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე 1297—1330 წლებში, ძე იოანე II კომნენოსისა.

² ანდრონიკე II პალეოლოგოსი, ბიზანტიის კეისარი 1281—1328 წლებში.

των ἐπ' ἐξουσίας Ἰβήρων τὴν συνοικήσουσαν ἄγεται.

Ὁ δὲ καὶ μαθὼν βασιλεὺς πολὺς ἦν τοὺς νόμους προτείνων καὶ τὸ τῆς ἐπιτροπείας δίκαιον προβαλλόμενος· ὡς γὰρ πατὴρ ἐπ' ἐκείνῃ τάξιν ἐπέχων, ἅμα μὲν καὶ τῶν διαθηκῶν ἅμα δὲ καὶ τοῦ σὺν τῇ βασιλείᾳ ἀπὸ τοῦ γένους δικαίου χάριν, ἠβούλετο διστάσαι τὴν συζυγίαν. Οὐ μὴν δὲ καὶ δεσποτικῶς ἐξ ἐπιτάγματος ἄλλως ἤθελε πράττειν, ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ γνώμη καὶ ψήφῳ τῆς ἐκκλησίας.

Ὅθεν καὶ πέμπων πρὸς τε πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν σύνοδον, τὸ ἅμα μὲν βασιλείᾳ καὶ πατὴρ ἅμα δὲ καὶ ἐπιτρόπου ἐπὶ τῷ νέῳ προτείνων δίκαιον, ἄκυρον ἀπὸ νόμων ἐπέιρα δεικνύειν τὸ συνοικήσιον, καὶ διαλύειν ἡξίου ὡς παρὰ βουλήν τὴν αὐτοῦ συνεστῶς.

Τῶν γοῦν λόγων συνοδικῶς κινουμένων, τινὲς μὲν τῶν ἀρχιερέων νόμων ἀκριβείας ἡμίνοι δεῖσθαι τῇ τοῦ βασιλείᾳ θελήσει ἔγνωσαν ἐνδιδόναι, ὁ δὲ γε πατριάρχης καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ πλείους ἀπρὶξ ἀντέτεινον· καὶ γὰρ κατὰ γαστρὸς ἔχειν τὴν ἐξ

სხვა რამემ იმოქმედა მასზე, და იბერთა ერთი წარჩინებულის ასული მოიყვანა ცოლად¹.

ეს რომ კეისარმა შეიტყო, ძალიანაც მიუთითებდა კანონებზე და მეურვეობის უფლებით ასაბუთებდა თავის შეხედულებას; სახელდობრ, მის მიმართ მამის მაგიერი ვარ, და როგორც ანდერძის მიხედვით ისე სამეფო ხელისუფლებასთან დაკავშირებულ უფლების ძალით უნდოდა ეს შეუღლება დაერღვია. ხოლო დესპოტიურად კი არ უნდოდა ბრძანების გაცემით ამის გაკეთება, არამედ ეკლესიის დასტურიით და გადაწყვეტილებით.

ამიტომ მან კაცი გაუგზავნა პატრიარქს და მასთან არსებულ საკრებულოს და როგორც მეფე და მამა და როგორც იმ ყრმაზე მეურვის უფლების მქონე ცდილობდა დაემტკიცებინა ამ შეუღლების უკანონობა და მოითხოვდა დაერღვიათ იგი როგორც მისინების წინააღმდეგ მომხდარი.

როდესაც საკრებულოში მსჯელობა გაიმართა, ზოგიერთი მღვდელმთავარი კანონების ზემოწიგნელობას მისდევდა და კეისარის სურვილის სამართლიანობას სცნობდა; ხოლო პატრიარქი და მასთან ერთად ბევრნი დაბეჯითებით ამტკიცებდნენ საწინააღმ-

¹ აქ უნდა გაეიხსენოთ ის, რასაც ამბობს გიორგი პახიშვილი ცოტა ზემოთ: «მთავრითვე ასე იყო, რომ მათ (ე. ი. ლაზების) მთავრებს ცოლები მოჰყავდათ მუხობლების მხარეებიდან და თავის ადგილზე რჩებოდნენ» (იხ. ზემოთ გვ. 70).

Ἰβήρων ἐξ Ἀλεξίου, ὡς ἤκουον, κατηγγέλετο.

Ἡ μέντοι γε μήτηρ ἐκείνου ἐπανακάμπτειν ὀρεγομένη ἐλπιδας τοῖς τοῦ κανικλείου ὑπέτεινεν, ὡς ἤκουσα καταπράζεται μάλλον τὴν λύσιν τοῦ συναλλάγματος ἢ μὴ γένεσθαι· αὐτῷ γὰρ προσώπῳ καὶ μὴ γραφαῖς ἔχειν ἀναπειθεῖν τὸν παῖδα, καὶ οὕτως ποιεῖν τῷ βασιλεῖ πεισθῆναι ὡς οὐκ ἄλλως ἐγὼ ἀπειθεῖν. სათვის მორჩილება გამოცხადებინა და არავითარ შემთხვევაში ურჩობა არ ვაეწიო.

Τῷ τοι καὶ βασιλέως ἀφέντος πλὴν χρησαμένη πρὸς τὰ καὶ γίνεται. Ὅπως οὖν ἐπανήκουσα πρὸς τὰ ὑπεσχημένα διετέθη, εἶδεν ἂν οἱ ἐκαίσει· τὸ δὲ πρᾶγμα εἶδεν τὴν ἐπὶ τῷ λύειν ἰούσαν τάναντία προαιρουμένην, εἰ καὶ τὸ πᾶν τῆς ἀπειθείας ἐπὶ τῷ παιδί· τέθειτο.

Ἀπεργακῶς οὖν ἐκαίθειν ὁ βασιλέως, ἐπεὶ οὐδ' ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀναμφίβητος ἦ τοῦ γάμου λύσις τὸ σύνολον ἐλογίζετο, τὴν μὲν κόρην καθάπαξ εἰς δεσποταίαν τιμήσας εἰς τοῦτ' ἐτήρει καὶ αὐτῆς, ἐλπίδας δ' ἐδίδου συζευγνύειν ταύτην δεσπότην γε ὄντι τῷ σὺν Ἰωάννῃ· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ εἰς προῖκα πολὺ ἦν· καὶ οὐ πόρρω πάνυ κρέπειν καὶ βασιλέων υἱοῦς ἐπάγγεσθαι.

დევოს, მით უმეტეს რომ ის იბერიელი ასული, როგორც სმენოდათ, უკვე ფეხმძიმედ იყო აღეჭსისაგან.

ხოლო მისი (ე. ი. ალექსის) დედა, რომელსაც ეწადა შინ დაბრუნება, იმედებს აძლევდა კანკლიონის მცველს, რომ ჩამოვიდოდა თუ არა მიაღწევდა იმ შეთანხმების (ე. ი. ქორწინების) უფრო ჩაშლას, ვიდრე გამოცხადებას: რამეთუ პირადად და არა წერილებით შესძლებდა დაერწმუნებინა შვილი, რომ კეისრო-

კეისრის ნებართვით ჩაჯდა ხომალდში და იქითკენ (ე. ი. ლაზეთისკენ) გასცურა. როდესაც შინ ჩავიდა და განეწყო სამოქმედოდ, იქაურებმა ეს იცოდნენ; საქმემ უჩვენა, რომ ის მოსულა ჩასაშლელად, რადგან ის საწინააღმდეგოვ ამჯობინებდა. თუმცა ურჩობის ბრალი შვილს (ე. ი. ალექსის) ედებოდა.

ამის გამო კეისარი სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა, რადგან არც ეკლესიისაგან მთლად ივარაუდებოდა ქორწინების უეჭველი დარღვევა; რადგან ზუმონის ასულს ის მტარვალურ პატივში ავდებდა, კვლავ განავრძობდა ზრუნვას და იმედებს იძლეოდა, რომ მას შეუუღლებდა საკუთარ ვაჟს თანე დესპოტს: ყველაფრის ვარდა მზითვეიც საკმაოდ დიდი იყო, რომელიც მეფეთა შვილებ-

Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ἐν πολλοῖς
ἐδήλου τὴν τοῦ κανικλείου προ-
σησόμενος ἐφ' οὐραϊνὴν ἡ δὲ
γε μήτηρ καὶ θέσποινα ἐκ μεγά-
λου τοῦ φρονήματος ἀπεπρο-
ποιεῖτο καὶ ἀνεβίβλετο, οὐδ'
ἔκταρ ἄξιον κρίνουσα τὸ συνάλ-
λαγμα.

Καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασι-
λεῖ πολλή τις ἦν ἡ ἐχθροσύνη
περὶ τῶν τοιούτων, καὶ πού καὶ
ἐμμεθῶς πολλὰς παρεγίνου
τὸ βούλημα, τὸ μέντοι γε πρὸς
τὴν προκίπισσαν Ἰλαίαν ἦδη
κεχηρωμένην ἀνδρὸς κήδος ἀξιώ-
τερον ἔκρινε, καὶ παρὰ μόνον τὸ
τῆς γυναικὸς ἔξωρον, αὐτὸς γε
νεανίσκου ὄντος καὶ τὸν ἔφηβον
παρᾶλλάττοντος, ἦδη ἦθελε συν-
αλλάττειν (CB II 287,10—290,7).

საც სავესებით დააკმაყოფილებდა.
და კეისარმა დაბეჯითებით განი-
ცხადა, რომ კანიკლიონის მცვე-
ლის¹ ასული საცოლედ შეეფე-
რება მის ვაჟს, ხოლო დედა და
დედოფალი დიდის შედიდურო-
ბით უარყოფდა და უკუაგდებდა
ამას, რადგან ის სრულიად უღირ-
სად თვლიდა ამ ქორწინებას.

ამიტომ მეფეც დიდ თავშე-
კავებას იჩენდა ამეების მიმართ
და ხშირადაც გეგმაშეწონილად
ამეუღელებდა სურვილს და უფრო
ღირსეულად მიიჩნდა აქაიის დი-
დებულის დაქვრივებული სეფე-
ასულის (პროკიპისძა) მოყვანა
საცოლედ, იმ ქალის ასაკვადასუ-
ლობასთან შედარებით; და რად-
გან იგი ჭაბუკი და საბავშვო ასა-
კიდან გამოსული იყო, ისურვა
დაქორწინება.

ტრაპიზონის მეფე ალექსი II და გენუელები

XI, 29 (V, 29). Τοῦ δ' αὐτοῦ XI, 29 (V, 29). იმავე წელს²
ἔτους καὶ ὁ τῶν Λαζῶν ἀρχηγὸς ლაზთა მთავარს, კეისარის ღვიძ-

¹ კანიკლიონის მცველია — ὁ εἰς οὐκ κανικλείου ცვთენოდა მთავარი უწყე-
ბის წარჩინებულ მოხელეთა რიცხვს; მის მოვალეობას შეადგენდა ყური გგლო
სა წერ-კალამისთვის (τὸ κανικλείου), რომელსაც მიაწოდებდა ხოლმე
კეისარს საბუთების ხელმოსაწერად (იხ. Н. Сканделанович, Византийское
государство и церковь в XI веке. СПб 1884. გვ. 175). როგორც ვხედავთ,
ანდრონიკე II პალეოლოგოსის დროს (1282—1328 წ. წ.) ამ თანამდებობას ასრუ-
ლებდა ხუშნოსი; ცნობილია აგრეთვე კანიკლიონის მცველი ბასილი XI საუ-
კუნეში (კონსტანტინე IX მონომახოსის დროს, 1042—1054 წ. წ.).

² პეტრე პოსინის მეტ შედგენილ შენიშვნებში, გიორგი პაბიშვილს
ისტორიკოსის დართულ „ქრონოლოგიურ მიმოხილვაში“ (Synopsis chrono-
logica) ალექსის ბრძოლა გენუელების წინააღმდეგ დათარიღებულია 1306 წლით
(Alexius princeps Lazorum Trapezunte prospere contra Genuenses pug-
nat (Imp. Roman. Andronici 24). იხ. CB II, 861.

καὶ τῆς βασιλείας ἀνταδελφῆς καὶ
Ἀλέξιου, τῆ δεσποτικῆ σεμνυνό-
μενος μοίρᾳ καὶ τὸ Τραπεζῆϊον
ἄστῴ κατέχων, Γεννοῦταις γίνε-
ται διὰ μάχης ἐξ αἰτίας τοιαύτης.

Γεννοῦταις ἦν σύνηθες ἐξ ἀρ-
χίου κατοικοῦσι τὴν χώραν ἀπο-
μερίζειν τὰ κέρδη ὡν μεταχειρι-
ζον ἐκ κοιμηρίου λεγομένου
Ῥωμαϊκῶς τοῖς τῆς χώρας ἀρ-
χουσιν. Ἐπει δ' ἠδῆ ἀνοστο κατὰ
πόλιν καὶ ταῖς ἀτελείαις ἐμεγα-
λύνοντο, ὥστε καὶ τὴν ἀντιπε-
ρασίαν τῆς Βυζαντινῆς ἀποχαρι-
σθῆναι: σφίσι εἰς οἰκισμὸν ἄμα
μὲν ἀσφαλεῖ ἄμα δὲ καὶ μεγαλο-
πρεπῆ τοῖς οἰκοδομήμασιν, ἡδὲ
ξοῦν ἐντεῖθεν τὴν ἐκεῖ τῶν φορ-
τίων ἀναψήλασθῆναι, καὶ βαρέως
ἔφερον τὰς εὐθύνας, εἰ παρὰ
βασιλείας ἀτελείαις τιμῶμενοι το-
παρχοῦσιν ἄλλοις καμπαοκλίνοιτο.
ჩათვალეს თავისთვის უღირსად
მათი საქონლის გაჩხრეკა და მძი-
მედ განიციდიდნენ ანგარიშგებას:
თუ კეისრისგან გადასახადებისა-
გან განთავისუფლებული ვართ, სხვა დამალ მოხელეებს რად უნდა
დავემორჩილოთო.

Ἰβριοπαθῶσιντας τοῖσιν ἐντεῖ-
θεν ἐκ τοῦ κοινοῦ σφῶν συνεδρίου
πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀλέξιον πέμ-
πουσιν, ἀπακτίσεις τινὰς προτει-
νόμενοι, αἷς ἐκείνου μῆδ' ἔλας

ლი დის შვილს ალექსის¹, რო-
მელიც მეფურმა ბედმა ალაზვეა
და ტრაპიზონის ქალაქის მპყრო-
ბელი გახადა, გენუელებთან მო-
უხდა შებრძოლება შემდეგი მი-
ზეზის გამო.

გენუელებს, რომელნიც ამ ქვე-
ყანაში ცხოვრობდნენ, ძველით-
განვე ჩვეულება ჰქონდათ, რომ
მოგებას, რომელსაც ლეშულობ-
დნენ ვაჭრობიდან, რასაც რომა-
ულად კამპერიონ² ეწოდება,
უნაწილებდნენ ამ ქვეყნის მმართვე-
ლებს. მაგრამ, როდესაც ისინი
ქალაქში მომრავლდნენ და გა-
ზდიდრდნენ გადასახადებისაგან
განთავისუფლების შედეგად ისე,
რომ მათ ეწყალობათ (კეისრისა-
გან) მიეღოთ დასახლებლად
კონსტანტინეპოლის ვადალიზ მხა-
რე, რომელიც სიმავრითაც უზ-
რუნველი იყო და შენობებითაც
დიდად-ბრწყინვალე, ამიტომ იმათ
მათი საქონლის გაჩხრეკა და მძი-
მედ განიციდიდნენ ანგარიშგებას:
თუ კეისრისგან გადასახადებისა-
გან განთავისუფლებული ვართ, სხვა დამალ მოხელეებს რად უნდა

ამრიგად, შუგრაიციყოფილნი,
ისინი ალექსისთან გზავნიან, მათი
საბჭოს საერთო დადგენილებით,
მოციქულებს და უდგენენ ზოგი-
ერთ მოთხოვნებს. რადგან მეფე

¹ ეს არის ტრაპიზონის მეფე ალექსი II (1297—1330 წ. წ.), რომლის დედა
ვედოკია იყო მიხეილ VIII პალეოლოგოსის (1261—1282) ასული, ვ. ი. კეისარ
ანდრონიკ II პალეოლოგოსის (1282—1328) დაა. მაშასადამე, ჭეშმით აღწერილი
ინციდენტი უნდა დათარიღდეს 1297 წლის მომდევნო ხანით. იხ. ზემოთ გვ. 84 შენ. 2.

² ეს სიტყვა ლათინურია, commercium, და ამიტომ სწორია Ῥωμαϊკῶς
(რომაულად) ვ. ი. ლათინურად).

συντιθεμένου ἀναχωρεῖν τῆς χώρας παμπληθεῖ τε καὶ πανομίλει εὐθιῶς ἐσχηματίζοντο.

Κάπειδῆπερ καὶ νῆες μακრაὶ σφῶν τῷ λιμένι ἐνώρμουν, τὴν ἀπανάστασιν διεκήρυττον. Καὶ οἱ μὲν ἐκήρυσσον μάλ' ὄκα, οἱ δ' ἤτοιμάζοντο. Ὁ δ' ἀρχηγὸς τῆς χώρας ἀναχωρεῖν μὲν ἠφίει· καὶ ἠφροντίσται τῶν φαινομένων, πλὴν τῆς τῶν φορτίων τέως μερίδος ἄνωθεν καταχθίντων καὶ λίαν ἀντείχετο ὡς ἐπὶ τῆς χώρας αὐτοῦ γεγονότων. Οἱ δὲ τῷ κατ' αὐτοὺς καὶ συνήθει φρονήματι ἐμεταερίζοντο, καὶ πρὸς τὰ ἐπεσταλμένα ἀντέτεινον καὶ ἀντέσπων.

ლემბა) მათთვის ჩვეული თავებდობით შესკურეს ზღვაში და ძევის ბრძანებას დიდი წინააღმდეგობა გაუწიეს¹.

Κάντεῦθεν Ἰβήρας ἔχων ἐκεῖνος τὴν πρὸς σφᾶς ἀναθαρρεῖ μάχην, καὶ παρατυχᾶ ξερὸς καὶ πόλεμος ἐξ ἐκατέρων συγχροτεῖται, καὶ ἀλλήλους ἐβαλλον, καὶ συνεχεῖς ἐπίπτον· ῥέπει δ' ἡ νίκη τοῖς Ἰβήρσι, καὶ καθὼς Γεννοῦται εἶχον. Τέλος ταῖς τῶν Ἰβήρων προσβολαῖς ἀντέχειν μὴ ἔχοντες, καὶ πρὸς τὰ ἐφεδῆς δεδουκότες, πῆρ ἐνίστα· τῇ ἕξω τῆς πόλεως χάρᾳ,

სრულებით არ დაეთანხმა ამ მოთხოვნებს, მათ მოაჩვენეს, რომ მიდიან ლაზების ამ ქვეყნიდან მთელი შემადგენლობით.

და რადგან მათი გრძელი ხომალდები ნავსადგურში იდგა ლუზა-ჩაშვებული, მაცნეების მეშვეობით გამოაცხადეს გასამგზავრებლად მომზადებულიყვნენ: ერთნი აცხადებდნენ, სხვები კილევ ემზადებოდნენ. ხოლო ამ ქვეყნის მთავარმა ნება დართო ამ ქვეყნიდან გასულიყვნენ და არ აწუხებდა ეს მომხდარი ამბები, გარდა იმისა რომ დააკავა ამას წინათ ჩამოტანილი საქონლის ერთი ნაწილი, როგორც უკვე მის ქვეყანაში მყოფი. ხოლო იმათ (ე. ი. გენუელებმა)

ამიტომ იმან (ლაზთა მთავარმა), თან რომ მყავდა იბერთა რაზმები, ისინი მიუსია მათ შესაბამელად, და მაშინვე ორივე მხრით გაჩაღდა შუღლი და ომი, ეძგერნენ ერთმანეთს და განუწყვეტლივ იხოცებოდნენ; გამარჯვება გადაიხარა იბერთაკენ, და გენუელებს ცუდი დღე დაადგათ. ბოლოს, იბერთა იერიშებს რომ ვერ გაუმკლავდნენ და იმის რომ

¹ პეტრე პოსინი თავის თარგმანში უმატებს (რაც ბერძნულ დედანში არა სწერია): *Genuenses ad hanc denuntiationem principis in consuetam ipsis elati confidentiam, facturos quod poscebatur palam se negabant, retrahebantque interim, quantum poterant, merces in navem* — „გენუელებმა ლაზთა მთავრის ამ განცხადებისადმი მათთვის ჩვეული თავებდობით უპასუხებს, აშკარად უარო უთბრეს იმის შესრულებაზე, რასაც ის მოითხოვდა და ამა-სობაში, რამდენიც მოასწრეს, უკან შეათრიეს საქონელი ხომალდში“: CB II 449.

ὅς κατὰ χρείαν νίκης, ἀλλ' ὥστε
μόλις τὸ κακὸν ἐκφυγεῖν φορη-
τήθιεντων τῶν ἀντιπάλων.

ლი გაუჩინეს ქალაქის (ე. ი. ტრაპიზონის) გარეუბანს, იმიტომ კი არა, რომ გამარჯვების იმედი ჰქონდათ, არამედ, რათა, მოწინააღმდეგენი რომ აირივ-დაირეოდნენ, ამით საშუალება მისცემოდათ თავი დაეღწიათ უბედურებისათვის.

Τὸ δ' ἦν ζῆμία μὲν οὐ μέρτω
ποσομένη καὶ τοῖς ἀντόχθοισιν,
οὐχ ἦττον δὲ ἀλλὰ καὶ πολλῶ μάλ-
λον ἐξημίους ἀκαίτους τὸ πνε-
φορτία γὰρ ἐκαίνα θυοκαίδεκα
ναυσὶν ἀρχέσοντα πρὸς τῆν πλή-
ρωσιν (τόσαι γὰρ καὶ προσάκελ-
λον ἐν λιμένι) θαπάνημα γίνον-
ται τοῦ πυρός. Καὶ τὸντενθεν
ταπεινωθέντες τὰ τῆς εἰρήνης
ἠσπάσαντο (CB II 448, 9—450, 5).

ამით მოხდა ის, რომ განუ-
ზომელი ზარალი მიადგინეს ადგი-
ლობრივ მცხოვრებლებსაც და
არა ნაკლებ და უფრო მეტად
ცეცხლმა თვით ისინი (გენუელე-
ბი) დააზარალა: რამეთუ ის მათი
საქონელი, თორმეტ ხომალდს
რომ აავსებდა (ამდენი ხომალდი
იღვა სანაპიროზე), მთლიანად
ცეცხლის უღუფა გახდა. აი, იმი-
ტომ, გაუბედურებულმა განუ-
ლებმა ზავი ითხოვეს.

ამ თავში აღწერილი ინციდენტი, როგორც ვხედავთ, მნიშვნელოვან ადგილს იჭერს ტრაპიზონის სამეფოს და დასავლეთის კომერციული წრეების ურთიერთობის საქმეში. ამ ურთიერთობის შედეგად შექმნილი ეკონომიური ვითარება საკმაოდ ამწვავებს მდგომარეობას: საქმე ომამდისაც კი მიდის, სისხლის ღვრა კატასტროფულია (ორივე მხრით «განუწუფეტლივ იხოცებოდნენ»). ასეთი ვითარება არ შეიძლებოდა არ სცოდნოდა ტრაპიზონის სამეფოს სპეციალურ ისტორიკოსს, მიქელ პანარეტოსს. მართლაც, «ტრაპიზონის ქრონიკის» VI თავში ჩვენ ვკითხულობთ:

«6811 წლის 30 ნოემბერს, კვირა დღეს, ციხის შიგნით გაჩნდა დიდი ხანძარი. მომდევნო წლის ივნისში ხანძრით გაანადგურეს ლათინებმა საზღვაო საწყობი, როდესაც დიდი ბრძოლა მოხდა» (იხ. ქვემოთ, გვ. 173).

მართალია, 6811 წელი უდრის 1303 წელს. ხოლო გიორგი პახიმერეს მიერ გადმოცემულ ინციდენტს, თითქოს, 1306 წელს ჰქონდა

ადგილი. მაგრამ მხედველობაშია მისაღები შემდეგი: 1) „ქრონოლოგიური ნუსხა“ პეტრე ჰოსინისა მიახლოებითა; 2) თვით ტექსტიდან მხოლოდ ის გამომდინარეობს, რომ ინციდენტი მოხდა ალექსი II-ის გამეფების (1297 წლის) შემდეგ და 3) კეისარ ანდრონიკე II პალეოლოგოსის მეფობაში (1282—1328 წ. წ.). გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ იმ თავებში, რომლებშიაც ანდრონიკე II-ის მეფობაა აღწერილი, ამ ინციდენტის შესახებ ლაპარაკია, დაახლოებით, ამ მეფობის შუახანებში.

ეფრემის ქრონიკა

ეფრემმა ('Εφραΐμ), რომლის ბიოგრაფია უცნობია, დაგვიტოვა ლექსად დაწერილი „ქრონიკა“, რომლის დასაწყისი ფურცლები, სადაც წიგნის სათაურიც იყო, დაკარგულია და რომელსაც, ამიტომ, „ქრონიკის“ აირველმა გამომცემელმა Angelo Mai-მ (რომბი 1828) პირობითად დააწერა 'Εφραΐμια Χρονικα Κωνσταντινου. „ქრონიკა“ იწყება იულიოს კეისრის (I საუკ.) მოღვაწეობით და თავდება 1261 წლით, ლათინთა ბატონობის დამხობით.

ეფრემს „ქრონიკა“ უნდა დაეწეროს 1313 წლის მახლობელ ხანებში, რაც დასტურდება იმით, რომ „ქრონიკას“ დართული აქვს კონსტანტინეპოლის პატრიარქთა სია (ტაბეები 9565—10390), რომელიც იწყება ანდრია მოციქულით (პირველ პატრიარქად არის ნაგარაუდგევი) და თავდება გერასიმე I-ის პატრიარქობით (გერასიმე პატრიარქად დაჯდა 1320 წელს და მისი შეუფება გაგრძელდა 1321 წლის აპრილამდე). რაც შეეხება თვით ისტორიას, ეფრემის „ქრონიკაში“ ის მოტანილია 1261 წლამდე, როდესაც მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 15 აგვისტოს დიდის ზეიმით შევიდა კონსტანტინეპოლის სამეფო სასახლეში:

Μετὰ προπομπῆς βασιλικῆς καὶ κροῦων

Βισϋλθε χαίρων εἰς ἀνάκτορον μέγα

«მეფური ზეიმით და ტაშის-კვრით

«შვიდა გახარებული დიდ სასახლეში» (ტ. 9563—4).

განსაკუთრებით დიდ აღვილს უთმობს ეფრემი კომნენოსებისა და ანგელოსების ეპოქას და ნიკეის სამეფოს ისტორიას.

ეფრემის ქრონიკა მოღწეულია ერთადერთი XIV საუკუნის ხელნაწერით (Vaticanus 1003; არსებობს მისი, XVIII საუკუნეში გაოაწერილი პირი)

გამოცემები: Ephraemi monachi imperatorum et patriarcharum recensens interprete Angelo Maio, Bonnae 1840; Migne PG 143 (1891), 9—380.

ბასილი II აბაზგების წინააღმდეგ

	Τούτου τὸ βίον ἐμμετρήσαντος	მან (ე. ი. იოანე კომნენიმ)
	μόρη	სიცოცხლე სიკვდილით მოიხონა,
	Κληροῦχος ἀρχῆς τῆς πατρίδας	მამაპაპეული ტახტის შემკვიდრედ
	ἐνόμωας	კანონიერად
2875	Βασίλειος δέδεικτο ¹ καὶ	ბასილი იქმნა მიჩნეული ამ
	σκηπτουχίας,	თანამდებობაზე,
	Ὁ Ῥωμανοῦ παῖς πορφυρόβλαστος	რომანოზის ² შვილი,
	κλάδος,	ძოწითმოსილი ნაშიერი,
	αὐτοκράτωρ κράτιστος ἐν	თვითმპყრობელი, სარდლობაში
	στρατηγίαις	უძლიერესი,
	Αὐταρχίας τάλαντον ἀυξήσας	რომელმაც თვითმპყრობელობის
	μέγα	ძალა დიდად გაზარდა

	Τὸ μὲν πρὸς αὐτὴν ἐκστρατεύων	ხან აღმოსავლეთის წინააღმდეგ
	τὴν Ἑω,	აწყობს ლაშქრობას,
	Τὸ δὲ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἕρους	ხან დასავლეთის თვით
	τῆς Ἑσπέρας	საზღვრების წინააღმდეგ,
	Ἦ πρὸς μέρη βόρεια καὶ	ან ჩრდილოეთის მხარეებისკენ
	μεσημβρίας	და სამხრეთის
	Χώρους ἐπήει Βαρβάρων	ადგილებისკენ შეუტია
	ἀντιπάλων,	მოწინააღმდეგე ბარბაროსებს,
2895	Ληλατῶν σφας, πυρπολῶν,	არბევდა მათ, სწევდა და
	πορθῶν πόλεις	ანადგურებდა ქალაქებს
	Ἐρυμνά τε φρούρια τῆς μάχης	და გამაგრებულ ციხეებს ომის
	νόμω.	კანონით.
	Καὶ δεῖγμα ἑναργὲς ἢ Σκυθῶν	და ამის ნათელი საბუთია
	ἐρημία,	სკვითთა უღაბხო,
	Λεία τε Μυσῶν κατὰ τὴν	მიზიელთა დარბევად,
	παροικίαν,	იკავისებურად,
	Περσῶν τ' Ἄβασγων ³ ἑκτριψῆ	გასრესა სპარსელებისა,
	τῶν τ' Ἀβάρων	აბაზგებისა ³ და ავარებისა,
2900	Ὅνπερ καθεῖλε τὸ θράσος κατὰ	რომელთა სიმამაცე მან დასცა
	κράτους.	შეშარებით.

¹ ეს უღრის *ἐδέδεικτο*-ს.

² ბასილი II იყო რომანოზ II-ის (959—962) და თეოფანოს შვილი.

³ როგორც ცნობილია, Ἄβασγοί სხვადასხვა ეპოქაში სხვადასხვა მნიშვნელობისაა. ძველ საუკუნეებში, საქართველოს გაერთიანებამდე, Ἄβασγοί წარმოად-

**თურქების შექრა ბიზანტიაში კავკასიის გზით
კონსტანტინე IX მონომახოსის დროს**

<p>Καὶ Πατρίνααι τῶν Παριστρῶν Ἄσηλατουντες κατέδραμον τὴν 3125 Σποινῶς δεδρακότες δὲ Ῥωμαίοις Τὰς πανοπλίαις κατέθειντο καὶ Τοῦτου¹ κρατουντος Οὐνικῶν Ὀρμύμενον πρὶν ἐξ ἄρῶν Ἐπιέθει πρῶτον Ῥωμαῖνος² τοῖς ἄρσι.</p>	<p>და პაქანიკებმა, ისტროს გასწვრივ მცხოვრებმა ტომმა, თრაკია დაარბიეს და გაანადგურეს. ბოლოს რომაელებთან ზავი შეკრეს და იარაღი დაჰყარეს, ბრძოლები შეწყვიტეს. მისი¹ მეფობის დროს თურქთა ჰუნნური ტომი ჯერ გაემართა კავკასიის მთების გადმოლახვით და პირველად მოადგა რომაიდის² საზღვრებს.</p>
---	--

მიხეილ VII პარაპინაკი, მისი ცოლი მარიამ მართა-ყოფილი

<p>Μιχαὴλ ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου καὶ Δοῦκα ἦτοι ὁ Παραπινάκης ἔτη σ' S' Εἴτα Μιχαὴλ Παραπινάκης ἦέσιν³</p>	<p>მიხეილი, კონსტანტინე დეკას ვაჟი, ესე იგი პარაპინაკი, ექვსნახევარი წელი შემდეგ მიხეილმა, პარაპინაკად წოდებულმა,</p>
---	--

გენდნენ დასავლეთ საქართველოს მობინადრე ერთ-ერთ ტომს (კოლხები, ლაზები, აბაზგები, ენითები, მისიმიელები და სხვ.). ხოლო იმ დროიდან, რაც ამ აბაზგების მეთაურობით მოხდა ჯერ დასავლეთ საქართველოს გაერთიანება (ე. წ. «აუზახთა სამეფო»), ხოლო შემდეგ მთელი საქართველოს გაერთიანებაც, ბიზანტიელები Ἀβασγία-ს ხმარობენ მთელი საქართველოს გამომხატველი სახელის ტერმინად.

ჩვენი ისტორიკოსისათვის, ეფრემისათვის, ცნობილი ყოფილა ეს ფაქტი და ის „აბაზგებს“ უწოდებს გაერთიანებული საქართველოს მცხოვრებლებს. ზომ გიორგი I-ც, რომელსაც ებრძოდა ბასილი II (და ეს იგულისხმება სწორედ ზემოთ მოყვანილ ნაწყვეტში), მაშინ ბიზანტიურ წყაროებში იწოდება „აბაზგთა მეფედ“ (იხ. გიორგი კედრენე).

¹ მისი, ე. ი. კონსტანტინე IX მონომახოსის დროს (1042—1054 წ. წ.). მართლაც, კონსტანტინე IX-ის დროს ცნობილია სელჯუკების მოზღვაება, ტოლრულბეგის მეთაურობით, ბიზანტიის საზღვრებთან. 1048 წელს გუასპურაკანში შემოჭრილი თურქთა რაზმები დაამარცხეს ბიზანტიელებმა.

² Ῥωμαῖς, სძის ე. ი. რომაული ქვეყანა. იშვიათად ხმარებული სახელია „ბიზანტიისა“. ეფრემი ხშირად ხმარობს.

³ ἦέσιν იგივეა, რაც τοῖς πίκλησ „მეტსახელად“ (იხ. აქვე ტ. 3418).

- Κωνσταντίνου παῖς παραλαμβάνει
τὸ κράτος,
Χαῦνός τις ἦθος, ἀφελής,
ἀνειμένος,
3400 Ἄπαλός, ἀδέξιος εἰς
κράταρχίαν,
Τὰ καθ' ἑαυτὸν διέπειν οὐκ
ἰσχύων,
Μὴ τοί γε κράτος καὶ διοίκησιν
ἔλων.
-
- Ἀφίσταται πρῶτα τῶν Ῥουσέλιός
τις,
Πρὸς τῆδε Καίσαρ καὶ Νέστωρ¹
τις βεστάρχης,
3418 Νικηφόρος τε Βρυέννιος
τοῦπίκλῃν
Ὁς παρασήμους ἠράτιστο τῶν
κράτους.
- 3420 Ἄλλος Νικηφόρος τις
Βοτανειάτης,
Ὁς καὶ κατήρξε τῶν κράτους
τῶν Ἀβσόνων.²
-
- Ὁ Μιχαὴλ δὲ γίνεται
μελαμφύρος³,
- კონსტანტინეს ვაჟმა, ხელში
აიღო სამეფო ტახტი,
ხასიათით ღონღლომ,
გულუბრყვილომ, უზრუნველომ,
უმეცარმა, მართვა-გამგეობაში
გამოუცდელმა,
თავისი საკუთარი საქმეების
გამართვაშიც უსუსურმა,
და სახელმწიფო მართვაშიც
სრულიად უქნარმა.
-
- ყველაზე ადრე აუჯანყდა ვინმე
რუსელიოსი,
შემდეგ კესაროსი და ვინმე
ვესტარხი ნესტორი,
და ნიკიფორე, მეტსახელად
ვრიენიოსი,
რომელიც სახელმწიფოს
წარჩინებულთაგანი იყო.
ბოლოს, (აუჯანყდა) ნიკიფორე
ბოტანიატე,
რომელიც დაეფულა ავსონების
(ე. ი. რომაელების) ტახტს.
-
- ბოლო მიხეილს შავი ჩოხა
ჩააცვეს³,

¹ არ არის ნათელი, თუ ვინ არის ეს „ნესტორი“, მაგრამ ყურადღებას იპყრობს შემდეგი გარემოება. კონსტანტინე მანასეს „ქრონიკაში“ სწერია: «მეორე პილოსელი ნესტორი (ასე ეძახდნენ ნიკიფორე ბოტანიატეს) (იხ. გეორგიკა VI, გვ. 173).

² Ἀβσόνες — ეწოდებოდა „რომაელებს“. ავსონები წარმოადგენდნენ კამბანიის ტომს; შემდეგ ეს სახელი გავრცელდა, საერთოდ, იტალიელებზე. ჩვენი ავტორი ხშირად ხმარობს ამ სახელს „რომაელების“, ე. ი. „ბიზანტიელების“ აღსანიშნავად („ავსონიის“ შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 28—29).

³ ეს იგი ბერად აღკვეცეს. აქაც, როგორც ზემოთ. (წინა გვერდის შენ. 2), ერთმანეთს ემთხვევა კონსტანტინე მანასე და ეფრემი: მანასეს უწერია *Μιχαήλ ἵσεται μελαμφύρος* (იხ. გეორგიკა VI, 174).

3440 *Εἴτ' ἀρχιμύτης¹ καὶ πρῶτος γ' Ἐφέσου²* შემდეგ კი ეფესოს არქიელი და მთავარი იყო.
Τούτου συνένου³ πρὸς γάμου κοινωνίαν მის მეუღლეს³ კანონიერი
Βοτανειάτης ὁ καλῶς ბოტანიაციე, რაც მოსაწონი არ
συνεζύγη. იყო.

კონსტანტინე გაბრა

8960 *Τοῖνυ ἀπάρας βασιλεὺς⁴ Λοπαδίου* ამრიგად, მეფე აიყარა
ლოპადიონიდან
Ἐπιστρατεύει σὺν στρατιᾷ μυριά და გაილაშქრა უთვალავი ჯარით
Τοῖς κατὰ Πόντον Ἀγαρηνοῖς პონტოს გასწვრივ მცხოვრებ
ბარბაროს აგარიანთა წინააღმდეგ,
Κατακρατοῦσιν τῆς⁵ ნიოკესარიას რომ
დაუფლებოდნენ:
Νεοκαισαρέων,
Σπεύδων μετελθεῖν⁶ καὶ Γαβριᾶν აგრეთვე უნდა დაესაჯა
კონსტანტინე გაბრა,
Κωνσταντίνον

¹ იშვიათი სიტყვაა *ἀρχιμύτης*. მას არ იცნობს ძველი ბერძნული ენა; Sophokles-იც არ იხსენებს მას; *მწეი* ან *მწეი* ნიშნავს „მსხვერპლის შეჭირველს“ ამისდა მიხედვით *ἀρχιμύτης* იქნება „მღვდელთ უზუესი“ ან „მღვდელთ მთავარი“;

² ჩვენ ხომ სხვა წყაროებით ვიცით, რომ მიხეილი ეფესოს მწყემსად იქნა დაყენებული (იხ. გეორგიკა VI, 156, 174).

³ კონსტანტინე მანასეს მსგავსად არც ეფრემი იხსენიებს „მეუღლის“ სახელს. ეს ხომ არის დედოფალი მარიაში, მართა-ყოფილი (იხ. გეორგიკა, VI, 174).

⁴ აქ ლაპარაკია იოანე II კომნენოსზე (1118—1143 წ. წ.), რომელიც ლაშქრებს კონსტანტინე გაბრას წინააღმდეგ, ნიკეტა ხონიატე წერს: «იოანე კომნენოსმა გადაწყვიტა დაესაჯა არმენიკთა თემში შეჭრილი ბარბაროსები და ამავე დროს შეეპყრო კონსტანტინე გაბრა, რომელსაც უკვე კარგა ხანია დაემორჩილებინა ტრაპეზუნტი და მართავდა მას ტირანული წესით» (იხ. გეორგიკა VI, 126—127). გარდა იმისა, რომ ნიკეტას და ეფრემს ერთი და იგივე ფაქტი აქვთ გადმოცემული, გამოთქმებიც კი ხვდება ერთმანეთს.

⁵ ზონის კორპუსის გამოცემაში სწერია *εἴη*, სწორი იქნებოდა *εἴς*, როგორც Migne-ის პატროლოგიაშია.

⁶ *μετελθεῖν* ნიშნავს „წინემს გავედევნები“, „თავს დავესხმი“, მაგრამ იხმარება აგრეთვე „დასჯის“ მნიშვნელობითაც.

Κατατυραγνεύοντα ῥομηλοῦ τραπεζუნτικῶν
 Τραπεζούνταιων. მტარვალ იყო.

ხალდიის მმართველი ალტუხი

4870 Τοῦτον γὰρ Ἀνδρόνικον¹ ὄντα ეს ანდრონიკე, ῥομηλοῦ იყო
 φυγάδα ῥομηლოῦ
 Ἐθνῶν τε πολλῶν διαμείψαντα და მრავალ ხალხთა ადგილები
 τόπους, გამოეცვალა,
 Παρὰ δ' Ἀλιούχῳ τῷ κρατοῦντι ხოლო ბოლოს ალტუხთან,
 Χαλδίας ხალდიის მთავართან
 Τέλος καταλύσαντα καὶ მისულოყო და იქ ისვენებდა,
 πεπαυμένον ῥოგორც
 Ἄλης τε πικρᾶς καὶ μακρῶν, მწარე ხეტიალისაგან ისე გრძელ-
 περιδρομῶν, გრძელი მი-და-მო რბენისაგან, —
 Μετακαλεῖται: Μανουήλ ეს ანდრონიკე თვითმპყრობელმა
 αὐτοκράτωρ მანუელმა უკან მოიხმო
 Καὶ δεξιούται θωρακίς და კეთილზრახულად საჩუქრებით
 φιλοφρόνας მიესალამა,
 Καὶ πρὸς πόλιν Οἴναιον στέλλει და ქალაქ ინეონში გაგზავნა
 διαγγεῖν, დროს სატარებლად,
 Ὅρκους πρὸς αὐτοῦ πρὶν γε ისე რომ წინდაწინ მისგან ფიცო
 προσηδεγμένους მიიღო —
 Ὅρκους πρὸς αὐτὸν ἀγάτης καὶ წრფელი მისდამი სიყვარულისა
 φιλίας. და ერთგულებისა.

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში

5815 Καθ' ὃν ἀφίχτο σὺν στρατιᾷ მათ წინააღმდეგ მივიდა
 μαρίᾳ უთვალავი ჯარით

¹ აქ ლაპარაკია ანდრონიკე კომნენოსზე, რომელიც მანუელ I-ის (1143—1180) ბიძაშვილი იყო და, მიუხედავად იმისა, რომ მეტად უსინდისოდ და მოალაღატურად იქცეოდა, მაინც კეისრის დიდი წყალობით სარგებლობდა: ხშირად აპატრიებდა ხოლმე მის მიერ ჩადენილ ბოროტ საქმეებს. ეს ანდრონიკე შემდეგ, მანუელის შვილის, ალექსი II კომნენოსის თანაკეისარი იყო (1183 წელს), ხოლო 1183—1185 წლებში კეისარი გახდა, მის შემდეგ რაც ნორჩი ალექსი II მოაშთობინა.

Στρατηγός Ἀλέξιος Βρανᾶς ¹	სარდალი ალექსი, მეტსახელად
τοῦπίκλην·	ვრანასი,
Ὅς δὴ τρέφων ἔρωτα πάλαι τοῦ	მას ძველადვე ასაზრდოებდა
στέφους	ვეიორვეინისადმი სიყვარული
Καὶ τηνικαῦτα συνδρομήν σχῶν	და მაშინ, ჰყავდა რა რაზმების
ταγμάτων,	გროვა,
Ἄποστατήσας, σύμβολα τὰ τοῦ	აჯანყდა, ძალაუფლების
κράτους	ნიშნებით
5820 Ἀὐτῷ περιθεις πρὸς Βυζαντιδᾶ	აღქურვილი გაჩნდა
τρέχει.	ბიზანტიონთან.
Καὶ δὴ πρὸ τειχῶν ἠύλισατὶ	და კედლების წინ მოსულმა
που φθάσας,	იქვე დაიბანაკა,
Πειρώμενος λόγοις τε τοῖς ἑπλοῖς	და სიტყვითაც და უფრო
πλέον	მეტად იარაღით
Ἄστυπολιτῶν ὡς ἐγγὺν καμῖ	მოქალაქეებს ყოველდღე
ἡμέραν.	აწუხებდა.
Καὶ βασιλεὺς δὲ στρατιὰν	მეფემ შეკრიბა ჯარი ²
συναλίσσας	უცხოელ ტომთა ვაჟეაც

¹ ალექსი ვრანა — გამთიხენილი ბიზანტიელთ სარდალი ისააკ II ანგელოსის დროს (1185—1195 წ. წ.).

² ეს ეპიზოდი ისააკ II ანგელოსის მეფობის ისტორიიდან დაწვრილებით აქვს აღწერილი ნიკეტა ხონიატეს თავისი „ისტორიის“ იმ თავში, სადაც ისააკ II ანგელოსის მეფობის ამბებია გადმოცემული. იქ სწერია, რომ ალექსი ვრანას მიერ მოწყობილი აჯანყების ჩასაქრავად კონრად მონფერატელი (ისააკ ანგელთსის სიძის) მეთაურობით შეკრებილ იქმნა ჯარი. ესულ მოკლე ხანში — წერს ნიკეტა ხონიატე — კონრადმა შეკრიბა ქალაქში მყოფ ლათინთაგან ცხენოსნები, დააბლოვებით ორას ორმოცდაათამდე, ყველანი მამაცი, და ხუთასი ქვეითა. ჯარისკაცი, არა მცირედნი ჩაეწერნენ ჯარში ისმაილიტთაგან და აღმოსავლელ იბერიელთაგან, რომლებიც სამეფფო ქალაქში სავაჭროდ იყვნენ გამოგზავნილია (CB, p. 493, 7—20; გეორგიკა ტ. VI [1966], გვ. 129). რასაკვირველია, ვეფრემის ცნობები და ნიკეტა ხონიატეს ინფორმაცია ერთიდაიმავე წყაროდან მომდინარეობს.

ნიკეტა ხონიატე

ვეფრემი

Λατίνων

Ἰταλῶν

Ἰσραηλιτῶν

Αγαρῶν

Ἰβήρων

Ἰβήρων

ბიზანტიის ჯარში მყოფ იბერიელთა შესახებ იხ. ჩვენი შენიშვნები: გეორგიკა ტ. VI (1966), გვ. 129—132.

- 5825 Ἄνδρων ὀπλιτῶν ἐκφύλων
 ἀλλοτρῶων, სკვითთა, იტალიელთა, აგარიანთა
 Σκυθῶν Ἰταλῶν Ἀγαρηῶν და იბერიელთაგან,
 Ἰβήρων, და იტალიელ კონადის
 Ἰταλιῶτου Κορράδου συμβουλία, თანაბჭობით
 Ἄντεκατέστη τῷ τυράνῳ πρὸς ბრძოლა გაემართა ტირანის
 μάχην¹. წინააღმდეგ

ნიკიფორე ქსანთოპულოსი

Νικηφόρος Κάλκιστος ὁ Ξανθοπούσις XIII—XIV საუკუნის ისტორიკოსია (იგი კონსტანტინეპოლის პატრიარქად იყო 1350—1362 წლებში). მის კალამს ეკუთვნის „საეკლესიო ისტორია“, რომელიც 18 წიგნისაგან შედგება და მოგვითხრობს ამბებს ქრისტიანობის დასაბამიდან (ანუ ქრისტეს განკაცებიდან—ἀπὸ τῆς αὐτῆς σάρκα τῆς Σατῆρος ἐπιφανείας Χριστοῦ ვიდრე VII საუკუნემდე, კეისარ ფოკას გარდაცვალებამდე (610 წლამდე). ამ 18 წიგნის გარდა მოღწეულია აგრეთვე შემდგომი ხუთი წიგნის შინაარსი, საიდანაც ჩანს, რომ ნიკიფორე ქსანთოპულოსი აპირებდა „საეკლესიო ისტორიის“ მოტანას 911 წლამდე, მაგრამ მას ეს განზრახვა სისრულეში ვერ მოუყვანია¹.

ფიქრობენ, რომ ნიკიფორე ქსანთოპულოსის „საეკლესიო ისტორია“ ორიგინალური ნაშრომი არ არის, არამედ რომ ნიკიფორემ გადაამუშავა X საუკუნის რომელიღაც ავტორის მიერ დაწერილი შრომა, რომელშიც თხრობა 920 წლამდე იყო მოტანილი. თუ ეს ასეა, მაშასადამე, ის წყაროები, რომელთაც ის ასახელებს, მის მიერ კი არ ყოფილა გამოყენებული, არამედ X საუკუნის ავტორის მიერ.

წყაროებად კი ნიკიფორე ქსანთოპულოსი „ისტორიის“ პირველსავე წიგნში ასახელებს ევსევი პამფილეს, ფილონ ალექსანდრიელს, იოსებ ფლავიოსს, კლემენტი ალექსანდრიელს, იპოლიტეს, ერმია სოზომენეს, თეოდორიტე კვირელს, სოკრატე სქოლასტიკოსს, ევადგარის, პრისკე პანიონელს, ზოსიმეს, პროკოპი კესარიელს, ავათია სქოლასტიკოსსა და სხვებს (იხ. PG 145, 605—608).

„საეკლესიო ისტორია“ გამოცემულია: Migne, PG 144, 146, 147, აქვეა მოთავსებული ნიკიფორეს ლექსებიც, რომლებიც წარმოადგენენ კეისრების, პატრიარქებისა და სხვა მოღვაწეთა სიებს.

¹ გარდა „საეკლესიო ისტორიისა“ ნიკიფორეს ეკუთვნის „კონსტანტინეპოლის კეისართა და პატრიარქთა კატალოგი“

ნიკიფორე ქსანთოპულოსის ცნობები ქართლის მოქცევაზე

მართალია, ნიკიფორე ქსანთოპულოსის „საეკლესიო ისტორია“¹ ორიგინალური ნაშრომი არაა და იგი X საუკუნის უცნობი ავტორის თხზულების გადამუშავებულ ვარიანტს წარმოადგენს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ჩვენთვის მაინც საინტერესოა ის ცნობები, რომელთაც გადმოგვცემს ნიკიფორე ქართლის მოქცევის შესახებ, რადგან ავტორი თვითონ წერს თავისი ისტორიის პირველ წიგნში, რომ იგი იცნობს, სხვა შრომებს შორის, ერმია სოზომენეს, სოკრატე სქოლასტიკოსსა და თეოდორიტე კვირელს. აშკარაა, რომ მისთვის (ან X საუკუნის ანონიმისათვის) ცნობილი იყო, თუ რა ეწერა ამ ისტორიკოსების შრომებში ქართლის მოქცევაზე. მიუხედავად ამისა, მაინც არის ნიკიფორეს „ისტორიაში“ თავისებური ცნობები. ასე, მაგალითად:

1) არც ერთ სხვა ავტორს არ უწერია, რომ იბერთა ტომი ცხოვრობს არმენიის უშინაგანეს მხარეებში» (ὁὗτοι δὲ τὸ ἔθνος τῆς αὐτῆς γῆς Ἰβηριῶν). შეიძლება ადამიანს ეფიქრა, რომ ამ ტექსტის ავტორს ხელთ ჰქონდა ისეთი წყარო, რომელიც ერთმანეთში ვერ არჩევდა არმენიის მხარეებს პონტოს მხარეებიდან, ჩავუკვირდეთ უფრო ყურადღებით ტექსტს:

იბერთა ტომი ცხოვრობს არმენიის უშინაგანეს მხარეებში, რომლებიც მიმართული არიან ჩრდილოეთისკენ და ევქსინის პონტოსკენა. ბერძნულ ტექსტში სწერია *πρὸς τὸν Ἐνδέσπον... τὸ πόν.* გამოთქმა *Ἐνδέσπον τὸ πόν*, საერთოდ, არ გვხვდება, აქ უნდა იყოს, ჩვენი კონიექტურით, *Ἐνδέσπον πόντῶν*. მაშასადამე, ავტორი ამბობს, რომ იბერთა ტომი ცხოვრობს არმენიის იმ უშინაგანეს მხარეებში, რომლებიც ჩრდილოეთით არის (ივულისხმება არმენიის ჩრდილოეთით) და შავი ზღვისკენ.

როგორც ჩანს, ამის დამწერს ხელთ აქვს ისეთი წყარო, რომელიც კარგად იცნობს ბიზანტიის აღმოსავლეთ საზღვრებზე მდებარე Armenia Prima, Armenia Quarta, რომელთა საზღვარზე აღმოსავლეთისაკენ და ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ მოთავსებულია იბერია, ის იბერია, რომელსაც კოსტანტინე პორფიროგენეტი (X საუკუნეში) იცნობს როგორც არტანუჯის იბერიას. მეათე საუკუნეში, რასაკვირველია, მოსალოდნელია ასეთი გაგება იბერიისა (მაგრამ იბერიის მოქცევა ეხება არა არტანუჯის იბერიას). ნიკიფორეს წყაროში ეწერა, ალბათ, ისე, როგორც აქვს სოზომენეს: *ὁὗτοι δὲ τῆς*

ἸΑρμενίων ἐνθάδεσιν παρὰς ἄρχασις „ცხოვრობდა არმენიელთა ქვეყნის იქით, შიგნით, ჩრდილოეთისაკენ“.

2) მივაქცევთ ყურადღებას იმასაც, რომ ნიკიფორე იცნობს იმ შეხედულებას, რომ ქართლის იბერები „არიან ისპანიის იბერთაგან გადმოსახლებული“¹. საგულისხმოა, რომ ეს შეხედულება, რომ ქართლის იბერები ისპანიის იბერთა მონათესავენი არიან, X საუკუნეში ფართოდ არის გავრცელებული. მოვიგონოთ, თუ რას ამბობს იოანე მთაწმიდელი, რომელიც მცირეწლოვან ექვთიმესთან ერთად აპირებდა წასვლას ისპანიად... რამეთუ ასმიოდა, ვითარმედ ქართველნი არამცირედნი ნათესავენი და ერნი მკვდრ არიან მუნ (ცხოვრებად იოვანესი და ეფთჳმესი, 1946, გვ. 24).

3) ნიკიფორე ქსანოპულოსთან განსხვავებულია აგრეთვე იმ ავადმყოფი ბავშვის ვინაობა, რომლის დედა სხვადასხვა ქალებთან გზავნის მოსარჩენად ბავშვს და რომელსაც ბოლოს ტყვე-ქალთან (ნინოსთან) მიიყვანენ განსაკურნავად. სხვა ისტორიკოსთა ცნობით, ეს ავადმყოფი ბავშვი იყო შვილი ერთი სოფლელი დედაკაცისა; ნიკიფორეს გადმოცემით კი იგი არის მეფის შვილი (ე. ი. შირიანისა და ნანას შვილი). ნიკიფორეს შრომაში ასეთი ვარიანტი შემთხვევითი კი არ არის; ეს არის მისი ძირითადი კონცეფცია, შემუშავებული გარკვეული მოტივებისა და დაგეგმვის შედეგად. შემდეგ პარავრაფში ნიკიფორე გარკვევით იმეორებს იმავე კონცეფციას: „ცოტა ხნის შემდეგ მან (ტყვე-ქალმა) გადაარჩინა თვით ის ქალი, ბავშვის დედა, რომელიც შეპყრობილი იყო უკურნებელი სენითა“.

4) ჩვენს ყურადღებას იპყრობს ის გარემოებაც, რომ ნიკიფორე იხსენიებს „ლოგოსებს“: „დედოფალმა მასზე მომხდარი გავლენის წყალობით (ე. ი. რომ იგი განიკურნა უკურნებელი სენისაგან) შეიცნო სიტყვათა ჭეშმარიტება: τὰ λήμθηξ δὲ αὐγὸν τὰν ἐν λὰ γ α ν“.

5) საგულისხმოა ისიც, რომ, როდესაც ნადირობის დროს ბურუსი ჩამოწვა, მეფემ ლოცვა-ვედრებით მიმართა „მშობლიურ ღმერთებს“ (τὸν δὲ π α τ ρ ὶ ο υ ς ἔπαρελκεῖτο φειδῶς). სხვა ისტორიკოსებსაც აქვთ აღნიშნული ეს გარემოება, ხოლო ამ ღმერთებს „მშობლიურს“ მხოლოდ ნიკიფორე უწოდებს.

სოკრატე წერს: მიმართა ღმერთებს, რომელთაც ის თაყვანს სცემდა (τὸν δὲ φειδῶς ἔπαρελκεῖτο, ἰνῆ ἔσθεβεν).

¹ საჭიროდ ვთვლით აღნიშნოთ, რომ საეკლესიო ისტორიკოსთაგან მხოლოდ სოკრატე სქოლასტიკოსია, რომ იცნობს ქართლის იბერთა და ისპანიის იბერთა ნათესაობას (ἀποικοὶ δὲ εἰσὶν Ἰβήρων τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ) და იმასაც რომ სწული ბავშვი მეფის შვილი იყო.

'ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Liber VIII, caput XXXIV

Περὶ τῶν Ἰβήρων, ὅπως
εἰς τὴν εὐσεβῆ πίστιν
ἐφωθῆγηθήσαν

VIII, 34

იბერთა შესახებ, თუ როგორ
იქნენ ისინი წარმართებული
სათნო სარწმუნოებისთვის

Ὡσπερ δὲ καὶ Ἰβηρες: ἔθνος
δὲ τοῦτ' ἐβάρβαρον τε καὶ μαχι-
μώτατον, τὰ Χριστιανῶν κατησ-
πάσαντο, Κωνσταντίνου τὴν αὐτο-
κράτορα Ῥωμαίους διέποντος.
Οἶκετ' δὲ τὸ ἔθνος τοῦτο τὰ ἐνδὲ-
τερα τῆς Ἀρμενίας πρὸς Ἄρκτον
καὶ πρὸς τὸν Εὐξείνιον ἀπονεύον-
τα πόντον¹, ἀποικοὶ ὄντες τῶν ἐν
Ἰσπανίᾳ Ἰβήρων. Ἠγήσατο δὲ
τῆς θρησκείας αὐτοῖς γυνή τις
αἰχμαλώτος· ἢ τὰ τε ἄλλα καὶ
σώφρων οὖσα, οὐδ' ἐν αἰχμαλω-
σίᾳ καθυφῆχέ τι τῆς φιλοσόφου
δαιότης, καὶ τῆς θεοσεβῶς πολι-
τείας. Νύκτωρ γὰρ καὶ μεθ' ἡμέ-
ραν πολλὴν τινα ἀσκησιν ἐπεδείκ-
νυτο· βαθεῖα τε συνέλξη νηστεία,
καὶ συντόνοις ἐκέχρητο προσευ-
χαῖς. Οἱ δὲ βάρβαροι τὸ ξένον
τῆς δαιότης ὁρῶντες ἐθαύμαζον
τὰ πραττόμενα, καὶ ὅτου χάριν
τοιαῦθ' αἰρεῖται διεπυθάνοντο.
Ἡ δ' ἀφελῶς οὕτως καὶ ἀπλῶς
οὕτω χρῆναι σέβειν Χριστὸν τὸν
τοῦ θεοῦ υἱὸν εἰσηγεῖτο. Οἱ δὲ
ἀκούοντες τὸ τε ὄνομα καὶ τὴν
θρησκείαν τοῦ τιμαμένου, ἐν
ἐκπλήξει πεποίηοντο.
ἀρῖς σαჭῖრო. თავყანის საცემელის სახელი და რწმენა რომ ესმო-
დათ, დიდს გაკვირვებას ეძლეოდნენ.

ასევე იბერებიც; ეს ტომი
ბარბაროსია და მამაცად მებრ-
ძოლო; მათ მიიღეს ქრისტიანთა
სარწმუნოება, როდესაც რომა-
ელთა თვითმპყრობელი იყო კონ-
სტანტინე. ეს ტომი ცხოვრობს
არმენიის უშინაგანეს მხარეებში,
რომლებიც მიმართული არიან
ჩრდილოეთისაკენ და ევქსინის
პონტოსკენ; ისინი არიან ისპა-
ნიის იბერთაგან ვადმოსახლებულ-
ნი. მათი წინამძღოლი სარწმუ-
ნობის საქმეში იყო ერთი ტყვე-
ქალი. ეს ქალი სხვა რამეებშიაც
სათნო და უზადო იყო და ტყვეო-
ბაშიც არ შეუწყვეტია ბრძნული
წესები და ღვთივსათნო ქცევა.
ლამითაც და დღისითაც დიდს გან-
დევილობას ამჟღავნებდა: ღრმა
მარხულობას მისდევდა და გა-
მუდმებულად ლოცულობდა. ხო-
ლო ბარბაროსები რომ ხედავ-
დნენ ცხოვრების უცხო წესს,
უკვირდით მათ ეს ამბავი და
კითხულობდნენ, თუ რის გულის-
თვის რჩეობდა ის ასეთ ცხოვ-
რებას. ის კი ეუბნებოდა, რომ
ღმერთის ძის, ქრისტეს, თავყა-
ნისცემა სწორედ ასე მარტივად

¹ ἑπόνον codd., πόντον ხვ. კონიექტურა.

Τούτων γινομένων, συνέβαινε τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν ἔτι νήπιον ὄντα δεινῶς ἀσθενεῖν. Ἔθει δὲ τινι ἐγγωρίῳ τὸν παῖδα ἢ μήτηρ παρὰ ταῖς ἄλλαις ἐπειπε γυναιξίν, ὡς ἂν γ' εὐπόριστος ἢ τοῦ κáινοντος ἀπαλλαγῆ γένηται.

Ὡς δὲ περιαχθεὶς ὁ παῖς ὑπὸ τῆς τροφῆς, οὐδαμῆ τὴν ἀπαλλαγὴν εὗρισκε, τέλος ἐπὶ τὴν αἰχμάλωτον ἄγεται. Ἡ δὲ παρουσίᾳ πολλῶν οὐδὲν τῶν ἐξ ἕλης ἐπιπλάστων φαρμάκων προσήγε· μηδὲ γὰρ εἰδέναι διατείνεται· ἀνακλίναςα δὲ κατὰ τὸ ἐκ τριχῶν ἐκείνη προσὸν διερρηκτὸς ἕφασμα, ἀπλοῦν προσήγεν αὐτῇ φάρμακον, τὴν κλησιν ἐκείνη ἐπάρθουσα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ ἦδη τεθνῆξεν· ἀποδοκῶμενος παραχρημα, γενομένης εὐχῆς, ἐξάντης ἦν τοῦ δεινοῦ. Ἐξ ἐκείνου δ' ἐν φήμαις ἦν ἡ γυνή, γνῶριμὸς τε τῆ μητρὶ καθίστατο τοῦ παιδός, καὶ ταῖς ἄλλαις γυναιξὶ τῶν βαρβάρων.

განთავისუფლდა განსაცდელისაგან. ამ დროიდან ამ ქალმა სახელი გიოთქვა, ცნობილი გახდა როგორც იმ ბავშვის დედისათვის, ისე ბარბაროსთა სხვა ქალებისათვისაც.

Ὁ δὲ παλῆρ δ' ἰσχυρότερον καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν μητέρα τοῦ παιδός ἀνιάτη πάθει γενομένην κατάρχετο τὸν ἴσον τρόπον διέσωσεν· παρήγει τε τοῦ λοιποῦ ἐκείνη τὸ σέβας νέμειν καὶ τὴν χάριν ἔχειν, ὅς τῶν ἀγαθῶν ἔστι πρύτανις καὶ τῆς ἀληθείας ὑγείας

ანასობაში მოხდა შემდეგი: მძიმედ გახდა ავად მეფის ძე, ჯერ კიდევ ნორჩი. ადგილობრივი ჩვეულებისდა მიხედვით დედამ გაგზავნა ბავშვი სხვა ქალებთან, რათა უფრო ადვილი გამხდარიყო ავადმყოფის მორჩენა.

მის შემდეგ რაც დიძამ ბავშვი შემოატარა სხვადასხვა ქალებთან და ვერსად პოვა მოსარჩენი საშუალება, ბოლოს ტყვე-ქალთან მოიყვანა იგი. ბოლო ამას, მრავალთა თანდასწრებით, არავითარი ნივთიერი წამლებისაგან შეზავებული რამ არ გამოუყენებია, არც ამბობდა ვიცი ასეთი რამო; მან ვახვია ბავშვი ბალნისაგან მოქსოვილ სამოსში, რომელიც ზედ ქტონდა და რომელიც უკვე დამდნარი იყო, და მის მიმართ იხმარა უბრალო წამალი: შეულოცა მას ქრისტეს სახელით. და ის, ვინც უკვე სასიკვდილოდ იყო განწირული, უცებ, როგორც კი ლოცვა იქნა შესრულებული ტყვე-ქალის მიერ,

დაარჩინა თვით ის ქალი, ბავშვის დედა, რომელიც შეპყრობილი იყო უკურნებელი სენით, მთარჩინა იმავე წესით. ბოლოს, კიდევ დაარწმუნა სათნოება გამოიჩინა და მაღლი შეეწირა იმისათვის, ვინც არის სიკეთეთა

ცოტა ხნის შემდეგ მან დაარჩინა თვით ის ქალი, ბავშვის დედა, რომელიც შეპყრობილი იყო უკურნებელი სენით, მთარჩინა იმავე წესით. ბოლოს, კიდევ დაარწმუნა სათნოება გამოიჩინა და მაღლი შეეწირა იმისათვის, ვინც არის სიკეთეთა

δοτήρ, καὶ ζώης καὶ βασιλείας
αὐτῆς. Τοῦτον δ' εἶπαι Χριστόν,
τὸν ἀληθινὸν Λόγον. Ἐπειτα καθ'
ἐκάστην φοιτῶσα, τὰ ῥωστικὰ
τῆς εὐσεβείας προσήγεν αὐτῇ
φάρμακα. Ἡ μὲν οὖν βασίλις,
πειρᾶ τοῖς ἐπ' αὐτῇ γεγενημένοις
τάληθές διαγνοῦσα τῶν Λόγων,
τὰ Χριστιανῶν ἐπρέσβευεν ἤδη,
καὶ ἐν ὑπερβαλλούσαις τὴν ἀνθρώ-
πον ἦγε τιμαίς·

Βασίλις δὲ τὸ τάχος καὶ τὸ
τῆς ὑγείας φάρμακον παρὰ τῆς
γαμετῆς μαθὼν, δῶροις ἀμείβεσ-
θαι ἤθελεν. Ἐκείνη δὲ μὴ δεῖν
αὐτοῦ χρημάτων ἔλεγεν· ἔχειν
γὰρ ἀρκούντα πλοῦτον Χριστόν·
καὶ γ' ἐν δῶροις εἶναι μεγάλους
εἶγε καὶ αὐτοὶ ἔλονται ἐπίσης
θρησκείαι. Ταῦτα λέγουσα, ὅπι-
θεν τὴν δόσιν, ἀβράν γε οὐσαν,
ἀνέπεμπεν.

Ἐνῆγε δὲ αὐτὸν ἡρέμα πως
τὸ ἐς ἐκείνου ἢ γαμετῆ, παρα-
πειθούσα τὴν καλὴν ἀπάτην κατ'
ἀντίπαλον τῆ Εὐα διακαυμένη·
ὑπετίθει γὰρ σέβειν ὅν ἢ γυνὴ
καταγγέλει θεόν, μέγαν τε ὄντα,
καὶ τοῦ ῥήσους ἔχοντα ὅπως ἀν-
θέλωι ποιεῖν· βασιλείας τε ἐν
τῷ καθεστῶτι μέναι, τοὺς τ'
ἀδῶξους ἐπιφανεῖς καθιστᾶν· καὶ
ἐκωνῶν ἔχειν τοὺς μικροὺς ἀθρόον

მიზეზი და მომნიჭებელი კვშმა-
რიტი ჯანმრთელობისა, სიკაცხ-
ლისა და თვით მეუღებისა. ეს
არის ქრისტე, კვშმარიტი სიტყ-
ვა. შემდეგ ყოველ დღე მოდიოდა
და მოჰქონდა მისთვის კეთილ-
სათნობის გამამაგრებელი წამ-
ლები. და, აი, დედოფალმა მასზე
მომხდარი გავლენის წყალობით,
შეიცნო სიტყვათა კვშმარიტება,
ქრისტეანეთა რწმენა შეიწყნარა
და ზეპარბი პატივით აავსო ეს
დედაკაცი.

ხოლო მეფემ შეიტყო თუ არა
თავისი ცოლისაგან ჯანმრთელო-
ბის წამლის სწრაფი მოქმედების
შესახებ, მოინდომა დაესაჩუქრე-
ბინა ტყვე-ქალი. მაგრამ მან გა-
ნუცხადა—შენი ფული არ მჭირ-
დებაო: მე მაქვს საკმარისი სიმ-
დიდრე—ქრისტეო; დიდი საჩუ-
ქარი იქნება ჩემთვის, თუ თქვენ
იმავე სარწმუნოებას აირჩევთო,
ეს თქვა და უკან გაუგზავნა მე-
ფეს საჩუქარი, რომელიც კარგა
დიდი იყო.

ამ დროიდან მოკიდებული
მეუღლე ნელ-ნელა უჩინებდა
მას [ე. ი. მეფეს] და უნერგავდა
ლამაზ ცთუნებას საწინააღმდე-
გოდ ევას ცთუნებისა: სახელ-
დობრ, ურჩევდა თაყვანი ეცა
იმისთვის, ვისაც ტყვე-დედაკაცი
ღმერთად აცხადებდა, რომელიც
იყო დიდი და რომელიც აღვი-
ლად აკეთებდა იმას, რასაც მო-
ისურვებდა: სამეფოებიც არსე-

μεγάλους ποιεῖν, κἄν τοῖς θεοῖς; θεασάσθαι.

ნოპყავს; მას შესწევს ძალა მცირენი სწრაჲად განადიდოს და სახი-
თათო მღვგომარეობაში მყოფენი გადაარჩინოს.

Εὐ τοῖσιν οὕτω λεγούσης τῆς
γυναίκος, ὁ τῆς Ἰηηρίας ἡγού-
μενος ἐμαλλάσσετο μὲν τοῖς λό-
γοις· ἀμφίβηλος δ' ἦν, ὑπειθόμε-
νος ναοτερῆσιν, ἀνθούμενος; τε
ἄλλως μεταλλάσσειν τὰ πάτρια.

Καὶ δὲ ποτ' ἐξελθὼν σύντακ
τοῖς ἀμφ' αὐτόν, εἰρήρα. Ὁμίχλη
δὲ τῆς βῆθεις κατὰ γῆθεις τῆς
ἔρεσ, σκότος ἐποῖαι βῆθ'· καὶ
τὸ σῆγρεφῆ; τῆς ἴλης ἀποφρά-
ξαν, γῆτῶ τῆν ἡμέραν εἰργά-
ζετο. Ἀπορος δ' ἦν ἡ θήρα, καὶ
ἡ ὄβος ἀνέξοδος. Δείσαντες δ'
ἕκαστος ἔπη ἔτυχαν ἐσκαδῆνυνο. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ βῆσλεῦς ἄλω-
μενος μόνος, τοῖς πατρίους ἐπε-
καλεῖτο θεῶν.

Ἔ; δ' ὀβῆν ἦπτον ἦν τὸ θεῖ-
νόν, οἷα φῆσαι γίνεσθαι, ἀπρο-
δοκῆτοῖς ἐμπασών, τὸν τῆς ἀίχμα-
λώτῶν ἐνενοῖ; ἑσόν· καὶ κατὰ
νοῦν τὸν λοιπὸν σέβειν ἕκῆνον
θενοσεῖτο, εἰ τὸ παρόν γε θεῖαθρά-
σαι κακόν.

Ταῦτ' εἰ; νοῦν βῆλλομένῳ, τὸ
μὲν σκότος εἰθῆ; ἕλῆετο λαμῆρῶ
δ' αἰθῆρα μετῖβῆλλε, τῆς ἀκτι-
νος πρῶσβῆλλοῦσης; τῆ ἴλης.

ბულ მღვგომარეობაში რჩებიან
და უღირსნიც სააშკაროოზე გა-
ნადიდოს და სახი-
თათო მღვგომარეობაში მყოფენი გადაარჩინოს.

ტყვე-ქალი რომ ასე ამბობდა,
იბერიის წინამძღოლი თანდათან
ლმობიერი ხდებოდა ამ სიტყვე-
ბის გავლენით: ხოლო მანაც მერ-
ყეობდა, ეკვით უყურებდა საიხ-
ლეს და ვერ ბედავდა მშობლიუ-
რი სარწმუნოება შეეცვალა.

და, აი, ერთხელ [ქალაქ გა-
რეთ] გავიდა თავისი ამალით სა-
ნადიროდ. რალაც სქელი ნისლი
ჩამოწვა მთებიდან და დიდი სი-
ბნელე ჩამოვარდა: უღრანი ტყვეც
აბრკოლებდა: დღეს ღანველ ატყვე-
და. შეუძლებელი იყო ნადირობა,
გზაც აღარ ჩანდა სასიარულოდ.
მხლებლებს შეეშინდათ და თი-
თოეული სადაც მოხვდა, დაიქ-
საქსნენ. აგრეთვე მეფეც მარ-
ტოდ-მარტო აღმოჩნდა და მშობ-
ლიურ ღმერთებს მოუწოდებდა
დასახმარებლად.

რადგან [ამ ლოცვა-ვედრები-
დან] არაფერი გამოვიდა, რო-
გორც ხდება ხოლმე, როდესაც
მოულოდნელად უბედურება და-
ატყდებათ, მეფეს გაახსენდა იმ
ტყვე-ქალის ღმერთი; და გონე-
ბაში გაივლო: ამიერიდან მას
ვცემ თაყვანს, თუ ახლანდელ
უბედურებას აპაცდენსო.

ეს რომ ვაიტარა გონებაში,
წყვლიადი მაშინვე გაქრა; მბრწყი-
ნავმა ცამ გამოანათა და ტყეს
სტყორცნა შექი.

Καὶ χαίρων ἐπὶ τὸν οἶκον ἔλθῶν, τῇ γυναικὶ τὸ συμβᾶν ἠδέως κατέλεγε. Καὶ αὐτίκα τὸ γύναιον μετεστέλλετο· καὶ τίνα τρόπον θρησκεύειν θερμότερον ἦται διδάσκεισθαι. Τῆς δ' εἰσηγουμένης, ὅσα γε ἦν εἰκὸς λέγειν, τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀθροίσας, ἐπὶ κοινοῦ τῷ πλήθει δημηγορῶν, τὰς διὰ τῆς αἰχμαλώτου γεγενημένας τῷ ἐκείνου οἴκῳ εὐεργεσίας ἐξηγγελλε. Μήπω δὲ μνηθεὶς τὰ τοῦ δόγματος, τοῖς ὑπηκόοις μετεδίδου τὰ τῆς βουλῆς· καὶ ἄρῶν τὸν Χριστὸν ὁμοῦ σέβειν φιλοτίμως ἤρουοντο.

ბის წესებს, მაგრამ ქვეშევრდომებს მოახსენა თავისი სურვილი: და იმათაც მყის ათრხიეს დიდის სწრაფვით ქრისტეს თაყვანისცემა.

Καὶ τάχος ὅσον τῆς γυναικὸς τὸ σχῆμα διαγραφάσης, ἐκκλησίαν ἀνίστων περιφανῆ. Κάκεινος μὲν τοὺς ἄνδρας, ἡ δὲ γυνὴ σὺν τῇ αἰχμαλώτῳ τὰς γυναίκας σπουδαίως ἐπὶ τὴν θρησκείαν ἐνήγγον.

როდესაც მეფე გახარებული შინ დაბრუნდა, სიამოვნებით უამბო ცოლს ყველაფერი, რაც გადახდა. და მაშინვე ის დედაკაცი დაიბარა. და დაბეჯითებით მოსთხოვა ესწავლებინა, თუ რა წესით იყო საჭირო ღვთის თაყვანისცემა. როდესაც [იმ ქალმა] განმარტა, თუ რა იყო საჭირო რომ ეთქვათ, მეფემ შეკრიბა თავისი ქვეშევრდომები, სიტყვით მიმართა ხალხს კრებაზე და განუცხადა, თუ რა კეთილი საქმეები უყო ტყვე-ქალმა მისი ოჯახს. თუმცა ის ჯერ კიდევ არ იყო ზიარებული ახალი სარწმუნოების

და მაშინვე, როგორც კი ტყვე-ქალმა გეგმა დაუხაზა, ბრწყინვალე ეკლესია ააგეს და მეფემ ვაჟაკები, ხოლო მისმა მეუღლემ ტყვე-ქალთან ერთად დედაკაცი დიდის მონდომებით [ახალ] სარწმუნოებას აზიარეს.

და მაშინვე, როგორც კი ტყვე-ქალმა გეგმა დაუხაზა, ბრწყინვალე ეკლესია ააგეს და მეფემ ვაჟაკები, ხოლო მისმა მეუღლემ ტყვე-ქალთან ერთად დედაკაცი დიდის მონდომებით [ახალ] სარწმუნოებას აზიარეს.

Περικύκλω δὲ καὶ περιβόλον ἔβαλον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς κίονας σχοινοῖς δὴ τισιν ἀνιμῶντες ταῖς βάσειν ἤδραζον, ὁ μὲν πρῶτος καὶ δεῦτερος κίων εὐπετῶς κατὰ χάραν ἐγένετο· τῷ δὲ τρίτῳ δυσχερῆς ἦν καὶ ἐργῶδης ἡ στάσις. Οὐτε γὰρ ἐπήρκει τέχνη τῷ μηχανήματι, οὐτε μὴν τῇ βίαι τῶν ἐλκόντων ὑπήκοος ἦν, καὶ ταῦτα πολλῶν ἐφελκόμενων τοῖς μηχανήμασι·

გარშემო გალავანიც შემოართყეს. ხოლო როდესაც სვეტები რალაც თოკებით ზევით ასწიეს და საფუძვლებზე დაუშვეს, ერთი სვეტი და მეორე სვეტი მაშინვე დაეშვნენ თავიანთ ფუძეებზე; ხოლო მესამის დაშვება თავის ადგილას ძნელი და მძიმე შეიქმნა. არც მანქანური საშუალება გამოდგა, ვერც მორეველთა ძალას დაემორჩილა: ბევრნი იყვნენ, რომელნიც მანქანებით ათრევდნენ [ამ სვეტს].

‘Ὡς δ’ ἐπεγένετο νύξ, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες οἰκάδε ἦσαν· μόνη δὲ ἡ αἰχμαλώτος τῷ χώρῳ παρέμενεν, εὐχαις ἰλουμένη τὸ θεῖον, ὡς ἂν εὐχερῆς ἡ στάσις τῷ κίονι γένοιτο. Ἄχρι γὰρ τοῦ μέσου ὀρθωθεῖς, ἐγκάρσιος ἔμενε, τῆς ἄλλης ἀρχῆς προσερισθείσης τῆς καὶ πάμπαν ἀκινήτου μενούσης. Τοῦτο δὲ προυχῶρει, ἴν’ ἤ τοις Ἰβηρσι τὰ πρότερα βέβαια καὶ τὰ περὶ τὸ θεῖον μάλλον ἐν ἀσφαλεῖ κατασταίῃ. Περὶ γὰρ τὴν ἕω εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἰόντες, θαυμάσιον οἶον καὶ ὄνειρῳ προσειοῦδος ἀντικρυς καθεώρων. Ὁ γὰρ πρὶν ἀκίνητος κίων ὀρθὸς ἦν σμικρῷ διαστήματι, ὑπεράνω τῆς ἰδίας βάσεως αἰωρούμενος. Ἐν ἐκπλήξει δὲ πάντων γεγενημένων, καὶ τὸν Χριστὸν μόνον ἀληθινὸν ὁμολογούντων θεόν, ἐπ’ ὄψει πάντων ἡρέμα διολισθήσας αὐτόματος, καὶ κρείττον τέχνης προσηρμύσθη τῇ βάσει. Ἐπειτα δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κίονες εὐχερῶς ἐστηρίζοντο.

ვისთავად ჩამოცოცდა და უფრო საფუძველს მიერთო. შემდეგ დანარჩენი სვეტებიც ადვილად მოერგო.

Οἱ δ’ Ἰβηρες ἐντεθεὶν σπουδῇ τῇ πάσῃ τὸ ἔργον ἐτέλουν. Ἰποτιθείσης δὲ τῆς αἰχμαλώτου πρέσβεις πέμποντες Κωνσταντῖνῳ, σπονδὰς ἤτουν, καὶ συμμαχεῖν ἤρουντο Ῥωμαίοις. Ἄνθ’ ὧν ἱερέας καὶ Θεοῦ λειτουργοὺς τῷ ἔθνει ἐδέοντο καθίσταῖν. Ἦν δὲ πρέσβεων ἐπὶ κοινῶν τὰ παρ’

რომ დაღამდა და სხვები ყველანი სახლებში წავიდ-წამოვიდნენ, მხოლოდ ის ტყვე-ქალი ადგილზევე დარჩა და ლოცვით ევედრებოდა ღვთაებას, რათა გაეადვილებინა სვეტის დადგმა თავის ადგილას. შუამდე, რომ გაიმართა, მოღრეცილად დარჩა. ხოლო როდესაც მეორე ბოლო მიუსწორეს, პირველიც მთლად უძრავად დარჩა. ეს რომ მოგვარდა [ამან შეუწყო ხელი იმან], რომ იბერთათვის წინათ მომხდარი უეჭველი გამხდარიყო და ღმერთის რწმენაც უფრო მტკიცედ დადგენილიყო. რომ გათენდა და ეკლესიაში მოვიდნენ, დაინახეს რაღაც საკვირველი და პირდაპირ სიზმრის მსგავსი რამ: წინათ რომ უძრავად იყო სვეტი, [ახლა] პირდაპირ იყო, ოდნავ დაშორებული, ზედ საკუთარ საფუძველზე დაკიდებული. ყველანი განცვიფრებამ მოიცვა, და ერთად-ერთ ჰეშმარიტ ღმერთად მხოლოდ ქრისტე აღიარეს, ყველას დასანახავად ნელ-ნელა თავუკეთ, ვიდრე მანქანებით, თავის ხოლო იბერებმა შემდეგ მთელი თავისი სწრაფვით საქმე ბოლომდე მიიყვანეს. შემდეგ ტყვე-ქალის რჩევით ელჩები გაგზავნეს კონსტანტინესთან და სთხოვდნენ ზავს და რომაელებთან მოკავშირეობას ირჩევდნენ. სამაგიეროდ სთხოვდნენ დაედგინა [იბერთა] ტომისთვის მღვდელნი-

ბოლო იბერებმა შემდეგ მთელი თავისი სწრაფვით საქმე ბოლომდე მიიყვანეს. შემდეგ ტყვე-ქალის რჩევით ელჩები გაგზავნეს კონსტანტინესთან და სთხოვდნენ ზავს და რომაელებთან მოკავშირეობას ირჩევდნენ. სამაგიეროდ სთხოვდნენ დაედგინა [იბერთა] ტომისთვის მღვდელნი-

ἐκείνους γινόμενα διεκθόντων, καὶ ὡς ἔτοιμοι εἰς πανδημίαν σέβειν Χριστὸν τὸ πᾶν ἔθνος, ὑπερφυῶς ἦδετο βασιλεύς· καὶ τάχος θσον ὀπίσω ἀνέπεμπε τοὺς πρέσβεις τὰ κατὰ γνώμην ἐκείνους ἀπαντα διαπεπραγμένους.

რაც შეიძლებოდა მალე უკანვე გაგზავნა ელჩები: შესრულა ყველაფერი, რასაც ისინი მოითხოვდნენ.

Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον Ἰβήρες τὸ κατὰ Χριστὸν ἠσπάσαντο κήρυγμα· καὶ εἰσέτι νῦν προΐόντι χρόνῳ ἐπιμελῶς ἐξέχονται τοῦ σεβάσματος (Migne, PG 146, 125—129).

და ლეთისმსახურნი. როდესაც ელჩებმა საჯარო კრებაზე უამბებს ყველაფერი, რაც მათთან მოხდა, და რომ მთელი ხალხი მზად იყო საყოველთაოდ ეცნო: ქრისტეს თაყვანისცემა, მეფე ძლიან ნასიამოვნები დარჩა; და აი, ამგვარად მოხდა, რომ იბერებმა მიიღეს ქრისტეს მოძღვრება. ამდენი ხანი გავიდა და დღემდე დიდი სწრაფვით მისდევნენ ქრისტეს თაყვანისცემას.

ევაგრი პინტოელი

Περὶ Ἐθαγρίου τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ

XI, 42. Μετὰ γε μὴν τὸν Σύρον Ἐφραΐμ ἐπισημοτάτῳ ἐγενέσθη καὶ τὴν κατ' ἄμφω φιλοσοφίαν Δίδυμος ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Ἐθαῖριος ὁ Αἰγύπτιος. Ἄλλὰ περὶ μὲν Διδύμου, τίς τε ἦν, καὶ ὅσα συγγράμματα καταλέλοιπεν, ἐν τῇ ἐνάτῃ μοι διείληπται τῶν ἱστοριῶν· περὶ δὲ Ἐθαγρίου βραχεία διεξελθεῖν δίκαιον, εἰ καὶ ἄμφω περὶ τὸ ὑγιὲς τῆς πίστεως δόγμα χωλαίνοντες ἦσαν, καίπερ πλείστα λόγων βέλγη κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἀφιέντες ἐχθρῶν. ლობდენ, მაგრამ მეტი წილი თავიანთ სიტყვათა ისრებისა გასროლილი აქვთ კეშმარიტების მტრების წინააღმდეგ.

Οὗτος ἐξ Ἰβήρων εἰλκε τὸ γένος, οἱ περὶ τὸν Ἐὐξείνον οἰκοῦ-

ევაგრი ფილოსოფოსის შესახებ, მისი ცხოვრებისა და ყოფაქცევის შესახებ

XI, 42. ეფერემ ასურის შემდეგ ყველაზე უფრო შესანიშნავი იყვნენ ფილოსოფიის ორივე დარგში დიდიმოს ალექსანდრიელი და ევაგრი ეგვიპტელი. მაგრამ დიდიმოსის შესახებ—თუ ვინ იყო ის და რა თხზულებები დაგვიტოვა—ამაზე მე მოთხრობილი მაქვს „ისტორიების“ მეცხრე წიგნში; ხოლო ევაგრის შესახებ კი მართებული იქმნებოდა მოკლედ [მაინც] შეამზნა. თუმცა ისინი ორივენი სარწმუნოების სალი დებულების მიმართ კოჭლით იბერთაგან, რომლებიც

ეს იყო თავისი შთამომავლობით იბერთაგან, რომლებიც

თ. πάντων. Σοφός δὲ λίαν καὶ ცხოვრობენ ევქსინის პონტოს
 ἔλλόγιμος ὁ ἀνὴρ ἐγεγύνα: καὶ მიდამოებში. იყო კაცი ბრძენი
 λεπτός μὲν νοῆσαι, φράσαι δὲ τὸ და ბრწყინვალე; დახვეწილი იყო
 νοῆθὲν καὶ λίαν θεϊνός (Migne, კჳუით, ხოლო ნააზრევის გამო-
 PG, 146, 717). ჟქმაში იყო მეტად მკაცრი.

ნიკიფორე ქსანთოპულოს ცნობები ევგარი პონტოელის შესახებ

1958 წლის აპრილში აკად. კ. კვეციანი აკადემიის ერთ-ერთ სხდო-
 მაზე საჯარო მოხსენება წაიკითხა „მეოთხე-საუკუნის უცნობი ქართ-
 ველი მწერალი“, რომელმაც ფართო გამოხმაურება ჰპოვა როგორც
 თვით იმ სხდომაზე. ისე შემდეგაც ჩვენს პრესაში და აგრეთვე უცხოე-
 თის სამეცნიერო პრესაშიც.

ზედმეტი არ იქნება, თუ შეითხველებს გავაცნობთ ამ, აქამდე უცნობ
 ქართველს, რომელიც IV საუკუნეში წამყვან როლს ასრულებდა ბიზან-
 ტიის საზოგადოებრივი აზრის მოძრაობაში.

ამ გამოჩენილ მოღვაწეზე ბევრს ლაპარაკობენ თვით ბიზანტიაში
 ჯერ კიდევ IV—VI საუკუნეებში. შემდეგ საუკუნეებშიც აგრეთვე დიდი
 მითქმა-მოთქმაა მის მოღვაწეობაზე, მის პიროვნებაზე. მის ეროვნებაზე.

შევვიძლია დავიწყოთ XIV საუკუნის ისტორიისათ, ნიკიფორე
 ქსანთოპულოსით. ის თავისი ისტორიის XI წიგნში ამბობს:

„ეფრემ ასურის (IV საუკ.) შემდეგ ყველაზე უფრო შესანიშნავი
 იყვნენ ფილოსოფიის ორივე დარგში დიდიმოს ალექსანდრიელი და
 ევგარი ეგვიპტელი. მაგრამ დიდიმოსის შესახებ—თუ ვინ იყო
 ის და რა თხზულებები დაგვიტოვა—ამაზე მე მოთხრობილი მაქვს.
 „ისტორიების“ მეცხრე წიგნში; ხოლო ევგარის შესახებ კი მართებული
 იქნებოდა მოკლედ მაინც ვეამხნა. თუმცა ისინი ორივენი სარწმუნოე-
 ბის საღი დებულების მიმართ კოჭლობენ, მაგრამ მეტი წილი თავიანთ
 სიტყვათა ისრებისა გასროლილი აქვთ ჰერმეტიკების მტრების წინა-
 აღმდეგ.“

„ევგარი იყო თავისი შთამომავლობით იბერთაგან,
 რომლებიც ცხოვრობენ ევქსინის პონტოს მიდამოებ-
 ში. იყო კაცი ბრძენი და ბრწყინვალე, დახვეწილი იყო
 ჰკუით, ხოლო ნააზრევის გამოთქმაში იყო მეტად
 მკაცრი“.

ასე ახსიათებს ევგარის XIV საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსი
 ნიკიფორე კალისტე ქსანთოპულოსი. ნიკიფორე სწერს ამას იმ დრო-

ბების მიხედვით, რომლებიც მრავლად მოიპოვებოდა წინა საუკუნეების მწერალთა ნაშრომებში. ასე მაგალითად, IV—VI საუკუნეთა მწერლები ხშირად ლაპარაკობენ ევაგრიზე. ეს ცნობები ჩვენ შევვიძლია შემდეგ მუხლებად ჩამოვყალიბოთ:

1) ევაგრი, ბიოგრაფების ცნობით, დაიბადა პონტოს ერთ-ერთ ქალაქში 345 წლის მახლობელ ხანებში მღვდლის ოჯახში. მეორე მხრით ისტორიკოსები აღნიშნავენ, რომ ევაგრი შთამომავლობით იბერიელი იყო (ὁντος ἐξ Ἰβήρων εἰλαε τὸ γένος). ეს ორი ცნობა რომ ერთიმეორეს შევუთანხმოთ და შევეაერთოთ, ადვილად მივიღებთ შემდეგ დასკვნას: ევაგრი პონტოს ერთ-ერთ ქალაქში დაბადებულა, მამა მისი მღვდელი ყოფილა, მაშასადამე, 345 წლისათვის საქართველოს იმ კუთხეში, სადაც ევაგრი დაბადებულა, ქრისტიანობა უკვე კარგა ფესვ-გადგმული ყოფილა, იმდენად ფესვ-გადგმული, რომ ქართველი კაცი მღვდლად ყოფილა.

2) იგივე ბიოგრაფები აღნიშნავენ, რომ ბასილი კესარიელის მიერ ევაგრი ნაკურთხი იყო მელავითნედ (ἀναγνώστης, lector), ხოლო შემდეგ გრიგოლ ნაზიანზელის (თუ გრიგოლ ნოსელის) მიერ — დიაკონად. 381 წლის შემდეგ ის კარგა ხანი ყოფილა კონსტანტინეპოლში, და მერე ეგვიპტეში ცხოვრობდა ბერად, და ამიერიდან გარდაცვალებამდე (400 წლის მახლობელ ხანებში) თავვაშობებით ჰქადაგებდა მონაზვნურ იდეებს. ჰიერონიმე თავის ცნობილ თხზულებაში (De viris illustribus) ევაგრიზე არაფერს ამბობს, ხოლო თავის ერთ წერილში¹ და პელაგის წინააღმდეგ დაწერილ დიალოგის² პროლოგში იხსენიებს მას საკმაოდ უღიერად. ეს იმით აიხსნება, რომ ევაგრი ცნობილი იყო როგორც ორიგენისტი: მას წამოყენებული ჰქონდა ორიგენისტული მოძღვრება სულთა წინასწარი არსებობის შესახებ³. ამ მხრივ უურადლებას იქცევს ნიკიფორე კალისტეს მიერ მოცემული დახასიათება ევაგრის მოღვაწეობისა. ის ამბობს: „თუმცა ისინი (დიდიმონ ალექსანდრიელი და ევაგრი) ორივენი სარწმუნოების საღი ღებულების მიმართ კოჭლობენ, მაგრამ მეტი წილი თავიანთ სიტყვათა ისრებისა გასროლილი აქვთ ჰუმარისტების მტრების წინააღმდეგ“. მაშასადამე, ევაგრი ცნობილი ყოფილა როგორც ერთგვარი მწვალებელი, ამიტომაც იყო, რომ მისი შრომები ლათინურად თარგმნა რუფინუსმა, რო-

¹ Epist. 133, 8.

² Dialogi adversus Pelagum.

³ Praeexistenz der Seelen.

მელიც ორიგენისტი იყო, და ნახევრად პელაგინელი გენადიოსიც ევაგ-
რის მოწიწებით იხსენიებს¹.

3) ევაგრი იმდენად სახელგანთქმული ყოფილა, რომ ნიკიფორე
კალისტე მას იხსენიებს დიდიმოს ალექსანდრიელის გვერდით, როგორც
მის ბადალს, და მასთან ერთად თელის ეფრემ ასურის შემდეგ უვე-
ლაზე უფრო შესანიშნავ მოღვაწედ.

4) ევაგრის შრომები ადრევე ითარგმნა ლათინურად²: უკვე გენა-
დიოს მასილიელმა (V საუკ. მეორე ნახევარი) დაიწუნა ძველი თარგ-
მანი, გადაამუშავა და შეაქეთა ის (ეს ეხება ევაგრის სამ მთავარ ნაშ-
რომს). რადგან ევაგრი ორიგენესთან ერთად ოფიციალურად შეაჩვენ-
ნეს VI საუკუნეში, მისი შრომები ბერძნულ ენაზე დაიკარგა.

5) ნიკიფორე კალისტე ქსანთოპულოსი უჭებს ევაგრის მის სიბრძ-
ნეს და ჭკუას, აგრეთვე ნაზრევის გამოთქმის ოსტატობას.

სამეცნიერო ლიტერატურაში, როგორც ჩანს, დიდი ხანია იწერება
იმის შესახებ, რომ ევაგრი თავისი წარმოშობით იბერიე-
ლია. მაგალითად:

1) სოკრატე სქოლასტიკოსს (V საუკ.) თავის „საეკლესიო ისტო-
რიაში“ რამდენჯერმე ჰყავს მოხსენებული ევაგრი როგორც ავტორი
შრომებისა „მონაზონთა შესახებ“. Migne-ის „პატროლოგიაში“, სადაც
სოკრატეს „საეკლესიო“ ისტორია არის დაბეჭდილი, გამომცემელი
ერთ ადგილას ასეთ შენიშვნას ურთავს. „ევაგრი, მღვდლის შვილი,
წარმოშობილი იბერთა ქალაქიდან, რომელიც ევქსი-
ნის პონტოსთან მდებარეობს, წმ. ბასილის მიერ კესარიის
ეკლესიის მედავითნედ დანიშნული, მისი გარდაცვალების შემდეგ გრი-
გოლ ნოსელის მიერ დაკონად დადგენილი ბრწყინავდა 380 წლიდან.
გრიგოლ ნაზიანზელისაგან საღმრთო წერილის ცოდნა მიიღო, მის
მიერ დაწინაურებულ იქნა კონსტანტინეპოლის ეკლესიის მთავარდიაკვ-
ნად. ამ შემთხვევის გამო რომ ეზიარა მონაზვნურ ცხოვრებას, ამის
შესახებ გადმოგვცემს სოზომენე „საეკლესიო ისტორიის“ VI, 30-ში“
(PG 67, 521 შენიშვნა).

Migne-ი ამ შენიშვნის წყაროდ მიუთითებს: Guil. Cave³, *Histo-
ria*, vol. I, p. 227 et Ant. Pagi⁴ ad ann. 388, n. 16).

¹ RE VI, 832—33, Julicher-ის სტატია.

² ლათინურად უთარგმნია რუფინუსს, იხ. Jordan, *Geschichte der
althristlichen Literatur*. Lpz. 1911, 33. 438.

³ Cave (Guillaume), 1637—1713, ინგლისელი ისტორიკოსი, მისი მთავარი
შრომა: *Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria* (1688), საუკეთესო
გამოცემა ოქსფორდისა (1740—43; 2 vol. in folio).

⁴ Pagi (Antoine), 1624—1690; ბერი, ფრანგი ქრონისტი.

Migne-ის მიერ მოყვანილი ეს შენიშვნა მკვლევარებს მიღებული აქვთ, როგორც ძირითადი წყარო ევაგრის ბიოგრაფიისათვის. შევადაროთ ზემოთ მოყვანილი სიტყვები პაულის RE-ში მოყვანილ ცნობებს.

Migne

Evagrius, presbyteri filius, ex Iberorum urbe quae ad Euxinum Pontum sita est, oriundus, a S. Basilio Ecclesiae Caesariensis lector ordinatus, post eius mortem a Gregorio Nysseno diaconus factus, claruit ab anno 380.

Payly's RE

Euagrius Ponticus, geboren als Sohn eines Priesters in einer kleinen pontischen Stadt wohl um 345. Von Basilius zum Lector, von Gregor von Nazianz (oder Nyssa?) zum Diakonen geweiht, hat er sich nach 381 längere Zeit in Constantinopel aufgehalten.

ისტორიკოსი სოზომენე დაწვრილებით ლაპარაკობს ევაგრის მოღვაწეობაზე თავისი „საეკლესიო ისტორიის“ VI წიგნში (თავი 30) და ამბობს:

Ἐγένετο δὲ τῷ μὲν γένει Ἰβήρων πολίτης πρὸς τῷ καλαυμένῳ Ἐβείῳ πόντῳ.

იგი წარმოშობით იყო იბერი-თა ქალაქიდან, რომელიც [მღებარეობს] ეგრეთწოდებულ ექსინის პონტოს [სანაპიროზე].

კომენტატორი Valesius-ი¹ ამ ადგილის შესახებ წერს;

Ἰβήρων πολίτης. In codice Fuketiano scriptum est πολίτης quemadmodum Christophorus ac Savilius in suis codicibus repererant. Vulgatam tamen lectionem confirmat Palladius cap. 86, his verbis: Οὗτος τῷ μὲν γένει Ποντικός ἦν, πόλιος Ἰβήρων. Ex quo apparet Ibera nomen fuisse urbis in Ponto. Ac fortasse ea est quam Iberam vocat Constantinus Porphyrogenetus, in libro primo *De thematibus*, ubi eam tertiae Cappadociae ascribit. Hieronymus in *Epistola ad Ctesiphontem* hunc Evagrium Ponticum Hyperboritam appellat; corrupte, ni fallor, pro Hyborita. Certe in concilio Chalcedonensi inter episcopos qui subscripserunt, recensetur Uranius Iborensis, provinciae Heleno-

¹ Valois (Henri di), 1603—1676, სამეფო კარის ისტორიკოსი. ცნობილია მისი გამოცემები ვესევისა, სოკრატესი, სოზომენესი, თეოლორიტე კვირელისა და ევაგრისა.

ponti: Et in actione prima eiusdem concilii mentio fit Pauli presbyteri agentis vices Uranii episcopi 'Ιβάρων. Et ita in sequentibus actionibus, licet interdum Latini codices Iberorum vel Imerorum nomen substituant. Inter episcopos quoque provinciae Ponti qui Synodo Constantinopolitanae subscripserunt, recensetur Pantophilus Iberorum. Eadem varietas occurrit in Notitiis Graecis quae leguntur ad calcem *Geographiae sacrae* (Migne, PG t. 67, 1384—1385).

«'Ιβάρων πόλις». ფუკეტის ხელნაწერში სწერია „პოლიტის“ (და არა „პოლიოს“)... გავრცელებულ წაკითხვას მხარს უჭერს პალადიოსი (თავი 86: „ის იყო წარმოშობით პონტოელი, პόλιςაჲ 'Ιβήρων“). აქედან ჩანს, რომ იბერა უოფილა პონტოს ქალაქის სახელი. შესაძლებელია ეს იყოს ის ქალაქი, რომელსაც კონსტანტინე პორფიროგენეტი ეძახის იბორას (Iboram vocat)... ჰიერონიმე ამ ევგარი პონტოელს ეძახის Hyperborita; მე ვფიქრობ შეცდომით ეძახის ასე ნაცვლად იმისა, რომ თქვას Hyborita. მართლაც, ქალკედონის კრებაზე ეპისკოპოსთა შორის, რომლებიც ხელს აწერენ დადგენილებას, აღნიშნულია ურანიუს იბორელი, ელენოპონტის პროვინციიდან. იმავე კრების პირველ სხდომაზე მოხსენებულია ურანიუსი, ეპისკოპოსი 'Ιβάρων. და ასე შემდეგ მოხსენებებშიც. საფიქრებელია, რომ ხანდახან ლათინური ხელნაწერები ამის მაგიერ სწერენ Iberorum ან Imerorum. აგრეთვე პონტოს პროვინციის იმ ეპისკოპოსთა შორის, რომლებმაც ხელი მიაწერეს კონსტანტინეპოლის კრებას, აღნიშნულია პანტოფილე იბერთა (Pantophilus Iberorum). იგივე ვარიანტი გვხვდება ბერძნულ ნოტიციებში, რომლებიც იკითხება „წმინდა გეოგრაფიის“ ბოლოს.

Valesius-ის მსგავსად წერს: Galland, *Veterum patrum Bibliotheca* tom. VII, Proleg. p. XX: *Notitia historica et litteraria*:

Evagrius circa medium saeculi IV ortum habuit Iboris (ხაზი ჩემია), quae est urbs ad Euxinum Pontum sita, Gregorio Nysseno eiusdem Evagrii amico prae ceteris memorata his verbis: Κώμη τις ἐμοί προσήκουσα — ἔστι: τῆς πολιτικῆς ἢ γαίτων, 'Ιβάρων καλοῦσιν αὐτῆν
 „Est ad me pertinens vicus. —

ევგარი. მეოთხე საუკუნის შუაწლებში [ცხოვრობდა], წარმოშობით არის ქალაქ იბორიდან, მღებარეობს ევქსინის პონტოსთან; გრიგოლ ნოსელი, იმავე ევგარის მეგობარი, ამ ქალაქს იხსენიებს შემდეგი სიტყვებით: ეს დაბა მე მექვემდებარება.—მეზობლად არის ერთი პატარა ქალაქი, რომელსაც იბორა-ს ეძახიან. ასე იქნა შექ-

Non procul abest parva civitas, quam Iborā vocant“. Sic ver-
tendum fuerit, quod alii for-
tasse minus recte „Iboram“ red-
dunt. Est enim vox Ἰβωρα nu-
mero multitudinis accipienda,
ut probe advertit cl. Lequie-
nius. Atque huiusmodi lectio
restituenda videtur Palladio et
Sozomeno, de auctore nostro
sermonem habentibus, ubi per-
peram Ἰβήρων πόλεως aut πολι-
της pro Ἰβώρων π. hodie legi-
mus: quod quidem nuper post
alios Wesselingius vir eruditus
admonuit. Evagrius itaque civis
Iborensis, «Ponticus» dictus, ...
(Migne, PG 40, 1213—1214).

ცუელი ის, რასაც სხვები, შეიძ-
ლება არა მართებულად იბორა-დ
გაღმოვცემენ. სიტყვა Ἰβωρα თა-
ვისი სიმრავლის რიცხვით უნდა
იქნეს მიღებული, როგორც ღირ-
სეულად მიაქცია უურადლება Le-
quien-მა. აგრეთვე ასეთივე წაქი-
თხვა აღსადგენი ჩანს პალადის-
თან და სოზომენესთან, რომელ-
თაც ლაპარაკი აქვთ ჩვენს ავტორ-
ზე: იქ დღეს უმართებულად იკით-
ხება იბერთა ქალაქიდან ან მოქა-
ლაქე, ნაცვლად იმისა, რომ იყოს
იბორთა ქ. ა. ახლახან სხვების
შემდეგ ვესელინგმა, მეცნიერმა
კაცმა, იგივე გვიჩნია. ამრიგად,
ევაგრი, იბორიელი მოქალაქე, წო-
ღებული «პონტოელა»...

ჩვენ საჭიროდ ვთვლით მოვიყვანოთ კიდევ ერთი ცნობა (არსებო-
ბად, მთავარი ცნობა, ყველა დანარჩენ ცნობათა წყარო) და შემდეგ
ვიმსჯელებთ კომენტატორთა მიერ წამოყენებულ თეორიებზე. ეს ცნობა
ეკუთვნის პალადიოსს:

3) პალადიოს ელენოპოლეელი (363—430), ევაგრის მიმ-
დევარი, თავის „ლავსაიკონში“ საგანგებო თავს უძღვნის ევაგრი პონ-
ტოელს და წერს (თავი 86):

Οὗτος τῶ μὲν γένει γέγονε
Ποντικός, πόλεως Ἰβήρων, σὺδὲ
πρεσβυτέρου, ἀναγνώστης προαχ-
θεὶς παρὰ τοὺς ἀγίους Βασιλείου
τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας
Καίσαρειας τῆς πρὸς τὸ Ἄργεα.
Μετὰ δὲ τὴν κοίμησιν τοῦ ἀγίου
ἐπισκόπου Βασιλείου προσέχων
αὐτοῦ τῆ ἐπιτηδεύτητι ὁ σφώ-
τατος, καὶ ἀπαθέστατος καὶ πάση
καιοδείᾳ λάμπων ὁ ἅγιος Γρηγό-
ριος ὁ Νυσσαεὺς ἐπίσκοπος ἀδελ-

ეს იყო წარმოშობით პონ-
ტოელი, იბერთა ქალაქიდან,
მღვდლის შვილი, წმიდა ბასილის,
კესარიის (არგეოსთან რომ არეს)
ეკლესიის ეპისკოპოსის მიერ მეღა-
ვითნედ დაყენებული. წმიდა ეპის-
კოპოსის ბასილის მიძინების შემ-
დეგ მის ნიჭს უურადლება მიაქცია
უბრძნესმა და ფრიად მიუღვამელ-
მა და ყოველი სწავლულობით
მბრწყინავმა წმინდა გრიგოლ. ნო-
სელმა, ეპისკოპოსმა, და მოცი-

φθός τὸν ἐν τῷ τῶν ἀποστόλων ქულთა პატივის მქონე ბასილი
 Βασιλείου τὸν ἐπισκόπου, προχει- ეპისკოპოსის ძმამ და აკურთხა იგი
 ῥίξεται τὸντον δῆκονον (Migne, ღიაკენად.
 PG 34, 1188).

თუ როგორ ესმოდათ მაშინდელ ბერძნულ წყაროებს „იბერია“ და
 „იბერნი“, ე. ი. რომ „იბერია“ მარტო ქართლს კი არ ნიშნავდა,
 არამედ დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთ ზღვისპირა მხარესაც, ეს
 ნათლად ჩანს ეპიფანე კონსტანტინეპოლელის თხზულები-
 დანაც.

მერვე საუკუნის მეორე ნახევრის ისტორიკოსმა ეპიფანე მო-
 ნაზონმა დაგვიტოვა „ანდრია მოციქულის ცხოვრება“, რომელშიც
 აღწერილია მოციქულთა ქადაგება საქართველოს მხარეებშიც.

ქვემოთ მოგვეყვას ის ადგილები ეპიფანეს შრომიდან, სადაც მოთხ-
 რობილია მოციქულთა ქადაგების შესახებ საქართველოს მხარეებში:

ნაწყვეტი პირველი: „ხოლო ეპიფანე კვიპრელი ამბობს—
 გადმოცემის მიხედვით—რომ ნეტარმა მოციქულმა ანდრიამ დამო-
 ძღვრა სკვითები, სოკდიანები და გორსინები დიდ სებასტოპოლში,
 სადაც არის აფსაროსის ბანაკი, და ნავსადგური ისოსი, და მდინარე
 ფაზისი. იქ ცხოვრობდნ იბერები, და სუსები, და ფუსტები, და
 ალანები“.

ნაწყვეტი მეორე: „ხოლო იგი [ანდრია] წამოვიდა ამისოდან
 და მოვიდა ტრაპეზუნტში, ლაზიკის ქალაქში... იქიდან წამოვიდა და
 შეჩერდა იბერიაში; მის შემდეგ რაც მან ზღვის პირის მცხოვრებნი
 მრავალნი განანათლა. ის ჩავიდა იერუსალიმში“.

ნაწყვეტი მესამე: „ხოლო დანარჩენებმა [მოციქულებმა] მო-
 იარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს, და ჩავიდნენ
 იბერიაში და ფაზისში. ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ—სუ(ს)ა-
 ნიაში. ამ ტომის მამაკაცებს მბრძანებლობდნენ ქალები. ადვილად დამ-
 ყოლია ქალის ბუნება, და ისინიც მალე დამორჩილდნენ [მოციქულთა
 მოძღვრებას]. მათე მოწაფეებითურთ დარჩა იმ ქვეყნებში, ქადაგებდა
 და სასწაულებს ახდენდა. ხოლო სიმონი და ანდრია წავიდნენ ალა-
 ნიაში და ქალაქ ფუსტაში. იმათ მრავალი სასწაული მოახდინეს, მრ-
 ვალნი დამოძღვრეს და წავიდნენ აბაზგიაში. დიდ სებასტოპოლში რომ
 ჩავიდნენ, იქადაგეს ღვთის სიტყვა“.

ამ ნაწყვეტებში გარკვევით არის ნათქვამი:

1) იმ მხარეში, სადაც არის დიდი სებასტოპოლი, აფსარის ციხე,
 პისოს ნავსადგური და მდინარე ფაზისი [ეს ხომ სულ დასავლეთი
 საქართველოა, ლაზიკის ადგილებია], „მოსახლეობენ იბერიელები,

სუსები, ფუსტელები და ალანები* (ნაწყვეტი პირველი). ამ ნაწყვეტში მოხსენებულია მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს დასახლებული ადგილები; ამიტომ ის ტომები, რომლებიც აქ მოსახლეობენ. რასაკვირველია, დასავლეთ საქართველოში მოსახლე ტომები არიან. ასე რომ აქ მოსახლე „იბერიელები“ ქართლის იბერიელები კი არ არიან, არამედ დასავლეთ საქართველოში მოსახლე იბერიელები.

2) მეორე ნაწყვეტი ეპიფანეს შრომისა მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ ანდრია მოციქულმა ქრისტიანობის ქადაგების მიზნით მოიარა ამისო და ტრაპეზუნტი, ლაზიკის ქალაქი, და იქიდან წავიდა იბერიაში. აქვე ნათქვამია: „მის შემდეგ, რაც მან ზღვის პირის მცხოვრებნი განანათლა, ის ჩავიდა იერუსალიმში“. აქედან მხოლოდ იმ დასკვნის გამოტანა შეიძლება, რომ იბერიის მცხოვრებნიც არიან ზღვის პირას მცხოვრებნი.

3) მსგავსად პირველი ნაწყვეტისა მესამე ნაწყვეტიც აღნიშნავს, რომ იბერია დასავლეთ საქართველოშია. სახელდობრ, იქ ნათქვამია: „ჩავიდინენ იბერიაში და ფაზისში, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ სუნაიაში. მაშასადამე, ერთ კუთხეში არიან მოხსენებული: იბერია, ფაზისი და სუნაითი“ ამის შემდეგ სიმონი და ანდრია წავიდნენ ალანიაში და ქალაქ ფუსტაში, აქედან გადავიდნენ აბაზგიაში, სადაც არის დიდი სებასტოპოლი.

მაშასადამე: ამ მესამე ნაწყვეტში სამი სამარშრუტო ერთეულია.

ა) იბერია, ფაზისი და სუნაითი. აქ ამათხე ნათქვამია, რომ „ამ ტომის მამაკაცებს მგრძანებლობენ ქალები“. ამის დამწერს, უთუოდ, ხედველობაში ჰყავს ამორძალები, რომელთაც შიშები ათავსებენ დასავლეთ საქართველოს სამხრეთ ნაწილში.

ბ) ალანია და ქალაქი ფუსტა. ძველი ფუსტის მხარე უნდა იყოს დაახლოვებით მისიმიელთა მხარეში ან მის მეზობლად; შეიძლება უფრო შიანლოვებით გვეთქვა—ფუსტა უნდა უოფილიყო სოხუმის რაიონის მეზობელ მხარეში.

გ) აბაზგია. აქ იყო დიდი სებასტოპოლისი.

ეს სამი სამარშრუტო ერთეული რომ მოიარა ანდრია მოციქულმა, მერე წავიდა ჯიქეთში, რომელიც აბაზგიის ჩრდილოეთით მდებარეობდა:

აქვე მოგვავს ეპიფანე კონსტანტინეპოლის შრომიდან ის სამი ნაწყვეტი, რომლებიც აქ აღძრულ საკითხს ეხება¹.

¹ ეს ნაწყვეტები ჩვენ მიერ გამოქვეყნებულია 1941 წელს: „გეორგია“, ტ. IV, ნაკვეთი პირველი, გვ. 57—59.

ანდრია მოციქული საქართველოში

Τοῦ δὲ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου λέγοντος ὡς ἐκ παραδόσεως ἔχειν, τὸν μακάριον ἀπόστολον Ἀνδρέαν διδάσκει Σκύθας, Κοσσογδιανούς¹ καὶ Γορσινούς ἐν Σεβαστοπόλει τῆ μεγάλης, ὅπου ἐστὶν ἡ παρεμβολή Ἀφρόδου καὶ Ὑόσου λιμῆν καὶ Φάσις ποταμός· ἔνθα οἰκοῦσιν Ἰβηρος καὶ Σοθοὶ καὶ Φοδοτοὶ καὶ Ἄλανοὶ (PG 120, 221).

Ἀπάρας δὲ ἀπὸ Ἀμισοῦ ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα, πόλιν τῆς Λαζικῆς... Ἐκεῖθεν ἀπάρας εἰς Ἰβηρίαν διέτριψεν· καὶ πολλοὺς φωτίσας διὰ τῆς παρὰ θάλασσαν ὁδοῦ ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα (PG 120, 223—229).

Καὶ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν Ἀνδρέας καὶ Σίμων ὁ Χανανίτης καὶ Ματθίας καὶ Θαδδαῖος ἴρυσιν ἐκεῖ πρὸς Ἀβγαρον οἱ δὲ λοιποὶ διερχόμενοι τὰς πόλεις διδάσκοντες καὶ θαυματουργοῦντες κατήλθον εἰς Ἰβηρίαν καὶ εἰς τὸν Φάσιν, καὶ μεθ' ἡμέρας εἰς Σου(σ)ανίαν. Οἱ δὲ ἄνδρες τοῦ ἔθνους ἔκινον ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἔκρατοθντο. Ἐπίσειθῆς δὲ ἡ γυναικεία φύσις, καὶ τάχυ ἐπήκουσαν.

Ἔμεινε δὲ ὁ Ματθίας σὺν μαθηταῖς εἰς τὰς χώρας ἐκείνας διδάσκων καὶ ποιῶν θαύματα πολλὰ.

Ὁ δὲ Σίμων καὶ Ἀνδρέας ἀπήλθον εἰς (Σ)αλαμίαν καὶ εἰς Φοδοσίαν πόλιν. Καὶ πολλὰ θαύματα ἐργασάμενοι καὶ πολλοὺς μαθητεύσαντες ἀπήλθον εἰς Ἀβασίαν. Καὶ ἐσελθόντες εἰς Σεβαστόπολιν τὴν μεγάλην ἐδίδαξαν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ (PG 120, 242—244).

ხოლო წმინდა ეპიფანე, კვიპრელი ეპისკოპოსი ამბობს—გადმოცემის მიხედვით—რომ ნეტარმა მოციქულმა ანდრიამ დამოძღვრა სკვითები, სოფდიანები და გორსინები დიდ სევასტოპოლში, სადაც არის აფხაროსის ბანაკი, და ნეესადგური, ისოსი და მდინარე ფაზისი. იქ ცხოვრობენ იბერები; და სუსები, და ფუსტები, და ალანები.

ხოლო იგი წამოვიდა ამისოდან და მოვიდა ტრაპეზუნტში, ლაზიკის ქალაქში... იქიდან წამოვიდა და შეჩერდა იბერიაში; მის შემდეგ რაც მან ზღვისპირას მცხოვრებნი მრავალი განანათლა, ის ჩავიდა იერუსალიმში.

სულიწმიდის მოყენის შემდეგ ანდრია და სიმონ კანანელი და მათე და თადეოსი დარჩნენ იქ აფგაროსთან; ხოლო დანარჩენებმა მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს, და ჩავიდნენ იბერიაში და ფაზისში, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ სუ(ს)ანიამში. ამ ტომის მამაკაცებს მძრამანებლოდნენ ქალები. ადვილად დამორჩილნი ქალის ბუნება, და ისინიც მალე დამორჩილდნენ (მოციქულთა მოძღვრებას).

მათე მოწაყვებითურთ დარჩა იმ ქვეყნებში, ქადაგებდა და სასწაულებს ახდენდა.

ხოლო სიმონი და ანდრია წავიდნენ ალანიაში და ქალაქ ფუსტაში. იმათ მრავალი სასწაული მოახდინეს, მრავალნი დამოძღვრეს და წავიდნენ აბასგიაში. დიდს სევასტოპოლში რომ ჩავიდნენ, იქადაგეს ღმრთოს ხატებს.

¹ ასეა ხელნაწერში (Κοσσογδιανούς), ხოლო საფიქრებელია, რომ თავდაპირველად ეწერა καὶ Σογδιανούς.

ზემოთ მოტანილი მსჯელობა ევაგრი პონტოელის წარმომავლობისა და ამასთან დაკავშირებულ საკითხებზე შეგვიძლია შევაჯამოთ შემდეგი დებულებების სახით.

1. მეოთხე საუკუნის მოღვაწის ევაგრი პონტოელის ბიოგრაფიაში მოხსენებულია, რომ ევაგრი წარმოშობით პონტოელი იყო, იბერთა ქალაქიდან (τῆ γένει Ποντικῆς ἦν, πάλαιος Ἰβήρων) (პალადიოსი თ. 86).

2. მეხუთე საუკუნის ისტორიკოსებიც, მსგავსად პალადიოსისა, ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ევაგრი იბერიელი იყო (ἐγένετο δὲ τῆ μὲν γένει Ἰβήρων πολίτης πρὸς τῆ καλομένην Ἐβξείνῃ πόντῳ—სოზომენე VI, 30).

3. საშუალო საუკუნეების ზოგი ფილოლოგოსი დაეჭვდა დასავლეთ საქართველოში იბერთა არსებობის საკითხში და წარმოადგინა კონიექტურა: (Ἰβήρων-ის ნაცვლად Ἰβήρων). ამით მათ თქვეს, რომ ევაგრი იბერიელი კი არ იყო, არამედ ქალაქ იბორიდან.

4. ამ ფილოლოგოსთა ეს მოსაზრება ყოველად უსაფუძვლოა: იბორა, კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიხედვით, შედიოდა მესამე კაპადოკიაში და ის არ შეიძლება ყოფილიყო შავი ზღვის ნაპირას (πρὸς τῆ καλομένην Ἐβξείνῃ πόντῳ).

5. როგორც წყაროებიდან ჩანს, ბერძენ-რომაელ მწერლებს კარგად მოეხსენებოდათ, რომ იბერია ერქვა არა მარტო ქართლს, არამედ დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთ მხარესაც იბერია ეწოდებოდა. ასე, მავალითად:

ა) პლინიუსით XI, 11: „ამ მხარეში მთებს იქით მდებარეობს იბერია, ხოლო სანაპიროზე ცხოვრობენ ჰენიოხები, ამპრევტები, ლაზები... კოლხთა ტომები“;

ბ) ისტორიკოსი ეპიფანე (VIII ს.): „ანდრია მოციქულმა იქადაგა სკვითებს შორის, სოგდიანებთან და გორსინებთან დიდ სებასტოპოლისში, სადაც არის აფსარია, ნავსადგური ისოსი და მდინარე ფაზისი. იქ ცხოვრობენ იბერები, სუსები, ფუსტები და ალანები“;

გ) იმავე ეპიფანესთან სწერია: „დანარჩენმა მოციქულებმა მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს, და მოვიდნენ იბერიაში და ფაზისში, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ ჩავიდნენ სვანეთში“.

6. მეხუთე მუხლში მოხსენებული მასალები იბერიისა და იბერთა ქვეშ გულისხმობენ დასავლეთ საქართველოს მხარეს და ამ მხარის მცხოვრებლებს.

ამრიგად, დადგენილად უნდა ჩაითვალოს, რომ უაღრესად შემცდარი და ღღემღე მოქმედი თეორია დასავლეთ საქართველოს ეთნიკური შემადგენლობის შესახებ: დასავლეთი საქართველო დასახლებული იყო არა მარტო მეგრულ-ჭანური ტომებით, არამედ იბერიელებითაც¹.

აბაზგების გაქრისტიანება

XVII, 13. Ἰστοροί δὲ καὶ Ἀβασγοὺς τηρικαῦτα τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι, καὶ πρὸς τὸ ἡμερῶτερον τὴν δίαιταν μεθαρμωσασθαι· καὶ τινα δ' εὐνοῦχον Εὐφρατᾶν θνομα, ἐκ τοῦ γένους ἐκείνων σφίσι διαπέμψαι· ἀπαγορευόντα μηδένα τοῦ λοιποῦ τῆς ἀρβένωπιას στερεῖσθαι, σιδηροῦ καταδικάζοντος. Καὶ γὰρ οἱ πλείστοι τῶν ἐν ταῖς βασιλικαῖς διαπονουμένων κοιτῶσιν, οἷς εὐνοῦχους θέμις καλεῖν, ἐκ τοῦ ἔθνους τούτου καθεστῶτες ἦσαν. ოთახებში მსახურებენ, რომელთაც ჩვეულებრივ ევენუხებს ვუწოდებთ, სწორედ ამ ტომის კაცთაგან არიან დაყენებული.

Τότε δὲ καὶ Ἰουστινιανὸς ἱερὸν τῆ θεοτόκῃ ἐν τῆ Ἀβασγῶν δευμάμενος, κάλλει δὲ καὶ μεγέθει ἐξέχον, ἱερέας τε καὶ τᾶλλα τῆς θρησκείας καλῶς κατεστήσατο· ἐξ οὗ συνέβη κακείνοις ἐς ἀκρίβειαν τὰ τῶν Χριστιανῶν δόγματα ἐξασκησαι (Migne, PG 147, 256).

XVIII, 13. (პროკოპი) მოგვითხრობს, რომ მაშინ აბაზგებმა აირჩიეს ქრისტიანთა მოძღვრება, და თავიანთი ცხოვრება უფრო უმჯობესად გარდაქმნეს. და ერთი ევენუქი გაუგზავნა მათ [იუსტინიანემ], სახელად ეფრატა, მათივე ტომისა; მას უნდა აეკრძალა, რომ ამიერიდან არავისთვის წაერთმიათ მამაკაცობა, არ უნდა ეხმარათ რკინა, ამისთვის სიკვდილით დასჯა იყო განკუთვნილი. და მეტიწილი იმათგან, ვინც სამეფო საწოლი მაშინ იუსტინიანემაც ღვთისმშობლის სახელობაზე ტაძარი ააგო აბაზგთა ქვეყანაში, რომელიც გამოირჩეოდა სილამაზით და სიდიდით, და როგორც მღვდლები ისე სხვა ყველაფერი, რაც სარწმუნოებას ეხება მშვენივრად მოაწყო, ამიტომაც არის, რომ მათში ქრისტიანული დოგმატები ზედმიწევნით სრულდება.

მაშინ იუსტინიანემაც ღვთისმშობლის სახელობაზე ტაძარი ააგო აბაზგთა ქვეყანაში, რომელიც გამოირჩეოდა სილამაზით და სიდიდით, და როგორც მღვდლები ისე სხვა ყველაფერი, რაც სარწმუნოებას ეხება მშვენივრად მოაწყო, ამიტომაც არის, რომ მათში ქრისტიანული დოგმატები ზედმიწევნით სრულდება.

¹ ამ საკითხებთან დაკავშირებით იხ. მასალები, გამოქვეყნებული: „გეორგია“ ტ. II (თბ. 1965), გვ. 25—26; „გეორგია“ ტ. VI (თბ. 1968), გვ. 131—132 შენ.

ნიკიფორე ქსანთოპულოსის ცნობა აბაზგების მოქცევაზე

XVII წიგნის მეცამეტე თავში, საღაც ლაპარაკია სხვადასხვა ტომთა მოქცევაზე, ნიკიფორე გადმოგვცემს აბაზგთა გაქრისტიანებაზედაც. ეს ცნობები ამოღებულია პროკოპი კესარიელის „ისტორიიდან“. ამას ის თვითონ წერს: ...*Προκοπίου και ταυτα καθιστορήσαντος...* *Ἰστορεῖ δὲ και Ἀβασγοὺς τηρικαῖτα τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι.*

ესეც რომ არ იყოს, საკმარისია აღამიანმა შედაროს ნიკიფორეს ცნობა „სპარსთა ომის“ II წიგნში მოთავსებულ ტექსტს, რომ ღარწმუნდეს იმაში, რომ ნიკიფორე მთლიანად ემყარება, ამ შემთხვევაში, პროკოპი კესარიელს.

ნიკიფორე

პროკოპი

...*Ἀβασγοὺς τηρικαῖτα τὰ Χριστιανῶν ἐλέσθαι, και πρὸς τὸ ἡμερώτερον τὴν διαίταν μεταρρυθμισσῆσθαι. Καί τινα δ' ἐθνῶν Εὐφρατῶν ὄνομα, ἐκ τοῦ γένους ἐκείνων σφίσι διαπέμψαι ἀπαγορεύοντα μηδένα τοῦ λοιποῦ τῆς ἀρρενωπίας σιερεῖσθαι, σιδήρου καταδικάζοντος...* *Τότε δὲ και Ἰουστινιανὸς ἱερὸν ἐν τῇ Θεοτόκῳ ἐν τῇ Ἀβασγῶν δειμῶμενος ...ἱερέας τε και εἰλλὰ τῆς θρησκείας καλῶς κατεσκήσατο.*

Ἐπὶ τούτου δὲ Ἰουστινιανὸς βασιλευσθεος ἀπαντὰ Ἀβασγοῖς ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον τετόχηε μεταρρυθμισσῆσθαι. Τὰ τε γὰρ Χριστιανῶν δόγματα εἰλοντο και αὐτοῖς Ἰουστινιανὸς βασιλευσθῶν τινα ἐκ Παλατίου ἐθνῶν στείλας, Ἀβασγῶν γένος, Εὐφρατῶν ὄνομα τοῖς αὐτῶν βασιλευσθαι διαρρηθῆναι ἀπειπμηδένα τὸ λοιπὸν ἐν τούτῳ τῷ ἔθνε τὴν ἀρρενωπίαν ἀποφιλοδοῦσθαι, σιδήρῳ βιαζομένης τῆς φύσεως... *Τότε δι' Ἰουστινιανὸς βασιλευσθῶν και ἱερὸν ἐν Θεοτόκῳ ἐν Ἀβασγοῖς οἰκοδομησάμενος, ἱερεῖς τε αὐτοῖς καταστράσμενος.*

ნიკიფორე გრიგორასი

ბიზანტიელი ისტორიკოსი ნიკიფორე გრიგორასი (Νικηφόρος ὁ Γρηγοριτζ) XIV საუკუნის ერთ-ერთი გამოჩენილი მწერალთაგანია. მისი ნაწერები ეხება ცოდნის შრავალ დარგს: თეოლოგიას, ფილოსოფიას, ასტრონომიას, ისტორიას, რიტორიკასა და გრამატიკას. გარდა ამისა თავისი ცხოვრების მეორე ნახევარში იგი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა იმ დროს გაცხოველებულ საეკლესიო დავაში და გარკვეული რეპრესიებიც განიცადა.

გრიგორასი დაიბადა 1290—91 წელს პონტოს ჰერაკლეაში¹. ჯერ კიდევ ბავშვი იყო რომ დაობლდა და მისი აზორდა იკისრა მისმა ბიძამ (დედის ძმამ) იოანემ, ჰერაკლიის ეპისკოპოსმა. პირველი განათლება გრიგორასმა მიიღო ჰერაკლეაში თავისი ბიძის ხელმძღვანელობით, ხოლო ოცი წლის რომ შეიქმნა იგი, ბიძამ კონსტანტინეპოლში გაგზავნა სწავლის გასაგრძელებლად. აქ ორმა პიროვნებამ ითამაშა დიდი როლი გრიგორასის განათლების საქმეში და მისი საზოგადოებრივ-იდეოლოგიური ცხოვრების წარმართვაში; ესენი იყვნენ იოანე გლიკა და დიდი ლოგოთეტი თეოდორე მეტოხიტი. იოანე გლიკა სწავლული გრამატიკოსი და რიტორი იყო და მისგან ისწავლა გრიგორასმა გრამატიკა და

¹ გრიგორასის ცხოვრების შესახებ ცნობები მოიპოვება თვით მისავე თხზულებებში, უმთავრესად მის „ისტორიაში“ და „წერილებში“. ეს ცნობები თავმოყრილია R. Guiland-ის მიერ მის ნარკვევში: *Essai sur Nicéphore Grégoras. L'homme et l'oeuvre*. Paris, Geuthner 1926. XL+308. ამ ნაშრომში კრიტიკამ აღნიშნა მთელი რიგი შეცდომები და შეუსაბამობანი, დაიწერა რამდენიმე დაწვრილებითი რეკენზია:

Georg Ostrogorsky: *Deutsche Literaturzeitung* 4 (1927), Sp. 1679—1701.

F. Dölger: *Historisches Jahrbuch* 47 (1927), 760—766.

L. Bréhier: *Journal des Savants* 1928, S. 35—40.

N. Iorga, *Revue hist. du Sud—Est Européen* 4 (1927), 385—389.

K. Ἐλευθερίου: *Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 4 (1927), 365—369.

R. Draguet: *Revue d'histoire eccl.* 23 (1927), 876—879.

V. Laurent: *Échos d'Orient* 27 (1928), 123—126.

რიტორიკა, ხოლო XIV საუკუნის უდიდესმა მეცნიერმა თეოდორე მეტოხიტმა ასწავლა მას ფილოსოფია და ასტრონომია.

გრიგორასს ურადლება მიაქცია, თეოდორე მეტოხიტის წყალობით, კეისარმა ანდრონიკე II-მ (1282—1328 წ.წ.), რომელიც დიდად სწყალობდა მეცნიერებასა და ლიტერატურას. გრიგორასი 27 წლისა იყო, როდესაც იგი წარუდგინა კეისარს მეტოხიტმა. აქ მან სახობტო სიტყვით მიმართა ანდრონიკეს¹:

მე რომ ვიცოდე, უძლიერესო მეფეე—უთხრა გრიგორასმა—რომ ჩვენს დროში არიან ისეთები, რომელთაც შეუძლიათ ღირსეულად ადიდონ შენი სიდიადე, მე არასგზით არ გავბედავდი გამომეთქვა ის, რის თქმასაც ვაპირებ, და ღუმილს ვამჯობინებდი. მე სიამოვნებით დავუთმობდი ამ საქმეს იმათ, რომელთაც შესწევთ უნარი ღირსეულად შეაქონ შენი საქმენი. მაგრამ ვინაიდან შენი ღირსებების სიმრავლის წინაშე უძლურია ადამიანის ყოველივე სიტყვა და ვინაიდან მე არ მეგულება არავინ, ვისაც შეეძლოს მიახლოებით მაინც ჩასწვდეს შენს ღირსებებს, ამიტომ, ვფიქრობ, არავინ დამძრახავს, თუ მე ვიკისრებ ამ მოვალეობას. უცნაური კია, რომ მე ვკიდებ ხელს ისეთ საქმეს, რაც ჩემს ძალღონეს აღემატება, მაგრამ, მეორე მხრით, 'არ იქნება გასაკვირალი, თუ მე უძლური აღმოვჩნდები სხვებთან ერთად. ვინც შენი საქმეების ღირსეულად შექებას განიზრახავს, მას უნდა ეუსურვოთ ჰქონდეს ისეთივე ნიჭი მჭევრმეტყველებისა, როგორიც გაქვს შენ...'. ასე დაიწყო თავისი სიტყვა გრიგორასმა და შემდგომ შეადარა ანდრონიკე ყველა ცნობილ მოაზროვნეს და მოღვაწეს (პლატონს, სოკრატეს, ზენონს, თემისტოკლეს, მილტიადეს...), რომლებიც ყველანი ანდრონიკეზე უფრო სუსტნი აღმოჩნდნენ; ანდრონიკეს სასახლე, თავშესაფარი აზრისა და სიტყვისა, სიბრძნისა და განათლებისა, შეადარა აკადემიას, ლიკეონს, სტოას, რომლებიც არარანი აღმოჩნდნენ ანდრონიკეს სასახლის წინაშე.

1326 წ. ანდრონიკე II-მ სერბიაში გააგზავნა გრიგორასი ელჩად. 1328 წ. ნიკიფორემ, ჩვენთვის უცნობი მიზეზების გამო, მთავრობის რისხვა დაიმსახურა და იძულებული იყო საზოგადოებრივ ცხოვრებას ჩამოშორებოდა. მხოლოდ 1330 წელს საშუალება მიეცა დაბრუნებოდა

¹ გრიგორასი თვითონ წერს ამის შესახებ: «და, აი, მე გავემგზავრე მეფესთან, უკვე 27 წელი მისრულდებოდა დაბადებიდან. ყოველი მოლოდინის გარეშე მიღებულ ვიქმენ მეფის მიერ, და მე მაშინვე მისი მჭევრმეტყველებისა და სიბრძნის შესაქებად სიტყვა წარმოვთქვია (ისტორია VIII, 8).

საზოგადოებრივ ცხოვრებას; იგი აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს ეკლესიათა უნიის გარშემო წარმოებულ მოლაპარაკებაში და იმ ბრძოლაში, რომელიც წარმოებდა გრიგოლ პალამას წინააღმდეგ.

ნიკიფორე გრიგორასი გარდაიცვალა 1360 წელს.

ნიკიფორეს მთავარი ნაწარმოებია *Ἐπιστολὴ Παλαιᾶ*, რომელიც 1204—1359 წლების ამბებს აგვიწერს და რომელიც, ერთგვარად, გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ გაგრძელებასა და შეესაბამება წარმოდგენს.

ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორია“ იწყება ჯვაროსანთა მიერ კონსტანტინეპოლის აღებით, ე. ი. 1204 წლით. „ისტორიას დავიწყებ—ამბობს გრიგორასი—სამეუფო ქალაქის აღებით, რაც მოხდა—ვაი, უბედურებაჲ!—ლათინთა წყალობით“. რაც ჩემზე წინ მოხდა—და რაც მე გავიგე ჩემი უფროსი თანამედროვეებისაგან, იმას მოკლედ გადმოგცემთო—ამბობს ისტორიკოსი,—იმიტომ რომ ის ძველი ამბავი ან სხვების მიერ¹ უკვე არის მოთხრობილი, ან რადგან მეშინია რამე შეცდომა არ დაეწვაო. ხოლო ის, რისი თანამხილველიც ჩვენ ვიყავით, ვეცდებით გადმოგცეთ რაც შეიძლება უფრო დაწვრილებითო. მისი პირადი დაკვირვებები ეხება 1351—1359 წლების ამბებს.

მიუხედავად ზოგიერთი საკითხის დროს გრიგორასის მიერ გამოთქმულ უაღრესად აკვიატებული აზრებისა, მისი „ისტორია“ მაინც უნდა ჩაითვალოს ძირითად წყაროდ XIV საუკუნის პირველი ნახევარისათვის.

* * *

საგულისხმოა ნიკიფორე გრიგორასის შეხედულება ისტორიკოსის დანიშნულებაზე. გრიგორასის აზრით, ისტორიკოსისათვის ჭეშმარიტება იგივეა, რაც ცხოველისათვის თვალი. ისტორიკოს ჭეშმარიტების საკითხი უნდა ახსოვდეს ყოველთვის ორი მიზეზის გამო:

1. პირველ ყოვლისა უნდა გვახსოვდეს, რომ ის, რასაც მომავალ თაობებს გადავსცემთ როგორც ნიმუშსა და წესს, არ აღმოჩნდეს მავნე და დამღუპველი.

2. ისტორიკოსს ყველაფერი სწორად და ზედმიწევნით უნდა აქონდეს მოთხრობილი. მცირეოდენი რამ სიყალბე, შემჩნეული ისტორიკოსის მონათხრობში, საბაბს მისცემს სხვებს მთელი ნაშ-

¹ აქ ის გულისხმობს, ალბათ, გიორგი აკროპოლიტეს, გიორგი პახიმერეს და ზოგიერთ ჩვენთვის უცნობ ისტორიკოსსაც.

რომი აიგდონ სასაცილოდ და ილაპარაკონ, რომ არაფერი მართალი არ სწერია ამ ნაშრომშიო (I, 1).

ასეთ მოთხოვნებს უყენებს გრიგორასი ისტორიკოსს და პასუხისმგებლობის შეგნებით აფრთხილებს მას ყალბი ცნობები არ გაეპაროს თავის ნაშრომში. „ძალიან მიკვირდა მე იმათი საქციელი—ამბობს გრიგორასი,—რომლებიც ასე იოლად სწერენ ხოლმე ყალბ სააუგო და სალანძღავ ამბებს; მარტო ენით გამოთქმულ ლანძღვას მაშინვე იტაცებს ქარი და ფანტავს ჰაერში; ხოლო ის ლანძღვა-გინება, რომელიც ხელნაწერებსა და წიგნებში იწერება, მძიმე ტვირთად აწევება იმათ, რომელთაც ლანძღავენ, რადგან დაწერილი უფრო მერტ მნიშვნელობას პოულობს და დიდი ხნით რჩება ძალაში“ (I, 1).

გრიგორასს სამარცხვინო საქციელად მიაჩნია ისტორიკოსისათვის ასეთი ყალბი ცნობების მიწოდება მკითხველისათვის, უსამართლოდ ლანძღვა და გინება. გრიგორასის აზრით, მკითხველი ადვილად ხედება, რომ ასეთ შემთხვევაში ისტორიკოსები იმის მაგიერ, რომ ჭეშმარიტებას ღალატებდნენ, ფიქრობენ ფონს გავიდნენ იმ ადამიანთა გაკიცხვით და მიწასთან გასწორებით, რომელთაც არაფერი დაუშავებიათ. ეს იმას ჰგავს—ამბობს გრიგორასი—რომ ადამიანს საშუალება ჰქონდეს მიწაზე არხეინად იცხოვროს და ამის მაგიერ ატლანტის ზღვაში გავიდეს და ქარიშხლის ნაფარდს მისცეს თავი.

ის ისტორიკოსი, რომელიც სააუგო და სალანძღავ სიტყვებს სწერს სხვებზე, არა მარტო ამ უკანასკნელთ ვნებს, არამედ თავის თავსაც, რადგან მკითხველთა შორის ხომ მოიპოვებიან საღი გონების მქონენიც, რომლებსაც ძალუძთ გაარჩიონ ავი და კარგი. ამათ თვალში ყალბი ლანძღვის ჩამწერი ისტორიკოსი უთუოდ ცუდ ადამიანად ჩანს.

მაგრამ ასეთი რამ მოსდის უთუოდ ცუდ ისტორიკოსს, ნაკლები ნიჭის მქონეს, სუსტს ან ჩლუნგს. „მე გამიგონია ძველთ ბრძენი ხალხის ნათქვამი, რომ, ვინც ხელს ჰკიდებს კალამს, უნდა მიბადოს კარგ მხატვარს: კარგი მხატვარი კიდევაც რომ ხედავდეს დასახატ დედანში რაიმე ბუნებრივ ნაკლს, სხეულის რომელიმე ნაწილის რაიმე მანკს, ყველაფერს ზედმიწევნით კი არ გადაიტანს სურათზე; ზოგს წაუმატებს. რომ უფრო მეტი იყოს მსგავსება, ზოგ რამეს მიჩქმალავს, რომ მნახველს თვალში არ ეცეს ბუნებრივი მანკი და ამით საბაბი მისცეს ოხუნჯობისა და დაცივნისათვის. ის კჳუსი კოლოფები კი (ლაპარაკია ზემოთ ხსენებულ ისტორიკოსებზე), თავისი უფიცობით თუ ჭეშმარიტებისადმი მტრული დამოკიდებუ-

ლების გამო, არა თუ მცირე ცოდვებს დუმილით არ ჩაუვლიან ხოლმე, არამედ ისეთ რაშეებსაც კი სწერენ, რაც ნამდვილად არ მომხდარა. აი, ასე ამგლავნებენ ისინი თავის მტრულ დამოკიდებულებას ქეშმარიტებისადმი¹.

ნიკიტორე გრიგორასის „ისტორიის“ შემდეგი გამოცემებით ვსარგებლობთ:

Nicephori Gregorae Byzantina historia, cura L. Schopeni I—II, Bonnae 1829—30 (აკ არის I—XXIII წიგნები).

Nicephori Gregorae historiae Byzantinae libri postremi ab I. Bekker nunc primum editi, Bonnae 1855 (აკ არის XXIV—XXXVII წიგნები).

Migne, PG, t. 148 (120—1449), 149 (9—502).

Византийские историки: «Римская история Никифора Григоры», т. I, СПб 1862 (1204—1341 წლები).

კოლხიდის მპყრობელი ალექსი კომნენოსი

1, 2. Τῆς γὰρ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλούσεως συνέβη τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, καθάπερ ἐλάδα μεγάλην, ἀνέμοις ἀγρίοις καὶ κύμασι θαλαττίοις συνειλημμένην, κατὰ τεμάχια καὶ μέρη πλείστα διαιρεθῆναι, καὶ ἄλλον ἄλλοι κατὰ μέρη, καὶ ὡς ἕκαστοι τύχοιεν, ταύτην διαλαχόντας κληρώσασθαι, ἕως ἵνα καὶ μέλις περὶ τὴν Νικαίαν μητροπόλιν ἀναγορευθῆναι συμπέτωκε βασιλεὺς Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν, τριακοντούτη ἡβὴ ταυχάναντα. ἰκὼν σφετέρη νικητικῆς μετρώποლის. მაშინ ἰგი ოცდაათი წლისა იყო.

1, 2. როდესაც კონსტანტინეპოლი ლატინების მიერ იკმნა აღებული, მოხდა ისე, რომ რომაელთა სახელმწიფო მსგავსად დიდი ხომალდისა, რომელიც გაიტაცეს ამოზოქრებულმა ქარებმა და ზღვის ტალღებმა, დაიშალა მრავალ ნაფლეთად და ნაწილად, ისე რომ ერთმა ერთნაირად, სხვამ სხვანაირად, ვისაც როგორ არგუნა ბედმა, იგი (ე. ი. ეს სახელმწიფო) წილად ირგუნეს და გაიყვეს, სანამ, ბოლოს, თეოდორე ლასკარი მოახერხებდა იმას, რომ იგი გამოცხადებულ იქნა მეფედ ნიკეელთა მეტროპოლიაში. მაშინ იგი ოცდაათი წლისა იყო.

¹ ნიკიტორე გრიგორასის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ იხ. K. Krumbacher, GBZ 293—298; G. Moravcsik, Byzantinoturcica I (1958), 450—453; В. Бенешевич, Очерки III, 56—59.

Τηνικαῦτα γὰρ οἱ μὲν ἤττη-
θίντες, οἱ δ' ὑποπεπτωκότι χρη-
σάμενοι σχήματι, τούτῳ προσερ-
ρήσαν μάλα ἐθέλονται πλὴν τοῦ
τῆς Κολχίδος κρατήσαντος γῆς
'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ δε
κατὰ τὴν Εὐρώπην Θετταλίας τε
ῥῆξε καὶ ἦν παλαιὰν ὠνόμασαν
Ἕπειρον ὁ ἐξ Ἀγγέλων οὗτος
ἦν Κομνηνὸς Μιχαήλ. Οὗτοι γὰρ
ἔσον πλείστον ἦν τῆς βασιλευσού-
σης ἀπρωχισμένοι, καὶ αὐτὰ γε,
ὡς εἰπεῖν, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγε-
μονίας τὰ πέρατα λαχόντες ἐκ
διαμέτρου, καὶ ἅμα τοῖς τῶν
τόπων ὄχυρώμασι σφόδρα τεθαβ-
ρήκότες. τυραννικώτερον ἐπεπή-
θησαν τῇ ἀρχῇ, καὶ ἰσχυσαν
ἄχρι καὶ τήμερον παισὶ τε καὶ
ἀπογόνους αὐτῶν, καθάπερ τινὰ
πατρῶον κληρον, αὐτὴν παραπέμ-
ψαντες (PG 148, 132).

და თავიანთ შვილებსა და შვილთა-
ჩალაც მამისეული მემკვიდრეობა.

მაშინ ზოგიერთები დამარც-
ხებულ იქნენ, სხვები კიდევ თა-
ვისი ნებით დაემორჩილნენ და,
ამგვარად, მიემხრნენ მას, გარ-
და ალექსი კომნენოსისა,
რომელიც კოლხიდის ქვე-
ყანას ფლობდა, და იმის
გარდა, რომელიც ევროპაში გა-
ნაგებდა თესალიასაც და იმასაც,
რასაც ძველად ეპირს ეძახდნენ,—
ეს იყო ანგელთა გვარიდან მი-
ხეილ კომნენოსი. ისინი ხომ (ე. ი.
კოლხიდის მფლობელი და თესა-
ლია-ეპირის მმართველი) ძალიან
დაშორებული იყვნენ სამეფო
ქალაქს, ისინი, ასე ვთქვათ,
რომის სახელმწიფოს სრულიად
საპირისპირო კიდებზე იყ-
ვნენ და ძალიან გათამამებული
იყვნენ თავიანთი ადგილების სო-
მტკიცით და მიითვისეს ძალა-
უფლება, დღემდე ფლობენ მას
შვილებს გადასცეს იგი, ვითარცა

სკვითები

II, 4. Ἐνταυθοὶ δὲ γενομένη
τῆς ἱστορίας, οὐκ ἀρεστόν ποι-
ἔδοξεν εἶναι σιγή παρελθεῖν τὰ
περὶ Σκυθῶν, ἐν τούτοις τοῖς
χρόνοις ἐπιδραμόντων Ἀσίαν τε
καὶ Εὐρώπην· βιάσεται γὰρ ἡμᾶς
ὁ λόγος προϊῶν εἰς τὰ αὐτῶν
πολλάκις ἐπίπτειν διηγήματα,
καὶ χρεῶν ἀνακεφαλαίωσαμένους
ἡμᾶς, καθόσον οἷόν τε, διαλευ-
κᾶναι τὰ περὶ αὐτῶν, καὶ ἑναρ-

II, 4. თბრობის ამ ადგილას
რომ მოვედი, არ იქნება, ჩემის
აზრით, მოსაწონი, რომ ღუმე-
ლით, გვერდი ავუარო სკვითე-
ბის საკითხს, რომლებიც იმ
ხანებში თავს ესხმოდნენ რო-
გორც აზიას, ისე ევროპას. მომ-
დევნო თბრობაში ჩვენ ხშირად
მოგვიხდებდა მათ შესახებ ლაპა-
რაკი, და ამიტომ საჭიროა ზო-
გადად ვთქვათ ჩვენ, რამდენდაც

ῥέστερα παραπέμψαι ταῖς ἐφεξῆς ὑποθέσεσιν, ἵνα μὴ αὐτοὶ γε εἰδότες, εἶτα ἐπὶ τῶν οὐκ εἰδότεων ὡς εἰδότεων δεξιόντες, ἀμαρτάνειν ποιῶμεν αὐτούς ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν ἐγνωσίων, καὶ συχνὰ μετακαίειν ἐξ ἐτέρων εἰς ἐτέρας ἀναφοράς, ὥσπερ αἱ κυνηγετικαὶ κύνες, ὅποτε τὰς τῶν λαγῶν ἰχνηλατοῦσι νομάς, συχνὰ τὴν ῥίνα πρὸς ἕτερα ἐξ ἐτέρων ἰχνη μετάγουσαι.

როგორც მონადირე ძაღლები, როდესაც ისინი კურდღლების კვალს მიხედვენ და ხან ერთ კვალს დასუნავენ, ხან მეორე კვალს.

Ἔθνος ἐστὶ πολυανθρωπότεον, βορειοτέρα πολλῶν τὴν οἰκῆσιν ἔχον ἢ κατὰ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην, οὐδαμῶς μὲν ἐς ἀκρίβειαν ὑπὸ τὸν ἀρκטיκὸν πόλον, παρὰ τοὺς ἀρκτικωτάτους δ' ὅν θμῶς ἐνδυνατώμενον παραλλήλων ἀπάντων, ὅποσοι τὴν οἰκουμένην ἀπασαν περιγράφουσιν, ὡς οἱ τὰς παλαιάς τε ἱστορίας συνθέντες παρῆδοσαν τοῖς ἐπιγενομένοις ἡμῖν, καὶ αὐ ἡμεῖς, καθόσον ἐξῆν, ἐκ τῆς τοῦ χρῶνου ξυνήκαμεν πείρας.

შეგნებ, და ჩვენც კარგად ვიცით, ხანმდენადაც შესაძლებელია, ჩვენს ხანგრძლივი გამოცდილებით.

Τούτους γαλακτοφάγους μὲν καὶ δικαιοτάτους ἀνθρώπων Ὀμηρος ἔφησεν· ἐν τούτοις γὰρ οὐ μαγείρων μαγγανεία, οὐδὲ τραπέζης ἐπιενόηται, πολυτέλεια. Φυτῆχομίαι δὲ καὶ ἀρόσεις γῆς οὐδ' ἐν ὀνείροις, ἢ τί ποτέ εἰσιν, ἔφαντάσθησαν. Ἄλλὰ τροφή μὲν

ეს შესაძლებელია, და ნათელვყოთ მათ შესახებ [ცნობები] და გავაშუქოთ წინასწარ ის, რაც მომდევნო მოთხრობებისთვის დაგვეჭირდება, რათა არ მოხდეს ისე, რომ ჩვენ თვითონ რომ რამე ვიცით და ამის არმცოდნეთა შესახებ რომ გვეგონია რომ იციან, შეცდომაში შეგვეყავს ისინი, რომელთაც სხვადასხვა აზრები უჩნდებათ, და ხშირად ერთი ცნობიდან მეორე ცნობას ეცემიან,

ეს არის ტომი მეტად მრავალრიცხოვანი, ცხოვრობდა გაცილებით უფრო ჩრდილოეთით, ვიდრე მთელს ჩვენდროინდელ მსოფლიოში [ვინმე სხვა ცხოვრობს], თუ ზედმიწევნით ჩრდილო პოლუსთან არა, ყველაზე უფრო ჩრდილოეთით მცხოვრებთა გვერდით იყო მოთავსებული, იმ მცხოვრებთა, რომლებიც კი მთელი მსოფლიოს განაპირა საზღვრებზე არიან, როგორც ამას ძველი ისტორიის მთხველნი გადმოგვცემენ მემკვიდრე თაობიდანაც შესაძლებელია, ჩვენს

ამათ (ე. ი. სკვითებს) პოპეროსმა უწოდა გალაქტოფაგები და ყველაზე უფრო სამართლიანი აღამიანები: მათ წარმოადგენა არა აქვთ არც მზარეულთა ოსტატობაზე, არც სუფრის მრავალმკულობაზე. მათ სიზმარშიც კი არ ზმანებიან, მებაღეობა-მემოსტენ-

αὐτοῖς ἢ τῆς γῆς αὐτοφυῆς πόα, καὶ τὰ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων αἵματά τε καὶ σώματα. Καὶ εἴ τι δὲ τῶν ἀγρίων ζώων καὶ πετεινῶν ἄλων αὐτοῖς γένοιτο, καὶ τοῦτο δ' αὐτοῖς αὐτοσχέδιός ἐστι τροφή. Ἐνδύμα δ' ἀποίητον τὰ τῶν ζώων δέρματα.

ბეღლადხელო საკვებია. მათი ტანსაცმელი არ არის გაკეთებული [ხელით], ცხოველთა ტყავია მათი ტანსაცმელი.

Ἄργυρος δὲ καὶ χρυσὸς καὶ μάργαρος καὶ λίθος λυχνίτης ἴσα καὶ κόνις ἐκείνοις ἐστίν.

Ὅν πανηγύρεις ἐκεῖ καὶ φιλοτιμίας θεάτρα, οὐδὲ βουλευτήρια περὶ ναυστάθμων καὶ τριηραρχῶν καὶ ἀγορανομῶν, ἀλλ' εἰρήνη πᾶσα τὸ ἀπὸ τούτων, καὶ βίος πάμπαν ἀστασίαστος...

სუფევს სრული სიმშვიდე ამათგანველი...

...Ὅντων κἄν τοῖς ἀνθρώποις ἐκείνοις, τῶν πραγμάτων οὐκ ὄντων, ἐξ ὧν φιλονεικίαι καὶ ἔριδες φύονται καὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιβουλαὶ καὶ χύσεις αἱμάτων ἐπινοοῦνται, οὐδὲ δικαστήρια συγκροτοῦνται λοιπόν, οὐδὲ βουλευτήρια καὶ ἀναγνώσεις νομίμων, οὐδὲ πιθαναὶ γλῶσσαι, καὶ λόγων διαστροφαὶ καὶ ἐννοιῶν λαβύρινθοι· ἀλλὰ δικαιοσύνη τις αὐτοφυῆς ἐπινέμεται τούτους καὶ ἀνεπίφθοнос αὐτονομία.

გვარი თვითმყოფი სამართლიანობა განაგებს მათ და უშურველი თვითკანონიერება.

ობა და მიწის დამუშავება თუ რა არის. საზრდოდ მათ აქვთ ბალახი, რომელსაც თავისთავად იძლევა მიწა, აგრეთვე ტვირთ-მზიდავი ცხოველების და სხვა საქონლის სისხლი და ხორცი. და თუ რასმე ვარეულ ცხოველთაგან ან მფრინველთაგან დაიჭერენ ხოლმე, ესეც მათთვის სა-

ხეღლადხელო საკვებია. მათი ტანსაცმელი არ არის გაკეთებული

ვერცხლი და ოქრო, მარგალიტი და ლიხნიტის ქვა იგივეა მათთვის რაც მტვერი.

არც დღეობები იციან მათ და არც პატივმოყვარეობის [აღმძღვრელი] სანახაობები, არც თათბირები ნავსადგურების, ხომალდების უფროსთა და ბაზრის ზედამხელველთა შესახებ, არამედ და ცხოვრება სრულიად უშფოთ-

... ასევე ამ აღამიანებსაც, რადგან ისეთი საქმეები არა აქვთ, რომელთაგან აღმოცენდებიან დავა და შუღლი, ერთმანეთის წინააღმდეგ ბოროტი ზრახვები და სისხლის ღვრანი წარმოიშობიან, — აი ამ აღამიანებს არც სასამართლოები შეუქმნიათ, არც საბჭოები, არც ესაჭიროებათ კანონთა ჩაკითხვა, არც დამარწმუნებელი ენა, არცა სიტყვათა ტრიალი და არც საბუთების ლაბირინთები, არამედ ერთ-

ბის ლაბირინთები, არამედ ერთ-

Διὰ μὲν δὴ ταῦτα δικαιωτά-
τους ἀνθρώπων καὶ Ὅμηρος τού-
τους ὠνόμασε.

Τὴν γε μὴν προσηγορίαν
αὐτῶν διαφώρως ἦμιν οἱ πάλα
σοφοὶ διεπύρθμευσαν. Ὅμηρος
μὲν γὰρ Κιμμερίους αὐτοὺς κα-
λεῖ, Ἡρόδοτος δὲ ὁ τὰ Περσικά
συγγραψάμενος Σκύθας πολυει-
δεῖς, ὁ δὲ Χαιρωνεὺς Πλούταρ-
χος Κίμβρους καὶ Τεύτονας, οὐκ
οἴκοθεν μὲν, ὀνομάζει δ' ὄν,
ὥσπερ ἀμφιβάλλων καὶ ἀπιστῶν
αὐτὸς ἑαυτῷ. Τὴν μὲν γὰρ κυ-
ρίαν αὐτῶν προσηγορίαν αὐτοὶ
ἂν κατὰ τὴν σφῶν αὐτῶν εἶδειεν
διάλεκτον. Οἱ δ' Ἑλληνικοῖς ὀνό-
μασιν ἐπ' αὐτῶν χρώμενοι ἄλλοτε
ἄλλως, ὡς ἕκαστοι βούλοιντο,
τούτους προσαγορεύουσιν, ὅπως
ἔκειθεν χειμάρρου δίκην ἐς τὴν
καθ' ἡμᾶς οἴκουμένην ἐπιρρέον-
τες, ἄλλοτε ἄλλους ἐπιλαμβά-
νουνσι τόπους...

Τούτων τινὲς πολλάκις ἔκει-
θεν ἀποσπασθέντες, πολλοὺς ἐλυ-
μήναντο χώρους, καὶ πλείστοις
ἔθνεσι ζυγὸν δουλείας ἐπήνεγκαν.
ὥσπερ ἂν εἰ μεγάλου πελάγους
ἀποτομὴ χυθεῖσα κατὰ πρानοὺς
παντ' ἐπικλύζοι καὶ παρασύροι
ὅπως ἂν ἐπιδράμοι.

Ἄλλ' ἔκειθεν μὲν γυμνηταί
τε καὶ ἄσκειοι ἐξιώντες, εἶτα
ἀμεΐβουσι τὴν δίαίταν, μεταλαμ-

ამიტომ უწოდა მათ ჰომე-
როსმა ყველაზე სამართლიანი
ადამიანები.

მათი სახელწოდების შესახებ
ძველი ბრძენი ადამიანები სხვა-
დასხვანაირად გადმოგვცემენ. ჰო-
მეროსი, მავალითად, მათ კიმე-
რიელებს უწოდებს, ჰეროდოტე,
სპარსული ამბების აღმწერი —
სხვადასხვაგვარ სკვითებს, ხოლო
პლუტარქე ქერონეველი — კიმბ-
რებს და ტევტონებს უწოდებს,
ხოლო არა დაბეჯითებით, არა-
მედ თითქოს მერყეობს და არ
ერწმუნება თავის თავს. თავიანთ
საკუთარ სახელწოდებას ისინი
ამბობენ თავ-თავის დიალექტზე.
რომელნიც ელინურ სახელებს
იყენებენ მათ მიმართ, ზოგი ასე
ეძახის, ზოგი ისე, როგორც თი-
თოეულს მოესურვება, ისე უწო-
დება მათ, იმისდა მიხედვით, თუ
იქიდან; მსგავსად მთის ჩანჩქე-
რისა, როგორ მოედინებიან ქვეყ-
ნებზე და ვის და სად როგორი
აღვილები უჭირავს...

ზოგიერთი ამათვანი ხშირად
იქიდან მოსწყდებოდა ხოლმე და
ბევრს ქვეყანას ანადგურებდა,
მრავალ ხალხსაც მონობის უღელს
აღვამდა; ისე გამოდიოდა, თით-
ქოს დიდი ზღვის ერთი ნაწილი
დაქანებით გადმოხეთქილა და
ყველაფერი წაუღეკავს და გადა-
უთელავს, რასაც კი წასწყდომია.
მაგრამ ისინი იქიდან გამო-
დიოდნენ ტიტვლები და უსახს-
რონი, შემდეგ კი იცვლიდნენ

βάνοντες τὴν τῶν τόπων ἐκείνων,
ἐν οἷς ἱδρῶουσιν ἑαυτοὺς.

Ὡσπερ γε μὴν οἱ ἐξ ὀρῶν
τῶν μεγίστων ἀναρρήγνυμενοι πο-
ταμοὶ καὶ τὸ ρεῖθρον εἰς τὴν
θάλασσαν ἀποκτύνοντες, οὐκ εὐθὺς
παρὰ τὴν αἰγιαλίτιδα ψάμμον ἐς
ἄλμην τὸ πότιμον αὐτῶν ἐξαλ-
λάττουσιν, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ
τῆς θαλάττης εἰσρέοντες ἀκοινώ-
νητοι, ἔπειτα ἐσπείσαντο, καὶ
τοῦ κράτους τοῖς πλουσιωτέροις
παρεχώρησαν ὕδασιν· οὕτω καὶ
τούτων οἱ τὴν ἔγγιστα τῆς πρώ-
της οἰκήσαντες Σχυθικῆς, ἀφ'
ἧς τὸ πρῶτον ἐρρῦησαν, τὴν προ-
τέραν προσηγορίαν ἐφύλαξαν ἔτι
ἀκήρατον, αὐτοὶ γε ὀνομαζόμενοι
Σχύθαι καὶ ἡ τούτους τρέφουσα
γῆ Σχυθικῆ. Οὗτοι δ' εἰσὶν ὅσοι
τε τὴν ὑπὲρ τὰς πηγὰς τοῦ Τα-
νάιδος ἤκησαν γῆν καὶ ὅσοι τὸν
Τάναϊν ἔπειτα διαβάντες ἐκεῖθεν
ἐξεχύθησαν ἐς Εὐρώπην, τὰ ἐς
ζέφυρον ἄνεμον βλέποντα πλευρὰ
τῆς μεγίστης Μαυτίδος διανεμη-
θέντες.

ენეგრობას და რაბინავდნენ დიდი მეოტიდის დასავლეთის ქარი-
საკენ მიმართულ საზაბიროზე.

Μετὰ δὲ μακρὰν μακρῶν
αὐθις ἐνιαυτῶν περίοδον ἕτεροι,
καθ' ἅπερ ἐκ μεγάλης πηγῆς τῆς
πρώτης ἀποβραγέντες Σχυθικῆς,
ἐς δύο σχίζονται μοῖρας· καὶ ἡ
μὲν, τοὺς πρὸς τῇ Ἀσίᾳ Σαυρο-
μάτας καταστρέψασα, ἔδραμε μέχ-
ρι καὶ ἐς θάλασσαν τὴν Κασ-

ცხოვრების წესს და ითვისებდნენ
იმ ადგილების წესებს, რომლებ-
შიც თვითონ მკიდრდებოდნენ.

როგორც მდინარეები, რომ-
ლებიც მაღალი მთებიდან მოე-
ხეთქებიან და ზღვას ერთვიან,
მაშინვე ზღვის ნაპირთან არ
ცვლიან თავიანთ მტკნარ წყალს
ზღვის მარილიან წყლად, არამედ
ჯერ კარგად ღრმად ზღვაში შე-
ედინებიან შეუერთებლად, ხოლო
შემდეგ იღვრებიან და, ამგვა-
რად, უკან იხევენ უფრო მდი-
დარი წყლების ძალის წინაშე, —
ასევე ამათგან (ე. ი. სკვითთგან)
რომელნიც ცხოვრობენ პირვან-
დელი სკვითიკის მიხლობლად,
საიდანაც ისინი პირველად გამო-
ემართნენ, ამათ შეინარჩუნეს პირ-
ვანდელი სახელწოდება დღემდე
შეურყენელად, ესე იგი, თვითონ
იწოდებოდნენ სკვითებად და მა-
თი მკვებავი ქვეყანა — სკვითი-
კედ. ეს ისინი არიან, რომლებიც
ბინადრობენ მდინარე ტანაისის
სათავეებს ზემოთ მდებარე ქვე-
ყანაში და რომლებმაც შემდეგ
გადმოლაბეს ტანაისი და მოედ-
ნენ

მრავალ წელთა გრძელმა პე-
რიოდმა განვლო მას შემდეგ და
სხვები, თითქოს პირვანდელი
სკვითიკის დიდი წყაროდან გად-
მოხეთქილები, ორ ნაწილად გა-
იყვნენ: ერთმა ნაწილმა დაარბია
აზიაში მცხოვრები სავრომატები
და გაემართა ვიღრე კასპიის

πίαν, οί και την πάτριον ήθη έκλα-
θόμενοι κληθον Σαυρομάται και
Μασσαρέται έκαιλούντο και Μελάγ-
χλαιοι και Ἄραιζόνες· και ὅσα οί
δουλωθεῖσαι φυλαί κατά διαίρε-
σιν εἶχον ὀνόματα, πάντων και
οὔτοι κεραιωνήκασι τούτοις, ὅτι
τήν ἐς τὰ ἐκείνων ήθη δευσο-
ποιόν τε και ἀνακόνικτον μετα-
διδάτησιν. Οί δ' ἐς τήν Εδράπην
ἀποκλίναντες τήν παρωκείνειον
πάσαν καταδραμόντες ήπειρον, ἐς
τε Σαρμάτας και Γερμανούς τὰ
ὀνόματα ήμειψαν και αὐτοί. Χρό-
νη δὲ ὕστερον και ἐς τήν Κελ-
τικὴν ἐμβάλόντες και ταύτην
οἰκειωσάμενοι, Κελτοί τε ήθη
και Γαλάται ἐκλήθησαν (CB I,
30.13—34,9).

ზღვამდე, ამათ დავაწყებენ მიხ-
ცეს თავიანთი მშობლიურის სახე-
ლი და მიიღეს სახელწოდება ხავ-
რომალები, მახავ ტე ბისა,
მელანტლუნე ბისა, ამაზონ-
ებ ბისა და ვველა იმათი სახე-
ლი, რომლებსაც ატარებდნენ მათ
მიერ დამონებული ტომები, და
ესენი იმათ შეეზიარნენ მტკიცედ
და წარუბოცებლად ვადმოიღეს
მათი ჩვეულებები. სხვები კიდევ
ევროპისაკენ გადაიხარნენ, მთელ
ოკეანის ვასწვრივ ხმელეთს მო-
ედნენ, სარმატების და გერმა-
ნელების ქვეყნებში, და მათაც
გამოიცვალეს სახელები, უფრო
გვიან ხანებში ისინი შეიჭრნენ
კელტიკებში და ისიც დაიკავეს
დასახელებლად, ამიტომაც. მი-
იღეს სახელწოდება კელტებისა
და ვალატებისა.

სკვითების ლაშქრობანი. უიქები. ამაზუნები

II, 5. Ἄλλ' ἐπανιτέον, ὅπη
τὸ πρότερον ἴχνος τοῦ λόγου κα-
ταλειοίπειμεν. Ἦδη γάρ και
Ἰωάννου τοῦ Δούκα¹ τὰ Ῥωμαίων
σχηπτρα διέκοντος, μοῖρα Σου-
θῶν² καμπληθῆς και ἐς πολλὰς
ἀναφέρουσα τὸν ἀριθμὸν μυριά-
δας, ἀνωθεν ἐξ Ὑπερβορέων ἀπο-
σπασθεῖσα κάτεισι μὲν ἀπὸρρα
μέχρι και Κασπίας θαλάττης.
Ἐν τούτοις δὲ τοῦ ἡγουμένου
Σιζύμοχον τετελευτηκότος, διε-

II, 5. მიგრამ უნდა დავბრუნ-
დეთ იქ, სადაც დავტოვეთ თხრო-
ბის წინანდელი კვალი. მაშინ
როდესაც რომაელთა ძალიუფ-
ლება ეპყრა იოანე დუკის, მრთ-
ვალრიცხოვანი ნაწილი სკვითე-
ბისა¹, რომელთა რაოდენობა
აღწევდა ათათასებს, მოწყდა
ჩრდილოეთის ქვეყნებს და შემ-
კიდროვებულად ჩამოვიდა ვიდრე
კასპიის ზღვამდე. ამისობაში,
როდესაც ვარდაიციხლო წინ-

¹ აქ სკვითებად იგულისხმებიან თათრები (ხვარაზმელები)

² იოანე III დუკა ვატატი, ნიკეის სამეფოს კონსტანტი 1222—1254 წლებში.

λοντο τὴν ἡγεμονίαν τῶν στρα-
τευμάτων ἀμφω αὐτοῦ τῷ υἱέ, **ὁ τε Χαλαοῦ καὶ ὁ Τελεπουγᾶς.**
Καὶ ὁ μὲν Χαλαοῦ πρὸς ἄρκτον
ἀφείλ τὴν τε Κασπίαν καὶ Ἰαξάρ-
τὴν ποταμόν, ὃς ἐκ τῶν Σκυθι-
κῶν ῥηγνύμενος ὄρων, πλατὺς τε
καὶ βαθύρρους διὰ τῆς τῶν Σογ-
διανῶν χώρας κατιῶν, ἐς τὴν
Κασπίαν ποιεῖται τὰς ἐκβολὰς,
κατῆι διὰ τῆς κάτω Ἀσίας...

Ὁ γὰρ ἕτερος τῶν υἱῶν τοῦ
Σιτζισχᾶν, ὁ Τελεπουγᾶς, ὄρους
τῆς οἰκείας ἀρχῆς ποιησάμενος
πρὸς μεσημβρίαν μὲν τὰς τοῦ
Καυκάσου ὑπερβολὰς καὶ ἐφεξῆς
τὰ τῆς Κασπίας θαλάσσης πε-
λάγη, ἐπορεύετο διὰ τῆς τῶν
Μασσαγετῶν καὶ Σαυροματῶν γῆς,
πᾶσαν ὑποποιούμενος αὐτὴν τε
καὶ ὅσα Μαυίτιδά τε καὶ Τάναϊν
τῶν ἐθνῶν παροικοῦσιν.

Εἶτα ὑπερβαλὼν τὰς πηγὰς
τοῦ Τανάιδος, πολλὺς ἐρρύη κάτω
διὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐθνῶν. Πλεῖ-
στα δὲ ταῦτα πεφύκασι καὶ παν-
τοδαπά ὧν τὰ μὲν ἐς μεσόγειον
τεμάχιά τε καὶ λείψανα ἦσαν
τῶν πάλαι Σκυθῶν, ὅσα ἐς νομά-
δας καὶ ἀροτήρας ἐμερίζοντο· τὰ
δὲ ἰμοροῦντα τῆ Μαυίτιδι καὶ
τὴν τοῦ Πόντου πληροῦντα πα-
ράλιον, Ζιχχοί τ' Ἀβασγοί τε
ἦσαν, Γοτθοί τε καὶ Ἀμαξόβιοι,
Ταυροσχύται τε καὶ Βορυσθενεί-
ται, καὶ πρὸς τούτοις ὅσοι τὴν

მძლილი ჩინვისხანი, ჯარებისა
სარღლომა ვაინაწილა მისმა ორ-
მა ვაჟმა: ერთი იყო ხალაუ, ხო-
ლო მეორე—ტელეპუგა. ხალაუ
ჩრდილოეთით სტოვებს როგორც
კასპიის ზღვის, ისე მდინარე იაქ-
სარტს, რომელიც სკვითური მთე-
ბიდან ვადმოხეთქილი, ფართო
და ღრმა, ჩამოდის სოვდიანელთ.
ქვეყანაზე და კასპიის ზღვის ერთ-
ვის, და ჩამოდის (ხალაუ) ქვემო-
აზიის გზით...

ჩინვისხანის მეორე ვაჟი, ტე-
ლეპუგა, მის შემდეგ რაც მან
თავისი სამფლობელოს საზღვრად
დასდო ჩრდილოეთით კავკასიის
(გადასავლები) ზეკარები და შემ-
დეგ კასპიის ზღვის ნაპირები,
მოდის მასაგეტებისა და სავრო-
მატების მიწაწყალზე, იმორჩი-
ლებს მთელ ამ ქვეყანას და ყვე-
ლა იმ ტომებს, რომელნიც ცხოვ-
რობენ მეოტის ტბასთან და ტა-
ნაისთან.

შემდეგ ვადალახა ტანაისი
სათავეები და დიდი [ნაკალი
ვასწია ქვემოთ, ევროპელ ტომთა
მიწაწყლის გზით. ეს ტომები
ბევრნი იყვნენ და სხვადასხვანი,
მათგან რომელნიც შუაგულ ხმე-
ლეთში იყვნენ, წარმოადგენდნენ
ძველ სკვითთა ნამსხვრევებსა და
ნაშთებს, იყოფოდნენ (ქოჩათმავ-
ლებად) ნომადებად და მიწათ-
მოქმედებად; ხოლო რომელნიც
მეოტის ტბის მეზობლად იყვნენ
და პონტოს სანაპიროს მოსდე-
ბოდნენ, ესენი იყვნენ ჯიქები

παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστροῦ
Μυσίαν ἐγένοντο. Οὕνοι δὲ οὐχοὶ
καὶ Κόρμανοι ἐκαλοῦντο ἦσαν δὲ
οἱ καὶ Σαῦθας αὐτοὺς παλαιόν-
μαζον (CB I 35, 14—36, 17).
ზოაში ცხოვრობდნენ. მათ ჰუნნები და კომანები ეწოდებოდათ;
იყვნენ ისეთიბირ. რომელნიც მათ ხევითებს უწოდებდნენ.

და აბაზგები, გუთები და ამა-
ქსოვიები, ტავროსკვითები და
ბორისთენელები. გარდა ამისა,
იყვნენ ისეთები, რომელნიც ისტ-
როს შესართავთან მდებარე მი-
ხევითებს უწოდებდნენ.

აკვითების დაშქრება კოლხიდაში და იბერიაში

II, 5. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἕω πάλ-
ιν ἡμᾶς ὁ λόγος διαβιβάζειν ἐπεί-
γεται, καὶ τοὺς Ὑπερβορείους
ἐκείνους Σκύθας, οἱ κατὰ τῆς
'Ασίας δίκην ἀκρίδος βαρείας
χεθέντες μάλα σφοδρῶς μικροῦ
πάσαν συνεκύχησάν τε καὶ ἐδου-
λώσαντο.

Οὗτοι γὰρ ἐπειδὴ τὰ περὶ τὴν
Κασπίαν στεγὰ διέβησαν, κατὰ
νῶτον ἀπέντες Σογδιανούς τε καὶ
Βακτριανούς καὶ Ἰξον τὸν Σόγδον
ποταμόν, δὴ μεγάλοι τε καὶ πλεί-
σται τρέφουσι πηγαί, παρὰ τοὺς
πρόποδας τῶν πρόσω μεγάλων
ὄρων διεχείμασαν, τῶν ἐκείσε
τῆς χώρας ἐκείνης ἀγαθῶν ἀπο-
λαύοντες, ὅσα τῆς ἀνωθεν λείας
ἔχοντο...

Ἐπειτα ἐς Βαβυλωνίους καὶ
'Ασσυρίους διαβάντες, καὶ Με-
σοποταμίαν κατεληφότες, καὶ
ταῖς τοῦ τόπου χάρισιν ἀρεσθέν-
τες, ἐκεῖ τὴν μακρὰν καταλύουσι
πλάνην, ἕτος που ἦδη τρίτον

II, 5. მაგრამ კვლავ აღმო-
სავლეთისაკენ უნდა გადავიტო-
ნოთ ჩვენ სიტყვა და იმ ჩრდი-
ლოეთის სკვითებისაკენ, რომელ-
ნიც მსგავსად კალიისა მოედვნენ
აზიას ძალიან მძიმედ და თითქ-
მის მთლიანად არივ-დარიეს და
დაიმონეს.

ამათ რომ გადალახეს კასპიის
ზღვასთან არსებული ვიწრობები,
უკან მოიტოვეს სოვდიელთა და
ბაქტრიელთა ქვეყნები და სოვ-
დური ოქსოს-წყალი¹, რომელსაც
კვებავენ დიდი და მრავალრიცხო-
ვანი წყაროები, და წინ აღმარ-
თული დიდი მთების ძირში დაი-
ზამთრეს: ნასაძამოვნები იყვნენ
იქაური ადგილების: დოვლი-
თით, რომელიც წინათ მოინა-
დავლეს...

შემდეგ გადავიდნენ ბაბილო-
ნელთა და ასირიელთა ქვეყ-
ნებში, აილეს მესოპოტამია და,
რადგან ამ ადგილის სავარჯენი
მოქწონათ, აქ დაამთავრეს თავი-
ანთი დიდი ხეტიალი... იყნ

¹ ოქსოს-წყალი ბირჯანის მდინარეა, მყოფს სოვდიანს ბაქტრიანისაკენ.

ἀνύοντες, ἀπ' οὗ τὸν τε Ἰαζάρ-
την διεπεραιώθησαν ποταμὸν καὶ
τῶν ἄλλων διέστησαν ἑμοφύλων,
τῆς κάτω Ἀσίας κληρούχους τά-
ξαντες ἑαυτοὺς.

Ἔσπερ δὲ πῦρ ἐς ἕλην βα-
θεῖαν ἐνσκηψαν, οὐ μόνον τῆς τὸ
πρῶτον ἐδράξατο, ταύτην λυμάλ-
νεται μόνην. ἀλλ' εἰ ἑμοίῃ καὶ
πάσῃ τῇ πέριξ ἐντύχοι, ἦδη καὶ
πάσαν ἐκείνην ῥῆστα ἐπιβόσκειται·
οὕτω καὶ ὁ τῶν Σκυθῶν ἀρχηγὸς
τουτωνὶ τὴν τῆς ἑλῆς Ἀσίας
ἐξαιρετον πρὸς ἅπασαν ἀνθρωπί-
νην ἀπόλαυσιν ἐς οἰκησιν ἀπολέ-
ξας ἐκυτῆ, οὐκ ἠρέμησε τοῦ λοι-
ποῦ, οὐκ τῶν πέριξ ἀπέσχετο·
ἀλλὰ τοῦ ὑπ' αὐτῷ σατράπας καὶ
χιλιάρχου διαπεμπόμενος, Πέρσας
μὲν πρῶτον καὶ Πάρθους καὶ Μή-
δους κἀρεστήσατο· ἔπειτα διὰ τῆς
μεγάλῃς ἰνῶν Ἀρμενίας, ἦλθε
πρὸς μὲν ἄρκτον ἄχρι Κολχίδος καὶ
τῆς ἐκείσε Ἰσθμίας· ἔμελλε δὲ ἦδη
ἐς τοὺς ἐπιόντας ἐνιαυτοὺς καὶ
διὰ τῆς ἐνδοτέρας ἐλάσαι Ἀσίας
καὶ ὄρους τῆς οἰκείας ἀρχῆς
ποιήσασθαι τὰς παραλίους φάμ-
μους, ὅπου θάλασσά τε καὶ ἡπει-
ρος σπένδονται...

სამფლობელოს საზღვრებდა გაეხადა ზღვისპირა ქვეში, სადაც ზღვა
და ხმელეთი ერთმანეთში შევობრულად არიან.

Тέως δ' αὐτόντι καταμένειν.
ἡρεμοῦντες ἐγνώκεισαν, κλήρους
ἑαυτοῖς διανείμαντες χωρῶν καὶ
πόλεων, διαφόρων τε οἰκιῶν καὶ
κτημάτων κτήσεις καὶ καταγα-

უვე შესამე წელი მას შემდეგ,
რაც მდინარე იაქსარტი გადალა-
ხეს და სხვა თანამეტომეებს ჩა-
მორჩინეს; ამით ქვედა აზიის ბა-
ტონ-პატრონნი გახდნენ.

მაგრამ როგორც ცეცხლი,
ხშირ ტყეში ვაჩენილი, არა მარ-
ტო იმას დაახიანებს, რომელსაც
თავში ეცა, არამედ ამავე დროს
მთელ გარშემო მყოფ მხარეს მო-
ელდება და მთელ იმ არე-მარეს
უსწრაფესად გაანადგურებს, ასე-
ვე სკვითების შეთაურმა მთელი
აზიიდან რომ გამოარჩია თავის-
თვის დასასახლებლად ყოველგვა-
რი ადამიანური სიამოვნებისათ-
ვის საუკეთესო ადგილი, ამაზე
არ შეჩერდა, თავი ვერ შეიკავა
გარშემო მყოფ ადგილებზე რომ
იურთი არ მიეტანა. და, ამ, თა-
ვის ხელქვეით სატრაპებდა და ათა-
სისთაეებს გზავნის და ჯერ იმორ-
ჩილებს სპარსელებს, პართელებს
და მიდიელებს; შემდეგ აღის დიდ
სომხეთში და მიემართება ჩრდი-
ლოეთით კოლხეთამდე და
იქვე მუშობლად მყოფ იბერი-
ამდე; კიდევ მეტი: მას განზრ-
ახული პქონდა მომდევნო წლებში
შიდა აზიაში შეჭრილიყო, თავისი

მაგრამ გადაწყვიტეს ამით და-
კმაყოფილებულიყვნენ და დარჩე-
ნილიყვნენ და ერთმანეთში გაიხა-
წილეს სამკვიდრებელნი, სოფლე-
ბი და ქალაქები, სხვადასხვა საბ-

γὰς, πολλὴν ἐμπαρεχομένης τῆ
σώματι θυμηδῖαν καὶ τροφήν...
ლოები და შეძენილი ქონება და
სავანეები, რომლებიც დიდ სია-
მოვნებასა და საზრდოს ანიჭებდნენ სხეულს.

Ἐκεῖθεν δ' ὀπόρους ἐπήλασαν
ἐπιθεῖσι, φόρους συντάξαντες ἀπα-
σιν (CB I 87, 9—40, 7).
შემდეგ რაც კი ტომები დაი-
ქვემდებარეს, ყველას დაადგეს
ხარკი.

კოლხეთი — მართლმადიდებელთა ქვეყანა

[V, 2. მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროს (1261—1282) დიდი მოძრაობაა ბიზანტიაში საეკლესიო უნიის საკითხის გარშემო, მიხეილ კეისარს უნიატური პოლიტიკა მიაჩნდა უფრო გონიერად, ვიდრე უნიის წინააღმდეგ ბრძოლა. იმ გართულებულ ვითარებაში, რომელშიც იყო ბიზანტია (1204 წლის კატასტროფის შემდეგ), მიხეილი მისაღებად თვლიდა ანაკლებ ბოროტებას უფრო დიდი სარგებლობის მისაღებად. „ნაკლებ ბოროტებად“ მიაჩნდა დასაფლეთ ეკლესიასთან უნია.

Ταῦτα λέγων ὁ βασιλεὺς τοὺς
μὲν ἐπειθε, τοὺς δ' οὐδαμῶς.
Ὅθεν τὸ πείθειν ἀφείλ τὴν ἐτέ-
ραν ἐβάδισε· ταύτην δ' εἶναι τὴν
τοῦ βιάζεσθαι· ἧς πρὸς πολλὰ
καὶ διάφορα μεριζομένης εἰδη,
πάντα ἦσαν ἐνεργὰ τῷ βασιλεῖ,
δημῶσις, ἐξορία, φυλακαί, ὀφ-
θαλμῶν ἀφαιρέσεις, μάστιγες, χει-
ρῶν ἐκτομαί, πάντα οἷς αἱ γνώ-
μαι τῶν ἀνδρικῶν καὶ μὴ δοκι-
μάζονται. Ὅσους μὲν οὖν κατ'
ἐπίγνωσιν ὁ ζῆλος ἦν (σπάνιοι δ'
οὗτοι ἐτύγχανον), οὗτοι στεβρῶν
τε καὶ ἀνδρικῆν τὴν ἐνστασιν
ἐνδειξάμενοι πάντα ἀσμένως ὑπή-
νεγκαν καὶ πεπνυθησιν, ὀπόσα ἢ
τοῦ βασιλέως ἐπήνεγκε χεῖρ.

ასე ამბობდა კეისარი და ზო-
გიერთები დაარწმუნა, სხვები კი
ვერასგზით ვერ დაარწმუნა. ამი-
ტომ მან ხელი აიღო დაარწმუ-
ნებაზე და სხვა გზას დაადგა: ეს
იყო ძალადობის გზა. ეს გზა
მრავალ სხვადასხვა ღონისძიებე-
ბით აისახა: კეისარმა ყველაფერი
გამოიყენა; ქონების ჩამორთმევა,
გადასახლება, საპყრობილე, თვა-
ლების დათხრა, გვემა, ხელების
მოჭრა, ერთი სიტყვით ყველა-
ფერი, რის საშუალებებითაც გაი-
გება ვაჭაკური და არავაჭაკუ-
რი თვისებები. ვინც გონიერების
მიხედვით თავგამოდებით იცავდა
თავის შეხედულებებს (ასეთები კი
იშვიათნი იყვნენ), ის მგდვრად

და ვაჭაკურად უწევდა წინააღმდეგობას და ყველაფერს იტანდა
და ითმენდა, რასაც კი კეისრის ხელი არგუნებდა.

Οἱ δὲ πλείστοι μηδὲν ἄγιάς
εἰδὼτας, ἀλλὰ θῆμος ὄντες καὶ
ხოლო მეტწίλιν არავითარი
სალი მიდგომა არ აღმოაჩნდა —

ἀγοραῖος ὄχλος καὶ χαίροντες ἀει-
 ταῖς τοιαύταις καινοτομίαις, τρι-
 χινα καθάπερ ἄλλην σκητὴν ὑπο-
 δεδουκότες τριβῶνια, πανταχῆ τῆς
 οἰκουμένης ἐξήπλωσαν ἑαυτούς,
 ὅπη φύλα Χριστιανῶν εἶναι ἐπί-
 θοντο· ἔν τε Πελοποννήσῳ φημὶ
 καὶ Ἀχαΐα καὶ Θεσσαλίᾳ ἔν τε
 Κολχίδι· καὶ ὅπη μὴ ἐνῆν ἐπι-
 κράτεια τοῦ βασιλέως. Καὶ πε-
 ριήσαν ἔνθεν ἀκείθεν σπορά-
 δες καὶ πλάνητες, μήτε πρὸς
 τὸ καθ' ὅλου¹ τὴν εὐρῆνῃν
 ἐθέλοντες διασώζειν, μήτε πρὸς
 ἀλλήλους (CB I 127,11—128,9).
 გადადიოდნენ, გაბნეულნი და მოხეტიალენი, და არ სურდათ მშვი-
 ღობა დაეცვათ არც დასავლეთის მიმართ¹, არც ერთმა
 ნეთში.

კოლხთა და ლაზთა ქვეყანა

V, 7. Ἄλλ' ἔκεινο μικρὸν με-
 παρέδραμεν. Ἰωάννης γάρ, ὁ τοῦ
 ῥηθέντος Ἀλεξίου ἀπόγονος, τοῦ
 μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπό-
 λεως ἄλωσιν τῆς τῶν Κόλχων
 καὶ Λαζῶν τυραννήσαντος γῆς,
 δρკους ἐγγράφους παρὰ τοῦ βασι-
 λέως ἔκειθεν δεξάμενος ἐπισημει-
 τῆ βασιλευούσῃ καὶ τῆ τοῦ βασι-
 λέως συζεύγνυται θυγατρὶ Εὐδο-
 κία· καὶ βραχύν τινα τῷ βασιλεῖ
 παρὰ τῆ βασιλευούσῃ συνδιατρί-
 φας χρόνον ἔπειτα ἐπανῆκεν ἅμα
 τῆ γυναικὶ Εὐδοκίᾳ πρὸς τὴν
 ἰδίαν ἀρχήν, ἣς τὰ βασίλεια
 Τραπεζοῦς. Ἐνθα δὲ καὶ μήπω

ესენი იყვნენ მდაბიო ხალხი (ძე-
 მოს) და ვაჭართა ბრძო, რომ-
 ლბსაც მუღამ ახარებს ხოლ-
 მე ამგვარი ახალ-ახალი ამბები,
 მბრებზე გადაივდეს შალის წამო-
 სასხამები, თითქოს სანახაობაზე
 მიდიოდნენ, და მსოფლიოს სხვა-
 დასხვა ადგილას დაიქსაქსნენ
 ყველგან, სადაც კი შეიტყვეს
 ქრისტიანი ტომები არიანო: მე
 ვგულისხმობ პელოპონესს და თე-
 სალიას, კოლხიდას და იმ
 ადგილებს, საერთოდ, სადაც კვის-
 რის ძალაუფლება არ აღწევდა
 ისინი ერთი ადგილიდან მეორეშ
 ისინი ერთი ადგილიდან მეორეშ

V, 7. მაგრამ კინლამ ვაძო-
 მრჩა მე ეს ამბავი: სახელდობრ,
 იოანე, ზემოხსენებული ალექსის
 შვილიშვილი, იმ ალექსისა, რო-
 მელიც კონსტანტინეპოლის ალე-
 ბის შემდეგ კოლხთა და ლაზ-
 თა ქვეყანაში ვაბატონდა,
 ჩამოვიდა სამეფო ქალაქში, მის
 შემდეგ რაც მან წერილობითი
 ფიცი მიიღო იქაური მეფისაგან,
 და ითხოვა მეფის ქალიშვილი
 ევდოკია. მან ცოტა ხანს დაჰყო
 მეფესთან, სამეფო ქალაქში, და
 შემდეგ დაბრუნდა თავისი მეუღ-
 ლითურთ, ევდოკიათურთ, საკუ-
 თარი სამეფოში, რომლის დედა-

¹ ეს ადგილი მთარგმნელებს ასე ესმით: eum Catholicis (L. Schopenus), с католиками (Шалфеев). მართლაც *καθ' ὅλου* ნიშნავს „საყოველთაოს“ და Sophokles-საც (იხ. ლექსიკონი) გავებული აქვს ἢ *καθ' ὅλου* = ἢ *καθολικῆ ἐκκλησίᾳ*.

πελέως έναιαυτου πληρωθέντος παι-
δα μετά της Εύδοκίας ούτος γε-
γέννηκεν, 'Αλέξιον τόν νέον Κομ-
νηγών· δε δεη και διάδοχος ύστερον
γεγένηται της έκείνου αρχής, ώς
είρήσεται: (CB IV, 148,19—149,5;
PG 148, 293).

ქალაქი იყო ტრაპეზუნტი. არ
გასულა წელიწადიც და აქ მას
ევდოკიასაგან შეეძინა ვაჟი, ალექს-
სი უმცროსი კომნენოსი; შემდეგ-
ში ის ვახდა მემკვიდრე იოანეს
სამეფოსი, როგორც ამის შესა-
ხებ ქვემოთ იქნება ნათქვამი.

პომპეუსის დაშკრობა კავკასიაში

[IV, 3. ლათინთა ბატონობის მოსპობის საქმეში (1261 წ.) დიდი
ღვაწლი მიუძღვის კესაროსს ალექსი სტრატეგოპულოსს: ის იყო,
რომ 1261 წლის 25 ივლისს თავისი ცხენოსნებით შეიჭრა კონსტან-
ტინეპოლის კარიბჭეში. ეს ღვაწლი მას დაუფასდა: კესარ მიხეილ
VIII პალეოლოგოსის ბრძანებით კესაროსის სახელი იხსენიებოდა
პარაკლისების დროს მთელი წლის განმავლობაში მეფეთა და კეი-
სართა სახელების გვერდით. მაგრამ ეს დიდება დიდხანს არ შერჩა
კესაროსს: ის ვაგზაჟნილ იქმნა ეპირის დესპოტის მიხეილის წინა-
აღმდეგ საბრძოლველად და ტყვედ ჩაუვარდა შტერს. ამ შემთხვე-
ვის გამო ამბობს ბიკიფორე გრიგორიანი:]

IV, 3. Ούτως ούδεν έν άνθρω-
ποις άληθές, ούδέ βέβαιον· άλλ' έν
ἀδελφοίς ὅσπερ πελάγῃσι συγχυ-
κᾶται και ναυαγεί τὰ άνθρωπι-
να... Κύρος ὁ Περσών και Μή-
δων και Χαλδαίων ἀρχας ποτέ
μετά τὸ της 'Ασίας τὸ πλείστον
καταδραμεῖν και Βαβυλώνα τὸ
της 'Ασίας κλέος ῥᾶστα κατα-
στρέφασθαι γυναίχι Μασσαγέτιδι
πολέμῳ ξυμβέβληκώς αἰσχιστα
καταστρέφει τήν τύγην...

ამრიგად, აღამიანთა საქმეებში
არაფერია უცვალეებლი, არაფე-
რია ურყვევი: როგორც უცნობ
ტალღებში ისე ირევა და იმსხვ-
რევა აღამიანის ბელი... კვიროსი,
რომელიც მბრძანებლობდა ოდეს-
ღაც სპარსელებს, მიდიელებსა და
ქალდეელებს, მის შემდეგ რაც
გადითელა მეტი წილი აზიისა და
სწრაფად დაამხო აზიის სიამაყე—
ბაბილონი, მასავეტ ქალს შეეყარა
და სამარცხვინოდ დაასრულა თავ-
ვისი ბელი.

Μάγνος Πομπήιος, 'Ρωμαίων
ὑπατος και στρατηγός αὐτοκρά-
τωρ, 'Ασίας ἀρχ. Καυκασίων
ὄρων και Κασπίας θαλάσσης δρα-
μίων και μυρία καταστρεφάμενος
ἔθνη και χρημάτων ἀλείρους τῆ

დიდმა პომპეუსმა, რომელითა
კონსულმა და თვითმპყრობელმა
სარდალმა, მოიარა აზია ვიდრე
კავკასიის მთებამდე და
კასპიის ზღვამდე, უამრავი
ტომები დაიმორჩილა და უთვა-

ῥώμῃ σπουδαίως χαρισάμενος ὑπὸ βραχυτάτου τὸ τελευταῖον στρατεύματος ἐν τοῖς ἰδίοις τὸ μέγα κατέλασε κλέος.

Κατὰ ταῦτά δὲ ὁ υἱὸν τῆρ λόγιω προκείμενος Καίσαρ ὁ χθὲς τὰ μέγιστα κατωρθώκως τρόπαια ἀδοξοτέρων ἀγώνων γίνεται παρανάλωμα σήμερον (CB I, 90—91).

ოთანე ლაზიხ გარდაცვალება

VI, 9. Κατὰ τοῦτον μέντοι τὸν χρόνον συνέβη γενέσθαι ορισμὸν τῶν πάντων μεγίστων, ὅφ' οὐ πολλοὶ μὲν τῶν μεγάλων οἰκιῶν, πολλοὶ δὲ τῶν μεγάλων νεῶν αἱ μὲν ἐπεκτάωκεισαν, οἱ δὲ διεῖρῶγγησαν. Ἐπίπτωκε δὲ καὶ ὁν πρὸ τοῦ νεῶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἐπὶ κίονος ἔστησε τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ ἀνδριάντα Μιχαήλ βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος, ὁπότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγκρατῆς ἐγεγόνει· Ἐν αὐτῆς Ἄνδρόνικος βασιλεὺς, ὁ ἐκείνου παῖς, ὡς εἶχε σχήματος, ἐπασχεύασέ τε καὶ ἀνεστήλωσε.

Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν θέρους ἦκεν ἐκ Τραπεζοῦντος εἰς Κωνσταντινούπολιν Εὐδοκία ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφή, θανόντος ἔχει τοῦ ἀνδρός αὐτῆς Ἰωάννου τοῦ Λαζοῦ· ἦκε δὲ μετὰ τοῦ δευτέρου ταύτης παιδός. Τὸν γὰρ πρῶτον

ლაგი ქონება შესძინა რომს და, ბოლოს, თავისიანებში დაკარგა ის დიდი სახელი ძალიან მცირე-რაცხოვანი ჯარის მიერ დაშარცხებულმა.

ასევე ზემოხსენებულმა კესარიონმა ც გუშინ უდიდესი გამარჯვებები მოიპოვა და დღეს სამარცხვინო ბრძოლების მსხვერპლი ხდება.

VI, 9. ამ დროს სწორედ მოხდა ძლიერი მიწისძვრა, ისეთი, როგორიც არასდროს არ ყოფილა. მიწისძვრისაგან მრავალი დიდი შენობა და მრავალი დიდი ტაძარი ზოგი წაიქცა, ზოგიც დაიმსხვრა. წაიქცა აგრეთვე ის ქანდაგება, მიქელ არქისტრატისგან, რომელიც წმინდა მოციქულთა ტაძრის წინ სვეტზე დაიდგმევინა მეფე მიხეილ პალეოლოგისმა, როდესაც ის კონსტანტინეპოლის მფლობელი გახდა; ეს ქანდაგება კვლავ დაამზადებინა ძველებური სახით და აღამართვინა ანდრონიკე მეფემ¹, მიხეილის ვაჟმა.

შომღევნო ზაფხულში ტრაპეზუნტიდან კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა მეფის და ევლოკია, რომლის ქმარი ოთანე ლაზი ტრაპეზუნტში გარდაცვლილიყო; ევლოკიამ თან ჩამოიყვანა თავისი მეორე ვაჟი, ხოლო პირველი

¹ მიხეილ VIII პალეოლოგისის (1261—1282) ვაჟი ანდრონიკე II მეფობდა 1282—1328 წლებში. ევლოკია, მისი და, როგორც V, 7-შია ნათქვამი, ითხოვა ტრაპეზუნტის მეფე ოთანე II-ს.

Ἄλξιον ἐκεῖ καταλείπει, τὴν πατρικίην περιέπειν ἀρχήν (CB I, სტოვეებს, რათა ჩაიბაროს შამი-202, 7—19; PG 148, 360). სეული ტახტი¹.

ამგვარად, სამი ნაწევრეტი ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორიისა“ იხსენიებს ტრაპიზონის მეფეს იოანე II კომნენოსს (1280—1298) და მის პაპას, ტრაპიზონის იმპერიის დამაარსებელს ალექსი I კომნენოსს (1204—1222) როგორც „კოლხეთის ქვეყნის მფლობელს“, „კოლხთა და ლაზთა ქვეყნის მფლობელს“ ან მარტივად როგორც „ლაზს“:

1) თეოდორე ლასკარისს მიემხრნენ ყველანი «გარდა ალექსი კომნენოსისა, რომელიც კოლხიდის ქვეყანას ფლობდა» (I, 2).

2) «იოანე, ალექსის შვილიშვილი, იმ ალექსისა, რომელიც კონსტანტინეპოლის ალების შემდეგ კოლხთა და ლაზთა ქვეყანაში გაბატონდა» (V, 7).

3) «კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა მეფის და ევდოკია, რომლის ქმარი იოანე ლაზი ტრაპეზუნტში გარდაცვლილიყო» (VI, 9).

ჩვენ, რასაკვირველია, ვერ გავიზიარებთ აკად. თ. უსპენსკის აზრს იმის შესახებ, რომ კონსტანტინეპოლელი კეისრები ტრაპიზონელ მეფეებს დაცინვით ეძახოდნენ კოლხებს ან ლაზებს (*насмешливо называть великих Комнинов лазистанскими властителями*)². განსვენებული აკადემიკოსი მართალია, როდესაც წერს, რომ ოფიციალურ დოკუმენტებში ტრაპიზონის მმართველი არასდროს არ იწოდებოდა იმპერატორად: ასეთი ტიტული მიეკუთვნებოდა მხოლოდ კონსტანტინეპოლში მჯდომ კეისარს. ხოლო ტრაპიზონის მმართველს აკუთვნებდნენ «звание лазистанского владетеля или властителя Трапезунта, иногда просто архонта; в присутствии царя он даже не имел права носить красную пурпуровую одежду и красную обувь»³. მაგრამ ეს როლი ნიშნავს იმას, რომ ტრაპიზონელთა მიხმარებული წოდება „ლაზთა მეფისა“ დაცინვის მიზნით იყო შოგონილი ბიზანტიის კეისრების მიერ. ჩვენთვის უაღრესად საყურადღებოა,

¹ ამის შემდეგ ნიკიფორე გრიგორასი მოგვითხრობს, რომ ტრაპიზონელი ქვრივი დედოფლის შერთვა მოინდონა სერბიის მეფემ, რომელსაც მანამდე სამი ცალი ჰყლია და ყველანი გაუშვია. ევდოკიას ეზიზღებოდა სერბიის მეფე, არც ანდრონიკე, მისი ძმა, იყო თანაზმა სერბიის მეფის სურვილისა. 40 წლის მეფეს დის წაცვლად საცოლოდ გაატანა 5 წლის და, სიმონიდა.

² Ф. И. Успенский, Очерки из истории Трапезунтской империи. Л. 1929, стр. 66—67.

³ იქვე, 33—66.

რომ XIV საუკუნის ისტორიკოსი სხვანაირად არ იცნობს ტრაპიზონის მეფეს თუ არა როგორც კოლხთა ან ლაზთა მფლობელს.

„ლაზთა მფლობელის“ ან „კოლხეთის მფლობელის“ ტიტულით იმითომ იხსენიებენ ბიზანტიელი კეისრები ტრაპიზონის მეფეებს, რომ ეს იყო მათი ოფიციალური ტიტული. ჩვენ მიერ „გეორგიის IV ტომის მეორე ნაკვეთში მოთავსებული „ეკთესისები“ ნათლად მოწმობენ, რომ X საუკუნიდან იმ აღმინისტრაციულ ერთეულს, რომლის ცენტრია ტრაპიზონი, ეწოდება ლაზეთი (Λαζιαι). სახელდობრ:

საეკლესიო ეკთესისების განხილვამ უეჭველი ჰყო, რომ კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ ეპარქიათა შორის იყო ორი ეპარქია ბიზანტიის იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში და მის საზღვარზე, რომელთაგან ერთი იყო ლაზეთის ეპარქია თავისი ცენტრით ქალაქ ფაზისში, ხოლო მეორე—პოლემონის პონტოს ეპარქია თავისი ცენტრით ქალაქ ტრაპეზუნტში. ასეთი იყო ვითარება IX საუკუნის მეორე ნახევრამდე. ხოლო IX საუკუნის მეორე ნახევარში მომხდარა რაღაც დიდი ცვლილებები ამ ეპარქიათა პოლიტიკურ-საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რის შედეგადაც ლაზეთის ეპარქია ჩამოშორებია კონსტანტინეპოლის ხაპატრიარქოს და დაკავშირებია მცხეთის ხაკათალიკოსოს.

ამიტომაც არის, რომ IX საუკუნის შემდეგ შედგენილ ეკთესისებში უკვე სხვაგვარი განრიგება გვაქვს კონსტანტინეპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ ეპარქიათა და მათი იერარქიისა. ლაზეთის ეპარქიის ჩამოშორების შემდეგ დაწინაურებულა პოლემონის პონტოს ეპარქიის პირველმოსაყდრე მიტროპოლიტი, ტრაპიზონელი მღვდელმთავარი, და მისთვის ჩაუბარებიათ ახლად შექმნილი ეპარქია. მართლაც, ახალ ეკთესისებში, რომლებიც—ზოგიერთი მაინც—თარიღდებიან მეთათე საუკუნის პირველი წლებით, სრულებით აღარ არის ხსენება ძველი ეპარქიისა (ლაზეთი და მისი ცენტრი—ფაზისი), ხოლო პოლემონის პონტოს ეპარქიაში უკვე აღარ არის მოხსენებული მისი პირველმოსაყდრე, ტრაპიზონელი მიტროპოლიტი (მისი ადგილი დაიჭირა კერასუნტის მიტროპოლიტმა). რაც შეეხება ტრაპიზონელ მიტროპოლიტს, მისთვის დაარსებულია ცალკე ეპარქია, რომელსაც ეწოდება *ἐπαρχία Λαζιαι*¹. ყველა ეკთესისი, რომელიც კი IX საუკუნის შემდეგ არის შიდაინილი

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ იყო ისეთი ხანაც ტრაპიზონის საეკლესიო ცხოვრებაში, როდესაც ფაზისი და ტრაპეზუნტი ერთ ეპისკოპოსს ექვემდებარებოდნენ: სახელდობრ, VIII საუკუნის წინა ხანებში Phasis et Trapezus uni episcopo paruisse videntur (იხ. გეორგიკა IV 200).

(ნოტიციები II, III, X, Xა, Xბ, Xგ), შეიცავენ ასეთ ცნობებს ამ ახალი ეპარქიის შესახებ:

- ή Τραπεζοῦς (ნოტიცია II)
- Τραπεζοῦτος Λαζαῖης (ნოტ. III)
- Τραπεζοῦτος πότος Λαζαῖης (ნოტ. IV)
- ἢ Τραπεζοῦτι τῆς Λαζαῖης (ნოტ. X)
- ἢ Τραπεζοῦτος (ნოტ. Xა)
- ἢ Τραπεζοῦτι τῆς Λαζαῖης (ნოტ. Xბ)
- ἢ Τραπεζοῦτι τῆς Λαζαῖης] (ნოტ. Xგ)
- ἐπαρχίας Λαζαῖης—ὁ Τραπεζοῦτος (ნოტ. Xდ).

ამ სიაში ორ ნოტიციას არ უწერია, რომ ტრაპეზუნტი ლაზეთის ეპარქიაშია, მაგრამ ეს იმას კი არ უნდა მიეწეროს, თითქოს ეპარქიას არ ერქვა „ლაზეთი“, არამედ ჩვენი ხელნაწერების ხარვეზიანობით უნდა აიხსნას ეს გარემოება. რომ რიგი ხელნაწერებისა ხარვეზიანი იყო, ეს ჩანს თუნდაც იქიდან, რომ Xგ ნოტიციაში მხოლოდ ერთი ასოა, Α, შენახული.

მაშასადამე, ჩვენ უფლება გვაქვს ვთქვათ, რომ ამ ახალი ეპარქიის სხვა სახელწოდება, თუ არა Λαζαῖη, არ არსებობს.

ახალი ეპარქიისათვის „ლაზეთის ეპარქიის“ დარქმევა, რასაკვირველია, არ შეიძლება შემთხვევითი იყოს. ეს მხარე, ჩანს, იმთავითვე ცნობილი იყო ამ სახელწოდებით. და სხვანაირად არც შეიძლებოდა ყოფილიყო: მთელი ეს მხარე დასახლებული იყო ქართველური მოღვაწის იმ ტომებით, რომელთა გამაერთიანებელ სახილავ იხმარებოდა, როგორც ჩანს გარკვეული დროიდან. „ლაზი“.

მეტად საყურარლებოა, რომ იმავე იოანე II კომნენოსზე ცნობებს გვაწვდის XIII საუკუნის ისტორიკოსი გიორგი პახიმერეც, რომლის მოთხრობიდან არა თუ ის ჩანს, რომ იოანე ლაზეთა მმართველად ითვლებოდა, არამედ თვით იოანეც „ბარბაროსად“, ე. ი. ლაზად არის აღიარებული. აი, რა სწერია გიორგი პახიმერის „ისტორიაში“.

* «მეფე (მიხეილ VIII პალეოლოგოსი) არა მხოლოდ თავის ქვეშევრდომებზე ზრუნავდა, რომ ისინი წესიერი ზნისა ყოფილიყვნენ, არამედ ცდილობდა მოეთოკა ისინიც, რომლებიც მის ძალაუფლებას არ ემორჩილებოდნენ, თუ კი ხელადა, რომ ისინი თავიანთი მფლობელების წინააღმდეგ ილაშქრებდნენ. ზოგიერთებს, რომლებსაც რაღაც შემთხვევით ან სხვადასხვა გარემოებათა გამო საკუთარი მმართველობა ჰქონდათ, ის აშოშმინებდა შეიარაღებული ძალით და ამით იმაზე მიუთითებდა, თუ რაოდენ სახიფათო იყო მათთვის წელზე ზევით ხტომა და სამეფო ტახტზე ხელის ფათური. ხოლო ლაზეთა მმართველობა

ველს იოანეს, რომელსაც თავი მოჰქონდა სამეფო ღირსების ნიშნებით, თუმცა სამეფო¹ სრულებით არ ეკუთვნოდა მას, არა ერთხელ შეუთვალა—შენი კუთვნილი ძალაუფლება, როგორც გინდოდეს ისე გამოიყენე, ხოლო თავი შეიკავე სამეფო პატივითა და წოდებათაგანო. ვინაიდან მისი (მიხეილის) აზრით, სანამ სამეფო ტახტი მას უკვირავს, სხვას არავის შეეფერება იწოდებოდეს იმავე უმაღლესი პატივით. ამიტომ იოანე, როგორც სამეფოს ერთი ნაწილის წარმომადგენელი, უნდა შეუერთდეს მთელს და არ ებოტინებოდეს სამეფო დიდებას. ხშირად მიჴმართავს მეფეს ასეთი მოგონებებით იოანესათვის. მაგრამ უშედეგოდ, და მეფე დარწმუნდა, რომ ამ გზით მიზანს ვერ მიაღწევდა.

«როგორც ბარბაროსი, იოანე ამაყი კაცი იყო და ბრძანებას არაფრად ჯდებდა; ხოლო პასუხად იმას უთვლიდა, რომ ეს მის მიერ შეზღუდული სიხსლვე კი არ არის, ეს მას კი არ გამოუგონია, არამედ ეს უფლება მიიღო მან წინაპართაგან. ამასთანავე, ამბობდა ის, ჩემი ქვეშევრდომები ნებას არ მაძლევენ უარი ვთქვა მამისაგან ნაანდერძე უფლებზე, რომელიც გვარიდან გვარში გადადიოდა და ბოლოს მე მერგო; თვით ისინიც [ე. ი. ქვეშევრდომები] არც თუ ისე არაპატრიუსტუმიზანნი არიან, რომ თუ მე სამეფო პატივს წამართმევთ; იმათაც შეგძლიათ მათი დიდების ნაწილი გამოსწიროთ. თუმცა დიდი არაფერი ბუღენაა წითელი წაღების ჩაცმა და მეფის წოდების ტარება იმისთვის, ვისაც გაცილებით უფრო მეტი აქვსო; ეს, ამბობდა იოანე, უფლებას მაძლევეს შვიდო თაყვანის ცემა და შონური დახვედრა, სამშვიდობო ხელშეკრულებები დაედო ყველასთან და ურთიერთობა მქონდეს მათთანო.

ამის შემდეგ თვითმპყრობელმა [მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა] გაღმწეგნა სხვანაირად მოველო იოანესათვის. ამასთანავე მხედველობაში მიიღო ის გარემოება, რომ ის გურ კიდევ ახალგაზრდა იყო როგორც ქვეყნის მმართველი. მიხეილმა გაღმწეგნა დანათესავებოდა იოანეს და ამით საბოლოოდ გაექარწყლებინა იოანეს ვჭვი, თათქოს მას, მიხეილს, სურდეს მისი სამეფო უფლებების შეკვეცა და, მეფის წოდებასთან ერთად, ჩამოერთმია მისთვის ამ წოდებასათვის კუთვნილი სამოსელი,

«ამ მიზნით მეფემ, პირველ ყოვლისა, საჭიროდ დაინახა ამოერთმია რამდენიმე ისეთი დარბაისელი დიდებული და მოციქულებად გავგზავნა იოანესთან, რომლებიც გამოიარჩეთდნენ როგორც თავისი გვარიში—

¹ აქ ლაპარაკია „ბიზანტიის სამეფოზე“.

ლობით. ისე მყუერმეტყუელებით და რომლებიც შეძლებდნენ აღმო-
ეფხვრათ მასში მეფისადმი უნდობლობა, ეგზომ მავნე. და, აი, გაიგ-
ზაფნენ დიდი ლოგოთეტი აკროპოლიტი, რომელიც მაშინ ჯერ კიდევ
კოცხალი იყო, და დიდი იკონომოსი ქსიფილინი, როგორც შუამავ-
ლები იოანეს დასაქორწინებლად: მეფეს ჰყავდა მესამე ქალიშვილი,
ევდოკია, რომელიც მას უნდოდა იოანესთვის მიეთხოვებინა.

«ამ მოციქულებს უნდა დაერწმუნებინათ როგორც თვით იოანე,
ისე მისი მახლობლები და დიდებულები: ესენი იმაში უნდა დაერწმუ-
ნებინათ, რომ უმაწვლილი (იოანე) გაეშვათ მეფესთან, ხოლო თვით
იოანე—იმაში, რომ ის სრულიად დარწმუნებული და დაიმედებული
უნდა გამგზავრებულიყო, რომ სამეფო ქალაქში იგი იპოვიდა ბედნიე-
რებას. მაგრამ არც დიდებულები ფიქრობდნენ თავიანთი მმართველის
გაშვებას, არც თვითონ მეფეს სურდა გამგზავრება: ძველთაგანვე ისე იყო
ჩვეულებად ქცეული, როგორც ისინი ამბობდნენ, რომ მათი მმართვე-
ლები ცოლებს იქვე მეზობლებში თხოულობდნენ და შინ ცხოვრობ-
დნენ, ხოლო მეფის ოჯახსა და კარს ისე უყურებდნენ, როგორც ვარ-
სკვლავებს, და თავისი მყუერო ცხოვრება უფრო ერჩიათ, ვიდრე
მეფის დიდება და ბრწუნივალება.

«ბევრს ეცადნენ მოციქულები, მაგრამ ვერასვებით ვერ დაარწმუ-
ნეს ღაზები, რომლებიც თავიანთ სურვილებს უველახე მალა აუე-
ნებდნენ. ასე უშედეგოდ დაბრუნდნენ მოციქულები»¹.

გიორგი პახიმერის ამ მოთხრობიდან ნათლად ჩანს, რომ ბიზან-
ტიელებმა კარგად იცოდნენ, რომ თავისი ეთიკური შემადგენლობით,
თავისი ადათ-ჩვეულებებით და ცხოვრების მთელი აღნაგობით ტრაპი-
ზონის სამეფო უდიდესად განსხვავებული ქვეყანა იყო: მისი მცხოვ-
რებლები, ღაზები, მტყიცედ იცავდნენ თავიანთ წინაპართა ადათ-
წესებს, ისინი უყურებდნენ ბიზანტიას როგორც თავისთვის უცხო ქვე-
ყანას; მათი მმართველი (იმპერატორი) ასეთივე წესების მიმდევარი
იყო, ისიც თავის წინაპართა მსგავსად თავის მეზობლებში ირჩევდა
საკოლეს. ისტორიკოსის თქმით იგი „ბარბაროსი“ იყო.

¹ უმეტეს გიორგი პახიმერე მოგვითხრობს, რომ მისევე VIII პაპილოგოსმა
მაინც მოახერხა იოანეს მიუყვანა კონსტანტინეპოლში და მისთვის ევდოკიას მო-
ხოვება. (იხ. აქვე ზემოთ, გვ. 45 და შმდ.).

ეგვიპტელი ჯამბაზები იბერიასა და კოლხეთში

VIII, 10. Κατὰ τούτον τὸν χρόνον τῆ Κωνσταντινουπόλει κατὰ πάροδον ἐπιδεδημηκότας ἐθεασάμεθα θαυμαστοποιὸν τινα τέχνην ἐξῆσκημένους ἄνδρας οὐ μείους τῶν εἰκοσιν ὄλους οὐδείς πω τῶν ἡλικία προβεβηκότων οὐτ' ἄκοη ἔσχεν, οὐτ' ἔψει τεθέαται. Οὗς πρῶτα μὲν ὀρηθίνοντας ἐξ Αἰγύπτου καὶ ὡσπερ τινα κύκλον ποιησαμένους διελθεῖν ἐξεγένετο πρὸς μὲν ἕω καὶ ἄρκτους τὴν ὁδὸν ποιουμένους, Χαλδαϊκὴν τε καὶ Ἀραβίαν καὶ Περσικὴν Μηδικὴν τε καὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων γῆν πρὸς δ' ἐσπέραν ἀποκλίναντας τὴν περὶ τὸν Καύκασον Ἰβηρίαν Κολχικὴν τε καὶ Ἀρμενίαν, καὶ ὅσα μέχρι Βυζαντίου μεταξὺ κατοικοῦσιν ἔθνη, καὶ πάσαις χώραις καὶ πόλεσι τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείξασθαι τέχνην (CB I 348, 6—16).

ტრაპიზონის მეფე ბასილი

XI, 3. Ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις ἦρχε μὲν Τραπεζούντος Βασίλειος ὁ υἱὸς Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, διάδοχος αὐτὸς ἦδη βέβαιος μετὰ πολλοὺς τοὺς ἀθλοὺς τῆς πατρικῆς ἀρχῆς καταστάς. Ἐπέμφθη δ' αὐτῷ καὶ σὺγγυος Εὐδοκία, ἡ νύμφη τοῦ βασιλέως Μυγάτηρ (CB I 536, 8—12).

¹ შემდეგ გადმოცემულია ამ ჯამბაზების სხვადასხვა ილეთები, მაგ.. მათი ვარჯიშობა ხომალდის ანძებს შორეულ თოვლებზე. აქედან ისარტ სროლა და ცხენით ჯირითი და სხვა.

ამ დროს ვიხილეთ კონსტანტინეპოლში გავლით მოხვედრილი რალაც საკვირველ ხელოვნებაში ვაგარჯიშებული კაცები, რიცხვით არა ნაკლებ ოცისა; ასეთები არავის ხანში შესულთაგან არც სმენით სმენია, არც სახით უნახავს. პირველად ისინი ეგვიპტიდან წამოსულან დი, თითქოს რალაც რკალი შემოხახესო, უვლიათ აღმოსავლეთით და ჩრდილოეთით და გამოუვლიათ ხალღეა, და არაბეთი, სპარსეთი და მიდია და ასირიელთა ქვეყანა; ხოლო დასავლეთით მოუნახულებიათ კავკასიონთან მდებარე იბერია, კოლხეთი და არმენია, და რაც კი ბიზანტიონამდე გზა-და-გზა ცხოვრობენ ტომები, და ყველა ქვეყანაში და ქალაქში თავიანთი ხელოვნება უჩვენებია.

XI, 3. ამ ხანებში ტრაპეზუნტს განაგებდა ბასილი, ალექსი კომნენოსის ძე; იგი მრავალ ბრძოლებს შემდეგ გახდა მამისეული ძალაუფლების შემკვიდრე. მას მეუღლედ გამოუგზავნეს ევდოკია, კეისრის უკანონო ქალიშვილი.

დელოფალი ირინე¹ და ანახუტლუ²

XI, 8. Ἐν τούτῳ τῷ ἔαρι καὶ Βασίλειος, ὁ τῆς Τραπεζοῦντος τὴν ἐξουσίαν διεζωσμένος, νόσῳ βραχεία τὸν βίον ἀπέλειπεν. Οἶμαι δὲ τις θεομηγία τοῦ βίου τοῦτον ἐξαίφνης ἐξήγαγεν. Εἰρήνη γὰρ τῇ τοῦ βασιλέως θυγατρὶ συνοικήσας ἐπὶ σμικρὸν νομίμως ὄμοσεν καὶ δικαίως, μετὰ γὰρ τῆς ἀνηκουστικῆς ἡμοφροσύνης καὶ σαφροσύνης, εἶτα τοὺς γαμικοὺς μετενήνοχεν ἕρωτας εἰς ἑταιρίδα τινά, καλουμένην καὶ ταύτην Εἰρήνην. Καὶ ταύτῃ λοιπὸν ἀθέσμως μιγνύμενος εἰς μίσος ἐτρέπετο τῆς νομίμου.

Τοῦ δὲ χρόνου προβαίοντος ὁρῶν οὐκ ἀνεχομένην τὴν βασιλίδαν τὸ τοῦ πράγματος ἄτοπον, ἀλλ' ἐπιβουμένη οὐρανόθεν τε καὶ γῆν καὶ πᾶσιν ἐξαγγέλλουσιν τὸ τῆς καρδίας πῦρ, ἐξήλασε καὶ τῆς ἀσθεντικῆς οἰκίας αὐτήν. Τάχα δ' ἂν καὶ θάνατον ἐπήνευγεν αὐτῇ βίαιον, εἰ μὴ ἐδεδέει τὸν θῆμιον, σφοδρῶς κατ' αὐτὸν δ' αὐτὸ γὰρ τοῦτ' ἐφρουρούμενον τε καὶ στασιάζοντα.

Ἐν μόντοι ταῖς ἱεραῖς ἡμιφθίαις καὶ τοῖς πομπικαῖς θεάτ-

ამ წლის გაზაფხულზე ბასილი, რომელიც ტრაპეზუნტის მპყრობელი იყო, ვარდაიცივალა ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ. მე ვფიქრობ, რომ რალაცილეთის-განრისხებამ ანახუტლულად გამოასალმა იგი სიცოცხლეს. კეისრის ასული ირინე რომ შეირთო, ცოტა ხანს წესიერად და მართებულად იქცეოდა, შესაფერისი თანხმობით და გულისხმიერებით, შემდეგ კი მეუღლური სიყვარული გადაიტანა ერთ საყვარელზე, რომელსაც აგრეთვე ირინე ერქვა. და ამასთან რომ უკანონოდ ცხოვრობდა, კანონიერი მეუღლე შეიძულა.

ხოლო დრო რომ გავიდა და რომ ხედავდა, რომ დელოფალი ვერ შერიგებოდა საქმის შეუფერებელ ვითარებას და ცასა და მიწას შეჭლალადებდა, ყველას უმელავნებდა თავისი გულის ცეცხლს, მან (ბასილიმ) გააძევა იგი სამეფო სახლიდან. სიკვდილსაც კი მოაყენებდა მას ძალმომრეობით, რომ არ შინებოდა ხალხისა, რომელიც სწორედ მისი ამ საქციელის გამო აღშფოთებული იყო მის წინააღმდეგ.

მაინც, საეკლესიო საგალობლებში და საღვთსაწაულო ზეი-

¹ ირინე — ტრაპიზონის მეფის ბასილის მეუღლე; იგი ბიზანტიის კეისრის ანდრონიკე III-ის (1328—1341) უკანონო შვილი იყო.

² ანახუტლუ — ტრაპიზონის მეფის ალექსი II-ის (1297—1330) უფროსი ქალი.

ποις τῶν πανηγυρικῶν ἑορτῶν Βασιλείου καὶ Εἰρήνης ἢ μνήμη τὴν εὐφημίαν ἐκράτει· κἀντεσθῆεν ἐπλήρου τὴν τε ἑρωτικὴν ἔφρασιν ὁ Βασίλειος ἑαυτοῦ, καὶ ἅμα τὴν τοῦ δῆμου ζήτησιν, προσπαισόμενος τὸ λανθάνειν διὰ τῆς ἁμωυμίας· ὡς καὶ ὑποψίαν διὰ ταῦτα γενέσθαι, λαθραίαις ἐπιβουλαῖς τῆς βασιλίδος Εἰρήνης συμβῆναι τῷ Βασιλεῖ τὸν θάνατον.

Τελευτήσαντος δ' ὅμως εἰθ' οὕτως εἶτ' ἐκείνως αὐτοῦ εἰσῆλθε μὲν ἢ νόμιμος ἐκείνη σύζυγος Εἰρήνη μετὰ πάσης τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας εἰς τὰ βασιλεια· ἐξήλασε δὲ ἐκείθεν εὐθύς τὴν ἁμώυμιον μὲν, ἀλλοτριότροπον δὲ καὶ παράνομον Βασιλείου σύζυγον· καὶ μέντοι καὶ κοινῇ φήφη τῶν Τραπεζουντίων ἐξόριστον πέμπει πρὸς τὸ Βυζάντιον ἅμα τοῖς τέκνοις.

Συνεκπέμπει δὲ καὶ πρέσβεις ἐς βασιλέα τὸν πατέρα αὐτῆς, κομίσοντάς τὸν αὐτῇ μὲν νομίμως συζευχθῆσόμενον, διαδεχόμενον δὲ καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐκείνης ἀρχὴν. Οὐ δὲ καὶ ἐς Βυζάντιον ἐνδημήσαντες ἐπεὶ τὸν βασιλέα περὶ Θεσσαλονίκην ἤκουον διατρίβειν, ἐκείσε καὶ αὐτοὶ ποιείσθαι ἐγνώκεισαν τὴν πορείαν...

Διατριβῆς δὲ μετὰ τὸν γινομένης καὶ τῆς τῶν Τραπεζουντίων

მების დროს გამართულ სანახაობებზე ბასილისა და ირინეს ხსენებას გუნდრუკს უკმევდნენ; ამით ბასილი ისრულებდა თავის სატრფიალო ლტოლვას და ამავდროს ხალხის სურვილსაც აკმაყოფილებდა, რადგან სახელების მსგავსების წყალობით მალაედა თავის გულისნადებს. ამიტომ ეკვი დაიბადა ბასილის სიკვდილი დედოფლის ფარული ვერაგობით ხომ არ არის გამოწვეულიო.

ამით იყო თუ იმით იყო გამოწვეული მისი სიკვდილი, სულ ერთია, ის კანონიერი შეუღლე ირინე მთელი სამეფო ძალაუფლებით შევიდა სასახლეში; ხოლო იქიდან მაშინვე გააძევა თავისი სენხია, უცხოთესლი და უკანონო შეუღლე ბასილისა. კიდევ მეტი: ტრაპეზუნტიელთა საზოგადო დადგენილებით გაძევებულს გზავნის მას შვილებითურთ ბიზანტიონში.

ამასთანავე ერთად მოციქულებსაც გზავნის თავის მამასთან რათა მათ შეურჩიონ მას კანონიერი შეუღლებისათვის საქმრო, რომელიც მისი სამეფოს შარტვაში მონაწილეობას მიიღებს როდესაც მოციქულები ბიზანტიონში ჩავიდნენ, რადგან მათ შეიტყეს, რომ კეისარი თესალონიკეში იმყოფებოდა, გადაუწყვეტათ იქ ი. ე. თესალონიკეში გამგზავრებულიყვნენ...

ამასობაში დრო გავიდა და ტრაპეზუნტიელთა საქმეების მი-

ηγεμονίας υπό γυναικί διοικεῖσθαι καλῶς καὶ βεβαίως οὐ δυναμένης, στασιάζειν τινὲς ἐπεχείρουν καὶ ἀνασεῖν τὸν δῆμον.

Ὅθεν ἀναγκασθεῖσα Εἰρήνη ἡ βασίλισ τῶν Τραπεζουντίων ἐξέπεμψε ταχυναυτοῦσαν τριήρη μετὰ πρέσβων ἄλλων, καὶ σὺν γε αὐτοῖς τὸν τῆς Τραπεζούντος ἀρχιθύτην, κατεπέμψοντας τὴν προτέραν ζήτησιν αὐτῆς πρὸς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων.

Οἱ δὲ καταπλεύσαντες ἐς Βυζάντιον καὶ τὸν βασιλέα οὐχ εὐρηκότες ἀποστέλλουσιν ἐς βασιλέα ἱππέας ὀλίγους, οἱ καὶ γένει καὶ ἀξιώματι προέχειν τῶν ἄλλων ἐδόκουν. Οἱς ἐνδημήσασι τῇ τῶν Θεσσαλονικέων μητροπόλει οὐκ ἐγένετο ἐντυχεῖν παρόντι τῷ βασιλεῖ. Ῥαῖσας γὰρ πρὸ βραχέος ἐκείνος, ὡς εἰρηται, ἀπήει πολιορκήσων τὴν τῶν Ἀχαρνάνων μητρόπολιν. Ὅθεν ἐδοξε κατὰ χώραν μείνασι, γράμμασι μὴνύειν τῷ βασιλεῖ τὴν τῆς ἀφίξεως αἰτίαν αὐτῶν.

Ἐπει δ' ἐξουσίας κολακευούσης τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς γυναικείας ὀρέξεως πάντα χαλινὰ διαρρήγνυται, λανθανούσαις μίξεσι χρῆσθαι τὴν βασίλισσάν Εἰρήνην ἐψιθυρίζετο πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον τῶν Τραπεζουντίων. Τοῦτο δὲ διατρέχον τὰς τῶν πολ-

როვა ქალის ხელმძღვანელობით კარგად და ბეჯითად შესაძლებელი არ ვახდა, ზოგიერთებმა ხელი მიჰყვეს აჯანყებას და ხალხის აღელვებას.

ამიტომ ტრაპეზუნტელთა დედოფალი ირინე იძულებული გახდა და ვაგზავნა სწრაფმავალი ტრიერებით სხვა მოციქულები (მათ შორის იყო ტრაპეზუნტის არქიელი) და დაავალა, რათა მათ ეძულებინათ რომეელთა კეისარი მისი ამასწინანდელი თხოვნა აესრულებინა.

ბიზანტიონში რომ ჩავიდნენ და კეისარი იქ ვერ ნახეს, ვაგზავნეს კეისართან რამდენიმე მხედარი, რომელნიც მამულობითაც და ღირსებითაც სხვებზე უკეთესები ჩანდნენ. ამათაც, თესალონიკელთა დედაქალაქში ჩასულებს კეისარი იქ არ დახვდათ. რამეთუ იგი ამ ცოტა ხნის წინათ, როგორც ითქვა, წასულიყო აკარნა-ნელთა დედაქალაქის ალყის შემოსარტყმელად. ამიტომ იმათ გადაწყვიტეს იმ ადგილას დარჩენილიყვნენ და წერილობით ეცნობებინათ კეისარისათვის მათი იქ ჩასვლის მიზეზი.

რადგან მის შემდეგ, რაც ძალაუფლება გაუტკბა ირინეს და ქალური ავბორცობის ვნებათაღელვამ ყოველგვარი აღვირის დაწყვიტა, ხმები დადიოდა, რომ დედოფალმა ირინემ ფარული ურთიერთობა დაიპირა ტრაპეზუნტიელთა დომესტიკოსთან. ეს

λῶν ἀκοὰς κατεστίαζε τὸν τε
 δῆμον καὶ μάλιστα τοὺς εὐγενεῖα
 προὔχοντας· καὶ οἱ μὲν προσεχώ-
 ρουν τῷ Τζανυχίτῃ, πλούτῳ καὶ
 δόξῃ τηναῦτα θυναμένῳ τὰ μέ-
 γιστα· οἱ δὲ τῷ μεγάλῳ ὀμοσε-
 τίκῳ.

Οὕτω δὲ στασιασθείσης καὶ
 εἰς δύο σχισθείσης τῆς τῶν Τρα-
 πεζουნიῶν πόλεως, εἰς μάχην
 ἐμφύλιον ἐτελεύτα τὸ πρᾶγμα· ὅτε
 δὴ καὶ κατακοπήναι φασὶ πλεί-
 στους τε ἄλλους ἐξ ἑκατέρων τῶν
 μερῶν καὶ ἐπὶ τούτοις Τζανυχι-
 τῆν (CB I 548,24—551,18).

რომ ბევრი ხალხის სმენას მოე-
 დო, ამან ააღელვა ხალხი და,
 უფროსიერთად, წარჩინებულნი-
 და ზოგიერთნი მიემხრნენ ქანი-
 ხიტეს, სიმდიდრითა და დიდე-
 ბით განსაკუთრებით ძლიერს,
 ხოლო სხვები — დიდ ღომესტი-
 კოსს.

ასე რომ აჯანყდა ტრაპეზუნ-
 ტიელთა ქალაქი და ორად გაი-
 ყო, სამოქალაქო ომით დამთავრ-
 და საქმე; ამბობენ, რომ ბევრი
 გაიყლიტა ორივე მხრით, მათ
 შორის დაიღუპა ქანიხიტეც¹.

¹ ამ თხრობის გავრცელების სახით გადმოცემულია შემდეგი: «მოვიდა მეორე ქალი, რომელსაც უფრო მეტი უფლება ჰქონდა სამეფო ტახტზე, ვიდრე ირინეს, ეს იყო ანნა, ანანუტლულ წოდებული, ალექსი II-ის უფროსი ასული, რომელიც მოლოზნად აღყვეტილა და განდგვილად ცხოვრობდა. ირინეს მოწინააღმდეგე დასამადაიყოლია იგი ვაგბადა მოლოზნის კაბა და ლაზეტი ში წასულიყო, სადაც იგი, როგორც თავისი ძმის ბასილის უმახლობელის და კანონიერი მემკვიდრე შეფედიქნა გამოცხადებული. ლაზეტი, ქანეტი და ყველა ადგილობრივი თავის მშობლიურს, კონსტანტინესთან ოჯახიდან გამოსულ დედოფალს აღმედგენ უპირატესობას პალეოლოგოსთა გვარიდან გამოსული ირინეს წინაშე, მით უმეტეს რომ ეს უკანასკნელი უცხოელზე აპირებდა გათხოვებას. ირინეს მთავრობა არ იყო ხალხში გავლენიანი იმის გამო, რომ ხალხს არც მისი ყოფაქცევა მოსწონდა, და იმის გამო, რომ დიდი ზარალი მიაყენა მთელ მოსახლეობას თურქების წინააღმდეგ მოწყობილმა ლაშქრობამ: დაჭირებული კონსტანტინეპოლელები დაიფანტნენ ისე, რომ არც კი შებრძოლებიან ურჯულოებს, რომლებიც მიუახლოვდნენ ქალაქის კედლებს, გადასწყეს ქალაქის გარეუბნის სოფლები და დასტოვეს დანაშორებული ნანგრევები და იმდენი დაუმარხავი გვამები, რომ ამას შედეგად მოჰყვა საშინელი სიკვდილიანობა».

ტრაპიზონის მეფე ბახილი

XIII, 11. Καὶ μὲν δὴ λεκτέον ἡμῖν πρότερον, ὅποσα Τραπεζουντίους κατὰ τοῦτον συνεπεπτώκει τὸν χρόνον. Μετὰ γὰρ τὸν Κομμηνὸν Ἀλέξιον, τὸν ἀδελφιδῶν Ἀνδρονίκου τοῦ γηραιῶν βασιλέως Ῥωμαίων τοῦ Παλαιολόγου, Βασίλειος ὁ υἱὸς τῆν τῶν Τραπεζουντίων ἡγεμονίαν διαδεξάμενος ἐγγίμε νόθον τοῦ νέου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου θυγατέρα Εἰρήνην· ἣ καὶ βραχύν τινα συμβεβιωχῶς χρόνον ἐτελεύτησεν ἄκαις.

Σχόσηα δὲ τῆν ἡγεμονίαν αὐτῆ ὑπερόριον μὲν ἐς Βυζάντιον ἀπεστάλκει τῆν ἀνθρώπων, ἣ πρός λαθραίαν ἐμίγνυτο κοίτην Βασιλείος, ὁμοῦ τοῖς δυοῖ νηπίοις υἱέσιν· ἅμα τε ἐπρεσβεύετο καὶ δεῦτερον ἄνδρα οἱ πεμφθῆναι τῶν παρὰ Βυζαντίοις γένει καὶ δόξῃ προῦχόντων, ὃς ἂν πρός βουλήσεως τε ἣ τῶ βασιλεῖ καὶ πατρὶ καὶ κατὰ τῆν αὐτοῦ διατελέσῃ βούλησιν τῆν ἀρχὴν διοικῶν τῶν Τραπεζουντίων. მისი მამისათვის, და კვისრისავე ზეხედულედათა მიხედვით იგამგებლედ და ტრაპეზუნტიელედათ.

Ὅπω τοῖσιν ἐξ Ἀγαρνάνων ἐπανεληλυθῶτα τὸν βασιλέα ἐβροῦσι τοῖς πρέσβεσιν ἔδοξε μείναντας κατὰ χώραν πέμψαι τοὺς ἐρῶντας ἐκεῖνῃ τῆν τε ἀφιξίν σφῶν καὶ τὸν τῆς ἀφιξέως τρόπον. ჩამოსვლა და ამ ჩამოსვლის მიზეზიც.

XIII, 11. და პირველ ყოვლისა საჭიროა ვთქვათ იმის შესახებ, თუ იმ დროს რა შეემთხვათ ტრაპეზუნტიელებს. შემდგომად ალექსი კომნენოსისა, რომაელთა მოხუცი მეფის ანდრონიკე პალეოლოგოსის დისწულია, ტრაპეზუნტიელთა ჰეგემონობა შემკვიდრებოთ მიიღო მისმა ვაჟმა ბახილიმ. და შეირთო მეფის ანდრონიკე მცირე პალეოლოგოსის უკანონო შვილი ირინე; მასთან რაღაც ცოტა ხანი იცხოვრა და უძეოდ გარდაიცვალა.

ამან (ე. ი. ირინემ) რომ ხელთ იგდო ძალაუფლება, ბიზანტიონში გაგზავნა თავისი ორი ვაჟით ის უცხო დედაკაცი, რომელთაც ბასილი ფარულად ცხოვრობდა; ამასთანავე მოციქულებს დაავალა მისთვის მეორე ქმარი გამოეგზავნათ იმათი რიცხვიდან, ვინც ბიზანტიონელებს შორის გვარიშვილობით და სახელგანთქმულობით გამორჩეული იქნებოდა და რომელიც სასურველი იქნებოდა კვისრისათვის, ე. ი. შეხედულედათა მიხედვით იგამგებ-

რადგან მოციქულებმა აკარნანელთა ქვეყნიდან კვისრის დაბრუნების შესახებ ვერაფერი შეიტყეს, მათ გადაწყვიტეს დარჩენილიყვნენ იმ ქვეყანაში და შეეტყობინებიათ კვისრისთვის მათი

Ἐπει δὲ τοῦ χρόνου χωροῦν-
τος τῷ Βυζαντίῳ καὶ ὁ βασιλεὺς
ἐπιδεδημηκῶς οὐκ εἰς μακρὰν μὲν
αὐτὸς ἐτεθήκει, τὴν δὲ τῶν δη-
μοσίων φροντίδα πραγμάτων γνώ-
μη τῆς βασιλίδος Ἄννης Ἰωάν-
νης ὁ Καντακουζηνὸς ἐτύγγανε
διοικῶν, μέγας ὢν ἔτι δομέστι-
κος, πρὸς μὲν τῆς τῶν Τραπε-
ζουντίων ἡγεμονίδος Εἰρήνης τὴν
ζήτησιν ἐπινεύειν οὐκ εἶχεν εὐθύς,
ἀλλ' ἐφ' ἐτέρας ἐτρέπετο σκέ-
ψεις.

Ὅρων γὰρ τὸ διεβρωγὸς ἐπὶ
πολλὰ τῆς τῶν Τραπεζουντίων
γνώμης συνῆκε, μὴ πρὸς ἀπάντων
εἶναι τὴν γνώμην αὐτῆς στεργο-
μένην. Νόμος γὰρ ἐκείνοις οἶον
ἄφυστα δυνάμενος, μὴδ' ὑπ' οὐδε-
νὸς ἐκουσίσις τῶν ἀπάντων γενῶν
ἄρχεσθαι βούλεσθαι, πλὴν τῶν
ἄσοι τὸ γένος ἐκ Κομνηνῶν κα-
τίασιν ἔχοντες. Διὰ δὲ ταῦτα
καὶ τὴν αὐτῆς παρ' οὐδὲν θίμε-
νος αἰτήσιν ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἡγε-
μονίαν τὸν τοῦ προτετελευτηκό-
τος Ἀλεξίου πέπομφεν ἀδελφὸν
Μιχαὴλ τὸν Κομνηνὸν, περὶ ποῦ
τὰ ἕξ καὶ πεντήκοντα ἔτη γενο-
μένην ἔχοντα ἤδη τὴν ἡλικίαν.

Τῶν γε μὴν ἔχει συγκλητι-
κῶν οἱ μάλιστα πάντων ἰσχύον-
τες διὰ τε δόξης ὄγκον καὶ πλού-
του δύναμιν ἐφ' ἕτερον ἐτρέποντο
βούλεμα. Ἴνα γὰρ αὐτοῖς ἐπ'
ἀδείας εἶη τῆς ἀρχῆς κατορχεισ-
θαι καὶ ἄγειν καὶ φέρειν τάχῃ
πράγματα ὅπη τὸ βουλόμενον ὑπο-

როდესაც დრო გავიდა და
კვისარი ბიზანტიონში ჩავიდა,
დიდი ხანი არ ვასულიყო და ის
გარდაცვლილა, ხოლო სახალხო
საქმეებზე ზრუნვა დედოფალ
ანნას დასტურით იოანე კანტა-
კუზენეს მიენდო, რომელიც მაშინ
დიდი დომესტიკოსი იყო; ხოლო
მან ტრაპეზუნტელთა დედოფ-
ლის ირინეს თხოვნა ვერ შესძლო
მაშინვე დაეკმაყოფილებინა: სხვა
მიმართულებით წარმართა მან
თავისი ყურადღება.

რომ დაინახა, რომ ტრაპე-
ზუნტელთა აზრები მერყეობდა,
მიხვდა რომ არა ყველას მიერ არის
შეწყნარებული იმ ქალის გეგმა.
რამეთუ მათში ურყევი კანონი
იყო ძალაში, რომ არ სურდათ
სხვა რომელიმე გვარის წარმო-
მადგენელი მყოლოდათ მმართვე-
ლად, თუ არა კომნენოსთაგან
წარმოშობილი. ამიტომ მათ
მმართველად გაგზავნა ამის წინ
გარდაცვლილი ალექსის ძმა მი-
ხეილ კომნენოსი, რომელიც მა-
შინ დაახლოვებით ორმოცდა-
თექვსმეტი წლის ასაკისა იყო.

სენატორთაგან ვინც ყველაზე
მეტე ძალის მქონენი იყვნენ დი-
დების შარავანდელით და ქონება-
შეძლებით, ისინი სხვა გეგმას
იზრახავდნენ. რათა მათ თავი-
სუფლება მისცემოდათ აბუჩად
აეგდოთ მთავრობა და იქაური
საქმეები წარემართათ როგორც

τίθησιν, ἐν ἑκ τῶν νόθων Βασι-
λείου βρεφῶν προσεποιούντο ζη-
τεῖν εἰς τὸ τῆς ἡγεμονίας πρόσ-
χημα.

Ὅθεν εἰς τὸ τῆς Τραπεζούν-
τος ἐπίγειον καταπεπλευκῶτα τὸν
Κομνηνὸν θεασαμένοις τὰ μὲν
βεβουλευμένα δρᾶν ἐς προὔπτον
εὐθύς οὐ μάλα ἐδόκει, ἵνα μὴ
φωραθῆσιν ἐμποδῶν ὁ δῆμος γέ-
νηται, σύμμαχον ἔχων καὶ τὴν
ἄρτι συγκαταπεπλευκῶσαν τῷ Κομ-
νηνῷ δυοῖν Λατινικῶν νεῶν δύνα-
μιν· ἀλλ' ἐν τῷ αὐτίκα ξύν γε-
ταῖς ἀνηκούσαις τιμαῖς δεξάμενοι
πρὸς τὸ ἔχει ἀρχεῖον ἀνήγαγον.
Γενομένης δ' ἐσπέρας, αὐτὸν μὲν
ὡς ἐν εἰρκτῇ τῷ παλατίῳ κατέ-
λεισαν· τῶν δ' αὐτῷ προσκειμέ-
νων ὄχλων, ὅσοι μὴ δρασμῶν διε-
σώθησαν ἐς τὰς τριήρεις, οἷς μὲν
κατακεκόφθαι, οἷς δ' ἐς δεσμο-
τήριον παραπεπέμφθαι γεγένηται.
Αὐτὸν δ' αὖ ἐς τὴν ἵστεραίαν
διαπόντιον τῷ ἐκτομίᾳ φρουρεῖν
ἐπεπόμφεισαν, τῆς τῶν συγκλητι-
κῶν μὲν ἐκείνων φατρίας ὑπάρ-
χοντα καὶ αὐτὸν, ἔχοντα δὲ τὴν
τῶν οὐτωσὶ πως ὀνομασμένων
Λιμνίων τηρικᾶντα ἐπιτροπῆν· ἢ
διακοσίους ἑγγύς διέχει σταδίους
ἢ Τραπεζούντιαν μητρόπολιν.

ევრეთწოდებული ლიმნიები¹; ეს
იყო დაშორებული ტრაპეზუნტელთა

თვითონ მიესურვებოდათ, მათ
წამოაყენეს საჩვენებელი გეგმა.
ბასილის ერთი უკანონო შვილ-
თავანი მოეწვიათ მმართველად.

ამიტომ როგორც კი დაინა-
ხეს, რომ ტრაპეზუნტის ნავსად-
გურს მოადგა კომნენოსი, მათ
ვალაწყვიტეს არ გამოემულავენ-
დინათ პირდაპირ თავიანთი სა-
მოქმელო გეგმა, რათა მათთვის,
ბოროტი გეგმის მქონეთათვის,
წინააღმდეგობა არ გაეწია ხალხს
(ბქმოს), რომელსაც მოკავშირედ
ჰყავდა ახლახან მოსული ლათინ-
თა ორი ხომალდი, კომნენოსთან
ერთად მოსული; და, აი, ისინი
მაშინვე შესაფერისი პატივით
შეხვდნენ მის და მიიყვანეს მთავ-
რობის სასახლეში. ხოლო რო-
გორც კი შემოსალამოვდა, რო-
გორც სატუსალოში ისე ჩაჰკეტეს
იგი სასახლეში; მის თანმხლებ
ხალხიდან, ვინც კი ვერ უშველა
თავს და ხომალდებისკენ ვერ გა-
იქცა, ზოგი დაჩეხეს, ზოგი კი-
დეგ ნაობახტში ჩააგდეს. თვი-
თონ ის კი (კომნენოსი) მეორე
დღესვე ზღვით გაუგზავნეს სამე-
თვალეუროდ საქურისს, რომე-
ლიც სენატორთა დასს ეკუთვ-
ნოდა და რომელსაც იმ დროს
ჩაბარებული ჰქონდა საგამგეოდ
დაახლოებით ორასი სტადიონით
დედაქალაქს.

¹ ქართულ წყაროებში მას ეწოდება ლიმანი ანუ ლიმონი (იხ. ქართლის
ცხოვრება, II, 142,20; «ტრაპიზონი, ლიმონი, სამისონი, სინოპი...»).

Τούτων δ' οὕτω διαπεπραγμένων, ὑπὸ δμοῖν ἢ τριῶν διωκεῖτο συγκλητικῶν τὰ ἐκεῖ πράγματα, πλημμελῶς μὲν καὶ λάθρα, τοῦ δήμου σφίσι: λοιδορουμένου καὶ στάσιν ἐγείρειν διὰ μελέτης ἔχοντος· διωκεῖτο δ' οὖν.

Ἐπεὶ δὲ τοῖς τὸν κίνδυνον διαδράσιν ἐκείνον (γένους δ' ἦσαν τῶν Σχολαρίων) ἐς Βυζάντιον ἐπανιέναι συνέβη, καθάπερ ἐκ πελάγους καὶ κλύδωνος ἐς λιμένα τινὰ καὶ γαλήνην, ἔργον ἦν δεῦρ ἂν ὀνηθεῖεν τοῖς διώκταις ἐκείνοις ἀμύνασθαι τρόπῳ.

Διὸ τὴν βασιλῖδα Ἄγγαν λόγοις καὶ ὑποσχέσεσιν ὑπελθόντες παντοίοις ἐπεισαν δοῦναί σφισιν εἰς τὴν τῶν Τραπεζουντίων ἡγεμονίαν τὸν τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαήλ υἱόν, εἰκοστὸν τηλικαῦτα τῆς ἡλικίας ἄγοντα χρόνον. Μισθοῦ τοίνυν τρεῖς Λατινικὰς εἰληφότας τριήρεις, καὶ τοῦτον ἐμβεβληκότας, δεκαταίους ἐς τὸν τῶν Τραπεζουντίων κατὰραι λιμένα συμπέπτακεν. Ἐπεὶ δὲ πρὸς δπλα ἐκεχωρήκισαν ἔνδοθεν οἱ νεωτερίσαντες πρότερον, στάσις ἐγεγόνει τοῦ δήμου κατ' αὐτῶν· καὶ ἅμα καὶ ἡ Λατίνων ἔξωθεν ὀπλισαμένη θύναμις τὰς τε πύλας τῆς πόλεως ἀνεμέγχευσάν τε καὶ ξὺν οὐδενὶ πόνῳ τῶν τε ἀντιπά-

ეს რომ ასე დატროილდა, ორი თუ სამი სენატორის ხელში აღმოჩნდა საქმეები, რომლებიც დაუდევრად და ფარულად კეთდებოდა, და ხალხი მათ ლანძლავდა და აჯანყებას იზრახავდა: მიუხედავად ამისა, მმართვეის საქმე თავისით მიემართებოდა.

როდესაც ისინი (ე. ი. ვაეკულები) საფრთხეს დაუძვრნენ (ისინი სხოლარისთა დასს ეკუთვნოდნენ), ბიზანტიონში დაბრუნდნენ, თითქოს ზღვის ქარიშხალიდან ნავსაყუდელში და სამშვიდობოში მოსულიყვნენ, და ცდილობდნენ რამდენადაც შესძლებდნენ შური ეძიათ მათ მდევნელთათვის.

ამიტომ ბიზანტიონში ყოველნაირად ცდილობდნენ ემოქმედათ დედოფალ ანნაზე, სიტყვებითაც და დაპირებებითაც, და დაიყოლიეს ის, რომ მათთვის ტრაპეზუნტელთა სამეფო ტახტზე მოეცა მიხეილ კომნენოლის ვაჟი, რომელიც მაშინ მეოცე წელიწადში იყო გადამდგარი. დაიქორავეს ლათინთა სამი ხომალდი, ჩასვეს იგი შიგ და მეათე დღეს ტრაპეზუნტელთა ნავსადგურში შევიდნენ. როდესაც იქაური წინანდელი მოჯანყენი იარალასხმულნი გამოვიდნენ, მათ წინააღმდეგ აჯანყდა ხალხი და ლათინთა შეიარაღებული ძალების დახმარებით ქალაქის კარები შეამტვრიეს და მოწინააღმდეგენი

ων τάχιστα ἐγκρατεῖς ἐγεγόνει-
σαν καὶ τῶν σφῶν οὐσιῶν ἔστιν
ἐς δ:ηρηπάκεισαν.

Τῆς οὖν ἡγεμονίας οὕτως ἐς
τὸν τοῦ Κομνηνοῦ παῖδα περι-
ηλυθυσίας, καὶ τῶν ἐς τοῦτο
ἰσπουδακώτων Σχολαρίων τὰ μέ-
γιστα ἤδη θυναμένων, τίσιν τῶν
τολμηθέντων πρὶν κατὰ σφῶν
ἐγένετο αὐτῆ. Τῶν μὲν γὰρ αἰτίων
οἱ πρῶτοι καὶ δόξη καὶ ἀξιώματι
δύο κεφαλ:κλήν τε ἔδωσαν τιμη-
ρίαν καὶ τὰς οὐσίας ἀφήρηται.
"Οσοι δ' ἐκείνων δευτέραν καὶ
τρίτην εἶχον τὴν τάξιν, τοῦτοις
δ' ὑπερόριον σχεῖν κατεψήφιστο
δίαιταν διὰ βίου. Ἄλλὰ πρὶν
ὄλους τρεῖς ἐξήκειν ἑνιαυτούς,
τῆς ἀρχῆς καὶ ὁ νέος ἐκβέβληται
ἡγεμών. Ἐν γὰρ οὐδενὶ ποιησά-
μενος τὴν τῶν πρεσβυτέρων ἐκεί-
νων Σχολαρίων παραίνεσιν ἡλιξ
ἡλικια ἔτερπε, καὶ νεωτερίζων
οὕτως νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν
τρυφαῖς καὶ πότοις ἀδεέστερον
ἐσχόλαζε, καὶ ἀσλητρίσι καὶ ὀργη-
στρίσι διατέλει συνασελγαίων καὶ
τοὺς ἡγεμονικοὺς μησαυροὺς τῶν
Τραπεζουγγίων ἀναλίσκων ἐν τοῖς
τοιούτοις: ὡς ἀγανακτήσαντας τοὺς
Σχολαρίους μεταπέμψασθαι τε τὸν
πατέρα τοῦ νέου ἡγεμόνος ἐκ
τῶν Λιμνίων Μιχαὴλ τὸν Κομνη-
νὸν (ἔτυχε γὰρ καὶ ὁ κατέχων
αὐτὸν ἐκτομίας ἐκεῖ προτεταλευ-
τηκῶς) καὶ αὐτὸν μὲν τοῖς ἡγε-
μονικοῖς ἐγκαθιδρύσασθαι θρόνους, τὸν δὲ νεωτεριστὴν δέσμιον ἐς
τὴν τῶν Βυζαντίων ἐκπέμψαι φρουράν.

აღვილად დაამარცხეს, ქონებაც
იავარ-ყვეს.

როდესაც ძალაუფლება კომ-
ნენოსის ვაჟის ხელში გადავიდა
და სხოლარიებიც, აჯანყების მო-
თავენი, დიდი ძალის მქონენი
აღმოჩნდნენ, წინათ ჩადენილ ბო-
როტმოქმედებათათვის მათ საზ-
ღაურო მიიღეს. მთავარი დამნა-
შავენი, ორნი, პირველნი თავისი
ღირსებით და დიდებით, დას-
ჯილ იქნენ, სიცოცხლეც შეიწირა
მათი და ქონებაც, ხოლო მეორე
და მესამე რიგის დამნაშავეებს
სამუდამო გაძევება მიესაჯათ. ის
ანგარიშს არ უწევდა ძველი სხო-
ლარიების შეხედულებებს, ამჯო-
ბინებდა თავის ტოლებთან ურ-
თიერთობას და მათი მონაწილეო-
ბით ფარულ ამხანაგობას აღგენ-
და, დროს ატარებდა მათთან
ერთად ნადიმებსა და ქეიფში,
შეებნე და მროკავ ქალთა წრეში
სიამოვნებას არ იკლებდა, და ტრა-
პეზუნტელთა სამეფოს სალაროს
თანხებს ანიავებდა. ამით უკმა-
ყოფილო სხოლარიებმა დაამრუ-
ნეს ლიმნიაში დამწყვედელი მამა
ახალგაზრდა მეფისა, მიხილ კომ-
ნენოსი (მისი მოდარაჯე საკუ-
რისიც უკვე მომკვდარყო) და
აღადგინეს სამეფო ტახტზე, ხო-
ლო ის დაუდევარი ბიზანტიონ-
ში გაამგზავრეს მცველების თან-
ხლებით.

აღვილად დაამარცხეს, ქონებაც
იავარ-ყვეს.

Τὴν γε μὴν ἡγεμονίαν οὕτω διαζωσάμενος ὁ Κομνηνὸς Μιχαήλ, ἦν πάλαι μὲν ὁ πατήρ ἐκ διαδοχῆς εἶχε προγονικῆς, ἐκείνου δ' ἀπαλλάξαντος, Ἀλέξιος ὁ τούτου διεδέξατο ἀδελφός, καὶ μετ' ἐκείνου, ὡς γε εἰρήκαμεν, διὰ τῶν μεταξὺ δυοῖν μειρακίων εἰς τοῦτον κατεκλησθῆναι: ξυνέδραμεν, ἐπέβαινον ἐφ' οἷς ὁμωμόκει. Τὰ δὲ ἦν αἱ συμφωνίαι καὶ τὰ ὀρκωμοτήρια, ὅσα γε τοῖς Σχολαρίοις, αἰτίοις ὑπάρξασι τῆς ἡγεμονίας αὐτῶ καὶ δύναμιν τῶν ἄλλων συγκλητικῶν κεκτημένοις μείζω καὶ ἡγεμονικῆν, συνέθετο· σχῆμα μὲν αὐτὸς διασώζειν ἡγεμονίας· τῶν δ' ὅσα πράσσεισθαι μέλλοι πάντων εἶναι προβουλευτάς καὶ διανομέας σφᾶς, καὶ ῥητῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπιγνώμονας καὶ βεβαιωτάς.

და. ის ინარჩუნებდა მეფის წოდებას, ხოლო ყოველგვარ აღმასრულებელ საქმეში ისინი იყვნენ მრჩეველები და აღმასრულებელნი, მათ ჰქონდათ მთავარი და განუსაზღვრელი უფლებები რო გორც საჯარო ისე საიდუმლო საქმეებში¹.

Τοῦ δὲ χρόνου ῥέοντος, ἐπειδὴ τὴν σφῶν ἀυθάρδειαν ὁ τε δῆμος ἐμίσει καὶ τό σφισιν ἀντικείμενον τῶν ἀπολαλῶτων μέρος εἰς τὸ δύνασθαι ἦδη προὐχῶρει, τὴν τοῦ δῆμου πρὸς ἐκείνους ἀπέχθειαν ἔχον ἐπίκουρον, ἔριθές τε καὶ στάσεις ἀναφυσόμεναι μεταξὺ πρὸς ἀνάγκας ἦγον ἑκατέρους δεῖσθαι τῆς τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαήλ αὐτο-

ძალაუფლება რომ მიიღო მიხეილ კომნენოსმა, რომელიც წინათ მამას ჰქონდა წინაპართაგან გადმოცემული, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ მის ძმას ალექსის გადაეცა და ამის შემდეგ, როგორც ითქვა, ორი ყრმა რომ ამასობაში მოსპობილ იქმნა, მის (მანუელის) ხელში აღმოჩნდა, იგი შეუდგა ფიცის ქვეშ მის მიერ მიცემულ ვალდებულებათა შესრულებას. ხოლო იმ შეთანხმებათა არსებითი მხარე. რომლებიც ფიცით იქნა შემტკიცებული და რომლებითაც ის მოურიგდა სხოლარიებს, მას რომ სამეფო ტახტის დაბრუნებაში ხელა შეუწყვეს და თავისი ძლიერებით სხვა სენატორებზე უფრო მაღლა იდგნენ (თითქმის მეფურ ძლიერებას უდრიდა), შემდეგში მდგომარეობ-

და. ის ინარჩუნებდა მეფის წოდებას, ხოლო ყოველგვარ აღმასრულებელ საქმეში ისინი იყვნენ მრჩეველები და აღმასრულებელნი, მათ ჰქონდათ მთავარი და განუსაზღვრელი უფლებები რო გორც საჯარო ისე საიდუმლო საქმეებში¹.

დროთა მსვლელობაში ხალხი აღაშფოთა მათმა თვითნებურმა საქციელმა ერთი მხრით, ხოლო მეორე მხრით დასუსტებული მოწინააღმდეგე დასი უფრო-და-უფრო ძლიერდებოდა და ამ ბრძოლაში ხალხს მიემხრო; მაშინ დაიწყო დავა და ურთიერთი მტრობა, რამაც ორივე დასი მიიყვანა იმის შეგნებამდე, რომ

¹ უალრესად საყურადღებოა წარჩინებულთა ეს უფლებები; წარჩინებულებმა, მართალია მოკლე ხნით, მაგრამ მაინც მიაღწიეს მეფის უფლებათა შეზღუდვას.

αγατα:αἰς ἐξουσίαις· ἀχνησιν
 ξυπέβαινεσιν ἀντὸν ἐν βεβαίῳ κατέ-
 χειν τὰ τῆς ἡγεμονίας σαήπτρα,
 μηδενὸς ἐμπιδῶν τῆ ἐξουσίᾳ τῶν
 κατὰ γυνάμην καμισταμένων. Καί
 ταῦτα μὲν τῆδὲ πη ἔσχεν.

საჭირო იყო მიხეილ კომნენოსის
 სამეფო ძალაუფლების განმტკი-
 ცება. ამიტომ შესძლო მან უზე-
 ნისი ძალაუფლების თავის ხელ-
 ში მომტკიცება: არავინ არ უშ-
 ლიდა ხელს ამ გადაწყვეტილე-
 ბის განხორციელებაში,

ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორიის“ XI და XIII წიგნებში დაწვრი-
 ლებით არის გადმოცემული ის ბრძოლა ორ დასს შორის, რომელიც
 სამოქალაქო ომით დამთავრდა (ეი: μάχην ἐμψύσιον ἐτελεῖσθα τὸ
 πρᾶγμα). ეს ბრძოლა ხომ უკვე XIII საუკუნეში დაიწყო მწვავედ,
 როდესაც ბიზანტიის კეისარმა მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა (1261—1282)
 შემოუტია ტრაპიზონის მეფეს იოანე II კომნენოსს (1280—1297). ბი-
 ზანტიის კეისარი უკანონოდ მიიჩნევდა ტრაპიზონის მმართველის შიერ
 „მეფის“ სახელის მიკუთვნებას. «ლაზთა მმართველს იოანეს... არა-
 ერთხელ შეუთვალა—შენი კუთვნილი ძალაუფლება, როგორც გინდო-
 დეს ისე გამოიყენე, ხოლო თავი შეიკავე სამეფო პატივთა და წოდე-
 ბათაგანო» (იხ. ზემოთ გვ. 67 და შმდ., აგრეთვე გვ. 140).

ბიზანტიის კეისარი ვერაფერს გახდა ამგვარი შეთვლით და სხვა
 გზას მიმართა; ლაზთა მმართველთან გამართა მოლაპარაკება, წარჩი-
 ნებულ მოღვაწეთა შუამავლობით, მასთან დანათესავების შესახებ.
 მიუხედავად იმისა, რომ ტრაპიზონის მეფე იოანე II კომნენოსი დიდ
 უარზე იყო, კონსტანტინეპოლელმა მოციქულებმა პირდაპირ მიიტყუეს
 იოანე ბიზანტიის დედაქალაქში და გვარი დასწერეს მიხეილ VIII პალეო-
 ლოგოსის ასულზე, ევდოკიაზე.

ამ გზით მოახერხა ბიზანტიის კეისარმა ტრაპიზონის მართვის საქ-
 მეებში შეჭრა. ამის შემდეგ მჭიდრო მისვლა-მოსვლა კონსტანტინეპო-
 ლელ სამეფო კარიდან ტრაპიზონში და პირიქით: «მომდევნო ზაფ-
 ხულში ტრაპეზუნტიდან კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა მეფის (ე. ი.
 ანდრონიკე II-ის) დაა ევდოკია, რომლის ქმარი იოანე ლაზი ტრაპე-
 ზუნტში გარდაცვლილიყო (1297 წელს); ევდოკიამ თან ჩამოიყვანა
 თავისი მეორე ვაჟი. ხოლო პირველ (ე. ი. უფროს) ვაჟს იქ სტოვებს,
 რათა ჩაიბაროს მამისეული ტახტი» (ნიკიფორე გრიგორასის „ისტო-
 რია“ VI, 9; იხ. ზემოთ გვ. 136).

რასაკვირველია, საკითხი იბადება—რად დასჭირდა ევდოკიას ქმრის,
 იოანე ლაზის, გარდაცვალების შემდეგ კონსტანტინეპოლში წასვლა და
 თან ერთი შვილის წაყვანა, მეორის კი ტრაპიზონში დატოვება? ცხადია,

ტრაპიზონში გაბატონებული დასის წყალობით ევლოკიას, რიგორც კონსტანტინეპოლის პალეოლოგოსთა ოჯახის წევრს, ტრაპიზონში გართულეული ჭქონდა საქმე და წავიდა კონსტანტინეპოლში თავის ძმასთან, ანდრონიკე II-სთან, მოსათათბირებლად.

რთულია ვითარება და კონსტანტინეპოლ-ტრაპიზონის ურთიერთობაში დამაფიქრებელი მდგომარეობაა მომდევნო ხანაში, ბასილ I კომნენოსის დროს (1333—1340 წ. წ.). ბასილი, წერს ნიკიფორე გრიგორასი, «მრავალი ბრძოლების შემდეგ ვახდა მამისეული ძალაუფლების შემკვიდრე, მას მეუღლედ გამოუგზავნეს ევლოკია, კეისრის უკანონო ქალიშვილი» (ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორია“ XI, 3; იხ. ზემოთ გვ. 142). რომ ტრაპიზონის მეფეს ბასილ I-ს დაბრკოლებები შეხვედრია ტრაპიზონში, კარგად ჩანს მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკიდანაც“. «8841 წელს (ე. ი. 1333 წ.)—წერს პანარეტოსი—კონსტანტინეპოლიდან ჩამოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი ბასილი, დიდი კომნენოსის უფალ ალექსის ძე, ბატონ ანდრონიკეს მომდევნო ძმა, და დაიპყრო მეფობა: მაშინ მან დიდი ღუქის ლეკის ჭაჭინჭეოსი და მისი ძე, დიდი ღომესტიკოსი ჯაბა სიცოცხლეს გამოასალმა; თავისი ძმისწული მანუილი გააძევა, ხოლო დიდი ღუქის მეუღლეც, სირიკენა, ჩააქოლვინა» (იხ. ქვემოთ გვ. 174—175).

ცხადია, ბასილი ბიზანტიური ორიენტაციისა ყოფილა, იძულებული გამხდარა, ტრაპიზონში მის წინააღმდეგ წარმოებული შეტევის გამო, კონსტანტინეპოლში გაქცეულიყო; იქ აღჭურვილიყო ნდობით და დახმარებით, დაეპყრო მეფობა (παρθέλαξε τὸ βασίλειον) და მოწინააღმდეგენი მოესპო. ვინ ჩანან მოწინააღმდეგეებად? ესენი არიან ქართული ორიენტაციის დასის წარმომადგენლები: დიდი ღომესტიკოსი ჯაბა, მისი მამა დიდი ღუქის ჭაჭინჭეოსი და ამის მეუღლე სირიკენა.

გახაგებია ისიც, რომ ცოლიც ირინე კონსტანტინეპოლიდან მოუყვანია, კეისარ ანდრონიკე II პალეოლოგოსის ასული¹. მაგრამ, როგორც ჩანს. ბასილის ბიზანტიური ორიენტაცია ურყევე არ იყო. ბიზანტიელ ირინესთან დიდი უსიამოვნება ჭქონია ბასილ მეფეს. ნიკიფორე გრიგორასს ნათქვამი აქვს, რომ ბასილმა «კეისრის ასული ირინე რომ შეირთო, ცოტა ხანს წესიერად და მართებულად ექცეოდა, შესაფერისი თანხმობით და გულისხმიერებით, შემდეგ კი მეუღლური სიყ-

¹ არის ერთგვარი გაუგებრობა ბასილის მეუღლის სახელის შესახებ. ნიკიფორე გრიგორასს უწერია (XI, 3; ზემოთ 142): ბასილს «მეუღლედ გამოუგზავნეს ევლოკია, კეისრის უკანონო ქალიშვილი». მაგრამ ეს უთუოდ ხელნაწერის ვადამწერის შეცდომაა. იმავე წიგნის XI, 8-ში ნიკიფორე დაწერილებით წერს ბასილის მეუღლეზე და მას ი რ ი ნ ე ს ე მ ა ხ ის. სხვაგვანა ბევრგან სწერია, რომ ბასილის ცოლი იყო ანდრონიკე კეისრის უკანონო შვილი ირინე.

ვარული გადაიტანა ერთ საყვარელზე. რომელსაც აგრეთვე ირინე ერქვა. და ამასთან რომ უკანონოდ ცხოვრობდა, კანონიერი მეუღლე შეიძულა» (იხ. ზემოთ გვ. 143). ჩვენ არ ვფიქრობთ, რომ უთანხმოება ბასილსა და ირინეს შორის, მეფესა და დედოფალს შორის მხოლოდ მათი რომანიული ვნებათღელვით აიხსნებოდეს. ის, რაც ამის შემდეგ მოხდა, ამტკიცებს, რომ უთანხმოება მეფე-დედოფალთ შორის პოლიტიკურ დასთა ურთიერთ ჭიდილის შედეგია.

ეს ჭიდილი კარგად მოჩანს როგორც ნიკიფორე გრიგორასის, ისე მიქელ პანარეტოსის შრომებიდან. ჯერ ერთი, ნიკიფორე გრიგორასს ეჭვი ეპარება ბასილის გარდაცვალების ამბავში: «ბასილი — ამბობს ნიკიფორე — გარდაიცვალა ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ. მე ვფიქრობ, რომ რალაც ღვთის-განრისხებამ ანაზღეულად გამოასალმა იგი სიცოცხლეს» (ზემოთ, გვ. 143). არსებობს ეჭვი, რომ ბასილი ბუნებრივი სიკვდილით არ მომკვდარა.

თუმცა ბასილს ჯვარი დაუწერია ტრაპიზონელ ირინეზე (და, მაშასადამე, დედოფლად ის უნდა ჩათვლილიყო), მაგრამ ბასილის «გარდაცვალების» შემდეგ მთელი ძალაუფლება ხელთ უგდა ირინეს, პალეოლოგოსის ასულს. მას მოციქულებიც გაუგზავნია ბიზანტიის კეისართან, თავის მამასთან, და უთხოვია «შეურჩიონ მას კანონიერი შეუღლებისათვის საქმრო, რომელიც მისი სამეფოს მართვაში მონაწილეობას მიიღებს» (ნიკიფორეს „ისტორია“, XI, 8; ზემოთ გვ. 144).

რომ ყველაფერი ეს პოლიტიკურ საკითხს უკავშირდება, მტკიცდება ირინეს შემდგომი ღონისძიებებით: «ირინე მთელი სამეფო ძალაუფლებით შევიდა სასახლეში; ხოლო იქიდან მაშინვე გააძევა თავისი სენია (ტრაპიზონელი ირინე), უცხოთესლი და უკანონო მეუღლე ბასილისა. კიდევ მეტი: ტრაპიზონტელთა საზოგადო დადგენილებით გაძევებულს გზავნის მას შვილებითურთ ბიზანტიონში» (ნიკიფორე გრიგორასი; იხ. ზემოთ გვ. 144). მიქელ პანარეტოსის სიტყვითაც: ბასილის «შვილები უფალი ალექსი და უფალი კალიოიანე დედითურთ გაიგზავნა კონსტანტინეპოლში, მეფობა კი დაბპყრო დაქორციელებულმა ქალბატონმა ირინე პალეოლოგოსმა. მაშინვე აჯანყდნენ მთავრები და წარმოიშვა ორი ბანაკი» (იხ. ქვემოთ გვ. 177).

ორი დასის დაპირისპირება მოჩანს აგრეთვე იმ ეპიზოდში, რომელიც გადმოცემულია ალექსი II კომნენოსის (1296—1330) დაქორწინებასთან დაკავშირებით.

ალექსი იყო შვილი იოანე II კომნენოსისა და ევდოკიასი (ევდოკია იყო ანდრონიკე II პალეოლოგოსის [1281—1328 წ.წ.] და). ქმრის

იოანე II-ის გარდაცვალების შემდეგ ევდოკია ჩავიდა კონსტანტინეპოლში, ხოლო მისი ვაჟი, ალექსი II, ლაზთა მთავარი (ე. ი. ტრაპიზონის მეფე) ტრაპიზონში დარჩა, თუ რად იყო ჩასული ალექსის დედა კონსტანტინეპოლში, ამის შესახებ არაფერი სწერია, მაგრამ ისტორიკოსი გიორგი პახიმერე გადმოგვცემს, რომ ალექსი არ იყო დაღბინებულ მღვდმარეობაში. ისტორიკოსი წერს: «თავისი და ევდოკია (ლაზთა მთავრის ქვრივი) კვისარმა (ანდრონიკე) მიიღო; ევდოკიამ თავის დედასთან ერთად ძალიან გამოიგლოვეს, ჯეროვანისსამებრ, თავიანთი უბედურება (იოანეს გარდაცვალება), ჯერ თავისთან იყოლიეს (კეისარმა და მიხმა დედამ), რათა კვლავ გაეგზავნათ მის ვაჟთან (ლაზთა მთავართან, ალექსისთან). და მას რომ გაჭირება ჰქონდა მთავრობაში, განუმტკიცეს მღვდმარეობა, რადგან შვილი (ალექსი) მამამ კვისარს ჩააბარა ურის-საგდებალ» (გიორგი პახიმერეს „ისტორია“ IX, 29; იხ. ზემოთ გვ. 80).

კვისარი ანდრონიკე II პალეოლოგოსი, მართლაც, „ურს უკდება“ თავის დისწულს, ალექსის, და ერთ-ერთი გამოვლინება ამ ურისგდებისა გამოიხატა იმაში, რომ მას დაგვევილი ჰქონდა — ალექსის შვერთო ცოლად კვისრის ერთგული მოხელის წარჩინებულ თანამდებობის პირის ხუმნოსის ასული. გიორგი პახიმერე გადმოგვცემს: «კვისარმა (ანდრონიკე II პალეოლოგოსმა) ისურვა გაეხარებინა კანიკლიონის მცველი (ἐπί τῶν κανικλίων) ხუმნოსი, თავისი ერთგული მოსამსახურე და უალრესად გამოცდილი მოქვლე, რომელსაც გამზადებული ჰქონდა თავისი ქალიშვილისთვის დიდძალი თანხის შემცველი მზითევი, და წინადადება მისცა ლაზთა მთავარს ალექსის, თავის დისწულს, რომლის მეურვე, მამის ანდერძით, ის (ე. ი. ანდრონიკე) იყო და რომლის დედა იმ დროს კონსტანტინეპოლში იმყოფებოდა, ხუმნოსის ასული შვერთო» (გიორგი პახიმერეს „ისტორია“ X, 7; იხ. ზემოთ გვ. 81).

ალექსის დედამ, ე. ი. კვისრის დამ ევდოკიამ, მოიწონა თავისი ძმის ეს გეგმა და უნდოდა ქორწილის მოსამზადებლად შვილთან მისულიყო, მაგრამ ალექსიმ «უარყო ეს ქორწინება ან იმიტომ რომ ვინლაცამ დაარწმუნა, თუ სხვა რამემ იმოქმედა მასზე, და იბერთა ერთი წარჩინებულის ასული მოიყვანა ცოლად» (ზემოთ, გვ. 81—82).

ალექსიმ მოიყვანა ცოლად სამცხის მთავრის ბექას (1285—1306) ასული. ეს ფაქტი ნათლად მოწმობს ალექსი მეფის ქართულ ორიენტაციას. რომ ბიზანტიის კვისარი დიდ მნიშვნელობას აკუთვნებდა ალექსის დანათესაებებს ბიზანტიის წარჩინებულ გვართან, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ კვისარი ანდრონიკე ალექსის დაქორწინების შემდეგაც ცდი-

ლობს გაფართოს ალექსი და მისი ცოლი, ბექას ასული. «მან კაცი გაუგზავნა პატრიარქს—წერს ვიორგი პახიშვილი—და მასთან არსებულ საკრებულოს და როგორც მეფე და მამა და როგორც იმ ყრმაზე (ალექსიზე) უფლების მქონე ცდილობდა დაემტკიცებინა ამ შეუღლების უკანონობა და მოითხოვდა დაერღვიათ იგი როგორც მისი ნების წინააღმდეგ მომხდარი» (იხ. ზემოთ გვ. 82).

ალექსის პოლიტიკა ნათელია: ის კონსტანტინეპოლის მომხრეთა დასის მოწინააღმდეგეა, ის ქართული ორიენტაციის მქონე დასის მომხრეა. ასეც ესმის ბიზანტიის ისტორიკოსებს: თ. უსპენსკი წერს ალექსის შესახებ: «Он сверг опеку Андроника Палеолога, которому поручил его умирающий отец, взял в жены грузинскую княжну, а не дочь византийского сановника Хумна, сильного при дворе Палеолога» (Ф. Успенский, История Византийской империи, т. III, Лгр. 1948, стр. 741).

ამგვარად, სურათი ნათელია: ტრაპიზონის სამეფოში XIII—XIV საუკუნეებში ორი დასია გამოვლენილი, ბიზანტიური და ქართული.

სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში აღიარებულია ქართულ-ლაზური ელემენტის გავლენა ტრაპიზონის სამეფოს სახელმწიფოებრივ საქმეებზე. როდესაც მაგალითად, გამოქვეყნდა აკადემიკოს თ. უსპენსკის წიგნი „Очерки из истории Трапезунтской империи“ (Лгр. 1929), ქურნალმა Byzantinische Zeitschrift რეცენზია უძღვნა მას და ამ რეზენციის ავტორი F. Epstein-ი წერდა: „Niemals vom Hellenismus ganz durchdrungen, wurde Trapezunt namentlich von Georgien und Armenien her kulturell und politisch stark beeinflusst, bis in der zweiten Hälfte des XIV. Jahrhunderts die Konstantinopoler paläologischen Tendenzen über die lokalen georgisch-lazistanischen Einflüsse obsiegten“ („ელენიზმის მიერ არასდროს არ ყოფილა ტრაპიზონი სრულად შთანთქმული, ხოლო კულტურულად დი პოლიტიკურად განსაკუთრებით საქართველოს და სომხეთის ძლიერი გავლენის ქვეშ იყო, ვიდრე XIV საუკუნის მეორე ნახევარში კონსტანტინეპოლის პალეოლოგოსურმა ტენდენციებმა არ დაჩრდილეს ადგილობრივი ქართულ-ლაზური გავლენა“: Byz. Zeitschr. 31, 1931, 101—102).

ამაზე უფრო აღრეც თ. უსპენსკი სვამდა კითხვას: „ტრაპიზონის კულტურა ბიზანტიურ-კონსტანტინეპოლური კულტურის შემდგომს ვაგრძელებას წარმოადგენს, თუ ატარებს ადგილობრივი ხასიათის ორიგინალურ თვისებებს, დაკავშირებით ამ კულტურის თავისებურ ეთნოგრაფიულ და გეოგრაფიულ პირობებთან. უკანასკნელ შემთხვევაში

თავისთავად იბადება საჭიროება გულდასმით იქნეს შესწავლილი ის ელემენტები, რომლებიც როგორც ჩანს, არა უსაფუძვლოდ იქნა შეთვისებული იმპერატორთა ტიტულში და ნათლად მიგვითითებენ იმაზე, რომ ეს იმპერია თავისი წარმოშობითა და არსებობით ემყარებოდა როგორც ქართულ ერთგუნებას, ისე ჯერ ნაკლებ შესწავლილ ეკონომიურ და სავაჭრო-სამრეწველო კავშირს უირიმთან და კავკასიასთან“

(«... что эта империя в своем происхождении и существовании опиралась как на грузинскую народность, так и на весьма мало еще выясненные связи—экономические и торгово-промышленные—с Крымом и Кавказом» ВВр. XXII, გვ. 135.—136)¹.

თ. უსპენსკის შრომათა წყალობით ტრაპიზონის სამეფოს საკითხთა კვლევა ახალი გეზით წარიმართა. რუსმა ბიზანტინისტიმა ა. ვასილიევიმა ორი გამოკვლევა უძღვნა ტრაპიზონის სამეფოს საკითხს (1936 წელს და 1941 წელს), რომლებშიაც ის აღნიშნავს თ. უსპენსკის მიღწევებს იმაში, რომ მან ხაზი გაუსვა ადგილობრივი ლაზური ელემენტების განსაზღვრულ გავლენას ტრაპიზონის იმპერიის ისტორიაზე, ამ ისტორიის უფრო ახლო კავშირს თბილისთან და საქართველოსთან, ვიდრე კონსტანტინეპოლთან და ბიზანტიასთან; ამით აიხსნება ადგილობრივი ფეოდალური საფუძვლების თავისებური განვითარებაო.

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დიდი ყურადღება ექცევა ტრაპიზონის სამეფოს. აკადემიკოსი ივ. ჯავახიშვილი თავის სხვადასხვა ნაშრომში² ეხება ტრაპიზონ—საქართველოს ურთიერთობის საკითხს და ამბობს: „საქართველოს მეზობლად ამ დროითგან მოყოლებული თვით საქართველოს წყალობითვე შექმნილი საკეისრო გაჩნდა, რომელიც ქართველთა მონათესავე ტომით იყო დასახლებული, პოლიტიკურადაც საქართველოს სახელმწიფოებრივობასთან იყო უმჭიდროესად დაკავშირებული. ტრაპიზონის საკეისროში საქართველოს ჰეგემონია სუფევდა. მისი მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ქართველთა მონათესავე ჭანების ტომისაგან შესდგებოდა. ბერძენთა მოსახლეობა მხოლოდ ქალაქებში იყო და მარტო მაღალი წრის ფენას ეკუთვნოდა, მაგრამ ამ მაღალი წრის ფენაშიც ქართულ მოსახლეობასაც საკმაოდ ჰქონდა თავისი წარმომადგენლები“.

¹ ს. ყაუხჩიშვილი, ლექციები ბიზანტიის ისტორიიდან. თბ. 1948, გვ. 12.

² ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი II (1965) გვ. 361; წიგნი III (1966), 202—208, 363—365, 390—391; საქართველოს ისტორია. XI—XV საუკუნეები, თბ. 1949.

266

Νίος Ἑλληνομήμων

Περὶ τῶν τῆς Τραπεζούντος βασιλείων,
τῶν μεγάλων Κομνηνῶν,
ὅπως καὶ τότε καὶ πόσον ἕκαστος ἐβασίλευσεν.

Βασιλεία κυρ Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ.

1. Ἦλθεν ὁ μέγας Κομνηνὸς ὁ κυρ Ἀλέξιος, ἐξελθὼν μὲν ἐκ τῆς
εὐδαίμονος Κωνσταντινουπόλεως, ἐκστρατιεύσας δ' ἐξ Ἰθρίας σπουδῆ
καὶ μόχθῳ τῆς πρὸς πατρός θείας αὐτοῦ Θάμωρ, καὶ παρέλαβε τὴν
5 Τραπεζούντα μηνὶ Ἀπριλίῳ ἰνδικτιῶνος Ζ', ἔτους ςψβ', ἰτῶν ἄν κδ'.
Καὶ βασιλεύσας ὀκτωκαίδεκα, ἰκομηθῆ Φεβρουαρίου α', ἡμερᾶ ε'
τῆς Ὁρθοδοξίας, ἔτους ςψλ', ἰτῶν γινομένων τεσσαράκοντα.

Βασιλεία κυρ Ἀνδρονίκου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ.

2. Ἐτους ςψλ' ἐβασίλευσεν ὁ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ κυρ
10 Ἀνδρόνικος Γίδων ὁ Κομνηνός. Ἐν δὲ τῷ ςψλα' ἔτει, τῷ δευ-
τέρῳ χρόνῳ τῆς τοῦ Γίδωνος βασιλείας, ἦλθεν ὁ Μελὶκ σουλτάν κατὰ
τῆς Τραπεζούντος καὶ ἐγαῶθησαν ὅσοι ἦσαν ἅπαντες. Ἐβασίλευσε
15 δὲ ὁ Γίδων ἑτη τρεῖςκαίδεκα, καὶ ἰκομηθῆ ἐν ἔτει ςψγ'.

Βασιλεία Ἰωάννου τοῦ Ἀξούχου.

15 καταλείψας τὸ βασιλείον τῷ αὐτοῦ μὲν γυναικαδέλφῳ, νῦν δὲ πρω-
τοτάτῳ Ἀλεξίῳ τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ κυρῷ Ἰωάννῃ Κομνηνῷ τῷ
Ἀξούχῳ. Ὅς καὶ βασιλεύσας ἑτη εἴς ἰκομηθῆ ἔτους ἑξακισχίλια
ἐπτακόσια τεσσαράκοντα εἴς. Λέγεται δὲ, ὅτι ἐν τῷ τζυκανιστηρίῳ
παίζων ἐκρημνίσθη, καὶ παρὰ χεῖρας ἀπίθαν.

1. κυρ M: κυρίου TΦ 2. κυρ M: κύριος TΦ 3. Ἰθρίας TΦ:
ἰθρίας M σπουδῆ Φ: σπουδή M: σπουδή T 5. ἔτους M:
ἔται TΦ 6. αἱ M: α' TΦ ἡμέρα (βραχ.) M: ἡσ TΦ 7. γινο-
μένων M: γινόμενος TΦ 8. κυρ M: κυρίου 9. κυρ M: κύριος TΦ
10. Γίδων TΦ: γίδος M 13. τρεῖςκαίδεκα. Ἰα σ. 267, 12 ἑτη τρεῖς.
15. αὐτοῦ ἱεραφ: αὐτοῦ TΦ 16. κυρῷ M: κυρίῳ TΦ 17. ὅς
ἱεραφ. Ἰα σ. 267, 14. ὁ M: ὁ TΦ εἴς TΦ: εἴς M 19. ἐκρημνί-
σθη TΦ: ἐκρημνίσθη M

ρ.310^α 52. || Μηνί Ὀκτωβρίῳ κδ', ἡμέρῃ ι', ἰνδικτιώνος ι' τοῦ ρωμῆ' ἴτους κινήσας ὁ τοῦ βασιλέως γκυβρός ὁ ἐκ τῶν Λαμνίων ἀμυρῆς ὁ Τατζιατίνης κατὰ τοῦ ἑτέρου γκυβροῦ τοῦ βασιλέως, υἱοῦ τοῦ ἐκ Χαλυβίας Χατζζουμρη, τοῦ λεγομένου Σουλκαμπκε, ἔχων φωσσάτον χιλιάδας ιβ', καὶ τῇ Χκλυδιῇ εἰσελθὼν, ἴππους πρῶτος αὐτός ὁ Τατζιατίνης, καὶ κρουρηγῆεις ἐκεῖ τεθνηκεν. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἐκάνθησαν ὡς γγ', οἱ δὲ λοιποὶ γυμνοὶ ἴφυγον, ἀποβαλλόμενοι ἵππους ζ' καὶ ὄπλα ἀπειρα.

53. Ἀμυρᾶς τις Τάταρις, ἔχων καὶ χάνην, ὡς λέγουσιν, ὁ δὲ Τάταρις Ταμουρλάγκης ὢν τὸ ὄνομα, ἐκ τῶν ὀρίων ἐξελθὼν Χαταίας, ἔχων, ὡς φασὶν οἱ εἰδότες, φωσσάτον || ὑπὲρ τὰς ὀκτακοσίας χιλιάδας, ἦλθε καὶ παρέλαθε τὴν πᾶσαν Περσίαν. Εἶτα, εἰσελθὼν καὶ ἐν τοῖς ἀκρωρείοις Ἰθέρων, παρέλασε πολέμου νόμῳ τὸ θουμάσιον Τυρλίσιον, ζωγρήσας καὶ τὸν βασιλεῖα Παγαράτιν τὸν στρατηγικώτατον καὶ τὴν ἐμῶζυγον αὐτοῦ, τὴν θυγατέραν τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τὴν ὠραϊοτάτην κοράν Ἄνην, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Δαβίδ, τὸν δὲ λαὸν Ἰθουσε μαχαίρῃ καὶ ἀπώλεσεν. Ὅποσα δὲ πράγματα εἶλε καὶ ἔσας εἰκόνας ἔγδειρε καὶ κατέκαυσε, καὶ λίθους τιμίους καὶ μαργαριτάρια καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἀπεφίετο οὐ δύναται τις γραφῇ παραδοῦναι, μὴν Νοεμβρίῳ κα' ἴτους ρωμῆ'.

ρ.311^α 54. Ἐκοιμήθη ὁ βασιλεὺς κύρ Ἀλιξίος || ὁ μέγας Κομνηνός, ὁ υἱὸς τοῦ κύρ Βασιλείου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ ὁ δευτέρος, μηνί Μαρτίῳ

1. κδ' - γ' Μ: λείπουνι ΤΦ ρωμῆ' ΜΦ: ρωμῆ' Τ 2. ἀμυρῆς Μ: Ἀμυρῆς ΤΦ 3. ἑτέρου ΤΦ: ἑτέρου Μ 4. Χατζζουμρη ἱεραφ: χατζζουμρη ΜΤΦ Σουλκαμπκε ΜΤ: Σουλκαμπκε Φ 5.6. Τατζιατίνης ἱεραφ: Ττζιατίνης ΜΤΦ. Ἰβι σ. 281, 2 καὶ 290, 5. 6. περὶ αὐτὸν ΤΦ: περὶ αὐτὸν Μ 7. γγ' Μ: εΤ: ε Φ γυμνοὶ ΤΦ: γυμνῆ Μ ἀποβαλλόμενοι ἱεραφ: ἀποβαλλόμενοι ΜΤΦ ζ' Μ: λίκκι ΤΦ 9. τις ΤΦ: τις Μ 9. χάνην Μ: Χάνην Τ: χάνην Φ 10. ταμουρλάγκης Μ: Ταμουράνης ΤΦ χατοίας Μ: Χαταίας ΤΦ 11. ὡς φασὶν ΤΦ: ὡς φασὶν Μ 13. ἀκρωρείοις ἱεραφ: ἀκροτοῖς Μ: ἀκρωρείοις ΤΦ παρέλασε ΜΤ: παρέλασε Φ τὸ θουμάσιον Τυφλίσιον ἱεραφ: τὸ θουμασίω τυφλίσιω Μ: τῷ θουμασίω Τυφλίσιω ΤΦ 14. στρατηγικώτατον ΤΦ: στρατηγικώτατον Μ 15. θυγατέραν Μ: θυγατέρα ΤΦ 17. μαχαίρῃ ΤΦ: μαχέρα Μ 18. ἔγδειρε Μ: ἔγδορε Τ: ἔγδορε Φ 19. δύναται τις Φ: δύναται τις Μ: δύναται τῇ Τ 20. ρωμῆ' ΜΦ: ρωμῆ' Τ

მიქელ პანარეტოსი

მიქელ პანარეტოსის ცხოვრების შესახებ ძალიან ცოტა ცნობებია შემონახული. იგი, როგორც ჩანს, ტრაპიზონის მკვიდრი მცხოვრები იყო. მოღვაწეობდა XIV საუკუნის მეორე ნახევარში და XV საუკუნის პირველ მეოთხედში. თვით მისი შრომიდან („ტრაპიზონის ქრონიკიდან“) ჩანს, რომ იგი დაახლოებული ყოფილა ტრაპიზონის სამეფო კართან: მას ჰქონია პროტოსევისტოსისა და პროტონოტარის წოდებები¹; ტრაპიზონის მეფეებთან ერთად მონაწილეობა მიუღია სხვადასხვა ბრძოლებში; 1356 წელს მიქელ პანარეტოსი ახლდა მეფეს, ალექსი III-ს, თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში²; ხოლო 1361 წელს—ხალიბიაში³.

როგორც „ტრაპიზონის ქრონიკის“ 39. თავიდან ჩანს, მიქელ პანარეტოსი საქართველოშიც ყოფილა. იგი სამეფო კარის წევრებთან ერთად გაჰყოლია მეფის ასულს ანნას, რომელიც მიჰყავდათ ბაგრატ V-ზე მისათხოვებლად: ჩავედით ლაზიკეში... მეფესთან და დედამის დედოფალთან ერთად; თან გვყავდა აგრეთვე მეფის ასული ქალბატონი ანნა, დიდი კომნენე, რომელიც მისთხოვდა ცოლად იბერთა და აფხაზთა მეფეს ბატონ ბაგრატ ბაგრატიონს. (ჩავედით) მაკრიალის ქვეყანაში» (იხ. ქვემოთ გვ. 027).

მიქელ პანარეტოსის სხვა ბიოგრაფიული ცნობებიდან ის შეგვიძლია მოვიხსენიოთ. რომ მას ორი ვაჟი დაღუპვია, ერთი 1368 წელს, ხოლო მეორე მომდევნო ხანებში: «მაშინ—წერს მიქელ პანარეტოსი—ჩემი საყვარელი შვილი კონსტანტინე ზღვაში ჩაგარდა

¹ „ტრაპიზონის ქრონიკის“ 32—33 თავში ავტორი წერს: «6871 (ე. ი. 1363 წელს მეფის კატარლით წავედით დიდ ქალაქში (ე. ო. კონსტანტინეპოლში) დიდი ლოგოთეტი უფალი გიორგი სხოლარისი და პროტოსევისტოსი და პროტონოტარი მიქელ პანარეტოსი, სწორედ ის, ვინც ამას წერს».

² «6864 (ე. ი. 1356) წელს, მეფესთან ერთად ეშმაკის წაჭებებით გავემგზავრეთ ხერიანას წინააღმდეგ. პირველად მოვაობრეთ, დავიპყარით და წარვტყვევინეთ, ხოლო მეექვსე საათზე უთავბოლოდ გამოვიქვეცით» (იხ. ქვემოთ, თავი 20).

³ 13 დეკემბერს (6869—1361 წელს) წავედით ხალიბიაში მეფესთან ერთად ხაჯიმირის, ბაირამის ძის, ციხე-კოშკში.

ფერისცვალება დღეს და დაიღუპა 15 წლისა. იმის შემდეგ ჩემი მეორე უსაყვარლესი შვილი რომანოზი, 17 წლისა... გარდაიცვალა (თავი 40, იხ. ქვემოთ გვ. 028).

* * *

მიქელ პანარეტოსი არის ავტორი საისტორიო „ქრონიკისა“, რომლის სათაურია ამბავი ტრაპიზონის მეფეების დიდი კომნენოსებისა, თითოეულმა როგორ, როდის და რამდენ ხანს იმეფა. იგი წარმოადგენს ტრაპიზონის სამეფოს „ქრონიკას“ და მოიცავს 1204—1426 წ.წ. ამბებს. უკანასკნელი წლების მოვლენებს ავტორი აგვიწერს როგორც თანამედროვე, თვითმხილველი და ამ მოვლენათა თვითმონაწილეც. წინადროინდელი ამბებისათვის თუ რა წყაროები ჰქონდა, გამორკვეული არ არის.

„ტრაპიზონის ქრონიკა“ წარმოადგენს ძვირფას წყაროს ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიის შესწავლისათვის. ჩვენ არ მოგვეპოვება არც ერთი სხვა ნაშრომი, რომელშიც გადმოცემული იყოს ტრაპიზონის სამეფოს ისტორია მისი დაარსებიდან (1204 წელს) XV საუკუნის პირველ მეოთხედამდე. მართალია XIII—XV საუკუნეთა ბიზანტიელი ისტორიკოსები (გიორგი პახიმერე, ნიკიფორე გრიგორასი და სხვები) ეხებიან ტრაპიზონის სამეფოს თავგადასავლის ცალკეულ ეპიზოდებს, მაგრამ მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკის“ უპირატესობა მის თანამიმდევრულ თხრობაშია.

აკად. ივანე ჯავახიშვილი ჯეროვანად აფასებდა მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკას“, რომელსაც იგი ხშირად ემყარება თავისი „ქართველი ერის ისტორიის“ II—IV წიგნებში. და ტრაპიზონის სამეფოს დაარსებასთან და მის ისტორიასთან დაკავშირებით ფუძემდებელი დებულებები აქვს წამოყენებული და დასაბუთებული. ივ. ჯავახიშვილი წერს:

„1204 წელს თამარი იძულებული გახდა საქართველოს სამხედრო მოქმედება შორეულ მანძილზედაც-კი გადაეტანა. უცხოეთითგან ჩამოსულ ქართული სავანეების წარმომადგენლებს თამარ მეფემ 1204 წელს დიდი ქონებრივი შეწირულება გადასცა, მაგრამ უკან დაბრუნებისას ამ მონასტრების წარმომადგენლებს ბიზანტიის კეისარმა ეს ფული ჩამოართვა და დაისაკუთრა. ასეთი გაუფონარი საქციელისა და კადნიერების დასასჯელად, თამარმა საქართველოს მხედრობა წარგზავნა და ბიზანტიის სახელმწიფოს იმ სანაპიროს შეუსია, რომელიც საქართველოს მოსაზღვრე იყო და რომელშიც ქართველთა მონათესავე ლაზებისა და ქანების ტომები ცხოვრობდნენ.

ამ ლაშქრობის დროს საქართველოს ჯარმა ლაზიკა დაიპყრო, ტრაპიზონი, სამისონი, სინოპი, კერასუნი, კოტიორა აიღო და ერაკლიამდის მიიღწია. მთელი ეს შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთი სანაპირო საქართველოს მთავრობამ ბიზანტიას ჩამოართვა და ცალკე საკეისრო შექმნა. ამ საკეისროში მან შთამომავლობით ბერძენი უფლისწული ალექსი კომნენოსი გაამეფა, რომელიც დედის მხრით ქართველ მეფეთა ბაგრატიონიანთა მონათესავე და საქართველოში ნამყოფი იყო.

ამანიჩრად, საქართველოს მეზობლად ამ დროითგან მოყოლებული თვით საქართველოს წყალობითვე შექმნილი საკეისრო გაჩნდა, რომელიც ქართველთა მონათესავე ტომით იყო დასახლებული, პოლიტიკურადაც საქართველოს სახელმწიფოებრივობასთან იყო უმჭიდროესად დაკავშირებული. ტრაპიზონის საკეისროში საქართველოს ჰეგემონია სუფევდა. მისი მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ქართველთა მონათესავე ჰანების ტომისაგან შესდგებოდა. ბერძენთა მოსახლეობა მხოლოდ ქალაქებში იყო და მარტო მალაღი წრის ფენას ეკუთვნოდა, მაგრამ ამ მალაღი წრის ფენაშიც ქართულ მოსახლეობასაც საკმაოდ ჰყავდა თავისი წარმომადგენლები.

ბიზანტიის საკეისროს დაარსების შემდეგაც, ქართული ჯარი იქითგან მთლად არ წამოსულა, რადგან თამარისა და საქართველოს მთავრობის ზემოაღნიშნული მოქმედება მხოლოდ დასაწყისი იყო შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთის მიმართ დასახული პოლიტიკის გეზისა, რომლის ანარეკლი შემდეგშიც ჩანდა და რომლის გარშემო ბრძოლაც ბიზანტიასა და საქართველოს შორის მთელი XIII და XIV საუკუნის განმავლობაში წარმოებდა.

მკითხველი დარწმუნდება, მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკას“ რომ გაეცნობა, თუ რა მნიშვნელოვანი ცნობებია იქ დაცული როგორც ტრაპიზონის სამეფოს შიგნით წარმოცული სოციალური და პოლიტიკური ბრძოლების შესახებ, ისე სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობაზე.

პირველ რიგში უაღრესად საყურადღებოა ის გარემოება, რომ „ქრონიკის“ პირველ თავშივე ხაზგასმულია საქართველოს როლი ტრაპიზონის სამეფოს დაარსების საქმეში. აი, „ქრონიკის“ პირველი სიტყვები: **ამოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი ალექსი, რომელიც წამოხული იყო დიდებულ ქალაქ კონსტანტინეპოლიდან, ხოლო გამოილაშქრა კი იბერიიდან მისი მამიდიხ, თამარის, გულმოდგინებითა და ღვაწლით და მშ წლისამ დაიპყრო ტრაპიზონია.**

ამით უკვე ნათქვამია, რომ „ტრაპიზონის სამეფო“ შეიქმნა სა-

ქართველოს მთავრობის «ღვაწლით». ეს მოხდა 1204 წელს, როდესაც ბიზანტიაში ლათინთა ბატონობა დამკვიდრდა და, მაშასადამე, კონსტანტინეპოლი აღარ იყო ცენტრი ბიზანტიისა. ხოლო როდესაც 1261 წელს ლათინები განდევნეს და კონსტანტინეპოლში აღდგა ბიზანტიის ხელისუფლება მიხეილ VIII სალეოლოგოსის მეთაურობით და ეს ხელისუფლება შეუდგა ბიზანტიის იმპერიის სხვადასხვა ნაწილების მოგროვებას, აღმოჩნდა, რომ „ტრაპიზონის სამეფო“ განცალკევებით დგას. ის თავს არ ძვლის ბიზანტიის ნაწილად. რით უნდა აევსნათ ის, რომ ლათინთა ბატონობის გადაგდებისა და ბიზანტიური ხელისუფლების აღდგენის შემდეგ, თანდათან მოხერხდა ბიზანტიურ ორბიტში დაბრუნება ყოფილი ბიზანტიის იმპერიის სხვადასხვა ნაწილებისა (მაგალითად, თესალიისა და ეპირისა), „ტრაპიზონის სამეფომ“ კი განაგრძო დამოუკიდებელი არსებობა 1461 წლამდე. ერთ ერთი შესაძლებელი ახსნა ის იქნება, რომ ჩვენ ვაღიაროთ: „ტრაპიზონის სამეფოს“ მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი ქართული ტომისაგან, ჭანებისაგან, შესდგებოდა და ეს სამეფო პოლიტიკურადაც საქართველოს სახელმწიფოებრიობასთან იყო დაკავშირებული. და მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ უხვად არის მასალა ბიზანტიის მთავრობის ბრძოლის შესახებ ტრაპიზონის სამეფოს წინააღმდეგ მის ჩამოსაშორებლად საქართველოს სახელმწიფოებრიობისაგან.

* * *

„ტრაპიზონის ქრონიკა“ ჩვენამდე მოღწეულია ერთადერთი ხელნაწერით (Venetus-Marcianus, XV საუკუნისა). იგი გამოცემული აქვთ ნაწილობრივადაც და სრულადაც ლ. ტაფელს, ი. ფალმერაიერს, სპ. ლამბროსს, ალ. ხახანაშვილს და უკანასკნელად ი. პამბუკესს. ამ გამოცემათა (უკანასკნელის გარდა) და ძირითადი ნუსხის (Marcianus) წაკითხვები შესწავლილი აქვს და დაწვრილებით აღწერილი დოც. ალ. გამყრელიძეს თავის 1960 წლის გამოცემაში. ქვემოთ მოყვანილი ტექსტი „ქრონიკისა“, თავისი თარგმანითა და შენიშვნებით; უმთავრესად ემყარება დოც. ალ. გამყრელიძის ნაშრომს, რომელშიც დაწვრილებით და საფუძვლიანად არის გაშუქებული მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკასთან“ დაკავშირებული მთელი რიგი საკითხები.

გამოცემები და ლიტერატურა

I. T. Pampukes, Τοπ πρωτοεπαύστου και πρωτοσταρίου Μιχαήλ Παναρέτου περί των της Τραπεζιόντος βασιλέων, των μεγá-

λων Κομνηνών, όπως και τότε και πότεν ἕκαστος ἐβασίλευσεν (1204—1426). ათენი 1947 (ჩვენთვის მიუწვდომები იყო).

ალ. გამყრელიძე, მიქელ პანარეტოსის „ტრაპიზონის ქრონიკა“: მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის. ნაკვ. 33. თბ. 1960, გვ. 98 (ბერძნული ტექსტი, ქართული თარგმანი, კრიტიკული აპარატი სხვადასხვა გამოცემებიდან და მ-ხელნაწერიდან ვარიანტების ჩვენებით, და კომენტარები).

Трапезундская Хроника Михаила Панарета. Греческий текст с переводом, предисловием и комментариями издал А. Хаханов. Москва 1905; XXXIV+51+XI стр.

Ф. Успенский, Очерки из истории Трапезунтской империи. Лгр. 1929.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΗΣ
ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ,
ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ,
ΟΠΩΣ ΚΑΙ ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΠΟΣΟΝ
ΕΚΑΣΤΟΣ ΕΒΑΣΙΛΕΥΣΕΝ

Βασιλεία ἄρ
'Αλέξιου τοῦ μεγάλου
Κομνηνοῦ

1. Ἦλθεν ὁ μέγας Κομνηνός,
ὁ ἄρ 'Αλέξιος, ἐξελθὼν μὲν
ἐκ τῆς εὐδαίμονος Κωνσταντινου-
πόλεως, ἐχστρατεύσας δὲ ἐξ Ἰβη-
ρίας σπουδῆ καὶ μόχθῳ τῆς πρὸς
πατρὸς φείας ἀπὸ τῶν Θάμαρ καὶ

ამბავი ტრაპიზონის
მეფეების დიდი
კომნენოებისა
თითოეულმა როგორ,
როდის და რამდენ ხანს იმეფა

დიდი კომნენოსის
ბატონ ალექსის
მეფობა (1204—1222)

1. მოვიდა დიდი კომნენოსი
უფალი ალექსი, რომელიც წამო-
სული იყო დიდებულ ქალაქ კონ-
სტანტინეპოლიდან, ხოლო გა-
მოილაშქრა კი იბერიიდან მისი
მამიდის, თამარის¹, გულმოდგი-

¹ ბიზანტიურ მწერლობაში, დღეს-დღეობით, ეს პირველი შემთხვევაა თამარ მეფის მოხსენებისა. თარიღი 1214 წელი ლათინთა მიერ კონსტანტინეპოლის აღების თარიღია და ტრაპიზონის სამეფოს დაარსებისა საქართველოს მთავრობის ინციტატივით და მისი თაოსნობით. თამარის ისტორიკოსი ასე გადმოგვცემს ამ ამბავს: თამარი „განროსხნა მეფესა ზედა ბერძენთასა, წარგზავნა მცირედნი ვინმე ლიხთ-იკითნი, და წარუღეს ლაზია, ტრაპიზონი, ლიმონი, სამისონი, სინოპი, კერასუნდი, კატიორა, ამასტრია, არაკლია და ყოველნი ადგილნი ფებლადონისა და პონტოსისნი, და მისცა ნათესავსა თუსსა ალექსისის კომნიანოსსა, ანდრონიკუს შვილსა, რომელი იყო მამინ თუთ წინაშე თამარ მეფისა შემოხუფილი“ (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 142, 19-23).

თამარის ისტორიკოსმა ისიც კარგად იცის, რომ ამ დროს იყო რომ ლათინებმა (1204 წელს) ბიზანტიის სამეფო დაიპყრეს. ისტორიკოსი წერს: „ხოლო

παρέλαζε τὴν Τραπεζοῦντα μὴν Ἰνδ. ζ', ἔτει ςψβ' (6712), ἑτῶν ὧν κβ'. Καὶ βασιλευσας δεκτακαίδεκα, ἔκοιμήθη Φεβρουαρίου α', ἡμέρα α' τῆς ἑρμῆ-δοξίας ἔτους ςψλ' (6730), ἑτῶν γενόμενος τεσσαράκοντα.

Βασιλεία κνρ
'Ανδρονίκου τοῦ
μεγάλου Κομνηνοῦ

2. Ἐτους ςψλ' ἐβασίλευσεν ὁ ἐπὶ τῆς θυματρῆς γαμβρὸς αὐτοῦ κνρ Ἄνδρόνικος Γ΄ ὧν, ὁ Κομνηνός. Ἐν δὲ τῷ ςψλα' ἔτει, τῷ δευτέρῳ χρόνῳ τῆς τοῦ Γ΄ ὧν βασιλείας, ἦλθεν ὁ Μελικ Σουλτάν κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἐχάσθησαν ἄσσοι ἦσαν ἄπαντες. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ Γ΄ ὧν ἔτη τρεισκαίδεκα καὶ ἔκοιμήθη ἐν ἔτει ςψμγ' (6743).

ნებითა და ღვაწლით, და 22 წლისამ დაიყრო ტრაპიზონი აპრილში, მე-7 ინდიქტიონს, 6712¹ წელს. იმეფა 18 წელიწადს, გარდაიცვალა ორმოცი წლისა 6730 წელს, 1 თებერვალს, მართლმადიდებლობის დღესასწაულის კვირას.

დიდი კომნენოსის
ბატონ ანდრონიკეს
მეფობა (1222—1235)

2. 6730 წელს გამეფდა მისი (ე. ი. მეფე ალექსის) ასულის მეუღლე ბატონი ანდრონიკე გილონ-კომნენოსი.² ხოლო 6731 წელს, გილონის მეფობის მეორე წელს, მოვიდა მელიქ-სულტანი, დაესხა თავს ტრაპიზონს და ყველაფერი მოაოხრა. გილონმა კი იმეფა 13 წელიწადს და გარდაიცვალა 6743 წელს.

ესმა ესე ფ რ ა ნ გ თ ა (ე. ი. ლათინთა, ს. ყ.), რამეთუ მოგლო ბერძენთა შეწევნა აღმოსავლეთით, გამოვიდეს ვენეტიკნი და წარუღეს სამეფო ქალაქი, მეცობისა თანა (იქვე), ესე იგი: აიღეს კონსტანტინეპოლი და მოგლი სამეფო. მაშასადამე, თამარის ისტორიკოსი ამას სწერს 1204 წლის შემდეგ.

ტრაპიზონის სამეფოს პირველი მეფე, მაშასადამე, არის ალექსი კომნენოსი, ბიზანტიის კეისრის ანდრონიკე I კომნენოსის (1183—1185) შვილი, როგორც წერს თამარის ისტორიკოსი, ხოლო ისტორიკოს გიორგი აკროპოლიტეს აზრით იგი იყო ანდრონიკეს შვილიშვილი (იხ. აქვე ზემოთ გვ. 45), ე. ი. ის იყო ანდრონიკე I-ის შვილის, მანუილის, შვილი.

¹ თარიღები ნაანგარიშევია ყველგან ბიზანტიური წელთაღრიცხვით, რომელიც ქრისტეს დაბადებამდე ითვლის 5508 წელს, ე. ი. 67.2 წ. უდრის ახალი წელთაღრიცხვით 1204 წელს.

² გაურკვეველი მიზეზების გამო ალექსი I-ის შვილზე ტაბტზე ავიდა მისი სიძე, ასულის ქმარი, ანდრონიკე გილონი და არა ალექსის ვაჟი იოანე აქსუხოსი. ანდრონიკეს დროს ტრაპიზონის სამეფო მოაოხრა იკონიის სულტანმა მელოქმა, დაზარცა ტრაპიზონი და ჯარის გამოყვანა დაავალა სასულტნოს დასაბმარებლად.

Βασιλεία Ἰωάννου τοῦ
Ἀξούχου

Καταλείψας τὸ βασιλείον τῷ
υἱοῦ μὲν γυναικαδέλφῳ, υἱῷ δὲ
εἰρωτοτόκῳ Ἀλεξίδῳ, τοῦ μεγά-
λου Κομνηνοῦ, κυρῷ Ἰωάννῃ
Κομνηνῷ τῷ Ἀξούχῳ δὲ καὶ βα-
σιλεύσας ἔτη ἕξ ἐκοιμήθη ἔτους
ἰσχυροῦ ἑπτακόσια τεσσαρά-
κοντα ἕξ. Λέγεται δὲ, ὅτι ἐν τῷ
εἰσκακιστηρίῳ¹ παιζῶν ἐκρημνί-
σθη καὶ σπαραχθεὶς ἀπέθανε.

Βασιλεία Μανουήλ, τοῦ
μεγάλου Κομνηνοῦ

3. Ἀπεκάρη γοῦν κατὰ μονα-
χοῦς Ἰωαννίκιος καὶ διεβέβητο
τὴν βασιλείαν ὁ δευτερός ἀδελφὸς
αὐτοῦ, κνρ Μανουήλ, ὁ μέγας
Κομνηνός, ὁ στρατηγικώτατος
ἄμα καὶ εὐτυχίστατος, τῷ αὐτῷ
,σφμς' (6746) ἔτει. Ἐν δὲ τῷ
πέμπτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας
,σφγα' ἔτει, ἰνδικτίωνος ιε', μηνί

იოანე აქსუხოსის
მეფობა (1235—1238)

გიდონმა სამეფო დაუტოვა
თავის ცოლისძმას, დიდი კომნე-
ნოსის ალექსის პირმშო ძეს, ბა-
ტონ იოანე¹ კომნენოს-აქსუხოსს,
რომელმაც იმეფა ექვს წელიწადს
და გარდაიცვალა 6746 წელს.
ამბობენ, ცხენბურთის მოედანზე
თამაშის დროს ცხენიდან გადმო-
ვარდა, დაიმტვრა და მოკვდაო.

დიდი კომნენოსის
მანუილის მეფობა
(1238—1263)

3. ხოლო იოანიკიოსი ბერად
ალიკვეცა² და მეფობა იმავე 6746
წელს ერგო მის მეორე ძმას,
ბატონ მანუილს, დიდ კომნე-
ნოსს, ყველაზე სახელოვანსა და
უბედნიერეს სარდალს. მისი მე-
ფობის მეხუთე წელს, 6751 წელს,
მე-15 ინდიქტიონს, იანვარში,
დიდი ხანძარი გაჩნდა. იმეფა კი

¹ თარიღები ერთმანეთს არ ეფარდება: იოანე I აქსუხოსი გარდაიცვალა 6746 წელსო, ე. ი. 1238 წელს (გამეფდა 1235 წელს). მაშასადამე, მან იმეფა სამ წელს და არა „ექვს წელიწადს“.

² ეს უნდა იყოს ჩოგანბურთი, რასაც ადასტურებს სახელწოდებაც *εἰσκακιστηριον*. ამ სიტყვის ძირითადი ნაწილი *εἰσκακ* (თუ *εἰσοκακ*) უნდა იყოს „ჩოგანი“. რომ ამ სიტყვაში „O“ უნდა იყოს, ჩანს იქიდან, რომ წყაროების მიხედვით დადასტურებულია *εἰσοκακιστηριον* და მისგან წარმოებული სხვა სიტყვები (აგალითად, კონსტანტინე პორფიროგენეტის შრომაში „*εὐφροσინιαთა შესახებ*“, იხ. სოფოკლესის ლექსიკონი, გვ. 1080—1081). „ჩოგანი“ სპარსული სიტყვაა (*tshu-qan*) და, საბას განმარტებით ნიშნავს: *„საბურთალი კავი (კაკვი)“*.

³ აქედან ჩანს, რომ იოანე I აქსუხოსს ჰყოლია ორი ვაჟი: იოანიკიოსი და მანუილი (იოანიკიოსის მეორე ძმა). იოანიკიოსი ბერად შემდგარა და სამეფო ტახტი 6746 (ანუ 1238) წელს მიუღია მანუილ I კომნენოსს.

Ἰανουαρίῳ, ἐγένετο μεγάλη πύρ-
καῖά. Βασιλεύτας δὲ καλῶς καὶ
θεαρέστως ἔτη εἰκοσιπέντε, ἐκοι-
μήθη μηνὶ Μαρτίῳ ἔτους ςψοα' (6771).

Βασιλεία Ἀνδρονίκου
τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ

დიდი კომნენოსის
ანდრონიკეს მეფობა
(1263—1266)

4. Καὶ ἐβασίλευσε προτροπή
τούτου καὶ ἐκλογῆ ἐκ τῆς δεσ-
ποίνης κυρᾶς Ἀννης, τῆς Ξυλα-
λόης, υἱὸς αὐτοῦ, κύρ Ἀνδρό-
νικος ὁ Κομνηνός, ἔτη τρία, καὶ
ἐκοιμήθη ἔτους ςψοβ' (6774).
Καὶ ἐβασίλευσεν ὁ ἐκ τῆς κυρᾶς
Ἐιρήνης, τῆς Συρικαίνας, υἱὸς
τοῦ κύρ Μανουὴλ κύρ Γεώρ-
γιος, ὁ Κομνηνός, ἔτη δεκατέσ-
σαρ' ἔς καὶ παρεβόθη παρὰ τῶν

4. იმეფა სამ წელიწადს ამი-
სივე (ე. ი. მანუილის) მოწვევითა
და არჩევით, დედოფალ ქალბა-
ტონ ანნა ქსილალოესთან ნაყოლ-
მა მისმა ძემ ბატონმა ანდრო-
ნიკე კომნენოსმა და გარდაი-
ვალა 6774 წელს. და იმეფა
თოთხმეტ წელიწადს ბატონ მა-
ნულის ძემ, ქალბატონ ირინე
სირიკენესთან ნაყოლმა, ბატონ-
მა გიორგი კომნენოსმა², რო-

¹ როგორც აღნიშნულია ჩვენს ნუმისმატიკურ ლიტერატურაში. მანუილის სახელით ცნობილია მონეტა, რომელიც საქართველოში (განსაკუთრებით კი დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოში) ხმარებაში იყო «კირმანაულის» (κύρ Μανουήλ) სახელწოდებით. (იხ. დ. კაპანაძე, ქართული ნუმისმატიკა, 1955, გვ. 94—96, რუს. გამოც.; თ. აბრამიშვილი, საქ. მუზეუმის ბიზანტიური მონეტები; თბ. 1966).

² მანუილ I-ს ჰყოლია სამი ცოლი:

მანუილ+ანნა ქსილალოე	მანუილ+ირინე, სირიკენა	მანუილ+ქართველი
მეფე ანდრონიკე II, კომნენოსი (1263—1266)	მეფე გიორგი I კომნენოსი (1265—1280)	ასული თეოდორა

გიორგი I კომნენოსმა 14 წელი იმეფა (1266—1280). მან ილაშქრა თურქ-სელჯუკების წინააღმდეგ, რომლებიც სასახლერო მხარეებს არბევდნენ; შუა ბრძოლაში, ტაგრებიონის მთაში, მას უღალატეს მთავრებმა, სარდლებმა და მეთაურებმა, და იგი მტერს ჩაუვარდა ტყვედ.

მანუილის ერთ-ერთი ცოლი იყო რუსუდან ქართველი, რომელთანაც გყოლა ასული თეოდორა (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი III, 1966, გვ. 206). ივ. ჯავახიშვილი წერს: «მანუილ პირველის მესამე თანამეცხედრეს რუსუდანი ერქვა და ეს გარემოება ცხადყოფს, რომ მასაც საქართველოსთან კეთილმოყვრობა უმჯობინებია. სამხედრო დასს, რომელიც საქართველოსთან იყო დაკავშირებული, ჯერ კიდევ იმდენი ძალა ჰქონდა, რომ კონსტანტინეპოლის გაბატონებისათვის წინააღმდეგობა გაეწია».

ἀρχόντων ἐπιβούλων ἐν τῷ ὄρει
τοῦ Ταυρεζίου καὶ ἐξωγρηΐθι μη-
νός Ἰουνίου.

Βασιλεία Ἰωάννου τοῦ
μεγάλου Κομνηνοῦ

ბ. Ἐν γούν αὐτῷ ἔτει δευτέ-
ροιο τὰ σκηπτρα δὲ δευτερος
ἀλεξάνδρος αὐτοῦ, δὲ κνρ Ἰωάν-
νης, δὲ μέγας Κομνηνός· καὶ μετὰ
ἐνιαυτὸν ἕνα ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ

მელსაც ვერაგულად ულალატეს-
მთავრებმა ტავრეზიონის მთაში-
და ტყვედ ჩავარდა ივნისში.

დიდი კომნენოსის
იოანეს მეფობა (1280—1297)

ბ. იმავე წელს სვიპტრა ერგო
მის მეორე ძმას ბატონ იოანეს,
დიდ კომნენოსს. ერთი წლის
შემდეგ მოხდა პაპადოპულოსის
აჯანყება¹, მაგრამ [იოანემ] თავი

¹ ლაპარაკია პაპადოპულოსის აჯანყებაზე. ეს უნდა იყოს შედეგი იმ ბრძოლისა, რომელიც წარმოებს ამ დროს, XIII საუკუნის ბოლოს და XIV საუკუნის დასაწყისში, ორ დასს შორის. ერთი დასი, მეტად ძლიერი და ავტორიტეტული, შედგება ადგილობრივი ლაზური ელემენტებისაგან; ეს დასი ავითარებს თავის პოლიტიკაში ქართულ სახელმწიფოებრივ ტენდენციებს, რომელსაც მხარს უჭერს თბილისის მთავრობა (Успенский გვ. 60). ამ დასს, რომელსაც ტრაპიზონის სამეფოში უპირატესობა ჰქონდა მოაოვებული, უპირის-პირდება კონსტანტინეპოლის მთავრობის პროპაგანდის და მისი ძირგამომთბრე-ლი მოქმედების წყალობით შექმნილი პრობიზანტიური დასი.

ჩვენ სხვა არაფერი ვიცით პაპადოპულოსის აჯანყებაზე, მაგრამ ჩვენი ისტო-რიკოსის სიტყვები იოანემ თავი განითავისუფლა, ჩავიდა კონსტანტინეპოლში, შეირთო კეისრის, ბატონ მიხეილ პალეოლოგოსის ასული... ვედოკიაა, მოწმობს იმას, რომ პრობიზანტიურ პოლიტიკას დაუძლევია მოწინააღმდეგე დასი და „ლაზთა მთავარი“ (ე. ი. ტრაპიზონის მეფე) იოანე II კომნენოსი ჰბლებია კონს-ტანტინეპოლში ბიზანტიის კეისარს მიხეილ პალეოლოგოსს, რომლის ასულიც ცოლად შეურთავს. მართებულად წერს თ. უსპენსკი: «До конца XIII в. трапе-зунтские цари женились большею частью или на тземках, или на тифлис-ских принцессах. Первые попытки приводить в Трапезунт невест из Палеологовской династии знаменуют уже начало константинопольского за-мшья, встречая протест среди придворных кругов с преобладанием мест-ных симпатий» (Очерки 67).

გიორგი პაპიშერეს დაწვრილებით აქვს აღწერილი იოანეს მიერ ვედოკიას შერთვის აზბავი, თუ რა პირობებში მოხდა და რა ღონისძიებებს მიმართა მი-ხეილ VIII პალეოლოგოსმა ტრაპიზონის მეფის გადასახიზრებლად (იხ. აქვე, ზე-მთხ გვ. 67—73).

საუბრებელია, რომ პაპადოპულოსის აჯანყება დაკავშირებულია ტრაპი-ზონში გაძლიერებულ პრობიზანტიურ პოლიტიკასთან. ამ ამბების შესახებ პ. ინ-გოროსკვა წერს: „1281 წელს ტრაპიზონში მოხდა გადატრიალება, ორგანიზებული ქართული პარტიის მიერ. მეფე იოანე II, რომელიც სიძე გახდა ბიზანტიელ პა-ლეოლოგოსს სამეფო სახლია, მეფობიდან გადააყენეს და დაატყვევეს კადიკ. შემ-დეგ იგი თუმცა განათავისუფლეს პარტიზრობიდან, მაგრამ ტრაპიზონში დარჩენის ნება აღარ მისცეს და გადაყენებული მეფე გაემგზავრა კონსტანტინეპოლში“ (პ. ინგოროსკვა, გიორგი მერჩულე, თბ. 1954, გვ. 286).

ἀποστασία τοῦ Παπαδοπούλου. Ἄλλ' ἐλευθερωθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν καὶ συνεζεύχθη τῇ θυγατρὶ μὲν κῆρ Μιχαῆλ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου, ἀδελφῆ δὲ κῆρ Ἀνδρόνικου βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου, κυρῆ Ἐθδοκίᾳ Κομνηνῇ τῇ Παλαιολογίνῃ, τῇ Πορφυρογεννήτῳ. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἔτι ζῶν ὁ κῆρ Μιχαῆλ ὁ βασιλεὺς ἐγένετο ὁ γάμος τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ Ἰωάννου μετὰ τῆς Παλαιολογίνης. Καὶ τοῦ μὲν Παλαιολόγου ἀποθανόντος Δεκεμβρίου ἑ' διεξέξατο αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ κῆρ Ἀνδρόνικος, στηλιτεύσας τὸν αὐτοῦ πατέρα διὰ τὸ λατινόφρον.

Μετὰ δὲ τὸ 'σφζ' (6790) ἔτος, Ἀπριλλίου μηνός, ἦλθεν ὁ βασιλεὺς Ἰβηρίας Δαυῖδ καὶ ἐπεριώρισε τὴν Τραπεζούνταν ἄλλὰ ἀπεστράφη κενός.

Ἐν δὲ τῷ 'σφζα' (6791) ἔτει, μηνὶ Ἀπριλλίῳ, εἰκοστῇ πέμπτῃ ἰνδικαιῶος ιαϛ', κατέλαβεν ἐκ τῆς

განითავისუფლა, ჩავიდა კონსტანტინეპოლში, შეირთო კეისარის, ბატონ მიხეილ პალეოლოგოსის, ასული, კეისარ ბატონ ანდრონიკე პალეოლოგოსის და, ქალბატონი ევდოკია ძოწითშობილი კომნენოს-პალეოლოგოსი. უნდა ვიცოდეთ, რომ დიდი კომნენოსის ითანეს და პალეოლოგოსის ასულის შეუღლება ჯერ კიდევ კეისარ უფალ მიხეილის დროს მოხდა; ხოლო როდესაც 10 დეკემბერს პალეოლოგოსი გარდაიცვალა, მის მემკვიდრედ დარჩა მისი ძე უფალი ანდრონიკე¹, რომელმაც გაკიცხა თავისი მამა ლათინთმომხრეობის გამო.

შემდეგ, 6790 წლის აპრილში მოვიდა იბერიის მეფე დავითი², შემოერტყა ტრაპიზონს, მაგრამ ხელცარიელი გაბრუნდა უკან.

ხოლო 6791 წელს, აპრილის ოცდახუთს, მე-11 ინდიქტიონს, კონსტანტინეპოლიდან ტრაპი-

¹ მიხეილ VIII პალეოლოგოსის გარდაცვალების შემდეგ ტახტზე ავიდა მისი ვაჟი ანდრონიკე II პალეოლოგოსი, რომელიც მეფობდა 1282—1328 წლებში. მან უაჩყო თავისი მამის უნიატური პოლიტიკა (იხ. ზემოთ გვ. 80, შენ. 1) და გამეფებისთანავე საერთო ენა გამოიწვია მართლმადიდებელ სამღვდლოებებსა და ანტიკომ უნიატურს ჩვენი ავტორი: «გაკიცხა თავისი მამა ლათინთმომხრეობის გამო».

² როგორც ზემოთ ვწვდით, იოანე II-ის გარშემო მომხდარი ამბები უნდა მოასწავებდეს პრობიზანტიური ტენდენციების გაზრდას ტრაპიზონში და ქართული ორიენტაციის მომხრეთა დარღვივებას. ამასთან უნდა იყოს დაკავშირებული «იბერიის მეფის დავითის» (რუსულდანიის ძის) ლაშქრობა. დავით ნარინს ულაშქრობია ტრაპიზონის სამეფოს წინააღმდეგ. ტრაპიზონისათვის ალყაც შემოურტყამს, მაგრამ ის ვერ აუღია: უკან გაბრუნებულა რიზეს მხარეში (ანუ ლაბი-სი), რომელიც ტრაპიზონისათვის ალყის შემოურტყმის წინ დაიპირა მან (პ. ინგოროყოვა, იქვე გვ. 287).

Κωνσταντινουπόλειω; ἐν Τραπεζούσιν: ὁ μέγας Κομνηνός, κῆρ Ἰωάννης σὺν τῇ Παλαιολογίῃ ὄσση ὑπεγγύφ' καὶ ἐγενήθη ὁ μέγας Κομνηνός, ὁ κῆρ Ἀλέξιος τῷ ρφβ' (6792) ἔπει. Εἶτα ἐγένετο ἡ τοῦ Κομνηνοῦ κῆρ Γεωργίου ἐπιδρομή καὶ κατάσχσεις ἐν καὶ Πλάνον ἔλεγον, καὶ μετ' αὐτὸν ἡ ἐπίθεσις καὶ τὸ βασιλείον, καὶ ἡ ἐξάφιτης φυγή κυρᾶς Θεοδώρου τῆς Κομνηνῆς, θυγατρὸς πρώτης τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ κῆρ Μανουὴλ ἐκ τῆς ἐξ Ἰβηρίας Ῥουσαυτάνας. Καὶ πάλιν ἀπεκατέστη εἰς τὸ σκάμιν ὁ Καλοῖωάννης ὁ Κομνηνός καὶ βασιλεύσας τὰ πάντα ἔτη ὀκτωκαίδεκα, ἐκοιμήθη ἐν τοῖς Λιμνίοις μυχὸς ἀγούστου εἰς τὰς ιϛ', ἡμέρας ς', ἰνδικτιῶνος ιεϛ, ἔτους ς, αε' (6805). Ἐν γὰρ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ παρέλαβον οἱ Τσέρκοι: τῆν

ზონში ჩამოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი იოანე პალეოლოგოსის ასულით, რომელიც ფეხშიშემდ იყო და 6792 წელს იშვა დიდი კომნენოსი ბატონი ალექსი. მერე მოხდა კომნენოსზე, ბატონ გიორგიზე, ანაზღეული თავდასხმა და შეიპყრეს იგი, რომელსაც მოხეტიალესაც ეძახდნენ; ამის შემდეგ კი [მოხდა] ტახტიდან ჩამოგდება და მოულოდნელი გაქცევა ქალბატონ თეოდორა კომნენოსისა, დიდი კომნენოსის უფალ მანუილის პირველი ასულისა, რომელიც იბერიიდან მოყვანილ რუსულანთან ეყოლა, და კვლავ დაჯდა ტახტზე კალიოიანე¹ კომნენოსი. იმეფა სულ თვრამეტ წელიწადს, გარდაიცვალა ლიმნიაში², 16 აგვისტოს, პარასკევ დღეს, მე-15 ინდიქტიონს, 6805 წელს. ხოლო ამის მეფობაში დაიპყრეს თურქებმა ხალიბია³ და

¹ „კალიოიანე“, ვ. ი. „კარგი იოანე“; ამ შემთხვევაში ეს არის იოანე II. მის შესახებ სწორია აქ, რომ ის კვლავ დაჯდა [სამეფო] ტახტზე, *εἰς τὸ σκάμιν*. ამ უკანასკნელი სიტყვის შესახებ უნდა ვთქვათ შემდეგი: იგი უნდა იყოს კნინობითი ფორმა სიტყვისა *τὸ σκάμιν* (ლათ. *scammum* „სკამი“), რომლისაგან კნინობითი ფორმა იქნება *σκαμῖον*, ხოლო ხალხური ნარეუდუქციული ფორმა უნდა იყოს *σκαμίν* და არა *σκάμιν*. გამოცემულ ტექსტში კი სწორია *σκάμιν* (ამასვე იმეორებს თ. უსპენსკი, *Очерки* 91). ამ ფორმიდან არის ახალბერძნული *τὸ σκαμίν*. ამგვარად:

σκάμιν, ვ. *σκαμῖον* → *σκαμίν* → *σκαμίν*. ისევე როგორც
παῖς, ვ. *παιδίον* → *παιδίν* → *παιδίν* „ბავშვი“
cella, ვ. *κελλίον* → *κελλίν* → *κελλίν* „საცანი“.

² ლიმნია (τὰ Λιμνία) — ტრაპიზონის სამეფოს სასახლერო ციხე-სიმაგრე და ნავსადგური (თ. უსპენსკი, *Очерки* 90—99).

³ ხალიბია — ხალიბების ქვეყანა, ამ სახელით (*Χαλιβία*) ეს ქვეყანა ძველბერძნულ მწერლობაში მოხსენიებულია მხოლოდ აპოლონიოს ჩოღოსელის „არგონავტიკის“ სქოლიოებში.

Χαλυσίαν και γέγονε παρ' αὐτῶν
μεγάλη ἐπιδρομή, ὥστε δοίλους
γενέσθαι τὰς χώρας θλας· ἔπειτα
δὲ σὼν ἔτι ἐκομίσθη τὸ λείψα-
νον αὐτοῦ ἐν Τραπεζοῦντι, και ἐτά-
φη ἐν τῇ ναφ̄ τῆς Χρυσοκεφάλου.

Βασιλεία Ἀλέξιου τοῦ
μεγάλου Κομνηνοῦ

6. Καὶ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς
αὐτοῦ, ὁ κῆρ Ἀλέξιος, ὁ μέγας
Κομνηνός, και ἦγαγε γυναῖκα
αὐτῷ τὴν θυγατέρα τοῦ Πεκაί
ἐξ Ἰβηρίας. Ἀπηλθεν ἡ Παλαιο-
λογίγη χήρα εἰς τὴν Πόλιν μηγὸς
Ἰουίου ἱγ', ἔτει ςωσ' (6806),
ἰνδίκτιωνος ἰα', και πάλιν ἦλθεν
χήρα ἔτους ςωθ' (6809), μηγὸς
Μαρτίου, ἰνδίκτιωνος ἰδ'.

Ἐκστράτευσεν ὁ βασιλεὺς κῆρ
Ἀλέξιος κατὰ τῶν Τούρκων και ἐν
τῇ Κερασσοῦντι καταλαβῶν ἐπίασε
τὸν Κουστουγὰν ἔτει ςωι' (6810),
μηγὸς Σεπτεμβρίου, ἔτε και ἐσκο-
τώθησαν Τούρκοι πολλοί. Ἐν δὲ
τῷ αὐτῷ ἔτει, Δεκεμβρίῳ ἱγ', ἡμέ-

μοახდინეს ისე დიდი თავდასხმა,
რომ მთელი მხარე გაპარტახდა.
შემდეგ მისი (ე. ი. კალიოთანეს)
ნეშტი უვნებლად გადმოასვენეს
ტრაპიზონში და დაკრძალეს ხრი-
სოკეთალოსის ტაძარში.

დიდი კომნენოსის
ალექსის მეფობა
(1297—1330)

6. გამეფდა მისი ძე, უფალი
ალექსი, დიდი კომნენოსი¹, და
ცოლად მოიყვანა ბექას ასუ-
ლი იბერიიდან. პალეოლოგოსის
ასული, ქვრივი, წავიდა კონს-
ტანტინეპოლში 6806 წლის 13
ივნისს, მეთერთმეტე ინდიქტიონს
და უკან დაბრუნდა ქვრივი 6809
წელს, მარტში, მე-14 ინდიქ-
ტიონს.

მეფემ უფალმა ალექსიმ გა-
ილაშქრა თურქებზე, შევიდა
კერასუნტში, შეიპყრო კუსტუ-
განი 6810 წლის სექტემბერში
და მაშინ დაიხოცა მრავალი
თურქი. ამავე წლის 13 დეკემ-
ბერს, ხუთშაბათ დღეს გარდა-

¹ ალექსი II კომნენოსი, რომელსაც ცოლად ჰყავდა ქართველი ქალი, ბექა I სარგისისძის ასული: «ბექა განდიდებულ იყო — წერს ეპითალამწერელი, — და აქუნდა ტანისკართიდან ვიდრე სპერამდე. ხოლო ჭანეთი სრულიად მოსცა ბერძენთა მეფემან კირ მიხაილ (ივ. ჯავახიშვილის კონიექტურით, კირ ალექსი), და ასული ბექასი ცოლად მოიყვანა» («ქართლის ცხოვრება», ტ. II, 1959, გვ. 304, 10). ამის შესახებ გადმოგვცემს გიორგი პახიშვილიც, რომელიც აღნიშნავს, რომ ბიზანტიის კეისარი ანდრონიკე II პალეოლოგოსი თავის დისწულს ალექსის სხვა ქალს უმზადებდა საცოლედ. მაგრამ მან «იბერთა ერთი წარჩინებულის ასული მოიყვანა ცოლადო» (იხ. ზემოთ, გვ. 81—82).

ρξ ε', ἔχοιμήθη ἡ δῆσκινα, κυρὰ
Εὐδοκία ἡ Παλαιολογίνα.

Μηνὶ Νοεμβρίῳ λ', ἡμέρᾳ α',
ἔτει ρωια' (6811), ἐγένετο πυρκαϊὰ
μεγάλῃ ἐντὸς τοῦ κάτρου. Ἐν
δὲ τῷ ἐπιόντι ἔτει: ἐπυρπολήθη
ἡ ἐξάρσις² μῆδος Ἰουίνου παρὰ
τῶν Λατίνων, ὅτε καὶ ἐγένετο
μέγας πόλεμος.

Ἡρπαξεν ὁ Παριάμης τὰς
τζέργας ἔτει ρωκβ' (6822), μῆδος
Ἰκτωβρίου εἰς τὴν β'.

Ἡμέρᾳ β' Σεπτεμβρίῳ ἔτους
ρωκζ' (6827) ἐγένετο μεγάλη πυρ-
καϊὰ παρὰ τῶν Σιωματῶν³ καὶ ἔλυ-
μήνατο τὸ πῦρ πάντα τὰ ὄρατα⁴
τῆς πόλεως, τὰ τε ἐντὸς καὶ ἐκτὸς.

7. Ἐχοιμήθη ὁ μέγας Κομνη-
νὸς ὁ κῆρ Ἀλέξιος, μηνὶ Μαρτίῳ
γ', ἡμέρᾳ ε', ἰνδ. ιγ', ἔτει ρωλη'
(6838), βασιλεύσας ἔτη λγ' παρὰ
μῆνας γ'.

8. Καὶ ἐβασίλευσεν ὁ σὺν
αὐτοῖς, ὁ κῆρ Ἀνδρόνικος, ὁ μέ-
γας Κομνηνός, καὶ ἐφόνευσε τοὺς
δύο αὐταδέλφους αὐτοῦ, τὸν τε
Ἀζαχουτλον, κῆρ Μιχαήλ, καὶ
κῆρ Γεώργιον, τὸν Ἀχπουγάν.

იცვალა დედოფალი ქალბატო-
ნი ევდოკია¹, პალეოლოგოსის
ასული.

6811 წლის 30 ნოემბერს
კვირა დღეს ციხის შიგნით
გაჩნდა დიდი ხანძარი. მომდევნო
წლის ივნისში ხანძრით, გაანად-
გურეს ლათინებმა საზღვაო სიწ-
ყობი, როდესაც დიდი ბრძოლა
მოხდა.

6822 წლის 2 ოქტომბერს
ბაირამ-მემი გაძარცვა საქონლის
სადგომები.

ორშაბათს, ... სექტემბერს,
6827 წელს, სინოპელებმა გააჩი-
ნეს დიდი ხანძარი და ცეცხლმა
გაანადგურა ქალაქის ყველა ბელ-
ლები შიგნით და გარეთ.

7. დიდი კომნენოსი, უფალი
ალექსი გარდაიცვალა 3 მაისს,
ხუთშაბათს, მე-13 ინდიქტიონს,
6838 წელს; იმეფა 33 წელიწადს
3 თვით ნაკლებ.

8. გამეფდა ძე მისი, დიდი
კომნენოსი, უფალი ანდრონიკე⁴
და დახოცა ფავისი ღვიძლი ორი
ძმა: უფალი მიხეილი—აზახუტლუ
და უფალი ვიორგი—აღბულა.
ხოლო ბატონმა ანდრონიკემ იმე-

¹ ეს იგი იოანე II-ის მეუღლე, დედოფალი ევდოკია, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასული (*Παλαιολογίνη*), რომელიც, როგორც ქვევით სწერია, გარყაი-
ვლა 6810 (1302) წლის 13 დეკემბერს.

² Ἐξάρσις codd. ὀ. Sophocles s. v.

³ ὄρατον ანუ ὄρειον, ლათ. horreum.

⁴ ანდრონიკე III კომნენოსი (1330—1332), ალექსი II-ის ვაჟი. ზევს უფრა-
დლებას ეპყრობს მისი ერთ-ერთი ძმის სახელი „აღბულა“. უთუოდ პოლიტი-
კური ორიენტაციის საკითხთან იჭნებოდა დაკავშირებული ანდრონიკეს შეტაცება
ძმებთან, რომლებიც მას დაუბოცავს.

Ἐβασίλευσε δὲ ὁ κνρ Ἀνδρόνικος ἔτος α' καὶ μῆνας η', καὶ ἐκοιμήθη μὴν Ἰανουαρίῳ ἡμέρα 5', ἰγδ. ιε' ἔτει ,σαμ' (6840).

9. Καὶ ἐδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ κνρ Μανουήλ, ὀκταέτης ὢν καὶ ἐκράτησε μῆνας η'. Ἐν τῇ γὰρ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἦλθεν ὁ Παριάμης μετὰ φασσάτου πολλοῦ ἕως τὸν Ἀσώματον. Καὶ ἐσκοτώθησαν Τοῦρκοι πολλοὶ καὶ ἔφυγον ἀκόσμως· ὅτε καὶ ἠρπάγησαν ἄλογα πολλὰ Τουρκικά, μὴν Ἀγούστῳ, ἔτει ,σαμ' (6840).

Κατὰ δὲ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα κβ', ἡμέρα β', ἔτει ,σαμα' (6841), ἦλθεν ὁ μέγας Κομνηνός, κνρ Βασίλειος, ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, υἱὸς μὲν τοῦ μεγάλου Κομ-

თა წელიწადსა და 8 თვეს და გარდაიცვალა 8 იანვარს, ოთხშაბათს, მე-15 ინდიქტიონს, 6840 წელს.

9. ჩიიბარა მეფობა მისმა ძემ, რვა წლის ბატონმა მანუილმა¹ და იმეფა მან 8 თვეს, ხოლო მის მეფობაში მოვიდა ბაირამ-ბეი დიდი ჯარით თვით ასომბოლსამდე. მრავალი თურქი გაწყდა და ჯარი გაიფანტა. მაშინ ბევრი თურქული ცხენი იალათეს, 30 აგვისტოს, კვირას, 6840 წელს.

22 სექტემბერს, ორშაბათს, 1-ლ ინდიქტიონს. 6841 წელს კონსტანტინეპოლიდან ჩამოვიდა დიდი კომნენოსი უფალი ბასილი², დიდი კომნენოსის უფა-

¹ მანუილ II კომნენოსი (1332 წ.). ანდრონიკე III-ის ვაჟი.

² ბასილ I (1330—1340) ალექსი II-ის ვაჟია. მაშასადამე, ალექსი II-ს ოთხი ვაჟი ჰყოლია: ანდრონიკე, ბასილი, მიხეილი და გიორგი-ალბულა.

ალექსი II კომნენოსი + ბექას ასული

ანდრონიკე III (1330—1332) ბასილ I (1333—1340) მიხეილი გიორგი-ალბულა

პირდაპირი ცნობა არაა იმის შესახებ, ეს ოთხივე ვაჟი ბექას ასულისგან ჰყავდა ალექსის, თუ სხვადასხვა ცოლისაგან. ის გარემოება, რომ ჯერ ანდრონიკემ გამეფებისთანავე თავისი ორი ძმა (მიხეილ II მიქელი და გიორგი II ალბულა), ორი ღვიძლი ძმა (ანდრონიკე) მოკლა და ამ დროს, როგორც ჩანს მესამე ძმა ბასილი (საფიქრებელია, პრინციპალური ორიენტაციისა) კონსტანტინეპოლში იყო, ხოლო შემდეგ ჩამოვიდა კონსტანტინეპოლიდან და გამეფდა, იმის დასკვნის საბუთს იძლევა, რომ ყველაფერი ის, რაც 1332—1340 წლებში ხდებოდა, შედეგია სხვადასხვა ორიენტაციის ტრაპიზონელებს შორის ბრძოლისა. ამ ეპიზოდს ისიც აძლიერებს, რომ ბასილმა სიცოცხლეს გამოასალმა ტრაპიზონის სამეფოს დიდი დომესტიკოსი ჯაბა, სახელის მიხედვით ქართული ორიენტაციისა ჩანს. ბერძნული *Τζάμακας*, როგორც ეს მართებულად აქვს გადმოცემული ალ. გამყრელიძეს, „ჯაბა“ უნდა იყოს და არა: Πάμα, როგორც წერს ალ. ზახანაშვილი და

γηνος, τον κνρ 'Αλεξίου, αδελ-
φός δὲ δεύτερος κνρ 'Ανδρονίκου·
καὶ παρέλαβε τὸ βασίλειον, ὅτε
καὶ τὸν μέγαν δοῦκαν Λέκην,
τὸν Τζατζιντζαίον καὶ τὸν υἱὸν
αὐτοῦ, τὸν μέγαν δομίστικον, τὸν
Τζάμπαν, τὸν ζῆν ἀπεστέρησε.
Τὸν δὲ ἀνεψιὸν αὐτοῦ κνρ Μα-
νουήλ ἐπεριώρισε· τὴν δὲ καὶ
μεγάλην δοουκαίαν, τὴν Συρικαί-
αν, ἐλίψασαν.

'Εν δὲ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνί
ιγ' ἡμέρᾳ α' τῆς ὀρθοδοξίας, τῷ
αὐτῷ ρωμᾷ (6841) ἔτει, ἰνδοκ-
τιῶνος α', παραχθεις ὁ ἐκτο-
μίας, μέγας δούξ 'Ιωάννης, ἐσφά-
γη ὁ κνρ Μανουήλ μαχαίρᾳ.

Μηνί Σεπτεμβρίῳ ιβ', ἡμέρᾳ
γ', ἰνδοκτιῶνι δ', ἔτους ρωμδ'
(6844), ἤλθεν ἡ δεσποινὰ, κυρὰ
Εἰρήνη ἡ Παλαιολογίνα, ἡ θυγά-
τηρ κνρ 'Ανδρονίκου τὸν Παλαιο-
λόγου· καὶ εἰς τὰ ιζ' τοῦ αὐτοῦ
μηνός, ἡμέρᾳ α', ἐβλογήθη τὴν
βασίλειαν κνρ Βασίλειον.

Κατὰ δὲ τὴν ε' τοῦ 'Ιουνίου
μηνός, ἡμέρᾳ ς', ἔτους ρωμδ'

ლი ალექსის ძე, ბატონ ანდრო-
ნიკეს მომდევნო ძმა, და დაიპ-
ყრო მეფობა. მაშინ მან დი-
დი დუქის ლექის ჰაქინჭეოსი და
მისი ძე, დიდი დომესტიკოსი ჯა-
ბა სიცოცხლეს გამოასალმა, თა-
ვისი ძმისწული უფალი მანუი-
ლი გააძევა, ხოლო დიდი დუქ-
სის¹ მეუღლეც სირიყენა, ჩააქოლ-
ვინა.

13 თებერვალს, მართლმადი-
დებლობის კვირას, იმავე 6841
წელს, პირველ ინდიქტიონს, ამ-
ბოხება მოაწყო საჰურისმა დიდ-
მა დუქსმა იოანემ და მახვილით
მოიკლა ბატონი მანუილი.

12 სექტემბერს, სამშაბათს,
მე-4 ინდიქტიონს, 6844 წელს
ჩამოვიდა დედოფალი ქალბატო-
ნი ირინე, უფალ ანდრონიკე
პალეოლოგოსის ასული, და იმავე
თვის ჩვიდმეტს, კვირას, იკურთ-
ხა მეფედ ბატონი ბასილი.

5 ივლისს, პარასკევს, 6844
მოვიდა ტრაპიზონში შეიხ-პასა-

იმეორებს თ. უსპენსკი: რადგან β ბიზანტიურ პერიოდში ვინც იყო, ამიტომ „ბ“-ს
გამოსახატავად იხმარებოდა μπ.

ბასილ I კონსტანტინოპოლის ბიზანტიურ ორიენტაციას ისიც ამჟღავნებს, რომ ის
კონსტანტინოპოლში „გაქცეულა“ და ცოლიც (ირინე) იქიდან მოუყვანია, ანდრო-
ნიკე II პალეოლოგოსის ასული ირინე.

¹ დიდი დუქი (dux) ანუ ტრაპიზონის დუქი. ტრაპიზონის სამეფო გაყო-
ფილი იყო სამ სამხედრო ოლქად ანუ ვანდად (Βάνδοσ, ვანდი; ასეა პეტრიწონის
ტიპიკონში. იხ. მ. თარხნიშვილის გამოც. გვ. 12,16); მაცუკის ვანდა, გიმორის
ვანდა და ტრაპიზონის ვანდა (თ. უსპენსკი გვ. 82). ტრაპიზონის ვანდის მეთაური
იოანე საჰურისი, რომელსაც დიდი დუქის წოდება ჰქონდა, დიდძალი ჯარით
მოვიდა ტრაპიზონში და დაიმორჩილა მოწინააღმდეგენი. და, როგორც ცოტა
ქვემოთ არის ნათქვამი, მოკლა მცირეწლოვანი მანუილი.

(6844), ἤλθεν ὁ Σιχασάν, ὁ υἱὸς τοῦ Ταμαρτᾶ, εἰς τὴν Τραπεζοῦντα· καὶ γέγονε πόλεμος εἰς τὸν Ἀχάντακον τοῦ ἀγίου Κηρίκου, καὶ εἰς τὸν Μινθρίον. Καὶ φεοῦ εὐδοκονητος ἐτραπή ὑποβρύχιος, καὶ ἔφυγεν, ὅτε ἐσκατώθη ὁ αὐτοῦ ραβίης, ὁ υἱὸς τοῦ Ῥουστάμη.

Μηνὶ Μαρτίῳ β', ἡμέρα β' τῆς ἀρχιεπιστάμου τῆς ἀγίας μ', ἐγένετο ἔκλειψις τοῦ ἡλίου ἀπὸ ἄραξ ὀ' ἕως ἄραξ ζ', καὶ ἐτραπήθη τὸ κοινὸν κατὰ τοῦ βασιλέως, ὥστε καὶ ἔξωθεν τοῦ κοιλᾶ συναχθέντες λίθους ἔσυραν εἰς αὐτόν ἕτας ἑκατὸν.

Ἔτους ς' α' (6847), μηνὸς Ὀκτωβρίου ε', ἡμέρα δ' ἐγενήθη ὁ Κοιμηθὴς κ' ἡμέρα ἰ' ἰωάννης ὁ ἐπονομασθεὶς Ἀλέξιος, ὁ υἱὸς τοῦ κ' Βασιλείου ὁ δευτέρου.

ნი, ტამარტას-ძე, და მოხდა ბრძოლა წმიდა კვირიკეს ახანტაკასა და მინთრიონთან. მაგრამ ღვთის წყალობით თავდასხმა უკუგდებულ იქმნა და [მტერი] აოტეს. მაშინ მოიკლა [იბ]რაიმ რუსტამის ძე.

2 მარტს, წმიდა ორმოცლიანი ღმერთების მგორე დღეს, 4 საათიდან 7 საათამდე მოხდა მზის დაბნელება. 5845 წელს აუჯანყდა მეფეს ხალხი იმდენად, რომ ციხის გარეთ შეიკრიბა და ქვების სროლა დაუწყო მას.

5 ოქტომბერს, მე-7 ინდიკტიონს, 6848 წელს დაიბადა უფალი იოანე კომნენოსი ალექსით წოდებული, ბატონი ბასილის მგორე ძე¹. იკურთხა გვირ-

¹ იოანე-ალექსი III, რომელიც შემდეგ ხანგრძლივად მეფობდა (1350—1390), არის ბასილ I-ისა და ირინე ტრაპიზონელის ვაჟი. ბასილის მეფე იყო კეისარ ანდრონიკე III პალეოლოგოსის ასული. მაგრამ მანამდე მას ჰყოლია ხარკად ირინე ტრაპიზონელი, რომელთანაც შესძენია ორი ვაჟი (ალექსი და კალკიონი). ამ ფაქტს უფრო დაწვრილებით გადმოგვცემს ნიკიფორე გრიგორასი. ის ამბობს: «ამ წლის (1340) გაზაფხულზე ბასილი, რომელიც ტრაპიზონტის მპყრობელი იყო, გარდაიცვალა ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ. მე ვფიქრობ, რომ რალაც ღვთისგანრისხებამ ანახდევულად გამოასალმა იგი სიცოცხლეს. კეისარის ასული ირინე რომ შეირთო, ცოტა ხანს წესიერად და მართებულად იქცეოდა, შესაფერისი თანხმობით და გულისხმიერებით, შემდეგ კი მეუღლური სიყვარული გადაიტანა ერთ საყვარელზე, რომელმაც აგრეთვე ირინე ერქვა. და ამასთან რომ უკანონოდ ცხოვრობდა, კანონიერი მეუღლე შეიძულა. მან გააძევა იგი სამეფო სახლიდან» (იხ. ზემოთ გვ. 143—144). ნიკიფორე გრიგორასი სჯე ადგილასაც (XIII, 11) განაგრძობს ბასილზე ლაპარაკს და ამბობს: ირინესთან ცოტა ხანი იცხოვრა და უძეოდ გარდაიცვალათ ზოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ ძალაუფლება ხელთ იგდო ირინემ, პელოლოგოსის ასულმა, და ირინე ტრაპიზონელი თავისი ორი ვაჟით კონსტანტინეპოლში გაგზავნა (იხ. ზემოთ გვ. 147). ამასვე ამბობს მიქელ პანარეტოსი აქვე 10. თავში.

ρος. Εὐλογῆθη ὁ βασιλεὺς κῆρ Βασίλειος τὴν ἐκ Ἰραπειοντος δέσποιναν, κυρὰν Εἰρήνην μὴν Ἰουλίῳ ἡ', σαμζ' (6847). Ἐχοιμήθη ὁ βασιλεὺς ὁ κῆρ Βασίλειος, ὁ μέγας Κομνηνός, μὴν Ἀπριλίῳ εἰς τὰς σ', ἡμέρα ε', ἰνδικτιῶνος ἡ', ἔτους, σαμη' (6848). Ἐβασίλευσεν ἔτη ζ' καὶ μῆνας σ'.

10. Οἱ δὲ παῖδες αὐτοῦ, κῆρ Ἀλέξιος καὶ Καλοῖωάννης, ἐστάλησαν εἰς τὴν Πόλιν σὺν τῇ μητρὶ. Καὶ ἐκράτησε τὴν βασιλείαν ἡ Παλαιολογίνα, κυρὰ Εἰρήνη, χήρα οὖσα. Καὶ εὐθὺς ἐταράχθησαν οἱ ἄρχοντες καὶ ἐγένοντο δύο μέρη. Καὶ ὁ μὲν Ἰβανιχίτης, ὁ μέγας στρατοπεδάρχης, κῆρ Σεβαστὸς σὺν τοῖς Σχολαρίοις καὶ Μειζομάταις, καὶ κῆρ Κωνσταντῖνος ὁ Δωρανίτης, καὶ οἱ Καβασιται, καὶ ὁ Καμαχηνός καὶ τινες τοῦ κοινοῦ, καὶ τῶν ἀλαγίων τῶν βασιλικῶν ἐκράτησαν τὸν ἄγιον

გვინი მეფემ უფალმა ბასილიმ ტრაპიზონელ დედოფალ ქალბატონ ირინეზე 8 ივლისს, 6847 წელს. გარდაიცვალა მეფე ბატონი ბასილი, დიდი კომნენოსი, 6 აპრილს, ხუთშაბათს, მე-8 ἰნდიქტიონს, 6848 წელს, იმეთა 7 წელიწადსა და 6 თვეს.

10. ხოლო მისი შვილები უფალი ალექსი და უფალი კალოიანე დედითურთ გაიგზავნა კონსტანტინეპოლს, მეფობა კი დაიპყრო დაქვრივებულმა ქალბატონმა ირინე პალეოლოგოსმა. მაშინვე აჯანყდნენ მთავრები და წარმოიშვა ორი ბანაკი. ჭანიხიტისმა დიდმა სტრატოპედარხისმა ბატონმა სევასტიმ, სქოლარიოსებითა და მიზომატისებითურთ და ბატონმა კონსტანტინე დორანიტისმა, კავასიტისებმა, კამახინოსმა და ხალხისა და სამეფო ალაგიონის¹ ნაწილმა წმინდა ევ-

¹ ალაგიონი (ἀλάγιον, v. l. ἀλλάγιον) — სამეფო გვარდია. მიქელ პანარეტოსის „ისტორიაში“ ვითხულობთ (CB 149,21): τὴν αὐτὸν (τοῦ βασιλέως) μοῖραν, τὸ λεγόμενον συνηθῶς ἀλλάγιον „სამეფო რაზმი, რომელსაც ჩვეულებრივ ეწოდება ალაგიონი“ (Sophocles s. v.; იხ. აგრეთვე Н. Скабалано-вич, Виз. государство и церковь. СПб 1884, გვ. 327). ეს სიტყვა გვხვდება ჯერ კიდევ კონსტანტინე პორფიროგენეტთან და მისი შრომის (De adm. 29) ინგლისურად მთარგმნელი Jenkins-ი, ჩვენის აზრით, უმართებულოდ თარგმნის alternating garrisons და exchange of garrisons (Constantine Porph. De adm. imperio. Budapest 1949, გვ. 123). მართალია, ἀλλάγι „ცვლას“ ნიშნავს, მაგრამ ἀλλάγιონ ერთი ლამზდითა არ უნდა იყოს დაკავშირებული სიტყვასთან ἀλλάγι (ამის გავლენით უნდა იყოს იმ სიტყვაში გაჩენილი მეორე ლამზდა). და იქნებ უფრო მართალი უნდა იყოს პროფ. კარპოვი, რომელიც გიორგი პახიმერეს „ისტორიის“ თარგმანის ერთ შენიშვნაში წერს — „ალაგიონი“ ბერძნული სიტყვა არ უნდა იყოს, იგი უცხო ენიდან ნასესხები ჩანს (იხ. Георгия Пахимера «История», перевод под ред. профессора Карпова. СПб 1862, стр. 286 прим. 1).

Εὐγένιον· οἱ δ' Ἀμυτζανταράν-
ται καὶ τινες τῶν ἀρχόντων καὶ
τοῦ βασιλικοῦ ἀλαγίου, ἐκράτη-
σαν σὺν τῇ δεσποίνῃ τὸν κου-
λάν.

Κατὰ δὲ Ἰούλιον μῆνα β',
ἡμέρα α', ἔτους ςωμη' (6848),
ἔλθων ὁ μέγας δούξ Ἰωάννης, ὁ
ἐκτομίας, ἐκ τῶν Δυμιών μετὰ
φωσσῶιον πολὺν. Ἐγένετο πόνε-
μος. Σύραντες καὶ τὸ μάγγανον
κατὰ τῆς μονῆς, καὶ ἐπυρπολήθη ἡ
μονή, καὶ πάντα τὰ ὄρατα αὐτῆς
ἀπεκαύθησαν. Καὶ ὁ Τζανιχίτης
καὶ ἑτεροὶ ἀρχοντες ἐπεριωρί-
σθησαν εἰς τὰ Δυμιά, καὶ ἔχει
τὸ ζῆν ἀπέθωκαν. Τῷ αὐτῷ γοῦν
ἔτει, περὶ τὸν αὐτὸν μῆνα, ἀπηλ-

გენი ჩაცდეს ხელთ; ხოლო ამი-
დანტარანტები¹ და ნაწილი მთავ-
რებისა და სამეფო ალაგიონისა
დედოფლითურთ ციხე-დარბაზს
დაეპატრონენ.

2 ივლისს, კვირას, 6848 (ახ. წ.
1340) წელს, ლიმნიიდან დიდძა-
ლი ჯარით მოვიდა დიდი დუქსი
იოანე საჭურისი. მოხდა ბრძო-
ლა. მონასტრის წინააღმდეგ მან-
ქანებიც მოათრიეს. დაიწვა მო-
ნასტერი და მთელი მისი ბელ-
ლებიც გადაიწვა. ჰანიბიტისი
და სხვა მთავრები ლიმნიაში
გაგზავნეს ტყვედ და იქ გამო-
ესალმნენ სიცოცხლეს. იმავე
წლის იმავე თვეს გაილაშქრა
ჩვენმა ჯარმა პარხარს; დაარ-

¹ ამ 10. თავში ლაპარაკია აჯანყებაზე, რომელიც მოუწყვეს ირინე პალეო-
ლოგოსის მთავრობას 1341 წელს, რის შედეგადაც, ნათქვამია, წარმოიშვა ორი
ბანაკი: 1) ქართული ორიენტაციის მომხრენი და 2) ირინე პალეოლოგოსის, ე. ი.
ბიზანტიური ორიენტაციის მომხრენი.

პირველ ბანაკს ეყუთვნოდნენ

ჰანიბიტი უფალი სევასტი, დიდი სტრატოპედარხი,
სპოლარიოსები,
მიზომატები,
დორანიტი კონსტანტინე
კავასიტები
კამახინი ანუ კომახინი
ზოგიერთნი ხალხიდან
სამეფო გვარდიის ნაწილი.

აქედან „ჰანიბიტები“ ეყუთვნოდნენ ადგილობრივ (ე. ი. კანურ) არისტოკრატიას
(თ. უსპენსკი 107) და კომახინებიც ადგილობრივი საგვარეულოს წარმომადგენ-
ლები იყვნენ (მათი სახელი მომდინარეობს ხალხის ციხის, კომახის, სახელწოდებ-
ისაგან, ე. ი. ისინი იყვნენ კომახელები). მთელ ამ დასს მეთაურობდა
სევასტი ჰანიბიტი.

მეორე ბანაკში შედიოდა მთავრობის დასი, რომელიც ირინე პალეო-
ლოგოსს უჭერდა მხარს. ამ ბანაკს მეთაურობდა ამიდანტარანტების გვარი;
მასში შედიოდნენ სამხედრო და სამოქალაქო მოხელეები და სამხედრო გვარდიის
ნაწილი (თ. უსპენსკი 102).

θε τὸ φασσάτον ἡμῶν εἰς τὸν Πάρχαριν καὶ κούρσεσαντες τοὺς Ἄμιτιώτας ἐπῆραν κοῦρσα πολλὰ, ὅτε ἐσκοτώθησαν καὶ υἱοὶ τοῦ Δολίνου.

Μηνὶ Ἰουλίῳ ε', ἡμέρᾳ ε', ἰνδικτικῶνος θ', ἔτους ςωμθ' (6849), ἐκοιμήθη ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων κῦρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος. Τῷ αὐτῷ μηνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐσκοτώθησαν οἱ ἄρχοντες εἰς τὰ Λυμνία. Πάλιν γόνυ τῷ αὐτῷ ἔτει, Ἰουλίῳ δ', ἡμέρᾳ δ', ἤλθασιν οἱ Ἄμιτιῶται Τουρκοὶ, καὶ ἐτράπησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἄτερ πολέμου, καὶ ἐσκοτώθησαν Χριστιανοὶ πολλοί, καὶ ἐκαύθη ἡ Τραπεζοῦς ὅλη ἐντὸς καὶ ἐκτὸς, καὶ ἐκαύθησαν λαὸς πολλός, καὶ γυναῖκες καὶ παιδία. Μετὰ δὲ τὴν πλῆγῃν ἐκ τῆς θυσωνίας τῶν καυθέντων ἀλόγων, ζῶων καὶ ἀνθρώπων γέγονε καὶ αἰφνίδιος θάνατος. Πρὸ τούτου γὰρ ἡ θυγάτηρ τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ

5 ივლისს, პარასკევს, მეცხრე ინდიქტიონს 6849 წელს გარდაიცვალა რომაელთა კეისარი უფალი ანდრონიკე პალეოლოგოსი¹. იმავე თვეს და იმავე წელს დახოცეს მთავრები ლიმნიაში. კვლავ იმავე წელს 4 ივლისს, ოთხშაბათს მოვიდნენ ამიღელი თურქები. რომაელები უომრად გამოიქცნენ და დაიხოცა ბევრი ქრისტიანი, დაიწვა მთელი ტრაპიზონი შიგნიით და გარეთ; დაიწვა ბევრი ხალხი—ქალები და ბავშვები. ამ უბედურების დატების შემდგომ, დამწვარი პირუტყუებისა და ადამიანების ავი სუნისაგან შავი ჭირი გაჩნდა. მაგრამ ამაზე აღრე დიდი კომუნოსის უფალ ალექსის ასულმა, ქალბატონმა ანნამ², სახელ-

¹ ანდრონიკე III პალეოლოგოსი, ბიზანტიის კეისარი, შეფობდა 1328—1341 წლებში; მისი ასული ირინე იყო ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეუღლე.

² ანნა-ანახუტლუ, ალექსი II-ის ასული და ბასილი I-ის და. ბასილი რომ გარდაიცვალა, მისმა დაბ ანნამ, რომელიც მოლოზნად იყო აღკვეცილი, გაიხადა მოლოზნის კაბა და ლაზეთში გაიქცა; იქ სამხედრო რაზმი შეადგინა და ლაზეთი ჯარით დაიპყრო მეფობა; ბასილის ქვრივი ირინე, რომელიც 1 წელიწადსა და 3 თვეს მეფობდა, გადადგა. ამ გადატრიალების ამბავი ვრცლად აქვს მოთხრობილი ნიკითორე გრიგორასს:

«მოვიდა მეორე ქალი, რომელსაც უფრო მეტი უფლება ჰქონდა სამეფო ტახტზე, ვიდრე ირინეს, ეს იყო ანნა. ანახუტლულე წოდებული, ალექსი II-ის უფროსი ასული, რომელიც მოლოზნად აღკვეცილა და განდგეილად ცხოვრობდა. ირინეს მოწინააღმდეგე დასმა დაიყოლია იგი გაეხადა მოლოზნის კაბა და ლაზეთში წასულიყო, სადაც იგი, როგორც თავისი ძმის ბასილის უმაზლობელისი და კანონიერი მემკვიდრე მეფედ იქნა გამოცხადებული. ლ ა ნ ხ ე ბ ი, კ ა ნ ე ბ ი და ყველა ადგილობრივი თ ა ვ ი ს მ შ ო ბ . ლ ი უ რ ს, კ ო მ ნ ე ნ ო ს თ ა ოჯახიდან გამო-

κῆρ Ἀλεξίου, ἡ κυρὰ Ἄννα, ἡ λεγομένη Ἀναχουτλὸς τὴν μοναχικὴν ἀποβαλομένη στολὴν ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Λαζίαν, καὶ ἐκράτησεν αὐτήν. Μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι τὸν ἐμπρησμὸν καὶ τὴν ἐπιδρομὴν ἦλθεν ἡ Ἀναχουτλὸς καὶ παρέλαβε τὴν βασιλείαν, ἔχουσα καὶ φωσάτα Λαζικά, μῆνι Ἰουλίῳ εἴς, ἡμέρα γ', τῷ αὐτῷ ἔτει. Ἡ δὲ Παλαιολογίνα κατέβη τῆς βασιλείας, βασιλεύσασα ἔτος α' καὶ μῆνας γ'.

11. Εἰς δὲ τὰς λ' τοῦ αὐτοῦ Ἰουλίου μηνός, τῷ αὐτῷ ἔτει, ἡμέρα β', ἦλθεν ἐκ τῆς Μεγαλοπέλεως ὁ ἀδελφὸς Ἀλεξίου ὁ κῆρ

დებულმა ანახუტლუდ, სამონახენო სამოსი გაიძრო, წავიდა ლაზიაში და იქ გამაგრდა. ხანძრისა და თავდასხმის შემდეგ ანახუტლუ მოვიდა ლაზური ჯარით და დაიპყრო მეფობა იმავე წლის 17 ივლისს, სამშაბათს. პალეოლოგოსის ასული კი გადადგა ტახტიდან, — იმეფა სულ ერთი წელიწადი და 3 თვე.

11. იმავე წელს, იმავე თვის — ივლისის 30 ს, ორშაბათს, მოვიდა დიდი ქალაქიდან ალექსის ძმა უფალი მიხეილ კომნენოსი¹

სულ დედოფალს აძლევდნენ უპირატესობას პალეოლოგოსთა გვარიდან გამოსული ირინეს წინაშე, მით უმეტეს რომ ეს უკანასკნელი უტხოვლზე აპირებდა გათხოვებას. ირინე მთავრობა არ იყო ხალხში გაყვნიანი იმის გამო, რომ ხალხს არც მისი ყოფაქცევა მოსწონდა, და იმის გამო, რომ დიდი ხარული მიაყენა მთელ მოსახლეობას თურქების წინააღმდეგ მოწყობილმა ლაშქრობამა (იხ. ზემოთ, გვ. 146, შენ. 1).

ივ. ჯავახიშვილი ს განხილული აქვს ამ გადატრიალების ამბავი და შემდგენიარად აქვს ის შეფასებული: „მთელი ეს შეთქმულება მოწყობილი იყო ტრაპიზონის კეისრის ბასილის თანამეცხედრის, ბიზანტიის კეისრის ასულის ირინე პალეოლოგისა და ბიზანტიის პოლიტიკური გაყვნიის წინააღმდეგ. საქართველოს ჯარმა და მისმა მომხრე ტრაპიზონის სახელმწიფოს დასმა ქვრივი დედოფალი ირინე პალეოლოგი ტახტიდან ჩამოაგდო და ანახუტლუ გაამეფა. თუ გავიხსენებთ, რომ 1341 წელს საქართველოს მეფედ გიორგი ბრწყინვალე იჯდა, ცხადი გახდება, რომ საქართველოს აქტიური ჩარევა ტრაპიზონის სამეფოს წინაურ საქმეებში და ბიზანტიის კეისრის ასულის, ტრაპიზონის დაქვრივებული დედოფლის ირინეს ტრაპიზონის სამეფო ტახტიდან ჩამოგდება და მის მაგივრად ქართული ჯარის დახმარებით ანახუტლუს დასმა გიორგი ბრწყინვალის თანხმობით უნდა მომხდარიყო“ (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი III [1966], გვ. 272).

¹ აქ ნათქვამია, რომ 1341 წლის 30 ივლისს კონსტანტინეპოლიდან ტრაპიზონში ჩავიდა ალექსის ძმა მიხეილი და იგი მიიღეს თვითმპყრობელად. ხოლო მეორე დილით ხალხმა იგი შეიპყრო; დატყვევებული მიხეილ კომნენოსი ჯერ ინეონში გაიგზავნა, შემდეგ კი ლინიაში. მიხეილის შვილი იოანე კომნენოსი კონსტანტინეპოლში ყოფილა, იგი 1342 წელს ჩამოყვანეს ტრაპიზონში და გაამე-

Μιχαήλ ὁ Κομνηνός, ἔχων μεθ' αὐτοῦ κάτεργα γ' καὶ τὸν Σχολάριον κὺρ Νικήταν, κὺρ Γρηγόριον, τὸν Μειζομάτην. Καὶ τὸ μὲν βραδὺ καταβάντες οἱ ἄρχοντες μετὰ ἑρκομοτικοῦ, καὶ ὁ μετροπολίτης κὺρ Ἀκάκιος μετὰ τοῦ εὐαγγελίου καὶ παρέλαβον αὐτὸν ὡς αὐθέντην. Τῷ δὲ πρῶτ' οὐκ οἶδα ὁ λαὸς πῶς αὐτὸν ἐπερίωρισαν. Τὰ δὲ κάτεργα ἤρπαξαν οἱ Λαῶι καὶ πολλοὺς διὰ βελῶν ἀπέκτειναν. Τῆ σὺν γ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέρα c', τοῦ αὐτοῦ ἔτους ςωμθ' (8849), πάλιν ἤλθασιν οἱ Ἀμιτιῶται Τοῦρκοι· ἀλλὰ θεοῦ εὐδοκοῦντος οὐκ ἴσχυσαν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ ἀπῆλθον κατησχυμένοι κενοί. Μηνὶ τῷ αὐτῷ ζ', τῷ αὐτῷ ἔτει, ἐστάλθη ὁ Κομνηνός κὺρ Μιχαήλ περιωρισμένος εἰς τὸ Οἶναιον, εἶτα εἰς τὰ Διμνία. Τῷ αὐτῷ μηνὶ ι' καὶ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐστάλθη ἡ Παλαιολογίνα κυρὰ Εἰρήνη μετὰ Φραγκικὸν κάτεργον εἰς τὴν Πόλιν.

12. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ι' ἔφυγεν ὁ Σχολάρις κὺρ Νικήτας, καὶ ὁ Μειζομάτης κὺρ Γρηγόριος, ὁ

3 კატარლით და თან ახლდა სქოლარიისი ბატონი ნიკიტა და ბატონი გრიგოლ მიზომატისი. სალამოს ჩავიდნენ მთავრები ფიცით და მიტროპოლიტი ბატონი აკაკიოსი სახარებით და მიიღეს იგი როგორც თვითმპყრობელი. დღლით კი, არ ვიცით როგორ, ხალხმა იგი შეიპყრო, ხოლო კატარლები გაძარცვეს ლაზებმა და ბევრი დახოცეს ისრებით. 3 აგვისტოს, პარასკევს, იმავე 6849 წელს კვლავ მოვიდნენ ამიღელი თურქები, მაგრამ, ღვთის წყალობით, ვერ გვძლიეს ჩვენ, არამედ სირცხვილელენი, ცარიელნი წავიდნენ. იმავე თვის 7-ს, იმავე წელს, გაიგზავნა დატყვევებული ბატონი მიხეილ კომნენოსი ინეონში, შემდეგ კი ლიმნიაში. იმავე თვის 10-ს, იმავე წელს, ქალბატონი ირინე პალეოლოგოსი ფრანკების კატარლით კონსტანტინეპოლში გაიგზავნა.

12. 10 სექტემბერს გაიქცნენ სქოლარიისი ბატონი ნიკიტა და მიზომატისი ბატონი გრიგოლი,

ფეს. ხოლო 1344 წელს მიხეილის მცველი ლიმნიაში გარდაცვლილიყო და მიხეილი კვლავ ჩამოიყვანეს ტრაპიზონში და გაამეფეს; იმეფა 1349 წლამდე; ამ წელს ის კვლავ ჩამოაგდეს ტახტიდან და გაამეფეს ბასილ I კომნენოსის მეორე ძე ითანე, რომელსაც პაპის სახელის მიტღვით ალექსიცი ერქვათ. ეს ყველაფერი მოთბრობილი აქვს მიქელ პანარეტოსს 11.—16. თავებში. აქ გადმოცემული ფაქტების მიხედვით ეს მიხეილი არის ალექსი II კომნენოსის (1297—1330) ძმა, რომელიც იმ ხანებში, როდესაც მთელი ეს ამბები დატრიალდა, ხანში შესული კაცი იყო (56—60 წლის) მიქელ პანარეტოსის მიერ გადმოცემული ვითარება თითქმის შთლიანად დასტურდება ამ ამბების თანამედროვის, ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორიაში“ მოთქრობილი ფაქტებით (იხ. ზემოთ, გვ. 149 შმდ.).

Δωρανήτης κ̄ρ Κωνσταντίνος και ὁ υἱὸς Ἰωάννης, και ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μειτζομάτου Μιχαήλ και ἕτεροι ἐκ τοῦ μέρους αὐτοῦ, και ἀπήλθον μετὰ Βενετικὸν κάτεργον εἰς τὴν Πόλιν. Οἵτινες και χρονίσαντες τὰ περὶ τὸν αὐτὸν μῆνα 15¹ ἤλθον μετὰ Κομνηνὸν κ̄ρ Ἰωάννην, τοῦ κ̄ρ Μιχαήλ τὸν υἱόν, ἔχοντες δύο κάτεργα τῶν αὐτῶν και τρία Γενοῦτικά, και παρέλαβον τὴν Τραπεζοῦντα μηγὸς Σεπτεμβρίου 8¹, ἡμέρα 8¹, ἔτους 709¹ (6851). Και ἐστέρθη τῷ αὐτῷ μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τὰς 9¹ εἰς τὴν Χρυσοκέφαλον ἐν τῷ ἄμβωνι, ὅτι και ἐν τῇ ἐλεύσει αὐτοῦ ἐπὶ πᾶσιν αἱ χῶραι συνήχθησαν ἐπὶ ταῦτό· και γέγονε θωαγμὸς βαρὺς και ἀρπαγὴ πολλή. Τότε ἐσκοτώθησαν και οἱ ἄρχοντες οἱ Ἀμυτζαντάριοι· και ἡ τοῦ κ̄ρ Γεωργίου μήτηρ ἡ Σαργαλή παρεδέθη τῇ πνιγμονῇ· και σὺν αὐτῇ ἀπεπνίγη και ἡ Ἀναχουτλοῦ, βασιλεύσασα ἔτος 7¹, και μῆνα 7¹, και ἡμέρας 7¹.

18. Μηνὶ Ἰουνίῳ ἔτους 709¹ (6851) ἤλθον οἱ Ἀμιτιῶται εἰς πόλεμον και ἀπήλθον κενοί. Ἐπειδὴ τὸν κ̄ρ Μιχαήλ κρατῶν μέγας θοῦ5, ὁ εὐνοῦχος, ἐν τοῖς

ლორანტიის ბატონი კონსტანტინე და ძე [მისი] იოანე და ძმა მიზომატისისა—მიქელი და სხვანი იმ დასისანი, და ვენეციელთა კატარლით მივიდნენ კონსტანტინეპოლში. მათ შოიცადეს იქ იმავე თვის 17-ამდე და მერე წამოვიდნენ ბატონ იოანე კომნენოსთან, ბატონ მიხეილის ძესთან, ერთად; ორი კატარლა თავისი ჰყავდათ, სამი კი გენუელებისა და დაიპყრეს ტრაპიზონი 4 სექტემბერს, ოთხშაბათს, 6851 წელს, და იმავე თვის სექტემბრის ცხრას ხრისოკეთალოსის ტაძრის ამბიონში გვირგვინი დაიდგა. მის ჩამოსვლაზე შთელი ქვეყანა შეიკრიბა და მოხდა სასტიკი დევნა და ბევრი ძარცვა-გლეჯა. მაშინ დახოცეს აგრეთვე მთავრები ამიძანტარიოსები, გიორგის დედა სარგალე შოაშთვეს და მასთან ერთად შოაშთვეს ანახუტლუც, რომელმაც იმეფა ერთ წელიწადს, ერთ თვეს და 8 დღეს¹.

18. ივნისში 6851 წელს მივიდნენ ამიდელები საომრად და გაბრუნდნენ ხელცარიელნი. მას შემდეგ, რაც ბატონი მიხეილის მცველი, დიდი დუქსი საქუ-

¹ ეს ამბები მოთხრობილია 685 (ანუ 1343) წლის ქვეშ. მაშასადამე. აწნას უმეფია 1341 წლის 17 ივლისიდან (იხ. ზემოთ თავი 10) 1343 წლის 4 სექტემბრის მახლობელ ზანამდე. სათვალავით ეს მეტია ვიდრე ერთი წელიწადი, ერთი თვე და 8 დღე. საფიქრებელია, რომ შეცდომა იყვეს 10. თავში; ალბათ აწნამ ჯარის შესადგენად ლახეთში უფრო მეტ ხანს დაჰყო, ვიდრე 10. თავშია ნათქვამი.

Αμνίους Μαρτίω μηνί ἀπεκτάνθη, ἀπῆλθεν ὁ Σχολάρχης καὶ παρέλαβε τὸν κῆρ Μιχαήλ, καὶ ἤλθε, καὶ ἐβασίλευσε μηνί Ματίω γ', ἡμέρα β', ἔτους ,σωνβ' (6852). Ἐστέρθη δὲ μηνί τῷ αὐτῷ κα'. Τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ καταβίβασας ἐπεριώρισε, εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ ἁγίου Σάβα, βασιλεύσας ὁ κῆρ Ἰωάννης χρόνον α', καὶ μήνας η'. Ἐπεὶ δὲ οἱ πρῶτοι ἄρχοντες τοῦ ζῆν ἀπεστερήθησαν, ἐτιμήθη ὁ Σχολάρχης ὁ κῆρ Νικήτας μέγας δούξ, Γρηγόριος ὁ Μειζομάτης μέγας στρατοπεδάρχης, Λέων ὁ Καβαζίτης μέγας δομέστικος, Κωνσταντῖνος ὁ Δωρακίτης πρωτοβεστιάριος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐπικέρης, Ἰωάννης ὁ Καβαζίτης μέγας λογαριάστης ὁ υἱὸς τοῦ σχολάρχου παρακοιμώμενος, Μιχαήλ ὁ Μειζομάτης ἀμυρζαντάριος, Τζανιχίτης ὁ Στέφανος μέγας κοντοσταύλος.

რისი ლიბნიეში მოკლულ იქმნა მარტში, ჩავიდა სქოლარისი, წამოიყვანა ბატონი მიხეილი, მოვიდა და გაამეფა 3 მაისს, ორშაბათს, 6852 წელს; ხოლო გვირგვინი დაიდგა იმავე თვის 21-ს. თავისი ვაჟიშვილი კი ჩამოაგდო და ჩასვა წმინდა საბას გამოქვაბულში. უფალმა იოანემ იმეფა ერთი წელი და 8 თვე. მას შემდეგ რაც უწარჩინებულესი მთაგრეხი სიცოცხლეს გამოესალმნენ, სქოლარისს, ბატონ ნიკიტას მიანიჭეს დიდი ღუქსის პატივი, გრიგოლ მიზომატისს — დიდი სტრატოპედარხისა, ლეონ კავაზიტისს — დიდი დომესტიკოსისა; კონსტანტინე დორანიტისს — პროტოვესტიაროსისა, მის ვაჟიშვილს — ეპიკერნისისა, იოანე კავაზიტისს — დიდი ლოვარიასტისა, სქოლარისის ვაჟიშვილს — პარაკიმომენოსისა, მიქელ მიზომატისს — ამირჩანტაროსისა, სტეფანე ჟანიხიტისს — დიდი კონდოსტავლოსისა¹.

¹ აქ მოხსენებული თანამდებობანი დოქ. აღ. გა მყ რ ე ლ ი ძ ე ს ასე აქვს შესწავლილი:

პ რ ო ტ ო ვ ე ს ტ ი ა რ ი ო ს ი — მეფის პირადი სამოსსაცავის და სალაროს განმგებელი.

ე პ ი კ ე რ ნ ი ს ი — მეღვინეთუხუცესი (ეპიკერნისი უფრო გვიანი ფორმა; მისი ძველი ფორმა *πυκέρης*, რომელიც ორნაწილედ ი სიტყვაა: პირველ ნაწილშია *πίνα* („ესეაჲ“), ხოლო მეორეში *κέρης* „შვეურე [წყალს]“, ესე რგი „წყალნარვეი ღვინის მკეთებელი“. აქედან მომდინარეობს გვიანი ლათინური *pin-cerna*, რაც ნიშნავს „ღვინის მწდეს“ ანუ *სისოჯიძე*-ს. ესაია 1,22-ში სწერია: „ღვინის-მოფარდულნი თქვენნი განხავებენ ღვინოსა წყლითაჲ; მიერთნიმეს ამ აღდგოლის განსამარტავად უწერია: *pincernae Salomonis et ministri vini*).

დი დ ი ლ ო ვ ა რ ი ა ს ტ ი — ლოვთუტი.

პ ა რ ა კ ი მ ო მ ე ნ ო ს ი — მესაწოლეთ-უხუცესი (იოანეს და ეჭვითმეს „ცხოვ-

14. Μηνί Νοεμβρίου έτους ,σωνδ' (6854) κατεσχέθησαν παρὰ τοῦ βασιλέως τοῦ κῆρ Μιχαήλ μέγας δούξ ὁ Σχολάρις, μέγας δομέστικος ὁ Μειζομάτης καὶ ἑτεροὶ αὐτῶν. Τότε ἐστάλη καὶ ὁ Κομνηνὸς κῆρ Ἰωάννης εἰς τὴν Πόλιν. Ἐν δὲ τῷ ,σωνε' (6855) ἔτει ἐπιάσθη ὁ ἅγιος Ἀνδρέας καὶ τὸ Οἴλαιον.

15. Μηνί Σεπτεμβρίου ἰνδικτιῶνος α' ἐγένετο αἰφνίδιος θάνατος ἢ πανούκλα, ὥστε ἀπεβάλλοντο πολλὰ τέκνα καὶ συνεόνους, ἀδελφοὺς καὶ μητέρας, καὶ συγγενεῖς καὶ διεκράτησεν εἰς μῆνας ζ'.

Τῷ αὐτῷ ,σωνε' (6856) ἐν μηνί Ἰανουαρίῳ ἐπιάσθη ἡ Κερασοὺς, καὶ αἰχμαλωτίσθη καὶ ἐπυρπολήθη παρὰ Ἰανουίτων. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ἔτει, Ἰουνίῳ κθ', ἰνδικτιῶνος α', ἦλθαν ἐν Τραπεζοῦντι Τοῦρκοι πολλοί, ἦγουν ἀπὸ τῶ Ἐξικαῖν Ἀχχῆς Ἀλίναπακ, καὶ ἀπὸ τῶ Παίπερτ ὁ Μαχματ Εὐκεπτάρης, καὶ ἀπὸ τῶν Ἀμιτιωτῶν ὁ Τουραλί Πέκ, καὶ ὁ Πορδογάνης καὶ Τζιανίδες σὺν αὐτοῖς· καὶ

14. ნოემბრის თვეში 6854 წელს, კეისარმა ბატონმა მიხეილმა შეაპყრობინა დიდი ღუქისი სქოლარისი, დიდი დომესტიკოსი მიზომატისი და სხვანი მათგან [მათი მომხრეებიდან]. მაშინ გაიგზავნა ბატონი იოანე კომნენოსის ცკონსტანტინეპოლში. 6855 წელს აღებულ იქნა წმიდა ანდრია და ინეონი.

15. სექტემბერში, 1-ლ ინდიქტიონს, გაჩნდა უეცრად მომაკვდინებელი სენი—ჭირი: ისე რომ, დაიღუპა ბევრი შვილი და ცოლქმარი, ძმები, დედები და ნათესავეები და მძვინვარებდა [სენი] შვიდ თვემდე.

იმავე 6866 წელს, იანვარში იანუელებმა კერასუნტი აიღეს. წარტყვევნეს და გადასწვეს. იმავე წლის 29 ივნისს, 1 ინდიქტიონს, მოვიდა ტრაპიზონში ბევრი თურქი. წინამძღოლობდნენ მათ ეზინკელი ახის აინაბეგი და ბაიბურთელი მაჰმად ევკებტარისი და ამიდელთაგან თურალი-ბეგი პოსდოგანიისი. და მათთან ერთად ჭანიდები¹. იბრძოლეს² სამ დღეს და გა-

რებაში⁴ ვკითხულობთ: «ვითარცა აღვიდა თორნიკ სამეფოდ, მყესულად შეიყვანა იგი პარაკი მანოს მან შეფეთა წინაშე» 18,2).

ამიოჩანტაროსი — სამეფო დავალებათა ნოხელე,

კონდოსტაველოსი — მეჯინიბეთ-უბუცესი (κοντοσταβλος ანუ κόμης τοῦ σταβλου მომდინარეობს ლათინური გამოთქმისაგან comes stabuli „საჯინიბოს კომსი“ ანუ „საჯინიბოს გამგე“. იხ. Byzantion XIX [1949], 99—109).

¹ ხელნაწერშია Τζιανιδες.

² ხელნაწერშია ἐκράττεισαν, გამომცემელნი ასწორებენ: ἐκράτησαν. სავაპაპადოს ულოსი (Byz.—Ngr. Jahrb. 6, 1929, გვ. 399—400) აზბოღს: ხელ-

ἐκρότησαν πόλεμον ἡμέρας γ',
καὶ ἀπῆλθαν κατησχυμένοι καὶ
πεπληγμένοι φυγάδες, ἀποβαλ-
λόμενοι ἐν ὄνῳ Τούρκους πολ-
λοῦς.

Μηνὶ Μαῦθ ε', ἡμέρα γ',
ἔτους ρωνζ' (6857) ἦλθαν ἐνταῦ-
θα ἐκ τοῦ Καφᾶ κάτεργα Φραγ-
κικὰ β'. Καὶ ἐξῆλθεν καὶ ἡμέτε-
ρον κάτεργον ἕν μέγα ἐκ τῆς
Δαφνοῦντος, καὶ ἕτερον μικρόν,
βαρκόπουλα ἰκανά· καὶ ἐκρότη-
σαν πόλεμον, καὶ παραχωρήσει
θεοῦ ἐνίκησαν οἱ Φράγχοι, καὶ
ἐσκοτώθη ὁ μέγας δοῦξ Ἰωάννης
ὁ Καβαζίτης, καὶ κῦρ Μιχαὴλ ὁ
Τζανιχίτης καὶ ἕτεροι πολλοί. Τὸ
δὲ κάτεργον ἐκαύθη, καὶ οἱ ἐν
τῇ στερεᾷ Φράγχοι ἠρπάγησαν
καὶ περιωρίσθησαν· τὰ δὲ κάτερ-
γα ἀπῆλθον.

Κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον μῆνα
ε', ἔτους ρωνζ' (6857), πάλιν
ἦλθαν ἐκ τοῦ Καφᾶ κάτεργα γ',
καὶ μία βαρκὴς ἐς Ἀμυνσῶ. Καὶ
μετὰ πολλῶν λόγων καὶ ὀχλή-
σεων καὶ ζήτησεων γέγονεν ἀγά-
πη, καὶ παρεδόθη πρὸς αὐτοὺς
Λεοντόκαστρον. Τότε γὰρ ἀσθέ-
νεια ἐνίκησε τὸν βασιλέα, τὸν κῦρ
Μιχαὴλ· ὅτε καὶ ὁ Σχολάρις ὁ

იქცნენ სიბრძნეილულნი და და-
მარცხებულნი და გზაში მრავალი
თურქი დაიღუპა.

ხუთ მაისს, სამშაბათს, 6857
წელს, მოვიდა კათადან 2¹ ფრან-
კების კატარლა. ჩვენიდან, დაფ-
რუსიდან, გავიდა ერთი დიდი-
კატარლა და სხვა პატარა, და
აგრეთვე ნაგები საკმაოდ. მოხ-
და ბრძოლა და ღვთის შემ-
წოდით იძლიებენ ფრანკები.
დაიხრცნენ დიდი ღუქის იოანე
კავაზიტისი, უფალი მიქელ ჭანი-
ხიტისი და სხვანი მრავალნი. კა-
ტარლას ცეცხლი წაეკიდა, ხმე-
ლეთზე მყოფი ფრანკები გაძარ-
ცვენ და დაატუსაღეს. კატარ-
ლები წავიდნენ.

15 ივნისს, 6857 (ახ. წ. 1349)
წელს, კვლავ მოვიდა კათადან
3 კატარლა და ერთი კი—ამინ-
სოდან¹. და ბევრი მოლაპარაკე-
ბისა, შეთოთისა და დავის შემდ-
გომ ჩამოვარდა ზევი და გადაეცა-
მათ (ე. ი. ფრანკებს) ლეონ-
ტოკასტრონი², მაშინ მეფე ბა-
ტონი მიხეილი ავად ბრძანდე-
ბოდა. სქოლარისი ბატონი ნიკი-

ნაწერის ἔκრძეთσαν უნდა დევტოვოთ, ეს გამოთქმა ჩვეულებრივია პონტოშიო.
ხალხური ტრადიციონული სიმღერა გადმოგვცემს, რომ პონტოელები ἔκρατίσανε
πόλεμον.

¹ ამინსო — ახლანდელი სამსუნი.

² ლეონტოკასტრონი არის ახლანდელი Guselserai. ამ ციხის გარშემო ცხარე
დაფი იყო ტრადიციონის მეფეებსა და გენუელებს შორის (თ. უსპენსკი, გვ. 11).

κῆρ Νικήτας, ἐκ τοῦ Κεγχρίνα ἐλθὼν, γέγονε μέγας δοῦξ, λαβὼν τὴν θυγατέρα τοῦ Σαμφών. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ κῆρ Μιχαήλ χρόνους β' καὶ μῆνας ζ'.

16. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ γ', ἡμέρα α', ἔτους ,σωνη' (6858), κατεβιάσθη ἐκ τῆς βασιλείας ὁ κῆρ Μιχαήλ ὁ Κομνηνός· καὶ εἰς τὰ κβ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέρα γ', εἰσηλθὼν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ βασιλεύς, υἱὸς κῆρ Βασιλείου τοῦ Κομνηνοῦ, ὁ κῆρ Ἰωάννης, ὁ ἐπονομασθεὶς κατὰ τὸν πάππον κῆρ Ἀλέξιος, σὺν τῇ δεσποίνῃ καὶ μητρὶ αὐτοῦ κυρᾷ Εἰρήνῃ, τῇ μεγάλῃ Κομνηνῇ, καὶ ἐστέρθη ἐν τῷ ναφ̄ τοῦ ἁγίου Εὐθγγελίου μηνὶ Ἰανουαρίῳ εἰς τὰς κα', κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου ἑορτήν. Τὸν δὲ κῆρ Μιχαήλ περιορίσας ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ ἁγίου Σάβα ἀπέκαρε κατὰ μοναχόν· καὶ μετὰ χρόνον α' ἀπεστάλη εἰς τὴν Πόλιν μετὰ τοῦ Τατᾶ κῆρ Μιχαήλ τοῦ Σαμφών, ὅτε γέγονε καὶ συμπενοθερία πρὸς τὸν βασιλέα.

Τῷ αὐτῷ γοῦν ,σὼμη' (6858) ἐγένετο σύγχυσις καὶ παραχῆ μέσον τῶν ἀρχόντων· καὶ Ἰουλίου μηνός ἐπιείσθη ὁ μέγας στρατοπέδαρχος κῆρ Θεόδωρος ὁ Δωρα-

ტა მოვიდა კებრინიდან, ვახდა დიდი ღუქსი, ცოლად კი შეერთო სამსონის ასული. ბატონმა მიხეილმა იმეფა 5 წელიწადსა და 7 თვენახევარს¹.

16. 13 დეკემბერს, კვირას, 6858 წელს, ბატონი მიხეილ კომნენოსი ტახტიდან ჩამოაგდეს. იმავე თვის 22-ს, სამშაბათს, ჩამოვიდა ტრაპიზონში და დაიპყრო ტახტი მეფემ, ბატონ ბასილი კომნენოსის შვილმა, ბატონმა იოანემ, რომელსაც პაპის მიხედვით ბატონი ალექსიცი ერქვა, თან [მოყვა] დედოფალი და მისი დედა ქალბატონი ირინე, დიდი კომნენე. გვირგვინი დაიდგა წმინდა ევგენის ტაძარში 21 იანვარს, წმინდა სადღესასწაულო დღეს. ბატონი მიხეილი კი ჩასვა წმინდა საბას გამოქვაბულში და მონაზვნად აღკვეცა. ერთი წლის შემდეგ გაიგზავნა კონსტანტინეპოლში ტატა ბატონ მიქელ სამსონითურთ, როდესაც მოხდა კეისართან დამძახლება.

იმავე, 6858 წელს, მოხდა შფოთი და განხეთქილება შთაგრებს შორის. ივნისში შეიპყრეს დიდი სტრატოპედარხისი ბატონი თეოდორე დორანიტისი, რომელ-

¹ მიხეილ I მეფობდა 1344—1349 წლებში. ის ჩამოაგდეს ტახტიდან 6858 (1549/50) წელს და ტახტი დაიპყრო ბასილ I-ის შვილმა იოანე-ალექსიმ, რომელიც ტრაპიზონში ჩამოვიდა (კონსტანტინეპოლიდან), თან მოყვა დედა, ქალბატონი ირინე (იფლუსისგან ირინე ტრაპიზონელი, ბასილ I-ის უკანონო ცოლი).

νίτης, ὁ λεγόμενος Πιλέλης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρωτοβεστιάριος Κωνσταντίνος ὁ Δωρανίτης καὶ πᾶσα ἡ γενεὰ αὐτοῦ· καὶ περιωρίσθησαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὰ τῶν ἀρχόντων ὀσπίτια. Μετὰ δὲ ζ' τοῦ μηνὸς πάλιν ἀνεκλήθησαν.

Ἐν μηνί Ἰανουαρίῳ τῷ εἰσῶνθ' (6859) ἔτει ἐπιήσθη ὁ γενόμενος πρωτοβεστιάριος Λέων ὁ Καβαλίτης καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς τὸ πρωτοβεστιάριον ὁ Πιλέλης, ὅτε καὶ ὁ Τατὰς Μιχαὴλ ὁ Σαμφῶν ἀπηλθε μετὰ κατέργου εἰς τὴν Πόλιν ποιεῖν τὴν συμπενθερείαν καὶ λαβεῖν τὴν δέσποιναν καὶ ἐλθεῖν. Τῷ αὐτῷ γοῦν ἔτει Ματῷ μηνί, ἡμέρα ε', ἐπιήσθη ὁ κουλάς ἀπὸ τοῦ Πιλέλη καὶ τῶν σὺν αὐτῷ· ἐζωγράφθη ὁ μέγας δοῦξ ὁ Σχολάρις. Ἀναταχθεὶς δὲ ὁ λαὸς πάλιν ἐλευθερώθη, καὶ ἀπηλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ δὲ Πιλέλης, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, καὶ οἱ τοῦ Ξενίτου παῖδες, συλληφθέντες ἐστάλθησαν καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν Κεγχρίναν.

Μηνί Σεπτεμβρίῳ γ', ἰνδικτικῶνος ε', ἔτους ς' (6860) ἦλθεν ἡ δέσποινα ἡ Κομνηνὴ ἡ Καντακουζηνὴ μετὰ κατέργων ἐκ τῆς Πόλεως, ἡ θυγάτηρ κςρ Νικηφό-

σα(ζ) პილელისის ეძახდნენ, მისი ძმა პროტოვესტიარიოსი კონსტანტინე დორანიტისი და მთელი მისი ოჯახი და ყველანი დაატუსაღეს მთავართა სასახლეებში, ხოლო თვის 7-ს კვლავ მოიწვიეს.

იანვრის თვეში, 6859 წელს შეიპყრეს პროტოვესტიარიოსად გამხდარი ლეონ კავაზიტისი და დაინიშნა პროტოვესტიარიოსად პილელისი. მაშინ ტატა მიქელ სამსონი კატარლით ჩავიდა კონსტანტინეპოლში, რათა მძახლობის [საქმე] გაერიგებინა, დედოფალი წამოეყვანა და წამოსულიყო. იმავე წლის მაისში, ხუთშაბათს, დაიპყრეს ციხე-დარბაზი პილელისმა და მისიანებმა. ცოცხლად შეიპყრეს ტყვედ დიდი დუქსი სქოლარისი. მაგრამ ხალხი აღელდა, კვლავ განათავისუფლეს იგი და მეფე ტრიპოლისში წავიდა. ხოლო პილელისი, მისი ვაჟი, მისი სიძე და ქსენიტოსის შვილები შეპყრობილები ვაგზავნეს და დაატუსაღეს კებრინაში.

სამ სექტემბერს, მეხუთე ინდიქტიონს, 6860 წელს, კონსტანტინეპოლიდან კატარლით მოვიდა დედოფალი კომნენე-კანტაკუზენე¹, ასული სევასტოკრა-

* დედოფალი კომნენე-კონტაკუზენე არის უზურპატორ იოანე VI კანტაკუზენეს ნათესავის, ნიკიფორეს, ასული, სახელად თეოდორა. კონსტანტინეპოლში აღზრდილი იოანე-ალექსი პოლიტიკური მოსახრებებით გამოიყენა იოანე კანტაკუზენემ და მიათხოვა მას თავისი ღვიძლი ბიძაშვილის ასული თეოდორა.

ρου τοῦ Καντακουζηνοῦ σεβαστοκράτορος, πρώτου ἐξαδελφου ὄντος τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων, κὺρ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ εἰς τὰ κ' ἡμέρᾳ πρῶτον ἐγένετο εὐλόγησις αὐτῆς μετὰ τοῦ βασιλέως ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Εὐγενίου.

Τῷ αὐτῷ γοῦν ἔτει τῷ „σϞζ' (6860), Σεπτεμβρίου κβ', ἀπήλθμεν μὲ τὴν δέσποιναν, τοῦ βασιλέως τὴν μητέρα, εἰς τὰ Λίμνια κατὰ τοῦ κεφαλατικέου ἔκείσε Κωνσταντίνου τοῦ Δωρανίου, ἀδελφοῦ τοῦ πρωτοβεστιάριου τοῦ Πιλέλη. Καὶ λείψαντες μῆνας γ' πάλιν ἤλθμεν.

17. Κατὰ δὲ τὸν Ἰανουάριον μῆνα τῷ αὐτῷ ἔτει εἰσῆλθεν ὁ πικέρνης Ἰωάννης ὁ Τζανιχίτης, καὶ ἐκράτησε τὴν Τζάνιχαν τὸ κάστρον ἀνάρχω χειρὶ. Καὶ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα τῷ αὐτῷ ἔτει ἀπήλθεν ὁ βασιλεὺς ἔκείσε καὶ ἡ δέσποινα, καὶ ἐποίησεν εἰρηνικὴν κατάστασιν. Καὶ κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῷ αὐτῷ ἔτει ἐπαρῆθησαν τῇ ἀγγόνῃ ὁ Πιλέλης καὶ ὁ υἱὸς του. καὶ ὁ γαμβρὸς του ἐν τῷ Κεχρινᾶ κάστρῳ. Τῷ αὐτῷ „σϞζ' (6860) ἔτει ἀπήλθεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως κυρὰ Μαρία ἡ μεγάλη Κομνηνὴ καὶ συνεζεύχθη τὸν Χουτλουπέκην τὸν

ტორის ბატონ ნიკიფორე კანტაკუზენოსისა, ბიზანტიის კეისრის, ბატონ იოანე კანტაკუზენოსის ლვიძლი ბიძაშვილისა; და 28-ს პირველად მოხდა მისი კურთხევა მეფესთან ერთად წმინდა ევგენის ტაძარში.

იმავე 6860 წელს, 22 სექტემბერს, წავედით დედოფალთან, მეფის დედასთან ერთად ლიმნიაში კონსტანტინე დორანიტისის, პროტოვესტიაროს პილელისის ძმის, წინააღმდეგ, რომელიც იქ გამგებლობდა. დავრჩით 3 თვეს და უკან დავბრუნდით.

17. იმავე წლის იანვარში მივიდა პიკერნისი¹ იოანე ჭანიხიტისი და თვითნებურად დაიპყრო ციხე ჭანიხა. იმავე წლის აპრილში მეფე და დედოფალი მივიდნენ იქ და მშვიდობიანობა დაამყარეს და იმავე წლის ივლისში მოაშობინეს კეზრინას ციხეში პილელისი, მისი ვაჟი და სიძე. იმავე 6860 წელს მოვიდა მეფის და, ქალბატონი მარიამი, დიდი კომნენე, და მისობოვდა აგვისტოში ხუტლუბეგს, თურ-ალის ძეს, ამიდელთა ამირას. იმავე წლის იმავე თვეში გაილაშქრეს ვენეციელთა კატარღებმა გენუელების წინა-

¹ პიკერნისი იგივე „ეპიკერნისი“. იხ. ზემოთ შენ. 2.

υἶόν τοῦ Τουρκαλή, ἀμνηρᾶν ὄντα ναοლმდევ და მრავალი ხომალდი
 τῶν Ἄμιτιωτῶν, μηνὶ Αὐγούστῳ. დაწვეს.
 Τῷ αὐτῷ μηνὶ καὶ ἔτει ἤλθαν τὰ βενετικὰ τὰ κάτεργα κατὰ τῶν
 Γενουβίσεων, καὶ ἔκαυσαν καράβια πολλα.

Τῷ αὐτῷ μηνὶ Ἰουνίῳ. ἔτους იმავე ივნისის თვეში, 6892
 , ςωξζ' (6862) ἀπῆλθεν ὁ Σχολά- წელს, სქოლარიისი ვაიქცა კერა-
 ρις φυγαδίας εἰς τὴν Κερκσοῦντα, სუნტში და მას შემდეგ, მომხდა-
 καὶ ἔκτοτε τὰ γενηθέντα διὰ μέ- რი მიმოსვლანი და მოციქულო-
 σον μηνύματα καὶ ἀποκρισι- ბანი ვის შეეძლება აღწეროს?

18. Μηνὸς Μαρτίου κα', ἔτους
 , ςωξγ' (6862) ἤλθεν ὁ μέγας δούξ
 ὁ Σχολάρις καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ
 παρακοιμώμενος κατὰ τῆς Τρα-
 πεζοῦντος; μετὰ ἔν κάτεργον καὶ
 βάλκας¹ ἰα', ὅτε ἀπῆλθε σὺν αὐτῷ
 καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Βασίλειος
 ὁ Χούπακος καί, πολλῶν λόγων
 καὶ ὀχλήσεων γενομένων, πάλιν
 ἐγένετο κατὰστασις, καὶ ἀπῆλθον
 εἰς Κερκσοῦντα.

Ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει , ςωξγ'
 (6862), μηνὶ Μαίῳ, ἰνδικτιῶνος
 η', ἀρμυτώσας ὁ βασιλεὺς κά-
 τεργα δύο καὶ ξύλα μικρὰ ἰκανά,
 (καὶ) ἀπῆλθεν ἄμα τῇ μητρὶ καὶ
 δεσποίνῃ καὶ τῷ μητροπολίτῃ κα-
 τὰ τοῦ Σχολάρι ἐν Κερκσοῦντι,
 ὅτε καὶ ὁ μὲν Σχολάρις ἦν ἐν
 τῷ Κεχρινᾷ, ὁ δὲ παρακοιμώμε-
 νος ἐν Κερκσοῦντι. Μετὰ δὲ τὴν
 μάχην καὶ τὸν πόλεμον ἐγένετο
 κατὰστασις καὶ προσκυνήσασα ἡ
 Κερκσοῦς τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ πα-
 ρακοιμώμενος ἐξελεθῶν ἀπῆλθεν
 εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῷ Κεχ-
 ρινᾷ, καὶ ἦσαν ἅπαντες οἱ περὶ

18. 25 მარტს, 6863 წელს,
 მოვიდა დიდი ღუქსი სქოლა-
 რისი და მისი ძე, პარაკიმო-
 მენოსი, ტრაპიზონში ერთი კა-
 ტარლითა და 11 ნავით, მას-
 თან ერთად მოვიდნენ პროტო-
 ვესტოარისი ბასილი ხუპაკოსი.
 ბევრი ლაპარაკი და დავა მოხდა
 და კვლავ დამყარდა მშვიდობა
 და წავიდნენ კერასუნტში.

იმავე 6863 წელს, მაისში,
 მე-8 ინდიქტიონს, მეფემ აღჭურ-
 ვა ორი კატარლა და საკმაო
 რაოდენობით პატარა ნავები,
 და გაილაშქრა დედით, დე-
 დოფლით და მიტროპოლიტი-
 თურთ სქოლარისის წინააღმდეგ
 კერასუნტში. მაშინ სქოლარისი
 კებრინაში იყო, ხოლო პარაკიმო-
 მენოსი — კერასუნტში. ბრძოლისა
 და ომის შემდეგ ჩამოვარდა
 მშვიდობიანობა და კერასუნტი
 დაემორჩილა მეფეს. პარაკიმო-
 მენოსი კი წავიდა და მივი-
 და მამამისთან კებრინაში და
 იქ იყვნენ სქოლარისის ყველა

¹ აღბათ, βάρκας (=barca).

τὸν Σχολάριον ἔκει. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς, τὸν στόλον καὶ τὴν δέσποιναν ἀφείξεν ἐν τῇ Τριπόλει, ἤλθεν ἐνταῦθα καὶ λαμβάνει στρατὸν καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἀπῆλθε τότε διὰ θαλάσσης, καὶ τὸ διὰ ξηρᾶς διάστημα περιώρισεν ἅπαντας ἐν τῷ Κεχρινῶ· ὅτε καὶ πόλεμος ἐγένετο, προσκυνήσαντες τὸν βασιλέα, καὶ ἀνευφήμησαν. Ὁ μὲν βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἅπαντες ὑπέστρεψαν. Ὁ δὲ Σχολάρις καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀνέμειναν ἔκει· ὅτε ἦλθε καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος ἐκ τῶν Λιμνίων καὶ οἱ περὶ αὐτόν.

Περὶ δὲ τὸν Αὐγουστον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ,σζϛ' (6863) ἔτους ἐκστρατεύσας ὁ δούξ Χαλδίας Ἰωάννης ὁ Καβαζίτης ἀπῆλθε καὶ ἐπίσπεσε τὴν Χερσίαναν καὶ ἠχμαλῶτευσεν αὐτήν· ὅτε ἐλευθερώθη καὶ ἡ Σορώγαινα, καὶ γέγονεν εἰς τὴν βασιλικὴν ὑποχειρίτητα. Τῷ αὐτῷ ἔτει ἐξῆλθε καὶ ὁ κϛρ Μιχαήλ ὁ μέγας Κομνηνὸς ἐκ τῆς Πόλεως καὶ ἦλθε μέχρι καὶ τοῦ Σουλχατίου, καὶ πάλιν ὑπέστρεψε.

19. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ, ἰνδικτιωνος θ', ἔτους ,σζϛδ' (6864)

მომხრები. მეფემ ფლოტი და დედოფალი ტრიპოლისში¹ გავზავნა. თვითონ წავიდა, წაიყვანა ცხენოსანი ჯარი, განვლო მანძილი ნაწილი წყლით, ნაწილი ხმელეთით და ყველანი კებრინაში ჩაკეტა. მოხდა ბრძოლა და დაემორჩილნენ მეფეს და აღფრთოვანებით მიიღეს. მეფე და ყველა მასთან მყოფნი უკან დაბრუნდნენ, ხოლო სქოლარისი და მისი მომხრენი იქ დარჩნენ. მაშინ მოვიდა აგრეთვე პროტოვესტიარიოსი თავის მომხრეებთანთ ლიპნიდან.

დაახლოებით იმავე 6863 წლის აგვისტოში ხალდიის დუქსმა, იოანე კავაზიტისმა გაილაშქრა; მივიდა ხერსიანას, აიღო იგი და წარტყვევნა. მაშინ იქნა განთავისუფლებული სოროგენაც და მეფის ქვეშევრდომად გადაიქცა. იმავე წელს კონსტანტინეპოლიდან წამოვიდა დიდი კომნენოსი ბატონი მიხეილი, მოვიდა სულხატოსამდე და უკან გაბრუნდა.

19. ოქტომბერში, მეცხრე ინდიქტიონს, 6864 წელს წავიდ-

¹ *Τριπολις*. — ამ ქალაქის სახელი გვხვდება სამჯერ: ა) *ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Τριπολιν* („მეფე ტრიპოლისში წავიდა“), ბ) *τὴν δέσποιναν ἀφείξεν ἐν τῇ Τριπόλει* („დედოფალი ტრიპოლისში გავზავნა“) და გ) *ἀπῆλθεν... ὁ Σαμφῶν εἰς τὰς Τριπόλεις* („წავიდა სამსონი ტრიპოლისში“). უკანასკნელ წინადადებაში *εἰς τὰς Τριπόλεις* არის *Accus. Pluralis*; ამიტომაც სწერს ლაშბროსი (L) *Τριπολεις*, მაგრამ ეს არ არის აუცილებელი: *Τριπόλεις*-ში *ε* არის *ει-ს* ნაცვლად თანახმად ბიზანტიური ბერძნულის ფონეტიკისა. ტ რ ი პ ო ლ ი ს ი არის ახლანდელი „ტ ი რ ე ბ ო ლ ი“, შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე.

ἀπῆλθεν ὁ μέγας δομέστικος ὁ Μειζομάτης καὶ ὁ μέγας στρατοπεδάρχης ὁ Σαμφὼν εἰς τὰς Τριπόλεις καὶ ἕως τοῦ Κεγχρινῆ, καὶ παρέλαβον τὸν Σχολάριον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, καὶ ἦλθον, καὶ γέγονεν εἰρηναία κατάστασις.

20. Μηνὶ Νοεμβρίῳ κζ', ἡμέρᾳ ε', ἰνδικτιῶνος θ', τοῦ ςωξδ' (6864) ἔτους ἀπῆλθομεν μετὰ τοῦ βασιλέως κατὰ τῆς Χερσιάνας ἀπὸ διαβολικῆς συνεργίας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκουρσεύσαμεν, ἐπολιορκήσαμεν καὶ ἠχμαλωτίσαμεν. Περὶ δὲ τὴν ἕκτην ὥραν ἐφύγομεν φυγὴν ἀκοσμον, ὀλίγων Τούρκων διωκόντων ἡμᾶς. Τότε τοῖνυν ἐσκοτώθησαν Χριστιανοὶ ὥσει ν' καὶ ἐχάωθησαν καὶ ἄλογα πολλὰ, καὶ ὁ δοῦξ Χαλδίος Ἰωάννης ὁ Καβαζίτης ἐπιάσθη. Καὶ εἰ μὴ Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἀπολοίμην¹ ἂν καὶ αὐτὸς ἐγώ. Ἄλλὰ θεοῦ εὐδοκούντος ἰσχυρῆ μου ὁ ἥπρος, καὶ κατόπιν βίωνων τῶν βασιλέως ἐλευθερώθημεν, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατελάμβομεν ἐν Τραπεζοῦντι. Τότε τοῖνυν ἐγέννησε καὶ ὁ βασιλεὺς υἱὸν τὸν κύρ Ἀνδρόνικον ἐξ ἄλλης γαστρὸς καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς δευποίνης.

ნენ დიდი დომესტიკოსი მიზმატისი და დიდი სტრატოპედარხისი სამსონი ტრიპოლისში. მივიდნენ კეზონამდე, შეიპყრეს სქოლარისი დმ მისი მომხრენი, წამოვიდნენ და დამყარდა მშვიდობა.

20. 27 ნოემბერს, პარასკევს მეცხრე ინდიქტიონს, 6864 წელს, მეფესთან ერთად ეშმაკის წაქეზებით ვავემგზავრეთ ხერციანას წინააღმდეგ. პირველად მოვაოხრეთ, დავიპყარიოთ და წარვტყვევინეთ, ხოლო მეექვსე საათზე უთავბოლოდ გამოვიქვეციოთ; უკან მცირეოდენი თურქები მოგვდევდნენ. მაშინ დაიხოცა 50-ამდე ქრისტიანი, დაიღუპა მრავალი პირუტყვი და ხალდიის ღუქსი იოანე კავაზიტისი ტყვედ ჩავარდა. ჩვენთან რომ არ ყოფილიყო უფალი, თვით მეც დავიღუპებოდი, მაგრამ ღვთის შეწყვენით ვამიძლო ცხენმა, უკან მივდევდი მეფეს, გადავრჩით და სამი დღის შემდეგ მივალწიეთ ტრაპიზონს. მაშინ დაებადა მეფეს ვაჟიშვილი ბატონი ანდრონიკე სხვა ქალისაგან და არა დღოფლისაგან.

¹ Καὶ εἰ μὴ Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἀπολώμην ἂν καὶ αὐτὸς ἐγώ „ჩვენთან რომ არ ყოფილიყო უფალი, თვით მეც დავიღუპებოდი“ გამოცემებში ასეა დაბეჭდილი (ἀπολώμην ἂν), მაგრამ ასეთი ფორმა ბერძნული ვნის განვითარების არც ერთ საფეხურზე არ გვხვდება: თუ ἀπολώμην-ში α არის კავშირგბოთის შემანერთებელი ხმოვანი, მას არ შეიძლება ჰქონდეს -μην (უნდა იყოს -μαι); ხოლო თუ ის თბრთბითი კილოა, უნდა იყოს ἀπωλώμην, რომ აღარ ვილაპარაკოთ იმაზე, რომ ἂν უფრო მეტად ნატვრით კილოს გვაგულისხმებინებს: ἀπολοίμην ἂν.

21. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ιβ', ἰνδικο-
τιῶνος ι', ἔτους ς'αξε' (6865) ἐπι-
νήσαμεν μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς
τὰ Λιμνία. Ποιήσαντες τὴν πρῶ-
κυσψιν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως εἰς
Κερασσοῦντα, τῶν δὲ Φώτων εἰς
τὸ Ἰασόνιον· ὅτε ἐσκοτώθησαν καὶ
Τοῦρκοι ιβ'. Ἀπελθόντες γοῦν εἰς
τὰ Λιμνία καὶ πάλιν στραφέντες,
λείψαντες τὰ πάντα τρεῖς μῆνας,
πάλιν κατελάβομεν ἐν Τραπεζοῦντι
ἡγίαις.

22. Περὶ τὸν Ἀπρίλιον μῆνα
εἰς τὰς ξξ', τῆ μεγάλῃ ε', τοῦ
αὐτοῦ ς'αξε' (6865) ἔτους ἐγεν-
νήθη τῷ βασιλεὶ Μυγάτηρ, ἡ κυ-
ρὰ Ἄννα, ἐκ τῆς δεσποίνης ἡμῶν
τῆς κυρᾶς Θεοδώρας, ἰνδικτιῶ-
νος ι'.

23. Μηνὶ Ματίῳ, ἰνδικτιῶνος ι',
ἔτους ς'αξε' (6865) ἀπῆλθεν ὁ
βασιλεὺς μετὰ φασαχτον εἰς τὸν
Παρχάριον, καὶ ἐγύρῃσε τὸν τοιοῦ-
τον Παρχάριον ὄλον.

24. Μηνὶ Νοεμβρίῳ ια', ἡμέ-
ρα ζ', ἰνδικτιῶνος ια', τοῦ ς'αξε'
(6866) ἔτους ἦλθεν ἡ δεσποῖνα

21. 19 დეკემბერს, მე-10 ἰნ-
დიქტიონს, 6865 წელს, წავე-
დიით მეფესთან ერთად ლიმ-
ნიას და ვიდღესასწაულებთ ქრის-
ტეს შობა კერასუნტში, ხო-
ლო ნათლისღება იასონისში. მა-
შინ დაიბოცა 14 თურქი, მერე
ჩავედით ლიშნიას და დავბრუნ-
დიით უკან. სულ დავრჩით სამ
თვეს და მშვიდობით მოვალწიეთ
ტრაპიზონს.

22. 6 აპრილს, დიდ ხუთშა-
ბათს, მე-10 ἰნდიქტიონს, იმავე
6865 წელს, დაებადა მეფეს
ასული ქალბატონი ანნა¹, ჩვენი
დედოფლის, ქალბატონ თეოდო-
რასაგან.

23. მაისში, მე-10 ἰნდიქ-
ტიონს, 6865 წელს მეფე წავიდა
ჯარით პარხარს და მთელი ეს
პარხარი² შემოიარა.

24. 11 ნოემბერს, შაბათს,
მეთერთმეტე ἰნდიქტიონს, 6866
წელს, მოვიდა სინოპის დედო-

¹ 6865 (გ. ი. 1357) წელს იოანე-ალექსი III-ს შეეძინა ასული ანნა, რომელიც ეყოლა მას თეოდორასაგან, იოანე კანტაკუზენეს ნათესავის, ნიკიფორეს ასული-საგან (იხ. ზემოთ გვ. 179, შენ. 1). ეს ანნა, როგორც აღნიშნულია მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკის“ 39. თავში, მიათხოვეს საქართველოს მეფეს ბაგრატ V-ს, გიორგი ბრწყინვალის შვილიშვილს. „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელების მეორე ტექსტში, 1393 წლის მახლობელ ხანებში, გადმოცემულია, რომ თემურ-ლენგმა შეიპყრო მეფე ბაგრატ: «მაშინ შეიპყრეს თოთ მეფე ბაგრატ და დედოფალი ანნა და მის თანა მყოფნი ქართველნი ყოველნი» („ქართლის ცხოვრება“, ტ. II [1959], გვ. 450, 24). მათი შვილი უნდა იყოს დავითი.

² პარხარი, როგორც ეს ნათელჰყო ალ. ზაზანაშვილმა, არის ცნობილი ადგილი სამხრეთ საქართველოში, პარხალი (Трап. xp. გვ. 25 და გვ. 32—33, შენ. 3).

ης Σινώπης, ἡ κυρὰ Εὐδοκία, θυγάτηρ κῆρ Ἀλεξίου τοῦ μεάλου Κομνηνοῦ. Μηνὶ τῷ αὐτῷ ρ', ἡμέρᾳ β', ἰνδικτιωνος ια', τοῦ αὐτοῦ ςωζ' (6866) ἔτους, ἀμνησάντων ἡμῶν τὴν φύλαξιν, ἰσηλθὲν εἰς τὴν Ματζούκην ὁ ἱατζίμυρις, ὁ υἱὸς τοῦ Παῖράμη, ἐτάφωσάτου πολλοῦ, καὶ ἐκούρ-ευσεν αἰχμαλωσίαν πολλὴν καὶ ἴθα καὶ πράγματα, ἡγουν ἀπὸ τὴν Παλαιοματζούκην καὶ ἕως εἰς τὸ Δικαίσιμον.

25. Τῷ αὐτῷ ἔτει, μηνὶ Ἰανουαρίῳ κβ' ἡλθὲν ἐκ τῆς Ἰωνοσταντινουπόλεως ἀποκρισά-νις Ἰωάννης ὁ Λεοντόστηθος.

26. Μηνὶ Αὐγούστῳ κβ', ἡμέ-ρα δ', ἰνδικτιωνος ια', τοῦ ςωζ' (6866) ἔτους ἡλθὲν ἡ δέσποινα-χαι(οῦμ)² ἡ κυρὰ Μαρία, ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφή, εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, ἦτοι ἡ τὸν Ἀμιτιώτην συζευχθεῖσα Χουτλουπέκην.

Μηνὶ Αὐγούστῳ εἰς τὰς κθ', ἡμέρᾳ δ' ἀπῆλθεν ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως κῆρ Βασιλείου ἡ κυρὰ Θεοδώρα πρὸς τὸ συζευχθῆναι τὸν ἀμυρᾶν Χατζίμυριν, τὸν υἱὸν τοῦ Παῖράμη, ἔχουσα συμφοστό-λον τὸν Χούπακκ, κῆρ Βασίλειον τὸν Σχολάριν ἰνδικτιωνος ια', ἔτους ςωζ' (6866).

ფალი. ქალბატონი ევდოკია¹, დი-ლი კომნენოსის, ბატონი ალექ-სის ასული: იმავე თვის 13-ს, ორშაბათს, მე-11 ინდიქტიონს, იმავე 6866 წელს, რადგან არ გვქონდა ნაზრუნევი გუშაგებზე, დიდი ჯარიოთ დაესხა თავს მა-ცუკას ხაჯიმირი, ბაირომის ძე, და გაიტაცა ბევრი ტყვე, პი-რუტყვი და ქონება, დაწყებული პალეომაცუკიდან ვიღრე დიკესი-მონამდე.

25. იმავე წელს, 22 იანვარს კონსტანტინეპოლიდან ელჩად მო-ვიდა იოანე ლეონტოსტეთოსი.

26. 22 აგვისტოს, ოთხშა-ბათს, მეთერთმეტე ინდიქტიონს, 6866 წელს მოვიდა ტრაპიზონ-ში დედოფალი-ხათუნი, ქალ-ბატონი მარიამი, მეფის და, რომელიც ამიღელ ხუტლუ-ბეგს ჰყავდა ცოლად.

29 აგვისტოს, ოთხშაბათს, მეთერთმეტე ინდიქტიონს, 6866 წელს, წავიდა მეფის, ბატონ ბასილის, ასული, ქალბატონი თეოდორა, ამირა ხაჯიმირზე, ბაირომის ძეზე, დასაქორწინებ-ლად. მაყრად ჰყავდა ხუპაკა, ბატონი ბასილი სქოლარისი.

¹ არ არის ცნობილი, თუ ვინ არის ეს „ევდოკია“. საფიქრებელია, რომ ის იყო იოანე-ალექსი III-ის ასული, სინოპში გათხოვილი.

² ასე ვხვდებით *δέσποινα-χαι(οῦμ)* პ ა პ ა დ ო პ ო ლ ო ს ი (გვ. 400).

27. Μηνί Σεπτεμβρίου ἔξ', ἡμέ-
ρα β', μετὰ τὸ ἀπόδειπνον¹ ἐγεν-
νήθη τῷ βασιλεῖ σὺς, ὃν καὶ
ἐκάλεσε κατὰ τὸν πάμπαν Βασι-
λειον, Ἰνδικτιῶνος ιβ', ἔτους, ςωξξ'
(6867).

28. Μηνί Ἀπριλίου, Ἰνδικτιῶ-
νος ιγ', ἔτους, ςωξη' (6868) εἰσηλ-
θὲν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Χαλδίαν
κτιζεῖν τοῦ κόουκου. Ἐλθὼν δὲ ἐκ
τοῦ Παύπερτιου ὁ Χορζαλακτίφης
μετὰ τ' καβαλλακρίων ἐνεπόμεσεν
ὅτε καὶ τὸν Καβαλζίτην Ἰωάννην
παρέλυσσε τοῦ κεφαλακτικίου.

29. Μηνί Ματίου ε', ἡμέρα δ',
Ἰνδικτιῶνος ιδ', τοῦ ςωξθ' (6869)
ἔτους, ὥρα ε' ἐγένετο ἐκλειψίς
ἡλίου, οἷα οὐκ ἐγένετο ἐν τῇ
καθ' ἡμᾶς γενεᾷ, ὥστε ἐφάνησαν
καὶ ἀστέραι ἐν τῷ ὄρανον καὶ
ἐκράτησεν ὥρας α' ἡμίσειαν. Ὁ
δὲ βασιλεὺς κύριον Ἀλέξιοις καὶ ἡ
μήτηρ αὐτοῦ, ἡ κυρὰ Εἰρήνη, καὶ
τινες τῶν ἀρχόντων, καὶ γὰρ σὺν
αὐτοῖς, ἐνρέθημεν κατὰ συγκα-
ρίαν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ματζούκων

27. 17 სექტემბერს, ორშა-
ბათს, მეთორმეტე ინდიქტიონს,
6867 წელს, მწუხრის ლოცვის
შემდეგ, მეფეს შეეძინა ვაჟიშვი-
ლი, რომელსაც პაპის სახელის
მიხედვით დაარქვეს ბასილი².

28. აპრილში, მეცამეტე ინ-
დიქტიონს, 6868 წელს, წავიდა
მეფე ხალდიაში, რათა ციხე-
სიმაგრე აეგო. მაგრამ ბაიბურ-
თიდან მოვიდა ხოჯალატიფი 300
მხედრით და შეუშალა ხელი.
იოანე კავაზიტისსაც მაშინ ჩა-
მოართვეს გამგებლობა.

29. 5 მაისს, ოთხშაბათს,
მესამე ინდიქტიონს, 6869 წელს,
5 საათზე მოხდა მზის დაბნე-
ლება ისეთი, როგორიც არ მო-
მხდარა ჩვენს თაობაში, ასე
რომ, ზეცაში ვარსკვლავები გა-
მოჩნდა და საათნახევარი მე-
ფობდა [სიბნელე]. მეფე ბატო-
ნი ალექსი, დედამისი ქალბა-
ტონი ირინე, ზოგი მთავარი და
მეც მათთან ერთად აღმოვიჩნდით
შემთხვევით მაკუქაში, სუმელის

¹ მწუხრის ლოცვის შემდეგ (μετὰ τὸ ἀπόδειπνον). სიტყვა ἀπόδειπ-
ნος ძველ ბერძნულში ნიშნავს „სადღის (δείπνον) შემდეგ დარჩენილს“ და μετὰ
τὸ ἀπόδειπνον შრიძლება გაგვეგო „ნასადილევს“. ასეც ვაიგო ალ. ზაზანაშვილმა:
«после обеда» (A. XaxaHOB, Тр. xp. 33 და 34). მაგრამ სავსეღისო ენაში τὸ
ἀπόδειπνον ნიშნავს „სადამოს ლოცვას“ (იხ. Sophocles s. v.), რაც უდრის
კათოლიკურ ეკლესიაში შესრულებულ completorium-ს (das letzte Gebet nach
Vollendung des Tagewerks „უკანასკნელი ლოცვა დღიური სამუშაოს დამთავ-
რების შემდეგ“ — Georges, Lat.-d Handwörterbuch, 1913, I Bd. 1854).
ქართველი კათოლიკეები ამას ეძახდნენ „ვესპროს“ (ლათინური სიტყვისაგან
vesper „სადამო“).

² იოანე-ალექსი III-ის ვაჟი ბასილი (შემდეგში მეფე ბასილ II, ანუ ალექსი
IV) დაბადებულა 6867 (1359) წელს. გამეფდა 1412 წელს.

μονῆ τῆς Σουμειᾶς, ποιήσαντες
θεήσεις πολλὰς καὶ παρακλή-
σεις.

Τῷ αὐτῷ ,σῶξθ' (6869) ἔτει,
ἦτοι πρὸ βξ μηνῶν, Δεκεμβρίου
μηνί εἰς τὰς σ' ἀπήλθεν ὁ βασι-
λεὺς εἰς τὰ Λιμνία, ἔνθα ποιήσας
ὡσεὶ γ' ἤμισυν μηνᾶς πάλιν ἦλθε.

Τῷ αὐτῷ ,σῶξθ' (6869) ἔτει
ἦλθεν ἐκ τῆς Πόλεως ἀποκρισιά-
ρις ὁ Λεοντόστηθος ὡς ἀπὸ τοῦ
βασιλέως κῆρ Ἰωάννου τοῦ Πα-
λαιολόγου, ζητῶν συμπενθερείαν
μετὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν.

Τῷ ,σῶξθ' (6869) ἔτει, ἰνδικ-
τιῶνος ιδ', μηνί Ἰουλίῳ, ἡμέρα
δ', ὥρα τοῦ ἀποδείπνου, ἐκοιμήθη
ὁ μέγας δούξ Νικήτας ὁ Σχολά-
ρις· ὅτε καὶ ὁ βασιλεὺς μεγάλας
ἐλυπήθη, ἐπιστάς ἐν τῇ προπομπῇ
τῆς ἐξόδου αὐτοῦ, φράσας
καὶ λευκὰ διὰ τὴν θλίψιν. καθὼς
εἶθισται τοῖς ἀναξί.

Μηνί Ἰουλίῳ κγ'-ῃ, ἡμέρα σ',
ἰνδικτιῶνος ιδ', τοῦ ,σῶξθ' (6869)
ἔτους ὁ ἀπὸ τοῦ Παῖπερτίου κε-
φαλή Χοτζιαλατίφης λαβὼν ἐπι-
λέκτους στρατιώτας ὡσεὶ σ' καὶ
προσεσηλθὲν¹ κατὰ τὴν Ματζού-
καν πρὸς τὴν Λαρχαγὴν καὶ
Χασδένιχαν. Οἱ δὲ Ματζουκί-
ται προκαταλαβόντες τὰς διεξό-
δους, ἔκτειναν ὡσεὶ σ' Τούρκους

Μონასტέρῳ. ბევრი ვილოცეთ
და პარაკლისი გადავიხადეთ.

იმავე 6869 წელს, ექვსი
თვის წინ, დეკემბრის ექვსს, წა-
ვიდა მეფე ლიმიას, იქ დარჩა
დაახლოებით სამთვენახევარს და
უკან დაბრუნდა.

იმავე 6869 წელს, კონსტან-
ტინეპოლიდან ელჩად მოვიდა
ლეონტოსტეთოსი კვისარ იოანე
პალეოლოგოსისაგან¹, რომელსაც
დამძახლებდა უნდოდა ჩვენს მე-
ფესთან.

6969 წელს, მეთოთხმეტე ონ-
დიქტიონს, ივლისში, ოთხშა-
ბათს, მწუხრის ლოცვიდან ვრ-
თი საათის შემდეგ, გარდაიც-
ვალა დიდი დუქსი ნიკიტა სხო-
ლარისი. მაშინ მეფე დიდად
წუხნარე იყო, დაესწრო მის გა-
სვენებას და ეცვა მგლოვიარო-
ბის ნიშნად თეთრი სამოსი, რო-
გორც მეფეებს შეეფერება.

23 ივლისს, პარასკევს, მე-
თოთხმეტე ონდიქტიონს, 6869
წელს, ბაიბურთის გამგებელმა
ხოჯა-ლატიფმა წამოიყვანა რჩეუ-
ლი მეომრები დაახლოებით 400
და გამოილაშქრა მატუკაში, ლა-
ჩახანეს და ხასდენიხას წინააღმ-
დეგ. მაგრამ მატუკელები წინდა-
წინ დაეპატრონენ გასასვლელს,
დახოცეს 200-მდე თურქი და

¹ ბიზანტიის კვისარი იოანე V (1341—1391).

² προσεσηλθεν ჩვ. კონიექტ. ნუსხეებში და გამოცემებში *πρὸς εἰσηλθὲν* MZ, *πρωὶ εἰσηλθεν* TF.

καὶ πλείους, ἀρπάσαντες καὶ ἀλογα καὶ ἄρματα πολλά· καὶ αὐτὸν τὸν Χοτζιαლატიφην καραιομοῦσι, καὶ τῆ ἐπαύριον θριαμβεύουσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀνά τὴν Τραπεζοῦντα ὁδὸν.

30. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἱγ' ἡ ἀπήλθομεν εἰς τὴν Χαλυσίαν μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ὄσπιτόκαστρον τοῦ Χατζυμύρι, υἱοῦ τοῦ Παῖράμη, ἦγουν μετὰ τὴν ἐν Κερκασοῦντι εἰσέλευσιν αὐτοῦ καὶ ἐσμιζιν μεθ' ἡμῶν. Ἀπὸ τῆς Χαλυσίας ἦλθομεν διὰ ξηρὰς εἰς τὴν Κερκασοῦντα, ἀκολουθοῦντων ἡμῖν τοῦ ἀμυρᾶ Χατζυμύρι καὶ [τῶν] Τούρκων μικροῦ δεῖν δουλικῶς ἰνδικτιῶνος ἰε', ςωο' (6870) ἔτους.

Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ ἰνδικτιῶνος ἰε', τοῦ ςωο' (6870) ἔτους ὁ ἀπὸ τοῦ Ἐρζიცὰ Ἀχαινακ κατελθὼν περιεκάθισε κάστρον τὴν Γόλαχαν ὧσεὶ ἡμέρας ἰε', στήσας καὶ μάγκανον καὶ πολέμους κροτήσας σφοδρούς. Ἀλλὰ σὺν θεῷ μηδὲν τε δυνήθεις πράξαι ἀπήλθε μετ' αἰσχύνης κενός· ὅτε καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνέκτισεν τὸν ἐν τῇ Κορδύλη νᾶδὸν τοῦ ἀγίου Φωκᾶ, καὶ μονὴν τοῦτον ἐποίησεν.

31. Τῷ αὐτῷ ςωο' (6870) ἔτει: ἐκίνησεν ὁ αἰφνίδιος θάνα-

უფრო მეტიც, ნადავლად ჩაიგდეს ბევრი ცხენი და იარაღი. თვით ხოჯა-ლატიფსაც თავი მოჭრეს და მეორე დღეს მათი თავები ზეიმიით მოატარეს მთელ ტრაპიზონში.

30. 13 დეკემბერს წავედით ხალიბიაში მეფესთან ერთად ხაჯი-მირის, ბაირამის ძის, ციხე-კოშკში. კერასუნტს იქით იგი გამოვიდა ჩვენს შესახვედრად და შემოგვიერთდა. ხალიბიიდან ხმელეთით წამოვედით კერასუნტში. თან გვახლდა ამირა ხაჯიმირი, და თურქები ნაწილობრივ ჩვენს ქვეშევრდომები გახდნენ მე-15 ონდქტიონს, 6870 წელს.

ოქტომბერში, მეთხუთმეტე ონდქტიონს, 6870 წელს ერზინკიდან მოვიდა ახიანაკი, თითქმის 16 დღე ალყაშემორტყმული ჰყავდა გოლახას ციხე, დადგა მანქანები და სასტიკად იბრძოლა. მაგრამ ღვთიით ვერაფერი მოახერხა და წავიდა სირცხვილელი და ხელცარიელი. მაშინ ალადგინა მეფემ წმინდა ფოკას ტაძარი კორდილეში¹ და ეს მონასტრად აქცია.

31. იმავე 6870 წელს გაჩნდა უცბად მომაკვდინებელი სა-

¹ კორდილე უნდა იყოს „შვიდი ძმის წაწების“ მოთხრობაში მოხსენებული და რიხეს აღმოსავლეთით მდებარე ადგილი „კორდილოს“: «წმიდაა ფარნაკი კორდილოს რაა მიიწია, უფლისა მიმართ მიიცვალა» (გეორგიკა, ტ. IV, 33-414).

τος του βουβώνος, και ἐκράτησεν τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν ὄλον. Πρὸς δὲ τὸ καλοκαίριν και θέρους¹ γέγονε σφοδρότατος και ἐλυμήνατο και ἀποίκισε πολλούς.

Περὶ δὲ τὸν Μάρτιον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔσος² (6870) ἔτους ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς και ἡ δέσποινα και ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἰς Μεσοχάδρια, ἀμα μὲν διὰ τὸν αἰφνίδιον θάνατον, ἀμα δὲ και διὰ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ Κομνηνοῦ Ἰωάννου ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως και ἔλευσιν τούτου ἐν τῇ Σινώπῃ, ἔνθα και ἐκοιμήθη. Ὅτε και οἱ βασιλεῖς, ἐλθόντες ἐκ Χαλδίας, οὐκ εἰσῆλθον ἐν Τραπεζοῦντι εἰς τὸ κάστρον διὰ τὸν σφοδρότατον διωγμὸν τοῦ θανάτου· ἠπῆρχε γὰρ μὴν Ἰούλιος· ἀλλ' ἐσκήνωσαν εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἁγιστὴν εἰς τὸν Μίνθουρου βουόν· ὅτε και πρέσβυς ἦλθεν ἐκ τοῦ Τζαλαπῆ Τατζατίνῃ διὰ τὴν συμπενοθερείαν. Τότε μικροῦ δεῖν ἐπανέστησαν τινες τῷ βασιλεῖ. Ἀποδράς ἐκ τῆς εἰρκτῆς και ὁ σὺς τοῦ Κομνηνοῦ κῆρ Ἰωάννου, και ἀπῆλθεν εἰς τὸν Καφά, εἶτα εἰς τὸν Γαλατᾶν.

ზარღულის სენი, რომელიც მოელ იმ წელიწადს მძვინვარებდა. ზაფხულის თვეებში¹ კი უფრო გაძლიერდა და დაახიანა და გადაასახლა ბევრი.

იმავე, 6870 წლის მარტში ჩავიდნენ მეფე, დედოფალი და დედამისი მესოხალიაში², თან უცბად მომაკვდინებელი სენის გამო და თანაც იმიტომ, რომ იოანე კომნენოსი³ ანდრიანოპოლიდან გამოიქცა, სინოპში ჩამოვიდა და იქ გარდაიცვალა. როცა ივნისში სამეფო სახლი დაბრუნდა ხალდიიდან, ტრაპიზონის ციხე-დარბაზში არ შესულან სიკვდილის უსასტიკესი შიშით, არამედ კარვებში დადგნენ წმიდა იოანე ნათლისმცემელთან მინთროსის სერზე. მაშინ იქვე მოვიდა ჩელები ტაჯ-ელნის ელჩი დამძახლების საქმეზე. მაშინ ცოტალა აკლდა, რომ ზოგიერთები აჯანყებოდნენ მეფეს. გაიქცა სატუსალოდან კომნენოსის, ბატონ იოანეს ძეც: მივიდა კათაში, იქიდან კი გალატაში. ეის ტონ კაფან, ეისა ეის ტონ გა-

¹ τὸ καλοκαίριν και θέρους—სიტყვა-სიტყვით „ზაფხულში და ზაფხულში“ ქართულად შეიძლება ვთქვათ „ზაფხულის თვეებში“.

² მესოხალია დია-ერთ-ერთი იმ ციხეთაგანია, რომლებიც ეჭვმდებარებოდნენ ტრაპიზონს (ტრაპოლისი, კერასუნტი, იასონი ანუ იასონთონი, მესოხალია და სხვ. იხ. თ. უსპენსკი გვ. 32).

³ იოანე კომნენოსი უნდა იყოს მიხეილ I-ის ვაჟი იოანე III კომნენოსი. მის შესახებ და მისი შამის შესახებ დაწვრილებით გვიამბობს ნიკიტორე გრიგორასი (იხ. ზემოთ გვ. 167 მდლ.).

82—83. Μηνί 'Απριλίῳ, ἰνδευ-
 τῶνος α', τοῦ ,σωσῶ' (6871)
 ἔτους ἀπῆλθᾰμεν μετὰ τοῦ βασι-
 λικῶν κατέρου εἰς τὴν μεγάλην
 Πόλιν, ὅ τε μέγας λογοθέτης
 κῆρ Γεώργιος ὁ Σχολάρις καὶ
 ὁ πρωτοσεβαστὸς καὶ πρωτονο-
 τάρης Μιχαὴλ ὁ Πανάρετος ὁ
 ταῦτα γράψων, καὶ προσεκυ-
 νήσαμεν προσκυνήσεις φαβερὰς.
 Ἐἶδαμεν καὶ τὸν βασιλέα κῆρ
 Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον καὶ
 τὸν βασιλέα κῆρ Ἰωάσφ μονα-
 χὸν τὸν Καντακουζηνόν, τὸν πατ-
 ριάρχην κῆρ Κάλλιστον καὶ τὰς
 δεσποίνας καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ βα-
 σιλέως καὶ αὐτὸν δὴ τὸν καπε-
 τᾶνον καὶ ποτεστᾶτην¹ τῶν ἐν τῷ

82 — 83. აპრილში პირველ
 ინდიქტიონს, 6871 წელს, მე-
 ფის კატარლით წავედით დიდ
 ქალაქში დიდი ლოგოთეტი უფა-
 ლი გიორგი სხოლარისი და
 პროტოსევისტოსი და პროტო-
 ნატარი მიქელ პანარეტოსი¹,
 სწორედ ის, ვინც ამას წერს,
 და ვეცით მოწიწებული თაყვანი,
 ვნახეთ აგრეთვე კეისარი ბატონი
 იოანე პალეოლოგოსი², მეფე პა-
 ტონი იოასაფ მონაზონი კანტა-
 კუზენოსი, პატრიარქი ბატონი
 კალისტოსი, დედოფლები, მეფის
 ძენი და აგრეთვე თვით კატაბა-
 ნი და მოურავი გენუელებისა
 გალატაში — ლეონარდო დე-მუნ-
 ტატო, მაშინ შევთანხმდით მძახ-

¹ ამ ადგილიდან ჩანს, რომ მიქელ პანარეტოსს ჰქონდა წოდება პროტოსე-
 ვისტოსისა და პროტონოტარისა (იხ. ზემოთ გვ. 16.). პროტონოტარის
 თანამდებობა საკმაოდ დიდი თანამდებობა იყო. მართალია, *protorius*-ს (ლათინ-
 ეური სიტყვისაგან *notarius* „მწერალი“, „გადამწერი“) ქალაქდგაის გადაწერა
 ევალდებოდა, მაგრამ „პროტონოტაროსი“ მართლ „გადამწერთა უზუცესი“ კი არ
 იყო, არამედ მას წინა საუკუნეებში გადასახადების აკრეფაც ევალდებოდა. პრო-
 ტონოტარის კომპეტენციაზე თემური ორგანიზაციის დროს VII-X საუკ. იხ.
 Fr. Dölger. Beiträge zur Geschichte der byz. Finanzverwaltung. Lp.
 1927, გვ. 68; XI საუკუნისათვის იხ. Н. Скабаланович, Виз. госуд. и
 церковь... СПб 1884, გვ. 189.

² მიქელ პანარეტოსს 1263 წელს, სხვებთან ერთად კონსტანტინეპოლში ყოფ-
 ნის დროს, უნაზავს კეისარი ბატონი იოანე პალეოლოგოსი, ე. ი. იოანე V პალეო-
 ლოგოსი (1341—1391), უზურპატორი იოანე VI კანტაკუზენე (1341—1355) და
 პატრიარქი კალისტოსი (კალისტოს I 1350—1354 და 1355—1363). უზურპატორი
 იოანე კანტაკუზენეს ეწოდება აქ იოასაფი; ეს არის მისი სამონაზვნო სახელი;
 მისი გადაყენების შემდეგ 1355 წელს იგი ბერად იქმნა აღკვეცილი.

³ ლეონარდო დე-მუნტატო იყო გენუელების მოურავი; მას რეზიდენცია
 ჰქონდა კონსტანტინეპოლის გარეუბნის იმ ნაწილში, რომელსაც ერქვა გალატა.
 მის თანამდებობას ჩვენი ავტორი უწოდებს *καπετάνιος* და *ποτεστᾶτης*. უკანასკ-
 ნელი სიტყვა არის ლათინური *potestas*-ისაგან ნაწარმოები და ბერძნულად გა-
 ფორმებული; იგი აღნიშნავს „მმართველს“, „ბატონს“. ალ. გამყრელიძის მიერ
 თარგმნილი „მოურავი“ შესაფერისია.

Γαλατᾶ Γενουιτῶν Λεονάρδου τὸ Μουντάτο. Ὅτε ἐποιήσαμεν τὴν συμφωνίαν τῆς συμπενθερείας, ἵνα λάβῃ ὁ τοῦ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου (δ) υἱὸς τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Τραπεζούντος κῆρ Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ. Καὶ ἤλθαμεν μὴν Ἰουνίῳ ε', τῷ αὐτῷ ῥωσᾶ' (6871) ἔπει, μὴν Ἀδγούστῳ ιε' νὰ ἐσμιχθῶμεν τὸν αὐτοῦ γαμβρόν, τὸν Χουτλουπέκην, τὸν υἱὸν τοῦ Τουρκαλή. Ἀλλὰ μὴ ἐσμιχθέντες διὰ τὸν ἐπεισεσόντα τοῖς Τούρκοις κζ' πάλιν ἐστράφημεν ἐν Τραπεζούντῃ.

34. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ κζ', ἡμέρᾳ ε', ἰνδικτιῶνος β', ἔτους ῥωσᾶ' (6872), καθεζομένου τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ποταμῷ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου κατὰ τὸν καταβάτον¹, αἰφνης περιέπεσον αὐτῷ οἱ ἐκ τῶν ἀρχόντων Καβαζῖται, ὁ μέγας λογοθέτης κῆρ Γεώργιος ὁ Σχολάρις καὶ ἕτεροι, καὶ ἐβίβξαν αὐτὸν ἀπ' ἐκεῖ μέχρις αὐτοῦ τοῦ κούλα. Καὶ οἱ μὲν Καβαζῖται διὰ ξηρᾶς φυγόντες συνελήφθησαν καὶ ἐκρατήθησαν, ὁ δὲ μέγας λογοθέτης σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀπῆλθον εἰς τὴν Κερκασθῶντα, εἶτα εἰς τὴν Ἀμινσοῦν. Ὅτε καὶ ὁ μητροπολίτης Τραπεζούντος Νίφων ὁ Περυγωνίτης, κοινωνὸς ὢν τῆς βουλής, περιωρίσθη ἐν τῇ μονῇ τῆς Σαυμελάς ἐν Τραπεζούντῃ.

ლომაზე, რომ კვისარ პალეოლოგოსის ძეს წამოყვანა ცოლად ტრაპიზონის მეფის, დიდი კომნენოსის ბატონი ალექსის ასული. წამოვედით 5 ივნისს, იმავე, 6871 წელს, რათა 15 აგვისტოს შევხვედროდით მის (ე. ი. ტრაპიზონის მეფის) სიძეს ხუტლუბეგს, თურ-ალის ძეს. მაგრამ ვერ შევხვდით მაშინ თურქებში გაჩენილი შავი ჭირის გამო. 27 დღის შემდეგ კვლავ დაგბრუნდით ტრაპიზონში.

აიფნიძიონ მანათონ, მეშ' ἡμέρας

34. 27 ოქტომბერს, პარასკევს, მეორე ინდიქტიონს, 6872 წელს, როცა მეფე იყოფებოდა მდინარეზე წმ. გრიგოლის სახელობის წყალვარდნილთან, უეცრად დაესხნენ მას თავს მთავარ კავაზიტისების გვარისანი, დიდი ლოგოთეტი ბატონი გიორგი სხოლარისი და სხვანი, და სდიეს მას იქიდან თვით ციხე-დარბაზამდე. კავაზიტისები ხმელეთით რომ ილტვოდნენ, მაშინ დაეწივნენ მათ და შეიპყრეს, ხოლო დიდი ლოგოთეტი თავისიანებით კერასუნტში მივიდა, მერე კი ამინსუში. მაშინ ტრაპიზონის მიტროპოლიტი ნიფონ პტერიგიონიტისიც, შეთქმულების მონაწილე, სუმელის მონასტერში მოათავსეს ტრაპიზონში. ხოლო 29

¹ καταβάτον M (და პანდოპულოსი; ლამბროსი წერს Καταβάτος)—„წყალვარდნილის ვრთი სახე“ (ὁ καταβάτος).

Ἐν δὲ καὶ τοῦ Δεκέμβριου μηνός, ἡμέρα ε' πάλιν ἦλθεν ὁ μέγας λογοθέτης, μεσάζοντος εἰς τοῦτο τοῦ Ντζιανώτου Σπίνουλα καὶ Στεφάνου τοῦ Δακνοπίη.

35. Τῷ αὐτῷ ἔτει, ἦτοι ἡ 17^α (6872), ἰνδικτιῶνος β', μηνὶ Μαρτίῳ 1^α ἐν ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ Τρίτῃ ἐκοιμήθη ὁ μητροπολίτης Τραπεζοῦντος κ. ἄρ. Νίφων, γόσῳ προσπαλαίσας πλευριτίδι, ἔτι ὢν ἐν τῇ Σουμელᾷ· καὶ ἐνεταφιάσθη ἀρχιερατικῶς εἰς τὴν Χρυσοκέφαλον, εἰς τὸν τάφον τοῦ μητροπολίτου κ. ἄρ. Βαρνάβα. Καὶ ἐψηφίσθη ὁ σκευοφύλαξ Ἰωσήφ ὁ Λαζαρόπουλος, καὶ ἀπήλθεν εἰς τὴν Πόλιν.

36. Μηνὶ Δεκεμβρίῳ 1^α, ἡμέρα β' περὶ τὸν ἄρθρον, ἰνδικτιῶνος γ' τοῦ ἡ 17^α (6873) ἔτους ἐγεννήθη τῷ βασιλεῖ σὺς, ὃς ἐκλήθη Μανουήλ.

37. Μηνὶ Ἀπριλίῳ 1^α, τῷ αὐτῷ ἡ 17^α (6873) ἔτει, τῇ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα, ἰσταμένου τοῦ βασιλέως εἰς τὸ μαῖτάνιν, ἐγένετο ὀχλησις μέσον τοῦ κόνσουλου καὶ τοῦ παῖλου, ὅτε ἦλθε καὶ ὁ μητροπολίτης κ. ἄρ. Ἰωσήφ, χειροτονημένος εἰς τὸν θρόνον Τραπεζοῦντων· καὶ τῇ Τρίτῃ τῆς διακαιησίμου γέγονεν ἡ εἰσέλευσις αὐτοῦ.

დეკემბერს, პანარეტოსს, დიდი ლოგოთეტი, ჯიანოტო სპინოლას და სტეფანე დაკნოპინის შუამავლობით, უკან დაბრუნდა.

35. აგრეთვე იმავე 6872 წელს, მეორე ინდიქტიონს, 19 მარტს, დიდ-სამშაბათ დღეს, ჯერ კიდევ სუმელაში მყოფი, გარდაიცვალა პლეურიტით დასნეულებული ტრაპიზონის მიტროპოლიტი ნიფონი. დაკრძალეს მღვდელმთავრობის შესაბამისად ხრისოკეფალოსში, მიტროპოლიტ ბარნაბას საფლავში. დაადგინეს [მიტროპოლიტად] სკევოფილაქსი იოსებ ლაზაროპულოსი და წავიდა იგი კონსტანტინეპოლში.

36. 16 დეკემბერს, ორშაბათს ცისკრისას, მესამე ინდიქტიონს, 6873 წელს, მეფეს შეეძინა ვაჟი-შვილი, რომელსაც მანუილი¹ დაარქვეს.

37. 13 აპრილს, იმავე 6873 წელს, აღდგომის დიდ კვირას, როცა მეფე მოედანზე იყო, მოხდა შეხლა-შეშოხლა კონსულსა და ბაილს შორის. მაშინ ჩამოვიდა ტრაპიზონის [სამიტროპოლიტო] ტახტზე ხელთდასხმული მიტროპოლიტი ბატონი იოსებიც და ნაალღგომევეს, სამშაბათს, მოხდა მისი კურთხევა.

¹ ეს არის მანუილ III, რომელიც შემდეგ მეფობდა 1390—1412 წლებში. იგი დაბადებულია 1365 წლის 16 დეკემბერს.

38. Μηνί 'Ιουλίῳ ἰδ', ἰνδικτιῶνος γ', τοῦ ςωσῆ' (6873) ἔτους κατέβη ὁ τοῦ βασιλέως γαμβρός Χουτλουπέκ ὁ ἀμηνᾶς μετὰ τῆς αὐτοῦ ἰμοζύγου κυρᾶς Μαρίας δέσποινα χαι[σίμ] τῆς μεγάλης Κομνηνῆς ἐν ταύτῃ τῇ εὐδαίμονι πόλει Τραπεζοῦντι καὶ ἡνώθη τῷ βασιλεῖ καὶ εἰσηλθὲν εἰς τὸ παλάτιον. Καὶ σκηνώσας κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἁγιοστῆν ὥσει ἡμέρας ἧ', πάλιν μετ' εἰρήνης ἀπῆλθε τιμηθεὶς μεγάλως.

39. Εἰς δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀνήλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν Παρχάριν. Καὶ ἡμεῖς ἅπαντες σὺν αὐτῷ ἀναβάντες ἐκ Σπελίας εἰς τὴν Φιανόην καὶ παροδεύσαντες τὸ Γαντοπέδιον καὶ Μάρμαρα καὶ διαβάντες τὸν Ἅγιον Μερκούριον, ἀνήλθομεν εἰς τὸν Ἀχάντακα πεζοὶ καὶ καβαλλᾶριοι ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους. Καὶ ποιήσαντες μετὰ τοῦ ἀμηνᾶ ἡμέρας δ', πάλιν ὑπεστρέψαμεν μηνί 'Ιουλίῳ ἰνδικτιῶνος ε' τοῦ ςωσῆ' (6875) ἔτους, καταβάντες ἐν τῇ Λαζίκῃ μετὰ

38. 14 ივლისს, მესამე ინდიქტიონში, 6873 წელს, ჩამოვიდა ამ სეგებდნიერ ქალაქ ტრაპიზონში მეფის სიძე ამირა ხუტლუ-ბეგი თავისი მეუღლით, დიდ კომნენე ქალბატონ დედოფალ-ხათუნ მარიამით¹ და ესტუმრა მეფეს და შევიდა სასახლეში. ბინად იდგა კარვებში წმიდა იოანე ნათლისმცემელთან დაახლოებით 8 დღეს და მერე, დიდად პატივცემული, მშვიდობით წაბრძანდა უკან.

39. შემდეგ წელს მეფე ავიდა პარხარში და ჩვენ ყველანი მასთან ერთად ავედით სპელიიდან ფიანოეში, ავუარეთ განტოპედინსა და მარმარას, განველეთ წმიდა მერკურიოსი და მივედით ახანტაკას ქვეითნი და ცხენოსანნი ორიათასზე მეტი. დავყავით ამირასთან ოთხი დღე და უკან გამოვბრუნდით იენისში, მეხუთე ინდიქტიონს, 6875 წელს, და ჩავედით ლაზიკეში, ადგილს, სახელად მაკროსეგიალოსს, ჯარიოთურთ, ხმელეთითა.

¹ ქალბატონი დედოფალ-ხათუნი (δέσποινα χαισίμ) მარიამი მოხსენებული იყო ზემოთაჲც (იგი არის ამიდელი მთავრის ხუტლუ-ბეგის მეუღლე): ა) თავი 17: «1352 წელს მოვიდა მეფის და, ქალბატონი მარიამი, დიდი კომნენე, და მისთხოვდა აგვისტოში ხუტლუ-ბეგს, თურ-ალის ძეს, ამიდელთა ამირას» (იხ. ზემოთ, გვ. 183); ბ) თავი 26: «1358 წელს მოვიდა ტრაპიზონში დედოფალი-ხათუნი, ქალბატონი მარიამი, მეფის და, რომელიც ამიდელ ხუტლუ-ბეგს ჰყავდა ცოლად» (იხ. ზემოთ, გვ. 193); გ) თავი 38: «1365 წელს ჩამოვიდა ამ სეგებდნიერ ქალაქ ტრაპიზონში მეფის სიძე ამირა ხუტლუ-ბეგი თავისი მეუღლით, დიდ კომნენე ქალბატონ დედოფალ-ხათუნ მარიამით და ესტუმრა მეფეს». მარიამი არის, მაშასადამე, იოანე-ალექსი III-ის და, ბასილ I-ის ასული.

θυναίματος διὰ τε ξηράς¹ καὶ διὰ θαλάσσης ἅμα βασιλεῖ καὶ τῆ τούτου μητρὶ τῆ δεσποίνῃ, κατέχοντες ἅμα καὶ τὴν τοῦ βασιλέως θυγατέρα κυρὰν Ἄννην τὴν μεγάλην Κομνηνὴν, ἦτις συνεξέσχυθη τῷ βασιλεῖ τῶν Ἰβήρων καὶ Ἀβασγῶν² κύρ Παγκρατίῳ τῷ Παγκρατιανῷ ἐν τῇ χώρᾳ Μακροῦν αἰγιαλοῦ. Ἐλθόντες δὲ παρρηθὺς ἀνήλθην ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν Παρχάριν τῆς Ἀκραχανῆς εἰς Χαλδίαν.

40. Μηνὶ Νοεμβρίῳ 13', ἰνδικτιῶνος σ', ἔτους ς'ωσ' (6876) ἐξήλθην ὁ μητροπολίτης κύρ Ἰωσήφ ἐκ τοῦ θρόνου τῆς Τραπεζούντος καὶ εἰσήλθην ἐν τῇ

და ზღვით, მეფესთან და დედამის დედოფალთან ერთად; თან გვყავდა აგრეთვე მეფის ასული ქალბატონი ანნა, დიდი კომნენე, რომელიც მისთხოვდა ცოლად იბერთა და აფხაზთა მეფეს ბატონ ბაგრატ ბაგრატიონს³ მაკრიალში⁴. ხოლო როცა წამოვედით, მეფე ლარახანიდან ლიმანით პირდაპირ ავიდა პარხარში და მიაღწია ხალდიამდე. τὸ Λιμάνιον καὶ ἀπήλθην ἕως Χαλδίας.

40. 12 ნოემბერს, მეექვსე ინდიქტიონს 6876 წელს, მიტროპოლიტი ბატონი იოსები გადადგა ტრაპიზონის ტახტიდან და შედგა [ბერად] ელექსის მონას-

¹ διὰ τε ξηράς καὶ διὰ θαλάσσης „ხმელეთით და ზღვით“. სიტყვა ξηρός ნიშნავს „ხმელს“ და ἡ ξηρά (ე. ი. γῆ) არის „ხმელეთი“, მაგრამ გამოთქმისათვის „ხმელეთითა და ზღვით“ ძველ ბერძნულში, ჩვეულებრივ, იხმარება κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. პირველად ბიბლიაში გვხვდება εἰσοίησεν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν (იონ. 1,9: შექმნა ზღვაა და [ხმელ]ი), ἐν τῇ θαλάσσει καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς (1 მაკ. 8,23: ზღუათა ზედა და ქუეყანასა ზედა), περιάγειτε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν (მთ. 23,15: მიმოვალთ ზღუასა ზედა და [ხმელ]სა). შდრ. ქართული გამოთქმა „ზღვა და ხმელეთი“.

² ხელნაწერშია ἄβαჯγῶν.

³ ალექსი III-ის ასულის ანნას გათხოვების შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 192, შენ. 1.

⁴ მაკრიალი. ეს არის ადგილი ლაზეთში გონიასა და ხოფას შორის, ზღვის სანაპიროზე (ალ. გამყრელიძე). მის ბაღლად ბერძნულ ტექსტში სწერია ἐν τῇ χώρᾳ Μακροῦ αἰγιαλοῦ. უკანასკნელი გამოთქმის დასაწყისი ფორმა იქნება Μακρὸς αἰγιαλὸς „გრძელი სანაპირო“. იგივე ადგილი იხსენიება „ქრონიკის“ 48. თავში, სადაც ვკითხულობთ: «ლახიკეში რომ მივედით, მთელი ზაფხული იქ გავატარეთ, ადგილში სახელად მაკრეგიალუსს (κατὰ τὸ χωρίον Μακραίγιαλοῦς). მაშინ წამოძრძანდა იგი გონიიდან მაკრეგიალუსს (εἰς τὴν Μακραίγιαλον). Μακρὸς αἰγιαλὸς და Μακραίγιαλος, რასაკვირველია, ერთი და იგივე სიტყვაა, ხოლო ამოსავალი ფორმა უნდა იყოს Μακραίγιαλος, რომელიც მისი ფონეტიკური ტრანსკრიფციით მოგვცემს ფორმას „მაკრეიალუს“, რაც, ცხადია, თუ თავდაბლობებს ჩამოვაშორებთ, უდრის ქართულ სიტყვას „მაკრიალი“. აი, ასეა ეს ადგილობრივი სახელი შესული ბერძნულში, სადაც შემდეგ მომხდარა მისი ბერძნული გააზრება Μακρὸς αἰγιαλὸς „გრძელი სანაპირო“, მით უმეტეს რომ „მაკრიალი“ მართლაც სანაპიროზე მდებარეობს.

μονή της Ελεούσης. Καί περι τὰς ἐπ' τοῦ Ἰουλίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ῥωσ' (6876) ἔτους ἀπηλ-
θεν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν
διὰ τὸ κοῦρσον ὃ ἐποίησαν τὰ
ἀζάπικα παρασκάλμια τοὺς Ἀρα-
νιώτας. Ὅτε καὶ ὁ πεφιλημένος
μου σὺς Κωνσταντῖνος, φεῖ, φεῖ
μοι: τῷ ἀθλίῳ καὶ ἀμαρτωλῷ, ἐν
τῇ θανάσει πεσῶν τῇ ἑορτῇ της
Μεταμορφώσεως κατὰ τὴν μονὴν
της Ἀγίας Σοφίας, τέθνηκεν, ἐτῶν
ὦν ἐ' μεθ' ὃν καὶ ὁ ἕτερός μου
ποθεινότητος σὺς Ῥωμανός, ἐτῶν
ὦν ἰζ', δουσურიῶν προσπαλαίσας
νοσήματι, κακοίμηται. Λεῖποντος

41. Τῷ αὐτῷ ῥωσ' (6878)
ἔτε: μηνί Μαρτίῳ εἰσελθῶν ὁ

ტერში. ცხრამეტ ივლისს, იმავე
6876 წელს, იგი წავიდა კონსტან-
ტინეპოლში იმ თავდასხმის გამო,
რომელიც მოახდინეს მეკობრეებ-
მა არანიელებზე. აგრეთვე მაშინ
ჩემი საყვარელი შვილი კონსტან-
ტინე,—ზღვაში ჩავარდა ფერის-
ცვალება დღეს წმიდა სოფიის
მონასტერთან და დაიღუპა 15
წლისა. იმის შემდეგ ჩემი მეორე
უსაყვარლესი შვილი რომანოზი,
17 წლისა, შარდის შეკავების
სენით დაძაბუნებული, გარდაიც-
ვალა¹. სამთვენახევარს დავრჩი
და შემდეგ დავბრუნდი.

მუს მუჟას ᾱ' ჴმისუხ ἰπέστρεψα.

41. იმავე 6873 წელს, მარტ-
ში, მოვიდა ქილიჯ-არსლანი² და

¹ მიქელ პანარეტოსის შვილების შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 161—162.

² ორ ადგილას აქვს მიქელ პანარეტოსს მოხსენებული ყიზილ-არსლანის
ლაშქრობის შესახებ: ა) «6873 (გ. ი. 1365) წელს, მარტში, მოვიდა *Γλιτζιασθλά-
σης* და თავს დაესხა ჩვენს ქვეშევრდომობაში მყოფ ხალდიას» (თ. 41); ბ) «ტრაპი-
პიზონიდან ამბავი მოვიდა, *Χλιατζιασθλάσης*-ს განზრახული აქვს ტრაპიზონს
თავს დაესხასო... ეს მოხდა 6888 (გ. ი. 1380) წელს» (თ. 49). ამ სახელით ცნო-
ბილი არიან ბიზანტიურ წყაროებშიაც და ქართული წყაროებითაც სელჯუკთა
სულტნები. ითანე კინამოსს იკონიის სულტანი მოხსენებული ჰყავს სახელით
Κλιτζιασθλάς, ხოლო ნიკეტა ხონიატეს — *Κλιτζιασθλάς* (იხ. გეორგიკა, ტ. VI
[1966], გვ. 149—151). მიქელ პანარეტოსთან იკონიის სულტნის სახელია *Γλι-
ჯιασθλάσης* და *Χλιατζιασθλάσης*. საეკვთ არ უნდა იყოს, რომ აქ ერთი და იგივე
სახელია. ამ სახელს ატარებენ (იხ. G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II*
[1958], 161):

1) ყიზილ არსლან I, სელჯუკთა სულტანი (1092—1106);

2) მელიქ-შაჰი, სელჯუკთა სულტანი (1106—1116);

3) ყიზილ-არსლან II სელჯუკთა სულტანი (1156—1192);

4) თურქთა სარდალი (1365—1380 წლებში), მიქელ პანარეტოსთან,
ქართულ წყაროებში ამ სახელის ფორმაა: ყიზილ-არსლანი.

ა) «ყიზილ არსლან ათაბაგსა» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 40,1);

ბ) «ამას ჟამსა მოიკლა ყიზილ-არსლან ათაბაგი, და აწ გასულტნებული
მუჟლიდთა მიერა» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 62,13; თამარის ისტორიკოსი);

გ) «სულტნისა ყიზილ-არსლანის შვილთაგანი ერთი» (იქვე, გვ. 42,11).

Γλιτζιαθλάνης ἐπολιόρχει τὴν καθ' ἡμᾶς Χαλδίαν· ὅτε καὶ ἐκστρατεύσας ὁ βασιλεὺς ἀνέβη ἐκεῖ.

Μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἰνδικτιῶνος ζ', ἔτους ςωοζ' (6877) κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων ἐπιάσθη ἡ Γόλαχα παρὰ τῶν Τούρκων κλοπικῶς· δι' ἣν αἰτίαν ἠφανίσθη ἡ Χαλδία, οἱ μὲν ἐν τοῖς πολέμοις, οἱ δὲ ἐν τῷ ἐκεῖσε δολίῳ σπηλαίῳ.

42. Τῷ αὐτῷ ςωοζ' (6877) ἔτει περὶ τὴν ἐκβασιν τοῦ Ἰανουαρίου ἀπήλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ Λυμνία μετὰ στόλου καλοῦ, καὶ λείψας τετραμηναῖον ἐπέστρεψεν.

43. Μηνὶ Μαίῳ, ἰνδικτιῶνος η', ἔτους ςωση' (6878) ἐξήλθεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τινων ὀλιγοστών στρατιωτῶν εἰς τὸν Παρχάριν περὶ τὰ μέρη τοῦ Μαρμάρου. Καὶ κατὰ τὴν κα' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέρα ς' ἐξαίφνης συνήντησαν Τούρκους ὡσεὶ καβαλλαρίους πεντακοσίους καὶ πεζοὺς τριακοσίους. Ἦσαν δὲ περὶ τὸν βασιλέα ὡσεὶ ἑκατὸν καβαλλάριος· ὅτε καὶ κροτήρας πόλεμον νικᾷ κατὰ κράτος ὁ βασιλεὺς καὶ διώκει αὐτούς, στείλας καὶ κεφαλὰς ἀγαρηνικὰς ἐνταῦθα καὶ τῶν τούτων σημαίαν.

44. Μηνὶ Αὐγούστῳ ιγ', ἡμέρα γ', ἰνδικτιῶνος η', τῷ ςωση' (6878) ἔτει εἰσῆλθεν ὁ μητροπολίτης κϋρ Θεοδόσιος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ ἐνεθρονιάσθη· ὅς ᾤρημητο μὲν ἐκ Θεσσαλονίκης, μο-

თავს დაესხა ჩვენს ქვეშევრდომობაში მყოფ ხალდიას. მაშინ მეფემ გაილაშქრა და იქ ავიდა.

იანვარში, მეჩვიდმეტე ინდიქტიონს, 6877 წელს, ნათლიღების დღეს, ქურდულად აიღეს გოლახა თურქებმა. ამის გამო აობრებულ იქმნა ხალდია, ერთნი დაიღუპნენ ომებში, მეორენი კი იქაურ მუხთალ გამოქვაბულებში.

42. იმავე 6877 წელს, იანვრის დასასრულს, მეფე კარგი ფლოტით ჩავიდა ლიმნიაში, დარჩა იქ ოთხ თვეს და უკან დაბრუნდა.

43. მაისში, მერვე ინდიქტიონს, 6878 წელს, მეომართა მცირე რიცხვით წავიდა მეფე პარხარში მარმარის მხრიდან. ხოლო იმავე თვის 21-ს, პარასკევს, მოულოდნელად წააწყდა თურქებს, დაახლოებით ხუთას ცხენოსანს და სამას ქვეითს. მეფეს ჰყავდა დაახლოებით ასი ცხენოსანი. ამტყდარ ბრძოლაში გაიმარჯვა მეფემ, სღია მათ და იქიდან აგარიანთათავები და მათი დროშა გამოგზავნა.

44. 13 აგვისტოს, სამშაბათს, მერვე ინდიქტიონს, 6878 (1370) წელს მოვიდა ტრაპიზონში მიტროპოლიტი ბატონი თეოდოსი და დაჯდა [სამიტროპოლიტო] ტახტზე. ის წამოსული

νάξει: δὲ ἐν τῷ Ἁγίῳ ὄρει: χρό-
νους κ'. Καταλαμβάνει: δὲ τὴν
εὐδαίμονα Κωνσταντινούπολιν, γε-
νόμενος ἡγούμενος ἐν τῇ μονῇ
τῶν Μαγγάνων· εἶτα ψήφῳ συν-
οδικῇ χειροτονεῖται καὶ στέλλε-
ται. Μηνὶ Αὐγούστῳ ε' ἀπήλθα-
μεν ἐν τῇ Λαζიკῇ καὶ πρὸς τὸ
ἔκβαν τοῦ μηνὸς περὶ τὰ εἰσιτή-
ρια τοῦ ἰωαν. (6881) ἔτους ἐσμί-
γαμεν τὸν βασιλέα τὸν Παγκρά-
τιν. Εἶτα ἀπήλθαμεν εἰς τὸ Βα-
θῆν², στήσαντες τὰς τέντας ἕξω,
ἔχοντες καὶ κάτεργα β' καὶ ξυλά-
ρια ὡσεὶ μ'. Εκεῖ γούν ἐμίλησαν-
τες καὶ τῷ Γουρέλῃ, ἐλθόντι εἰς
προσκύνησιν τοῦ βασιλέως, καὶ
ἕξ ἡμέρας ποιήσαντες, πάλιν
ἐστράφημεν ἰνδικτικῶνος ια'.

45. Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ιγ', ἀπελ-
θόντος τοῦ βασιλέως κατὰ τῆς
Χερσιάνης καὶ χίονος πολλῆς γε-
νομένης καὶ χειμῶνος πολλοῦ ἐπ-
εισπεσόντος, γέγονε τροπή, καὶ
ἐφθάρησαν Χριστιανοί: ρμ', οἱ μὲν

იყო თესალონიკიდან და 20 წე-
ლიწადს მონაზვნობდა მთაწმი-
დაზე. მერე ჩავიდა სვებედნიერ
კონსტანტინეპოლში და გახდა
მანგანის მონასტრის წინამძღვა-
რი. მას შემდეგ კი სინოდისაგან
იქნა ხელთდასხმული და [ტრა-
პიზონში] გამოიგზავნა. 6 აგვის-
ტოს წავედით ლაზიკეში და
თვის ბოლოს, 6881 წლის და-
საწყისში, შევხვდით ბაგრატ მე-
ფეს¹. მას შემდეგ მივედით ბათუმ-
ში², კარგები გარეთ, ცის ქვეშ,
დავდგით. გვქონდა 2 კატარღა
და 40-მდე ნავი. იქ ვებაასეი
გურიელს, რომელიც მეფის პა-
ტივისაცემად მოვიდა. დავრჩით
ექვს დღეს და უკან დავბრუნ-
დით მე-11 ინდიქტიონს.

45. 13 იანვარს, მეფე წავიდა
ხერციანას, მაგრამ მოვიდა დიდი
თოვლი, ატყდა დიდი ქარბუქი,
მოხდა უკანდახევა და 140 ქრის-
ტიანი დაიღუპა: ზოგი მახვილის
მსხვერპლი გახდა, ზოგი კი, უმე-

¹ ბაგრატ V-სთან შეხვედრა ხომ დაკავშირებული იყო იმასთან, რომ მასთან უკუარის დასაწვრად წამოიყვანეს ტრაპიზონიდან მეფის ასული ანნა (იხ. თ. 39). ეს მოხდა 1367 წელს. წინამდებარე 44. თავიდან ჩანს, რომ 1373 წელსაც მიქელ პანარეტოსი ტრაპიზონის მეფესთან ერთად კვლავ შეხვედრია საქართველოს მეფეს ბაგრატს.

² მივედით ბათუმში — *eis τὸ Βαθῆν*. ლამბროსი ასწორებს *Βαθῆν*. ასეთი შესწორება, რასაკვირველია, შესაძლებელია: η და υ ორივე იხად გამოითქმოდა. ლამბროსი ამ შესწორების დროს, ალბათ, იმას ემყარებოდა, რომ ძველი ბერძნები „ბათუმის“ სახელს უკავშირებდნენ ბერძნულ სიტყვას *βαθῆς* („ღრმა“), მაგრამ ჩვენს შემთხვევაში *eis τὸ Βαθῆς* არ იქნებოდა მართებული; თუ აქ მხედველობაში ავთ „ღრმა“, მაშინ უნდა ყოფილიყო *eis τὸ Βαθῆν* (შდრ. *βαθῆς*, *βαθῆια*, *βαθῆν*). მაშასადამე, უნდა ვითქვითო, რომ *τὸ Βαθῆν*-ში *ν* აქუზატივის დაბრლოება კი არ არის, არამედ იგი სახელობით ბრუნვაშიც არის და იქნებ *ν* ასახავდეს ქართულ „მ“-ს (*Βαθην* || ბათუმ-ი²).

ἔργον σπάθης γενόμενοι, οἱ δὲ, καὶ μάλλον οἱ πλείονες, ὑπὸ τοῦ κρύους ἀπέθανον ἰνδικτιῶνος ια',

46. Μηνὶ Νοεμβρίῳ ια', ἡμέρα ς, τῶν ςωπῆ' (6882) ἔτους, ἰνδικτιῶνος ιβ': ἦλθεν ὁ τῶν βασιλέως τῶν Ῥωμαίων κῆρ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου σὺδς, ὁ κῆρ Μιχαήλ, μετὰ δύο μεγάλων κατέργων καὶ ἑνὸς μικροτέρου κατὰ τῶν βασιλέως ἡμῶν. Καὶ σταθεῖς ἡμέρας ε' παλίνορσος γέγονε, μὴ ἀνύσας τι τῶν ἀδοκίμων, ὧν σὺν αὐτῷ ὁ πρωτοβεστιάριος κῆρ Ἰωάννης ὁ Ἀνδροεικόπουλος· ὅς καί, ἀπελθὼν ὁ Παλαιολόγος, αὐτὸς ἐξῆλθε καὶ γέγονεν ὑπὸ σπονδος τῷ βασιλεὶ ἡμῶν.

47. Μηνὶ Ἀπριλίῳ ια', ἡμέρα α', ἰνδικτιῶνος ιβ', τῷ ςωπῆ' (6882) ἔτει ἐπίσθη ἡ Ἰόλαχα παρὰ τῶν Χαλδαίων, καὶ πάλιν γέγονεν ὑπὸ τῷ βασιλεὶ, καὶ εὐθύς αὐθις ἐάλω παρὰ τῶν ἐχθρῶν.

48. Μηνὶ Μαρτίῳ ιδ', ἡμέρα ς', ἰνδικτιῶνος ιδ' τῶν ςωπῆ' (6884) ἔτους ἐκρηγνίσθη ὁ τῶν βασιλέως σὺδς κῆρ Ἀνδρόνικος

ტესობა, სიცივით დაიხოცა მე-11 ინდიქტიონს, 6881 წელს. ἔτους ςωπα' (6881).

46. 11 ნოემბერს, პარასკევს, 6882 წელს, მეთორმეტე ინდიქტიონს ჩვენი მეფის წინააღმდეგ ორი დიდი კატარლით და ერთი უფრო მომცროთი მოვიდა რომაელთა კეისრის ბატონ იოანე პალეოლოგოსის ძე, ბატონი მიხეილ¹, დადგა 5 დღეს და გაბრუნდა ისე, რომ რაიმე მოულოდნელი თავდასხმა არ მოუხდენია, მასთან ერთად იყო პროტოვესტიარი ბატონი იოანე ანდრონიკოპულოსი, რომელიც პალეოლოგოსის წასვლის შემდეგ თვითონ გადმოვიდა და ჩვენი მეფის ქვეშევრდომი გახდა.

47. 16 აპრილს, კვირას, მეთორმეტე ინდიქტიონს, 6882 წელს, ხალდიელებმა დაიპყრეს გოლახა და კვლავ გახდა იგი მეფის სამფლობელო, მაგრამ მალე ისევ აიღეს იგი მტრებმა.

48. 14 მარტს, პარასკევს, მეთოთხმეტე ინდიქტიონს, 6882 წელს, მეფის ძე, ბატონი დესპოტი² ანდრონიკე დიდი კომ-

¹ ლაპარაკია ბიზანტიის კეისრის იოანე V-ის (1341—1390) შვილზე, რომელსაც მიხეილი რქმევია და რომელიც აგრესიული მიზნით ჩამოსულა (თავდასხმა არ მოუხდენია); ხოლო მიხეილის პროტოვესტიარი ტრაპიზონის მეფის ქვეშევრდომი გამხდარა. ეს მოხდა 1374 წელს.

² დესპოტის წოდება მიეკუთვნებოდა ხოლმე მეფე-კეისრებს და მათ ვაჟებს. აქ დასახელებულია იოანე-ალექსი III-ის ძე ანდრონიკე, რომელიც დაღუპულა 1374 წელს. განზრახული ყოფილა მისთვის მიეთხოვებინათ საქართველოს მეფის (ეთბილისის მეფის) დავითის ასული. ეს უნდა იყოს დავით IX (1346—1360), გიორგი ბრწყინვალის ძე. ხოლო რადგან სასიძო ანდრონიკე დაღუპულა,

δεσπότης, ὁ μέγας Κομνηνὸς ἀπὸ τοῦ παλατίου τοῦ κϋρ Ἀνδρονίκου τῶν μεγάλου Κομνηνοῦ καὶ βασιλέως. Καὶ εὐθύς κομισθεὶς ἐν τοῖς ἀνακτόροις τέθνηκε καὶ ἐνεταφιάσθη ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεοσκεπάζτου, ἀκολουθήσαντος ἐν τῷ ἐξοδίῳ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν δεσποινῶν, τῆς τε μάμμης τούτου καὶ τῆς μητρύας. Τὰ δὲ συναλλάγματα, ἃ εἶχε μετὰ τῆς ἐξ Ἰβηρίας, θυγατρὸς μὲν Δαξίδ τοῦ βασιλέως Τυφλίσου, ἀνεψίας δὲ ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Ἀχπουγᾶ, μεταφέρονται εἰς τὸν νεώτερον καὶ γνήσιον καὶ νόμιμον υἱὸν τοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ νέον βασιλέα κϋρ Μανουὴλ τὸν μέγαν Κομνηνόν. Καὶ δὲ, τῆς μνηστείας προβάσης, κινεῖ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ Ματῶ μῆνι ἑ', ἰνδικτιῶνος ιε', ἔτους ςωπε' (6885. Καὶ ἀπελθόντες ἐν τῇ Λαζიკῇ, διεξιβάσαμεν τὸ καλοκαίριν ὄλον ἐκεῖ κατὰ τὸ χωρίον Μακραιγιλλοὺς ἕως εἰς τὰς ιε' Αὐγούστου μηνός. Τότε δὲ κατέβη κάκεινη ἀπο Γωνίας εἰς τὴν Μακραιγιλλοῦν, καὶ τῇ ἐπαύριον κεινήκαμεν, καὶ εἰς τὰς λ' τοῦ Αὐγούστου ἐφθάσαμεν ἐν Τραπεζοῦντι ἡμέρᾳ Κυριακῇ. Περὶ δὲ τὰς ε'

ნენოსი ვადმოვარდა დიდი კომნენოსისა და მეფის ანდრონიკეს სასახლიდან და, როგორც კი შეიყვანეს სასახლეში, გარდაიცვალა. დაიკრძალა თეოსკეპასტოსის მონასტერში. მის ვასვენებას ესწრებოდნენ მამამკისი მეფე, აგრეთვე დედოფლები: მისი დედა და დედინაცვალი, ხოლო საქორწინო პირობა, რომელიც დადებული იყო იბერიასთან თბილისის მეფის დავითის ასულისათვის, აღბუღას დისწულისათვის, გადატანილ იქნა ჩვენი მეფის უმცროს, ლეიღლ და კანონიერ ძესა და ჭაბუკ მეფეზე, ბატონ მანუილზე, დიდ კომნენოსზე. როცა შუამავლობა ჩატარდა, წაბრძანდა მეფე და ჩვენც მასთან ერთად 10 მაისს, მეთხუთმეტე ინდიქტიონს, 6885 წელს. ლაზიკეში რომ მივედით, მთელი ზაფხული, 15 აგვისტომდე, იქ გავატარეთ, ადგილში [სახელად] მაკრეგიალუსს. მაშინ წამობრძანდა იგი [ე. ი. ქართველთა მეფის ასული) გონიოდან მაკრეგიალუსს. მეორე დღეს დავიდარით და 30 აგვისტოს, კვირა დღეს, მივალწიეთ ტრაპიზონს. ახალი წლის ხუთ სექტემბერს, შაბათს, პირველ

საქორწინო შეთანხმება გადაუტანიათ მეფის უმცროს ძეზე, მანუილზე (მანუილ III, რომელიც შემდეგ მეფობდა 1390—1412 წლებში). მაკრეგის შეხვედრა მომხდარა 6885 (ე. ი. 1377) წელს მაკრიალში. დავითის ასულს სახელად გულქანხათუნო რქმევია, ხოლო ქორწინების შემდეგ, 6886 (ე. ი. 1379) წელს დედოფლად რომ აკურთხეს, მას შეერქვა ველოკია. მასზე ლაპარაკია აგრეთვე 50. თავში.

τοῦ νέου ἔτους, Σεπτεμβρίου μηνί, ἡμέρᾳ Σαββάτῳ, ἰνδικτιῶνος α' τοῦ ,ρωπς' (6886) ἔτους ἐστέρφη ἐν τῇ βασιλικῇ προκύψει καὶ ἐκλήθη Εὐδοκία· Κουλικάν χαι[οῦμ] γὰρ πρότερον ὠνομάζετο. Καὶ τῇ ἐπαύριον ἡμέρᾳ Κυριακῇ Σεπτεμβρίου σ' ἐγένετο καὶ ὁ γάμος, καὶ ἐπεκράτησεν ἐβδομάδην καὶ πλεόν. Ἦν δὲ ὁ εὐλογήσας αὐτοὺς ὁ Τραπεζοῦντος Θεοδόσιος, στεφανοκράτωρ δὲ ὁ πατήρ ἦν καὶ βασιλεύς.

49. Μετὰ πολλῶν λόγων καὶ πρέσβων, ῥωμαϊκῶν λέγω καὶ μουσουλμανικῶν, μέσον δὲ τοῦ βασιλέως καὶ Τατζιατίνῃ Ἰζιαლაπῇ ἐκίνησεν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν 15' τοῦ Αὐγούστου μηνός, ἰνδικτιῶνος β', ἔχων κάτεργα μεγάλα δύο καὶ παρασχάλμα β', καὶ ἡ θυγάτηρ κυρὰ Εὐδοκία. Καὶ ἀπήλθαμεν μέχρι Κερασούντος. Μανδᾶτον δὲ ἦλθεν ἐκ Τραπεζοῦντος, ὅτι ὁ Χλιατζιασθλάνης μέλλει καταβεῖν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀφείς τὴν θυγατέραν ἐν Κερασούντι, ἦλθε σὺν τοῖς ἄρχουσιν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ ἐνδυναμώσας τὸ κάστρον, καὶ διετάξατο τὴν χώραν. Περὶ δὲ τὰ τελευταῖα τοῦ Σεπτεμβρίου ἐκίνησε καί, λαβὼν τὴν θυγατέραν ἐν Κερασούντι, ἀπήλθε μέχρις Οἰναίου, κακεῖ εἰσιμύχθεις τῷ

ინდიქტიონს, 6886 წელს, დაეღა მას სადედოფლო გვირგვინი და ეწოდა ევდოკია, პირველად კი გულქან-ხათუნი ერქვა. მეორე დღეს, კვირას, 6 სექტემბერს გაიმართა ქორწილი, რომელიც კვირაზე მეტ ხანს გაგრძელდა. აკურთხა ისინი თეოდოსი ტრაპიზონელმა, ხოლო გვირგვინი დაადგა მამამ და მეფემ.

49. რომელი და მუსულმანი ელჩების საშუალებით მეფესა და ტაჯ-ედინ-ჩელებს შორის ბევრი მოლაპარაკების შემდგომ მეფე ასულით, ქალბატონ ევდოკიათურთ¹, 14 აგვისტოს, მე-2 ინდიქტიონს, ორი დიდი კატარლით და ორი ნავით დაიძრა და ჩავედით კერასუნტამდე. მაგრამ ტრაპიზონიდან ამბავი მოვიდა, ყიზილ-არსლანს განზრახული აქვს ტრაპიზონს თავს დაესხასო. მეფემ გაგზავნა ასული კერასუნტში, თვით კი მთავრებითურთ ტრაპიზონში ჩავიდა, გაამაგრა ციხე და შეამზადა ქვეყანა. სექტემბრის ბოლოს წამოვიდა, წაიყვანა კერასუნტიდან ასული, მი აღწია ინეონამდე, შეხვდა იქ ჩელებს და შერთო მას თავისი ასული, ქალბატონი ევდოკია. ეს მოხდა 8 ოქტომბერს, მესამე

¹ როგორც ჩანს, ევდოკია რქმევია იოანე-ალექსი III-ის ასულსაც, რომელიც მეფეს მიუთხოვებია თურქი ამირანთის, ტაჯ-ედინ-ჩელებისთვის.

Τζιαλαπῆ, συνέλευξεν αὐτῷ τὴν ἰνდიქტიონს, 6888 წელს; მაშინ
 Φυγατέραν αὐτοῦ, τὴν κυρὰν აილო მეფემ ლიშნიაც.
 Ἐδδοκίαν κατὰ τὴν ἡ' τοῦ Ὀκτωβρίου, ἰνδικτιῶνος γ', ἔτους
 ,ρωπη' (6888), ὅτε παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς καὶ τὰ Λιμνία.

50. Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἐκίνη-
 σεν ὁ βασιλεὺς διὰ τε ξηρὰς καὶ
 διὰ θαλάσσης κατὰ τῶν Τζαπνί-
 ὄων. Καὶ περὶ τὰς δ' τοῦ Μαρ-
 τίου μηνὸς, ἡμέρα α', ἰνδικτιῶ-
 νος γ', ἔτους ,ρωπη' (6888) ἐποί-
 ησεν τὸ φωσσᾶτον μερίδας β'.
 Τοὺς μὲν πεζοὺς ὥσει χ' ἔστειλεν
 ἀπὸ τὸ Πέτρωμαν ὁ δὲ βασιλεὺς,
 παραλαβὼν τὸ καβαλλαρικὸν καὶ
 ἑτέρους πεζοὺς παμπόλλους, ἐπ-
 ἔρნიξεν¹ τοὺς δλον τὸν Φιλαβωνί-
 την ποταμὸν ἄνω ἕως εἰς τὰς
 χειμαδίαις, καὶ τὰς σκηναὺς αὐτῶν
 ἐκούρτσουσεν, ἐσχότwsεν, ἔκασθεν
 καὶ ἐλήϊσεν αὐτούς. Καὶ πολλὰ
 ἡμέτερα αἰχμάλwτα ἠλευθέρwsεν
 συμικλικὰ², καὶ ἐστράφη, καὶ ἐστᾶ-
 θη μικρὸν εἰς τὸν Σθλαβοπιᾶσ-
 την. Οἱ δὲ χ' οἱ ἀπελθόντες ἀπὸ
 τὸ Πέτρωμαν ἐκούρτσουσαν εἰς τὸ
 Κοτζαυτᾶ, καὶ ἐποίησαν σφαγὴν
 καὶ κοῦρσον καὶ πυρκαϊᾶν πολ-
 λήν. Καταβαίνοντες δὲ μετὰ πο-
 λέμου, ὁσάκις ἐποιοῦν καὶ συμ-
 πλοχὴν μετὰ τῶν διακόντων Τούρ-

ინდიქტიონს, 6888 წელს; მაშინ
 აილო მეფემ ლიშნიაც.
 ოკტომბრის, ἰნდუქტიონს γ', ἔთოს
 რუპი (6888), ოთე პარელაბენ ო
 ბასილესუ და ტა ლიმნია.

50. თებერვალში დაიძრა მე-
 ფე ხმელეთითა და ზღვით ჭაბნი-
 დების წინააღმდეგ. ოთხ მარტს,
 კვირას, მესამე ინდიქტიონს,
 6888 წელს. ორ ნაწილად გა-
 ჰყო ჯარი. ქვეითნი, დაახლოე-
 ბით 600, პეტრომადან გაგზავ-
 ნა, ხოლო მეფემ კი წაიყვა-
 ნა ცხენოსნები და მთელი და-
 ნარჩენი ქვეითი ჯარი, აიარა
 მთელი მდინარე ფილავონიტი
 საზამთრო სადგომებამდე და
 მოაოხრა მათი სადგომები; და-
 ხოცა, დასწვა, მოილაფა ისი-
 ნი. აგრეთვე მრავალი ჩვენი
 ტყვე დროულად განათავისუფ-
 ლა; მერე მობრუნდა და ცოტა
 ხანს სთლავოპიასტეში დადგა.
 პეტრომადან წამოსულმა 600-მა
 [მეომარმა] კი კოძაუტა ააოხრა
 და დიდო ხოცვა-ჟლეტა, აღა-
 ფობა და ხანძარიანობა მოახდი-
 ნა. უკანდახეულთ ომის შემდეგ
 ბევრჯერ მოუხდათ ხელჩართუ-
 ლი ბრძოლა დადევნებულ თურ-
 ქებთან და მრავალი თურქი მო-

¹ ხელნაწერსა და გამოცემებში არის *ἐπετρνίξε*, პაპადოპულოს აზრით *ἐπεჭ-
 νίξε* იგივეა რაც *ἐλάκτισε* („ტლინკებს ესროდა“); უნდა იყოს *ἐπέτρνίξεν*, რადგან
περνίξω ნიშნავს „გადასვლას შესაძლებელს ვხდი“; საბუთად მოჰყავს ხალხური
 ლექსი პონტოდან.

² ხელნაწერსა და გამოცემებში სწერია *σικλικὰ*, *σικλικά*. პაპადოპულოსის
 კონიექტურით *σικλικὰ*. სიტყვა *σικλικά* არ არსებობს არც ბერძნულში, არც
 თურქულ-პონტურ დიალექტში. არის სთფელი *Σικλκή* მდინარე ხარსიოტის ნა-
 პირას. აქედან *Σικλικά* „რაც სიმიკლის მცხოვრებთ შეეხება“.

κων, πολλοὶ ἐπιπτον ἐκ τῶν Τούρκων. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, ἐλπίζοντες [εὐρεῖν] τὸν βασιλέα, εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἰσχυρὰ πολεμοῦντες καὶ κτείνοντες ἤρχοντο. Περὶ δὲ τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Σθλαβοπιάστου γεινόμενοι, ὡς οὐχ εὗρον τὸν βασιλέα, ὡς ἐσυνεφώνησαν, μικρὸν πρὸς τροπὴν βλέψαντες, ἔπεσον ὡσεὶ μὲν Ῥωμαῖοι. Οἱ δὲ πεσόντες Τούρκοι καὶ Τούρκισσαι καὶ Τουρκόπουλα ὑπὲρ τοὺς ῥ' ἤριθ' μῆθησαν.

Μηνὶ Ἰουλίῳ ιθ', ἰνδικτιῶνος ε', ἔτους, ςωαζ' (6890) ὁ τοῦ βασιλέως κῆρ Ἀλέξιου υἱός, ὁ κῆρ Μανουήλ ἐγέννησεν υἱὸν ἐκ τῆς ἑξ' Ἰβήρων κυρᾶς Εὐδοκίας, ὃν καὶ βαπτίσας ὁ πάππος καὶ βασιλεὺς κῆρ Ἀλέξιος καὶ ἡ προμάμη καὶ δέσποινα κυρὰ Εἰρήνη καὶ ὁ μητροπολίτης Τραπεζοῦντος κῆρ Θεοδόσιος ἐκάλεσαν τοῦτον Βασίλειον κατὰ τὸν πρόπαππον. მისი დიდი-პაპის სახელით მთხედვით.

51. Μηνὶ Ἰουλίῳ θ' ἤρχθη ἡ νόσος τῶν βουβώνων, ἔτους ςωαζ' (6890) ἰνδικτιῶνος ε', καὶ ἔλυμῆνατο ἐν Τραπεζοῦντι πολλοὺς μέχρι καὶ τοῦ Δεκεμβρίου καὶ τοῦ Γεναρίου μηνός. Ἐλυμῆνατο δὲ καὶ τὴν Ματζούχαν περι πολλοῦ καὶ τὴν Τρικωμίαν καὶ τὸ μέρος τῶν Συρμένων ἕως εἰς τὴν Δρύωναν.

იკლა. რომაელები კი იმედოვნებდნენ მეფის [შეხვედრას] და სასტიკად იბრძოდნენ, ხოცავდნენ და ზღვის ნაპირისაკენ მიიწევდნენ. როცა ზღვის ნაპირას სთლავოპიასტესთან გავიდნენ და ჯერ შეხვდნენ მეფეს, როგორც შეთანხმებული იყვნენ, ცოტა გაქცევისაკენ ქნეს პირი და 42 რომაელი მოკვდა. ხოლო დახოცილი თურქები, თურქი ქალები და ბავშვები კი 100-ზე მეტი დაითვლებოდა.

19 ივნისს, მეხუთე ინდიქტიონს, 6890 წელს, მეფის ბატონ ალექსის ძეს, ბატონ მანუილს, იბერიელ ქალბატონ ევლოკიასაგან შეეძინა ვაჟიშვილი. რომელიც მონათლეს და პაპამ და მეფემ ბატონმა ალექსიმ, დიდი-დედამ და დედოფალმა ქალბატონმა ირინემ და მიტროპოლიტმა თეოდოსი ტრაპიზონელმა უწოდეს მას ბასილი¹,

51. 9 ივლისს გაჩნდა საზარდულის, სენი 6890 წელს. მე-5 ინდიქტიონს და დეკემბრამდე და იანვრამდე ტრაპიზონში ბევრი გაელიტა. მოაოხრა აგრეთვე ძალიან მაკუჯა, ტრიკომია და სირმენის კუთხე ვიდრე დრონამდე.

¹ დავითის ასულს ევლოკიას და ტრაპიზონის მეფის ალექსის ძეს, ბატონ მანუილს შესძენიათ 1382 წელს ვაჟი, რომლისთვისაც დაურქმევიათ სახელად ბასილი (ეს არის მომავალი მეფე ბასილ-ალექსი IV).

52. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ κδ', ἡμέ-
ρα ι', Ἰνδικτιῶνος ι' τοῦ ,ρωε'
(6895) ἔτους κινήσας ὁ τοῦ βασι-
λέως γαμβρὸς ὁ ἐκ τῶν Διμνίων
ἀμηρᾶς ὁ Τατζιατίνης κατὰ τοῦ
ἐτέρου γαμβροῦ τοῦ βασιλέως,
υἱοῦ τοῦ ἐκ Χαλυβίας Χατζυμύ-
ρη, τοῦ λεγομένου Σουλαμάρπεκ,
ἔχων φωσσαῖτον χιλιάδας β', καὶ
τῆ Χαλυβίῃ εἰσελθὼν, ἔπεσε πρῶ-
τος αὐτὸς ὁ Τατζιατίνης, καὶ
κρυσουργηθεὶς ἔκει τέθνηκεν. Οἱ
δὲ περὶ αὐτὸν ἔκτανθησαν ὡς γ',
οἱ δὲ λοιποὶ γυμνοὶ ἔφυγον, ἀπο-
βαλόμενοι ἵππους, ζ' καὶ ὄπλα
ἄπειρα.

53. Ἀμηρᾶς τις Τάταρις,
ἔχων καὶ χάνην, ὡς λέγουσιν, ὁ
δὲ Τάταρις Ταμουρλάγκης² ὢν τὸ
ὄνομα, ἐκ τῶν ὀρίων ἐξελεῖθὼν
Χαταίας³, ἔχων, ὡς φασιν οἱ εἰδό-
τες, φωσσαῖτον ὑπὲρ τὰς ὀκτακο-
σίας χιλιάδας, ἦλθε καὶ παρέ-
λαβε τὴν πᾶσαν Περσίαν. Εἶτα,
εἰσελθὼν καὶ ἐν τοῖς ἀκρωρείοις
Ἰβήρων, παρέλυσε πολέμου νόμον
τὸ Φαυμάσιον Τυφλίσιον⁴, ζωγρή-

52. 24 ოქტომბერს, მე-10
ინდიქტიონს, 6895 წელს, მე-
ფის სიძე ამირა ტაჯ-ედინი
ლიმნიიდან დაიძრა მეფის მე-
ორე სიძის, ხალიბიელ ხაჯი-
მირის ძის, სახელად სულეიმან-
ბეგის წინააღმდეგ¹. ჰყავდა 12
ათასი ჯარი, მაგრამ ხალიბიაში
რომ შევიდა, პირველად თვით
ტაჯ-ედინი ჩამოავდეს და დაჩე-
ხილი იქვე მოკვდა. ხოლო მი-
სიანები დაიხოცა 3000-მდე. და-
ნარჩენებმა კი დაჰყარეს 7000
ცხენი, ურიცხვი იარაღი და შიშ-
ველნი გაიქცნენ.

53. როგორც ამბობენ, ვილა-
ცა თათარმა ამირამ, რომელსაც
ხანობაც ჰქონდა, სახელად კი
ერქვა თემურლენგი², ხატაეთის
საზღვრებიდან გამოილაშქრა.
ჰყავდა, როგორც მნახველნი
ამბობენ, რვაასი ათასი ჯარი;
მოვიდა და დაიპყრო მთელი
სპარსეთი. მას შემდეგ შეიჭრა
იბერიის მთებშიაც, ომის კანო-
ნით ხელთ იგდო საოცარი თბი-

¹ როგორც ხეშოთ იყო ნათქვამი (გვ. 208 შენ.) ტრაპიზონის მეფემ იოანე-
ალექსი III-მ თავისი ასული ვედოკია შიათხოვა ამირას ტაჯ-ედინ-ჩელეებს. მეფეს
ჰყოლია მეორე ასულიც, რომლის სახელი არ არის გადმოცემული. იგი ცოლად
ჰყავდა ხალიბიის ამირის ძეს.

² თემურლენგის სახელი ბერძნულად გადმოცემულია *Ταμουρλάγκης* („ტამურ-
ლანგ“), რაც თითქმის ხედმიწვევით შეესაბამება ევროპულ ენებში გაგრიცხვებულ
Tamerlan-ს.

³ *Χαταία* (ან *Χατῆα*) — ასე ეწოდება „ჩინეთს“. შტრ. ქართული „ხატაეთი“.

⁴ ორ ადგილას იხსენიებს მიქელ პანარეტოსი „თბილისს“ და ორივეგან უწო-
დებს მას: *Τυφλίσίου* (თ. 48), *Τυφλίσιον* (თ. 53). ამ ქალაქის სახელი ჯერ კიდევ
VI საუკუნეში გვხვდება თეოფანე ბიზანტიონელთან და იქ მას ეწოდება *Τιφλινς*,
რაც უფრო სწორია, ვიდრე *Τυφλίσιον*. ბერძნებს ხომ სჩვევიათ შეუფარდონ უცხო
გეოგრაფიული სახელი რომელსამე თავიანთ სიტყვას: ასე მოხდა აქაც (დაუკაგ-
შირის ბერძნულ სიტყვას *εσφλός*, რაც არაფერ შუაშია).

σας καὶ τὸν βασιλέα Παγκράτιν τὸν στρατηγικώτατον καὶ τὴν ὀμόζυγον αὐτοῦ, τὴν θυγατέραν τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τὴν ὠραιότατην κυρὰν Ἄννην, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς Δαβίδ, τὸν δὲ λαὸν ἔθυσσε μαχαίρᾳ καὶ ἀπώλεσεν. Ὅποσα δὲ πράγματα εἶλε καὶ θσας εἰκόνας ἔγδειρε καὶ κατέκαυσε, καὶ λίθους τιμίους καὶ μαργαριτάρια καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἀπεφέρετο οὐ δύναται τις γραφῆ παραδοῦναι, μηνὶ Νοεμβρίῳ κα', ἔτους 'ρωγε' (6895).

54. Ἐκοιμήθη ὁ βασιλεὺς κῆρ Ἀλέξιος ὁ μέγας Κομνηνός, ὁ υἱὸς τοῦ κῆρ Βασιλείου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ ὁ δεῦτερος, μηνὶ Μαρτίῳ κ', ἡμέρᾳ Κυριακῇ τῆς ε' ἐβδομάδος, ὥρα δευτέρᾳ τῆς ἡμέρας. Ἐρασίλευσε δὲ ἔτη μ' καὶ μῆνας γ', ἔτων ὦν να', ἔτους 'ρωγε' (6898).

Μηνὶ Μαρτίῳ ε' τοῦ 'ρωκ' (6920) ἔτους ἔκοιμήθη ὁ βασιλεὺς κῆρ Μανουήλ ὁ μέγας Κομ-

ლისი, ტყვედ ჩაივდო გამოჩენილი სარდალი ბაგრატ მეფე და მისი მეუღლე, ჩვენი ხელმწიფის ასული მშვენიერი ქალბატონი ანნა¹, აგრეთვე მისი (ე. ი. ანნას) ძე—დავითი. ხალხი კი გაეულიტა მახვილით და გაანადგურა. რა ქონება ივდო ხელთ, რა ხატები გაძარცვა და დასწვა, რამდენი თვალი პატიოსანი, მარგალიტი, ოქრო და ვერცხლი წაიღო, არავის შეუძლია აღწეროს. [ეს მოხდა] 21 ნოემბერს, 6895 წელს.

54. გარდაიცვალა მეფე ბატონი ალექსი, დიდი კომნენოსი, დიდი კომნენოსის ბატონი ბასილის მეორე ძე², 20 მარტს, (დიდ მარხვის) მე-5 კვირის კვირა დღეს, დღის მეორე საათზე, ხოლო იმეფა 40 წელი და 3 თვე, 51 წლისა; 6898 წელს.

5 მარტს, 6920 წელს, გარდაიცვალა მეფე ბატონი მანუილი, დიდი კომნენოსი და დაიკრ-

¹ ბაგრატ V-ისა და ანნას შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 202 და გვ. 205. რომ იგი შეიპყრა თემურლენგმა, ამის შესახებ წერს ბერი ვენატაშვილი: «და შეიპყრა მეფე ბაგრატ და ყოველივე მყოფი ციხესა მას შინა [ტფილისისასა]. და თჳთ დაიპყრა ციხე და ტყუე-ყო მეფე ბაგრატ. ხოლო დაჰპატიოჳა ლანგ-თემურ რჯული მაჰმადისა, ხოლო მეფემან არა უსმინა, და ჰყვა პატიმრად» (ქართლის ცხოვრება II, 1959, გვ. 328, 17-19). ხოლო «ქართლის ცხოვრების» გაგრძელების მეორე ტექსტში ვკითხულობთ: «მაშინ შეიპყრეს თჳთ მეფე ბაგრატ და დედოფალი ანნა» (ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 450, 24).

² მეფე იოანე-ალექსი III გარდაიცვალა 6898 (ე. ი. 1390) წელს, რაც დასტურდება სხვა წყაროებითაც. იგი იყო ბასილ მეფის მეორე ძე (იართლავ ბასილის ვრთი ძე იყო კალიოანე).

γηνός, καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Θεοσκε-
παστον. Ἐβασίλευσε δὲ ἔτη κζ'.

Μηνὶ Μαΐῳ β', ἔτους ςαγ'
(6903) ἔκοιμήθη ἡ δέσποινα κυρὰ
Ευδοκία ἡ οὖσα ἐξ Ἰβήρων, μῆ-
τηρ δὲ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλε-
ξίου.

55. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἰνδικ-
τιῶνος δ', ἔτους ςαδ' (6904) εἰς
τὰς ιδ', ἡμέρα Σαββάτῳ ἦλθεν
ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν
Ἅγιον Φωκᾶν ἡ δέσποινα κυρὰ
Ευδοκία ἡ μεγάλη Κομνηνὴ μετὰ
κατέργου καὶ ἐνὸς γρυπαρίας.
Εἶχε δὲ καὶ γύμφας εἰς μὲν τὸν
αὐτάδελφον αὐτῆς, τὸν βασιλέα
κῦρ Μανουήλ, χῆρον ὄντα, τὴν
θυγατέρα τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ
κυρὰν Ἄννην, εἰς δὲ τὸν ἀνεψιὸν
αὐτῆς, τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον,
τὴν θυγατέρα τοῦ Καντακουζη-
νοῦ κυρὰν Θεοδώραν. Καὶ τῆ
ἐπαύριον Κυριακῆ βροχῆς οὖσης,
εἰσῆλθον εἰς Τραπεζοῦντα. Γέγο-
νε δὲ καὶ πρέσβυς εἰς ταῦτα ὁ
μέγας δοῦξ ὁ ἀμυριάλης ὁ Σχο-
λάρης.

56. Τῷ δὲ ςαε' (6935) ἔτει
τῆς ε' ἰνδικτιῶνος, τῆ β' τοῦ
Νοεμβρίου, ἡμέρα β', ἄρα γ' τῆς
γυκτὸς ἔκοιμήθη καὶ ἡ δέσποινα,

ძალა თეოსკეპასტოსში, ხოლო
იმეფა 27 წელი¹.

2 მაისს, 6903 წელს, გარ-
დაიცვალა დედოფალი, ქალბა-
ტონი ევდოკია, მეფე ბატონ
ალექსის დედა, რომელიც იბე-
რიიდან იყო მოყვანილი.

55. 14 სექტემბერს, მეორე
ინდიქტიონს, 6904 წელს, შა-
ბათ დღეს, კონსტანტინეპოლი-
დან წმინდა ფოკაში მოვიდა დე-
დოფალი ქალბატონი ევდოკია,
დიდი კომნენოსი, კატარლით და
ერთი ნავით. თან მოიყვანა სა-
ცოლოები თავისი ქვრივი ძმის,
მეფის ბატონ მანუილისათვის
ფილანთროპენოსის ასული ქალ-
ბატონი ანნა, ხოლო თავისი
ძმისწულის, ბატონ მეფის ალექ-
სისათვის—კანტაკუზენოსის ასუ-
ლი ქალბატონი თეოდორა; და
მეორე დღეს, კვირას, წვინაში
შემოვიდა ტრაპიზონში. ამ საქ-
მეში კი მოციქულად იყო დი-
დი დუქსი ამირალი სხოლა-
რისი.

56. 6935 წელს, მე-5 ინდიქ-
ტიონს, 12 ნოემბერს, ორშა-
ბათს, ღამის 3 საათზე გარ-
დაიცვალა აგრეთვე დედოფა-

¹ მანუილ III-მ, რომელიც გარდაიცვალა 6920 (ე. ი. 1412) წელს იმეფა არა
27 წელი, არამედ 22 წელი (1390—1412). მისი ცოლი კი, ევდოკია «რომელიც
იბერიიდან იყო მოყვანილი» (იხ. ზემოთ გვ. 207 შენიშვნა) გარდაცვლილა იმაზე
ადრე, 6903 (ე. ი. 1395) წელს. მანუილს ჰყავდა და ევდოკია, თურქ ამირაზე გათ-
ხოვილი (იხ. ზემოთ გვ. 208, შენ. 1); მას, როგორც 55. თავიდან ჩანს, დაქვრივე-
ბული ძმისათვის ჩამოუყვანია, მისი დაქვრივების მეორე წელსვე (1396 წელს),
საცოლედ ფილანთროპენოსის ასული ანნა.

ἡ κυρὰ Θεοδώρα Καντακουζηνή
ἡ μεγάλη Κομνηνή, ἡ δμόζυγος
τοῦ αὐτοῦ βασιλέως κνρ Ἀλεξίου,
καὶ ἔτάφη ἐν τῷ πανσέπτῳ ναφ
τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Χρυ-
σουκεφάλου, ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τοῦ
Γίδωνος, εἰς τὸ παράρημα.

57. Ἐφ δὲ αὐτῷ ἔτει, μηνὶ
Νοεμβρίου ἦλθε καὶ ἀπὸ Γοτθίας
ἡ βασίλισσα κυρὰ Μαρία, ἡ τοῦ
κνρ Ἀλεξίου ἐκ τῶν Θεοδώρων
θυγάτηρ, καὶ ἐβλογήθη μετὰ
ἐσσεβονς δεσπότου, τοῦ ἀνδρὸς
αὐτῆς κνρ Δαβὶδ τοῦ μεγάλου
Κομνηνοῦ.

ლო, ქალბატონი თეოდორა კან-
ტაკუზენე, დიდი კომნენე, ჩე-
ნი ხელმწიფის, ბატონ ალექ-
სის მეუღლე; და დაიკრძალა
პატივით ყოვლად წმიდა ღვთის-
მშობლის წმიდა ხრისოკეფა-
ლოსის ტაძარში, გიღონის გან-
სასვენებელში.

57. იმავე წელს, ნოემბერში
გოთიიდან მოვიდა დედოფალი
ქალბატონი მარიაში, თეოდორე-
ლი ბატონის ალექსის ასული,
და სიხარულით მიიღო ღვთის-
მომწიშმა დესპოტმა, მისმა მეუღ-
ლემ, ბატონმა დავითმა, დიდმა
კომნენოსმა.

მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკის“ ენის თავისებურებანი

მიქელ პანარეტოსის ენის შესახებ მხოლოდ რამდენიმე სტატი-
ა არსებობს: 1) სიტყვის შესახებ ძველგა გამოქვეყნებული აქვთ წერი-
ლები სპ. ლამბროსის (Νέος Ἑλλ. 14, 399—400), ო. ლამფსი-
დესის (Ποντιακά Φύλλα 1, № 9—10) და ბერძნული ტექსტის
გამომცემელს ო. პამბუკესს (Χροικά τῶν Πόντου 1, 72—75);
2) ზოგადი დახასიათება პანარეტოსის ენისა (იმის აღნიშვნით,
რომ ამ ენაში პონტოს დიალექტის ფორმები გვხვდება) მოიპო-
ვება ო. ლამფსიდესის შრომაში ('Αρχαίον Πόντου 19 [1954],
37—60).

ქვემოთ ჩვენ წარმოვუდგენთ მკითხველს ჩვენს დაკვირვებებს
მიქელ პანარეტოსის ენის შესახებ (1. ლექსიკა, 2. ფონეტიკა, 3. მორ-
ფოლოგია): ეს დაკვირვებები ეხება პანარეტოსის ენის მხოლოდ
რამდენიმე საკითხს. სრული ენობრივი მიმოხილვა „ტრაპიზო-
ნის ქრონიკის“ ტექსტისა მომავალი კვლევა-ძიების საგანი უნდა
გახდეს.

1. **ლექსიკა.** არის მთელი რიგი სიტყვები, რომლებიც ძველ ბერძნულში ან სრულიად არ გვხვდება, რადგან ისინი ბიზანტიურ პერიოდშია შემოსული ან ლათინურიდან ან აღმოსავლური ენებიდან, ან გვხვდება განსხვავებული მნიშვნელობით. ქვემოთ ვეხებით მხოლოდ ზოგიერთ ამათგანს.

Ἀλάγισον „სამეფო გვარდია“. ამ სიტყვის შესახებ დაწვრილებით არის საუბარი ზემოთ, გვ. 277—278.

Ἀμυραδέλης თანამდებობის პირი. ამ სიტყვის ვარიანტად ასახელებენ **ἀμυραδισ**-ს. გვხვდება მიქელ პანარეტოსთან და გ. მორავსიკის¹ აზრით ეს წოდება ტრაპიზონის სამეფოში იყო გავრცელებული; სიტყვა მომდინარეობს არაბულ-თურქული სიტყვისაგან **ამურად** (**ამურად**, **ამურად**, **ამურად**, **ამურ**). ხომ არ არის ამასთან კავშირში ქართული „ამირბარი“². რამდენადაც ნათელი არ არის მიქელ პანარეტოსის ტექსტით, თუ რა ფუნქციები ჰქონდა ამ თანამდებობის პირს, ჩვენ ვტოვებთ ბერძნულ სიტყვას უთარგმნელად (იხ. გვ. 213, თავი 55).

Ἀπὸ δειπνον, τὸ — „სალამოს ლოცვა“, გვ. 194, თავი 27. იხ. იქვე შენიშვნა 1.

Ἀρματώνη — „ვაიარალებ“, „ალექსურავ“ (გვ. 189, თავი 18). მომდინარეობს ლათინური სიტყვისაგან **armatus** და უღრის ბერძნულს **ἀπλῆ** („ვაიარალებ“).

Βάλα — „ნავი“ (გვ. 189). ამ სახით არ არის დადასტურებული არც ერთ ლექსიკონში. ალბათ, უნდა ყოფილიყო **βάρια**, (გამოთქმით „ვარია“); მომდინარეობს გვიან-ლათინური სიტყვისაგან **barca** („ნავი“), რომელიც თავისი მხრით უკავშირდება ეგვიპტურ სიტყვას **ბარის** („პატარა ნავი“). იხ. Georges, Lat.-d. Wörterbuch 1913, Sp. 790.

Βαρκίς იგივეა რაც **βάρια** („ნავი“); გვ. 185.

Βαρκόπουλον, τὸ (**βαρκόπουλα** **ἕχοντά** „ნავები საკმაო რაოდენობით“ გვ. 185). არც ერთ ლექსიკონში არ მოიპოვება. დიმიტრაქის ლექსიკონში არის: **βαρκισύλα** (ხალხ.), **βαρκίτσα**, **βαρκάσι** — კნინობითი ფორმა სიტყვისა **βάρια**, ე. ი. პატარა ნავი.

Γαστήρ. ამ სიტყვის მნიშვნელობაა: 1) მუცელი, 2) კუჭი; 3) დედის საშო. მიქელ პანარეტოსთან ვკითხულობთ: ალექსი III-ს (1350—1390) შეეძინა ვაჟი ანდრონიკე, ხოლო არა დედოფლისაგან, არამედ სხვა ქალისაგან (**ἐξ ἄλλης γαστροῦς καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς**

¹ G. Moravcsik, Byzantinoturcica II, 1958, 68.

² იხ. აკ. შანიძე, თხზულებანი, ტ. II, 1966, გვ. 176—179.

ბეჰაიიუსი). აქ γαστρός უთუოდ უნდა გავიგოთ არა „სხვა მუცლიდან“, არამედ „სხვა ქალისაგან“ (გვ. 191, თავი 20).

Γρυσπάριας (გვ. 213, თავი 55). ხელნაწერში სწერია γρῖσπარιας, ხოლო ზოგიერთი გამომცემელი წერს: γρυσპარιας, რადგან, ალბათ, ჰგულისხმობს, რომ ეს უკავშირდება სიტყვას γρυσპარ („მოდუნული“, „კეხიანი“) და რომ მთელი სიტყვა უნდა იყოს „მოდუნული ნავი“. ვარდა ამისა გამოუცნობია, თუ რატომ სწერია ξვზს γρῖσპარιας და არა μᾶς γρ. ξვზს მოწმობს, რომ საქმე გვაქვს ნათესაობით ბრუნვასთან; მაშასადამე, γρυσპარიაς აგრეთვე ნათესაობითი ბრუნვა უნდა იყოს (სიტყვისაგან γρυσპარია); უკანასკნელ შემთხვევაში კი მას როგორც მდებრობითი სქესის სიტყვას გუთვნის μᾶς, როგორც ფიქრობდა სპ. ლამბროსი.

Δέσποινα-χάσιον — „ქალბატონ-ხათუნი“. აქ ჰენდიადისთან უნდა გვქონდეს საქმე; ბერძნული δέσποινα და თურქული „ხათუნი“ (გვ. 193, 201).

Δοσχάινα — ბიზანტიის პეულლის აღმნიშვნელი მდებრობითი სქესის სიტყვა.

Ἐπιχέρνις. იხ. გვ. 183 შენ.

Καβαλλάριας, καβαλλάριος — „მხედრული“, „მხედარი“, ლათინური სიტყვისაგან caballus („ცხენი“); გვ. 204.

Καπετάνιος (გვ. 198, თავი 32: „კატაბანი“). ეს სიტყვა ბერძნულ-ბიზანტიურ ტექსტებში, უმეტეს შემთხვევაში, წარმოდგენილია ფორმით κατεπᾶνω და ლექსიკოგრაფების მიერაც ვაგებულია როგორც ბერძნული სიტყვა κατ-επᾶνω („ზემოთ“, „ზედმდეგად“, ინგლ. over, იხ. Sophocles s. v.), თუ რა შინაარსი იღვა ამ სიტყვაში, ამას გვიმართავს კონსტანტინე პორფიროგენეტი: ἰστέον δὲ μαστρομίλης ἐρηγηῖσθαι: τῆ Ῥωμαίων βασιλεύου κατεπᾶνω τὴν στρατιάν (De adm. c. 27, „საცოდნელია, რომ mastromilis [ალბათ, magister militum] რომაული დიალექტით გადმოითარგმნება ოჯარის მეთაურად. აქედან იმ დასკვნის ვაგებობა შეიძლება, რომ ჰვენს ტექსტში ნახმარი καπετάνιος ვაგებული უნდა იქნეს როგორც ლათინური capitanus (სიტყვისაგან caput „თავი“). იქნებ პარალელისათვის გამოდგეს ერთერთ წყაროში (Hist. Turc.) ნახმარი καπετάν πασᾶς („კაპეტან ფაშა“), რაც ნიშნავს „აღმირალს“ (მორავჩიკი, ტ. II, გვ. 150).

Κάτεργόν, τὸ („კატარლა“, გვ. 181 და ხშირად). ძველს ბერძნულში κάτεργος ნიშნავს „დამუშავებულს“. ბიბლიაში ის ვადმოცემულია როგორც „საქმარი“ (ელა მისცე იგი საქმარად ἰεῖς

τὸ *κάτεργον*] კარავს მას საწამებელისასა: გამოსლვ. 30,16). უკვე კონსტანტინე პორფიროგენეტთან (X საუკ.) ის ნიშნავს „ამწვევი მანქანა“, „ბაგირი“ (ნავეების მისაბმელი).

Κόσχιον (თნ *კოსხიონ*, სახელობითი შეიძლება იყოს *κοσχιον* და *κοσχιος*. სხვაგან ეს სიტყვა არსად არ არის ჯერჯერობით დადასტურებული; თ. უსპენსკი ფიქრობს, რომ აქ უნდა ყოფილიყო თნ-*კოსლა* „ციხე-სიმაგრე“ (თ. უსპენსკი, გვ. 108). სხვა მკვლევარებმა ზოგადი ვარაუდით გაიგეს *კოსხიონ* როგორც „გასასვლელი“ „*προход*“, „*Pass-Kastell*“.

Κοσλάς, ბ. სამჯერ გვხვდება მიქელ პანარეტოსთან: მაგ., „*έχρη* თნ *კოსლა* (გვ. 199, თ. 34: „ციხე-დარბაზამდე“). ბერძნულში არაბულ-თურქულიდან (*qale* „კოშკი“) არის შემოსული. იხ. მორავ-ჩიკი II, 166. დიმიტრაკის განმარტებით „პატარა ციხე“

Κορρσεύω („ვარბევ“, „მოვაობხრებ“; გვ. 179, 191, 193, 209) მომდინარეობს ლათინური სიტყვისაგან *cursus* („შეტევა“, „იერიში“).

Κορρσογ, თ „ალაფობა“ (გვ. 209), შემოსულია ლათინურიდან (*cursus*); ძიძ თ *კორრსოγ* „თავდასხმის გამო“, გვ. 203). იხ. *კორრსეა*.

Λατινόφρον, თ „ლათინთმომხრეობა“ (გვ. 170, თავი 5). სხვა ბიზანტიურ ძეგლებში ეს სიტყვა არა ჩანს. დიმიტრაკის ლექსიკონში ეს სიტყვა განმარტებულია, მაგრამ არც ერთი ძეგლი არაა დამოწმებული.

Μαϊτάγιον, თ „მოედანი“ გვ. (200). სპარსულ-არაბულ-თურქული *maidan*.

Ξυλάριον, თ „ნავი“ (გვ. 205, თავი 44). თავისი წარმოებით ეს სიტყვა ნიშნავს „პატარა ღნავი“-ს. ხოლო *ξύλον* არის „შეშა“ და ბიზანტიურ ტექსტებში აგრეთვე „ნავი“ (*πλοῖον*). თვით სიტყვა *ξυλάριον* გვხვდება ბიბლიაში (3 მეფეთა 17,11), სადაც ქართულ თარგმანში *ξυλάριον*-ს უდრის „მცირე შეშა“ (აღა აპა შე შევკრებ მცირესა შეშასა).

Ὀσπίτιον, თ „სასახლე“ (გვ. 187: *εἰς τὰ τὰν ἀρχόντων ὀσπίτια* „მთავართა სასახლეებშია“). მომდინარეობს ლათინური სიტყვისაგან *hospitium* („სასტუმრო ბინა“). სოფოკლესისა და დიმიტრაკის განმარტებით *ὀσπίτιον* არის უმთავრესად „ღარიბული სახლი“ (*poor-house*, *πτωχική οἰκία*); მიქელ პანარეტოსთან, პირიქით, ის აღნიშნავს „მთავართა სასახლეს“.

Πανόσχλα „განმანადგურებელი სენი“ (გვ. 056). დიმიტრაკის განმარტებით ეს არის *νόσος πανάλης* „სენი სრულიად მომსპობი“; გვხვდება საშუალო საუკუნეების ხალხურ ენაში (დიმოტიკი).

Παρασχάλμιον, τὸ „ნავი“ (გვ. 203, 208). ამ სახით ლექსიკონებში დადასტურებული არაა. ძველს ბერძნულში გვხვდება (ესქილესთან, ევრიპიდესთან და სხვ.) *σαχάλμς* „ნიჩბის დასამაგრებელი ჭალი“. 203 გვერდზე ეს სიტყვა გვხვდება ასეთ კონტექსტში: *ἐποίησαν τὰ ἀζάπικα παρασχάλμια* „[თავდასხმა] მოახდინეს მეკობრეებმა“ (ალ. გამყრელიძის თარგმანი; ა. ხახანაშვილი თარგმნის: *грабежа, учиненного вольными гребцами*). სიტყვა *ἀζάπικα* (ან *ἀζάπιδες*) მომდინარეობს არაბულ-თურქულიდან *‘azab*, *‘azar* „თავისუფალი“, თუმცა ქართულში ამ მნიშვნელობით იხმარება „აზატი“. მნიშვნელობით ამას უნათესავეებს გ. შორავეჩიკი (II, 56 და II, 111) სიტყვას *ყენიჯარი*.

Περυίζω იხ. ზემოთ გვ. 209, შენ. 1.

Πιχέρυς „მელვინეთუხუცესი“. იხ. ზემოთ გვ. 183, შენ.

Ποτεστάτης „მოურავი“, ლათინური სიტყვისაგან *potestas* იხ. ზემოთ გვ. 198, შენ. 3.

Προμάμμη, ἡ „დიდი-დედა“, „დიდი-დიდედა“ (გვ. 210), *proavia*; გვხვდება გვიან-ბერძნულში.

Προπαπός, ὁ დიდი პაპა (გვ. 210).

Ῥωμαίος. *Ῥωμαῖοι*. ამ სიტყვით მიქელ პანარეტოსი ყოველთვის აღნიშნავს „ბიზანტიურსა“ და „ბიზანტიელს“ განსხვავებით „ტრაპიზონელისაგან“ (გვ. 207).

Σιμικλικά (გვ. 209, თავი 50). იხ. ზემოთ გვ. 209, შენიშვნა 2.

Τέντα, ἡ „კარავი“ (გვ. 205). ბიზანტიურ ბერძნულში იხმარება ძველბერძნული *σκηνή*-ს მნიშვნელობით. ზოგჯერ სწერენ ხოლმე *τένδα*, რაც ფონეტიკურად მართებულია.

Τζεργά („კარავი“, გვ. 173). შეთვისებულია თურქულიდან *çerge* („კარავი“, „ბოშათა კარავი“, *Zelt, Holzbaracke*). სოფოკლესის ლექსიკონით: *τζერგა bath* („აბანო“). მართლაც კონსტანტინე პორფიროგენეტს აქვს ასეთი განმარტება: *λουτρὸν Τούρκικον, ἡγούσιν Σαυμάκον τζεργά* „თურქულად აბანო ანუ სკვითურად *τζერგა*“. იხ. შორავეჩიკი II, 312.

Φωσσαίον, τὸ „ჯარი“ (გვ. 180, 192, 193, 209, 210) ლათინური სიტყვისაგან *fossa* („თხრილი“, „ორმო“, „ფოსო“, „კალაპოტი მდინარისა“), *fosso* || *fossatum* („თხრილი“) ბიზანტიურ-ბერძნულში იგი სამი მნიშვნელობით იხმარება: „ბანაკი“ (= *στρατῆπεδον*), „ჯარი“ (= *στρατῆς*) და „თხრილი“ (= *τάφρος*).

$\chi\rho\nu\nu\iota\varsigma$ „წელიწადი“ (გვ. 166, 183, 186, 205). ძველს ბერძნულში უპირატესად (თითქმის მხოლოდ-და-მხოლოდ) ნიშნავს „დროს“, ხოლო გვიანბერძნულში, ბიზანტიურ-ბერძნულში და ახალ ბერძნულში ის აღნიშნავს „წელიწადს“ („დროსთვის“ იხმარება $\chi\rho\nu\nu\iota\varsigma$). მიქელ პანარეტოსთან, ამიტომ, $\chi\rho\nu\nu\iota\varsigma$ ნიშნავს „წელიწადს“, თუმცა „წელიწადის“ მნიშვნელობისათვის მისთვის ცნობილია აგრეთვე: 1) $\xi\nu\alpha\psi\tau\acute{o}\varsigma$ (გვ. 169, 197) და 2) $\xi\tau\omicron\varsigma$ (ძალიან ხშირად).

$\Theta\rho\alpha\tau\iota\omicron\nu$ „ბელელი“ (გვ. 173, 178). იხ. ზემოთ გვ. 173, შენ. 3.

2. ფონეტიკა. როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, მიქელ პანარეტოსის ენა ატარებს ყველა იმ თვისებას, რომლებიც ახასიათებს, განსხვავებით ძველი ბერძნულისაგან, ბიზანტიური პერიოდის ბერძნულ ენას. ჩვენს მიზანს არ შეადგენს პანარეტოსის ენის ყველა ფონეტიკური თავისებურების აღწერა. შევხებით მხოლოდ ზოგიერთ მოვლენას, რომელთა მიხედვით ნათელი იქნება, რომ, მართალია, ჩვენი ავტორი, სხვა ბიზანტიელ მწერალთა მსგავსად, იცავს ბერძნული ენის კლასიკურ ნორმებს, მაგრამ მისი ეპოქის ენობრივი თავისებურებებიც იჩენს ხოლმე თავს.

თანხმოვანი ბეტა (β). ცნობილია, რომ „ბეტა“ ბიზანტიურ პერიოდში ვინს უდრის გამოთქმაში: $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\varsigma$ (ვასილევს), $\text{'}\text{I}\beta\eta\rho\iota\alpha$ (ივირია). როდესაც რომელიმე ისეთი უცხო სახელის გადმოცემა სჭირდება ბიზანტიელს, რომელშიც ბგერა „ბ“ გვხვდება, ის ორ ხერხს მიმართავს ამის გადმოსაცემად: 1) ხმარობს π -ს, ან 2) კომპლექსს $\mu\pi$. ამ ორივე ხერხის ნიმუშები გვაქვს მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“:

$$\pi = \beta$$

- 1) $\tau\eta\nu \beta\upsilon\gamma\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho\alpha \tau\omicron\nu\varsigma \text{I}\beta\epsilon\chi\acute{\alpha}\nu$ „ბექას ასული“ (გვ. 172).
- 2) $\tau\omicron\nu\varsigma \text{'}\text{A}\chi\pi\omicron\upsilon\sigma\acute{\alpha}\nu$ „ალბულა“ (გვ. 173).
- 3) $\text{'}\text{A}\iota\nu\alpha\text{-}\pi\text{-}\acute{\epsilon}\eta\varsigma$ ($\text{'}\text{A}\iota\nu\alpha\text{-}\pi\text{-}\alpha\chi$) $\kappa\alpha\iota \acute{\alpha}\pi\theta \tau\acute{o} \text{I}\pi\acute{\alpha}\iota\pi\epsilon\rho\tau \acute{o} \text{M}\alpha\chi\mu\acute{\alpha}\tau$ (წინამძღოლობდნენ) აინაბეგი და ბაიბურთელი მაჰმადი (გვ. 184).
- 4) $\acute{\alpha}\pi\theta \tau\omicron\nu\varsigma \text{I}\pi\acute{\alpha}\iota\pi\epsilon\rho\tau\iota\omicron\nu\varsigma \kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\acute{\eta}$ ბაიბურთის გამგებელმა (გვ. 195).
- 5) $\text{I}\pi\alpha\gamma\chi\rho\alpha\tau\iota\delta\acute{\omega} \tau\eta\varsigma \text{I}\pi\alpha\gamma\chi\rho\alpha\tau\iota\alpha\nu\theta$ ბაგრატი ბაგრატიონს (გვ. 202).

$$\mu\pi = \beta$$

- 1) $\tau\omicron\nu\varsigma \mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha\nu \delta\omicron\mu\acute{\epsilon}\sigma\tau\iota\chi\omicron\nu\varsigma \tau\omicron\nu\varsigma \text{I}\zeta\alpha\mu\pi\alpha\nu$ დიდი დომესტიკოსი ჯაბა (გვ. 175).

თანხმოვანი დელტა (δ). „ღ“-ბგერამაც ბერძნულში განიცადა ცვლილება: მან დაჰკარგა თავისი მჟღერობა („ღ“) და გადაიქცა სპირანტად (th-ინგ.). ხოლო როდესაც საჭიროება მოითხოვდა უცხო ენათა მჟღერი ღონი ყოფილიყო გამოხატული, ისევე, როგორც ბეტას შემთხვევაში, აქაც ორი ხერხი არსებობდა: 1) τ ან 2) კომპლექსი ντ

ντ=ღ

- 1) κνρ Μανουήλ ἐκ τῆς ἐξ Ἰβηρίας Ρουσα-ντ-ανας მანუილის ასულისა, რომელიც იერიიდან მოყვანილ რუსულდანთან ეყოლა (გვ. 171).

τ=ღ

- 1) ὁ ἀπὸ τοῦ Παύπερτίου κεραλή. ბაიბერდის გამგებელი (გვ. 185). როდესაც ძველბერძნულში δ გამოხატავდა მჟღერ ბგერას, მაშინ ამ ციხის სახელი ბერძნულად იწერებოდა τὸ Βαιπερδῶν (Proc. De aed. III, 4,10: φαινομήσατο τὸ τε Βαιπερδῶν καλοῦμενον καὶ τὸ Ἄρεων „ააშენა ციხეები ბაიბერდი და არეონი“. იხ. Н. Адонц, Армения в эпоху Юстиниана, СПб 1908, გვ. 60, შენ. 1).

თანხმოვნები გამმა და კაპპა. ზემოთ ჩვენ გვქონდა ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ π და τ ასოების მეშვეობით გაღმაცემულია სათანადო მჟღერი ბგერები (ზ და ღ). ასევეა ეს ორთოგრაფიული კანონზომიერება დაცული კაპპას (κ) მიმართ: იგი არის გამოყენებული მჟღერი განის გაღმოსაცემად. ეს იმით არის გამოწვეული. რომ განის გამოსახატავად γ რომ დაეწერა, ის წაიკითხვოდა, რიგ შემთხვევებში, როგორც ღ (მაგალითად, Ἄχπουγᾶ „აღბულა“ (გვ. 207)¹.

κ=γ

- 1) ἐκλήθη Ἐβδοχία Κοσλχάν-χათსუმ γὰρ πρῶτον ἄνομάζετο ეწოდა ევდოქია, პირველად კი გულქან-ხათუნი ერქვა (გვ. 208). მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ „გურიელის“ სახელი ავტორმა დაწერა Γοισρέλη (და არა Κοσρέλη).

¹ საკუთრივ ბერძნულ ონომასტიკონში γ (კომპლექსში γα, γο) გამოითქმის და: Ρόλαχαν (გვ. 196), Γαλατᾶν (გვ. 197).

2) გვინდა ყურადღება შევაჩეროთ სიტყვაზე Κορδნῆγ. ტექსტ-ში სწერია: ἀνέχτισεν τὸν ἐν τῇ Κορδνῆγ ναὸν τοῦ ἀγίου Φωχᾶ აღადგინა წმინდა ფოქას ტაძარი კორდილეში (გვ. 196, თავი 30). რა არის აქ გადმოცემული კაპპით. თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ ეს დაბა იხსენიება, მაგალითად, პლინიუსთან და მას იქ ჰქვია Chordule (იხ. Pape, Eig. 695); იხსენიება პტოლემეს გეოგრაფიაში (V, 6, 11) ვარიანტით Χορδνῆγ (იხ. აღ. გამყრელიძე გვ. 77), ჩვენთვის ნათელი იქნება, რომ სიტყვაში Κορდნῆγ კაპპით გადმოცემული არაა მკვეთრი ხშული ძ.

3. **მორფოლოგია.** ზმნა. აქ პირველ რიგში გვინდა ყურადღება შევაჩეროთ ჯღმთ-ზმნის თავისებურ უღვლილებაზე. ზმნას ჯღმთ აქვს მეორე აორისტი, ხოლო გვიან საუკუნეებში მას უფითარდება პირველი აორისტის (ἐπισήτωα) გავლენით მისი ბოლოკიდურები:

I	II
ჯღმთ	ჯღმთ
ჯღმთς	ჯღმთς
ჯღმთε	ჯღმთε
ჯღმთμεν	ჯღმთμεν
ჯღმთτε	ჯღმთτε
ჯღმთσ(ν)	ჯღმთ

ასეთი შეჭრა პირველი აორისტისა მეორე აორისტის მქონე ზმნებში შეინიშნება სხვა ზმნების მიმართაც (εἴπα, ἤνευξα და სხვ.)¹. მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ გვაქვს შემდეგი შემთხვევები: ჯღმთμεν (199), ἀπῆλθον (188, 198, 205), ἠλθον (181). ჯღმთ (184, 185, 189), ἀπῆλθον (182, 185).

მაგრამ უფრო ხშირია: ჯღმთμεν, ἀπῆλθον (191, 196) და სხვ.

ორმაგი აუგმენტისა ცია. ორმაგი აუგმენტის ხმარება რთულ ზმნებში დადასტურებულია ჯერ კიდევ ახალი აღთქმის წიგნებში: მრ. 3,5 ἀπ-ε-κατ-ε-στᾶθη ἡ χεῖρ αὐτοῦ ἐψηλάδ მოეგო კელი მისია. ხოლო ბიზანტიურ ბერძნულში ასეთი შემთხვევა ხშირია².

¹ K. Dieterich, Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Sprache. Lp. 1898, გვ. 237—238.

² K. Dieterich, Untersuchungen 213; G. Hatzidakis, Einleitung in die neugriechische Grammatik. Lp. 1892, გვ. 65—66.

მიკელ პანარეტოსის შრომაში ვკითხულობთ: *ὡς ἐ-συσ-ε-φώνησαν ἄρογορ(ζ) შეთანხმებული იყვნენ* (გვ. 210, თავი 50).

სახელი *ის ბ რუნება* ში შეინიშნება შემდეგი თავისებურებები:

1) *-იონ* სიტყვებში რედუქციული ფორმა (*-ιων*):

ა) *τὸ σάμιν* (გვ. 171; ← *σάμιον*. იხ. ზემოთ 171, შენ. 1).

ბ) *πρὸς τὸ καλοχαίριον* (გვ. 197, 206; ← *καλοχαίριον*).

2) *-იძ* სიტყვებში რედუქციული ფორმა (*-ις*):

ა) *ὁ Σχολάρις* (გვ. 199; ← *Σχολάριος*)

ბ) *ὁ πρῶτονοτάρης* (გვ. 198; ← *πρωτονοτάρης*).

ამასთან დაკავშირებით ყურადღებას იპყრობს შემდეგიც: ქალაქ „თბილისის“ სახელი ორ ადგილას გვხვდება: ა) *τὸν βασιλέως Τυφλίσιου* (გვ. 207, თავი 47) და ბ) *παρέλυσε πολέμου νόμῳ τὸ Φαυμασίον Τυφλίσιον* (გვ. 216, თავი 53: „ომის კანონით ხელთ იგდო საოცარი თბილისი“). აქედან ჩანს, რომ თბილისის სახელი ბერძენს (ე. ი. ბიზანტიელს) გაუკეთებია საშუალო სქესის ფორმით *τὸ Τυφλίσιον*. მაგრამ ვარიანტებიდან ჩანს, რომ მეორე მაგალითში *τὸ Φαυμασίον Τυφλίσιον* დაუწერია სპ. ლამბროსს, ხოლო ხელნაწერში (M) სწერია: *τὸ Φαυμασίω Τυφλίσιω*, რაც ტაფელსა და ფალმერაიერს შეუსწორებიათ *τῷ Φαυμασίῳ Τυφλίσιῳ* (იხ. ლამბროსის გამოცემა: *Néος Ἑλληνομνημῶν*, 1907, 30 სექტემბერი, გვ. 292). სურათი ასეთია:

ა) ხელნაწერში სწერია *τὸ Φαυμασίω Τυφλίσιω*.

ბ) რადგან ბოლოში სწერია *ω*, ამიტომ ტაფელმა და ფალმერაიერმა გაიგეს ის როგორც მიცემითი ბრუნვა და მიუწერეს *iota subscriptum* (*Φαυμασίῳ Τυφλίσιῳ*); ამის გამო ლოგიკურად ჩასთვალეს, რომ *τὸ* შეესწორებინათ და იქაც დაეწერათ მიცემითი ბრუნვის ფორმით: *τῷ*.

გ) სპ. ლამბროსმა სწორად ივარაუდა, რომ აქ მიცემითი ბრუნვა არაფერ შუაშია, რადგან ზმნა *παρέλυσε* („ხელთ იგდო“) უნდა უკავშირდებოდეს აქუზატივს და არა მიცემითს (მიცემითს ის უკავშირდება მხოლოდ პასიურ კონსტრუქციაში); ამიტომ პირველ მაგალითში არსებული *Τυφλίσιου-ს* სახელობით ბრუნვად ივარაუდა *Τυφλίσιον*, რადგან მეორე მაგალითში სწერია *τὸ*.

ჩვენის აზრით: ა) არც ტაფელ-ფალმერაიერს ჰქონდათ უფლება *τὸ* შეეცვალოთ და *τῷ* დაეწერათ; ბ) არც სპ. ლამბროსს აქვს უფლება ხელნაწერის *Φαυμασίω Τυφλίσιω-ს* მიუწეროს *ν*. ხელნაწერის *τὸ* *Φαυμασίω Τυφλίσιω* ჰგულისხმობს *იων-სახელთა*: ხალხურ ფორმას *τὸ*

μαμασίο Τυφλίσιο. ხელნაწერში რომ ი-ს მაგიერ ა სწერია, ეს არ ქმნის დაბრკოლებას; დაბრკოლებას ქმნის, თითქოს, მახვილი-
μαμασίων Τυφλίσιον, მაგრამ ამის ახსნა ასე შეიძლება: რადგან ერთხელ დაიწერა ა ნაცვლად ი-მიკრონისა, შემდეგმა გადამწერმა, რომელსაც ბერძნული გრამატიკა კარგად სცოდნია, ბოლოში ა-მე-
გიან სიტყვას მახვილი გადმოუტანა ბოლოდან მეორე მარცვალზე.

თანდებულები $\acute{\epsilon}\nu$ და $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$. ცნობილია, რომ $\acute{\epsilon}\nu$ უკავშირდება მიცემით ბრუნვას და იხმარება მდებარეობის გამოსახატავად (სად?), ხოლო $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ უკავშირდება აკუზატივს და იხმარება მიმართულების გამოსახატავად (საითკენ?). მაგრამ გვიან ბერძნულში და ბიზანტიურ-ბერძნულში ამ თანდებულების ხმარება ხშირად ერთმანეთშია არეული: სად? კითხვაზე $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ იხმარება და საითკენ? კითხვაზე— $\acute{\epsilon}\nu$ (ახალბერძნულში ხალხურმა ენამ, დიმორტიკიმ, იცის მხოლოდ $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ -ის ხმარება) მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ ასეთივე ვითარებაა.

$\acute{\epsilon}\nu$ ნაცვლად $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ -ისა

1) $\acute{\epsilon}\varphi\theta\acute{\alpha}\sigma\alpha\mu\epsilon\nu \acute{\epsilon}\nu \text{ Τραπεζοῦντι}$ მივალწიეთ ტრაპიზონს (206).

2) $\kappa\alpha\tau\alpha\beta\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\epsilon\varsigma \acute{\epsilon}\nu \tau\eta \text{ Λαζικῆ}$ ჩავედით ლაზიკეში (201).

3) $\acute{\alpha}\pi\eta\lambda\theta\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu \acute{\epsilon}\nu \tau\eta \text{ Λαζικῆ}$ წავედით ლაზიკეში (205).

რასაკვირველია, უფრო ხშირად დაცულია ძველ ბერძნულში მიღებული წესი, ე. ი. კითხვაზე საითკენ? იხმარება წინდებული $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$.

1) $\eta\lambda\theta\epsilon\upsilon\iota \epsilon\acute{\iota}\varsigma \tau\eta\upsilon \text{ Τραπεζοῦντα}$ მოვიდა ტრაპიზონში (176).

2) $\epsilon\acute{\iota}\sigma\eta\lambda\theta\epsilon\upsilon\iota \epsilon\acute{\iota}\varsigma \tau\eta\upsilon \text{ Τραπεζοῦντα}$ მოვიდა ტრაპიზონში (204, 213).

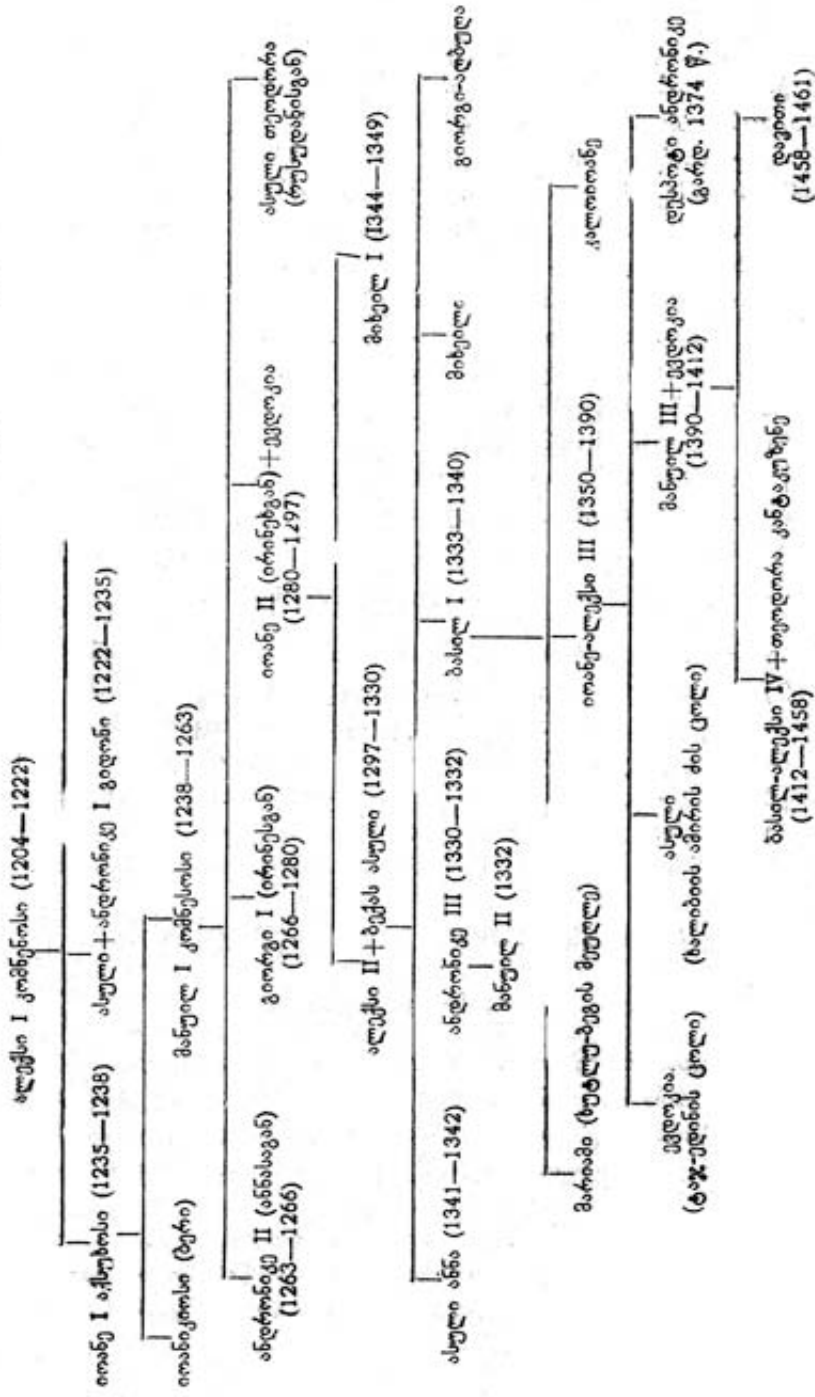
3) $\acute{\alpha}\pi\eta\lambda\theta\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu \epsilon\acute{\iota}\varsigma \tau\acute{\omicron} \text{ Βαθῆν}$ მივედით ბათუმში (205).

$\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ ნაცვლად $\acute{\epsilon}\nu$ -ისა

1) $\text{Ποιήσαντες τὴν πρόχυφιν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως εἰς Κερασσοῦντα, τῶν δὲ Φώτων εἰς τὸ Ἰασόνιον}$ „ვიდღესასწაულეთ ქრისტეს შობა კერასუნტში, ხოლო ნათლისღება იასონისში (უნდა ყოფილიყო $\acute{\epsilon}\nu \text{ Κερασσοῦντι}$ და $\acute{\epsilon}\nu \tau\eta \text{ Ἰασονίῳ}$)“ გვ. 192.

2) $\eta\gamma\acute{\epsilon}\gamma\omicron\nu\epsilon \pi\acute{\omicron}\lambda\epsilon\mu\omicron\varsigma \epsilon\acute{\iota}\varsigma \tau\acute{\omicron}\nu \text{ Ἀχάντακον καὶ εἰς τὸν Μινθρίον}$ „მოხდა ბრძოლა ასანტაკისთან და მინთრონთან“ გვ. 176 (უნდა ყოფილიყო $\acute{\epsilon}\nu \tau\eta \text{ Ἀχαντάκῃ}$ და $\acute{\epsilon}\nu \tau\eta \text{ Μινθρίῳ}$).

ფრანკოზონის მეფეთა გენეალოგია (მიმელ პანარეტოსის მიხედვით)

დამატება

ბიზანტიურ-ქართული
დოკუმენტირებული ლექსიკონი

ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი

«ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი», რომლის დასაწყისი ნაწილი ამჟამად ქვეყნდება, რამდენიმე ათეული წლის სისტემატური მუშაობის ნაყოფია. მისი შედგენის მიზანი იყო დავემზადებინა საყოველთაო სახმარებლად ისეთი „ბერძნულ-ქართული ლექსიკონი“, რომელიც დამყარებული იქნებოდა ძველი ბერძნულიდან (უკეთ რომ ვთქვათ, ბიზანტიური ბერძნულიდან) ძველი ქართული მწიგნობრების მიერ თარგმნილ ძველთა მასალაზე. ხომ ცხადია, რომ ძველმა ქართველმა მწიგნობრებმა (ექვთიმე ათონელმა, გიორგი მთაწმინდელმა, ეფრემ მცირემ, იოანე პეტრიწმა, არსენი იყალთოელმა და მათზე უწინარეს, თვით IV—V საუკუნიდან მოკიდებული, სხვა ქართველმა მოღვაწეებმა) ბერძნული ენა იცოდნენ როგორც ცოცხალი სამეტყველო ენა; კიდევ მეტიც: ზოგიერთი მათგანისათვის (მაგალითად, ექვთიმე ათონელისათვის) ბერძნული ენა, თითქმის, მშობლიური ენა იყო. ამიტომ ვასაგებია, რომ მათ მიერ ბერძნულიდან ქართულად თარგმნილ ძეგლებს უაღრესად სანდო მასალად მივიჩნევთ ბერძნული სიტყვებისთვის ქართულ შესატყვისობათა შერჩევის დროს. ბერძნულ-ქართულ ლექსიკურ შესატყვისობათა სწორად დადგენა საშუალებას გვაძლევს გამოვარკვიოთ, ამათუიმ ბერძნულ სიტყვას თუ რომელი მნიშვნელობა უფრო შეეფერება დღევანდელი ქართულისათვის.

მკითხველი ხედავს, რომ ქვემოთ დაბეჭდილი „ლექსიკონი“ ორი ნაწილისაგან შედგება: 1) წერილად, პეტრიტი, აწყობილია ბერძნულიდან თარგმნილ ძველქართულ ძეგლებიდან მოტანილი ფრაზეოლოგია სათანადო დოკუმენტაციით, 2) ხოლო ამის საფუძველზე ჩვენ მიერ დადგენილი ახალი ქართული შესატყვისობები უფრო მსხვილი შრიფტით (ე. წ. კორპუსით) არის დაბეჭდილი.

ავილოთ, მაგალითად, სიტყვა *ἀγνοία*. მისთვის ძველი ქართული თარგმნილი ტექსტები შემდეგ შესატყვისობებს გვაძლუვენ:

უმეცრება
უგუნურება
უსჯულობა

არაწმიდება
უცნობელობა
შურაცხება
უცნაურება
წარწმედა

ამის საფუძველზე ჩვენ შემოგვაქვს წინადადება, რომ სიტყვისათვის *ძევიძა* ახალქართულში მივიღოთ შემდეგი მნიშვნელობები:

- 1) არცოდნა
- 2) უშეცრება
- 3) შეცდომა.

მეთხველი უურადლებას მიაქცევს იმას, რომ ძველქართული დოკუმენტაცია ყველა სიტყვისათვის არ არის მოყვანილი. ეს იმას ნიშნავს, რომ ბიზანტიურ-ძველქართულ ტექსტებში სათანადო მასალა ჯერჯერობით არ არის გამოვლენილი. ამიტომაც არის, რომ სიტყვებს „აგლოსი“, „აგმა“, „აგნამპტოს“ და სხვას მხოლოდ ახალქართული შესატყვისობა აქვს მიწერილი, ძველქართულ-ბერძნული ფრაზეოლოგია კი არ ახლავს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ სიტყვებისათვის ბერძნულ-ქართული დოკუმენტაცია არა გვაქვს, ახალქართული შესატყვისობა მაინც მიუწერეთ ბერძნულ სიტყვას, რადგან ჩვენი ლექსიკონი პრაქტიკულ მიზნებსაც ისახავს: მივსცეთ მოსწავლეებს და ბერძნული წყაროების შემსწავლელთ ბერძნულ-ქართული ლექსიკონი საშუალო მოცულობისა, რაც ჰგულისხმობს ისეთი ბერძენი ავტორების თხზულებებს, როგორიც არიან ჰეროდოტე, თუკიდიდე, ქსენოფონტი (ნაწილობრივ ჰომეროსიც, ესქილეც, სოფოკლეც).

* * *

მასალების ამოწერა „ბერძნულ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონისათვის“ ჩვენ ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს დავიწყეთ: 1915 წელს ი. ვ. ჯ ა ვ ხ ი შ ვ ი ლ ი ს სემინარში ვსწავლობდით პარალელურად ბერძნულ-ქართულ ტექსტებს „უწყება და თხრობა აღშენებისათვის დადებულია სიბრძნისა ღმრთისა აია სოფიას ტაძრისა“ (ბერძნული ტექსტი თ. პრევერის გამოცემით, ხოლო ძველქართული ტექსტი — ე. თაყაიშვილის გამოცემით) და მაშინ შევუდგინეთ ამ ტექსტს ბერძნულ-ქართული ლექსიკონი. ასევე 1918—1920 წლებში, როდესაც გიორგი სამარტოლის „ქრონოგრაფის“ გამოცემას ვამზადებდით, ამ ძეგლის ბერძნულ-ქართული სალექსიკონო მასალა იქნა ამოწერილი.

მაგრამ სისტემატური და გეგმიანი ხასიათი მიიღო ამ მუშაობამ მის შემდეგ, რაც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტთან დაარსდა ფილოლოგიის განყოფილება, რომელსაც, სხვა

საქმეებთან ერთად, დაევაღა „ბერძნულ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონისათვის“ მასალების დამზადება. ფილოლოგიის განყოფილების თანამშრომელთა ერთი ნაწილი მთელი თავისი დატვირთვით ბერძნულ-ქართული ლექსიკონის მასალაზე მუშაობდა. 1961 წლიდან მუშაობა ვრძელდება ახლად დაარსებულ აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში, რომლის „ბიზანტილოგიის განყოფილება თითქმის მთელი თავისი შტატით (ხუთი კაცის შემადგენლობით) სალექსიკონო მასალაზე მუშაობს.

ამ, წლების განმავლობაში მოპოვებულ, მასალას სისტემატურად (შეიძლება ითქვას ყოველდღიურად) უკეთდებოდა რედაქცია, როგორც შინაარსობლივი ისე ტექნიკური, ლაგდებოდა ანბანთრიგზე და დროდა-დრო იცხრილებოდა კიდევ. აი, ამ მუშაობის შედეგის ნიმუშია ქვემოთ მოთავსებული „ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი“.

„ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონისათვის“ გამოყენებულია ყველა ის ძველქართული, ბერძნულიდან ნათარგმნი, ტექსტი, რომლებიც დაბეჭდილია. არის გამოყენებული დაუბეჭდავი ტექსტებიც, რომლებიც დამუშავებულია ფილოლოგიისა და ბიზანტილოგიის განყოფილებათა თანამშრომლების მიერ ჩვენს მუზეუმებში არსებული ხელნაწერების მიხედვით. ასეთი დაუბეჭდავი ტექსტი საკმაოდ დიდი რაოდენობით არის გამოყენებული. საკმარისი იქნება დავასახელოთ, თუნდაც, ისეთი დიდი მოცულობის ძეგლები, როგორიც არის იოსებ ფლავიოსის «მოთხრობანი იუდაებრივისა სიტყუადასაბამობისანი» და ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის (ანუ პეტრე იბერის) ტრაქტატებისათვის დაწერილი სქოლიოები.

დაბეჭდილი ტექსტებისათვის ვცდილობდით გვეხარგებლა უკანასკნელი გამოცემებით; ასე, მაგალითად:

1) ძველი აღთქმის წიგნთათვის გვექონდა *Patrologia Orientalis* სერიაში დაბეჭდილი ტექსტები ბლეჯ-ბრიერის კრიტიკული გამოცემით;

2) ფსალმუნის მასალები ამოწერილია მზექალა შანიძის გამოცემით;

3) ნაწილი ძველი აღთქმის წიგნთა ტექსტებისა დამუშავებულია აკ. შანიძის მიერ გამოცემული ოშკური ბიბლიის წიგნთა მიხედვით;

4) ახალი აღთქმის ძეგლები შევისწავლეთ აკ. შანიძის, ივ. იმნაიშვილის და მათი მოწაფეების მიერ უკანასკნელ წლებში გამოქვეყნებულ გამოცემათა მიხედვით.

5) ერთი ნაწილი ძეგლებისა (იოანე მოსხოსის „ლიმონარი“, „ბაღდადიანის ვერსიები“ და სხვ.) დამუშავებულია ილ. აბულაძის გამოცემებით.

გარდა ზემოხსენებული მასალისა წინამდებარე „ლექსიკონის“ შედგენის დროს გამოვიყენეთ აგრეთვე ერთი დამატებითი წყარო, რომელმაც დიდი დახმარება გაგვიწია „ლექსიკონში“ მოყვანილ ძველქართულ შესატყვისობათა დასაზედმიწევნებლად. ეს წყარო გახლავთ შემდეგი.

1937 წლის წინახანებში, შოთა რუსთაველის იუბილეს მოსამზადებელ პერიოდში, დაარსებულ იქნა „რუსთაველის ინსტიტუტი“, რომელსაც სათავეში ედგა ივ. ჯავახიშვილი. სხვა დიდ წამოწყებათა გარდა (შოთა რუსთაველის ეპოქის ძეგლთა არქეოლოგიური შესწავლა, მასალების მომზადება მხატვრობის ძეგლთა, ფრესკების, გამოფენისათვის და სხვ.) ივ. ჯავახიშვილი შეუდგა ძველქართული წერილობითი ძეგლებიდან სალექსიკონო მასალის ამოწერას. ეს სამუშაო ფართო მასშტაბით იქნა დაგეგმილი და, თუ პირველ ხანებში რუსთაველის ეპოქის სალიტერატურო ძეგლები იყო ნაწარავლად, შემდეგ ეს მუშაობა შეეხო, საერთოდ, მთელ ძველქართულ მწერლობას, როგორც წარმოშობის თხზულებებს ისე სიგელ-გუჯრებს, როგორც სასულიერო ნაწარმოებებს ისე საერო მწერლობის ძეგლებს. ეს მასალა, ივ. ჯავახიშვილის გეგმით, საფუძვლად უნდა დასდებოდა ქართული ენის ისტორიულ ლექსიკონს.

„რუსთაველის ინსტიტუტის“ რეორგანიზაციის შემდეგ ეს სალექსიკონო მასალა, ისევე როგორც ამ ინსტიტუტის სხვა ნამუშევარიც გადაეცა ხელოვნების ისტორიის განყოფილებას, რომელიც განაგრძობდა სალექსიკონო მასალაზე მუშაობას. მასალის ამოწერა გამოცემულ ძეგლთა ტექსტებიდან წარმოებდა ივ. ჯავახიშვილის მიერ საკუთარი ხელით დანიშნული ციტატებისა და ფრაზეოლოგიის მიხედვით.

სალექსიკონო მასალა იკრიბებოდა ივ. ჯავახიშვილის გარდაცვალების შემდეგაც. ინსტიტუტის ხელმძღვანელობამ მე დამავალა გავდლოლოდი ამ სამუშაოს და რამდენიმე წლის განმავლობაში იწერებოდა მასალები იმავე გეგმით, რომელიც ივ. ჯავახიშვილს ჰქონდა დასახული. ამ მასალას სისტემატურად ვიხილავდი და ვცხრილავდი, საჭირო შემთხვევაში წყაროებს ვადარებდი, ვაწვებდი. ამრიგად ამოწერილი ბარათები ვაცილებით უფრო მეტია, ვიდრე ფილოლოგიისა და ბიზანტინოლოგიის, განყოფილებათა თანამშრომლების მიერ ამოწერილი, ვინაიდან ეს უკანახუნლნი ხომ იწერდნენ მხოლოდ ბერძნულ-ქართული პარალელური ტექსტებიდან, ხოლო ივ. ჯავახიშვილის მიერ წამოწყე-

ბული სამუშაო ჰგულისხმობდა მთელ ძველქართულ მწერლობას, რომლის ძეგლებიდან ამოსწერდნენ ხოლმე ქართულ სიტყვებს შესაფერისი ფრაზეოლოგიით.

აი, ეს მასალა რომელიც ამჟამად საქ. მეც. აკადემიის ქართულ ხელოვნების ინსტიტუტშია დაცული, წარმოადგენს იმ წყაროს, რომელიც დიდ დახმარებას გვიწევს ბერძნული სიტყვების ძველქართულ შესატყვისობათა დასაზედმიწევნებლად.

* * *

ჩვენს „ლექსიკონში“ ძველთა ტექსტები დასახელებულია შემოკლებით. ძველი და ახალი აღთქმების ტექსტთა დასახელებაში მივსდევთ საერთოდ მიღებულ შემოკლებათა წესებს (მაგ., გამ. = გამოსლვათა, ლევ. = ლევიტელთა; მთ. = მათე, მრ. = მარკოზი, საქმენი = მოციქულთა საქმე, და სხვა. რაც შეეხება დანარჩენ ძველქართულ თარგმნით ძეგლებს, მათი შემოკლებების ნუსხა აქვე მოგვყავს:

ამარტ. — ხრონოლოგი გიორგი მონაზონისაჲ. ს. ყაუხჩიშვილის გამოც, თბ. 1920.

ამბ. შედ. — ამბროსი მედიოლანელის ცხოვრება: PG 116, 861—882.

ასტერ. — ასტერი ამასიელის «შესხმაჲ ფოკადსია. მ. კახაძის გამოცემა: ენიშკის მოამბე. ტ. XIV, თს. 1944, გვ. 226—239. PG 40, 300—313.

დიმიტრ. — დიმიტრის წამება: PG 116, 1173—1424.

დიონ. — დიონისე არეოპაგელის ტრაქტატები: PG, ტომი 3; ქართულად ს. ენუქაშვილის გამოცემა (თბ. 1961)

დიონ. ხქ. — სქოლიოები დიონისე არეოპაგელის ტრაქტატებისათვის: PG, ტომი 4.

ევნომ. მიმ. — ევნომიანთა მიმართ.

ერმოგ. — ერმოგენეს წამება: PG 116, 368—416.

ექ.დდ. — ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთაჲ. მ. კახაძის გამოცემა. თბ. 1947. ტექსტი 1—115 გვ. (ხელნაწერის გვ. გვ. 1—122). — ბერძნული ტექსტი Patrologia graeca (PG), ტომი 29.

იოანე მოხხ. იხ. მოხხ.

კ. შეხ. — გრიგოლ ნოსელი, კაცისა შესაქმისათჳს: PG 44, 124—256. ქართული ტექსტი (B) ხელნაწერი A—73 (ბერძნულს მისდევს ეს, გიორგი მთაწმიდელის მიერ ნათარგმნი ძეგლი და არა შატბერდის კრებულში მოთავსებული «კაცისა შესაქმისათჳს»).

მინ. ერმოგ. იხ. ერმოგ.

მოსხ., იოანე მოსხ. — იოანე მოსხი, ლიმონარი. ი. აბულაძის გამოცემა. თბ. 1960.

ნემ., ნემეს. — ნემესიოს ემესელის ბუნებისათჳს კაცისა. თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. ს. გორგაძის გამოცემა. თბ. 1914.

პატ. ცხ. — პატაპიოსის ცხოვრება: PG, 116, 357—368.

პროკ. პროკლე. — პროკლე დიადოხოსი, კავშირნი ღმრთისმეტყუელებითნი. თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემით. თბ. 1938 (1940).

სოფიას აღშ. — აღშენებისათჳს... ტაძრისა, რომელსა სახელ-ეღების წმიდაჲ სოფია: Peger, *Scriptores originum Constantinopolitanarum* I (1907). ქართული ტექსტი: XIII საუკ. ხელნაწერი A—70, გვ: 195—216 (XIX—საუკუნის ნუსხის მიხედვით გამოსცა ე. თეყაიშვილმა: *Описание* I [1902—1904], 585—600).

სპ. ცხ. — სპირიდონის ცხოვრება: PG 116, 417—468.

ფლაგ. ფლ. — იოსებ ფლავიოსის მოთხრობანი იუდაებრივისა სიტყუადასაბამობისანია, თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. — ვ. დინდორფის გამოცემა, პარიზი 1865: ტომი I, გვ. 1—792.

ქიოს. — გრიგოლ ბაკურიანის-ძის ტიპიკონი (პეტრიწონის წესდება). ქიოსური ნუსხის მიხედვით გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა. თბ. 1962. ქართული ტექსტი გამოსცა მ. თარხნიშვილმა. ლუგენი 1954.

ღალ. — ცხოვრებაჲ და მოქალაქეობაჲ... ღალაქტიონ და ეპისტიმისი. ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა: ენიმკის მოამბე ტ. XIV, თბ. 1944, 365—374. PG, 116, 93—108.

1. A, α ბერძნული ანბანის პირველი ასო („ალფა“); როგორც რიცხვი აღნიშნავს ერთს (α') და ათასს (α).

2. A (α-) შედგენილი სიტყვის თავში აღნიშნავს უარყოფას (alpha privativum „გამოკლებითი ალფა“): α-βλαψής „უვნებელი“, α-γυια „უმეცრება“, α-βρωτα „განუსაზღვრელი“ (ამავე მნიშვნელობით ხმოვნით დაწყებული სიტყვის თავში იხმარება αν-: αν-ἀξιος „უღირსი“).

3. A (α-) (alpha copulativum „სათანაო ალფა“) შედგენილი სიტყვის თავში იმავე მნიშვნელობისაა, როგორც ქართული „თანა“: α-λιχθς „თანა-მეცხედრე“ (λιχθς „წოლა“).

4. A (α-) (alpha intensivum „გამაძლიერებელი ალფა“) შედგენილი სიტყვის თავში იმავე მნიშვნელობისაა, როგორც ქართული „ძალიან“, „მეტად“: α-σταλჩ „მეტად ხმელი“, „გამომხმარი“.

5. A (α-) (alpha protheticum ან euphonicum „წინდართული ან კეთილზმოვანებითი ალფა“) მხოლოდ ხაზს უსვამს ძირითად მნიშვნელობას: ασταφής (=σταφής) „ჩამიჩი“, ασταχς (=σταχς) „თავთავი“.

6. A (α-) დროიულ დიალექტში ბევრ შემთხვევაში ატიკური-ჟის შემცვლელი: αάρη „დედა“ (μάρη), μηθααჟ „არასოდეს“ (μηθαμჟ).

7. A (α, ἀ) შორისდ. უპ! ვაიმიე!

καὶ εἶπεν Γεδεών, ἀ ἀ, χύει χύει და თქვა გედეონ: აჰა, უფალო უფალო (მსაჯ. 6,22); καὶ εἶπεν ἀ ἀ ἰσχυρὸς μοι და თქვა: ვაჰ მე ასული ჩემო (მსაჯ. 11,35).

8. A (α, ἄ) შორისდ. ააა.

9. A (α) მრ. რ. საშ. ნაცვალსახელისა ო რომელი, რა, იგი. α εἰδεις რაჲ ესე იხილეთ (ლკ. 7, 22); εἰδεις α εἰδεις ხედავთ ამაჲს (ლკ. 21, 6); α ἰδὲ παύσησιν რამეთუ რ ო მ ლ ი ს ა თ ჳ ს ი გ ი ს უ რ ი ს (გვ. დღ. 94 ა).

A-ΑΑΤΟΣ (α-ἀατος 2) ურღვევი; დაუძლეველი, ძნელი.

A-ΑΓΗΣ (α-აჯჩს, ἔς) გაუტეხელი, შეურყეველი. იხ. ἄγυσμ.

A-ΑΔΗΣ (α-აძჩს, ἔς) უსიამოვნო.

ΑΑΝΘΑ (ἀανθα) (ერთგვარი) საყურე.

A-ΑΠΤΟΣ (ἀ-απτος 2) მიუხეხელი; დაუძლეველი; ἀαπτους χρισ-
τας დაუძლეველი ხელები (ილ. 1, 567).

A-ΑΤΟΣ (ἀ-ατος 2) გაუმაძლარი; ἀ. πωλέμισιο ὀμιით გ. (პეს. თ. 714).

1. ΑΑΩ (ἀάω, ἀασα ან ἄσα, ἀασάμην, ἀάσθη) ვლუპავ, უბედუ-
რებაში ვავდებ; ვამწუხრებ.

2. ΑΑΩ (ἀάω ანუ ἄω) გავადლებ; ἀαται πωλέμισιο ὀμιით ვადლება
(პეს. ფ. 101).

A-ΒΑΘΗΣ (ἀ-βαθής, ზე) არალრმა.

A-ΒΑΚΗΣ (ἀ-βακής, ზე) უტყვი, უმეტყველო (ბავშვივით). იხ.
ბაჯა.

A-ΒΑΚΗΣΑΝ (ἀ-βακήσαν ← ἀβακέω) ვერ იცნეს; ἀ. πάντες იგი
ვერ იცნო ვერავინ (ოლ. 4, 249).

ΑΒΑΚΙΟΝ (ἀβάκιον, τς კინ. ← ἀβαჯ, ἀβακιο) 1. საანგარიშო
დათა, სახაზავი დათა; 2. სათამაშო დათა.

ΑΒΑΚΤΟΣ (ἀβακτος 2) უბედური.

ΑΒΑΚΧΕΙΤΟΣ (ἀβακχευτος 2) არაალტაცებული.

ΑΒΑΜΑ (ἀβαμα) ბაალი.

τις εστιν ἀβαμα ου τιμεις εισηορεισθητε რაჲ არს ბაალი, რამეთუ მიხვალთ
თქვენ მუნ (ცხეკ. 20, 29).

1. A-ΒΑΞ (ἀ-βαჯ) უტყვი. იხ. ბაჯა.

2. ΑΒΑΞ (ἀβαჯ) იხ. ბააკიონ.

A-ΒΑΡΒΑΡΟΣ (ἀ-ბარბაროს 2) არაბარბაროსული.

ΑΒΑΡΗΣ (ἀ-ბარής, ზე) არამძიმე.

ἀβαρη ἑμαντόν ἔμιν ἐρήρησα და უძძიმებელად თქვენდა თავი ჩემი
დავიმარხე (2 კორ. 11, 9).

ΑΒΑΡΚΗΝΙΝ (ἀβαρκηνίν) კუროსთავი.

ἐγὼ ἀλοήσω τὰς σαρκὰς ὑμῶν ἐν ταῖς ἀκάνθαις τῆς ἐρήμου καὶ ἐν ταῖς
ἀβάρκησιν მე დავწორტენ კორცინ თქვენნი ვკლითა უდაბნოსათა და კუ-
როსთავთა (მსაჯ. 8, 7; შდრ. მათე 7, 16; ნუ უკუე შეკრიბიან ეკალთაგან
ყრბენი, ანუ კუროსთავთაგან ლელუ? (ἀπό τριβόλων, χερτοπολοχ).

A-ΒΑΣΑΝΙΣΤΟΣ (ἀβασάνιστος 2) გამოუკვლეველი.

καὶ κατηγορίας ἀβασανιστοῖς და შესწენათა განუსჯელთა (ფლავ.
220, 12—105 b; delationes absque ullo examine); ταῦτα οὐ φιλῆ τις καὶ
ἀβασάνιστος * ჩიოჲ გარნა ესე ყოველი ხესთა ექმნების სასწენელთა (სპ.
ცხ. 93, PG 116, 461 C).

* minime probata.

A-BASIAEYTOΣ (ἀβασίλευτος; 2) უმეტო; დამოუკიდებელი; **მრგ-** **κς** **οί** ἀβασίλευτοι; დამოუკიდებელი თრაკიელები (ქს. ისტ. 5, 2, 17).

ἀβασίλευτόν *έστιν ή άκρις και έκστρατείες άφ' ένός καλέσματος εντάκ- τως უმეტო არს მკალი და აღკვედრების ერთისაგან ზრძანებისა კეთილმწყობ- რედ* (ივანე 30, 27).

A-BATOS (ἀ-βατος) გაუვალი, უვალი, მიუწვდომელი.

έπλάγησεν *αυτούς έν άβάτω και σβχ όβφ* და შეაკოუნნა ივინი უვალსა და არა გხასა (ფს. 106, 40); *τοσ χορηάσαι άβάτων και άόικητον* ჭანღებად უალისა და უსთფლოსა (იობ. 38, 27); *εις έρημον άβάτων* უდაბნოდ მიუ- ალადა (იერ. 12, 10); *έν γη έρήμω και άβάτω* ქუეყანასა ზედა უდაბნოსა [და] უგზოსა (ფს. 62, 2); *ήν άβάτων* არასავალ იყო (ფლ. 91, 38—43 a); *άβάτων τοίς πολλοίς τιθέναι τήν λεράν...* ძღმეიან მრავალთა მიერ შეუვალად დადვა წმიდა იგი... ქეშმარიტება (დომნ. 105, 17); *δικαιοσύνη ώς χειμάρρους άβάτως* სიშართლე ვითარცა მდინარე წიალ უალი (ამოს. 5, 24).

ABATON (ἀβατών) ვაუდაბურებ, ვანადგურებ.

έν μη άβάτωσφ έν' αυτούς κατέδυσας არა თუ უვალ იქმნეს (v. I. უგზო იქმნეს) მათ ზედა სავანე მათი (იერ. 49, 20).

ABBAS (ἀββας, ბ) აბბა, მამა; მამასახლისი.

και έλεγεν *αββή ό πατήρ* და იტყოდა: აბბა მამათ (მრ. 14, 36); მამაა ანტონი (აბბაჲ, ანარტ. 274, 2¹); *τοσ αββή τής λαύρας έλαβον βιβλίον γερου- τικόν* და მოვითხოვე მამასახლისისგან წიგნი მამათა (მოსხ. 28, 14).

A-BEBAIOS (ἀβέβαιος; 2) არამტკიცე.

αυτόβουλος *δει έσφαλμένος* *έστι και άπειρατος και άβέβαιος* თათრული ყოველი მარადის მეთომ არს და გამოუცდელ და დაუმტკიცებელ (ქიოს. 90, 9; ქ. 42, 3a).

ABEATEPIA (ἀ-βέატერიα, ἦ) სიჩლუნგე, სიშტერე.

A-BEATEPOS (ἀ-βέატერი; 3) ჩლუნგი, შტერი.

A-BIASTOS (ἀ-βιάστος; 2) ძალდაუტანებელი.

უძულე ბელი (აბიასთ) აქუნდა ძრვამ (ექ. დღ. 13 b).

A-BIBAHΣ (ἀ-βίβაჲს, οσ, ბ) უწიგნო.

A-BIOS (ἀ-ბიოს; 2 და ἀ-ბιάτως; 2) ხელმოკლე, ღარიბი.

A-BAABEIA (ἀ-ბააბეია, ἦ) უენებელობა.

A-BAABHΣ (ἀ-ბააბჲს, ές) უენები. უენებელი; ჯანმრთელი.

οσδς τοίς όπείρ ήμάς *εγχειρίσιν* *άβλαβές* არცა ზემთა ჩუნთასა რასმე კლყო- უდა უენებელ არს (დომნ. 161, 9); *ενα...* *φυλαχθέντων* *αβλαβείς* რაათა... დაიც- ვენ უენებელად (სიბრჲნე 19, 6); უენები (ნვჲ. 21—22); *τοσ σάματος* *άβλα- βή* *περισώζοντα* ჯოჲცთა სიმრთელესა და უნაკლულთებასა მიშ- ხეულ იყო (ერმოჲ. PG 116, 338 C).

ABLABOS (ἀβλαβός ზმნხ) უენებლად.

უენებელად (აბლაბჲს) იყოუების მათ შოზის (ექ. დღ. 9 a).

A-BΛAΣTOΣ (ა-βλαστος 2) უმორჩო; უმანკო.

Ἰακώβ δὲ ἦν ἀνθρῶπος ἀβλαστος ზოლო იაკობ კაცი უმანკო (დაბად. 25, 27).

A-BΛEΨIA (ა-ბლესია, ἦ) სიბრმავე, უსინათლობა.

οὐκ ἀβλεψίας καὶ ἀγνωσίας ვერმხედველობითა და უმეცობითა (დონ. სქ. PG 4, 421 D).

A-BΛHΣ (ა-ბლეს, ბრალდ. აბლეს) გაუსროლელი; ἴδον აბლეს (მოარგო შვილდს) ჯერ გაუსროლელი ისარი (ილ. 4, 117).

A-BΛHTOΣ (ა-ბლეთოს 2) გაუგმირავი (ილ. 4, 540).

ΑΒΛΗΧΡΟΣ (ა-ბლესხროს 3) სუსტი, ნაზი; წყნარი; *χεῖρα ἀβλήχρην* (აფროტიდეს) ნაზი ხელი (ილ. 5, 337).

A-BOHΘHΣIA (ა-ბოთჰესია, ἦ) შეუწყვენლობა.

ἐν καιρῷ ἠπερηφαιῶν ἀβοηθίας ეამსა შინა ცოდვასაა შეუწყვენელად (ისთ ზორ. 51, 10).

ΑΒΟΗΘΗΤΟΣ (ა-ბოთჰეთოს 2) უმწყო.

οὐκ μὴν ἀβοηθήτα რამეთუ არა შეუწყვენელად (ნემ. 49,9); *ἐγενήθη ὡσεὶ ἀνθρῶπος α.* ვიქმენ მე ვითარცა კაცი შეუწყვენელი (ფს. 87,6; სიბრძნე 12,6; 2 მაკ. 3,28).

A-BOHΘOΣ (ა-ბოთჰოს 2) უკურნებელი.

A-BOYKOΛHTOΣ (ა-ბოსკოლეთოს 2) დაუმწყემსავი, არასაზრუნავი, დაუცველი (ესქ. მავ. 907).

ΑΒΟΥΛΕΥΤΩΣ (აბოსლესთოს ზმნზ.) მოთქმების. გარეშე, განუბჭობლად.

ἐξελθεῖν εἰς πόλεμον ἀβουλεύτως განსლვად მათდა ღრძოლასა ზედათ ვნიერ განზრახვისა მისისა (1 მაკ. 5,67; sine consilio).

A-BOYΛEΩ (ა-ბოსლეს) არ მინდა.

A-BOYΛHTOΣ (ა-ბოსლეთოს 2) არასასურველი, განუზრახველ უნებლიეთი.

καὶ εἰς ἀβουλήτους ἢ κατὰ προαίρεσιν ταραχάς გინა წინაღობით უნებლიეთთა შეოთთა (ფლ. 144, 50—69 a; 145, 17—69 a).

ΑΒΟΥΛΗΤΩΣ (აბოსლეთთოს ზმნზ.) უნებლიეთი.

რამეთუ განუზრახველად (აბოსლეთთოს) წარმყრელ ვართ თესლიცა (ნემ. 114, 22).

ΑΒΟΥΛΙΑ (აბოსლია, ἦ) მოუფიქრებლობა; უგუნურობა.

τῆ δὲ ἀβουλία ἀλίσκονται ზოლო განუზრახველობითა მონადირენ (იგავნი 11, 6); *μετὰ ἀβουλίας* განუზრახველად (იგავნი 14, 17); *διὰ τὴν ἀβουλίαν* აბეთ წარწყმდეს უგუნურობითა მათითა (ბარუქ 3, 28; propter suam insipientiam); ცთომილებდა (კ. შეს. B 176 b); უძლურობდა (კ. შეს. 201 b₂—146, 1₄).

ΑΒΟΥΑΟΣ (ჰპოსაოს 2) მოუფიქრებელი; უგუნური.

ΑΒΟΥΑΩΣ (ჰპოსალაჲ ზმნზ.) მოუფიქრებლად; უგუნურად.

ΑΒΡΑ (ჰპრაჲ, ἦ) მხევალი. შლრ. აპრბჲ.

αὶ ἀβραὶ ἀβραῖς შ ი მ ო ნ ვ ა რ ნ ი მისნი (დაბად. 24, 61; გამ. 2, 5); καὶ ἐκδ-
λεσε τὴν ἀβραὶν ἀβραῖς და მოუწოდა მკვევალსა თჳსსა (ივდ. 10, 2; 13, 9; ესთ.
5, 1; ესთ. 4, 4); καὶ ἐθαπε τὴν ἀβραῖν ἀβραῖς ἀποστεινῆσαι οἴον და დასდვა ა ბ რ ი ს
მკვევალსა ზედა თჳსსა თხიერთა ღწთ (ივდ. 10, 5; ა ბ რ ი მკვევალ ივდ.
16, 28 [23]).

Α-ΒΡΙΘΗΣ (ჰ-პრიზჲ, ბჲ, ← პრ.ზიჲ) ოღნავ მძიმე.

ΑΒΡΟ-ΒΑΘΗΣ (ჰპრო-პაჲრჲ, ოს, ბ, ← აპრბჲ, პავსა) ნელი ნაბი-
ჯით მოსიარულე.

ΑΒΡΟΒΙΟΣ (ჰპრ-პოს 2) ფუფუნებაში მცხოვრები.

ΑΒΡΟΓΟΟΣ (ჰპრ-გოს 2) ნაზად მტირალი.

ΑΒΡΟ-ΔΙΑΙΤΗΣ (ჰპრო-დიავჲ, ოს, ბ) ფუფუნებაში მცხოვრები.
ἀβροδιαίτης შ უ ე ბ უ ლ ა დ ც ხ ო რ ე ბ უ ლ თ ა გ ა ნ ი (ქიოს. 40, 8; ქ. 19,
18—19).

ΑΒΡΟ-ΔΙΑΙΤΟΣ (ჰპრო-დიავთჲ 2) ვინც ფუფუნებაში ატარებს
ღროს; განცხრომაშია; განებივრებული.

καὶ ἀβροδιαίτοι σφόδρα ἐπέχρισον ფრიად მდიდრად მცხოვრებ-
ბელნი იყვნეს (ფლავ. 131, 23/24—62 a); οἱ τὸν ἀβροδιαίτον καὶ εὐσφηλὸν τὴν
καὶ ἀνεμέσον μεταδιώκοντες βίον რომელნი შ უ ე ბ უ ლ ს ა და ფეფუნელსა და
უპირველსა ცხოვრებასა მისდევნ (ამარტ. 182, 9).

ΑΒΡΟ-ΚΟΜΗΣ (ჰპრო-კომჲ, ოს, ბ) ლამაზ-კულულებიანი; ლამაზ-
ფოთლებიანი.

Α-ΒΡΟΜΟΣ (ჰ-პრომოს 2, ← 4. ბ, პრბმოს) ძალიან ხმაურიანი
(ილ. 13, 41).

ΑΒΡΟΝ (ჰპრბნ, τῶ) ფუფუნელი ცხოვრება.

ΑΒΡΟ-ΠΛΟΥΤΟΣ (ჰპრ-პლუსთჲ 2) უზომოდ მდიდარი.

ΑΒΡΟΣ (ჰპრბჲ 3) 1. ნებიერი, ფუფუნელი; 2. დიდებული;
ლამაზი.

ἀβροτέρα διήγησις შ ე მ ო კ ლ ე ბ უ ლ ი მოთხრობაჲ (ქ. შეს. B, 125 a).

ΑΒΡΟ-ΤΑΖΩ (ჰპრო-ტაჲჯა) ვიბნევი(თ), გზას ვკარგავ(თ) (ილ.
10, 65).

ΑΒΡΟΤΗΣ (ჰპრბრჲ, თრთჲ, ἦ) ფუფუნება; განებივრებულება.

ΑΒΡΟΤΙΜΟΣ (ჰპრბრტოს 2) უალრესად ფასეული.

Α-ΒΡΟΤΟΣ (ჰ-პროტოს 2) 1. უკვდავი; 2. უპატიელი.

Α-ΒΡΟΧΙΑ (ჰ-პროხია, ἦ) უწვიმრობა; გვაღვა.

და იყო სიტყუაჲ უფლისაჲ იერემიასა მიმართ გუალვისათჳს (აგრ.
თჲს ἀβροχίας — იერ. 14, 1).

ΑΒΡΥΝΩ (ჰპრბრნა, ← აპრბჲ) 1. ვანებივრებ, ფუფუნელს ვხდი;
2. ვტრაბახობ.

A-BPΩTOS (ა-ბერათოს 2, ← ბერპრათოს) საკმელად უვარგისი. *μαζαν... ἀνθρώποις ἄβρωτον* (უკამადი) (vix hominibus comedendam) (ფლავ. 172, 26—82 a) ὅστε δβρωτα εἶναι υἱοσσοῖς ἀειδον ვითარცა უკმელ მყოფნი მართლენი ობობანი (ივანენი 24, 22).

A ΒΥΣΣΟΣ (ა-ბუსოს 2, ← 2. ბ-, ბუსოს) უძირო; ღრმა.

ΑΒΥΣΣΟΣ (აბუსოსი, ἡ) უფსკრული.

τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πωλή განკითვანი შენნი ვითარცა უფსკრულნი მრავალნი (ფს. 35, 7; 32, 7; 71, 20; 76, 18; 103, 6); *ἐν βάθει ἀβύσσου* სიღრმეთა შინა უფსკრული სათა (იოს. ხორ. 24, 4); *ἦγγυεν ἀντις δι' ἀβύσσου* განიყვანა იგინი უფსკრული საგან (V: უგზოსა მიერ — *δι' ἀβύσσου!*) (ესაია 63, 13); *καὶ ἐπότισεν ἀντις ὡς ἐν ἀβύσσῳ* პოკლე ასუა მათ ვითარცა ღრმისაგან დიდისა (ფს. 77, 15); *εἰς τῆς ἀβύσσου* უფსკრულად (რომ. 10, 7).

ΑΓΑΓΕΙΝ (აგაგეინ, აგაგინ) იხ. აგა.

ἀγαγεῖν მოყვანება (ეკ. დღ. 17 b); *ὁ ἀγαγὼν τὴν δεξιὰν Μωσῆν* რომელმან იგი მოყვანა მარჯულენითა თქითა მოსემ (ესაია 63, 12).

ΑΓΑΖΩ (აგაჯა) ვჯავრობ, ენანობ; ვუჯავრდები.

ΑΓΑΘΑ (აგაბა ზმზზ.) კარგად; კეთილგანწყობილად.

καὶ ἐλάλησεν μετ' ἀντις ἀγαθὰ და იტყუა მის თან ტკბილად (4 მეფ. 25, 28; et locutus est ei benigne).

ΑΓΑΘΑΡΧΙΑ (აგაბარქია, ἡ) სიკეთის დასაბამი.

κατὰ τοῦτον τὸν ἑρόπον φησὶ λέγεσθαι ἑπὲρ θεαρχίαν καὶ ἀγαθαρχίαν ამით სახითა ეწოდების მას ხესთა ღმერთთაგობისა და კეთილთ-დასაბამობისა (დიონ. სქ. 529 D).

ΑΓΑΘΟΕΙΔΗΣ (აგაბა:ნიქ, ἔς) კეთილგვარი, სათნო.

ΑΓΑΘΟ-ΕΡΓΟΣ (აგაბა-ერგოს) იხ. აგაბა:ერგოს.

ΑΓΑΘΟΝ (აგაბონ, τὸ) 1) სიკეთე („სახიერება“); 2. ქონება, სიმდიდრე, bona; 3) სილამაზე („სახიერება“); 4) სათნო საქმე; მოსაწონი საქმე; 5) სამართლიანი საქმე.

ἐπὶ πάντι τοῖς ἀγαθοῖς, οἷς ἐποίησεν ἀντις (და განუცრდა) ყოველთა მათ კეთილთა ზედა. რავედენი უყო მათ უფალმან (გამ. 18, 9; благодеяние; აგრეთვე რიებ. 10, 34); *ἐσφρανθῆναι ἐπὶ σοὶ εἰς ἀγαθὸν* იხარებდეს შენდა მიმართ კეთილისყოფითა (მეორე შჯ. 30, 9); *ὁ μὲν γὰρ μέδεν... κἀνταὶ τὸ ἀγαθόν* (სახიერება; დიონ. სქ. 529 C); *τὸ δὲ μὴ παντελὸς ἀμοιβὸν τὸν ἀγαθὸν* ხოლო არა ყოველად უნაწილთა სახიერებისაგან (დიონ. სქ. 284); *ἀπὸ πάντων τῶν ἀγαθῶν τὸν κურῖον* ყოველთაგან კეთილთა უფლისა თქისათა (დაბად. 24, 10); *προσετέμικας σοφίαν καὶ ἀγαθὰ* შეგობინეს სიბრძნე და კეთილნი მათ ზედა (3 მეფ. 10, 7); კეთილობა (პროვ. 9, 2, 4); *τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλόν* სიკეთე და სახიერება (დიონ. სქ. 285); *πάντες δύνανται τὸ μὴ ἐν μετέχειν τὸν ἀγαθὸν* ვითარ მიიღებს არა-არსი კეთილისა და სახიერებისაგან რასვე (დიონ. სქ. 253); *ποίησον σὺ ἡμῖν κατὰ πᾶν τὸ ἀγαθὸν ἐν ὀφθαλμοῖς σου* მიყევ ზეენ ყოველისაებრ რა იგი სათნო არს წინაშე თუალთა შენთა (მსაჯ. 10, 15; 19, 29; აგრეთვე 1 მეფ. 3, 18; 4 მეფ. 20, 3); *καὶ ἐποίησεν τὸ ἀγαθὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κურῖου* და ქმნა სამართალი წინაშე

თულთა უფლისათა (4 მეფ. 15, 3); რახსა მკითხავ მე კეთილისა საქმი-
სათჳს (პერი თბ ძუამბ) (მთ. 19, 17); თუთკეთილობა (პროკ. 9, 24);
თის ძუამბის გაკეთებულთა (v. I. განკეთილებულთა) შორის (პროკ. 75, 22).

ΑΓΑΘΟΠΟΙΩ (ძუამბოპიოქა) კარგ საქმეს ვაკეთებ; კეთილ საქ-
მეს ვაკეთებ.

δუამბოპიოქეს კაი ბანქესეს კეთილსა უყოფდით და ავასბდით
(ლკ. 6, 35); *ბსა მუ ძუამბოპიოქეს* რაოდენი კეთილი გვიყოს (რიცხ. 10, 32);
ძუამბოპიოქეს კეთილისა საქმე (ლკ. 6, 9; მკ. 3, 4); კეთილ ფქა ყოფა
(1 მაკ. 11, 33; ისთ ზირ, 42, 14); *ძუამბოპიოქეს* კეთილისყოფელთა
(ლკ. 6, 33); *ეს ძუამბოპიოქეს* უკუეთუ კეთილსა იქმოდეთ (1 პეტრ. 2, 20);
ძუამბოპიოქეს კეთილის მოქმედთაჳს (1 პეტრ. 2, 15).

ΑΓΑΘΟΠΟΙΩ (ძუამბოპიოქა, ო) კეთილი საქმის ქმნა.

პარაიმესმასან *ტას ფსჯან* *აბან* *ეს ძუამბოპიოქა* შეედრნეთ სულნი
თუნნი კეთილის-საქმითა (1 პეტრ. 4, 19).

ΑΓΑΘΟΠΟΙΩΣ (ძუამბოპიოქას 2) კეთილის მოქმედი, კეთილისყოფ-
ელი.

ქაინონ ბეს ძუამბოპიონ მაქებელად კეთილისმოქმედთათჳს (1 პეტრ.
2, 14); *თჳს ძუამბოპიონ კაი მსოპიონ ბარეს* *თბ ბნთეს მეს* *კაი ძუამბ* კე-
თილყოფელისა მის და ღმერთ-ყოფელისა ბუნებით სახიერისა ღმრთისა ნიკ-
არს (დიონ. სკ. 529 C); *კაი ბეს ქესიერეს* *ბ ძუამბოპიოქას* *მთჳრ* *რომელი-იგი*
წამეს მარგებელისა მისთჳს ვარკულავისა (გვ. დღ. 72, 1).

ΑΓΑΘΟΠΡΕΠΩΣ (ძუამბოპრეპანჯ ზმნვ.) ქველმოქმედურად; კეთი-
ლისყოფელურად.

ძუამბოპრეპანჯ *პლჳთოქმეს* სახიერების შეუენიერებით განმარკელ-
დების (დიონ. 121 B; კ. 102, 7); *ძუამბოპრეპანჯ* *ქბსიქმეს* სახიერების შეუ-
ენიერებით მოფენილი (დიონ. კ. 129, 10).

ΑΓΑΘΟΠΤΙΚΟΣ (ძუამბოპტიკოს 2) კარვის მხედველი.

მსასნეს *აბან* *ტას ძუამბოპტიკოს ბსამეს* დაუწუხვან კეთილის მხედ-
ველნი თუაღნი (დიონ. 293 A; კ. 166)*.

ΑΓΑΘΟΣ (ძუამბოს, ო, ონ) 1) კარგი; ლამაზი; 2) სასარგებლო,
სამედნიერო; 3) კეთილი („სახიერი“), კეთილშობილი; 4) წარჩინე-
ბული; 5) მდიდარი.—შედარ. ხ. *ძამესან*, *ბელეს*, *ქრესთან*, *ღრან*;
აღმ. ხარ. *ძრანთეს*, *ბელესთეს*, *ქრესთეს*, *ღრანთეს*.

ტას გუნჳასტა მონ *ტას ძუამბა* ნყოფი ჩვი კეთილი (მსაჯ. 9, 11); *ჯერ*
არსა შაბათსა შინა კეთილისა საქმე (ძუამბო პიოქეს) ანუ ბორატისა (მრ.
3, 4); *კაი ბსჳრ ძუამბეს* *ტჳს ესმეს* და *კაი* კეთილ ბილუთა (1 მეფ. 16, 18);
ო გუნჳ *აბან* *ძუამბი* *სუნეს* *კაი ძუამბი* *ტჳს ესმეს* *ფრბეს* ცოლი მისი სახიერ
გონიერებითა და კეთილი ხატითა ფრიად (1 მეფ. 75, 3); *ოს მანბრეს* *ძუამბი*
ჲმუნ *ფრბეს* *კაი* *ნი-იგი* სახიერ იყვნენ ფრიად ჩუენდა (1 მეფ. 25, 15); *ეს*,
ძუამბ *ბინეს* კეთილ, სახიერო მონათ (ლკ. 19, 17); *ბბბ* *ბბბ* *ბბბ* *ბბბ*
ბბბ *ძუამბი* აბა მორჩილება უფროს არს მსხუერალისა კეთილისა
(1 მეფ. 15, 22); *ბბბბბ* *თის* *ბბბბ* *კაი ძუამბის* *ბბბ* *აბან* *კაი*

* დიმიტრაქის განმარტება ამავე ტექსტზე მითითებით: *ბ* *ლანთ* *ეს*
ბლეს *ტბ ძუამბ*.

თა მართალთა და უსანატრელესთა უფროს მისსა (3 მეფ. 2, 32); *ἐν δὲ φιλμοῖς τῶν σατραπῶν οὐκ ἀγαθὸς ὁσ' ᾤνεσθε* თუალთა მკედართ-მოთაგართასა არა-სახიერ (პარა-სასიამოვნო*) ხარ შენ (1 მეფ. 29, 6; 29, 10); *ὁ δὲ καλὸς ἀγαθὸς* მოძღუართ სახიერო (ლკ. 18, 18); თული შენი... ბოროტ არს, ხოლო მე სახიერ (აგაძე, მთ. 20, 15); *ἀπέθανε ἐν πολεμῶν ἀγαθῶν* მოკვდა სიბერითა კეთილითა (ლრმა სიბერეში*, в глыбокой старости) (მსაჯ. 8, 32); *ἀληθεῖς ἀνοίξαι λόγους ἀγαθῶν* ეტყოდე მათ სიტყუასა ტკბილსა (3 მეფ. 12, 7; „სასიამოვნოსა“); *ἀγαθὸς ὁρᾷ οὐκ ἀγαθὸν* ტკბილ შესაბედავ უფლისა (1 მეფ. 16, 12); *ἡ καρδία Νάβαλ ἀγαθὴ ἔπ' αὐτὸν* გული ნაბალისა იმ უეცრად მას შინა (1 მეფ. 25, 36); *ὁ δὲ καλὸς ἀγαθὸς* მოძღუარ ქველისმოქმედ (მრ. 10, 17; 10, 18); *ἐν ἐσφορῶν καὶ ἀγαθῶν καρδία* (v. l. *διανοία*) სიბარულით და გულწრფელით (მეორე სჯ. 28, 47); და მისი უპრწყმესი უმჯობეს მისსა არს (აგაძე, მთ. 12, 13); *καρτέριον* უაღრესი (კ. შეს. B 123 a). აღმატებული (კ. შეს. B 171 a); *ἐς ἀγαθὸν* კეთილობად (იერ. 14, 11); *ἀγαθόν, θυσίαν, ὅτι ἐπορεύθη* კეთილ, ასულა, რამეთუ განხუდა (რუთ. 2, 22; 3, 13); *τοῖς πένθεσι ἀγαθὸς ἦν* გლახათა ქველისმოქმედ ექმნებოდა (მინ. ერმე PG 373 C; bonus).

ΑΓΑΘΟΤΗΣ (აგაძოთეს, თეს, ἡ) სიკეთე; გულკეთილობა.

ὁ ἀγιος τῶν οὐρανῶν ἀρχόν... φησὶν εἶναι τῆς ἀγαθότητος თმ მესობიზებად დანაბამთა და შესრულებათა ზეცისათა იტყუეს სახიერებასა ღმრთოსასა (bonitatem Dei) (დიონ. სქ. 244 D); *χαίρε χορηγὲ μέγαλης ἀγαθότητος* გიბაროდენ მონიქებელა ღმრთობისა სახიერებისა (Ag. 146); *τῆς κατ' οὐρανῶν φερόμενης καὶ ἀγαθότητος* არა არსებითი განღმრთობა და სახიერ-ყოფა (დიონ. სქ. 52 D); *ἀγαθότης* კეთილი (კ. შეს. AP 184 a₁₀—110₁₀); კეთილობა (პროკლე 22, 5); *ἡ παρθεὶς μὲν ἔχει τῆς ἀγαθότητος* მყოფობა აქუს კეთილობითი (პროკ. 74, 2).

ΑΓΑΘΟΥΡΓΕΤΙΣ (აგაძოურგეთის [აგაძოურგეთის], თბის, ἡ) ქველისმოქმედებით.

φορτὸς ἀγαθοῦργετίας მკურნალისა სახიერების მოქმედებითა შარავანდელთა (დიონ. 397 D, ქ. 164, 34).

ΑΓΑΘΟΥΡΓΕΩ (აგაძოურგეა, აგაძოურგეა) ვქველმოქმედებ, კეთილ საქმეს ვქმნი.

καὶ τοὶ οὐκ ἀμάρτυροι αὐτὸν ἀφῆκαν ἀγαθοῦργεω და არავე უწამებელად დაუტყუა ქველისმოქმედება იგი ზეით (საქმე 14, 17; benefaciens); *ἀγαθοῦργεω* კეთილისა საქმედ (1 ტიმ. 6, 18).

ΑΓΑΘΟΥΡΓΙΑ (აგაძოურგია, აგაძოურგია, ἡ) ქველმოქმედება, კეთილი საქმის ქმნა.

ἀγνοίας ἕνεκα τῆς ἐν γυμνασίᾳ χορηγοῦσθαι καὶ ἀγαθοῦργίαν ავთმ პარადრამეს მიზეზითა უმეცრებისათა მეცნიერებითსა მას მისსა სახიერებასა და კეთილისმოქმედებასა თანა წარსლვა (მინ. ერმ. PG 385 D); *καὶ τῆς ἡμῶν σωστικῆς ἀγαθοῦργίας* ჩუენის ავის ცაოვნებითსა სახიერების მოქმედებისა (დიონ. 181 D, ქ. 116, 4).

ΑΓΑΘΟΥΡΓΟΣ (აგაძოურგობა 2) კეთილმოქმედი, კარგი საქმის მოქმედი.

ბ γὰρ ἀγαθουργός ἐσθλὸς ἐπίνοος τὸ θέλον ἐκ παρθύσιαν რამეთუ კეთი-
ლი სმოქმედებითი ტრფილაღება არს აღმორველი ღმრთისა განგებად და
პყრობად (დიონ. სქ. 261 B); ἀγαθουργός კეთილმოქმედი (პროკლე 84, 3); τὸ
ἀγαθουργῶν μακροθυμίας (პროკლე 75, 19).

ΑΓΑΘΩ (ἀγαθός) კარგ საქმეს ვაკეთებ.

καὶ ἀγαθῶσαι χυρὸς τὴν χυρὴν μου, καὶ μνησθήσῃ τῆς διόλης σου ἀγα-
θῶσαι აბრე და კეთილი უყოს უფალმან უფალსა ჩემსა და მოიყუნო მკე-
ვალი შენი და კეთილი უყო მას (1 მეფ. 25, 31); ἀγαθῶσαι კეთილყო-
ფად (ისო ზირ. 49, 9), რათა კეთილი უყო მათ (იერ. 39 [32], 4); ἐρηγήσοι ἐπ'
αὐτοὺς τὸν κακῶσαι αὐτοὺς καὶ οὐκ ἀγαθῶσαι განვიღებე მათ ზედა ბოროტე-
ბად მათა და არა კეთილობად (იერ. 51 [44], 27).

ΑΓΑΘΩΝΩ (ἀγαθῶνα) 1) კარგ საქმეს ვაკეთებ (გუკეთებ), ვაკე-
თილებ; 2) ვხარობ, მიხარია; 3) ვამკობ.

ὁταν ἀγαθῶνης αὐτὴν რაჟამს კეთილ უყო მას (ფს. 48, 19); ἀγαθῶნი
კეთილ ჰყოფს (პროკლე 82, 10); ἀγαθῶσιαι τὰ θεῖα კეთილგებენ ნყოფ-
თა (პროკლე 13, 24; 75, 11); ἡγαθῶσῃ ὁ λόγος ἐν ὁφθαλμοῖς αὐτῶν კეთილ
აღუჩნდათ სიტყუა თუალთა შინა მისთა (1 მაკ. 1, 12); εἰ ἀγαθῶσῃσθαι ὁ
παῖς σου ἐναντίον σου უკუეთუ სათნო იყოს მონა შენი წინაშე შენსა (ნემია
2, 5; 2, 6); ὁ βασιλεὺς πολλὸν ἡγαθῶσῃ ἐπ' αὐτῶν მეფე მხიარულ იქმნა
მის ზედა (დან. 6, 23; I: მეფემან განიხარა); ὅτε ἡγαθῶσῃ ἡ καρδία αὐτῶν
რაჟამს განმხიარულდა გული მათი (V. I. ოფს განიბარა და გული
მათი (მსაჯ. 16, 25; რუთ. 3, 7); უმხიარულეს იყოს გული შენი (მსაჯ.
19, 9); ἀγαθῶნი ὁ θεὸς τὸ θύοια Σ. სანატრელ ყოს ღმერთმან საბელი
სოლომონ ძისა შენისა (3 მეფ. 1, 47; 4 მეფ. 10, 30); ἐν κακίᾳ προσώπου ἀγα-
θῶσῃσθαι καρδία შეკმუნებას მას პირისასა ისანატრელოს (V. I. განმხიარ-
ულდეს; V. I. კეთილ იქმნეს) გული (ცელ. 7, 4); ἡγαθῶσῃ მოსწყნარდა
(მსაჯ. 18, 20; V: განმხიარულდა); ἡγαθῶსθαι მოამდოვრა* (ამარტ. 112, 20);
καὶ ἡγαθῶσθαι τὴν κεφαλὴν აბრე და შეიმკო თავი თუი (4 მეფ. 9, 30); ὡς
δὲ ἀγαθῶσῃ ἡ καρδία Ἀμὸν ἐν τῷ οἴνῳ ოდესცა და სლბეს გული ანთო-
ნისა ღწისაგან (2 მეფ. 13, 28; temulentus fuerit vino, развеселится от вина);
ὅσα ἡγαθῶσθαι ποιῆσαι τὸ εὐθὲς ἐν ὁφθαλμοῖς μου რაჟოდენი სანატრელ
ყავ სიმართლე (V. I. რამეთუ მხნდი შენ) წინაშე თუალთა ჩემთა (4 მეფ. 10, 30).

ΑΓΑΘΩΣΙΝΗ (ἀγαθασίνη, ἡ) 1) სიკეთე (სახიერება); 2) კეთი-
ლი განწყობილება; 3) სიმართლე.

ὁ γὰρ καρπὸς τῶν φωνῶν ἐν πείρῃ ἀγαθασίνῃ რამეთუ ნაყოფი სულისა
ყოვლითა კეთილითა (სავსე არს) (ეფეს. 5, 9); ἡγάθησθαι κακίαν ἕπερ ἀγα-
θασίνῃ შეიყუარე სიბოროტე უფროს სახიერებისა (ფს. 51, 5; რომ. 15, 14);
ἐν ἀγαθασίνῃ σου τῇ πολλῇ სიტკბოებათა შინა შენთა მრავალთა (ნემია
9, 35); დავაკლებ სულსა ჩემსა კეთილყოფისა გან. (ძპბ ἀγαθასინეს) (ცელ.
4, 8; 5, 10); τὸν ἰδεῖν ἀγαθασίνῃ ἐν παντί μόχθῳ ხილვად კეთილობისა
ვოველთა შინა ზრომისა (ცელ. 5, 17; 6, 3, 6; 7, 15; 9, 18); ἔπει κατεδύοικον ἀγαθ-
ασίνῃ რამეთუ ვსდევდ სიმართლესა (ფს. 37, 21).

* სახა: მდოვრე წყნარისა და ჩქარისა საშუალი.

ΑΓΑΘΩΤΕΡΟΣ (ἀγαθώτερος) უკეთესი, უმჯობესი (← ἀγαθός).
და მისი უმრწემესი უმჯობეს მისსა არს (ἀγαθώτερα) (მაჩ. 15,2).

ΑΓΑ-ΚΛΕΗΣ (ἀγα-κλής, ეს, ← ἄγαν, κλέος) სახელგანთქმული.

ΑΓΑ-ΚΛΕΙΤΟΣ (ἀγα-κλειτός 3) სახელგანთქმული.

ΑΓΑ ΚΛΥΤΟΣ (ἀγα-κλυτός 3, ← ἄγαν, κλυτός) სახელგანთქმული.

Α-ΓΑΛΑΚΤΟΣ (ἀ-γάλακτος 2) ურძეო.

ΑΓΑΛΛΙΑΜΑ (ἀγαλλίαμα, τó) სიხარული, მხიარულება; შეგება,

δει ἀγαλλίαμα τῆς καρδίας μου εἰσὶν რამეთუ სიხარულ არიან ესენი გულსა ჩემსა (ფს. 118,11); ἀρθίσεται ἐσφροσύνη καὶ ἀγαλλίαμα მოჯღოს სიხარული და მხიარულება (ესაია 16,10; 22,13; 65,18); στέφανος ἀγαλλιάματος გარგზნი სიხარულით (იხთ ზარ. 1,11; 6,31); ἔσται τοῦτό μοι ἀγαλλίαμα ἕως ἡμέρας θανάτου μου ესე ჩემიცა იყოს შესაწყენარებელ ყოველსა შინა დღესა ცხოვრებისასა (ივდ. 12,14).

ΑΓΑΛΛΙΑΟΜΑΙ (ἀγαλλιάομαι, ἀγαλλιάσσομαι, ἡγαλλιασάμην, ἡγαλλιάσθην || ἡγαλλιάσθην) ვხარობ, მიხარია.

καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσσομαι და ქმნულითა კელთა შენთათა ვიხარებდე (v. l. ქმნულსა კელთა შენთასა ვიშუებდე (ფს. 91,5); ἡγαλλιάσσομαι იხარებდა (ლკ. 10,21); ἀγαλλιάσονται ἰσშუებდენ (ფს. 5,12; ფს. 47,12); ἡγαλλιάσσομαι ἢ γλώσσά μου და გალობდა ენა ჩემი (საქმე 2,26); გალობს ენა ჩემი (ფს. 15,9); უგალობდით მას ὀρθოლოთ (ფს. 2,11); ἀγαλλιασθήναι მხიარულ-ყოფა (ივ. 5,35); მხიარული იყვენენ წინაშე ღმრთიანს ἀγαλλιάσθωσαν) (ფს. 67,4); ἀνάστα ἀγαλλιάσαι* ἐν νυκτί აღდგე ჰრტიონვედ ღამესა შინა (კოლდება 2,19); ἡγαλλιάσσομαι ἵνα τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν სწადოდა ბილვა დღისა ჩემისა (C; უხაროდა DE; ივ. 8,56).

ΑΓΑΛΛΙΑΣΙΣ (ἀγαλλίασις, εἰς, ἡ) სიხარული, მხიარულება.

φωνήν... θείας ἀγαλλιάσεως კმა საღმრთოესა სიხარულითა (სპირ. ცხ. PG 116,449 D); ἐν ἀγαλλιάσει მხიარულდით (ფს. 99,2); ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως კმითა გალობისათა (v. l. სიხარულითათა) (ფს. 41,5; 50,10).

ΑΓΑΛΛΙΑΩ (ἀγαλλιάω, იგივეა, რაც ἀγαλλιάομαι) ვხარობ, მიხარია.

καὶ ἡγαλλίασεν τὸ πνεῦμά μου და იხარებდინ სული ჩემი (ლკ. 1,47); χαίρομεν καὶ ἀγαλλιάωμεν ვიხარებდეთ და ვიშუებდეთ (გამოცხ. 19,7); ἐν ᾧ ἀγαλλιάτε (v. l. ἀγαλλιάσθε) რომლითა ვიხარის (1 პეტრე 1,6).

ΑΓΑΛΛΟΜΑΙ (ἀγάλλομαι) ვამკობ; ვხარობ, მიხარია.

ἀγαλλέσθω იხარებდინ (ეჭ. დღ. 122 b); ἀγαλλομένην ვანიხარა (ეჭ. დღ. 54 b).

ΑΓΑΛΛΩ (ἀγάλλω, ἀγᾶλλω, ἀγᾶλλαι) ვამკობ; ვადიდებ.

ΑΓΑΛΜΑ (ἀγάλμα, ατος, τó) 1) სამკაული; 2) ქანდაკება; ძეგლი.

* Imperativus aoristi medii.

ἐπερωτήσουσιν τοὺς θεοὺς καὶ τὰ δῶματα αὐτῶν ჰყთხვიდენ ღმერთთა მათთა და ძეგლებსა მათთა (ესაია 19,3; ამარტ. 27,30); ფრიად რაჲმე სიბრძნით თქუა ღმრთისსახელთა ქანდაკები — *μεισσημαίων ἀγαλμάτων* (დ.ონ. სქ. 369); ქანდაკებული (ფლავ 60,31); *ἄσπιδες δὲ καὶ τιμίας λίθου βυζαντιναί* იტყუან უკუე პატონისისა ჰვისაგანცა ყოფად კერპებსა (დ.ონ. სქ. 424 A; *simulacra*); *ἔσωθεν οὖν αὐτῶν ἐτίθεισαν δῶματα* და უზენაგანეს მათსა დასდგმიდეს კერპებსა მათსა (დ.ონ. სქ. 369; 2 მაკ. 2,2); *ἀναφανῆ ἀγάλματα, τουτέστιν ἀγλαίσματα* გამოხნდების მის ხედა ქმნულება რაჲმე მკეკერპისა (დ.ონ. სქ. 424 A); *πέπρακας Βυβλῶν καὶ πάντα τὰ δῶματα* ათიჲს დეცა ბაბილონი და ყოველნი საკერპონი ბისნი (ესაია 21,9; *ἀετόμορφον ἄγαλμα* თვთდასახულად ხატად (დ.ონ. სქ. 424 A).

ΑΓΑΛΜΑΤΙΟΝ (ἀγαλμάτιον, τὸ) კნიხ. იხ. ἄγαλμα.

ΑΓΑΛΜΑΤΟΠΟΙΟΣ (ἀγαλματοποιός, ὁ) მოქანდაკე.

ἦν δὲ καὶ οὗτος (sc. ἄσπιδες) ἀγαλματοποιός ბოლო იყო თარბა კერპთმქანდაკებელ (ამარტ. 38,).

ΑΓΑΜΑΙ (ἀγαμαι, ἀγάσσομαι, ἠγάσασμαι || ἀγασάμην, ἠγάσθην)

1) მიკვირს; განცვიფრებული ვარ; 2) ვჯავრობ.

ἀμφοτέρων γὰρ ἔγωγε ἀγαμαι რ' მე ორთათხვე და მიკვრდების (ამბ. მედ. PG 116, 877 A), მიკვრს (ქ. დლ. 119 a); *Ἄχαιος δ' ἀγασθίς ἐπὶ τῇ θυσίᾳ προσβεία* და ახვოს უკუე განკვრვებულ მან მფორესა ხედა (ფლავ. 325,51).

ΑΓΑΜΕΝΩΣ (ἀγαμένως ზმზხ.) გაკვირვებით; აღტაცებით. იხ. ἄγαμαι.

ΑΓΑΜΙΑ (ἀγαμία, ἡ) უქორწინებლობა.

ἡ ἐν ἀγαμίᾳ καλλιτεκνία (უძღურებასა შინა ძალი), უქორწინებლობასა შინა შვაყთილობა (ამარტ. 178,19).

ΑΓΑΜΟΣ (ἀγαμος 2) 1) უქორწინებელი; 2) გაუთხოვარი.

λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις ვტყუე უქორწინებელთა მათ და ქტრითა (1 კორ. 7,8; 7,11; 7,34).

ΑΓΑΝ (ἀγαν ზმზხ.) ფრიად. გადაჰარბებით; ბ (ἡ, τὸ) ἄγαν მეტისმეტად დიდი; ἡ ἄγαν ἔλυσურა გადამეტებული თავისუფლება.

ἀποπροαίρετοι οἶσαι διὰ τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀγαν ἐφύσεως თვთლრჩვისა მქონებლობითა და ყოვლად ყთილისა მოსურნეობითა (დ.ონ. სქ. 68 C; ამარტ. 270,19); *ἐκ τῆς ἀγαν μανίας ἀποκτησάμενος* გარდარეულისა ბორგნეულობისა მიერ პირუტყულ კმნილი (ამარტ. 193,16; *τὸ μῆδεν ἀγαν ἄτεχνος* ძრისთი არცა ერთისა რაჲმე გარდამეტებულება იქმნის ყთვლტრუთო მონატყებელ ყთილისა (სპ.რ. ცა. PG 1.6, 445 C); *εἰς ἀγαν τῷ λιμῷ πειζόμενος* იგიცა იგუემებოდა მძლავრებითა სიყმ. ლისათა (სპ. იქ. 4.4 C; valde).

ΑΓΑΝΑΚΤΕΩ (ἀγανακτέω) ვწყრები; უკმაყოფილო ვარ; ვუჯავროდები.

oi deka hganakteison peri ton thoi ddelphoi ვითარცა ესმა ათთა მათ, განრიხნეს (C: გული განიწყეს) ორთა მათ მათათჳს (მთ. 20,24; 21,15); *hretato dganaktein* იწყეს გულიწყრომად (მრ. 10,41; DE: იწყეს რისხვად); *aganaktontes* გულიწყრომად (მრ. 14,4; DE: ზრისხვიდეს); *aganaktisai* განრიხნებულნი (ფლავ. 70,36; 170,32; 23,19); *hganakteison* შეპრისხნა (მრ. 10,14; დიონ. სკ. 544 C); *aganaktin* რისხვით (ლკ. 13,14); *oi phariseoi hganakteison* ფარისეველნი მწყუბარე იქმნეს (ფლავ. 507,28; *offensi sunt*); *kat' emon th exrhon ton thumon* თბს ანაქთონთა ბრძოლა არამედ ჩემ ზედა ჯერ იყო აღლესვად რისხვად თქუენი, რომლისათჳსცა იყო დრტკნვაა თქუენი (ამბ. მედ. PG 116, 881 B).

ΑΓΑΝΑΚΤΗΣΙΣ (*ἀγανάκτησις*, *ეა*, *ჲ*) გაწყრომა, გაჯავრება.

dxiou krine to genomenon aganaktisias საჯოს და ბჳოს ქმნილი ღირსად წყრომისა (ნემ. 108,10); *ptōn katērgāsato... aganaktisou* რავდენი შექმნა შერიხნვად (2 კორ. 7,11); *met' epixestēras aganaktisias* რისხვით ძლიერითა (ესთერ 8,13).

ΑΓΑΝΑΚΤΗΤΙΚΟΣ (*ἀγανακτικὸς* 3) უკმაყოფილო; განრიხნებულნი.

ΑΓΑΝΑΚΤΗΤΟΣ (*ἀγανακτικὸς* 3) ასალეღვებელი; ამალეღვებელი.

ΑΓΑΝ-ΝΙΦΟΣ (*ἀγαν-νιφος* 2) ძალიან თოვლიანი,

ΑΓΑΝΟΣ (*ἀγανός* 3, ← *γάνυμαι* „მიხარია“) თავაზიანი; მონარული.

ΑΓΑΝΟΦΡΟΣΥΝΗ (*ἀγανοφροσύνη*, *ჲ*) თავაზიანობა; თავმდაბლობა.

ΑΓΑΝΟ-ΦΡΩΝ (*ἀγαν-φρων*, *ον*) მოსიყვარულე, მალერსე; თავმდაბალი.

ΑΓΑΟΜΑΙ (*ἀγάομαι*) იგივეა რაც *ἀγαμαι*.

ΑΓΑΠΑΩ (*ἀγαπάω*, იმბარება *praes.* და *imperf.* *ἀγαπάω-სთვის*) მიყვარს (ილ. 24,464; ოდის. 16,17).

ΑΓΑΠΩ (*ἀγαπάω*, *ἀγαπήσω*, *ἠγάπησα*, *ἠγάπηκα*, *ἀγαπηθήσομαι* მიყვარს).

pantes oi paides autou agapōi se yoz. ყრმათა უყუარ შენ (1 მეფ. 18,22); *tothō me o patēr agapē* ამისთჳს მამსა უყუარ მე (ინ. 10,17); *agapēsis ton phtōion sou* შეიყუარო მოყუასი შენი (მთ. 19,19; მკ. 12,30); *to agapēn* შეყუარებად (მრ. 12,33); *hgapēsan* შეიყუარეს (ინ. 3,19); *dnri tou agapēn* სიყვარულისა წილ (ფს. 108,4); *tothō agapōntas emēn* მოყუარენი თქუენად (ლკ. 6,32); *tothō agapōn autōn* მოყუარეთა მისთა (1 კორ. 2,9); *ina agapate allēlois* რაათა იყუაროდეთ ურთიერთას (ინ. 15,12); *hgapēte alloterois* შეიყუარნა უცხონი (იერ. 2,25); *thn hgapēteyn pschēn mou* საყუარელი სული ჩემი (იერ. 12,7); *amēlon exēthē ex hgapēteyn* სადევნებ იყო შეყუარებულისა (ესაია 5,1; 5,7); *hgapēteyn thn pschēn*

κατασκηνοσσει შეყუარებული უფლისა დამკვდროს. (მეორე. შჯ. 33,12); *ἐν τῷ ἡγαπημένῳ αὐτοῦ* შეიყუარა იგი (1 მეფ. 20,17); *ἡγάπησεν αὐτὸν* გტრფილა მას (2 მეფ. 13,1); *Θημάρε τῆς ἀδελφῆς... ἐγὼ ἀγαπῶ* თამარს დასა აბესალომ ძმისა ჩემისასა ვეტრფილა მე (2 მეფ. 13,4); *τὰς ἐπιτολάς σου ἐγάπησα, κἀρις* მცნებანი შენი დავიმარხენ (v. l. შევეყუარენ, ფს. 118,159); *αἱ παρακλήσεις σου ἡγάπησαν τῆς ψυχῆς μου* ნუგეშინისკემანი შენი ახარებენ სულსა ჩემსა (ფს. 93,19; *laetificaverunt*; *ἀγαπήσῃ τὴν οὐκ ἡγαπημένην* შევეყუალა არა შეწყალებული იგი (ოსე 2,23; v. l. *ἐλήσῃ τὴν οὐκ-ἡλεημένην*).

ΑΓΑΠΗ (ἀγάπη, ἡ) 1) სიყვარული; ტრფობა; 2) აღაბა.

ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται სიყუარულმან მოყუასსა თქსა ბოროტი არა უყვს (რომ. 13,10); *τετραμένη ἀγάπης* წყლულ ვარ მე სიყუარულითა (ქება 5,8); *δι' ὑπερβολῆς ἀγαθότητος καὶ δι' ἀγάπην ἀφαιτόν* (ob ineffabilem charitatem) კეთილთა და სახიერებათა სულგრძელებით თავს იღებს (დიონ. სქ. 280 B); *περὶ τοῦ γενέσθαι ἀγάπην* აღაბისა კენებისა ჩუენისასა (ქიოს. 12,28; ქ. 5,28); სიყუარულისა („აღაბისა“ ყოფისა (ქიოს. 112,4; ქ. 55,18).

ΑΓΑΠΗΣΙΣ (ἀγάπησις, εως, ἡ) შეყვარება; სიყვარული.

ἔθετο ἡ κραταίων ἰσχύος აწიომ დადვა შეყუარება მტკიცე ძალისა მისისა (ამბ. 3,5); *ταῖς τῶν σεβασμωτάτων ἐπιτολῶν ἀγαπήσει* სამსახურებელთა მათ ოდენ მცნებათა შეყუარებითა (დიონ. 392 A, ქ. 160,15); *ἀγάπησιν αἰώνιον* სიყუარულითა საუკუნოათა (იერ. 31,3); *καὶ τὰ μέγα πρῶσεχθῆς ἀγάπησις* და საღმრთოთა მიმართ შემკუალვითი სიყუარული (დიონ. 376 A; ქ. 158,13; დიონ. სქ. 120 A).

ΑΓΑΠΗΤΙΚΟΣ (ἀγαπητικός 3) მოყვარული; მოსიყვარულე.

ἡ ἀγαπητικὴ δύναμις სიყუარულისა ძალი (კ. შეს. 193 B) (charitas verae virtutis).

ΑΓΑΠΗΤΙΚΩΣ (ἀγαπητικῶς) ზმზ. სიყვარულით.

κινήσεις ἀχρόνας καὶ ἀγαπητικῶς უამოდ და დაუსაბამოდ აღიძრა სიყუარულითა (დიონ. სქ. 221 A; *propter vim amoris*).

ΑΓΑΠΗΤΟΣ (ἀγαπητός 3) საყვარელი, ძვირფასი; მოყვარე.

οὐτός ἐστιν ὁ υἱός μου ἀγαπητός ესე არს ძმ ჩემი საყუარელე (მთ. 17,5); *ὅπως ἂν ῥεσθῶσιν οἱ ἀγαπητοί σου* რათა ცხონდენ მოყუარენი (v. l. საყუარელნი) შენი (ფს. 107,7).

ΑΓΑΠΗΤΩΣ (ἀγαπητῶς) ზმზ. სიყვარულით.

ἀλλ' ἀγαπητῶς συνδεσμών არამედ სიყვარულითა შეკრავს (დიონ. სქ. 241 B; *amabiliter constringens*); *ἀγαπητῶς* საყუარელ არს (ქ. დღ. 28 a).

ΑΓΑΡΡΟΣ (ἀγάρρος 2, ← ἀγαν, რეს) სწრაფმდინარე, სწრაფდენადი.

ΑΓΑΣΤΟΝΟΣ (ἀγάστονος 2, ← ἀγαν, στένω) ძალიან მკვნესარე.

ΑΓΑΣΤΟΣ (ἀγαστός 3, ← ἀγαμαι) განკვიფრების ღირსი.

ΑΓΑΥΡΙΑΜΑ (ἀγαυρίαμα, ατος, τό) სიამაყე; სიხარული.

ἐάν... πόσειη Ἱεροουαλημ ἀγασρίαμα ἐπὶ τῆς γῆς და იყოს იმრუსალქმი სიხარულ ქვეყანასა ზედა (ესაია 62,7; V: იყოს სიქადულ; *ponat laudem*); *οὐκ ἔστιν ἀγασρίαμα ἐν Βοσβῶν* არღრა არს მხიარულება ესებონს შინა (იერ. 31 [48], 2; V: მულრობა; *exsultatio*; *ταβα*: მულრობა ქადილი. იერ. 48,2); *τὸ ἄ. αὐτῆς ἔσται εἰς πένθος* მხიარულებაა მისი იყოს გლოვად (ბარუქ. 4,34; V: ხობოა მისი იყოს გლოვად; *gaudimonium*); *ἀποθήσεται δὲ ἑμῶν τὸ ἀγασρίαμα ἰσα σποδφ* ხოლო წარკდეს დიდებულება თქუენი სწორ ნაცრისა (იობ 13;12).

ΑΓΑΥΡΙΑΩ (*ἀγασριάω*) თავი მომაქეს; ვამაყობ (რითმე).

οἱ ἡγασριάντοι ἐπὶ χεραῖον როუენი იქადიან საჭურველებითა (იობ 3,14).

ΑΓΑΥΡΟΣ (*ἀγασρός* 3, ← *γασρος*) 1) ამაყო; 2) სასიქადულლო; *ἀγασρότατά* ზმზ. სასიქადულლოდ, სანაქებოდ.

ΑΓΓΑΡΕΥΩ (*ἀγγαρεύω*, *ἀγγαρεύσω*, *ἡγγαρεύσω*) ვაიძულებ; ძალით ვაკეთებინებ.

τοὺτον ἡγγαρεύσαν ἰνα ἄρη τὸν σταυρὸν αὐτοῖν ესე წარიქციეს, რაათა აღილის ჯუარი მისი (მთ. 27,32; *заставили*; მრ. 15,2.); *καλέσθη δὲ μηδὲ ἀγγαρέεσθαι* ვბრძანებ არცა მძლავრებით... (ფლავ. 432,47).

ΑΓΓΑΡΟΣ (*ἀγγαρός*, ბ) (სპარს.) 1) გზირი; 2) ზედს. სანიშნებელი: *ἀγγαρον* პერ სანიშნებელი ცეცხლი (ესქ. აგ. 282). — *ἀγγαρῆιον* τὸ ფოსტა სპარსული (ბერ. 8,98).

τοὺς ἀγγαροὺς λεγομένους ანღაროდ წოდებულნი (ფლავ. 418,3; *nuntios, qui angari appellantur*).

ΑΓΓΕΙΔΙΟΝ (*ἀγγείδιον*, *το*, *კინი*. ← *ἀγγείον*) ჭურჭელი.

ἀγγείδιον τι κεραμεῶν ლაგჯნი რამე კეისაჲ (ს. ცხ. PG 116, 440 A; *vasculum*).

ΑΓΓΕΙΟΝ (*ἀγγείον*, *τὸ*) ჭურჭელი.

ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις მიიღეს მათ თანა ზეთი ჭურჭრითა (მთ. 25,4; C: ზეთი საზეთითა); *οἱ ἄρτοι ἐκλελοιπασιν ἐκ τῶν ἀγγείων* პურიცა შემოგუაქდა ძაძისაგან ჩუენისა (1 მეფ. 9,7; *хлеба не стало в сумѣх наших*); *τρία ἀγγεία ἄρτων* სამი ძაძა პური (1 მეფ. 10,3; *ν. 1 კიშტე სავსე პურითა*); *ἀπέστρεψαν τὰ ἀγγεία αὐτῶν* კენა მიაკვირეს სარწყულნი მათნი ცუდნი (იერ. 14,3); *βρώματα δὲ οὐκ ἦν ἐν τοῖς ἀγγείοις* საზრდელი არა იყო ქალაქთა (← ქილაქთა?) შინა (1 მაკ. 6,53).

ΑΓΓΕΛΙΑ (*ἀγγελία*, *ἡ*) 1) ამბავი; 2) თხრობა; შეტყობინება.

ἀγγελία ἐπὶ ἀγγέλιαν ἔσται ჰამბავი ჰამბავსა ზედა იყოს (ებევ. 7,26); *τὴν ἀνγγελίαν ἀγγέλιαν* ვის მიუთხრათ თხრობაჲ (ესაია 28,9; V: ჰამბავი) *ἀκούσεται ἀγγέλιαν* ისმინოს მითხრობა (4 მეფ. 19,7); *ἡ ἀγγελία, ἣν ἀκούσαμεν* აღთქმა - იგი, რომელი გუესმა (1 ინ. 1,5)

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ (*ἀγγελιαφόρος*, ბ) მაცნე.

οἶόν τισιν ἀγγελιαφόροις ἡ *ἐπαπισταῖς* ვითარცა მსახურთა რათმე და მათწყებულთა და მოჩილთა მისთა (კ. შეს. PG 44,156 D).

ΑΓΓΕΛΙΚΟΣ (აγγელისაჲს 3) ანგელოზისა; ანგელოზებრივი.

αι αγγελικαι τάξεις წყნსი ანგელოზთანი (დიონ. სქ. 352); αγγελικὰς θωρακὰς ანგელოზებრანი ნიჭნი (დიონ. სქ. 292—93).

ΑΓΓΕΛΛΩ (აγγელაჲ, აγγელაჲ, ἡγγელაჲ, ἡγγელაჲ, ἡγγელაჲ) 1) მოგუთბრობ, ვაუწყებ, ვაცნობებ; ვაცხადებ; 2) ვახარებ.

ἔρχεται αγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς მოვიდა თბრობად მოწაფეთა მისთა (ინ. 20,18; C: მოვალს და ახარებს): φωνὴ αγγέλλοντος (v. l. ἀναγγέλλοντος) კმა დადადებისაჲ (იერ. 4,15; V: კმა მიმთბრობელისაჲ); ἡλιος ἐν ὀπτασίᾳ αγγέλλων მზე გამოცხადებასა შინა მიუთბრობს (ისთა ზირ. 43,2); παραγένεω αγγέλλων მოვიდა მიმთბრობელი (2 მეფ. 15,13; 18,11); αγγέλλεται. მიუთბრობს (დიონ. 181 C ქ. 115,37); ἐπεὶ ἡγγέλη ἀπὲρ ვითარ მიუთბრა მას (ფლავ. 264,21; nuntiatum esset).

ΑΓΓΕΛΜΑ (აγγელმა, ათოს, ტ) ცნობა; ამბავი.

ΑΓΓΕΛΟ-ΕΙΔΗΣ (აγγელო-ეიდჲს, ეს) ანგელოზის სახისა.

αγγελοειδῆ ζῶν οὐ μὴν αγγελικὴν θιομάζει ანგელოზთ-სახე და არა ყოვლითურთ ანგელოზებრ უწოდს ცხოვრებასა მისსა (დიონ. სქ. 337).

ΑΓΓΕΛΟ-ΠΡΕΠΗΣ (აγγელო-პრეპჲს, ეს) ანგელოზივით მშვენიერი.

περὶ τὰς ἑφηλὰς θεωρίας αγγελοπρεπιστῆς συνουσίας მაღალთა მათგან ხედავთა ანგელოზ-მშვენიერის მკვრინობისათა (დიონ. 328 A; ქ. 142,15).

ΑΓΓΕΛΟΣ (აγγელოს, ბ) 1) ანგელოზი; 2) მაცნე, მომთბრობელი;

3) მოციქული.

ἀποστέλλει τοὺς αγγέλους ἀπὸς წარავლინებს ანგელოზნი თხნი (მთ. 24,31); ἀπὸ ანგელოზნი უფლისაჲ (მთ. 1,20); τοῖς αγγέλοις მიმთბრობელთა (ფლავ. 117,21; 1 მეფ. 16,19; 19,14; nunciis); მომთბრობელნი (დიონ. 273 A; 132,5); τῷ διαβόλῳ καὶ τ. αγγέλοις ἀπὸς ეშმაკისათჳს და მსახურთა მისთა (მთ. 25,41; 1 მეფ. 19,16); ἀπελθόντων δὲ τ. αγγέλων ვითარცა წარვიდეს მოციქულნი (ლკ. 7,24; 30,4; მსაჯ. 6,35 nuntii; დაბ. 32,3; ესაია 18,2; 4 მეფ. 1,2); ὁ διάβολος καὶ οἱ αγγελοι ἀπὸς და ძალნი მისნი (დიონ. სქ. 349 C; angeli eius); ἀποστείλῃ μὲν αγγέλους εἰς πᾶν ὄριον Ἰερουσαλὴμ წარუგზავნოთ დადადისი ყ. შორის ის. (1 მეფ. 11,3 nuntios); καὶ ἰδοὺ αγγελος ἦλθεν πρὸς Ἰωάν და დადადისი მოვიდა იობისა მიმართ (იობ. 1,14); ἔρχονται οἱ αγγελοι მივიდეს დადადისნი (1 მეფ. 11,4); წარსცა კელითა დადადისთასა (ἐν χειρὶ αγγέλων) (1 მეფ. 11,8; 11,9 lis); ἀπέστειλε Σαουλ αγγέλους წარგზავნს მთამბენი (1 მეფ. 19,11; 2 მეფ. 12,27); აღდგა და წარვედ შემთხვევად წარმოვლინებულთა ოქოზია მეფისა (εἰς ἀπάντησιν τῶν αγγέλων Ὁχοζίου) (4 მეფ. 1,3); καὶ ἐπεστράφησαν οἱ αγγελοι πρὸς ἀπὸν და მოიქცნენ მოვლინებულნი ოქოზიას მიმართ (4 მეფ. 1,5).

ΑΓΓΙΟΝ (აგვიონ, ტ) იგივეა რაც აგვიონ.

ἀγγιον ἕτερον კურკრად სხუად (იერ. 18,4); ἀγγια κενά სარწყულნი ცუდნი (იერ. 14,3).

ΑΓΓΟΣ (აგვოს, ტ) კურკელი.

ἀγγος ὑστεράκων კურკელი კვიცისა (იერ. 4,9; ამარტ. 205,17; იერ. 19,11);

τὰ ἀγγεῖα (v. l. ἀγγια) αὐτῶν κενὰ სარწყულნი მათნი ცუდნი (იგრ. 14,3);
ἀγγος ἕξουοθ ქურჭერი მემანებრისა (ამოს 8,1).

ΑΓΕ (ἀγε), ἀγετε აბა! მაშ! ყოჩაღად.

ἀγε ὅθι οἱ πλοῦσοι აწ უკუე თქვენცა მდიდარხო (იაც. 5,1); ἀγε ὅθι οἱ
λέγοντες აწ უკუე თქვენცა რომელნი-ეგ იტყვთ (იაც. 5,1).

ΑΓΕΙΡΩ (ἀγείρω, აგერῶ, ἡγείρω, ἀγῆγερχα, ἀγῆγερχμαι, ἡγέρ-
θη, აო. 2 med. აგერომუნ) 1) ვკრეფ; 2) მოვიკრეფ (ძალას).

στρατιᾶν ἀγείρας შერობა მვედრობა (ამხ. მედ. 869 A).

Α-ΓΕΙΤΩΝ (ἀ-γείτων, ὄν) უმეზობლო; მარტოდ-მარტო.

ΑΓΕΛΑΙΟΣ (ἀγελαῖος, 3, ← ἀγέλη) ვროვად მცხოვრებნი (თევზ-
ნი); ვროვა-ვროვა; ჯოგ-ჯოგა.

ἐπὶ δὲ τῶν ἀλόγων αἱ ἀγελαὶ συνδιαγῶναι და კუალად პირუტყვთაჲ
შობის არს არვეთანი ვრობამყოთა (დიონ. სქ. 252); τοὺς συναχθέντας
ἀγελαίους ὄχλους ἀπέλυσε სამწყსო ვროთა შერკებულთა განუტევა (2 მაჯ
14,23); ამათ შინა იყვნენ თევზნი... კოლტოვანთანი (τὰ ἀγελαῖα) გქ. დლ-
85 b); καὶ τὰ μὴ ἀγελαῖα და კუალად უარვონი თანამონივეთებენ (დიონ. სქ.
269 A; non gregalia).

ΑΓΕΛ-ΑΡΧΗΣ (ἀγελ-ἀρχη-, ὄν, ὅ) მწყემს-მთავარი.

ΑΓΕΛ-ΑΡΧΙΑ (ἀγελ-ἀρχία, ἡ) მწყემს-მთავრობა.

καὶ ὄρνιθίας ἀγελαρχίας და მფრინველოვნითა ვროვ; ნობითა (დიონ.
137 D: 104,31).

ΑΓΕΛΑΣΤΙ (ἀγελαστί). ზმზხ. სიცილის ვარეშე.

ΑΓΕΛΑΣΤΟΣ (ἀγέλαστος 2, ← α, γελάω) ვინც არ იცინის.

ΑΓΕ-ΛΕΙΗ (ἀγε-λείη, ἡ, ← ἄγω, λεία) ნადავლის წამლები.

ΑΓΕΛΗ (ἀγέλη, ἡ) 1) ჯოგი; ფარა; 2) ბობო; 3) სამწყსო;
4) გუნდი.

ἡν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων და იყო მუნ კოლტი ლობისა (მრ. 5,11; მთ.
8,30; ლკ. 8,32); ἤξουσί σοι ἀγέλαι καμήλων მოვიდეს შენდა რემაკები (V:
კოლტები) აქლემთა (ესაია 60,6); ἀγέλαι τῶν αἰγῶν არვეთათა (ქება 4,1);
ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων არვეთ მობისულთა (ქება 4,2); ἀγέλαι αἰγῶν სამ-
წყსო თბათა (ქება 6,4); ἀγέλας τὸ βοσκημάτων ἔλαβον სამწყსოსა ცხო-
ვროთასა მიიყვანებდეს (ფლავ. 154,31); πολλὴν δὲ καὶ ἄλλην λογικὴν ἀγέλην
და სხუაჲა ზრავალი სიტყვიერი გუნდი (ამარტ. 286,15).

ΑΓΕΛΗΔΟΝ (ἀγεληδόν) ზმზხ. გუნდ-გუნდად; ვროთად.

οἱ δὲ ἐκ τῶν οἰκιῶν ἀγεληδόν ἐξεπήδον ხოლო სხუანი ვრობამად სახლ-
თავან გამობობოდეს (2 მაჯ. 3,18); συνέμισηγον ἀγεληδόν τῷ Νικάνορι შერვო-
დეს მწყემსობით ნიკანობისა თანა (2 მაჯ. 14,14); καὶ πτηνὰ ἀγεληδόν
ἔταται მფრინველნიცა არვეთანად და ვრობანად ფრინვენ (დიონ. სქ.
268 D).

τὰ περιγεμῆνα ხოლო უქმნელ ქმნად ქმნილთა (ფლავ. 206, 38); ὁσ μῆν δέ-
νυτον არაღსთჳნ და უსაბამოდ (ნემ. 70, 1).

ეგრემ მცირის შენაშენა: ღორითა ნარითა დაწერილი (ე. ი. ძვენითი) უშო-
ბელსა იტყჳს, ხოლო ერთითა ნარითა დაწერილი (ე. ი. ძვენითი) აუგებელსა
(გარდამოცემა A 24, 43 r).

ΑΓΕΝΝΗΤΩΣ (ἀγεννητάς) ზმნზ. წარმოუშობელად.

τὸ ἀγεννητάς ὄντι უშობელისა მის თანა (ე. ი. მასთან უშობლად მყო-
ფი) (კ. შეს. 212 B).

ΑΓΕΟΜΑΙ (ἀγέομαι) = ἡγέομαι, დორ.; τὰ ἀγεύμενα დადგენილე-
ბა; ადათ-წესები.

Α-ΓΕΡΑΣΤΟΣ (ἀ-γέραστος 2, ← γέρας) ჯილდოს მოკლებული,
დაუჯილდოებელი.

ΑΓΕΡΣΙΣ (ἀγερσις ← ἀγείρω) შეკრება.

ΑΓΕΡΩΧΙΑ (ἀγερωχία, ἡ) 1) სივაჟაკე, 2) სიქადული (სასიქა-
დული); 3) ამპარტავანი.

ὁ δ' ὀδύαμὸς τῆς ἀγερωχίας ἐληγεν ხოლო იგი არა ვითარევე სიქადუ-
ლისაგან თვისსა დასცხრა (2 მაკ. 9,7; superbia); ἔβρει καὶ ἀγερωχία გინე-
ბითა და ამპარტავანებითა (3 მაკ. 2,3); μηδεὶς ἡμῶν ἀμοιροῖς ἔστω
τῆς ἡμετέρας ἀγερωχίας ნურცა ერთი ჩუენგანი უნაწილო რათა იქმნების ჩუე-
ნისა შეტკბობისა (სიბრძნე 2,9; luxuriae nostrae).

ΑΓΕΡΩΧΟΣ (ἀγέρωχος 2) 1) მხნე, ვაჟაკური; 2) ამაყი.

τὸν ἀγέρωχον ἀθεοῦ ἰοῦν ამპარტავანებისა მისისა გონებისა...
(3 მაკ. 1,2; [1,25]).

Α-ΓΕΥΣΤΟΣ (ἀ-γευστος 2, ← γεύομαι) 1) ვისაც გემო არ უნა-
ხავს; 2) გამოუცდელი.

ὁ δὲ τῶν ἐκείνης παθῶν ἀγευστος ἔμεινεν არა განეყო მათ არა (!) ენებათა
გემოახსილვეითა (ამბ. მედ. 872 B; perturbationum ex persi; καθαρῶς
ἀγευστον ყოვლად გამოუცდელად (სპ. ცხ. PG 116, 433 A); ἄς καὶ οὐκ
ἀγευστον καὶ ποτοῦ πιεῖν ვიდრელა განეყენა ყოვლისაგან მღებისა საქ-
მელთა და სასუმელთაჲსა (დიმიტრ. PG 116, 1200 B).

Α-ΓΕΩΡΓΗΤΟΣ (ἀ-γεώργητος 2) დაუმუშავებელი.

1. ΑΓΗ (ἀγή, ἡ ← ἀγνυμι) 1) მტვრევა, მსხვრევა; 2) ნამსხვრე-
ვი, ნანგრევი.

2. ΑΓΗ (ἀγη = ἐἀγη ← ἀγνυμι).

ΑΓΗΛΑΤΕΩ (ἀγηλατέω, ἀγηλατέω, ← ἀγος, ἐλάσσω) 1) ვიჯმე
უწმინდურობისაგან; 2) ვავადევებ (სამშობლოდან).

ΑΓΗΜΑ (ἀγημα, τό, დორ.; ἡγημα ← ἡγέομαι) მოწინავე რაზმი.

ΑΓΗΝΩΡ (ἀγήνωρ, ὄρος, ὄ, ← ἀγαν, ἀνήρ) ვაჟაკი; შემმართე-
ბელი; დაუდგრომელი.

ΑΓΘΟΧΑ (ἀγθήχα ← ἄγω, perf.) წავიყვანე.

πότετα τὰ ἀνδρῶν ἀγθήχασιν ყოველი რაჟცა არს მათი მოსრულ არს (V: ყოველნივე მათნი შთამოუტანებებს; დაბად. 46,32: adduxerunt secum).

Α ΓΗΡΑΟΣ (ἀ-γήραος, ← α, γήραος) უბერებელი.

τήν ἀγήρω (დაუბერებელი) μνήμην ἔξειν (ფლავ. 229,43: perpe-
tuam memoriam habiturum).

Α-ΓΗΡΑΤΟΣ (ἀ-γήρατος 2) იგივეა რაც ἀγήραος.

ΑΓΗΡΩΣ (ἀγήρας, ἠν) იგივეა რაც ἀγήραος.

ΑΓΗΤΟΣ (ἀγητός 3, ← ἄγαμαι) განსაცვიფრებელი; გაკვირვების
ლირსი.

ΑΓΙΑΩ (ἀγιάω, ἁγιάσω, ἡγίασα, ἡγίασα, ἡγιάσθη) 1) გან-
ვწმედ; წმინდა ვყოფ; 2) ეკურთხებ.

τὰ ἀρρεθικά ἁγιάσεις τῷ κυρίῳ ყოველი ვერბი წმიდა-ჰყო უფლისა
(გამ. 13,12); ἡγιάσθη τὸ σκήνωμα αὐτῶν ὁ ἁγίος წმიდაყო საყოფელი თქსი
მაღალმან (ფს. 45,5; რიცხ. 3,13; ანართ. 88,15); ὁ ὁ πατήρ ἡγίασε რომელი
მამამან განწმიდა (ინ. 10,36); ὁ θεὸς γὰρ ἁγιάζων καὶ ὁ ἁγιαζόμενος გან-
წმედელი იგი და განწმედილი (დიონ. სქ. 157 B, qui sanctificat, sancti-
ficatur); ἁγιάζονται წმიდა იქმნებიან (დიონ. სქ. 248 A); ἡγιάσθητε
განიწმიდენით (1 კორ. 6,11); ἡγιάσθη τὸ θυσιαστήριον τοῦτο ἰκურთხა
საკურთხეველი ესე (იოანე მოსხ. 3,32); ἁγιάσαιτε θεραπείαν τοῦ βασιλ
გან-
ხადეთ შესწირავი იგი ბაალისი (+ მეფ. 10,20); ἐν τῷ ἁγιασθῆναι με ἐν
σοὶ ἐσάπιον αὐτῶν რაჟამს ვიდიდო მე შენ ზედა წინაშე მათსა (ებეკ. 38,16);
ἐκάσθη τὰ ἡγιασμένα αὐτῶν ἔσται კცად-კცადისა შეწირული მისი იყოს
(რიცხ. 5,10); πάντες οἱ ἡγιασμένοι ὑπὸ τῆς χειρὸς σου ყოველნი შეწი-
რულნი ჳელთა შინა შენთა (მეორე სჯ. 33,3); καὶ τὸν Ἑλεάζαρ εἶδον αὐτῶν
ἡγίασαν φυλάσσειν τὴν κιβωτὸν და ელიახარ ძე მისი დაადგინეს მცველად
კიდობნისა (1 მეფ. 7,1); διεστῆθη Ἄαρων τοῦ ἁγιασθῆναι ἅγια ἁγίων αὐτῶν
καὶ εἶοι αὐτῶν განყოფილ იქნა აპრონ მღდელიობად წმიდათა წმიდათათა
იგი და ძენი მინი უყუნისამდე (1 ნეშტ. 23,13; ut ministraret; на посвящен-
ие); ἁγίασον τὴν ψυχὴν σου განანათლე სული შენი (ისო ზირ. 14,16).

ΑΓΙΑΣΜΑ (ἁγίασμα, ἁτος, τό) სიწმიდე.

τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα სახლსა შენსა შეუწის სიწმიდე (ფს. 92,5);
καὶ μιάνα ἁγίασμα ἁγίους და შეგიწინენ წმიდა წმიდათა (1 მაკ. 1,46);
καὶ παρερέβαλεν ἐπὶ τὸ ἁγίασμα ἡμέρας πολλὰς და დაიბანაკა ადგილსა
ზედა წმიდათა დღეთა მრავალთა (1 მაკ. 6,51); ἔξελεθε ἐκ τῶν ἁγιάσματος
μὲν ἀπέστης ἀπὸ κυρίου განვედ განსაწმედელიდამ, რამეთუ განდგომილ
ხარ უფლისაგან (2 ნეშტ. 26,18).

ΑΓΙΑΣΜΟΣ (ἁγιασμός, ὁ) 1) განწმენდა; 2) კურთხევა,

εἰς ἁγιασμόν სიწმიდედ (რომ. 6,19); ὁ θεὸς γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπὶ
ἀκαθαρσίαις ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ ἰσამედ არა გკინნა ჩვენ ლეიტომან არაწმიდებდ,
არამედ სიწმიდედ (1 თეს. 4,7); ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος განწმედიოთა
სულისათა (2 თეს. 2,13); ἔσθαι ἁγιασμοῦ შესწირავი განწმედიოთა (ისო

ხირ. 7,31); *ἀγιο παντός ἁγιασμοῦ χάρις* წმიდაო ყოვლისა წმიდა-მყოფელო უფალო (2 მაკ. 14,36); *καὶ ἐβρῆσατε ἁγιασμόν* (v. I. *ἀγιοσμός*) *ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν* და მათთ სიწმიდე (V: უბიწო-ყოფა) სულთა თქვენთა (იერ. 6,16); *ὄνομα ἁγιοσμοῦ, αἰνέουσιν* რათა სახელსა წმიდასა მისსა აქებდენ (ისრა ხირ. 17,10).

ΑΓΙΑΣΤΕΙΑ (*ἀγιαστεία*, ἡ, *ἀγιαστία* 4 მაკ. 7,9) სიწმიდე.

ἡ *πάσης ἱεραρχίας, ἁγιαστίας...* ἀρχὴ ყოვლისავე მღვდელთ-მთავრობის სიწმიდისა... დასაბამი (დიონ. 372 A, ქ. 155,19).

ΑΓΙΑΣΤΗΡΙΟΝ (*ἀγιαστήριον*, τὸ) წმინდა ადგილი; სიწმინდე.

εἰς τὸ ἀγ. οὐκ εἰσελεύσεται სიწმიდესა არა შევიდეს (ლევ. 12,4; ფს. 72,17); *κληρονομησάμεν ἑαυτοῖς τὸ ἀγ. τοῦ θεοῦ* დაეიმკუროთ სიწმიდისა ადგილი ღმრთისა (ფს. 82,13); *ἐπεύρισαν ἐν πυρὶ τὸ ἁγιαστήριόν σου* დაწვეს ცეცხლითა ადგილი წმიდაა შენი (ფს. 73,7).

ΑΓΙΑΣΤΙΚΟΣ (*ἀγιαστικός* 3) წმინდა; ბატონისანი.

τὴς ἡ τοῦ θεοῦ πνεύματος ἁγιαστικῆς δύναμης καὶ θεολογία რაა არს საღმრთოთას სულისაა წმიდამყოფელობითი იგი ძალი და ღმრთისმეტყველება (დიონ. სკ. 424 D); *πλείστοι τῆς ἁγιαστικῆς ἐκείνης φερομένης χλαμύδος ἀπέλασαν...* ბატონისნისა მის საუნჯისასა რომელსა შინა იღვა ქლამინდი იგი (დიმიტრ. PG 116, 1201).

ΑΓΙΩΩ (*ἀγιῶ*) ვაკურობებ; შევწირავ.

ΑΓΙΝΕΩ (*ἀγινέω*, *ἀγινήσω*) იგივეა რაც *ἀγω*.

ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΣ (*ἀγιογράφος* 2) აგიოგრაფიული; წმინდანთა ცხოვრების აღმწერელი.

ἐν ἀγιογράφοις ἡμῶν... ძებნრეჲთა მონიჭებულ არს ჩუენდა წმიდათ-წერილდებითთა... წიგნთა შინა (დიონ. 376 B, ქ. 158,37).

ΑΓΙΟΝ (*ἅγιον*, τὸ) 1) სამსხვერპლო ხორცი („წმიდაა“); 2) *τὰ ἅγια* ტაძარი („წმიდათა“).

μὴ δότε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν ნუ მისცემთ სიწმიდესა ჩემსა ძალთა (სვ. 7,6); *καὶ δώσει τῷ ἱερεὶ τὸ ἅγιον* და მისცეს მღვდელსა წმიდაა იგი (ლევ. 22,14); *οὐκ ἔστι γὰρ κατεσκευασμένη ἡ πόλις...* ἦτις λέγεται *ἅγια* რამეთუ კარავი შეიშადა პირველი რომელსა ერქუა წმიდა (ებრ. 9,2); *ἔχοντες... παρερησάν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων* გუაქუს კადნიერებაა შესლვად სიწმიდეთა მათ (ებრ. 10,19); *ἀλλ' ὅς ἐπεχάρητε ἐπὶ τὰ ἅγια μου* ამისთჳს რამეთუ მოგცხრა სიწმიდისათჳს ჩემისა (V: მათ წილ რომელ მოსცხრებდეთ წმიდათა ზედა ჩემთა) *sanctuarium* святилище (ებეკ. 25,3); *καὶ τὸ ἅγιον καὶ ὁ ναὸς ἀπαντσοόμενος * τετράγωνα* და სიწმიდს და ტაძარი იგი განღებულ ოთხ-კიდედ (ებეკ. 41,21); *καὶ ὅσοι θυσνάματα τῷ ναφ καὶ τῷ ἁγίῳ* და ორნი კარნი მის ტაძრისანი და სიწმიდისანი მის ორნი კარნი (ებეკ. 41,23); *ἔξωθεν τῶν ἁγίων* გარეშე სიწმიდეთა მათ (ებეკ. 43,21); *ἀλλ' ὅσοι*

* *τὸ ἅγιον* და *ὁ ναὸς* ნახზარია როგორც სინონიმები; ამიტომ *ἀπαντσοόμενος* არის მხოლოდობით რიცხვში.

αγίου αὐτοῦ δάσει φωνῆν ადგილით წმიდით გამოსცეს კმაა თუი (იერ. 25 [32], 30; ესაია 26,21); *εἶπεν ὁ θεὸς* იტყუს მაღალი იგი (ესაია 40,25); *ὁ οἶκος τὸ θεῖον ἡμῶν καὶ ἡ δόξα* (დასაწყველ იქმნა) ტაძარი სიწმიდისა ჩუენისა და დიდება იგი (ესაია 64,11).

1. ΑΓΙΟΣ (აგოს 3) წმინდა.

εις τὴν ἁγίαν πόλιν წმიდასა ქალაქსა (მთ. 4,5); *ἐν τόπῳ ἁγίῳ* ადგილსა წმიდასა (მთ. 24,15); *ἐορτῆς ἁγιατάτης καὶ μεγίστης* დიდი და უზეშთაესი (ფლავ. 293,42); *ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριᾶδος* აუგებელისა სამებისა (დიონ. სკ. 220); *εις τὸ πάσης τῆς γῆς ἁγιατάτον ἱερόν* *εἰσελθεῖν* ტაძარსა შინა შესვლად ყოელისა ქუეყანისა უწმიდესისა (2 მაკ. 5,15).

2. ΑΓΙΟΣ (აგოს, ὁ არს.) 1) წმინდანი; 2) მოწამე.

ἐφίσταται ὁ Χριστὸς ἐπὶ τόπῳ, ἐφ' ὃν ὁ θεὸς ἔδραμο დაადგრა ქ'ე ადგილსა მას, სადა იგი მივრდომილ იყო მოწამე მინ. ერმ. PG 116,385 C); *τὰ τῶν ἁγίων σώματα* გუამნი მოწამეთანი (მინ. ერმ. PG 116, 413 B); *καὶ ὁ θεὸς, ἰσχυρῶς, ἔφη* წმიდამან მინა მიუგო და რქუა: ნუ გეშინინ (მინ. ერმ. PG 116, 393 D).

ΑΓΙΟΤΗΣ (აგოტის, ἡ) სიწმინდე; წმინდანობა.

εις τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος აბთბ რაათა მოილონ სიწმიდისა გან მისისა (ებრ. 12,10); *ἐν ἁγιότητι* (v. 1, *ἀπλότητι, παραότητι*) *καὶ ἐλικρινία* თბ მთბ სიწრ ფოებითა და ჭეშმარიტებითა ღმრთისათა (2 კორ. 1,12); *ἐν προτετυμημένη... μεθ' ἁγιότητος ἡμέρα* (დიდება მიეც) უმეტეს პატივცემულს... თანა წმიდათა დღეთა (2 მაკ. 15,2).

ΑΓΙΣΤΕΙΑ (აგისტეა, ἡ) წმიდა მსახურება.

καὶ τὴν ἁγιστείαν (v. 1. *ἁγιαστείαν*) *σεμνολογήσας* ὁβ *κατέλυσας* (4 მაკ. 7,9).

ΑΓΙΩΣ (აგივს ზმზზ.) წმინდად; სიწმინდით.

ἀγιῶς სიწმიდით (ევნომ. მიმ. E 41).

ΑΓΙΩΣΥΝΗ (აგუასუნი, ἡ) 1) სიწმინდე; 2) პატიოსნება.

რომელი-იგი გამოხნდა ძედ ღმრთისა ძალითა და სულითა მით სიწმიდისა დათა (*κατὰ πνεῦμα ἁγιασμένης*) (რომ. 1,4); *ἀγιασμένη καὶ μεγαλοπρέπεια ἐν τῷ θεῷ* აბთბ სიწმიდედ და დიდად-შუენიერება არს სიწმიდესა მისსა (ფს. 95,6; *сила и великолепие во святилище егὸ; παρεχώρησαν ἡμῖν τῆς ἁγιασμένης καὶ καθαρῶντος* ადგილ-მცეს მონსვად შენისა მომართ სიწმიდისა და პატიოსნებისა (მინ. ერმ. PG 116,393 D; *sanctitate et puritate*); *ἀδικηθῆναι δὲ τοῖς πεπιστευκότας ἐν τοῦ τόπου ἁγιασμένη* შეწუხებად მორწმუნეთა ადგილისა წმიდისა (2 მაკ. 3,12; *loco et templo*).

ΑΓΚΑΖΟΜΑΙ, (აგკაჯომაი, ← აგკაჯ) ხელში ავიყვან (ილ. 17,722).

ΑΓΚΑΛΕΩ (აგკალეა = ანაკალეა).

ΑΓΚΑΛΗ (აგკალი, ἡ) 1) იდაყვი; 2) მკლავი, ხელი.

αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας მიიქუა იგი მკლავთა ხედა (C: მკართთა თუთა) (ლკ. 2,28); *ἐν ἀγκάλαις φέρουσαν τὸν θεὸν ἡμῶν* და ვტვრთა ქელთა მისთა იესუ კრისტმ ღმრთოი ჩუენი (იოანე მონ. 63,12); *ἔλαβεν τὸν υἱὸν μου ἐκ τῶν ἀγκάλων μου* აღიყვანა ყრმა ჩემი წიადისა გან ჩემისა

(3 მეფ. 3.20 [3,33]): *ἀνέλαβεν αὐτὴν ἐπὶ τὰς ἀγκύλας αὐτοῦ* მიიყრდნო იგი წიაღსა შინა თუსა (ესთ. 5,1).

ΑΓΚΑΛΙΣ (*ἀγκάλις*, *ἴσος*, *ἦ*) 1) იდაყვი; ხელი; 2) ხელეული.

λίθου γὰρ ἀγκάλιδας ἐπὶ τοῦ ἰέγουσ ἔφυχε ἄ სელისა ნაკრავთა ზღუდისა ზედა აკმობდა (ფლავ. 150,19: *lini fasciculo*); *ἀγκάλιδα γὰρ ὄρωσαν ἡρπασαν ἄ* ქველუელი ობოლთა წარიტაცეს (იოზ. 24,19; *Ο*: მქველუელი * ობლისა მისტაცეს).

ΑΓΚΑΣ (*ἀγκάς* *შმზხ.*) ხელში; ჩახუტებული. იხ. *ἀγκάξιμαι*.

ΑΓΚΙΣΤΡΕΙΑ (*ἀγκιστρεία*, *ἦ*) ნემსკავობა.

ΑΓΚΙΣΤΡΟΝ (*ἀγκιστρον*, *τό*) 1) ნემსკავი; ანკესი; 2) კავი; კაუჭი; 3) მახე.

προσθηθεὶς εἰς θάλασσαν βάλει ἀγκιστρον მივედ ზღუასა და შთააგდე სამქვედური (მთ. 17,27); *θήσω τὰ ἄ. μου ἐν τοῖς μακτῆροί σου* და აწ განვაცუხარატუქი ცხერთა შენთა (4 მეფ. 19,28); *οἱ βάλκλιοντες ἄ. εἰς τὸν ποταμόν* ყოველნი მესამქვედურენი მის მდინარისანი (ესაია 19,8); *სამქვედური* (ამბრტ. 82,25; ვხვ. 32,3; ამბაკ. 1,15; ექ. დღ. 83,33); *τὸ θανάτηφορον ἄ. ἐν τῇ ψυχῇ περιέπειρον* და სანადიროეთ მით შეპყრობილ იქნა (ამბ. მედ. PG 116, 868 B. *incidit in laqueum*).

ΑΓΚΟΙΝΗ (*ἀγκοίνη*, *ἦ*=*ἀγκάλη*) იდაყვი; მკლავი; ხელი.

ΑΓΚΟΣ (*ἀγκος*, *εὐς*, *τό*) ხევი.

ΑΓΚΥΛΗ (*ἀγκύλη*, *ἦ*) 1) მარყუქი; ლილი; 2) კავი, კაუჭი.

ποιήσεις αὐταῖς ἄ. θაკινθίνας უქმნე მას კილოები** იაკინთისა (გამ. 26,4 *πεταν*); *πεντήκοντα ἄ. ἐργασίσι* ლილები უქმნე (გამ. 26,5); *ἐποίησε τὰς ἄ. χρυσὰς* უქმნა აღსაწვევლნი ოქროსანი (გამ. 38,18); *ἄ. ἐποίησεν ὀργυράς* იდაყუნი უქმნა ვეხლისანი (გამ. 38,20); *εἰς τὰς ἄ. τοῖς στέλοις* ქმნეს იდაყუებად სუეტებისა მის (გამ. 39,6; *κρυακί*); *οἷτε μέντοι εἰς ἀγκύλην οἷτε εἰς γόνυ διήριθρωται* არცა სადრეკელი აქუს არცა მუჯლი (ექ. დღ. 110,3; *ad curvaturam*).

ΑΓΚΥΛΟΜΗΤΗΣ (*ἀγκυλομήτης*, *εὐ*, *ῆ*) თვალთმაქცი; მოხერხებული.

ΑΓΚΥΛΟΠΟΥΣ (*ἀγκυλόπους*, *πους*, *ποδός*) მრულეფეხებიანი; კოქლი.

ΑΓΚΥΛΟΣ (*ἀγκύλος* 3) მრულე; მოლუნული; მოკაუჭებული.

πόδας οἷτε διεσχημένους, ἄς τοὺς τῆς κορώνης, οἷτε ἀγκύλους, ἄς τοὺς τῶν σαρκωφάγων ფერწნი მათნი არიან არცა განებულ ვითარცა ყუვიანი, არცა მოლოეკილ (*aduncos*) ვითარცა კორცი მკამელთანი (ექ. დღ. 101,10); *χεῖλος ἀγκύλον* მოლოეკილობა ნისკარტისა (ექ. დღ. 94,9).

* სხვა: „მქველუელი ქველუელი ყანისა“. მქველუელი გვხვდება დაბად. 37,7, სადაც ბერძნულში მას უფროსი *ბრძეμα*.

** სხვა: კილო ლილის გარდასაცვამი.

ΑΓΚΥΛΟΤΟΞΟΣ (ἀγκυλότοξος 2) მოლუნული შშვილდით შეიარაღებული.

ΑΓΚΥΛΟΧΕΙΑΝΣ (ἀγκυλοχείλης, ες) მოლუნულ-ნისკარტიანი.

καὶ πρὸς ἀετῶν ἀγκυλοχείλων εἰδος და არწივთაებრ ჩაბრ-ფიცხელობასა (დიონ. 137 A; ქ. 103,28).

ΑΓΚΥΛΩΤΟΣ (ἀγκυλωτός 3) მოლუნული; მოკაუჭებული.

ΑΓΚΥΡΑ (ἀγκυρα, ἡ) 1) ლუზა; 2) გადატ. საყრდენი.

εἶσαντες δ. εἰσσεύρας გარდასთბინეს ოთხნი კაცნი (საქმ. 27,29); ἦν ἄς δ. ἔχομεν τῆς φυχῆς რომელი ვითარცა ხარისხი გკყრის სულისა (ებრ. 6.19); τοὺς ἐμπόρους ἐπ' ἀγκύραις (ლუხეა) (ფლავ. 605,53); ὡσπερ ἐπ' ἀγκύρας ვითარცა კაცნი ἑκείνησαν ἑ (ქ. დღ. 87,14); τῆν' ἰερῶν ἀγκυραν, τῆν' πρὸς τὸν μέγαν ἐλπίδα, κενὴν καὶ ἀπρακτον ἐρήκως ცუდ და ამაო იქმნა სასოება იგი მისი მტკიცე, რომელი აქუნდა წმიდისა მის მიმართ (სპ. ცხ. 421 D).

ΑΓΚΥΡΟΥΧΙΑ (ἀγκυρουχία, ἡ, ← ἄγκυρα, ἔχω) ლუზაზე დგომა.

ΑΓΚΩΝ (ἀγκών, ὄνος, ὁ) 1) იდაყვი (ილია), მკლავი; 2) მონაბრუნე; კუთხე; ა. ποταμὸν მდინარის ტოტი.

οὐαὶ ταῖς σπυραπιτούσαις προσκεφάλαια ἐπὶ πάντα ἀγκῶνα χειρὸς ვა რომელნი შეაკრვენ სასათულსა ყოველსა ქუეშე იდაყუსა ჯელისასა (ებრ. 13,18; под мѡшкѡ; sub omni cubito manus); ὁ δὲ βραχίον μου ἀπὸ τοῦ δ. συντριβείη ხოლო მკლავნი ჩემნი წყრთისაგან რათა შეიშუსრვის (იობ. 31,22; от локтя); ἀγκῶνες ἐνθεν καὶ ἐνθεν ἐπὶ τοῖς μέρουσ [ქმნა შეუქმან საყდარი სპილოს კბილისა] და მკლავნი ორნი ამიერ და იმიერ ზედა საყდარსა (2 ნეშტ. 9,18; локотники по обе стороны).

ΑΓΚΩΝΙΣΚΟΣ (ἀγκωνίσκος, ὁ კნინ. ← ἀγκών) იდაყვი.

ὁσο ἀγκωνίσκουσ τῶν εἰσὲλθ τῶν ἐν ὀρνθნი იდაყუნი ერთსა მას სუეტსა (ჯამ. 26,17).

ΑΓΛΑΙΑ (ἀγλαία, ἡ) შშვენეირება; სილამაზე.

ἐκ τῆς θεωτικῆς ἀθεῆς ἀγλαίας ἐφύεται თქნიერ სურვილითა ოდენ განმალმროთობელისა მის მათისა შუენეირებობისათა (დიონ. 165 A; ქ. 111,7).

ΑΓΛΑΙΩ (ἀγλαίω ← ἀγλαός) ვამკობ; ვამშვენეირებ.

შვენეირებობითა რაათმე შეამკო (ἀγλαίωσ) გამოჩინებული იგი (ქ. შეს. 175 b); საღმრთოთა სიკეთე არა სახისა რაასმე და ფერისა მოპოვნებითა... განბრწყინდების (ἀγλαίωσται) (ქ. შეს. 131 b); διὰ τινος ἐχθροίας ἀγλαίωσται გამობა-ტულ არს შვენეირებობითა ფერთათა (ქ. შეს. AP 137 a); τῆ τε στεφάνῃ ἡγλαϊομένους გზგვნითა განშუენებული (ფლავ. 98,2; corolla illustretur).

ΑΓΛΑΙΣΜΑ (ἀγλαίσμα, ατος, τό) სამკაული; შშვენება.

ἀπὸ ἀναφανῆ ἀγαλμα τουτέστιν ἀγλαίσμα გამოჩნდების მის ზედა ქმნულედა რაამე მეკერპისა (დიონ. სქ. 424 A; splendidum ornamentum).

ΑΓΛΑΟΚΑΡΠΟΣ (ἀγλαόκαρπος 2) ბრწყინვალე ნაყოფიანი.
χειρς, δένδρον ἀγλαόκαρπον გიხაროდენ ხეთ ნ ა ყ ო ფ - ე ლ ვ ა რ ე ო (Ag.
144, ქ. 12).

ΑΓΛΑΟΣ (ἀγλαός 3 და 2) ბრწყინვალე; დიდებული; ძ. ნმარ
ანკარა წყალი.

ΑΓΛΩΣΣΟΣ (ἀγλωσσος, ← ἀ-, γλωσσα) უენო; მუნჯი.

ΑΓΜΑ (ἄγμα, ατος, τόν, ← ἄγνυμι) ნამსხვრევი; ნამტვრევი.

ΑΓΝΑΜΗΤΟΣ (ἀγναμπος, 2, ← ἀ-, γνάπτω) 1) ულუნველი
2) შეუღრეკელი.

ΑΓΝΑΦΟΣ (ἀγναφος 2, ἄγναπιος 2, ← α-, γνάπτω „ვეთლავ“
„ვეკაწროვ“) გაუთელავი; გაურეცხელი; ახალი.

ἐπιβλημα ῥάκου ἀγνάφου სადგმელი ნახვეისა უ მ უ რ კ ე ე ლ ი ს ა (v. I,
უმურკენელი) (მთ. 9,16; მკ. 2,21).

ΑΓΝΕΙΑ (ἀγνεία, ἡ) 1) სიწმინდე; 2) უმანკობა; უბიწობა;
3) განწმენდა.

σατείας ὡς ἀδελφὰς ἐν πάση ἀγνείᾳ (პლოცევი) ჰაბუჯთა ვითარცა დათა
ყოვლითს სიწმიდითა (1 ტიმ. 5,2; 4,12); ἀπαγνισασθαι ἀγνείαν κυρίῳ უ ბ ი -
წ ო ბ ა უ ლ ა ლ ს ა (როცხ. 6,2; V: განწმინდენ სიწმიდითა უფლისათა); κατὰ νόμον
ἀγνείας შჯულისაებრ განწმედისა (V როცხ. 6,21); ἀγνείαν διαγορεύει სიწ-
მ ი დ ე დ სახელსდებს (ფლავ. 94,18; puritatem); χაირე, ἡ τὸν σπορέα τῆς ἀγνείας
τεκομισα გიხაროდენ დამთესველსა უ ბ ი წ ო ე ბ ი ს ა ს ა მ შ ო ბ ე ლ ო (Ag. 146, ქ. 16);
ἀγνεύοντες τὴν... ἀγνείαν მმარხველნი მარხვეასა (ფლავ. 86,50; castitatem).

ΑΓΝΕΙΜΑ (ἀγνευμα, ατος, τόν) უბიწობა; უმანკობა.

ΑΓΝΕΙΩ (ἀγνεύω, ἡγνευσα, ἡγνευσα) 1) უმანკო ვარ; 2) უმწი-
კვლო ვარ.

ἀγνεύοντες τὴν τε ἄλλην ἀγνείαν ... მმარხველნი სხუას მარხვას
(ფლავ. 86,50; castitatem servant es); ἀγνεύσας ὡς ἐμὸς განწმედილი
ვითარ ზუეულებაა (ფლავ. 216,20); ἡ γνευσὰς ἦν ὁ νόμος ἀγνείαν διαγορεύει
(ფლავ. 94,17-18; purus factus).

ΑΓΝΙΑΣΜΟΣ (ἀγνιασμός, ὁ) განწმენდა.

ποιήσεις αὐτοῖς τὸν ἀγνιασμόν αὐτῶν ჰყო განწმედა იგი მათი (როცხ.
8,7; v. I. ἀγνιασμόν).

ΑΓΝΙΖΩ (ἀγνίζω, ← ἀγνός) (ἡγνισα, ἡγνισα, ἡγνισθη, ἀγνισθη-
σομαι) 1) განწმენდ; 2) განვბან; 3) ვაკურთხებ.

ἀγνισον τὸν λαόν წმიდა ჰყავ ერი (ისთ ნავ. 7,13); ἀγνισον αὐτοὺς
განწმიდენ იგინი (იგრ. 12,3); ἀγνισας განწმედეღემან (ფლავ. 154,10;
lustrato); ἀγνισθήσεται ἀπὸ οἴσου მოითმინოს ღვინისაგან (როცხ. 6,3); καὶ
ἡγνισθησαν οἱ ἱερεῖς და განწმიდენ მღდელნი (1 ნეშტ. 15,14); νῦν ἀγνισθητε καὶ
ἀγνισατε τὸν οἶκον κυρίου განანათლეთ აწ და განწმიდეთ სახლი უფლო-
სა (2 ნეშტ. 29,5); πάντα τὰ σκεῆ... ἡγνίσταμεν და ყოველი კურტკელი განწმიდე-

ნით (2 ნეშტ. 29,19); *οἱ ἀγνοῦμενοι καὶ ἀμαρτανῶται* რომელნი განმართლდებოდეს და განწმინდებოდეს (ესაია 66,17); *ἀγνοῦσθε* განწმენდისა (ლალ. თ. 5).

ΑΓΝΙΣΜΑ (*ἀγνισμα*, *ათს*. *ტბ*) განწმენდა.

ὁ καθαρισμὸς ἀγνισμᾶ ἐστὶ წყალი ჰკერებისა განწმენდა არს (რიცხ. 19,9).

ΑΓΝΙΣΜΟΣ (*ἀγνισμός*, *ბ*) განწმენდა.

ἐσθίετε ἀγνισμὸν ταῖς ψυχაῖς ὑμῶν ჰპოვით სიწმიდე სულთა თქვენთა (იერ. 6,16); *πάσας τὰς ἡμέρας [ἡ] εἰς τὴν ἡμέραν* თბ *ἀ* ყოველთა დღეთა აღთქმისა განწმენდისა მისისათა (რიცხ. 6,5); *ἀπὸ τῆς σποδῆς τῆς κατακαυσμένης* თბ *ἀ*. ნაცრისა მისგან დაწურვისა განსაწმენდელისა (რიცხ. 19,17).

ΑΓΝΟΕΩ (*ἀγνοέω*, *ἀγνοήσω* და *ἀγνοήσομαι*, *ἡγνόησα*, *ἡγνόηκα*, *ἡγνόημαι* || *ἡγνόησθαι*) (← *ἀ-*, *γνο* || *γυνώσκω*) 1) არ ვიცი; 2) არ მესმის, უმეცარი ვარ; 3) ვცდები.

ἀγνοεῖ τὴν φύσιν αὐτῆς უმეცრებს ბუნებასა მისსა (ფლავ. 96,36); *ἀρροῦρον ἡγνόουν* პირველად უმეცრებდეს (ფლავ. 59,26; 169,31; 186,12); *οἱ ἀγνοῦντες πολλὰ ἀγνοοῦσιν* რომელსა იგი მრავალსა ანგელოზნიცა უმეცარი არიან (ექ. დღ. 14 b; დიონ. სქ. 184 B); *ἀγνοήσας* უმეცარ ექმნა (ნემეს 43,17; 132,2,7); *ἡγνόουν* თბ *ἐρήμα* არა მეცნიერ იყვნეს სიტყუასა მას (მრ. 9,32; DE უმეცარ იყვნეს: ლქ. 9,45); *ἀγνοεῖ* იუმიეცრებს (პროკ. 114,5); *οὐ γὰρ δεῖ ἀγνοεῖν* რამეთუ არა ჯერ არს უმეცრება (დიონ. სქ. 281 A); *μαυνομένης* *τῆς ἀγνοήσεως* განცოლებულმან ვინ იუმიეცნეს (ნემეს. 132,6); *ἀγνοοῦσιν* ვერ ცნიან (ექ. დღ. 95 b); *τὸν ἀγνοοῦσιν* რომელთა არა იციან (დიონ. სქ. 397 A; *qui ignorant*); *ἀγνοήσαντες* რომელთა-იგი ვერ იცნეს (ექ. დღ. 2 b); *ἀγνοοῦντας* უმეცარნი (ფლავ. 116,21); *ἀγνοήσαντες* უმეცართა (ექ. დღ. 69 b); *ἀγνοοῦνται* ნაუმიეცრები (ნემეს. 130,17); *ἀγνοοῦντες* უმეცარ ქმნილნი (ნემეს. 130,18); *ἀγνοῦν* უმეცარი (ლალ. თ. 5; ფლავ. 81,28; 7,32); *ἀγνοεῖ* არა უწყოდა (ექ. დღ. 73 b; სიბრძნ. 18,19); *ἀγνοεῖσθαι* *ποιεῖν* უგულისბმო იქმნის (ქ. შეს. AP 193 c. 13); *ἐν μεγάλῳ καὶ ἐν μικρῳ μὴ ἀγνοεῖ* დიდისათჳს და მცირისათჳს ნუ იგულისკვებ (ისო ზირ. 5,15 [18]); *μὴ καταλαβῶν ἢ ἡγνόησας* ვერ წვენითა მისითა რომელსა იგი ვერ მისწუთა ცნობად (დიონ. სქ. 336 A); *ἀγνοοῦντι* უცნაური (მინ. ერმ. PG 116,373 C); *ἀγνοοῦμένους* უცნაურისა (ფლავ. 45,53); *ἀγνοεῖται* უცნაური იყო (ფლავ. 15,20); უცნაური იქმნების (ქ. შეს. 223 B; *ἡγνοεῖτο* უცნაური იქმნა (ქ. შეს. AP 225 c. 18); *ὅστε ἀγνοεῖσθαι* ვითარჰვა არა (აბა!) საცნაური იყო (ფლავ. 33,7); *ὧς καὶ ὁ ἀγνοῦν οὐκ ἐδύναται* ვითარ იგი ვერ მცნობელი განიბნევის (დიონ. სქ. 396 A); *τὸν δὲ αἰτίαν ἀγνοοῦμένους* ხოლო თუ მიხვნი ეოცნებოდინ (პროკ. 12,4); *ἀγνοεῖς τῆς ἀγίας ἐκκλησίας τὴν κατάστασιν* რასათჳს შეუცნობო შენსა ეკლესიასა (იოან. მოხბ. 11,11); *ὅστιν ὧς ἀγνοεῖν* უგულურ იქმნის (ქ. შეს. AP 140 c); *Σαουλ ἡγνόησεν ἀγνοῦν* *μεγάλου* საულ ჰყო უგულურება დიდი (1 მეფ. 14,24); *ἡγνόηκα* უგულურება ვყავ (1 მეფ. 26,21); *ὧς ἀγνοῖται* *τὴν δόξαν* რ არა იცნობების განსავალი მისი (სიბრძ. 5,12).

ΑΓΝΟΗΜΑ (ἀγνόημα, ατος, τό) 1) უცილობა; 2) შეცდომა.

μη ποτε ἀγνόημά εστι ნუჯუგუ უმეცრება რაამე არს (დაბად. 43,12); μη με ἐκδιώχης ταῖς ἀμαρτίαις μου καὶ τοῖς ἀγνοήμασίν μου ნუ მყოფ საყუდრელ ცოდვათათჳს ჩემთა, ნუცა მოიჳსნებ უსჯულთობათა ჩემთა (ტობ. 3,3); καὶ νῦν, θέσπιστα κέρια, εἰ μὴ ἔστιν ἀγνόημα ἂν ἔσθῃ, უფალო ჩემო, მოიძიენ უჯუგუ არს რაამე უსჯულთობა (ივლ. 5,20 [24]); τὰ ἀγνοήματα ἀνεῖξ ἐπεσθήσα უმეცრება მისი ვცან (ისთ ზირ. 51,19).

ΑΓΝΟΙΑ (ἀγνοια, ή) 1) არცოდნა; 2) უმეცრება; 3) შეცდომა.

ἐξέλασται περὶ αὐτοῦ ὁ ἱερὸς περὶ τῆς ἀγνοίας αὐτοῦ ლინება-ყოს მღდელმან მან უმეცრებისა მისისათჳს (ლევ. 5,18; 22,14; ექ. დლ. 70 ა; ფლავ. 42,23; ნენეს. 129,22); κατὰ ἀγνοίαν უმეცრებით (საქმე 3,17); ἀγνοίαν ἔχων უმეცარ იყო (სა. ცხ. PG 116, 456 B); Σαοὺλ ἠγνόησεν ἀγνοίαν μεγάλην და საულ ჰყო უჯუნურება დიდი (1 მეფ. 14,24; ექ. დლ. 2 ხ); αὐτὸς ἀγνοίαν ἔχων ἔπεσθη ἔσθῃ τῶν σβῆστων უსჯულთობანი ჩუენნი აღებატნეს ვიდრე ცადმდე (1 ეხდრა 8,75; დან. 9,16); εἰς ἐξέλασιν κερὶ τῆς ἀγνοίας αὐτοῦ შეწყალებას შინა ვერძთა არაწმიდებრისათჳს თჳსისა (1 ეხდრა 9,20); πλεονα λογίζεται τῆν ἀγνοίαν τῆς παραχθῆσης τῆν βῆσαν αἰτίας უფროს საგონებელ უცნობელობისა მ. ზეხის მიმცემელისა ტანჯვისა (სიბრძ. 17,12); ὁπωσ μὴ πληθύνωσιν αὐτῶν μου რათა არა გ ნმრავლდენ უცნობელობანი ჩემნი (ისთ ზირ. 23,3; 30,11); σβῆσαι ἀμαρτίαν σβῆσαι ἀγνοίαν სბრძოლ უმეცრება და შეურაცხება არა პოვეს მისთჳს (დან. 6,5); τῶν τῆν ἀγνοία τὸ πᾶν ἔγνω ესრეთ ამით უცნაურებითა იცნა მან ღმერთი (დიონ. სქ. 421 B); τῆν ἀγνοία უცნაურად (დიონ. სქ. 356 B); παρὰ τῆν ἐπιστάσιν ἔγνω ἀγνοίαν წარწყმედიისათჳს ერთისა მწულილთაგანისა (ექ. დლ. 77 ა; PG 29,132; ob unius minutissimi spatii ignorantiam).

ΑΓΝΟ ΠΥΤΟΣ (ἀγνό-πυτος 2, ← ἀγνος, βῆσ) სუფთად მომდინარე; უმანკოდ მომდინარე (ექს. სრომ. 435).

ΑΓΝΟΣ (ἀγνος 3, ← ἀγνος) 1) წმინდა; 2) სუფთა; 3) უმანკო, უბიწო.

ἡ ἀνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή εστιν ზეგარდამო სიბრძნე პირველად სიწმიდე არს (იაკ. 3,17); κατὰ ἐκείνους ἀγνός εστι ვითარცა იგი წმიდა არს (1 ინ. 3,3); τῆν ἀγνήν ἐκείνη... ψυχῆს უმანკო სული მისი (სა. ცხ. 464 B); ἀγνός καὶ ἀπαθῆς ἰσχυρίας უბიწობისა და უენებელისა ზედვისა (დიონ. 144 A; ქ. 107,33).

ΑΓΝΟΤΗΣ (ἀγνότης, τητος, ή) 1) სიწმინდე; 2) უზადობა.

ἐν ἀγνότητι, ἐν γνῶσει, ἐν μακροθυμίᾳ სიწმიდითა მეცნიერებითა და სულგრძობებითა (2 კორ. 6,6); ἡ τῆς ἰσχυρίας ἀγνότητος ღმერთთავრობითისა ბრწყინვალებისა და სიწმიდისა (დიონ. 305 B; ქ. 139,30).

ΑΓΝΥΜΙ (ἀγνυμι, ἄξω, ἔξω || ἡξω, ἔαγα, ἔαγην || ἄγην) ვტებ, ვამსხვრევ. შდრ. ἀαγής („გაუტეხელი“).

ΑΓΝΩΜΟΝ (ἀγνώμων, τό) უჯუნურება.

καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς ἀπείροσιν ἀγνώμων (უჯუნურება: ფლავ. 45,24; desipuerit).

ignotus); *εὐ δὲ δόριστον ἀγνωστος* ხოლო შეუსახლერებელი უცნაურ (ნემეს. 144,3; დიონ. სქ. 52B C; *incognitum*; პროკ. 75, 27,29; 97,24); *οἱ γὰρ ἀπεγνωσμένοι τε καὶ ἀγνωστοὶ ἀλλήλων* უცხონიცა და უმცვარნი (კ. შეს. 153 A; *homines peregre venientes interque sese ignoti* „რომელნიც ერთმანეთს არ იცნობენ“); *τοὺς μὲν εἶσι φανεροί, ἤμιν δὲ ἀγνωστοὶ* მათდა სამე არიან საჩინო, ხოლო ჩვენდა უჩინო (ექ. დღ. 5,13).

ΑΙΓΝΩΣΤΩΣ (აქნოსთავ შმწზ. → აქნოსთავ) შეუცნობლად; უცნობლად.

πῶς δὲ ἀγνωστῶς διαστίνεσται თვ პობვ მებნ თუ ვითარ უცნაურებ-ბითა იქმნების აღყვანება ღისა მიმართ (დიონ. სქ. 417 B; *ignorando*).

ΑΙΓΝΩΤΟΣ (აქნოსთავ 2) უცნობი (ოიღ. მეფე 58).

ΑΙΓΟΝΙΑ (აქონია, ἡ) 1) უნაყოფობა; 2) უშვილობა.

ΑΙΓΟΝΟΣ (აქონოს 2, ← ა-, ἴγναι) 1) დაუბადებელი; 2) უნაყოფო; 3) ბერწი.

ἡ γὰρ ἀγονον ἐπιήξεται καὶ' αὐτὸ იყოს თუ უშვ იყუნდეს თვ შორის (პროკ. 20,26); *ἡ ἀγονον ἐπάσχει παντελῶς* ანუ ყოვლითურთ უშვ და უნაყოფო არს (პროკ. 8,6; 8,7; *ἀγονὸν ἔστι* უმცვვო არს (პროკ. 22,23); *εὐ μὲν ψυχρὸν [ἄπαν] ἀγονον παντελῶς* ფრიადი სიგრილუ ყოვლად ვერა არას შობს (დიონ. სქ. 248 C; *esse sterile*); *τὴν γαστέρα τὴν ἀγονον* მეცელი იგი რომელსა არა უშობიეს (კ. შეს. AP 216 b₁₂); *ἀγονά ἔστι* არა აქუს თესლ (ექ. დღ. 105 a; *infecunda sunt*); [უთესლო] ვიდრემე მყოფს ცხოველსა (ნემეს. 115,15; *ἀγονον*); *τῆς μονάδος ἀγόνου μειοσύνης καὶ' αὐτῆς* ვგოს თუ მხოლოა უნაყოფო ოვ შორის (პროკ. 18,27; 122,20; *μήτε δὴα τῆς ἰλλεψιν κατεφυμένην αὐτῆς καὶ ἀγονον ἀποιλπειν* არცა ნაკლულევანებითა განვმელ ყოს იგი და უშვილო (ექ. დღ. 81 a. *infecundam*); *τὴν κατεφυμένην καὶ ἀγονον* განვმელი იგი და ბერწი ქვეყანა (ექ. დღ. 54 b; *infecundam*); *οὐκ ἔσται ἀγονος οὐδὲ στείρα* არა იყოს უშვილო არცა ბერწი (ჯამ. 23,26); *οὐκ ἔσται ἔν ἑμιν ἀγονος οὐδὲ στείρα καὶ ἔν τοις κτήνεσιν σου* არა იპოს ნათესავსა შენსა შორის უმკვდრო, არცა უნაყოფო, არცა უბები საცხოვარსა შენსა შორის (მგორე სჯულ 7,14); *ἐν ἐσθέραι καὶ λιμῶ ἀγονος* ნაკლულევანებაა შინა და სიყმირსა უნაყოფო (იობ. 30,3; *бедностью и голодом истощенные; steriles*); *ἀγονος ἡ ψῆφος καρπῶν* უპოვარ იყო ჭლაკი ნაყოფთაგან (სპ. ცხ. 421 B, *fructum non ferebat*).

ΑΓΟΟΣ (აქონოს ← ა-, ἴσος) დაუჭირებელი.

ΑΓΟΡΑ (აქორა, ἡ ← აχειრა) 1) კრება, სახალხო კრება (= გვიანდელ *ἐκκλησιᾶς*); 2) კრების ადგილი, სათათბირო ადგილი (*οἱ ἀγορεύοντες*); 3) სავაქრო ადგილი (იხ. *ἀγοραῖα*); 4) სავაქრო საქონელი; *ἀγορᾶν* აქეი სურსათის შემოტანა; *ἀγορᾶν παρῆχειν* სურსათის მოწოდება; *ἀγορᾶς ἀψθονία* სურსათ-სანოვავის სიუხვე; *οἱ ἐκ τῆς ἀγορᾶς* ვაქრები; 5) სასამართლო.

καθήμενος ἐν ταῖς ἀγοραῖς მსხდომარეთა შორის უბნებსა (მთ. 11,16; 20,3; მრ. 6,56; ლკ. 7,32); *μαχης γενόμενης κατά τὴν ἀγορᾶν* (საშუვალ უბან-

თა) (ფლავ. 557,49; in foro); დაუტყვებენ სავაჭროსა მათსა უბანთა ზედა (ეჭ. დღ. 40,2ა; *relictis fori mercaturis*); *ἐπιτε κατα πάσαν τήν αγοράν* მიწოდებულნი იგი ყოველსა ურაკპარაკსა (მინ. ერმ. PG 116,372 B; *totum forum obiret*); და არა ერთსა ადგილსა ქალაქისა შეკრებიან ყოველნი ერთბამად, არამედ რომელნიმე ურაკპარაკად (*κατά τήν αγοράν*) მივლენ და რომელნიმე სახლად, და სხუანი ეკლესიად, და სხუანი უბნად [*κατά*] *τάς πλατείαις*) (კ. შეს. 142 ა); *τῶν πρὸς τήν αγοράν ἀρρημένω* სავაჭროდ განმავალსა (კებნაჲ ცოფისა ძალისაჲ) (ე. ი. მოედანზე გავლის დროს) (ეჭ. დღ. 21 ა; *ad forum*); და სავაჭროდ - ლა შევლენედ. ვიდრე არა განიბანნაჲ, არა კამიან (*ἀπ' αγοράς*; DE უბანთაგან) (მრ. 7,4); *ἐξ οίκου θεωρημα ἰπποῦς καὶ ἰππεις ἰθάκων ἀγορῶν σου* სახლისაგან თერგამასა ცხენები და მვედრები მოსცეს სავაჭროსა შენსა (ეხეც. 27, 4; *за товары твои*; ეხეც. 27,16, 18, 22); *καὶ τήν αγοράν οὐ τοῖς ἐχθαμίτοις προσιτίθει μόνον* და სასყიდლად არა ადგლისათა წინადაუდებდა მხოლოდ (ფლავ. 50,16; *forum aperuit*); *ἀποστειλάς γράμματα πρὸς τὸν τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερέα... ἀγορῶν* (სასყიდელი) *τῶν σιτραισματι παρασχεῖν* (ფლავ. 430,1)*. შდრ. *ἀγορῶν* და *ἀγορᾶς*.

ΑΓΟΡΑΖΩ (*ἀγοράζω*, *ἀγοράσω*, *ἤγορασα*, *ἤγοραξα*, *ἤγορασαι*, *ἤγοράσῃς*, fut. *ἀγορῶ* მიჩნეულია არალიტერატურულად) 1) მოედანზე დავდივარ საყიდლებისათვის; 2) ვყიდულობ.

ἀγοράζει τὸν ἀγορὸν ἐκείνου მოიყიდა აგორაკი იგი (მთ. 13,44); *ἐξέβαλεν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ* გამოასხა ყოველი მოფარდული და მომსყიდველები ტაძარსა მას შინა (მთ. 21,12; ისთ ზირ. 37,11; ესაია 24,21); *πόθεν ἀγοράσσομεν ἀγρούς* ვინაჲ უყიდოთ (DE: ვყიდოთ) პური (ინ. 6,5); *ἤγορασεν αὐτόν* მოიყიდა იგი (მთ. 13,46; 27,7); *ἔλακον τοὺς ἀγοράσαι* მოსყიდად (ე. ი. საყიდლად) (ქიოს. 18,29; ქ. 31,30; *ἀγοράσαι* სყიდად (მთ. 25,10), რაჲთა იყიდო (გამოცხ. 3,18); *ἀγορασὸν μοι* მოიყიდე მე (კუნძული ერთი) (იოანე მოს. 76,9); *ἀγοράσεται* იყიდენ (ლკ. 22,36), მოიგენ (იოან. მოსხ. 19,5); *ἴνα ἀγοράσῃται* რაჲთა იყიდონ (მთ. 14,15; ინ. 4,8); *οὐκ ἀγοράμην παρ' αὐτῶν* არა ვიყიდნეთ მათგან (ნემიასი 10,31); *ἔστιν ἀγοράζων πολλὸν ὄλεθρον* არს მოვაჭრე მრავლისა მცირითა (ისთ ზირ. 20,12 [1.]; *ὅπως μὴ τε ἀγοράζωσι, μήτε πωλῶσι* რაჲთა არცა მიჰყიდნენ, არცა განყიდდეს (1 მაკ. 12,36); *ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν* განყიდად და მოსყიდვად (1 მაკ. 13,49); *ὅτι ἐσομένης καὶ ἤγορασε* *τῶν* მიწა რამეთუ დაიკალ და მოგვყიდეს ჩუენ (искупил нас) ღირთისა სიხლითა (გამოცხ. 5,9).

ΑΓΟΡΑΙΟΣ (*ἀγοραῖος*, *ος* ← *ἀγορά*) 1) სახალხო კრების შესახებო; 2) *Ζεὺς ἀγ.* სახალხო კრების მფარველი ზევსი; 3) ტლანქი, მდაბიური; 4) *αἱ ἀγοραῖοι ἡμέραι* სამოსამართლო დღეები; *ὁ ἀγοραῖος* ვეჭილი.

προσλατόμενοι τῶν ἀγοραίων ἀνθρώπους τινὰς ποσειδῶν მოიყვანეს სავაჭროთაგანნი ვინმე ბოროტნი (საქმ. 17,5; *de vulgo viros quosdam mulos*);

* აწერილი გაუგებანა იუდეელთა არქივულს და სხობედა ჯარი სურსათით მომპარაგებინა.

dyoratoi dyontai kal dapsipatoi eisoi უბანთა: ვაჭარნი მოიყვანებდ და მთავარნი არიან (საქმ. 19,38; *conventus forenses aguntur*); ძვ. მეუბნეობა (ვენომ. შიშ. I^o 10).

ΑΓΟΡΑΝΟΜΙΑ (*აგორანომია*, ἡ) ვაჭრობის ზედამხედველობა.

διορχήθη τῷ ἀρχιερεὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν πόλιν ἀγορανομίας (v. l. *παρθανομίας*) შეწყნარებულ იქნა მღვდელთ ნთავართა თან სჯულის გარდაქვევისათჳს რომელნი იყვნეს ქალაქსა შინა (2 მაკაბ. 3,4).

ΑΓΟΡΑΣΙΑ (*აგორასია*, ἡ) მოვაჭრობა; *πορευομένη ἐπὶ τῆν ἀγορᾶν* სავაჭროდ წასვლა, საყიდლად წასვლა.

ესრეთ წილი მოსყიდისაა (*ἀγορᾶσιαις*) ყოველთა ზედა ვიდოდის (ასტ. 231,19; PG 313).

ΑΓΟΡΑΣΜΑ (*აგორასმა*, αἶμα, τό, ← *ἀγοράζω*) ნავაჭრი; საქონელი.

ΑΓΟΡΑΣΜΟΣ (*აგორასმოს*, ὁ) 1) ყიდვა; 2) ნაყიდი.

ἀπαγγεῖτε τὸν ἀγ τῆς οὐτοδοσίας ἡμῶν წარვედით და წარვიდეთ სყიდული ეგ იქელი თქუენი (დაბად. 42,19, *quae emistis*; 42,33); *προκαλοῦμενος ἐπ' ἀγορασμὸν Ἰουδαίων σαμάρων* მოუწოდა სყიდვად ებრაელთა ტყუეთა (2 მაკ. 8,11); *τὰ δὲ χρῆματα τῶν παραγεγονότων ἐπὶ τὸν ἀγορασμὸν αὐτῶν ἔλαβον* ხოლო ვეცხლი გამოსრულთავან მყიდველთა მათ აღილეს (2 მაკ. 8,25); *λαοὶ τῆς γῆς οἱ φέροντες τοὺς ἀγορασμοὺς* ერმან ქუეყანისამან რომელი მოილეს განსყიდულნი (ნემიასი 10,31; *будут привозить товары*).

ΑΓΟΡΑΣΤΗΣ (*აგორასთის*, ὁ) 1) მყიდველი; 2) მომმარაგებელი. *ἡμῶν* ახით *ἀγορασθῆς* (ტობიასი 1,13).

ΑΓΟΡΑΣΤΙΚΟΣ (*აგორასტიკოს* 3) სავაჭრო; ვაჭრობისა; ἡ *ἀγοραστικὴ* (τέχνη) ვაჭრის ხელობა; ვაჭრობა.

ΑΓΟΡΕΥΩ (*აგორეუსა*, მხოლოდ *praes.*, დანარჩენი ფორმები: *ἔρω*, *εἶπον*, *εἶρηκα*, *ἔρημην*.—*φήσω*, *λέξω*, *ἔλεξα*, *ἔλεχμην*, *ἔλέχην*) ვლაპარაკობ (სახალხო კრებაზე), ვსაუბრობ(თ).

ΑΓΟΡΗ (*აგორი*, ἡ) იონ. იბ. *აგორა*.

1. **ΑΓΟΣ** (*აგოს*, εὖς, τό) 1) შეცოდება; 2) ლაქა; ზადი.

τὸ περὶ τὴν τεκνοφύγον προεμήγυσεν ἄγος შვილთა მათთა ჳმისა მწიკული აუწყა (ს. შეს. 185 a).

2. **ΑΓΟΣ** (*აგოს*, ὁ, ← *ἀγω*) სარდალი, წინამძღოლი.

ΑΓΟΣΤΟΣ (*აგოსტოს*, ὁ) ხელის გული.

ΑΓΡΑ (*აგრა*, ἡ) 1) ნადირობა; 2) თევზაობა; 3) ხანადირევი; 4) ნადირის დაჭერა.

χαλάσατε τὰ δίκτυα ἡμῶν εἰς ἀγραν სდევით ბადე თქუენი ნადირობად (ლკ. 5,4); *καὶ εἶπεν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν* ნადირობასა მას თევზისასა (ლკ. 5,9); კირჩხიბსა გული უთქუამს კორცისათჳს ოსტრეასა, არამედ ძნელ არს მისსა მონა-

დირებაა მისი (*θυσάλωτος ἢ ἀγρὰ αὐτῷ difficile captu est*) (ექ. დლ. 88 b; PG 153 A); *ἐκ τῆς ἀγρᾶς τῶν ζῶων διαρκουμένοις* ნადირობასა (*praeda*) ცხოველთასა კმა იყოფენ (ექ. დლ. 110,17; PG 200 C).

ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (*ἀγράμματος*, ← *ἀ-*, *γράμμα*) 1) უწიგნური; 2) დაუწერელი; 3) უსწავლელი.

οἱ ἀνθρώποι ἀγράμματοί εἰσιν καὶ ἰδιῶται რამეთუ კაცი უწიგნონი არიან და უმეცარნი (საქმ. 4,13).

ΑΓΡΑΠΤΟΣ (*ἀγραπτος*, *ον*) იგივეა რაც *ἀγραπτος* (სოფ. ანტ. 454).

ΑΓΡΑΥΛΟΣ (*ἀγραυλος*, *ον*, ← *ἀγρος*, *αὐλή*) 1) ვინც მინდორში ცხოვრობს, ვინც ღია ცის ქვეშ ათევს; 2) ველური.

ΑΓΡΑΦΟΣ (*ἀγραπος*, *ον*, ← *ἀ-*, *γράφω*) დაუწერელი; *ἀγραφα νόμιμα* დაუწერელი კანონები, აღათ-წესები.

ἡ καὶ ἀγράφοις διδασκαλίαις ἐχρήσαστο გინათუ უწერელითა მოძღვრებითა უთქუამს სიტყუაჲ ესე (დიონ. სქ. 393 A; *non scriptis institutionibus*); *οἱμοὶ τινές εἰσιν οὗτοι τῆς φύσεως ἀγραφοὶ* და ესე სჯულნი არიან ბუებისანი აღუწერელნი (ექ. დლ. 101 a; PG 173 B; *leges minime scriptae*).

ΑΓΡΑΦΩΣ (*ἀγράφως* ზმნზ. ← *ἀγραπος*) დაუწერლად.

ἀγράφως μᾶλλον ἐν μυστηρίῳ κρυφίως αὐτὸ παρεδέθη... *ὅτι τὸν ἀποστόλου Παύλου* უწერელითა საიდუმლოდ დაფარულებითა მოცემულ იყო ესე მათა წმიდისა პავლეს მიერ მოციქულისა (დიონ. სქ. 60 A).

ΑΓΡΕΙ (*ἀγρει*, *ἀγρεῖτε*, ← *ἀγρέω*) შორისდ. აბა! მაშ! ყოჩაღად.

ΑΓΡΕΙΜΑ (*ἀγρευμα*, *ατος*, *τό*) 1) ნაღავლი; ნანადირევი; 2) ბადე; მახე.

ΑΓΡΕΥΣ (*ἀγρεύς*, *έως*, *ό*) მონადირე.

ΑΓΡΕΥΤΗΣ (*ἀγρευτής*, *ος*, *ό*, იგივეა რაც *ἀγρεύς*) მონადირე.

ΑΓΡΕΥΩ (*ἀγρεύω*, *ἤγρευσα*, *ἤγρευσθη*) 1) ვნადირობ; 2) ვთევზაობ, თევზს ვიჭერ.

οἱ τὸν Αἰγύπτου ἀγρεύοντες κόλπον რამელნი-იგი წიალთა მათ ეგვიპტისათა ისათხველობენ (ექ. დლ. 87 b; PG 152 B); *οὕτως βαδίζεις οὕτως ἀγρεύεις* არცა სლვად არცა სანადიროდ საქმარ არიან (ექ. დლ. 99 a) *ἀγρεύων εἰς ὄλεθρον* ბოროტად მონადირე (ამბ. მედ. PG 116; 872 A; *venatur*); *ἐνα αὐτὸν ἀγρεύσασιν λόγῳ* რაათამცა მონადირეს იგი სიტყუთა (მტ. 12,13; v. l. მონადირეს); *ἀγρεύομαι γὰρ ὁσπερ λέων εἰς σφάγην* რამეთუ მონადირეებულ ვარ ვითარცა ლომი კლვად (იობ. 10,16; *ты гонимъ съя за милою как лев*); *παρὰνομίαι* *ἀσέβη ἀγρεύσασιν* სჯულითა გარდამავლობა[ნი] მონადირეებენ კაცსა (იგავ. 5,22; *уловляютъ собственные беззакония его*); *μηδὲ ἀγρεύθης* ნუცა მონადირეები (იგავ. 6,25); *οἱ ἀγρεύοντες τὴν ψῆραν* მონადირეთა (v. l. მონადირეებულთა) ნადირისათა (ოფე 5,2)

ΑΓΡΕΩ (*ἀγρέω*) იგივეა რაც *ἀγρεύω*.

ΑΓΡΙΑΙΝΩ (ἀγριαίνω, ← ἀγριος) 1) ვველურდები; 2) ვჯავრობ; 3) ვაველურებ; ვაჯავრობ.

και ἀγριαίνοντα და განველურებასა (ვენომ. მიმ. Z¹ 50); ἀγριαίνε δὲ σφῆδρα κατὰ τὴν τοῦ ἐπὶ ἀρχῶν და ფრიად განველურნა ეპისკოპოსისა, მიმართ (მინ. ერმ. PG 116, 400 A); ἀγριανθήσεται βασιλεύς τὸν νότον გან-
რიოსხეს მეფე იგი სამზრისა (დან. 11,11; V: განველურნეს).

ΑΓΡΙΑΙΟΝ (ἀγριῖδιον, τὸ, ← ἀγρός) პატარა მამული; პატარა ვოლი.

ὄν τὸς ἑπ' αὐτὸ ἀγριδίους აგარაეებითა თქსითა (ქიოს. 24,11; ქ. 11,18); τὸς ἑπ' αὐτὸ χωρίους και ἀγριδίους სოფელთა გინა აგარაეათა მისთა (ქიოს. 102,28; ქ. 50,5; vicorum aut villarum).

ΑΓΡΙ-ΕΛΑΙΟΣ (ἀγρι-ἐλαιος, ὁ, ἡ, ← ἀγριος, ἔλαιον) ველური ზეთისხილი.

ὄς δὲ ἀγριέλαιος ὄν ἑν ველური ზეთისხილი იყავ (რომ 11,17; 11,19).

ΑΓΡΙΟΜΥΡΙΚΗ (ἀγριομυρίκη, ἡ, ← ἀγριος, μυρίκη) მთის ქოლღო (საბა).

ἀγριομυρίκη ἡ ἔν τῇ ἐρήμῳ გრიკი ველისაა უდაბნოსა შინა (იერ. 17,6; v. l. ველური გრიკი).

ΑΓΡΙΟΣ (ἀγριος) 3) 1) ველური; 2) მძვინვარე, უღმობელი; 3) ბოროტი.

τὰ ἀγρια ἰθρία მვეცთათჳ ველისათა (გამ. 23,11; V: ველურთა); მვეცი ველისანი (დან. 2,38); ἐσθίον ἀγρίδας και μέλι ἀγριον ჰამდა მკალსა და-
თაფლსა ველურსა (მრ. 1,6, მთ. 3,4; mel silvestre); τὰς ἀγρίας σκαῖς παρα-
φυσίευσαι τὰς ἡμέρας ველური ლელჳ დაწნეგან ლელუსა თანა მტილისასა (ექ. დლ. 59,21; PG 112 B); მხლითა ველურითა (ექ. დლ. 103,27); οἱ ἀγρι-
τατοὶ ἄκῆται უველურესნი იგი სკუნი (ასტერ. 23,39; PG 313 A; feris-
simi); τολόπην ἀγριαν ვაშლი გარეული (4 მეფ. 4,39); ἀμπελον ἀγριαν
ვენჯი დატევებული (4 მეფ. 4,39; V: ვენჯი აგარაესა ზედა ἀμπελον ἔν τῷ
ἀγρῷ); τῆς ἀγρίας Βουβίσταως უდაბური ბ. (ფლავ. 48,19; ქ. 265 b; Bu-
bastis agrestis); κὰν τραχὺς ἦ, κὰν ἀγριος τὸ ἦθος ὁ σῆνοικος დალადათჳ
ფიცხელ იყოს, დალადათჳ ველურ გონებითა ჰმარი იგი (moribus ferum)
(ექ. დლ. 87,33; PG 160 C); και μουὶς ἀγριος κατεμῆσαστο αὐτῆν და ბრან-
გუმან მძკნვარემან მოძოა იგი (ფს. 79,14; αἰχνοῖν βενρη); τὰ ἰθρία τὰ
ἀγρια τῆς γῆς მვეცი მძკნვარე ქუეყანისა (ლევ. 26,22; იობ. 5,22); ἰθრად
თბეს ἀγριατάτους მვეცთაჳ უმძკნვარესთა (2 მაკ. 11,9); უმძკნვარე-
სითა (ἀγριοτέρα) უკეთურებითა (3 მაკ. 7,5); ψῆρα ἀγρία ἡ, λιχῆν სიმღიერე
ბარტი გინა მეფხანი (ლევ. 21,20); ἀγρια μέλλαν διδοῦσθαι κῆματα მძკნვ-
არებისა ლელვათა განსლვად (სობრ. 14,1); εὐφροσύνῃ ὄνωσ ἀγριων გან-
საქებრომელ კანჯართა (V: ვართა ველურთა) (ესაია 32,14; იერ. 14,6; იერ.
48,6); ἰθრად ἀγριο მვეცი საკჯრველნი (იობ. 5,23).

ΑΓΡΙΟΤΗΣ (ἀγριότης, τητος, ἡ) 1) ველურობა, სიველურე; 2) მძვინვარება.

τῆς τε τῶν θείων ἀγριότητος განძნება მკვეთა (2 მაკ. 15,21); *ἀνείσων* ἢ *ἀνείσων ἀγριότητος* მძვნეარება ქართა და ღელვათა (ს. ცხ. 444 A; *immanitatem*; წმ. დიხ. PG 1189 B); *saevitatem*; ოძბ: *ἀγριότητος* არცა მკვეთობ-რიობისასა (ფლავ. 359,17; *feritatem*); კცევათა ველურებისა (*ἀγριότης*) (ასტერ. 15,13); *τοῦ πλοσιῶσις ὅτι μισῆσαι τῆς ἀγριότητος* საძულელ უნდა მდიდრისა იგი უწყალობა (ს. ცხ. 421 C; *immanitatem*).

ΑΓΡΙΟΦΩΝΟΣ (*ἀγριόφωνος*, ὄν, ← *ἀγριος*, *φωνή*) ველური ხმით-მოლაპარაკე (ოლ. 8,294).

ΑΓΡΙΟΩ (*ἀγριώ*) 1) ვაველურებ; 2) ვნებ. ვველურდები.

ἀγριαθέντας ἢ *τοῦ πόντατος ἀφθόνου χορηγία* განძნებულთა ღვინ-საგან ურიდლად მიცემულისა (3 მაკაბ. 5,2).

ΑΓΡΙΩΣ (*ἀγριῶς* ზმნზ., ← *ἀγριος*) ველურად; მძვინვარედ.

μυθῶμας ὁντας ἀγριῶς καὶ βαρβάρως ἀπολέτης არა ვითარე ვსრეთ მკვე-ცებრ და ბარბაროზებრ რათა წარსწყმიდო (2 მაკაბ. 15,2); ქალაქ-სოფლებისა მისისა მძვნეად (V. I. მძვნეარედ) იწყეს მოოჯრებასა *τοῦς ἀγριῶς ποιεῖν ἀγριῶς ἡρέσαντο* (აბარტ. 292,1: ბ. 557,12).

ΑΓΡΟ-ΒΟΤΗΣ (*ἀγρο-βότης*, ὄν, ὄ, ← *ἀγρός*, *βόσκω*) ვინც მინ-დორში აძოვებს (საქონელს).

ΑΓΡΟ-ΓΕΙΤΩΝ (*ἀγρο-γεῖτων*, ← *ἀγρός*, *γεῖτων*) მეზობელი (ყანის მეზობელი).

ΑΓΡΟΘΕΝ (*ἀγροθεν*) მინდვრიდან.

ΑΓΡΟΙΚΙΑ (*ἀγροικία*, ἡ, ← *ἀγροικός*) 1) სოფლური ცხოვრება; 2) მღაბიურობა; 3) გადატ. სიტლანქე, გაუთლელობა.
...παίδων ἐπὶ τῆς ἀγροικίας ვითარმედ ყრმანი უგუნურებისა მიერ (ფლავ. 56,3; *orto ruri*).

ΑΓΡΟΙΚΙΖΟΜΑΙ (*ἀγροικίζομαι*) მღაბიურად ვიქცევი; სოფლურად ვიქცევი; ტლანქად ვიქცევი.

ΑΓΡΟΙΚΙΚΟΣ (*ἀγροικός*, ὄν) სოფლური, გლეხური.

ἀγροικικός τὸ ἦθος ველური და მოუხავებელი სპითა *feris et agrestibus moribus* (ს. ცხ. 417 B).

ΑΓΡΟΙΚΟΣ (*ἀγροικός*, ὄν, *ἀγροικός*) 1) სოფლელი, სოფლური; 2) გაუნათლებელი; ტლანქი:

ὁντος ἔσται ἀγροικός ἀσθραπὸς ესე იყოს კაც ველურ (დაბად. 16,12); *ἢ Ἦσθ ἀσθραπὸς ἄ* იყო ესე კაცი მცენიერ ნადირობად; (დაბად. 25,27); *ἀπὸντων ἀγροικίας* შემოხუფეა მრისხანე (2 მაკაბ. 14,30).

ΑΓΡΟ-ΚΟΜΟΣ (*ἀγρο-κόμος*, ὄ) მოურავი; მამულის მომვლელი.

ἀνέκοιτε τὸν ἀγροκόμον ჰკითხა მეგარაკესა (ფლავ. 83,17, *agricultorem*).

ΑΓΡΟΝ-ΔΕ (*ἀγρον-δε*) მინდორში.

ΑΓΡΟΝΟΜΟΣ (*ἀγρονόμος*, ὄν, ← *ἀγρός*, *νόμος*) მინდორში მცხოვრები; სოფლად მცხოვრები.

ΑΓΡΟΣ (ἀγρός, ὀ) 1) მიწა; 2) სოფელი; ὄφ' ἐξ ἀγρῶν სოფ. ლელები; 3) მიწა, სახნავ-სათესი.

ἀπὸ γῆτον, ὅς μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν... წარვიდეს რომელიმე თქსა აგაკსა (მთ. 22,5); ἀγρὸν ἠῆροισα აგარაკი ვიყიდე (ლკ. 14,18; κυπια ζεμ² πω); ἀγροὺς καὶ κάμας აგარაკებსა და დაბნებსა (მრ. 6,36); καὶ ἀπήγγελλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς და მიუთხზეს ქალაქსა და აგარაკებსა (მრ. 5,14; в деревнях); τὸν χῆρτον τοῦ ἀγροῦ თიჯა იგი ვეღისა (მთ. 6,30); τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ διδῆσονται εἰς κατάβρομα მვეტა ვე-ლურთა მიეცენ შესკმელად (ებგვ. 33,27; 4 მეფ. 14,9); ἐκ τῶν ἀγρῶν ველ-თა აგაკ (გამ. 8,13; V: ყანებთაგან); ἔσπειραν ἀγροὺς ითესეს ყანები (ფს. 106,37; მთ. 13,44; გამ. 20,7; იფრ. 35,9); ἄς ἀγροὺς ἀροτραθήσεται ვითარცა ყანა მოიყნას (მიქ. 3,12); ἔσπειρον ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτῷ დასთესა თქსა მტილსა (მთ. 13,3.; DE აგარაკსა); ἀνάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ აქუნდა დაბა (საქმ. 4,37; მრ. 16,12); εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς ქალაქსა და დაბნებსა (ლკ. 8,34); ἦν ἡ κιβωτὸς ἐν ἀγρῷ τῶν ἀλλοφθῶν და იყო კიდობანი უფლისა სოფ-ლებსა შინა უცხოთესლთას (1 მეფ. 6,1; 14,15,25; 22,7; 27,7,11); ბევრნი უკუ იყვნეს ქალაქად-ქალაქად მომწყდარნი, ხოლო უმრავლესნი სოფლად-სოფლად და დაბნებად (κατὰ ἀγροὺς καὶ κάμας) (ამარტ. 252,19); τὸς ἀγροὺς., ποιεῖν ქალაქ-სოფლებსი... მოოჯრებას (ამარტ. 293,1); καὶ τὸς ἀγροὺς τῆς πόλεως καὶ τὰς κάμας αὐτῆς და აგარაკები ქალაქებისა და დაბნები მისი (იოს ნავ. 21,12); ὄσους ἀπήγε... τέκνα ἡ ἀγροὺς ἔσκειν თქ-ემოდ ὀνόματος რომელმან დაუტეოს... შეილნი ანუ ქუეყანა სახელისა ჩემი-სათქ (მთ. 19,29; C: აგარაკები); πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ ყოველთა მვეტა ქუეყანისათა (დაბად. 2,20; 2 მეფ. 21,10); ἐν σπειροῦς ἐν τῷ ἀγρῷ-თს რაეცა სთესო ქუეყანასა შენსა (გამ. 23,16); καὶ τὰ ἀτόματα ἀναβαί-σονται τοῦ ἀγροῦ σου ὅκα ἐκθέρσεις და თუთ-აღმოსრული სამკალისა * შენისა არა მომყო (ლევ. 25,5; იობ. 24,6); ὅς διελευσάμεθα δι' ἀγρῶν არა განვიდეთ ყანობირსა ** შენსა (რიცხ. 20,17); πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ (v. l. ძროხის) ყოველი მვეტი მალნარისა (v. l. მვეტი ვეღისა) (ფს. 49,10); ἔπορευθησαν ἐκκενεθημένοι ἀπὸ γουμάτων ἀγρῶν ვზრუნავ დაგუმეროლთა ზედა ნაშობთაგან ხეთა მალნარისათა (გოდება იფრ. 4,9; 2 ნეშტ. 25,18); τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ მვეცი უდაბნოსანი (ოსე 2,12; 4,3).

ΑΓΡΟΤΕΡΟΣ (ἀγρότερος) 1) ველური, მდაბიური; 2) სოფ-ლისა, დაბისა.

ΑΓΡΟΤΗΡ (ἀγροτήρ, ἦρος, ὀ) 1) სოფელელი; 2) ზედს. სოფლუ-რი; მდ. ἀγρότερος, აბლ² ἀγρότερος სოფლური ქობი.

ΑΓΡΟΤΗΣ (ἀγρότης, ὀ, ὀ) სოფელელი, სოფლის მცხოვრები:

ΑΡΡΗΠΝΕΩ (ἀγρῦπνέω, ← ἄγρ[!], ἤπος) (ἠγρῦπνηα, ἠγρῦπνηα) 1) ვიღვიძებ; 2) ფხიზლად ვარ, ითხიზობ; 3) თვალყურს ვადევ-ნებ; 4) ღამეს ვათევ.

* საბა: სამკალი ყანა მოსამკალი.

** საბა: ყანობირი (რიცხ. 20,17) ყანები

βλέπετε δαρυσαίτες იხილეთ და მღვდარი იყვენით (მრ. 13,33; ხედველით და იღვწებდით C; ლკ. 21,36; ეფეს. 6,18); *δαρυσαίτες* იღვწებენ (ებრ. 1,17); *δαρυσαί* პლურას (ქება 5,2; V: მღვარე არს) მღვდარე არს (ექ. დლ. 96 ა; ქება 5,2); *ήγερσησα* უძილ ვიყავ (ფს. 101,8; V; უძილ ვიქმენ); *ενα μη μάτην ήγερσησάτε* რა არს გამოსახნ დეთ ცუდად შღვდარედ და (სპ. ცხ. PG 116.457 B); *επι σιδε ήγερσησεν* საფლავთა ზედა იღვდა (იობ. 21,32); *ήγερσησεν* ხრცად განიღვდა უფალმან... ძვრის საქმესა მას ზეენსა (დან. 9,14).

ΑΓΡΥΠΝΙΑ (*ἀγρυπνία*, ἡ) 1) მღვიძარება; ფხიზლობა; 2) ღამის თევა.

ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν ῥησιμαίαις შრომითა და მღვდარებითა, მარხუთა (2 კორ. 6,5; 11,27; ქიოს. 94,27; ქ. 46,3; ფლავ. 473,8; *vigilias*); *ἰδρωτός και δαρυσαίνας τὸ πρᾶγμα* ოფლითაცა და მღვდარებითა საქმე ვფოთ (2 მაკაბ. 2,26; *δαρυπνίαν ὄφειλε πανούχιον ἐκτελείου* აღასრულონ ღამისთევთა და პანაშვიდი (ქიოს. 46,21; ქ. 23,2); *δαρυπνίαν πεποιχάστας* ღამესაათევენ (ქიოს. 66,8; ქ. 30,7).

ΑΓΡΥΠΝΟΣ (*ἀγρυπνος*, ον) 1) მღვიძარე; 2) ფხიზელი.

Πῶς ἀγρυπνος ἡ ἀηθὴν, ὅταν ἐπαδῆ* ვითარ მღვდარე არს აიღონი, რაჟამს ავრობნ კევრცხთა (ექ. დლ. 106 ა; PG 181 A; *vigil sit*).

ΑΓΡΩΣΤΙΣ (*ἀγρωστis*, εως, ἡ) ბალახი; მწვანელი.

ἀσσι ἄμακρος ἐπ' ἀγρωσίου ვითარცა წაშა კლერტსა* ზედა (მეორე შჯ. 32,2; V: მწვანელი სსა ზედა); *ἀς ἄ. ξηρὸς* ვითარცა კლერტი ქმელი (ესაია 9,18; ექ. დლ. 54 ა; *gramen*); *ἀς κρόκος και ἄ. ვითარცა* ხაფრანა და ღჭრწამსა (ექ. დლ. 56 ა; PG 100 B); *ἀς χέρτος ξηρὸς ἐπι θάματασ και ἄς ἄ. ვითარცა* თიგა ქმელი ზედა ბედდესა და ვითარცა ბანჯარი შემტნარი (ესაია 37,27; V: ვა კლერტი); *ἀς ἄρως* *ἐπι ἀγρωσίου* ვითარცა არაინი მწუანელი სსა ზედა (მიქ. 5,7).

ΑΓΥΙΑ (*ἀγυιά*, ἡ) 1) ქუჩა; 2) გზა; 3) ქალაქი.

αὶ μὲν κατ' οἴκους αὶ δὲ κατὰ τὰς ἀγυιάς თათოვეული სახლთაებრ, ხოლო სხუანი გხათა ზედა (3 მაკ. 1,20); *εἰς τὰς ἀγυιάς* რომელს ჰბანან (3 მაკ. 4,3).

ΑΓΥΙΕΥΣ (*ἀγυιεύς*, ἑως, ὁ, ← *ἀγυιά*) ქუჩის მწყალობელი.

ΑΓΥΜΝΑΣΤΟΣ (*ἀγυμναστος*, ον, ← *ἀ-*, *γυμνάζω*) 1) უწვრთნელი; უსწავლელი; 2) გამოუცდელი.

μη ἀγυμναστος ἔχει τὸν νόμον არა აქუნდეს უწვრთელი ვინებდა (ექ. დლ. 67 ბ; PG 117 B; უჩუვეელობა (კ. შეს. AP 217 ა₁₁); უჩულნი ღობილნი (კ. შეს. 187 ა, PG 217 A).

ΑΓΥΝΑΙΟΣ (*ἀγυναίος*, ον) უქალო (საპირისპირო *ყეჯაყუჯად*).

οσειδαν γὰρ οὐκ ἐν ἐποιήσασ και γυναίον (v. l. *δγυναίον*) *οὐκ ἠλέησεν* რამეთუ ბერწა არა კეთილი იყო. და დედაკაცი არა შეიწყალა (იობ. 24,21; *viduae bene non fecit; viduae*).

* დაბეჭდილ ტექსტშია *ἀγρωσίου* (კორ. შეცდომა უნდა იყოს).

** საბა: კლერტი (ბალ.) (10,4 ოსე) მდგლოა მწარე.

ΑΓΥΡΤΗΣ (ἀγύρτης, ου, ὅ, ← ἀγείρω) 1) მეროპიკე; შეკალმასე.
 4) მთხოვარი; გლახაკი.

προσαίτην τινά και ἀγύρτην, μίθρας ἐκ μύθρων ἀμείβοντα მთხოველ და უღონო, და კართი-კარად მრანინე (ქვ. დღ. 74 b; PG 124 C; vagus).

ΑΓΥΡΤΙΚΟΣ (ἀγურτικός 3) 1) კარი-კარ მოსიარულე; მთხოველი;
 2) ჯაბანი; 3) ლახანთრია. *

ჩუყენთა რათმე და საეყველთა წმანათა ძალღებრ მთხოველსა ძγυε-
 τικῶς δὲ λογοποιίας ἐμέσθαι (ამარტ 65,14).

ΑΓΥΡΤΡΙΑ (ἀγύρτρια, ἡ) მთხოვარი (ქალი) (ესქ. აგამ. 1273).

ΑΓΧΑΖΩ (ἀγχάζω) უკან ვიხევ. იხ. ἀναχάζω.

ΑΓΧΕΜΑΧΟΣ (ἀγχέμαχος, ου, ← ἀγχί, μάχομαι) ვიბრძვი ახლო-
 დან.

ΑΓΧΙ (ἀγχί) ზმზხ: ახლოს; შედარ. ხ. ἀσπον („უფრო ახლოს“),
 აღმ. ხ. ἀγχιστα („ძალიან ახლოს“).

ΑΓΧΙΑΛΟΣ (ἀγχιάλος, ου, ← ἀγχί, ἄλς) ზღვისპირა.

ΑΓΧΙΘΕΟΣ (ἀγχίθεος, ου) ღმერთების მახლობელი.

ΑΓΧΙΜΟΛΟΝ (ἀγχίμολον) ზმზხ. ახლოს.

ΑΓΧΙΜΟΛΟΣ (ἀγχίμολος, ου, ← ἀγχί, μολειν) მახლობელი; ძე
 ἀγχίμολου ახლოდან.

ΑΓΧΙΝΟΙΑ (ἀγχίνοια, ἡ, ← ἀγχί, νοις) 1) ვინიერება; 2) გა-
 ჭრიახე გონება; გამჭრიახობა.

τῆς τοῦ βασιλέως ἀγχινοίας მეფისა გონიერებისაგან (ფლავ. 285,8;
 sollertiae).

ΑΓΧΙΝΟΥΣ (ἀγχίνους, ἀγχίνου, ἀγχίνοος, ← ἀγχί, νοις) გონი-
 ერი; გამჭრიახი.

ἐπεὶ αὐτός τε ἦν ἀγχινοὺς μάλιστα και χρηστός ვინაჲთგან გონიერი
 იყო და სახიერი (მინ. ვრმ. 388 A; solerti ingenio).

ΑΓΧΙΣΠΟΡΟΣ (ἀγχίσπορος, ου) სისხლით მახლობელი, სისხლით
 ნათესავი.

ΑΓΧΙΣΤΑ (ἀγχιστα) ზმზხ. იხ. ἀγχί.—οί ἀγχιστα მახლობლები.

ΑΓΧΙΣΤΕΙΑ (ἀγχιστεία, ἡ) მახლობელობა; ახლო ნათესაობა;
 τὸς βασιλέας καθιστάσθαι κατ' ἀγχιστείαν (სტრაბ. XI, 3,6: „მეფეებს
 სხამენ მახლობლობის მიხედვით“).

ἀγχιστευσον σεαυτὸν τὴν ἀγχιστείαν μου ეშვილე შენ სამკვლრებელსა
 მას ჲგმსა ზედა (რუთ. 4,6); τοῦτο τὸ δικαίωμα ἔμπροσθεν ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐπὶ
 τὴν ἀγχιστείαν ესე სამართალი იყო პირველად ისრ. შოვრის საშვილებელსა
 ზედა (რუთ. 4,7; inter propinquos); μνησθήμι αὐτοῖς, ὅ θεός, ἐπὶ ἀγχιστεία
 τῆς ἱερατείας მომიკენე მით ღმერთთა შეგინებისათჳს* მღელღობისა (ნე-

* საფიქრებელია, რომ აქ იყოს რალაც შეცდომა.

მისი 13,29; *οποροχλη священство*); *ὁμὰ τῆν παρὸς τὸν Ἀζαῖθ φιλοσοφίαν καὶ ἀγχιτελειαν* ზუჲ აჯაბის მიმართისა მოწლობისათჳს და გ უ ლ ი თ ა დ ო ბ ი ს ა პ რ ე ჯ ა (ამარტ. 99,20).

ΑΓΧΙΣΤΕΙΟΝ (აგჩისტეიონ, ἰὸν) რგივეა. რაც *აგჩისტეია*.

ΑΓΧΙΣΤΕΙΣ (აგჩისტეს, ἴσ, ἰ) მახლობელი, ახლო ნათესავი.

ὅτι ἀγχιστέθς εἰ σὺ რამეთუ შენ ნათესავ ჩემდა, ხარ (რუთა 3,9; 3,12); *κέρως ὁσ κατέλυσέ σοι σήμερον τὸν ἀγχιτεία* უჭალი რომეღმინ დაგიმტყცა (დაგამტყცა) შენ დღეს შვიღებდაა წოდებად (რუთ. 4,14; V: შადჭერება; наследника); მოსრა ყოველი სახლი ვახისა: არა დაუტყვა მისა შემესხელი კედლისა, და არცა მოყუჯანსი და მეგობარნი მისნი (*ὁσθ θπέλιπεν αὐτὸφ ὁδοποῦτα παρὸς τοῖχου καὶ ἀγχιστεεις* ავთთჳს καὶ ἐταίρους αὐთთჳს) (3 მეფ. 16,11).

ΑΓΧΙΣΤΕΥΤΗΣ (აგჩისტეუთჳს, ὁσ, ἰ) მახლობელი, ახლო ნათესავი.

καὶ ἰδοὺ ὁ ἄ. παρεπορευέτο და აპა-ესერა ნათესავი ოგი წარმოვიდოდა (რუთ. 4,1).

ΑΓΧΙΣΤΕΥΩ (აგჩისტესა, აგჩისტესა, ἰγჩისტესა, ἰგჩისტეს-მუჲ) ვენათესავები; მახლობელი ვარ.

εἰ ἀγχιστεεις ἀγχιστεε, εἰ δὲ μὴ ἀγχιστεεις ἀνἀγγεῖλὸν μοι უკვეთუ ე შვიღებ ბი, ეშვილუ; უკვეთუ არა ე შვიღებ ბი, მითხარ მე (რუთ. 4,4); *ἐγγί-ζει ἡμῶν ὁ ἀνήρ, ἐκ τῶν ἀγχιστεουστων ἡμῶν* ესე მახლობელ არს კაცი ოგი ჩუენდა და ნათესავცა არს ჩუენდა (რუთ. 2,20; ლევ. 25,25); *ἐάν δὲ μὴ ἦ τινα ἰ ἀγχιστεων* არა იყოს თჳსი (ლევ. 25,26; V: არა ესვას ნათესავი); *ἐάν ἀγχιστεουσθ σε* უკვეთუ გითჯოს შენ (რუთ. 3,13); *ἐάν δὲ μὴ βούληται ἀγχιστεουσαι σε* უკვეთუ არა უნდეს თჯობაა (რუთ. 3,13); *ἀπὸ ἀγχιστεουσ-τος τὸ αἶμα* ნათესავისა მისგან სისხლისა მეძიებელისა (რიცხ. 35,12); *ნათესავმან სისხლისამან* (რიცხ. 35,21); *ἀνα μέσον τῶν ἀγχι-στεουστων τὸ αἶμα* მეძიებელისა მის სისხლისა (რიცხ. 35,24; მეორე სჯ. 19,12); *πᾶσα θυγάτηρ ἀγχιστεουσα κληρονομίαν* ყოველი ასული მეძიებელი სამკვდრებელსა (რიცხ. 36,8); *ἰνὰ ἀγχιστεουσων ὁσ ὑλοῖ Ταραῖλ* რათა დაიშკვდრონ ძეთა ისრაელისათა (რიცხ. 38,8); *καὶ ὅτι διαξεται ὁ ἀγχιστεουσ τὸ αἶμα* და თუ სდევდეს მას მახლობელი სისხლისა მისისა (ისუჯ. ნავ. 20,5); *ἰγχιστε-ουσθσαν* აპო τῆς *λερατείας* განდევნილ არიან მღველობისგან (2 ეზრა 2,62; *исключены из священства; eieci sunt*; ნემიასი 7,64).

ΑΓΧΙΣΤΟΣ (აგჩისტოს 3, ← აგჩი) უმახლობელესი.

ΑΓΧΙΣΤΡΟΦΟΣ (აგჩისტროფოს, ὁσ, ← აგჩი, სრეფა) სწრაფცვა-ლებლი.

ταῖς ἀγχιστროφοῖς μεταβολαῖς მაღლიად მიმოტყვევითა შვევალეობისა (ამარტ. 178,34); *ἀγχιστროφον* გად თითო ტ ო რ თ ხ ი ლ ვინავე ემე ცხოველნი (ნემეს. 171,2).

ΑΓΧΟΘΕΝ (აგჩოთენ) ზმზ. ახლოდან

ΑΓΧΟΘΙ (აგჩოთი) ზმზ. ახლოს.

ΑΓΧΟΝΗ (აგჩონი, ἡ) 1) მოხრჩობა, ჩამოხრჩობა; 2) მარცული (ჩამოსახრჩობი).

ცხოვარი კვლად მიიგუარა (ესაია 53,7); *ἀγε τοὺς υἱοὺς μου ἀπὸ τῆς γῆς*: შემოკრიბენით ძენი ჩემნი ქუეყანით შორიელთ (ესაია 43,6); *παιδῶν μακρόν* ἄξει *αὐτοὺς* ყრამამან ნინველმან შემოკრიბნეს იგინი (ესაია 11,6); *ἦγγαυ* შეკრიბნა (1 ნეშტ. 20,1; იერ. 48,12); *ἦχθισαν* შემოკრიბნენ (ნემაისი 12,28); *σοφία .. ἐν τῷ πλατεῖαις παρρησίαν ἄγει* სიბრძნე... უბანთა ზედა კადნიერებით იქცევინ (ივაკენი 1,20; *возвншаеτ γολοσι*; *ἀνθρ δὲ φρόνιμος ἦσυχίαν ἄγει* კაცი ბრძენი მყუდროებით იქცევინ (ივაკენი 11,12; *молчан*); *ἄγων* იქცეოდის (ეჭ. დღ. 109 ა); *ἄγε πορεῖσθαι* წარიქციე და ვილოდე (4 მეფ. 4,24; *веди и иди*); *ἄξει αὐτὸν τοῦ ἰδεῖν* მოაქციოს (v. k მოიყვანოს) იგი ხილვად (ეკლ. 3,22); *ἐγείρεσθε ἄγωμεν* აღდეგით წარვიდეთ (მრ. 14,42; 1,3); *ὁπωσ παρ' ὄλην* ბე თუ ἡμέραν *ἐορτήν ἦγον* თუ ვითარითა დღესასწაულობით გარდაველეს დღე იგი (სპ. ცხ. 441 C); *ἀγονται* შევედიან (ეჭ. დღ. 88 ა); *ὄτε εἰς τὴν Περσικὴν ἦγοντο οἱ πατέρες* ოდეს სპარსეთსა შინ: შევიდოდეს მამანი ჩუენნი (2 მაკ. 1,14); *πάντα τὰ αὐτῶν ἀγούχασαι* v. l. *ἀγείνχασαι* ყოველი რააცა არს მათი მოსრულ არს (V: შთამოუტრანიედიეს (დაბად. 46,32); *τὰ κακὰ μὲν ἦγαγον ἐπὶ Ἱερ.* ყოველი იგი ძირი რომელ მოვაკლინე იმრ. ზედა (იერ. 51,2); *ἦγεν ἐπ' αὐτοὺς κακὰ* მოავლინა მათ ზედა ბოროტი (ესაია 31,2; 3 მეფ. 14,10); *τὰ συκρίματα ἀγούσης* მიიხიდავს ერთად შეტყუებულთა (დიონ. სქ. 372 C; *ducente*); *ἄξεις δὲ ὀρθόκοντα ἐν ἀγύστει* მოიხილო თუ ვეშანი სამკედურითა (იობ. 40,20; *extrahere poteris*); *ἦγον* (v. l. *ἦγαν*) *τὴν ἀμαξάν* აღზევედეს ეტლსა (2 მეფ. 6,3; *вели новую колесницу*; *ἦγαγον τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡμέραν ἐφοροσῆνης μεγάλης* დაჰყვეს დღესა მას შინა დღე შეუბა დიდი (1 მაკ. 7,48); *ἡγάθοσαν... τὸ πάσχα* ყვეს... პასქა (1 ებდრა 1,19); *κόμοσος ἄγοντες* ლხინობასა მყოფენ ნი (სიბრძ. 14,23); *ἦγυεν Ἱωσίας τὸ πάσχα ἐν Ἱερ.* ქმნა ოსისა პასქა იერ. შინა (1 ებდრა 1,1; 1,21); *ἡγάθοσαν τὴν τῆς σκηνοπηγίας ἐορτῆς* ქმნეს კარვობისა პტივისცემა დღესასწაულისა (1 ებდრა 5,51); *ἦσυχίαν ἄγει* დუმილსა მქონებელ იყო (ფლავ. 31,46); *ἡμέρα μὲν τῆς ἐορτῆς ἦγετο τοῦ μεγάλου* სხუა დღესასწაული მოახლებულ იყო წმიდისა (აბ. ცხ. 465 C); *ἐορτῆν ἀγόντων* დღესასწაულისა აღსრულებდასა (ფლავ. 38,40; *solemne diem agentibus*); *ἴνα ἄγῃτε τὰς ἡμέρας τῆς σκηνοπηγίας* და აწიდღესასწაულნეთ დღენი კარვობისანი (2 მაკ. 1,9; 1 მაკ. 13,52); *ὁ Σαλωμών τὰς ὀκτὼ ἡμέρας ἦγαγεν* სოლომონცა რვა დღე იდღესასწაულა (2 მაკ. 2,12; *celebravit dedicationem*; 2,15; 6,8; 6,11); *ἐορτῆν ἄγωμεν ἐφ' ἡμέρας ὅσας* [დღესასწაულსა] აღვასრულებთ (ფლავ. 74,26. *festum celebramus*); *ἡγάθοσαν τὴν ἐορτῆν τῶν ἀξίμων* დღესასწაულობადეს დღესასწაულსა უცომეობისასა (1 ებდრა 7,14); *ἦχθη τὸ πάσχα* დღესასწაულობაა იქმნა პასქისა (1 ებდრა 22; 1,21); *καὶ οὐκ ἦχθη τὸ πάσχα τοιοῦτο* და არა შეწირულა პასქა ესრეთი (1 ებდრა 1,21); *ἄξω γὰρ εἰρηῆν* მოვაწიო მშჯლობა (ესაია 9,6); *θίλωντες δὲ ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς πόλιν* გუენება რაათა მივაწიოთ იგი ქალაქად (იოანე მოსბ. 68,2); *ἄξει (ἐξῆξει) τὸ ὄριον εἰς Βαβλ* განაწვეს საზღვარი ბალად (ისუ ნავ. 15,9; *inclinatur*); *καὶ τὰ λοιπὰ λείαν ἦγον* და ნეშტსა ნატყუენავსა მიიღებდეს (ფლავ. 151,40; *reliquam praedam faciabant*); *σχολήν* ἀπὸ τῶν πόνων *κατὰ ταύτην ἄγωμεν τὴν ἡμέραν* მოცალეებასა შრომათაგან მას დღესა შინა მივიღებთ (ფლავ. 5,10; *vacamus a laboribus*); *σχολήν ἄγωμεν* მოცალეება

ცხოვარი კვლად მიიგუარა (ესაია 53,7); *ἀγε τοὺς υἱοὺς μου ἀπὸ τῆς γῆς*: შემოკრიბენით ძენი ჩემნი ქუეყანით შორიელთ (ესაია 43,6); *παιδῶν μακρόν*: ძღვი აბთოს ყრამამნ ნინველმან შემოკრიბნეს იგინი (ესაია 11,6); *ἤγαγεν* შეკრიბნა (1 ნეშტ. 20,1; იერ. 48,12); *ἤχθησαν* შემოკრიბნ (ნემაისი 12,28); *σοφία .. ἐν δὲ πλατείαις παρηγοίαν ἄγει* სიბრძნე... უბნათა ზედა კადნიერებით იქცევინ (ივაკენი 1,20; *возвншает голос*); *ἀνθρ δὲ φρόνιμος ἡσυχίαν ἄγει* კაცი ბრძენი მყუდროებით იქცევინ (ივაკენი 11,12; *молчан*); *ἄγων* იქცეოდის (ექ. დღ. 109 ა); *ἄγε πορεύου* წარიქციე და ვილოდე (4 მეფ. 4,24; *веди и или*); *ἄξει αὐτὸν τοῦ ἰδεῖν* მოაქციოს (v. k მოიყვანოს) იგი ხილვად (ექლ. 3,22); *ἐγείρεσθε ἄγωμεν* აღდეგით წარვიდეთ (ბრ. 14,42; 1,3); *ὁπωσ παρ' ὄλην δὴ τῆν ἡμέραν ἑορτῆν ἦγον* თუ ვითარითა დღესასწაულობით გარდაველეს დღე იგი (სპ. ცხ. 441 C); *ἀγονται* შევედიან (ექ. დღ. 88 ა); *ὄτε εἰς τῆν Περσικὴν ἦγοντο οἱ πατέρες* ოდეს სპარსეთსა შინა შევიდოდეს მამანი ჩუენნი (2 მაკ. 1,14); *πάντα τὰ αὐτῶν ἀγούχασαν* v. l. *ἀγούχασαν* ყოველი რააცა არს მათი მოსრულ არს (V: შთამოუტანებდეს (დაბად. 46,32); *τὰ κακὰ μὲν ἦγαγον ἐπὶ Ἱερ.* ყოველი იგი ძირი რომელ მოკავლინე იმრ. ზედა (იერ. 51,2); *ἦγεν ἐπ' αὐτοὺς κακὰ* მოავლინა მათ ზედა ბოროტი (ესაია 31,2; 3 მეფ. 14,10); *τὰ συγχρόματα ἀγούσης* მიიხიდავს ერთად შეტყუებულთა (დიონ. სქ. 372 C; *ducente*); *ἄξεις δὲ ὀρθόκοντα ἐν ἀγύστει* მოიხილო თუ ვეშანი სამკედლოთა (იობ. 40,20; *extrahere poteris*); *ἦγον* (v. l. *ἦγαν*) *τῆν ἀμαξάν* აღხევდეს ეტლსა (2 მეფ. 6,3; *вели новую колесницу*; *ἦγαγον τῆν ἡμέραν ἐκείνην ἡμέραν ἐφοροσύνης μεγάλης* დაჰყვეს დღესა მას შინა დღე შეუბა დიდი (1 მაკ. 7,48); *ἠγάθασαν... τὸ πάσχα* ყვეს... პასქა (1 ეზდრა 1,19); *κόμοσος ἀγοντες* ლხინობასა მყოფენ ნი (სობრძ. 14,23); *ἦγυεν Ἱωσίας τὸ πάσχα ἐν Ἱερ.* ქმნა ოსია პასქა იერ. შინა (1 ეზდრა 1,1; 1,21); *ἠγάθασαν τῆν τῆς σκηνοπηγίας ἑορτῆν* ქმნეს კარვობისა პტივისცემა დღესასწაულისა (1 ეზდრა 5,51); *ἡσυχίαν ἄγει* დუმილსა მქონებელ იყო (ფლავ. 31,46); *ἡμέρα μὲν τῆς ἑορτῆς ἦγετο τοῦ μεγάλου* სხუა დღესასწაული მოახლებულ იყო წმიდისა (აბ. ცხ. 465 C); *ἑορτῆν ἀγόντων* დღესასწაულისა აღსრულებდასა (ფლავ. 38,40; *solemnem diem agentibus*); *ἴνα ἄγῃτε τὰς ἡμέρας τῆς σκηνοπηγίας* და აწიდღესასწაულნეთ დღენი კარვობისანი (2 მაკ. 1,9; 1 მაკ. 13,52); *ὁ Σαλωμών τὰς ὀκτὼ ἡμέρας ἠγάγεν* სოლომონცა რვა დღე იდღესასწაულა (2 მაკ. 2,12; *celebravit dedicationem*; 2,15; 6,8; 6,11); *ἑορτῆν ἀγομεν ἐφ' ἡμέρας ὀκτὼ* [დღესასწაულსა] აღვასრულებთ (ფლავ. 74,26. *festum celebramus*); *ἠγάθασαν τῆν ἑορτῆν τῶν ἀξίμων* დღესასწაულთა დღეს დღესასწაულსა უცომეობისასა (1 ეზდრა 7,14); *ἠχθη τὸ πάσχα* დღესასწაულობაა იქმნა პასქისა (1 ეზდრა 22; 1,21); *καὶ οὐκ ἠχθη τὸ πάσχα τοιοῦτο* და არა შეწირულა პასქა ესრეთი (1 ეზდრა 1,21); *ἄξω γὰρ εἰρηῆν* მოკაწიო მშჯლობა (ესაია 9,6); *θίλωντες δὲ ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς πόλιν* გუენება რაათა მივაწიოთ იგი ქალაქად (იოანე მოსხ. 68,2); *ἄξει (ἐξῆξει) τὸ ὄριον εἰς Βαβλ* განაწვეს საზღვარი ბალად (ისუ ნავ. 15,9; *inclinatur*); *καὶ τὰ λοιπὰ λείαν ἦγον* და ნეშტსა ნატყუენავსა მიიღებდეს (ფლავ. 151,40; *reliquam praedam faciebant*); *σχολήν ἀπὸ τῶν πόνων κατὰ ταύτην ἀγομεν τῆν ἡμέραν* მოცალეებასა შრომათაგან მას დღესა შინა მივიღებთ (ფლავ. 5,10; *vacamus a laboribus*); *σχολήν ἀγομεν* მოცალეება

მოვიგოთ (ევნომ. მ. Γ' 24); *ἀγγετε* *αὐτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης* მოიღვოთ იგი ცხედრითურთ (I მუჟ. 19,15); *ἄξιουσιν αὐτοὺς εἰς Βαβυλώνα* მიიხუნენ იგინი ბაბილონდ (იერ. 20,5); *αὐτοὶ δὲ αἰχμάλωτοι ἤχθησαν* იგი თოთ ტყუედ წარიხუნია (ესაია 46,2); *οὐ ἔρομαι ἄξει αὐτοὺς* უდაბნოთ მოუწოდა მას (ესაია 48,21; *educeret eos*); *ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι* ბრძანა მოწოდება მისი (ლკ 18,40; *велел привести его*); *μη δὲχθῆναι γὰρ καλῶς ἐκ παιδῶν ὅτι* სიყრმიოვან უწუროთ უელობისაგან (ნემეს. 99,9; *non recte a pueris instituti*); *ἐπὶ τὰς τοὺς ἡπατος ἄγει πύλας* (PG 249 A) მიუჯუალებბს ბჭეთა მიმართ ლქლისათა (კ. შეს. 204 b; *ad iecinoris ostia deducit*); *οὐτε νόμοι πολλὴν πρὸς ἀμαρτανίας ἄξιουσιν παρηγοσιαν* კადნიერება ალარქინონ (ფლავ. 136,19; *plurimum valebit auctoritas*); *μητις δὲ χολή εἰς παλαιώσεις ἀγομένη* მედგრობაა უკუე წყრომაა, რომელი საძველოდ დაიმარხვოდის (ნემეს. 108,5; *ira inveterascens*).

ΑΓΓΕΥΣ (აგაყეს, ავ, ბ) 1) მძლოლი; 2) მზიდავი.

ΑΓΓΗ (აგაყი, ἦ) 1) ქცევა, ჩეულება; 2) წესი; 3) ძლოლა, წვრონა; 4) ტვიროთი, საზიდი; 5) ზიდა.

διὰ κακῆς ἀγωγῆς ბოროტად ქცევისაგან (ნემეს. 99,8; 157,20); *οὐκ ἀήλικαί εἰσι ἀγωγῆς* არა შეცუალა ჩუეულება თუნი (ესთ. 2,20); *διὰ φασίλης ἀγωγῆς* ლირწთა ჩუეულებათაგან (ნემეს. 129,17); *ὡς ἐξήλθον τὰς ἀγωγὰς* რომელთათუხ ეშრონეს განწესებულებათა (2 მაკ. 4,16; *eorum instituta*); *τῆς αὐτῆς ἀγωγῆς* ვგროთიეე წესითა (2 მაკ. 6,8; *pari modo*); *τῆς αὐτῆς ἀγωγῆς αἰρετικῶν* ნებავნ პურობად თუისსა მცნებისა (2 მაკ. 11,24; *suum institutum*); *τῆς οὐκ ἀγωγῆς αὐτῆς ὁ Γ. ἐλόμενος* ბოლო ლალაკტიონ აღირაება რაა კრებულსა თანა მამათასა (ლალ. თ. 12); *οὐκ δὲ παρηκολομένης μου* ეჟ დიდაკალიც, ეჟ აგაყი შედგომილ ხარ ჩესა მოძღვრებასა, გულმოდგინებასა (2 ტიმ. 3,10).

ΑΓΓΙΜΟΝ (აგაყიონ, ἰ) ტვიროთი, ბარგი.

ΑΓΓΙΜΟΣ (აგაყიონ, ὀ) 1) გადასაზიდი; მოსაზიდი; 2) გაქცეული, ლტოლვილი; 3) გადავარდნილი (ყმა), სხვაგან თავშეფარებული.

ΑΓΓΙΟΝ (აგაყიონ, ἰ) ტვიროთი, ბარგი.

ΑΓΓΙΟΣ (აგაყიონ, ἰ) გამტარი; 2) წყალსადენი; აგაყი ὑδατος წყალსადენი (კედრენე II, 477).

εἰσῆγαγεν εἰς μέσσην αὐτῆς τὸν ἀγωγόν (v. l. მბარ) შემოიყვანა შორის მისსა (ე. ი. ქალაქისსა) წყალი (ისთ. ზირ. 48,17).

ΑΓΓΙΟΣ (აგაყიონ, ὀ) 1) წამყვანი; 2) მიშვიდელი; 3) გამომწვევი.—*τὸ ἀγωγόν* საცდური.

ΑΓΩΝ (აგონ, ἄν, ὀ, ← აგა) 1) კრება; 2) ასპარეზი; ასპარეზობა; 3) ბრძოლა; გმირობა; 4) სიძნელე.

ἐν πολλῶν ἀγῶνι მრავლითა ღუაწლითა (1 თეს. 2,2); *πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας ἀναστρέφει* ბრძოლისა მიმართთა ღუაწლითა შინა ემუნო ყოფილი (ფლავ. 214 37; *in pugnis*); *πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς μάχας* ღუაწლითა მიმართ ლა... (ფლავ. 132,5; *ad certamina et proelia*); *οὐκ ἔπιμοι* ეფ-

ζωμεν τὸν περιειμένον ἥμισυ ἀνά μοτιმინებით ვრბოლდეთ წინგანშაღებულსა მას ზეესა ღუაწლსა (ებრ. 12,1; πορρωτε); ἀνά παραείναι ἀνθρῶν ὡς ἔστιν ἡν ὁ ἀγὼν ἔσθις სიტყუათა მიმართ იყო ღუაწლი (სს. ცხ. 433 D; certatum est verbis); τὸν ἀγὼν ἀγῶνα ἔχοντες იგივე ღუაწლი გაკუნდეს (ფილოძ. 1,30; таким же подвигом; certamen habentes; პატა. ცხ. PG 116, 360 A; დიმ. ცხ. PG 116, 1196 A; 2 ტიმ. 4,7; ἔν τῶν θῆρ τῆς παρῆδος ἀγῶνις მკნობა... რომლითა მოიღუწიდნენ მამუელთათჳს (2 მაკ. 14,18); ἄγῶνις ძმ. πνευματικῶν ἀγῶνος ἔν Τύρω ხ' მყოფისა ბუთის წლისა მოღუაწებელისა ტაროსა შინა (2 მაკ. 4,18; agon celebraretur); ἰσχυρῶς μετὰ τῶν ἀγῶνων ἐκλύσασα ცხენთა დაქსნილთა შემდგომად ეტლთა სირბილისა და ღუაწლისა (კ. შეს. 151 b; PG 165 C; v. I. დამამურათოსა სრბისაგან); τοσοῦτος γὰρ ἀμητηρῶ τὸν διὰ Χριστὸν ἀποθανεῖν ἀγὼν ἦν ὡς ἔσθις იყო მოსწრაფება და დიმიტრისი კ' ძლით სიტყუდილისათჳს (დიმ. ცხ. PG 116, 1192 A; contendebat); ἔψ δὲ πληρῆν μὴ κατενθικῆσθαι διὰ τὴν τὸν ἀγῶνος οἰσῶσθ' ἔν მოსწრაფებისათჳს უკუდავი წყლულუება იქნა (2 მაკ. 14,43); καθηγεμόνα τῶν ἀγῶνων ταῖτόμενοι τὸν θυμὸν ხ' მათ მიტარათთ ვარისა ბრძოლა იწყეს გულისწყრომად (2 მაკ. 10,28; ducem belli); πληρῆς ἀγῶνος ἦν τῆν ψυχῆν და საღმობითა ტკივიენულითა აღივსებოდა სული მისი (მინ. ეომ. PG 116, 385 A; angore plenus erat eius animus).

ΑΓΩΝΑΡΧΗΣ (ἀγωνάρχης, ὄν, ბ ← ἀγών, ἀρχα) მთავარი მსაჯი (შეჯიბრებათა დროს).

ΑΓΩΝΙΑ (ἀγωνία, ἦ) 1) შეჯიბრება; ბრძოლა; 2) გადატ. ვაბრძოლება, შეშფოთება; შეძრწუნება.

γεόμενος ἔν ἀγωνίᾳ იყო იგი ღუაწლსა შინა (ლკ. 22,44; μαχομαι в бою); ἀγωνία ღუაწლი (ანტ. 3,8); ἦν δὲ ὁ μακρὸν κατ' ἔλην τῆν πόλιν ἀγωνία ხ' იყო არა მცირე ყოველსაებრ ქალაქისა ძროლა (2 მაკ. 3,14); ἔσθ-φαιεν τῆν κατὰ ψυχῆν ἀγωνίαν გამოჩნდა სულისა შეურეება (2 მაკ. 3,16); animi dolorem; ὁ πάρεργος ἀγωνία არა უმცირე მწუხარებათა (2 მაკ. 15,19; non minima sollicitudo); ἔν ἀγωνίᾳ მესთ შინსა შინა (ფლავ. 326,31; magno in angore); ἐν ἀγωνίᾳ. ხრუნვად (ნემეს. 108,16).

ΑΓΩΝΙΑΩ (ἀγωνιάω, ἦγωνίασθαι) 1) ვეჯიბრები, ვიბრძვი; 2) ვიწწრაფი; ვბრუნავ; 3) შეძრწუნებული ვარ; მეშინია.

ἀγωνιάω τὸν χεῖρόν μου მეშინის მე უფლისა ზემისა (დან. 1,10); ἀγωνιάσθαι ἀνηρετο τὸν θεόν მეშინებულმან აკითხა ღმერთსა (ფლავ. 29,48; anxius); ὡς ἀγωνιάω μὲν ἀπαντας ვიდრედა მოშიშ იქმნენ ყოველნი (ფლავ. 336,40; in angore); τὸν μεγάλως ἀγωνιάσθαι ἀρχιερέως ფრიად საბრალთებდასა მღვდელთმთავრის (მოლოდებისა) (2 მაკ. 3,21); ἀγωνιάσθαι ἀπὸ τῶν θύρῶν ἰσწრაფა და გარდამოვდა ტახტით თქით (ესთ. 5,1); ἀγωνιάω ვხრუნავთ (ნემეს. 108,21).

ΑΓΩΝΙΖΟΜΑΙ (ἀγωνίζομαι, ← ἀγών) (ἀγωνισμαι, ἦγωνισμαι) 1) შეჯიბრებაში ვმონაწილეობ; 2) ბრძოლას ვწარმოებ; 3) თავს ვიცავ; 4) ვბრუნავ; 5) ვეწწრაფები.

οι έμοι ήγωνίζοντο მსახურნი იგიმცა ზემნი ბრძოდეს (DE ილუწი. დეს ზემთჳს) (ინ. 18,36); *ταίς μέν χερσίαν άγωνίζόμενοι* ველითა უკუე ბრძოდეს (2 მაკ. 15,27); *κοπιάν άγωνίζεσθαι* ვშურები და ვილუწი* (კოლ. 1,29; *laboro certando*); *άγωνίζεσθε εισελθειν* ილუაწეთ** შესლვად (ლკ. 13,24; *подвизайтесь войти; contendite intrare*); *πάντοτε άγωνίζεσθαι* სპერ ზმან მარადის ილუწის*** თქუნთჳს (კოლას. 4,12; *solicitus est*); *τον κάλον άγωνα ήγωνίσαι* ლუაწლი კეთილი მომილუაწებიეს**** (2 ტიმ. 4,7; *certavi*; 1 ტიმ. 6,12); *άγωνισασθαι* რათა... მოილუაწვიდენ (2 მაკ. 8,17); *ήγωνισατο* Άλκιμος *περι της άρχιερασύτης* ილუწიდა ალკიმ მდდელთმთავრობისათჳს (1 მაკ. 7,21; *agebat*); *τον περι της ιερασύτης άγωνισόμενος* მდდლობისათჳს მოლუაწენი (ფლავ. 117,9; *qui super sacerdotium contendebant*); მკნედ მოლუაწებად**** (2 მაკ. 13,14); *πάντε δέ ο άγωνίζεσθαι πάντα έγκρατεσεται* ხ' ყოველიე იგი მოლუაწე ყოველსავე მოითმენნ (1 კორ. 9,25; *подвижники*); *πολλοίς πολέμοις ήγωνισάμεθα* მრავალთა ბრძოლათა მლუწქელსა (ფლავ. 245,9; *bella obierit*); *άγωνισέσθαι* სპერ *της έαυτον ψυχής* მკურვალედ მოსწრაფე იყო სულისა ცბორები-სათჳს (იოანე მოხმ. 41,12).

ΑΓΩΝΙΟΣ (άγωνιος, ον, ← άγων) 1) მოასპარეზე; 2) შეჯიბრების წარმმართველი; 3) შემძრწუნებელი (სოფ. აიაქსი 195).

ΑΓΩΝΙΣΜΑ (άγωνισμα, ατος, τó) 1) შეჯიბრება; 2) ბრძოლა; 3) ჯილდო.

βασανίζων τά άγωνίσματα განმცდელი ლუაწლისა (ასტერ. 227,22; PG 304 B; *examinans certamina*).

ΑΓΩΝΙΣΜΟΣ (άγωνισμός, ó) შეჯიბრება.

ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ (άγωνιστής, ος, ó, ← άγωνίζομαι) 1) შემჯიბრებელი; 2) მებრძოლი; 3) გადატ. ოსტატი; *ἱπποι άγωνισται* დოლის ცხენები.

μυ θεατής μύσων άγωνιστών არა მხილველ ხ' იყვნენ მოლუაწეთა (ეჭ. დლ. 67 a; PG 117 A; *de certantium spectator*); *ταίς ίδίους άγωνιστάς άναπλάττεσθαι* გამოაჩინებს მოწამეთა თჳსთა (მინ. ვრმ. PG 393 B; *refringit athletas*); *άγωνιστέσαι* *οτι σοοι γίνονται* *ταίς άριεσθειν* *η* *ταίς άγωνισταις* ლუაწლის დამდებელნი არა სწორ ეკმნებიან განქველებულთა გინა განკინებულთა (ასტერ. 227,25; PG 304 B; *virus fortes aut pugiles*).

ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ (άγωνιστική, ή, იგულისხმება *τέχνη*) შეჯიბრების უნარი, შერკინების ოსტატობა.

ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΣ (άγωνιστικός 3) 1) ვინც ან რაც შეჯიბრებას ეხება; 2) ვისაც შეჯიბრების უნარი აქვს..

* უდრის: ვიბრძვი.

** უდრის: ისწრაფეთ შესვლა.

*** უდრის: ზრუნავს.

**** უდრის: მიბრძოლია.

ΑΓΩΝΟΘΕΣΙΑ (ἀγωνοθεσία, ἡ) მსაჯის თანამდებობა; მსაჯობა.

ΑΓΩΝΟΘΕΤΕΩ (ἀγωνοθετέω) 1) შეჯიბრებას ვაწყობ, შეჯიბრებას ვხელმძღვანელობ; 2) შეჯიბრების დროს მსაჯად ვარ.

ΑΓΩΝΟΘΕΤΗΣ (ἀγωνοθέτης, ← ἀγών, τῆς) 1) შეჯიბრების მომწყობი; 2) მსაჯი.

οἱ στρατηγοὶ καὶ ἀγωνοθέται მკედართმძღვანენი და ლუაწლის და მდებელინი (ასტერ. 227,24; PG 304 B; v. I. წყობათა წინამავალი).

ΑΔΑΚΡΥΣ (ἀδακρυς, ὁ, ნათ. სიც) 1) უცრემლო; 2) დაუტირებელი.

ΑΔΑΚΡΥΤΙ (ἀδακρυτή) ზმნზ. უცრემლოდ.

προσπεμπε δ' αὐτοὺς ὁ λαὸς ὅτι ἀδακρυεῖ (უცრემლოდ) (ფლავ. 159,46).

ΑΔΑΜΑΝΤΙΝΟΣ (ἀδαμάντινος) 3 და 2) 1) ფოლადისა; 2) გადატ. მტკიცე.

καὶ ἰδοὺ ἐστῆκας ἐπὶ τείχεος ἀδαμάντινον და აპა ესერა მდგომარე ზღუდეთა ზედა ანდამანტიონისათა (ამოს 7,7).

ΑΔΑΜΑΣ (ἀδάμας, ἄνθρωπος, ὁ ← ἀ-, δαμάω) ფოლადი.

ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας და ველსა მისა აღამა (ამოს 7,7).

ΑΔΑΜΑΣΤΟΝ (ἀδάμαστον, τό, ← ἀδάμαστος) თავშეუკავებლობა.

τὰ στέγνα δὲ αὐτῶν ἐμφαίνουσιν τὸ ἀδάμαστον ხოლო ვყერდნი გამოაჩინებენ და უთრგუნველობასა (დიონ. 332 C); *ἰδοὺ γὰρ τῆς θείας φύσεως τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀδάμαστον* რამეთუ თუს ბუნებისა ღმრთისა არს უვნებლობა და დაუმწყსელობა (დიონ. სქ. 560 C).

ΑΔΑΜΑΣΤΟΣ (ἀδάμαστος) 2, ← δαμάζω) მოუთვინიერებელი; უწყალო; შეუკავებელი.

ἰσπὸς ἀδάμαστος ἀποβαίνει σκληρὸς ცხენი შეუკაველი მრისხანე იქმნების (ისო ხორ. 30,8).

ΑΔΑΜΑΤΟΣ (ἀδάματος, ὄν, ← δαμάω) იგივეა რაც ἀδάμαστος.

ΑΔΑΠΑΝΗΤΟΣ (ἀδαπάνητος, ὄν, ← ἀ-, δαπάνη) უხარჯო; იაფი.

χαίρε, μήσασθε τῆς ζωῆς ἀδαπάνητε გიხაროდენ საუნჯეო ცხორებისა და ულევნელო (Ag. 147).

ΑΔΑΠΑΝΟΣ (ἀδαπάνος, ὄν, ← ἀ-, δαπάνη) უხარჯო; იაფი; უსასყიდლო.

ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδαπανὸν μήσῃ τὸ εὐαγγέλιον რათა უსასყიდლოდ ვაბარებდე საბარებასა მას (1 კორ. 9,18); *ἐμφαίνει τὴν ἀσπασίαν, ὡς ἐν χρυσῷ, καὶ ἀδαπανὸν* ოქროსა ფერობისა მიერ გამოაჩინებელი უღბოლველობისა და განუღვენელობისა (დიონ. 336 B; ქ. 148,17).

1 სახე: უმწყსი ზოგადი სახელი არს ყოველთა გაუწვრთელთა.

ΑΔΕΗΣ (აძეჲს, ἔς, ← ἀ-, δέος) უშიშარი.

ბძეჲს ἦν უ შ ი შ იყო (ფლავ. 33,49); ძბძეჲს ἐκείνου περι τῆν γυναῖκα γειομέσου უ შ ი შ - ქნილსა ცოლისათჳს (ფლავ. 24,11).

ΑΔΕΙΑ (აძეია, ἦ, ← აძეჲს) 1) უშიშროება, დაუსჯელობა; 2) ნე-ბართვა.

ἐφ' οἷς ἡμάρτανον ἀδειαν ἐδίδοτε (არცა ვშინოდათ) ოდეს მიტევებდას: მისცემდი ცოდვათა მათ (სიბრძნე 12,11); ἔδωκεν αὐτοῖς ἀδειαν παύσαν მისცა მათ ჯელმწიფება ყოველთა ზედა (3 მაკ. 7,12); ἔχειν ἀδειαν აქუს თავისუფ-ლეებაჲ (ფლავ. 422,20); რამეთუ თჳთ მას დავითსცა უსაზნეულესობით ესაჯე-ბოდა შემდგომად ცოდვისა მის, ვითარცა ფრიადისა ფლობისა მიმღებლსა (აჭე პოλλῆς ἀπολαύσεως ἀδείας) (ამარტ. 83,25); δίδωσιν αὐτῷ τῆν ἐκ τοῦ πο-λέμου καὶ τῶν κινδύνων ἀδειαν (მოცალეობაჲ) (ფლავ. 353,28); ἐπ' ἀδείας, მოცალეობით (ფლავ. 1ა0,2; sine metu); ἐπ' ἀδείας უშიშობით (ფლავ. 156,34; secure); ἔχων ἀδειαν ψεῦδῶν πλασμάτων მოცალეობასა მჭონებელ-მან მტყუროთა მიჯნებდათასა (ფლავ. 3,24; impune); ἠπάραξαι δεξιά μετὰ τῆς ἀδείας ყოს მარჯუნა უ შ ი შ რობისა (2 მაკ. 11,31).

ΑΔΕΙΜΑΝΤΟΣ (აძეიმანტოს, ον, ← ἀ-, δειμαίνω) უშიშარი, შეუ-პოვარი.

ΑΔΕΙΝ (აძეინ inf. aor.) ობ. ანბანა.

ΑΔΕΙΝ (აძეინ) ობ. ანბანა.

ΑΔΕΙΝΟΣ (აძეინოს, ον, ← ἀ-, δεικνόν „სადილი“) უსადილო.

ἀπὴλίου ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ ἐκοιμήθη ἀδεινοσ ვარვიდა მეფეს ეკთასა და დაწვა უსეროდ (დან. 5,18).

ΑΔΕΚΑΣΤΟΣ (აძეკასტოს, ον, ← ἀ-, δεκάτω) 1) მოუსყიდავი, მოუსყიციველი, უანგარო; 2) არამლიქვენილი; პირუთენელი.

παράκλησις δὲ τῷ ἀδεκάστῳ χριστῷ παρασησεται ἄρα მსჯულად მისსა წარდგეა წინაშე თჳალ-უხუავისა მის მსაჯულისა (სიბრ. ცხ. PG 116, 440 D); δικαίως καταδικασθήσονται παρὰ τῆς ἀδεκάστου δίκης სამართლად დაიშჯე-ბიან თჳალ-უხუავისა სამსჯავროსაგან (ამარტ. 44,26; 133,19; 270,32).

ΑΔΕΚΤΟΣ (აძეკტოს, ον, ← ἀ-, δέχομαι) მიუღებელი, შეუწყნა-რებელი.

καὶ γὰρ ἀδεκτοὶ παντελῶς εἰσι რომელნი-იგი დალაცათუ ყოვლად მიუ-თჳალველ არიან (დონ. 340 A; კ. 150,23); ἔστι γὰρ τὸ ἀθέατον τὸ ἀδεκ-τον θανάτου რამეთუ უკუდავ უკუჲ არს არ შეეწყნარებელი სიკუდილსა (პროკლე 65,16; 65,22).

ΑΔΕΛΦΗ (აძელჲჲ, ἦ) დაა.

καὶ ἀδελφαὶ αὐτοῦ და დანი მისნი (მო. 13,56); et passim.

ΑΔΕΛΦΙΑΕΟΣ (აძელჲძეოს, ὁ და აძელჲძეოს, ὁ, ὁ) ძმისწული, დისწული.

ἀδελφίობης αὐτοῦ ძმის ძე მისი (დაბად. 14,14).

ΑΔΕΛΦΙΑΗ (აძელჲძეჲ, ἦ) ძმისშვილი, დისშვილი (ქალა).

γαμοσι δὲ τὰς ἀδελφιδάς ხოლო ვკორწინებთან ძმისშვილთა (ფლავ. 17,41; neptes ex fratre).

ΑΔΕΛΦΙΔΟΣ (აძელფიდოს, ბ) ძმისწული.

ἀδελφιδός μου κατέβη εἰς κήπον ძმისწული ჩემი შთავიდა ბტილსა შინა თჳსა (ქება 0,1 et passim).

ΑΔΕΛΦΙΔΟΥΣ (აძელფიდოს) იხ. აძელფიდოს.

ΑΔΕΛΦΙΩΝ (აძელფიწა) 1) ძმად ვთვლი, ძმობით ვეძახი; 2) ნათესავად ვთვლი.

ΑΔΕΛΦΙΚΩΣ (აძელფიკაწ) ზმწ. ძმურად.

ἀδελφικῶς ძმებურად (ეფნომ. მიმ. E' 34).

ΑΔΕΛΦΟΚΤΟΝΙΑ (აძელფოქტონია, ἡ) ძმისმკვლელობა.

τῆς Κάϊος ἀδελφοκτονίας კიისის ძმისმკვლელობასა (ფლავ. 8,21; fratricidium); Ἀριστοβούλον δὲ ἀδελφοκτονίας ხოლო არისტოველოასა ძმისმკვლელობისა (ფლავ. 509,42; necis fraterna).

ΑΔΕΛΦΟΚΤΟΝΟΣ (აძელფოქტონოს, ὁ) ძმისმკვლეელი.

ἀδελφοκτόνους συναπάλετο μυμοῖς თანა ძმისმკვლელობითა წარწყმდა გულსწყრომითა (სიბრძნე 10,3).

ΑΔΕΛΦΟΠΑΙΣ (აძელფოპაის, αἰδός, ბ) ძმისშვილი.

Μοσθεῶς δὲ ἀδελφοπαῖδος υἱός ძმისშვილისა ძე (ფლავ. 130,10).

ΑΔΕΛΦΟΠΟΙΗΤΟΣ (აძელფოპოიჲტოს, ბ) სულიერი ძმა.

ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφοποιητὸς სულიერებრ ძმამან მეფისამან (სოფიას აღშ. Preger 79, ქ. 197 a).

ΑΔΕΛΦΟΣ (აძელფოს, ὁ, Voc. ἰ ἀძელფე) ძმა; აძელფი 1) ძმები; 2) და-ძმა; 3) მამები.

καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ და ძმანი მისნი (მთ. 1,2 et passim); ἕνα τῶν ἐκείσε ἀδελφῶν ἐβλεπον ἀμελοθνεῖα ἑαυτοῦ ვებდევედ მე მუნ ძმასა ერთსა კრებულსაგანსა მათ ძმათაგანს (იოანე მოსბ., c. V, ქ. 4,1; წმ. მამის მწიგნულობით) δεῖ κατὰ πάσαν ἡμέραν πάντας τοὺς ἀδελφοὺς τὰ παραπνεύματα αὐτῶν τῷ προῖσταμένῳ ἐξαγορευοῖσαι ჯერ არს რაათა ყოველთა დღითა აღუვარებდენ ძმანი წინამძღუარსა გულის სიტყუათა (ქიოს. 10,21); ἀδελφοὶ მამანო (ეფნომ. მიმ. E' 34); ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ უკუეთუ არა მიუტევნეთ კაცად-კაცადმან მოყუასსა თჳსა (მთ. 18,35); ἐὰν ἀποδοιοθε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν უკუეთუ მოიკითხვიდეთ მეგობართა ხოლო თქუენთა (მთ. 5,47); οὐδὲν ἐκάλυσεν ἀδελφαῖς καὶ... არაამცა ჩუენდა საცილო თანააღრჩევად თჳსთასა (ებმ. 167,7).

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ (აძელფოტჲს, ἡτος, ἡ) 1) ძმობა; 2) ძმები.

πάντας τιμῆσατε, τὴν ἀδελφοτητα ძγαπάτε ყოველთა პარტიცეზდით, ძმათა ჰყუარობდით (1 პეტ. 2,17); εἰδότες τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῆ ἐν τῷ κόσμῳ ὑμῶν ἀδελφοτητα ἐπιτελεισθαι უწოდეთ იგივე ვნებათა მათ ამას სოფელსა შინა ძმობასა მას თქუენსა აღასრულდით (1 პეტ. 5,9); τὴν ἰσχύς ὑμῶν ἀδελφοτητα καὶ φιლῶν თქუენდათ ძმობისა თა მგობრობისა (1 მაც. 12,10).

ΑΔΕΝΕΣ (ἀδένες) იხ. ἀδήν.

ΑΔΕΝΑΡΟΣ (ἀδενδρος, ον, ← ἀ-, δένδρον) უტყუო.

ΑΔΕΣΠΟΤΟΣ (ἀδέσποτος, ον, ← ἀ-, δεσπότης) 1) უბატონო, უმეფო; 2) უსახელო, ანონიმიური.

ἀδέσποτον εἶναι τὴν ἀρετὴν უმეფოდ ვინავე სათნობისა ყოფასა (ნემეს. 148,23); ἀδέσποτον γὰρ τι χρῆμα ἢ ἀρετὴ καὶ ἐκιστοῖον რამეთუ სათნობება თავისუფალ არს და უუფლოა (კ. შეს. 163 b; PG 184 b); ἐκ τοῦ ἀδέσποτον ἀτὴν εἶναι καὶ ἀντεξοῖστον უცხო არს იგი მონებრივისა სახისა და სიმკლავისაგან (კ. შეს. 131 a; PG 186 b).

ΑΔΕΩΣ (ἀδέως, ← ἀδεής) ზმნვ. უშიშად, უშიშრად.

προσκυνείται μὲν ἀδέως πανταχὸν ὁ Χριστὸς უშიშად თავუანის იცემების ყოველსა ადგილსა ქრისტე (მინ. ერმ. 69; PG 116 397 D); ἄς πᾶσαν ἀτοπίαν πρᾶττειν ἀδέως ვიდრემდის ყოველსა უჯერობასა ჰყოფენ და უმკირველად (დიონ. სქ. 169 D; libere); რათა არა მიზეზსა დაბრკოლებისასა მიმღებელი ამიერ წარკსნილად (ძმეძვ) ცოდვიდენ (ამარტ. 266,25).

ΑΔΗΚΤΟΣ (ἀδηκτος, ον, ← ἀ-, δάκνω) 1) დაუკბენელი; მოუწყველელი, არაშეურაცხყოფილი.

ΑΔΗΛΟΣ (ἀδηλος, ον, ← ἀ-, δῆλος) არა აშკარა; უჩინარი; უცნობი; დაფარული.

καὶ γὰρ ἐὰν ἀδηλον σάμπις φωνῆς δῶ და უკუეთუ საყვრმან უჩინოდ ემა გაბოსცეს (1 კორ. 14,8); τὰ μυημένα τὰ ἀδηλα საფლავნი უჩინონი (ლკ. 11,44); τὰ ἀδηλα καὶ τὰ κρυφία τῆς σοφίας ὁσπ. ჰბრძნობასა მოს. გამთუჩინებელნი და დაფარულნი სიბრძნისა შენისანი გამომიცხადენ მე (ფსალმ. 50,8); κατεκρυφεν ἐν ἀδηλῶ τόπω დაფარნა უცნაურსა ადგილსა (ამარტ. 118,30); φραττόμενος ἀδηλοῖς ἐλπίσιν ამაოდ მოქადული ცუდითა სასოებითა (2 მაკ. 7,34); ἀδηλον τιθέμενοι τὸ γινόμενον მართობელთა მგონებელი ყოფად შექმნულისა (3 მაკ. 1,17); λογιζόμενος τὴν ἀδηλον τοῦ βίου καταστροφῆς განზრახველი მიუთობელსა ცხოვრებისა შეცვალებასა (3 მაკ. 4,4); τοῦτο δ' ἦν ἀδηλον იყო არა ძკრბილულობა (ფლავ. 63,32; incertum); ἀδηλος უმეცარი (კ. შეს. AP 198 a—137,1).

ΑΔΕΛΟΤΗΣ (ἀδηλότης, τητος, ἦ) უჩინობება; დაფარულობა.

μηδὲ ἠλικίναται ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλότηι არცა ესვიდენ სიმდიდრესა მას უჩინოსა (1 ტიმ. 6,17); μὴ ἐπαίρεσθαι πλοῦτου ἀδηλότηι არცა აღვზუნებოდით სიმდიდრისა უჩინოებით (ებ. დლ. 77,22; PG 41 C; neque divitiarum incerto attollamur).

ΑΔΗΛΩΣ (ἀδήλωος) ზმნვ. არასაჩინოდ; უცნაურად.

ἐγὼ τοῖνον ὁπτως τρέχω ἄς ὅτε ἀδήλωος მე უკვე ვსრეთ ვრბი ვითარცა არა უჩინოდ (1 კორ. 9,26).

ΑΔΗΜΟΝΕΩ (ἀδημονέω) ვწუხვარ.

ἤρξατο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν იწყო მწუხარებად და ურევად (მთ. 26,27); ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν იწყო დასულეზად და ურევად (მრ. 14,33); ἀδημονοῦντος τοῦ βασιλέως ვიდრელა იყო შეკირვებასა შინა [მეფე...]

ქსოფის აღშენ. Preger 88; ქ. 200 b); *ἐπειδὴ ἐκποιοῦν ἢ πόντας ἑμάς καὶ ἀποποιῶν* ვინაიდან სურვიელცა იყო თქვენ ყოველთა ბილვად და ზრუნვი და (ფილარქ. 2,26).

ΑΔΗΜΟΝΙΑ (ἀδημονία, ἡ) შიში; წუხილი.

ἀρχῶν ἐνόσθηται ἀφανισμὸν (Sm. *ἀδημονίαν*; Q-ს მინაწერი: *βασίλειος πνεύματι*) მთავარზან შეიმოსოს განრყუნილებდა (ეფეს. 7,27; *παρὲς βυδὲς σὲ τὸ θάνατον*; *induetur moerore*); *καὶ τὸ νόσθη αὐτῶν μετὰ ἀφανισμοῦ* (Sm. *ἀδημονίας*) *πίονται* წყალს მათსა განრყუნილებით სუმიდენ (ეფეს. 12,19; *in desolatione bibent*).

ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΟΣ (ἀδημοσίευτος, ος, ← ἀ-, *δημοσίαν*) რაც გამოსაცხადებელი არ არის; გამოუცხადებელი.

σοφισαίνονται γὰρ ἐν τῷ συμφέλει τὸ ἀληθές καὶ ἀδημοσίευτον რამეთუ მახადლობელ არიან საბენი კეშმარიტებისა და არაგამომცხადებელ (დიონ. სქ. 564 A; *nec vulgo propalanda*).

ΑΔΗΝ (ἀδήν, ἀδένοσ, ἔ) ჯირკული.

οὐκ ἀδένας აღენესნი (ნემეს. 124,5; 59,12).

ΑΔΗΡΙΤΟΣ (ἀδήριτος, ος, ← ἀ-, *δηρίσμαι*) 1) უეჭველი; 2) დაუძლეველი.

ἀδῆριτος ἐν (უბრძოლელი) τε παρὰ τοῖς ἀνθῶς τῆς ἐκκλησίας (ფლავ. 133,32; *in gloria certissima*).

ΑΔΗΡΙΤΩΣ (ἀδήριτως) ზმნ. უეჭველად; უდავოდ.

რამეთუ უხვშთაეს (ἀδήριτως) გამოჩნდეს ესენი მკვეთა წადილისაგან (ნემეს. 22,7).

ΑΔΗΣ (ἀδης, ος ან **Αἰδής*, ος, ἔ) 1) ჰადესი, ჯოჯობეთი; 2) საიქიო; *εἰς ἀδην*, ე. ო. *εἰς ἄβυσσον* ჰადეს საიქიოს; 3) სიკვდილი. *ἔως ἀδην καταβήσῃ* ჯოჯობეთადმდე შთაქედს (მთ. 11,23).

ΑΔΗΣΩ (ἀδήσω) იბ. *ἀνδάνω*.

ΑΔΙΑΒΑΤΟΣ (ἀδιάβατος, ος, ← ἀ-, *διαβαίνω*) ძნელად გასასვლელი; გაუვალი.

ΑΔΙΑΔΟΤΟΣ (ἀδιάδοτος, ος, ← ἀ-, *διαδίδωμι*) გადაუცემელი; გაუვრცელბელი.

καὶ πρὸς τῆς αὐτῶν ἀπειρησίας ἀδιάδοτον და თქისა წინააღმდეგომ-საბისა მიმართ გამოუცემელ (დიონ. სქ. 260 D; ქ. 129,36).

ΑΔΙΑΔΟΧΟΣ (ἀδιάδοχος, ος, ← ἀ-, *διαδοχος* „მონაცვალე“) 1) უცვალბელი; 2) უმემკვიდრო.

ἀπέπερον καὶ ἀδιάδοχον καὶ ἀπειρηστον τῆς ἡμέρας ἐκείνου იძენ ἔ *ἀδ-თვის* დაულაზებელად და უცვალბელად, და დაუსრულბელად უწყის სიტყუამან დღისა მის წოდება (ექ. დღ. 26,10; PG 52 A); *τὰ μὲν κοίματα ἐπιπλασθήσονται, τὰ δὲ μύθοι ἀδιάδοχα* რომელნიმუ მოეკუთნენ რაჲ კულად აღმოსცენდებიან, და რომელნიმუ მგიან უმკვდროდ (ექ. დღ. 58,35; PG 109 C); *τῆς*

ἀρχῆς ἀδιόδοχον ἐπιείκεια εἶχειν მთავრობაა შეუშსგავესებელად უხეშ-
თავისი სხუათა ველთვიდევ (მინ. ერმ. 72; PG 400 C; absque successore).

ΑΔΙΑΡΕΣΙΑ (ἀδιαρῆσια, ἦ, ← ἀ-, διαρέω) განუყოფლობა.

καὶ τῆς τοιαύτης ἀσωματίας καὶ ἀδιαρῆσιος ყოველად ესოდენმან უკორ-
ცობამან და მოქმედებამან და განუყოფელობამან (დიონ. სქ. 372 B;
individuae).

ΑΔΙΑΡΕΤΟΣ (ἀδιαρῆτος, ον, ← ἀ-, διαρέω) განუყოფელი.

ἐπειδὴ τὸ θεῖον ἀπλοῦν καὶ ἀδιαρῆτον ἐστὶ ვინათგან მარტივ და განუ-
ყოფელ არს ღთაება (დიონ. სქ. 77 A); τοιοῦτον δὲ ὅν μοῖνον τὸ ἐν παντε-
λῶς ἀπαθές, καὶ ἀδιαρῆτον... რომლისა იგი ერთობაა ოდენ მხოლოდ უვნებელ
და შეუხებელ არს (დიონ. სქ. 412 A); πᾶσης μαριῆς ψυχῆς τὸ θεῖον
ἀπλόν ἐστὶ καὶ ἀδιαρῆτον ყოველი ნაწილებითისა სელისა ოქიმა უხეველო
არს და განუწყვალეებელ (პროკლე 124,23; 124,31; 125,3), οὐκ ἀδιαρῆτον
ἐνέρπια τῷ παντὶ τὸ ὁσεῖον და არა უნახხმან ოდ აღჰართა სუტნი იგი
ძუალთანი (კ. შეს. PG 244 B).

ΑΔΙΑΡΕΤΩΣ (ἀδιαρῆτως) ზმნვ. განუყოფელად; განუშორებელად.

τὸ πνεῦμα συναϊδῶς καὶ ἀρχιστως καὶ ἀδιαρῆτως ἐν μοῖνῃ εἶσιν ἀνε-
φαιηται სული წმიდა თანადუსაბამოდ და განუყოფელად და განუშორებე-
ლად გამოუვალად დაგანებულ არიან (დიონ. 424 D).

ΑΔΙΑΚΟΠΟΣ (ἀδιακοπιος, ον, ← ἀ-, διακόπτω) განუკვეთელი;

განუწყრელი — ἀδιακόπως ზმნვ. განუკვეთელად.

ὅταν μὲν γὰρ τὸ ὁπέρμα ἀδιακόπως ὁμοῦ εἰς τῆν μῆραν καταβληθῆ
რამეთუ რაგამს განუკვეთელად შთავარდეს თესლი საშოსა შინა (დიონ.
სქ. 269; absque interruptione).

ΑΔΙΑΚΟΣΜΗΤΟΣ (ἀδιακόσμητος, ον, ← ἀ-, διακόσμη) შეუშკო-
ბელი.

ἀδιακόσμητα ἦν შეუშკობელ იყო (ფლავ. 158,37).

ΑΔΙΑΚΡΙΤΟΣ (ἀδιακρίτος, ον, ← ἀ-, διακρίνω) 1) გაურჩეველი;

2) მიუღვამელი.

ἢ δὲ ἀναμῆν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνῆ ἐστίν, ἔπειτα εἰρηναῖη... ἀδιακρίτως,
ἀνακρίτως ზოლო ზეგარდამო სიბრძნე პირველად სიწმიდე არს, და შერმე
მშუდობა... განუკითხველ და შეუორგულეებელ (იაკობ. 3,17); ἀλλ' ἀναμῆ
ἀδιακρίτα ἔσται πάντα არამედ აღრვეით განუჩრეველ იყოს (დიონ. სქ.
276; indistincta erant omnia); οὐδὲν διόσει τῆς αἰτίας, ἀδιακρίτων ὅν არაათ
განეუს მიზეზსა, იყოს განუყოფელ მისგან (პროკლე 27,31); ἀδιακρίτων
ὄντων καὶ συγκεχυμένων განუთვებელ იყენენ და თანშერწყმულ (პროკლე
106,4); τῆς δὲ τῶν ὁφθαλμῶν ἀνεκλήψας ἀδιακρίτων ἐχόσιος τῶν ἐστέ-
γειαν ძალი სახედველთა განუწყვალეებელ იქმნების (კ. შეს. PG 153 B);
ἀδιακρίτῳ γνάμῃ უბრალოთა ნებითა (ქიოს. 116,1; კ. შეს. 57,30); ე. ი. მიუღ-
ვამელი აზრით); αὐ παροῦμαι Σολομώντος αὐ ἀδιακρίτοι ესე იგავნი სოლო-
მონისნი განუბრახველნი (იგავნი 25,1).

ΑΔΙΑΚΡΙΤΩΣ (ἀδιακρίτως) ზმნვ. 1) გაურჩეველად; 2) მიუღ-
ვამლად.

και των ημερων, μεταλαμβανεν διδαχεντας და სადაცა დამხარის...
განუკითხველად ეხიაროს იგი (იოანე მოსხ. 71,18); *διδασκωντας* *μαθητων*-
τας των θυματων ოდეს განუჩხველად გუესმოდის სახელთა¹ (ნემეს. 138,2;
iudistincto).

ΔΙΔΑΛΛΑΚΤΟΣ (*ბძიძლაკტოს*, ὄν, ← *ბ-*, *διαλλάσσω*) შვერიგე-
ბელი; შეუთანხმებელი.

ὡς *διδάλλατά σοι τὰ πρὸς αὐτὸν ἔσει* ვითარმედ დაუგებელ არიან
შენ-ძლითნი მისა მიმართ (ფლავ. 259,40).

ΔΙΔΑΛΕΙΠΤΟΣ (*ბძიძლეიპტოს*, ὄν, ← *ბ-*, *διαλείπω*) 1) უკლები,
მოუკლებელი; 2) შეუწყვეტელი; სამარადისო.

μακρόη και διδασκίπτος ὁδόνη ηῦ καρδίη μου დიდ და მოუკლებელ
საღობა გულისა ჩემისა (რომ. 9,4; *непрестанное мучение*); *διδάσκίπτος* *ἐχά-*
την παρὶ σοῦ μυσίαν ἐν ταῖς διήσεις μου მოუკლებელად მაქსს შენთს
ქსენება ლოცვათა შინა ჩემთა (2 ტიმ. 2,3); *ἦν και παντοίων ἐιδῶν διδασκί-*
πτος აქუნდა ყოველივე საქმართ უკლებად (ქიოს. 32,2; ქ. 15,15); *διδάσκίπτος*
ἐργασίας και τῆς ἐκκλησίας μὴ ἀπολιμπανόμενος დაუცადებელად
იქმნ და ცულებით არა განეშორებოდა (იოანე მოსხ. 8,21).

ΔΙΔΑΛΕΙΠΤΩΣ (*ბძიძლეიპტაჲ*) ზმზზ. უკლებლად; განუწყვეტლივ;
დაუცხრომლად.

διδάσκίπτος *μυσίαν ὑμῶν ποιεῖμαι* უნაკულოდ ქსენებას თქვენსა
ვკლოე (რომ. 1,9; *непрестанно*); *διδάσκίπτος* *μημουςόντες ὑμῶν εὐθ ἔργου*
τῆς πίστεως მოუკლებელად მოვიქსენებთ თქვენთა მათ საქმეთა სარწმუ-
ნობისათა (1 თეს. 1,3; 2,13; 5,17; ნემეს. 20,1); *ἐν παντὶ καιρῷ διδάσκίπτος*
ყოველსა ἡμῶν შინა დაუცხრომელად (1 მაც. 12,11); *ἐμαστίγους αὐτὸν*
διδάσκίπτος გუემდენ მას დაუცხრომელად (2 მაც. 3,26; 9,4; 13,12); *ἦν*
διδάσκίπτος *πεποιθὲς μετὰ πάσης ἐλπίδος* მარადის ეხეიდა თანა ჟოვლითა
სასოებისა (2 მაც. 15,7); *διδάσκίπτος* *προσεσχησθεῖς* სამარადისოდ ილო-
ცვდით (დოონ. 180 D); *οὐ γὰρ ἦν διακρίων τῆς ἰερατείας...* *κατὰ νόμον*
και ἡμῶν διδασκίπτος პიეთ ჯერ არს მსახურებისა მის ფსალმუნებისა შეწირ-
ვა მარადის... თქნიერ ყოვლისა მცონარებისა დღე და ღამე
(ქიოს. 94,27; ქ. 46,2—3); *ἐκκλησίαν ἀπαρταχέντας και διδασκίπτος* წარუგა-
ლად აღ რულებდა (ქიოს. 78,5; ქ. 36,15).

ΔΙΔΑΛΥΤΟΣ (*ბძიძლუტოს*, ὄν, ← *ბ-*, *διαλύω*) გაუხსნელი; დაუხს-
ნელი; დაუბოლოებელი.

και τῆς των ὄντων διδάλυτου μονῆς ἀναλλοίωτων ἰδρυτων და დაუქსნე-
ლად შემტკიცებს დაუქსნელს ამას მდგომობასა არსთას (დოონ. 304 C); *τῆς*
οσιότης ἦν διδάλυτου καινοῦν διευρηχέντων დაიცავს დაუქსნელსა ზი-
რებასა სირაჟსასა (პროტლე 77,24); *διὰ... τὸ διδάλυτον* სიმტკიცით (ქ. შეს.
AP 128 d).

ΔΙΑΝΟΗΤΟΣ (*ბძიანოჲტოს*, ὄν, ← *ბ-*, *διανοεῖμαι*) 1) მოუფიქრე-
ბელი; გაუგებარი; 2) უაზრო.

¹ უნდა ყოფილიყო «გუესმოდის სახელები»; ბერძნულის გაუგებაა: *μαθητων*
დამატებას; მოითხოვს ნათესაობით ბრუნებაში.

ΑΔΙΑΠΛΕΥΣΤΟΣ (ἀδιάπνευστος, ὄν, ← ἀ-, διαπνέω) განუქარ-
გებელი.

περιλειφθεῖη τοῖς τόποις ἀπνευστόν¹ τε καὶ ἀδιάπνευστον დაშთის ადგილთა რათმე შინა დაუდნობელად და განუფშვნველად (კ. შეს. PG 168 B).

ΑΔΙΑΠΤΩΤΟΣ (ἀδιάπτωτος, ὄν, ← ἀ-, διαπίπτω) 1) გაუვრცე-
ლებელი; 2) უცთომელი.

ἀδιάπτωτος ἢ ὄλγα τῆς φρονησεως დაუცემელი ძირი გულიხმისყოფისა (სიბრძნე 3,15; quae non concidat); *ἰδιωτικὸν μὲν τῷ λόγῳ, ἀδιάπτωτον δὲ κατὰ τὴν ἔρεσιν* სიტყვთ მარტივი, ხოლო გონებით უცთომელი (ექ. დღ. 35,12).

ΑΔΙΑΡΘΡΩΤΟΣ (ἀδιάρθρωτος, ὄν, ← ἀ-, διαρθρόω „ვანაწევრებ“, „გაყავლობებ“) განუცალკევებელი; დაუნაწევრებელი.

ἀδιάρθρωτοι αὐτῶ οἱ πόδες ფერვნი მისნი არიან თჯნიერ საქციელთა ესა (ექ. დღ. 110,27; minime distincti); *ἀκίνητον ἂν ἦν πάντως καὶ ἀδιάρθρωτον* უძრავ იქმნების და გამოუსახველ და შეუწყობელ (კ. შეს. PG 244 A); *ἀδιάρθρωτος* განუშორებელი (კ. შეს. AP 244 ა).

ΑΔΙΑΣΤΑΤΟΣ (ἀδιάστατος, ὄν, ← ἀ-, διαστάτω) განუშორებელი; დაუდგომელი.

ἐπειδὴ ἀμερές τι καὶ ἀδιάστατον ἢ ἀρχή ვინაჟთგან დასაბამი განუყოფელ არს და განუშორებელ (ექ. დღ. 8,6; dimensionis expers); *ἐκ τού ἀδιαστάτου τὴν διασρηματικὴν φῆσιν;* (ვითარ იშვა) განუშორებელისა და განუყოფელისა გან განყოფილი და განუშორებელი ნივთი? (კ. შეს. PG 212 A); *πρῶσσει τὸ ἀδιάστατον* მდგომარე არს დაუდგომელად (ნემეს. 26,12).

ΑΔΙΑΣΤΑΤΩΣ (ἀδιαστάτως) ზმნვ. განუშორებლად.

ὄλα δι᾽ ἑλκω φοιτῶντα ἀδιαστάτως ყოველი ყოველსა შორის მიენერგვის განუხიდევლად (პროკლე 106,11; 106,20; without interval).

ΑΔΙΑΣΤΡΕΠΤΟΣ (ἀδιάστρεπτος, ὄν, ← ἀ-, διαστρέφω) უსირცხვილი.

ἐπὶ θύγατρι ἀδιαστρεπτῷ (v. l. ἀδιατρέπτῳ) ასულისა ზედა ურცხვოსა (დაამტკიცენ მცველნი) (ისო ზირ. 26,10); ასულისა ზედა უსირცხვილოსა² (ისო ზირ. 42,11).

ΑΔΙΑΣΤΡΟΦΟΣ (ἀδιάστροφος, ὄν, ← ἀ-, διαστρέφω) გადაუბრუნებელი; დაუმახინჯებელი.

ἐν τοῖς ἀδιαστροφοῖς უქცეველად (ნემეს. 164,26); *εὐνοίαν καὶ πίστιν ἀδιάστροφον* მიუქცეველნი დამორჩილებისა და სარწმუნოებისა (3 მაკ. 3,3).

ΑΔΙΑΤΡΕΠΤΟΣ (ἀδιὰτρέπτος, ὄν, ← ἀ-, διατρέπω) 1) უცვალებელი; 2) უსირცხვილი(?).

ἐπὶ θύγατρι ἀδιὰτρέπτῳ (v. l. ἀδιαστρεπτῳ). იხ. ἀδιάστρεπτος.

¹ ე. ი. ἀπνεύστον.

² ამ მნიშვნელობით ლექსიკონები არ იცნობენ არც ἀδιαστρεπτος-ს, არც ἀδιὰτρέπτος-ს, თუმცა διατρέπω კი ნიშნავს „მრცხვენია“.

ΑΔΙΑΥΠΙΩΤΟΣ (ἀδιάπτωτος, *ov*, ← *ἀ-*, *διαπύσσω*) გამოუსახველი; გამოუხატველი.

ἡς ἰσχίης ἀπορφίαν, τὸ ἀδιὰ πύσσω ἀίχως უკანასკნელი უშუერება და დაუბეჭდველი და გამოუხატველი შიყული (მქ. დღ. 16,11).

ΑΔΙΑΦΘΟΡΙΑ (ἀδιαφθόρα, *ἡ*, ← *ἀ-*, *διαφθόρα*) უხრწნელობა.

ἔν τῃ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθόριαν (v. l. *ἀφθόριαν*) მოძღუერებასა მას შინა უხრწნელება (ტიტ. 2,7).

ΑΔΙΑΦΘΟΡΟΣ (ἀδιάφθορος, *ov*, ← *ἀ-*, *διαφθόρος*) 1) გაუხრწნელი; 2) უვნებელი.

σάξωσα ἡς ἰδίαν ὀσίαν ἀσύχυστον καὶ ἀδιαφθόρον დაშვარბველი თვისსა არსებისა შეურყენელად და უხრწნელად (ნემეს. 52,4; 54,16).

ΑΔΙΑΦΟΡΕΟ (ἀδιαφορέω ← *ἀ-*, *διαφορέω*) არ ვსაჭიროებ.

μετὰ ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτον ἀδιαφοροῦμαι τὸν λοιπὸν τῆς ἐλευθέρως ἡμῶν χόριστον ამისსა შემდგომად და უშვირველობენ მიერიოგანთა ჟამთა ცხობებისა მათისათა (დიონ. სქ. 169 D; sunt dissimiles).

ΑΔΙΑΦΟΡΟΝ (ἀδιάφορον, *τὸ*, ← *ἀ-*, *διαφορέω*) 1) განუსხვავებელი; 2) გულგრილობა; 3) უსარგებლობა.

μη ἀλλὰ πῶς φίλον εἶνεκεν ἀδιαφοροῦν ნუ გამოიცივლი მეგობარსა უსარგებლობისათჳს (ისო ხირ. 7,18); *χάρις ἀδιαφοροῦ πολλοὶ ἡμαρτων* ნაკულულოვანებისათჳს მრავალი სცოდეს (ისო ხირ. 27,1).

ΑΔΙΑΦΟΡΟΣ (ἀδιάφορος, *ov*, ← *ἀ-*, *διαφορέω*) 1) განუსხვავებელი; 2) გულგრილი.

ἐπεὶ κατὰ τὸ ἀδιαφορεῖν εἶναι τὰ ὄντα καὶ ἄνισα ἢ ἀνισότης ὅτι ἐκπλάσσεται ვინაჲთჳნ თითოსაზე¹ ყოფითა და უსწორთა ყოფითა არსთაჲთა უსწორებება არა განიკადების (დიონ. სქ. 368 B; indifferentes).

ΑΔΙΑΦΟΡΩΣ (ἀδιαφορώς) ზმნზ. 1) გულგრილად; 2) დრო-და-დრო(?).

τὰς δὲ τοὺς λαοὺς ἀναγορεύουσας ἢ ἰστορίας χρίσεις ἀδιαφορῶς ἀνόμασεν ხოლო ერისა სათნოყოფასა წიგნმან ქამად-ქამადად ცხებად სახელ სდვა (ამარტ. 84,32).

¹ ქართული ტექსტი არ შეეფერება ბერძნულს: მთარგმნელს წაუციობავს *ἀδιαφορεῖν* და არა *ἀδιαφορεῖν*.

**ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის
ქართული საძიებელი ***

აბბა აββα	ალთქმა აγγελια
აბრი-მწვეალი აβρα	ალმატებული ავაზის
ავარა ავრიდიონ	ალმოუვანება ავა
ავარაკი ავრიდიონ, ავროს	ალორძინება ავა
ალამანტიონის აδαμანთის	ალსაწვეელი ავანლი
ალამა ადაμαს	ალსრულება ავა
ალგილი წმილა ავრასმა, ავრას- ტირიონ, ავიონ	ალუგებელი ავინიჟოს
ალენესი ადჰი	ალუწერელი ავრაფოს
ამპარტავანება ავერაჟია, ავერა- ჯოს	ალუვანება ავა
ანგელოზები აველიკოს	აწ უკუე ავე.
ანგელოზი აველოს	აკა 7. ა.
ანგელოზთ-სახე აველიოსიჟის	ჯანჯარი შემჯნარი ავერასი
ანგელოზისა აველიკოს	ბერწი ავიონს
ანგელოზ-შუენიერი აველიოპრეპიჟის	ბოროტი ავიონს
ანლარო ავერაფოს	ბრძოლა ავან
არაგამოცხადებელი ადჰიოსიუს- თოს	გაკეთებული ავაზონ
არასავალი ავრასთოს	გაკეთილება ავაზონს
არაშემწყენარებელი ადხეკთოს	ვალობა ავალიაომაი, ავალიასი
არაწმილება ავიონია	ვამომარინებელი ავენიჟის
არვე აველი	ვამოუსახველი ადარბრათოს
არვეთანად და ვროანად აველიდონ	ვამოუჩინებელი ადელიოს
არვეთან აველიასი	ვამოუცდელი ავესთოს
აუვებელი ავინიჟოს, 1. ავიონს	ვამოუცემელი ადდაბოთოს
ალაპი ავაპი	ვამოუხატველი ადიატპათოს
ალზევება ავა	ვამოხატულ არს ავლიაწ
	ვანათლება ავიაწ, ავიაწ
	ვანბრწინებება ავლიაწ

* საძიებლის მასალები ამოწერილია საქ. მეცნ. აკადემიის აღმოსავლეთმცოდ-
ნეობის ინსტიტუტის ბიზანტილოგიის განყოფილების უმცროს მეცნიერ-თანა-
მშრომლების მიერ.

განდევნილ არიან *ἀγχιστεύς*
 განველოურება *ἀγριαίνω*
 განზრახვა *ἀβούλευτος*
 განიბატიალება *ἀγαθύνω*
 განიღძვა *ἀγρουπνέω*
 განკვრევება *ἀγαμαί*
 განმართლება *ἀγνίζω*
 განმზადება *ἀγιάζω*
 განმწმედელი *ἀγιάζω, ἀγνίζω*
 განმხიარულება *ἀγαθύνω*
 განრისხება *ἀγανακτέω, ἀγριαίνω*
 განრისხებული *ἀγανακτέω*
 განრკინებული *ἀγωνιστής*
 განრუენილება *ἀδημονία*
 განსაწმედელი *ἀγιασμα, ἀγνισμός*
 განსყიდული *ἀγορασμός*
 განუზიდველად *ἀδιάστατως*
 განუზიდველი *ἀδιάστατος*
 განუზრახველად *ἀβουλήτως*
 განუზრახველი *ἀδιάκριτος*
 განუზრახველობა *ἀβουλία*
 განუთუთებელი *ἀδιάκριτος*
 განუკითხველად *ἀδιακρίτως*
 განუკუეთელი *ἀδιάκοπος*
 განუღევნელობა *ἀθάπανος*
 განუმარტველი *ἀδιάρρητος*
 განურჩეველად *ἀδιακρίτως*
 განურჩიველი *ἀδιάκριτος*
 განუსჯელი *ἀπασάνιστος*
 განუყოფელი *ἀδιαίρετος, ἀδιάκρι-
 τος, ἀδιάστατος*
 განუყოფელობა *ἀδιαίρεσία*
 განუშორებელად *ἀδιαίρετως*
 განუშორებელი *ἀδιάστατος*
 განუფშვნიველი *ἀδιάπνευστος*
 განუწვალალებელი *ἀδιαίρετος, ἀδιά-
 კრიτος*
 განყენება საჭმელისა *ἀγευστος*

განყვანება (განიუვანებს) *ἀγώ*
 განშუენებული *ἀγλαίω*
 განძვნება *ἀγριότης*
 განძვნებული *ἀγριών*
 განწევა (განაწევს) *ἀγώ*
 განწესებულება *ἀγωγή*
 განწმელა *ἀγιάζω, ἀγνίζω, ἀγιασ-
 μός, ἀγνισμός, ἀγνισμα, ἀγνισ-
 μός, ἀγνεία*
 განწმედელი *ἀγνίζω, ἀγνέω*
 განხარება *ἀγάλλομαι*
 გარდავლა *ἀγώ*
 გარდამეტებულიება *ἀγαν*
 გარდარეული *ἀγαν*
 გარდაყვანა *ἀγώ*
 გარეული *ἀγριος*
 გაღძვება *ἀγρουπνέω*
 გემოახსილება *ἀγευστος*
 გზა *ἀγυιά*
 გონიერება *ἀγχινοια*
 გონიერი *ἀγχινοος*
 გრივი ველისა *ἀγριοσυρίκη*
 გრო *ἀγελιάς*
 გროხნად *ἀγεληθόν*
 გროვანობა *ἀγελარχία*
 გუალვა *ἀβροχία*
 გულითადობა *ἀγχιστεία*
 გულისწყრომა *ἀγανακτέω*
 გულმოდგილება *ἀγωγή*
 გუნდი *ἀγέλη*

 და, დაა *ἀδελφή*
 დაბა *ἀγρός*
 დაღვენა *ἀγιάζω*
 დაკვრევება *ἀγαμαί*
 დამარხვა *ἀγαπάω, დამარხვოლის
 ἄγω*
 დატყვებული *ἀγριος*

ლაუბადებელი *ἀγέννητος*
 ლაუბერებელი *ἀγήραος*
 ლაუბუჭღველი *ἀδαιτύπωτος*
 ლაუგებელი *ἀδιάλλακτος*
 ლაულგომელი *ἀδίαστατος*
 ლაუთრგუნველობა *ἀδάμαστον*
 ლაულეწენელი *ἀδαπάνητος*
 ლაუმტკიცებელი *ἀβέβαιος*
 ლაუმძიმებელი *ἀβαρής*
 ლაუმწესელობა *ἀδάμαστον*
 ლაუმჭირველად *ἀδεδῶς*
 ლაუმჭირველობა *ἀδαφορέω*
 ლაუსაბამო *ἀγέννητος*
 ლაუსადებელი *ἀδιάλειπτος*
 ლაუსემელი *ἀδιάπτωτος*
 ლაუსტრომელად *ἀδιαλείπτως*
 ლაუსქსნელი *ἀδιάλυτος*
 ლელაკაცი *ἀγύναιος*
 ლიღება (ვიდილო) *ἀγιάζω*
 ლიღებულება *ἀγασρίαμα*
 ლრტუნვა *ἀγανακτέω*
 ლღესასწაულობა (იღღესასწაულა)
ἄγω
 ლღესასწაულობაა ქმნა *ἄγω*.

ქრთბამად *ἀγεληδόν*.

3ადმე 7. *ἀα*.

ველი *ἀγρός*, ველისა *ἄγριος*
 ველურება *ἀγριότης*
 ველური *ἄγριος*, *ἀγρός*, *ἀγροικι-*
κός, *ἀγροικος*
 ველური ზეთისხილი *ἀγριέλαιος*
 ვერმხედველობა *ἀβλεψία*.

ზესთა ქმნა *ἀβασάνιστος*
 ზოხთა (v. I. მხიარულება) *ἀγασ-*
ρίαμα
 ზრუნვა *ἀγωνία*, *ἀγωνια*, *ἀθη-*
μονέω.

თავისუფლება *ἄδεια*
 თესლი *ἄγονος*
 თუალ-უხუავი *ἀδέκαστος*
 თვთვეთილობა *ἀγαθόν*
 თვნიერ ვანზრახვისა *ἀβούλευτος*
 თვისი *ἀδελφός*, *ἀγχιωτέω*
 თვისობა, ვითვისოს *ἀγχιωτέω*
 თხრობა *ἀγγέλλω*, *ἀγγελία*.

ილაუვ *ἀγκύλη*, *ἀγκών*, *ἀγκωνί-*
κος.

ქადნიერებთ ქცევა *ἄγω*
 კავი, კავნი რკინისანი *ἀγκυρα*
 კანჯარი *ἄγριος*
 კეთილთ-ღასაბამობა *ἀγαθοαρχία*
 1. კეთილი *ἀγαθός*
 2. კეთილი (სიკეთე) *ἀγαθόν*, *ἀγα-*
θότης, *ἀγαθωσύνη*
 კეთილის-აღწენა *ἀγαθύνω*
 კეთილის-მოქმედება *ἀγαθουργία*
 კეთილის-მოქმედებითი *ἀγαθουργός*
 კეთილისმოქმედი *ἀγαθοποιός*
 კეთილისმყოფელი *ἀγαθοποιός*, *ἀγα-*
θοποιέω
 კეთილისმხედველი *ἀγαθοπτικός*
 კეთილის-ქმნა *ἀγαθοποιέω*
 კეთილის-ყოფა *ἀγαθόν*, *ἀγαθωσύ-*
νη, *ἀγαθοποιέω*, *ἀγαθός*, *ἀγα-*
θύνω
 კეთილის-საქმე *ἀγαθόν*, *ἀγαθοποιία*,
ἀγαθοποιέω, *ἀγαθουργέω*
 კეთილობა *ἀγαθόν*, *ἀγαθός*, *ἀγα-*
θότης, *ἀγαθωσύνη*, *ἀγαθός*
 კეთილობითი *ἀγαθότης*
 კერპთმქანდაკებელი *ἀγαλματοποιός*
 კერპი *ἀγαλμα*
 კილო *ἀγκύλη*
 კომტე *ἀγγεῖον*

კლერტი <i>ἀγρωστis</i>	მიტევება <i>ἀθεια</i>
კოლტი <i>ἀγέλη</i>	მიუალი <i>ἀβατος</i>
კოლტოვანი <i>ἀγελαιος</i>	მიუთულაველი <i>ἀθεκτος</i>
კრებული <i>ἀγահή</i>	მიუთხრობელი <i>ἀθηλος</i>
კურთხევა <i>ἀγαθή</i>	მიუქცეველი <i>ἀδιαστροφος</i>
კუროსთავი <i>ἀβαρχηνίν</i> .	მიღება <i>ἀγω</i>
ლაგზნი <i>ἀγγειδιον</i>	მიუენება <i>ἀγω</i>
ლერწამი <i>ἀγρωστis</i> .	მიწევა <i>ἀγω</i>
მავთილბელობა <i>ἀγαθουργός</i>	მიწვთობა ცნობად (ვერ მიწვთობა. ცნობად) <i>ἀγνοέω</i>
მალიად მიმოქცევისთი <i>ἀρχίστροφος</i>	მიხუმა <i>ἀγω</i>
მამა <i>ἀββας</i> , <i>ἀδελφος</i>	მკლავი <i>ἀγκάλη</i> , <i>ἀγκών</i>
მამასახლისი <i>ἀββας</i>	მმარხველი <i>ἀγνένω</i>
მარადის <i>ἀδιαλείπτως</i>	მომამე <i>ἀγγελος</i>
მარგებელი <i>ἀγαθοποιός</i>	მოახლებულ იყო <i>ἀγω</i>
მარხვა <i>ἀγνεία</i>	მოგება <i>ἀγω</i>
მაუწყებელი <i>ἀγγελιαφόρος</i>	მოგურა (მომგუარეთ) <i>ἀγω</i>
მაღალი <i>ἀγιος</i>	მოღვენა (მოაღვივნა) <i>ἀγω</i>
მაღნარი <i>ἀγρός</i>	მოდრეკილი <i>ἀγνύλος</i>
მახლობელი <i>ἀχισταεύω</i>	მოდრეკილობა <i>ἀγνύλος</i>
მდიდრად მცხოვრებელი <i>ἀβροδία- τος</i>	მოვამჭრე <i>ἀγοράζω</i>
მეგარაკე <i>ἀγροκόμος</i>	მოვლოენა (მოვავლიენე) <i>ἀγω</i>
მეგობარი <i>ἀδελφος</i>	მოვლიენებელი <i>ἀγγελος</i>
მეკერბე <i>ἀγλάσιμα</i>	მოზიდვა <i>ἀγω</i>
მესამჭელურე <i>ἀχιστρον</i>	მოთმენა <i>ἀγνίζω</i>
მეუბნეობა <i>ἀγοραίος</i>	მომლოვრება (მომლოვრა) <i>ἀγαθύνω</i>
მეშინის <i>ἀγωνιάω</i>	მომნადირებელი <i>ἀგრένω</i>
მეცნიერ-ყოფნა (არა მეცნიერ- ყოფნა) <i>ἀγνοέω</i>	მომსყიდელი <i>ἀγοράζω</i>
მეძიებელი <i>ἀγχιστεύω</i>	მონადირე <i>ἀგრένω</i>
მიგურა (მიოგურა) <i>ἀγω</i>	მონადირებულ ყოფა <i>ἀგრένω</i>
მიზიდვა <i>ἀγω</i>	მოსრულ არს <i>ἀγήοχα</i> , <i>ἀγω</i>
მითხრობა <i>ἀγγελία</i> , <i>ἀγγέλλω</i>	მოსყიდვა, მისყიდვა <i>ἀγορασία</i> , <i>ἀγο- ράζω</i>
მიკულება (მიუკულებს) <i>ἀγω</i>	მოსწრაფე <i>ἀγών</i>
მიმთხრობელი <i>ἀγγελος</i> , <i>ἀγγέλλω</i>	მოსწრაფება <i>ἀγωνιστικός</i>
მიმყენებელი <i>ἀγω</i>	მოუკლებელად <i>ἀδιαλείπτως</i>
	მოუკლებელი <i>ἀδιάλειπτος</i>

მოქცევა <i>ἀγω</i>	მეურღრობითი იქცევი <i>ἀγω</i>
მოღება <i>ἀγω</i>	მცნება <i>ἀγωγή</i>
მოღუაწე <i>ἀγών</i> , <i>ἀγωνιστής</i>	მცნობელი (ვერმცნობელი) <i>ἀγνοῖα</i>
მოღუაწეობა (მოშიღუაწეობის, მო- იღუაწეოდნ) <i>ἀγών</i>	მძლავრება <i>ἀγγραρῆω</i>
მოყვანა <i>ἀγω</i>	მძლავრებით <i>ἀγαν</i>
მოყვანება <i>ἀγω</i> , <i>ἀγαγεῖν</i>	მძვნად <i>ἀγρίω</i>
მოყიდვა <i>ἀγοράζω</i>	მძვნარე <i>ἀγრიω</i>
მოყუარე <i>ἀγαπητός</i> , <i>ἀγαπάω</i>	მძვნარება <i>ἀγრიότης</i> , მძვნარებისა <i>ἀγრიω</i>
მოყუასი <i>ἀγχιστέუს</i> , <i>ἀδελφός</i>	მწვანვილი <i>ἀγρωατι</i>
მოშობა (მოაშო) <i>ἀγγω</i>	მწიკული <i>ἀγρος</i>
მოშიშება <i>ἀγενης</i>	მწუხარე იქმნეს <i>ἀγανακτέω</i>
მოშიში <i>ἀγενης</i> , <i>ἀγενης</i>	მწუხარება <i>ἀγωνία</i>
მოშიში იქმნეს <i>ἀγωνιάω</i>	მწყემსობით <i>ἀγεληδόν</i>
მოცალება <i>ἀδεια</i>	მჭლეული <i>ἀγκάλις</i>
მოცალეობა <i>ἀδεια</i>	მხედველობა (ვერმხედველობა) <i>ἀβλε- ψία</i>
მოციქული <i>ἀγγελος</i>	მხიარულება <i>ἀγαλλίαμα</i> , <i>ἀγαλλία- σις</i> , <i>ἀγαυρίαμα</i>
მოწამე <i>ἀγιος</i> , <i>ἀγωνιστής</i>	მხიარულ იქმნა <i>ἀγαθύνω</i>
მოწევა (მოგაწი) <i>ἀγω</i>	მხიარულ იყვინ <i>ἀγαλλιάομαι</i>
მოწოდება (მოუწოდა) <i>ἀγω</i>	მხნდი <i>ἀγαθύνω</i>
მოწუნარება (მოსწუნარდა) <i>ἀγα- θύνω</i>	მჟარი <i>ἀγκάλη</i>
მრისხანე <i>ἀγροικος</i>	მჟევალი <i>ἀβρα</i>
მსახური <i>ἀγγελος</i>	მჟეცებრ <i>ἀγრიω</i>
მტილი <i>ἀγρός</i>	მჟეცობრობა <i>ἀγრიότης</i> .
მტიცი <i>ἀγκυρα</i>	
მულრობა <i>ἀγαυρίαμα</i>	წადირობა <i>ἀγრა</i>
მქონებელ იყო <i>ἀγω</i>	წადირობად შეცნობი <i>ἀγροικოს</i>
მღღელეობა <i>ἀγιάζω</i>	წათესავი <i>ἀγχιστέუს</i> , <i>ἀγχιστευτής</i>
მღუაწეებელი <i>ἀγωνιστικός</i>	წათესავი არს <i>ἀγχιστεუს</i>
მღუწელი <i>ἀγών</i>	წათესავი სისხლისა <i>ἀγχιστεუს</i>
მღუძარე <i>ἀγρουπνος</i>	წაკლულოვანება <i>ἀδιάφορον</i>
მღუძარე არს <i>ἀγρουπნῆω</i>	წაკრავი <i>ἀγκალის</i>
მღუძარება <i>ἀγρουპνία</i>	წაკმეცრება <i>ἀγნოῖα</i>
მღუძარედ გამოსხნდეთ <i>ἀγρουპნῆω</i>	წაკოფ-ელეგარე <i>ἀγλαόκαρπος</i> .
მყვანებელი <i>ἀγω</i>	
მყიდველი <i>ἀγορασμός</i>	
მყოფელი <i>ἀγω</i>	მცნება (ეოცნებოდნ) <i>ἀγნოῖα</i> .

კატიოსანი აგιαστικός
პატიოსნება აგιασწნა.

ჟამად-ჟამადად ადიაფროვა.

გაა 9. ა.
რემაკი აგელი
რისხუა აგანაქტეა
რომელი 9. ა.

საბრალდება აგონია
სადრეკელი აგჩქლი
სავაჭრო აგორა
სავაჭროთავანი აგორაიოს
საზეთე აგვიონ
სათნო აგამონ, აგამონს
სათნო-ყოფა აგამონა
სათხეველობა (ისათხეველობენ) აგ-
რეუს

საკერძო აგალია
საკვრველი აგრიოს
სალმობა ტვივნიელი აგონისტიკოს
სამარადისოდ ადიალექტოს
სამართალი აგამონ
სამკალი აგროს
სამკვდრებელი აგჩისთეია
სამწესო აგელი, აგელაიოს
სამჭვლური აგჩისტრონ
სანადირო აგჩისტრონ, აგრეუს
სანატრელობა (ისანატრელოს)
აგამონა

სანატრელ-ყოფა აგამონა
სარწეული აგვიონ, აგვიონ, აგვიოს
სასუიდელი აგორა
საქციელი (თხვიერ საქციელთა)
ადიაფროვოს

საყუარელი აგაპეთოს, აგაპაა
საშვილებელი აგჩისთეია
საჩუქნი აგენნი

საცნაურ-ყოფა აგონეა
სახიერება აგამონ, აგამონთის, აგა-
მასწნა, აგაპე
სახიერების მოქმედება აგამონაგია
სახიერების-მოქმედებითი აგამონა-
გეთის
სახიერების-შუენიერებით აგამონა-
პაა

სახიერი აგამონს
სახიერ-ყოფა აგამონთის
სიკეთე აგამონ
სიმართლე აგამონა
სიმკოდვე ადესპოტოს
სიმართლე აგალია
სიმტკიცით ადიალექტოს
სირბილი აგონისტიკოს
სისხლის მეძიებელი აგჩისთეა
სიტკობება აგამონა
სიქადელი აგაურიამა, აგერაჩია
სიყუარული აგაპე, აგაპეთის, აგა-
პე (= ალაპე)

სიყუარულითა აგაპეთოს, აგაპე-
ტიკოს
სიყუარულისა აგაპეთიკოს
სიწმიდე აგვიონ, აგიასმა, აგიასმოს,
აგიასთეია, აგიასთერიონ, აგითის,
აგიასწნა, აგნეია, აგნისმოს, აგ-
ნოს, აგნითის.—სიწმიდე და ტა-
ძარი τὸ აგვიონ

სიწმიდით აგვის
სიწმიდისა აგვიონ აგიასთერიონ
სიწმუთება აგითის
სიხარული აგალიამა, აგალიასის,
აგაურიამა, აგალიაბომა
სლობობა (სლობენ) აგამონა
სოფელი აგროს
სრბა (სრბისაგან აგონისტიკოს)
სუიდეა აგორაჯეა, აგორაპმოს

სყიდული აγορασμός
სკჯულის ვარდაქცევა აγορανομία
(v. I. παρανομία).

ტამარი სიწმიდისა აγιον
ტკბილად აგამა
ტკბილი აგამბრ
ტრფიალი აგაპაა.

უანხო აგენჩ
უარყო [μη] აგელაიოს
უარესი აგამბრ
უბანი აგორა, აგუია, უბანთა ვა-
ჭარნი აგორაიოს
უბიწო აგონბ
უბიწოება აგინა
უბიწო-ყოფა აგიასობ
უბრალლო ანაქრიტოს
უბრძოლელი ანჰრიტონ
უგზო აბათოს
უგუარობა აგენეია
უგულისხმო აგონა
უგულისხმოება აგუამოსინჰ
უგუნურება აბუსია, აგონია, აგ-
ნამონ, აგროიკია
უგუნურების ყოფა აგონა
უგუნური აგონამონ
უგუნურ-ქმნა აგონა
უგუნურ-ქმნილობა აგნამონა
ულაბნო აგრბ
ულაბური აგრიოს
უვალი აბათოს
უვალ-ქმნა აბათოს
უველურესი აგრიოს
უენებელად აბლაბნ
უენებელი აბლაბნ
უენები აბლაბნ
უხეშთაესი აგრიოს
უხეშთაეს ანჰრიტოს

უთესლო აგონოს
უთულებელი ანაასტოს
უკლები ანააქსიპტოს
უმადლო აგონამონ
უმანკო აგონბ, აბლაბტოს
უმეუფო ანაასტოს
უმეუფო აბასტოს
უმეუფო აგონოს
უმეცარი აგონბ, აგნასტოს, ან-
ლოს, აგონა
უმეცარ-ქმნა აგონა
უმეცარ-ქმნილი აგონა
უმეცარ-ყოფა აგონა
უმეცნება (იუმეცნენს) აგონა
უმეცრება აგონია, აგონჰმა, აგნ-
სია, აგონა
უმკვარო აგონოს, ანაანოხოს
უმურკველი აგნაფოს
უმძვინვარესი აგრიოს
უმხიარულეს ყოფა აგამონა
უმკნო აგენინჰ
უმკობესი აგამბრ, აგამბტეროს
უნაკლულოდ ანააქსიპტოს
უნაკლულობა აბლაბნ
უნასხმანი ანააქსიპტოს
უნაყოფო აგონოს
უნებლიეთი ანაასტოს
უნოვარი აგონოს
ურაკპარაკი აგორა
ურვა ანჰმონა
ურცხვნო ანაასტრეტოს
უნანატრიელესი აგამბრ
უნარგებლობა ანააფორონ
უნასყიდლო ანაანოს
უსერო ანაასტოს
უსირცხვლო ანაასტრეტოს
უსკულობა აგონია, აგონჰმა
უსულლო ანაასტოს

უფსკრული აზსოსος
 უქმნელი აგენητος
 უქორწინებელი აγαμος
 უქორწინებლობა აγαμία
 უქცეველი ადიასტროφος
 უღონო აკურეთს
 უშივი აგიონოს, უშივი და უნაყოფო
 აგიონოს
 უშივილო აგიონოს
 უშიშიად ადენას
 უშიში ადენას
 უშიშირობა ადεια
 უშიშიელი აგენητος, აგენηთას
 უშიშიელობა აგენηთონ, აგენη-
 თოს
 უშინიო აკრასტოს, ადელიოს
 უშინიოლ ადელიას
 უშინიობა ადელიათის
 უშიუველი აკრამასტოს
 უშიუველობა აკრამასტოს
 უცვალებელი ადიადოხოს
 უცთომელი ადიადპეტოს
 უცნაურად აგიოია
 უცნაურება აგიოია, აკრასია
 უცნაური აკრას, აკრასტოს, აკ-
 რასტოს, აკრასეა, ადელიოს
 უცნაურ-ქმნა აკრასეა
 უცნაურ-ყოფა აკრასეა
 უცნობელობა აკრასია, აკრასია
 უძილ-ყოფა აკრასპნეა
 უძილურება აბისლია, აგენეია
 უწერელი აკრასტოს, აკრასტოს
 უწიგნო აკრამასტოს
 უწმიდესი აკრას
 უწურთელი აკრამასტოს
 უწურთელობა აკრას
 უწყალობა აკრასეთის
 უწყოლად (არა უწყოლად) აკრასეა

უჭამალი აპრატოს
 უჭმელი აპრატოს
 უხრწნელი ადიადფიოროს
 უხრწნელება ადიადფიორია.

ფრთხილი აკრასტროფოს
 ფლობა ადεια.

ქალილი (იქალიანი) აკრასრია
 ქანდაკებული აკრასია
 ქანდაკი აკრასია
 ქილასი აკრასეთონ
 ქმნა აკრას
 ქმნულება აკრასეა
 ქმნულება ა მკერძისა აკრასია
 ქუელისმოქმედება აკრასფორგეა
 ქუელისმოქმედი აკრასმონ
 ქუეყანა აკრას
 ქცევა აკრასი, აკრას.

ღამისთევა აკრასპნია
 ღალადება აკრასელი
 ღალადისი აკრასელი
 ღილი აკრასელი
 ღრმა (=სიღრმე) აზსოსოს
 ღუაწლი აკრას, აკრასია, აკრასიასა,
 აკრასიასიკოს (ვილუწი, ილუწეთ,
 ილუწილეს—აკრასნიკომაი)
 ღუაწლის ღამდებელი აკრასმონეთის
 ღუაწე აკრასრას
 ღუა... (ილუა) აკრასპნეა.

ჟანა აკრას
 ჟანობირი აკრას
 ჟავ: ჟევეს აკრას
 ჟიღვ, სჟიღვ აკრასრას
 ჟიღვლად აკრას
 ჟუარ... (უჟუარ, იჟუარობდეთ)
 აკრასეა.

წარმოუშობელი <i>ἀγέννητος</i>	წმინდობით აგნაჲ
წარუვალად <i>ἀδιαλείπτως</i>	წრფელი აგაზრდ. — გულწრფელობით აგაზრდ კარდია
წარქცევა <i>ἀγγαρεύω</i> , აგა	წყალი აგაგრდ
წარუვანა აგა	წყრთა აგაჲ
წარძლოლა აგა	წყრთმა აგანაკრთის.
წარწყმელა აგოია	
წარხუმა (წარხუნიან) აგა	ჭრტინვა აგალიაომა:
წარქსნილად <i>ἀδεῶς</i>	ჭურჭერი აგგეიონ, აგგეიონ, აგგოს.
წესი აგაგაჲ	ხარება აგგელლა, აგაპაა, აგალიაა, აგალიაომაი, აგალიაომაი.
წიალი <i>ἀγκάλη</i>	ხარინხი აგკურა
წიალ-უალი <i>ἄβατος</i>	ხატო აგალია
წმილა აგეოს, აგეონ, აგნაჲ, აგე- ასმა, აგეასმაჲ, აგეასუნა.— წმილათა აგნაჲ	ხრატუეი აგკისტრონ.
წმილამყოფელი აგეასმაჲ	ქვლეული აგკალის
წმილამყოფელობითი აგეასტიკაჲ	ქელი აგკალა.
წმილა-ქმნა აგეაჲ	ჯლოჯობეთი აგგაჲ.
წმილა-ყოფა აგეაჲ, აგეაჲ	ჰამბაგი აგგელია.
წმილათ-წერილუბითი აგნაგრაფოს	

წარმოუშობელი <i>ἀγέννητος</i>	წმინდობით <i>ἀγνός</i>
წარუვალად <i>ἀδιαλείπτως</i>	წრფელი <i>ἀγαθός</i> . — გულწრფელო-
წარქცევა <i>ἀγγαρεύω</i> , <i>ἀγώ</i>	ბით <i>ἀγαθῆ καρδίᾳ</i>
წარყვანა <i>ἀγώ</i>	წყალი <i>ἀγωγός</i>
წარძლოლა <i>ἀγώ</i>	წყრთა <i>ἀγών</i>
წარწყმელა <i>ἀγνοία</i>	წყრომა <i>ἀγανάκτησις</i> .
წარხუმა (წარიხუნიან) <i>ἀγώ</i>	ფ რტინვა <i>ἀγαλλιάομαι</i> :
წარქსნილად <i>ἀδεώς</i>	ჭურჭერი <i>ἀγγεῖον</i> , <i>ἀγγιον</i> , <i>ἀγγος</i> .
წესი <i>ἀγωγή</i>	ხარება <i>ἀγγέλλω</i> , <i>ἀγαπάω</i> , <i>ἀγαλ-</i>
წილი <i>ἀγκάλη</i>	ლიάω, <i>ἀγαλλιάομαι</i> , <i>ἀγάλλομαι</i> .
წილ-უალი <i>ἀβατος</i>	ხარისხი <i>ἀγκυρα</i>
წმილა <i>ἅγιος</i> , <i>ἅγιον</i> , <i>ἅγνος</i> , <i>ἀγί-</i>	ხატო <i>ἀγαλμα</i>
<i>ασμα</i> , <i>ἀγιασμός</i> , <i>ἀγιοσύνη</i> . —	ხრატუკი <i>ἀγιοστρον</i> .
წმილათა <i>ἀγιότης</i>	
წმილამყოფელი <i>ἀγιασμός</i>	ველეული <i>ἀγκალίς</i>
წმილამყოფელობითი <i>ἀγιαστικός</i>	ველი <i>ἀγκάλη</i> .
წმილა-ქმნა <i>ἀγιάζω</i>	ჯ ოჯობეთი <i>ἄδης</i> .
წმილა-ყოფა <i>ἀγιάζω</i> , <i>ἀγνίζω</i>	კ ამბავი <i>ἀγγελία</i> .
წმილათ-წერილებითი <i>ἀγιόγραφος</i>	

ბიზანტიურ-ქართული ლექსიკონის
შკითხველთა საუურადღებოდ

„ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის“ ნაწილს (ბ—ბზძდფიძი) ჩვენ ვაქვეყნებთ იმ განზრახვით, რომ ხაზშეღება მიეცეს ვკვლას, ვინც დაინტერესებულია ლექსიკოგრაფიული მუშაობით, შეაფასონ ის და წარმოუდგინონ თავიანთი შენიშვნები და მოხაზვებები „ლექსიკონის“ რედაქციას შემდეგი მისამართით:

თბილისი, ცხაკაიას ქ. № 10, აღმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი, ბიზანტინოლოგიის განყოფილება.

საკუთარ სახელთა საძიებელი

ა

- აბაზგები: აბაზგები, იბერები და ალანები ერთი ტომისა არიან 18, 23; აბაზგები პონტოს სანაპიროსთან 131; მათ მახლობლად ცხოვრობენ კოლხები 32, 36, 37; ა. იწოდებიან სკვითებად 25; ა. წინანდელი მასაგეტები არიან 32; აბაზგები და ქართველები 90—91; აბაზგების გაქრისტიანება 117—118; აბაზგი ქალი მარიამ მართა-ყოფილის ამაღლაში იყო, იგი იოანე ცეცეს დედის წინაპარია 19, 23.
- აბაზგია: აბაზგიაში წავიდნენ საქადაგებლად სიმონ და ანდრია მოციქულები 113, 115; აბაზგია და საქართველო 91.
- აბრაამიშვილი თ.: 168.
- აგათია ხქოლახტიკოხი, VI ს. ისტორიკოსი: 97.
- აგარიანები: 95, 204 (თურქები); ა. პონტოს გასწვრივ ცხოვრობენ 93.
- ადონცი ნ.: 220.
- ადრია (ადრიატიკის ზღვა): 36.
- ადრინოპოლი, ქალაქი: მისი ძველი სახელია ორესტიადა 60; ადრინოპოლიდან გამოიქცა იოანე კომნენოსი (მიხეილ I-ის ვაჟი) 197; ადრინოპოლის ეკლესია 63.
- აეტი (კოლხეთის ლეგენდარული მეფე): 37; მისი ძმაა ალოფსი 32, 33; ა. კორინთოდან ჩამოვიდა კოლხეთის ქვეყანაში 32; დრაკონის კბილები მისცა აეტს ათენამ 34.
- აგგაროხი: 115.
- აგლონია: 44.
- აგსონები: მათი ქვეყანაა აგსონია (იტალია) 29; ისინი არიან რომაელები (ბიზანტიელები) 92.
- აგსონი: ოდისეესის ვაჟია 29.
- აგსონია: იტალიას ეწოდება 28, 29.
- აგტოლიკე, პოლიფემეს და ალკიმედეს შიშა: 29.
- აგტორიანე: იხ. არსენი.
- აზიელი: კოლხებს მკვებათ აზიელი სკვითებიც 36.

აზია: 124; შიდა აზია 132; ქვედა აზია დაიპყრეს სკვითებმა (ხვარაზმელებმა) 132; კოლხები ცხოვრობენ აზიის მხარეში 36; აზიაში მცხოვრები სავრომატები 128; აზიის სიამაყეა ბაბილონი 135.

ათენა: ათენამ მისცა აეტს დრაკონის კბილები 34.

ათონი: ათონის ალაბები 4.

აკაკიოხი: ტრაპიზონის მიტროპოლიტი 181.

აკარნანელნი: 145, 146.

აკროპოლიტე გიორგი, ისტორიკოსი: 69. იხ. გიორგი აკროპოლიტე-ალანები: ალანები, იბერები და აბაზგები ერთი ტომისა არიან 18, 23; ა. იწოდებიან სკვითებად 25; ევროპელი სკვითების ტომია ალანებიც 130; ა. ცხოვრობენ ფაზისის მხარეში 113, 114, 115, 116; ალანები მონღოლების დროს 66.

ალაფიუსა (Leo Alafius): 46.

ალეზიონი: მისი ძმაა ლიგვიოსი 37.

1. ალექსანდრე: ალექსანდრე მაკედონელი 88; მან კარიბჭეებით ჩავეტა კასპიელების გასასვლელი 36.

2. ალექსანდრე: დავით ნარინის ვაჟი ბიზანტიელი ქალისაგან, პალეოლოგოსის ასულისაგან 55, 56.

ალექსანდრია: 37.

ალექსი I კომნენოხი, ტრაპიზონის მეფე (1204—1222 წ. წ.): 45, 85, 165; მან დაიპყრო ტრაპიზონი 166; იგი გაამეფა თამარ მეფემ 163; კოლხეთის ქვეყნის მფლობელია 123, 124, 137.

ალექსი II კომნენოხი, ტრაპიზონის მეფე (1297—1330 წ. წ.): ა. იოანე II-ის და ევდოკიას შვილია 54, 80, 81, 135, 137, 153, 154; ა. ანდრონიკე პალეოლოგოსის დისწულია 147; ალექსის დაბადება 171; მან მიიღო ტახტი თავისი მამის გარდაცვალების შემდეგ 152; მისი დაქორწინება ბექას ასულზე 156—156, 172; მისი ვაჟია ბასილი (ბასილ I, ტრაპიზონის მეფე) 142, 143; მისი ძმაა მიხეილ I კომნენოხი 148, 152; მისი უფროსი ასულია ანნა-ანახუტლუ 179; გარდაიცვალა 1330 წლის 3 მაისს 173.

ალექსი III კომნენოხი (იოანე-ალექსი III), ტრაპიზონის მეფე (1350—1390 წ. წ.): ა. არის ბასილ I მეფის შვილი ტრაპიზონელი ირინესგან 155, 177; მისი ასულია სინოპის დედოფალი ევდოკია, ტაჯ-ედინის ცოლი 193; მისი ვაჟია ანდრონიკე, რომელიც 1374 წელს გარდაიცვალა 215; მის ძალია ბრძოლებში მიქელ პანარეტოხი 161. იხ. აგრეთვე იოანე-ალექსი III.

- ალექსი II**, ბიზანტიის კეისარი (1180—1183 წ.წ.): იგი მოაშთობინა ანდრონიკე II-მ, რომელიც შემდეგ გამეფდა (1180—1183) 94.
- ალექსი ვრანახი**: 94; მის მიერ მოწყობილი აჯანყება 95.
- ალექსი სტრატეგოპულოსი**, კესაროსი: მისი ღვაწლი ლათინთა ბატონობის მოსპობის საქმეში 1204 წელს 135, 136.
- ალიბასი**, იტალიის ქალაქი მეტაპონტი 27.
- ალიზე**, ქალაქი, შშობელი ვერცხლისა 27.
- ალკიმედე**, ავტოლიკეს შვილი, იასონის დედა: 29.
- ალტუხი**, ხალდიის მმართველი 94.
- ამაზონები** 129. იხ. ამორძალები.
- ამადონიდები** 29.
- ამანტოსი კ.**, ბერძენი მეცნიერი: 119.
- ამახტრია** (ამასტრისი), ქალაქი: 45, 46, 165.
- ამაქსოვიტები**, ტომი: 131:
- ამიდელები** (ქალ. ამიდა, ახლანდელი დიარბექირი) 182, 184; შათი-დარბევა 179.
- ამინხო**, ამისო (ქალაქი, სამსუნი): 113, 114, 115, 185, 199.
- ამირაჯიბი**, ქობულისძე ბელე: 54.
- ამიძანტარანტების გვარი**: მეთაურობს ირინე პალეოლოგინის მომხრე დასს 178; ამიძანტარიოსების მთავრები დახოცეს 1343 წელს 182; ამირჩანტაროსი 183.
- ამპრევტები**: ცხოვრობენ [შავი ზღვის] სანაპიროზე 116.
- ამორძალები**, მებრძოლი ტომი: 27.
- ანგელოსები**: ანგელოსთა გვარი 124; ანგელოსების ეპოქა 89.
- ანდრია მოციქული**: 114, 115; „ანდრია მოციქულის ცხოვრება“ 113; ანდრია—პირველი პატრიარქია 89; ანდრია მოციქული საქართველოში 115.
- ანდრია-წმ.**, ადგილი: 184.
- ანდრონიკე I** გიდონი, ტრაპიზონის მეფე (1222—1235 წ.წ.): იგი ალექსი I-ის ასულის ქმარია 5, 166.
- ანდრონიკე II** კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1263—1266 წ.წ.) 168.
- ანდრონიკე III** კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1330—1332 წ.წ.) 173, 174, 175.
- ანდრონიკე I** კომნენოსი, ბიზანტიის კეისარი (1183—1185 წ.წ.): 5; მან ნორჩი ალექსი II კომნენოსი, მანუილ I-ის შვილი, მოაშთობინა 94; მისი შვილიშვილები (თუ შვილები) არიან ალექსი-

(ტრაპიზონის მეფე ალექსი I) და დავითი 45, 165, 166; მისი ძეა მანუილი 46.

ანდრონიკე II პალეოლოგოზი, ბიზანტიის კეისარი (1282—1328 წ.წ.): 48, 69, 79, 81, 120, 137, 147, 153, 154, 155, 156, 157; იგი არის ვაჟი შიხეილ VIII პალეოლოგოსისა, რომლის ლათინთმომხრეობა მან გაკიცხა 170; მან მორიგემა არჩია მართლმადიდებელ სამღვდელთაგან 80, 170; მისი დაა ევდოკია, ტრაპ. მეფის იოანე II-ის ცოლი 170; ის წინააღმდეგია, რომ მისმა დისწულმა, ალექსიმ, შეერთოს ბექას ასული 82, 84.

ანდრონიკე დებოტი, იოანე-ალექსი III-ის შვილი 215; დაიბადა 1356 წელს 191; გარდაიცვალა 1374 წელს 206.

ანდრონიკე III პალეოლოგოზი, ბიზანტიის კეისარი (1328—1341 წ.წ.): მისი ასული ირინე იყო ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეუღლე 179.

ანდრონიკეს ხახახლე: 207.

ანდრონიკობულოზი, 206; იხ. იოანე ანდრონიკობულოსი.

1. ანნა (ანახუტლუ), ტრაპიზონის მეფის ალექსი II-ის უფროსი ასული: 143, 146, 180; მან შეადგინა ლაზური ჯარი და დაიპყრო ტრაპიზონის ტახტი (1341—1342 წ.წ.) 179; იგი მოაშთვეს 1343 წელს 182.

2. ანნა, ტრაპიზონის მეფის იოანე-ალექსი III-ის ასული: დაიბადა 1357 წელს 192; ცოლად მისთხოვდა იბერთა და აფხაზთა მეფეს ბაგრატ V ბაგრატიონს 161, 202, 205, 212.

3. ანნა, ანნა კომნენე: მიხი „ალექსიადა“ 19, 21.

4. ანნა, ანნა ქსილალე, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I-ის ცოლი: 168.

პ. ანნა, მანფრედ ჰოპენშტაუფენის და: მის შერთვას აპირებდა მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 58.

6. ანნა, ფილანტროპენოსის ასული: იგი საცოლედ მოუყვანეს ქვრივ მანუილ III-ს 213.

7. ანნა, ბიზანტიის დედოფალი, ანდრონიკე II პალეოლოგოსის მეუღლე: 148, 150.

ანტიოხე, პელიოსის მეუღლე: 33.

ანტონი, დავით ნარინის მწირველი: 54.

იხა: კოლხეთის ქალაქია 37.

აპოლონიოზ, როდონელი: მისი „არგონავტიკა“ 171.

აჩახეთი 142.

- არადელი, 15.
- არაკლია, ერაკლია: 45, 46, 165.
- არანიელები 203.
- არგეო, ადგილი: 112.
- არგო: არგოს ნაფი 34, 36.
- არგონავტები: 34, 35.
- არეხი: არესის ქალა კოლხეთში 33.
- არისტოტელე: 50.
- არისტოფანე: იოანე ცეცეს სქოლიოები 20.
- არკადია: ალოფესის სამეფოა 32.
- არმენია: 100, 241: არმენიის უშინავანესი მხარეები 98; დიდი არმენია 132.
- არმენიაკთა თემი: 93.
- არხენი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1255 — 1260 და 1261 — 1267 წლებში): 58, 63; მეტსახელად ავტორიანე 58.
- არტანუჯი: არტანუჯის იბერიას იცნობს კონსტანტინე პორფიროგენეტი 98.
- ასირიელთა ქვეყანა: 142; ასირიელთა ქვეყანაში გადადიან სკვითები (ხვარაზმელები) 131.
- ასომატოხი, ადგილი: 174.
- ასოპე (მიტოლ.): 33.
- ატრამიტონი: თვით ატრამიტონი გახდა იტალიელებისა 44.
- აფხაროხი: აფხაროსის ბანაკი არის დიდ სებასტოპოლში 113, 115.
- აფხირტე, აეტის ვაჟი, მედეას ძმა: 32, 34, 38.
- აფხირტეს კუნძულები: 35.
- აფხაზები: იბერთა და აფხაზთა მეფე ბაგრატ ბაგრატიონი 161. იხ. აბაზგები.
- აქაია: 84.
- აქილეგხი: მან შეირთო მედეა სიკვდილის შემდეგ 35, 38.
1. აღბულა: ანდრონიკე III-ის (ტრაპიზონის მეფის) ძმა აღბულა 173, 174.
 2. აღბულა: აღბულას დისწულია თბილისის მეფის დავით IX-ის ასული გულქან-ხათუნი (ევდოკია) 207, 220.
- ახანტაკა, ადგილი: 201; აქ არსებობდა წმ. კვირიკეს ტაძარი 176.
- ახირანი, ადგილი: 72.
- ახის აინაზეგი (ახიანაკი), ეზინკელი ამირა: 184, 196.

ბ

- ბადური, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი, თათრის ქალისაგან 53.
 ბაბილონელნი: მათ ქვეყანაში გადადიან სკვითები (ხვარაზმელები): 131.
- ბაბილონი: ბ. აზიის სიამაყეა 135.
1. ბაგრატ III, საქართველოს მეფე: 10.
 2. ბაგრატ IV, საქართველოს მეფე: მისი ასული მართა 18.
 3. ბაგრატ V, საქართველოს მეფე: ბ. თხოულობს ტრაპიზონის მეფის ასულს ანნას 161; იგი შეიპყრო თემურლენგმა 212; იგი ბაგრატ ბაგრატიონიონია 202.
 4. ბაგრატ არტანუჯელი: მისი ძენი არიან კლარჯნი ხელმწიფენი სუმბატი და გურგენი 10.
- ბაგრატიონიონნი: ბაგრატიონიონთა მონათესავე იყო ალექსი კომნენოსი, ტრაპიზონის პირველი მეფე 163.
- ბათუში (ზბ Бату): 205.
- ბაიბურთელი: ბ. მაჰმად ევკეპტარისი 184.
- ბაიბურთი, ბაიბერდი: 194, 195, 219, 220.
- ბაირამ-ბეი, ბაირამ-ბეგი: 173, 174.
- ბაირამი: მისი ძე, ხაჯიშირი, თხოულობს თეოდორას, ბასილ I-ის ასულს 193.
- ბარნაბა, ტრაპიზონის მიტროპოლიტი: 200.
1. ბასილ I კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1333—1340 წ. წ.): 147, 154, 155; იგი ალექსი II-ის ვაჟია 142; ჩამოვიდა კონსტანტინეპოლიდან 174, 175; მისი თანამეცხედრეა ირინე, ბიზანტიის კეისრის ანდრონიკე III-ის ასული 177, 180; იგვირგვინა ტრაპიზონელ ირინეზე 177; მისი უკანონო შვილები (ტრაპიზონელი ირინესგან) არიან იოანე-ალექსი IV და კალოიოანე 149, 186, 212; მისი დაა ანნა-ანახუტლუ 179; ბასილი გარდაიცვალა 1340 წელს 143, 177.
 2. ბასილ-ალექსი IV, ტრაპიზონის მეფე (1412—1458): დაიბადა 1359 წელს 194, 210; მისი შვილზე თეოდორა კანტაკუზენე გარდაიცვალა 1427 წელს 214.
 3. ბასილ II, ბიზანტიის კეისარი, რომანოზისა და თეოდანოს შვილი 90, 91.
 4. ბასილ კეხარიელი: 108, 109, 110, 112.
 5. ბასილი, ეპისკოპოსი: 113.
 6. ბასილი: ბასილ ზუპაკოსი, სქოლარისი: იგი მაყარია კოდორა-ხაჯიშირის ქორწილში 193; იგი არის პროკატევისტიარი 189.

ბაქტრიენი: 131.

ბერმანი (Beermaan): 2, 4, 5, 8.

ბეკერი ემ.: 40, 49.

ბენეშევიჩი ვლ.: 49.

ბეოტია: „ბეოტია ანუ ხოთალდთა კატალოგი“ 27.

ბერი ეგნატაშვილი: 212.

ბერძენთა მოსახლეობა (ტრაპიზონის სამეფოში): 158, 163.

ბერძნული მინაწერები (კორინთის ოთხთავისა): 1—16.

ბექა I სარგისხმე: ბ. იბერთა წარჩინებულთა 156, 157; მისი ასული ალექსი II კომნენოსის ცოლია 172, 174.

ბიზანტია: 75—76, 162; ბიზანტიის აღმოსავლეთი საზღვრები 98; ბიზანტიის იმპერია 58; ბ. იმპერიას ჩამოშორდა ტრაპიზონის სამეფო 46; ბიზანტიის ისტორია 48; ბიზანტიაში ლათინთა ბატონობა 40, 165; ბიზანტიის მომხრე დასი ტრაპიზონში 76; ბიზანტიის საზოგადოებრივი აზრი 107; ბიზანტიის სახელმწიფო 162; ბიზანტიის ცენტრი კონსტანტინეპოლი 164; ბიზანტიის წარჩინებულთა გვარი 156; ბიზანტიის ჯარში იბერიელები 94, 95; ბიზანტიას საქართველოს მთავრობამ ჩამოართვა შავი ზღვის სამხრეთ-აღმ. სანაპირო 163.

ბიზანტიელი: ბიზანტიელი ისტორიკოსები 162; ბიზანტიელი კვისრები 138.

ბიზანტიონელები: 147, 151 (რთხუ ბუჯურცო).

ბიზანტიონი (ბუჯურციონ): 25, 85 (ბუჯურცი), 95 (ბუჯურციბა), 144, 145, 147, 148, 150.

ბიზანტიური-კონსტანტინეპოლური კულტურა 157; ბიზანტიური მწერლობა 165; ბიზანტიური წელთაღრიცხვა 166

ბითვინია: ბ. სცნობს ბატონებად იტალიელებს 44.

ბოჩისთენელები: 131.

Brehier L.: 119.

ბროხე-მ.: 1, 2, 11.

Browning: 21.

ბუდუ (კორინთის ოთხთავის მინაწერში): 3, 8.

ბუნობი, პერმესისა და ნიმფეს ვაგი: 32, 33.

8

გაბრა კონსტანტინე: 93. იხ. კონსტანტინე გაბრა.

გაბრიელი: გაბრიელ ეპისკოპოსი 1.

გალატია: მივიდა კატაში, იქიდან კი ვალატაში 197.

გალატები (გალიის მცხოვრებნი): 129.

გამყრელიძე ალ.: 40, 54, 55, 56, 164, 174, 202.

განტოპედინი, ადგილი: 201.

გარაყანიძე ცოტნე, სოფ. ჯიქეფონის მცხოვრები: 54.

Gardthausen V.: 13, 14.

გელათი: 56; გელათის მონასტერი 1; გელათი—მეფეთა სამარხო 53, 54.

გენადიოს მახალიელი (V საუკ. მეორე ნახევარი): 109.

გენუელები: 85, 86, 182, 185, 188.

Georges K. E.: 194, 215.

გერასიმე I, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1320—1321 წ. წ.): 015.

1. გერმანე III, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1267 წ.), წარმოშობით ლაზი 58, 61, 63, 65; იგი წინათ აღრიანოპოლის მღვდელმთავარი იყო 60; მისი დამატებითი სახელია მარმუწა 63.

გერმანელები: 129.

გიდონი: გიდონის განსასვენებელი 214.

გიმორის ვანდა (ტრაპიზონის სამეფოს ერთი სამ ოლქთაგანი): 175.

1. გიორგი (Γεώργι): სახელის ფორმა 9.

2. გიორგი წმ.: 9.

3. გიორგი I, საქართველოს მეფე (1014—1027 წ. წ.): 91.

4. გიორგი V ბრწყინვალე, საქართველოს მეფე; იგი დიმიტრი თავდადებულის ვაჟია 53; მისი ჩარევა ტრაპიზონის სამეფოს შინაურ საქმეებში 180.

5. გიორგი I კომნენოზი, ტრაპიზონის მეფე (1266—1280 წ. წ.): იგი მანუილ I-ის ძეა 168; მას «მოხეტიალესაც» ეძახდნენ 54; მასზე თავდასხმა და შეპყრობა 54, 171.

6. გიორგი-ალბულა, ალექსი II-ის ვაჟი: მისმა ძმამ ანდრონიკე III-მ იგი მოკლა 163, 174.

7. გიორგი აკროპოლიტე. ისტორიკოსი და სახელმწიფო მოღვაწე: 40—47; 21, 71, 74, 121, 166; მისი დახასიათება როგორც დიდი მეცნიერისა 64; იგი დიდი ლოგოთეტია 141; მას მოციქულად გზავნის ტრაპიზონში მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 69, 75; მისი „ისტორიის“ გავრძელებაა გიორგი პახიმერეს „ისტორია“ 48.

8. გიორგი მეზვერე: მისი ქასული ევდოკია არის იოანე ცეცეს დედა 19, 23.

9. გიორგი სხოლარიზი, დიდი ლოგოთეტი: 161, 198, 199, 200.

10. გიორგი პახიშერე: 48—88, 156, 162, 172, 177; მასი ავტობიოგრაფია 49; მისი „ისტორია“ არის გიორგი აკროპოლიტეს „ისტორიის“ გაგრძელება 48; მისი „ისტორიის“ გაგრძელება ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორია“ 121; გიორგი პახიშერეს ცნობები იოანე II ლაზზე 139—141; მისი ცნობები იოანე II-ის დაქორწინების შესახებ 169.

11. გიორგი (ერთ-ერთი ამიძანტარიელი): გიორგის დედა სარგალე მოაშთვეს 182.

გლაგკოსი: მისი ოქროს ფარი 35.

გოთია: იქიდან მოვიდა ტრაპიზონში მარიამი, ტრაპიზონის მეფის დავითის მეუღლე 214.

გოლახა, ციხე: 196; იგი აიღეს თურქებმა 204.

გორსინები, ტომი: ისინი დამოძღვრა ანდრია მოციქულმა 113, 115.

Гранстрем Е. Э.: 20.

Gregory: 2, 6.

გრიგოლი, წმ.: 9; ამის სახელობის ციხე 79; მისი სახელობის წყალვარდნილი 199.

გრიგოლ მიწობატიხი: 181; მას მიენიჭა დიდი სტრატოპედარხის პატივი 183.

გრიგოლ ნაზიანზელი: 108, 109, 110.

გრიგოლ ნოსელი: 108, 109, 110, 112.

გრიგოლ ოლთისელი (XI საუკ.): 3.

გრიგოლ პალამა: 121.

გუახპურაკანი: 91.

გუთები: პონტოს სანაპიროს გუთები 131; გუთები მონღოლების დროს 66.

Guiland R.: 119.

გულქან-ხათუნი, საქართველოს მეფის დავით IX-ის ასული: მისთხოვდა ტრაპიზონის მეფეს და დაერქვა ევდოკია 207, 220; საღვთოფლო გვირგვინი დაადგეს 1378 წელს 208.

გურგენი: კლარჯი ხელმწიფე, ძე ბაგრატ არტანუჯელისა 3, 10; გარდაიცვალა 1012 წელს პატიმრობაში 10.

გურიელი, გურიელი: ბათუმში შეხვდა ბაგრატ მეფეს 205, 220.

დ

დადეშქელიანი ლევანი: 1.

1. დავით VI ნარინი, რუსუდანის ძე, საქართველოს მეფე: 53; იგი ბიზანტიის კეისრის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ძმის, იოანე პალეოლოგოსის სიძეა 53, 54, 55; იგი იხსენიება გიორგი

- პაზიმერეს „ისტორიაში“ 52—55; მან ილაშქრა 1292 წელს ტრაპიზონის წინააღმდეგ 78, 170.
2. დავით VIII, საქართველოს მეფე, დიმიტრი თავდადებულის ძე: 49, 52, 53.
3. დავით IX, საქართველოს მეფე: მისი ასული გულქან-ხათუნი (ევდოკია) არის ტრაპიზონის მეფის მანუილ III-ის ცოლი 207, 210.
4. დავითი, ტრაპიზონის პირველი მეფის, ალექსი I კომნენოსის, ძმა 43, 45, 74; იგი პაფლაგონიის მზრძანებელია; იგი დაამარცხა თეოდორე I ლასკარისმა 45, 46.
5. დავითი, ანნას და ბაგრატ V-ის ძე: 212.
6. დავით დიდი კომნენოსი, ტრაპიზონის უკანასკნელი მეფე (1458—1461): 214.
- დაკეზი: იწოდებიან სკვითებად 25.
- დაკნოპინი: 200. იხ. სტეფანე დაკნოპინი.
- დარიოხი, სპარსეთის მეფე: 87—88.
- დასავლეთი საქართველო: 113; დასავლეთ საქართველოს ეთნიკური შემადგენლობა 113, 114, 117.
- დაფნუხი, ადგილი: 185.
- დელგერი ფრ.: 70, 119, 198.
- დიდიმოს ალექსანდრიელი, ფილოსოფოსი: 106, 107, 108, 109.
- დიდი სებასტოპოლი: 115. იხ. სებასტოპოლი.
- დიკეხიზონი, ადგილი: 193.
- დიმიტრაქიხი (დიდი ბერძნ. ლექსიკონის ავტორი): 50, 215, 217.
- დიმიტრი II თავდადებული, საქართველოს მეფე (1291—1289): 55; საქ. მეფე დავით VIII მისი ძეა 49, 52; დიმიტრის შვილები (ტრაპიზონელ ცოლთან, თათრის ქალთან, ბექას ასულთან) 53.
- დიომედე, ტროადის ომის გმირი: 35.
- დიონიხე არეოპაგელი: გიორგი პაზიმერეს პარატურაზე 49.
- დიონიხე პერიეგეტი, ძველი ბერძენი ისტორიკოსი და გეოგრაფოსი: 27, 29.
- Dieterich K.: 221.
- დიუკანუი (Du Cange): მისი დაკვირვება მარია მართა-ყოფილზე 18.
- დოლინოხი: დაიხუცნენ დოლინოსის ძენი 1340 წელს 179.
- დრლიხყანა: 11.
- დრაგე რ.: 119.
- დრაკონი: იგი სდარაჯობს ოქროს საწმისს 33, 34; დრაკონის კბილები 34.

დრიონა, ადგილი: 210.

დურძა (დურჩა), სოფელი კორიდეთის სამხრეთით: 9, 15.

0

ევგოხის ზღვა: 44.

ევგოპტე: 142; ევგოპტიდან არიან კოლხები გადმოსახლებული 36.

ევგარი პონტოელი: 106—112; ევგარის წარმომავლობა 116; შთამომავლობით არის იბერთაგან 106, 107, 108, 109, 112; ევგარი ფილოსოფოსია 106; იგი ორიგენისტი იყო 108; მას ჰქვია აგრეთვე ევგარი ევგოპტელი 106.

ევგარი ხქოლასტიკოსი („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი, VI საუკ.): 97.

ევბეა: 20.

ევგენი: წმ. ევგენის ტაძარი 177—178, 186, 188.

1. ევდოკია, საქართველოს მეფის დავით IX-ის ასული გულქან-ხათუნი: იგი მისთხოვდა ტრაპიზონის მეფეს მანუილ III-ს 207, 208, 210; გარდაიცვალა 1395 წელს 213.

2. ევდოკია, იოანე ცეცეს დედა: 19.

3. ევდოკია, დედოფალი ბიზანტიისა (მიხეილ VII პარაპინაუსის დედა): მან გააშვითვა იოანე ცეცეს დედა 23.

4. ევდოკია, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასული, ტრაპიზონის მეფის იოანე II-ის მეუღლე, ანდრონიკე II პალეოლოგოსის და 54, 136, 137, 141, 153, 155, 156; იგი მიათხოვეს ტრაპიზონის მეფეს იოანე II-ს 1282 წელს 69, 75, 79; მისი ჩასვლა დაქვრივების შემდეგ 1298 წელს კონსტანტინეპოლში 79, 80, 172; თან ჩაიყვანა კონსტანტინეპოლში თავისი უმცროსი ვაჟი (მიხეილი?) 153; ევდოკიას გარდაცვალება 173.

5. ევდოკია, იოანე-ალექსი III-ის ასული: შერთეს ტაჯ-ედინს ცოლად 1380 წლის 8 ოქტომბერს 193, 208, 211.

6. ევდოკია, კეისარ ანდრონიკე III-ის უკანონო შვილი: იგი არის ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეუღლე 142 (შეცდომბაა, უნდა იყოს „ირინე“ და არა „ევდოკია“).

ევმელოს კორინთელი, პოეტი (ძვ. წ. VIII ს.): 33.

ევროპა: 124, 128, 129.—ევროპელი რომეტი 130; ევროპელი სკვითები (მეოტიდის მიდამოებში) 36.

ევხევი პაშვილი („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 97.

ევხტათი თესალონიკელი: 20.

ევფრატი, მდინარე: 20.

- ევფრატა ხაჭურისი (VI საუკ.): 118.**
ევფროსინე: ევფროსინეს სახელობის მონასტერი 17, 25.
ევქსინის პონტო: 65, 98, 100, 106, 109, 110.
ელადა, ელადური: 25.
ელენოპონტი, პროვინცია: 110, 111.
ელინები: 42.—ელინური სახელები 127.
ელეუზის მონასტერი: 202.
ენეონი (Oeneum), ქალაქი: 46. იხ. ინეონი.
ენიოხები, ტომი: 91, 116. იხ. ჰენიოხები.
ეაღჯია, აეტის მეულლე, მედეას და აფსირტეს დედა: 36.
ეოლიდები: ისინი მოკლა ჰელიასმა 29, 31.
ეპაფე: მისი ასულია ლიბია 37.
**ეპირი: 124, 164; ეპირის ქალაქი Ηράκλα: 37, 38; ეპირის დესპოტი-
 მიხეილი 135.**
ეპიფანე კვიპრელი (ახ. წ. IV საუკ. მოღვაწე): 115.
**ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი (VIII საუკ. ისტორიკოსი): 113,
 114, 116.**
Epstein P.: 158.
ერაკლეა (ერაკლია, პერაკლეა), ქალაქი: 45, 163, 165.
ერზინკი: 196.
ერშია ხოზომენე, ისტორიკოსი: 97, 98. იხ. სოზომენე.
ესქილე: ესქილეს სქოლიოები იოანე ცეცესთან: 20.
ეფესო: ეფესოს არქიელი იყო მიხეილ VII პარაბინაკი 93.
ეფირე: მისი სამფლობელო მიეცა აეტს 33.
1. ეფრემი: ეფრემ ასური 106, 107, 109.
2. ეფრემი („ქრონიკის“ ავტორი): 89—96.
ეკვთიმე მთაწმინდელი: 99.

3

- ვალუა (Valois, Valesius): 110, 111.**
ვარისი (Βάρης), ადგილი: 44.
**ვახტანგი, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი (ტრაპიზონელ ასულ-
 თან შექმნილი): 53.**
Wendel B.: 21.
ვენეტოკნი: 166. იხ. ვენეციელები.
ვენეციელები: 182, 188.
ვლახერნი: ვლახერნის ტაძარი 58.
ვრიენიოხი (ნიკიფორე ვრიენიოსი): 18.

ზ

ზენონი, ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი: 120.

ზონარა (იოანე ზონარა), ბიზანტიელი ისტორიკოსი: 18.

ზოსიმე, ისტორიკოსი 97.

თ

თადეოსი, მოციქული: იგი მათესთან ერთად მოგზაურობს დასამოდღვრებლად 115.

1. თამარ მეფე: მისი თაოსნობით დაარსდა ტრაპიზონის სამეფო 45, 46, 158, 162; იგი ალექსი I-ის მამიდაა 163, 165.— თამარის ისტორიკოსი 166.

2. თამარი, დავით ნარინის მეუღლე: 54; ის არის ემენელას ძის ასული 54, 55; იგი არის დავით ნარინის პირველი მეუღლე 56. თბილისი: 1, 211—212; თბილისის მეფის დავით IX-ის ასული გულქან-ხათუნი 207; თბილისის კავშირი ტრაპიზონის სამეფოსთან 158.

1. თებე: თებედან მოაქვთ ქსოვილები 31.

2. თებე (ბეოტიაში): 34.

თეგუდარი: თეგუდარის ცოლი 53.

თემისტოკლე: 120.

თემურლენგი: 211, 212.

1. თეოდორა, დედოფალი, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის მეუღლე: 58.

2. თეოდორა, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I კომნენოსის ასული (რუსუდანისგან) 54, 55, 171.

3. თეოდორა, დედოფალი, იოანე-ალექსი III-ის მეუღლე: იგი არის სევასტოკრატორ ნიკიფორე კანტაკუზენეს ასული 187, 192.

4. თეოდორა კანტაკუზენე, დედოფალი, ბასილ-ალექსი IV-ის მეუღლე: 213; გარდაიცვალა 1427 წელს 214.

5. თეოდორა, ბასილ I-ის ასული: მისთხოვდა ამირა ხოჯიმირს 193.

1. თეოდორე I ლასკარი (ლასკარისი), ნიკეის მეფე: 43, 44, 45, 46, 123, 137; სძლევეს პატლაგონიის მზრძანებელს, ტრაპიზონის მეფის ალექსის ძმას, დავითს 45, 74.

2. თეოდორე II ლასკარი (ლასკარისი): 40; მისი ვაჟია იოანე IV ლასკარისი 58.

3. თეოდორე დორანიტიხი, დიდი სტრატოპედარხი: 186.

4. თეოდორე მეტოხიტი, დიდი ლოგოთეტი: 119, 120.

5. თეოდორე-მოროთეოდორე, ქალ. ფილადელფიის მთავარი 44, 45.

6. თეოდორე ჰექსაპტერიგე, გიორგი აკროპოლიტეს მასწავლებელი: 40.
- თეოდორიტე კვირელი („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 97, 98.
- თეოდოსი, ტრაპიზონის მიტროპოლიტი (დაჯდა ტახტზე 1370 წელს): 204, 208, 210.
- თეოდომზე ქიოსელი, ისტორიკოსი: 33.
- თეონკეპახტოსის მონასტერი: 207.
- თეოფანე ზიზანტიონელი, ისტორიკოსი (VI საუკ.): მისი ცნობა თბილისის შესახებ 211.
- თეოფანო, ბიზანტიის კეისრის ბასილ II-ის დედა: 90.
- თესალია: 124, 164; აქ შეუფარეს თავი იმათ, ვინც მიხილ VIII-ის უნიატურ პოლიტიკას გაექცა 134.
- თესალონიკელნი: 145.
- თესალონიკე: 56, 57, 144; აქედან იყო წამოსული ტრაპიზონის მიტროპოლიტი თეოდოსი 205.
- თინია (v. l. ბითვინია): 44.
- თმოგვის ციხე: 10.
- თოფურია ვ., აკადემიკოსი: 10.
- თოხარელნი, ტომი: 31, 65, 66, 73, 87.
- თრაკია: 91.
- თუკიდიდე: იოანე ცეცეს სქოლიოები თუკიდიდზე 20.
- თურ-ალი-ბეგი, ამიღელი ამირა: 184; მისი შვილია ხუტლუ-ბეგი, ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის სიძე 188.
- თურქები: 180, 184, 185, 191, 195, 196, 209, 210; ამიღელი თურქები 179, 181; თურქების შემოჭრა გუასპურაკანში 91; თურქების ჰუნნურმა ტომმა გადალახა კავკასიის მთები 91; თურქების წინააღმდეგ ბრძოლა ტრაპიზონელებისა 146; მათ წინააღმდეგ ლაშქრობს ტრაპ. მეფე გიორგი I კომნენოსი 168; თურქებმა აიღეს 1369 წელს გოლახა 204; თურქებში გაჩნდა შავი ქირი 199.
- თურქულ-პონტური დიალექტი: 209.

ი

- იაღვარი, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი, თათრის ქალთან: 53.
- იახიტე: იასიტეს მეუღლე 23.
- იასონი: მედეას ქმარი 29, 38; იასონის დაბადება 31; იასონის დედა (როდო, პოლიფემე, ალკიმედე) 29, 31; მისი პაპა კრეთევსო გოლიდი იყო 31; იასონი უკან იბრუნებს ოქროს საწმისს 34.

იახონიონი (იასონისი), კონცხი: 192, 197.

იატროპულოხი, სასახლის ლოგოთეტი ბიზანტიაში 70; სამეფო კარის ლოგოთეტი 75.

იაქხარტი, მდ.: 130; ვადალახეს სკვითებმა სამი წლის წინათ 132.

იბერია, 163, 165, 172, 207; კავკასიონთან მდებარე იბერია 142;

იბერიის წინამძღოლი მირიანი 102; ისპანიის ი. 99, 100; იბე-

რიაში შოდიან სკვითები (ხვარაზმელები) 132; ჩბერიაში

შეიქრა თემურლენგი 211; იბერიის მეფე (დავით VIII) 52;

აქაური ქალია ევდოკია, ტრაპ. დედოფალი 213; იბერია

მარტო ქართლს არ ნიშნავს 113; იბერიის ქსოვილები 31.

1. იბერები: იბერები, აბაზგები და ალანები ერთი ტომისა არიან 18, 23; სად ცხოვრობს იბერთა ტომი 98; იბერთა ქალაქიდან არის წარმოშობილი ევგარი პონტოელი 116; იბერიელი იყო დედით იოანე ცეცე 25; იბერები მოსახლეობენ დასავლეთ საქართველოშიც 113, 114, 115, 117; იბერები ცხოვრობენ ევქსინის პონტოს მიდამოებში 106; იბერები ელჩებს გზავნიან კონსტანტინე დიდთან (გაქრისტიანების შემდეგ) 105; იბერთა მეფე აგრეთვე აბაზგებს მბრძანებლობდა 18; იბერთა და აფხაზთა მეფე ბაგრატ (V) ბაგრატიონიონი 161, 202; იბერთა წარჩინებული ბეჟა 82, 156, 172; იბერიელი ბეჟას ასული არის ტრაპიზონის მეფის ალექსი II-ის ცოლი 82; იბერიელები ბიზანტიის ჯარში 94, 95; იბერები ტრაპიზონის ჯარში 86; იბერიელი სავაკრო მიზნით იყვნენ კონსტანტინეპოლში ჩასული 95.

2. იბერები: დასავლეთის იბერები 31; ისპანიის იბერები 99; ისპანიის იბერთაგან არიან ქართლის იბერები 100.

იბორა, იბერა: პონტოს ქალაქის სახელია 110, 111, 112, 116.

იბრაიმი, რუსტამის ძე: 176.

იდა, ოკეანეს ასული: იგი შეირთო აეტმა 32.

Jenkins, R. J. H.: კონსტანტინე პორფიროგენეტის De adm.-ის მთარგმნელი ინგლისურად 177.

იერონიმე (პიერონიმე): 108. იხ. პიერონიმე.

იერუხალეთი: 113, 114, 115.

ივანე ხუცეხი (კორიდეთში): 8.

ივლიტა: კვირიკეს და ივლიტას ტაძარი კალაში (სვანეთში): 1.

ილირიდი (ილირია): 35.

იმერნი (იბერნი): 111.

ინგოროყვა პ.: 169, 170.

ინდოეთი: 31.

ინდოელი: ინდოელი სკვიტები (კოლხები ინდოელი სკვიტები არიან) 32.

ინენი, ადგილი: 94, 180, 181, 184, 208.

იოანე I აქსუზოხი, ტრაპიზონის მეფე (1235 — 1238 წ. წ.): იგი ალექსი I-ის შვილია 166, 167; მას ჰყავს ორი ვაჟი მანუილი (მეფე) და იოანიკიოსი (ბერი) 167.

იოანე II კომნენოხი, ტრაპიზონის მეფე (1280 — 1297 წ. წ.): იგი არის ალექსი I-ის შვილთაშვილი 134, 135; იგი ანდრონიკე II-ის ძმაა 169; იგი კონსტანტინეპოლში წავიდა მიხეილ VIII-ის მიწვევით 72; მიხეილ VIII-ს სურს მისი დამორჩილება 74; მან შეირთო ევდოკია, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასული 54, 68, 69, 71, 134, 135, 141, 171; მას ჰქვია „ლაზი“ და „ლაზთა მთავარი“ 136, 140; გიორგი პახიმერეს ცნობები მის შესახებ 139; მისი გარდაცვალება 79—80, 136, 137.

იოანე III კომნენოხი, ტრაპიზონის მეფე (1342 — 1344 წ. წ.): იგი მიხეილის ვაჟია 151, 182; მისი დახასიათება როგორც მოქეთისა და მფლანგველისა 151; იგი ტახტიდან ჩამოაგდო მისმა მამამ, გააძევეს ბიზანტიონში 151, 183; გაიგზავნა კონსტანტინეპოლში 1346 წელს 184; გამოიქცა ადრიანოპოლიდან, სინოპში ჩამოვიდა და გარდაიცვალა 197; მისი ძე გაიქცა სატუსალოდან, მივიდა კათაში 197.

იოანე-ალექსი III, ტრაპიზონის მეფე (1350—1390 წ. წ.): იგი არის ბასილ I-ისა და ირინე ტრაპიზონელის ვაჟი 176, გამეფდა 1350 წელს 180; მისი ვაჟია ბასილი 194; მისი ძეა მანუილი, ხოლო ამის ცოლი იბერიელი ევდოკია 210; მისი გარდაცვალება 212.

იოანე I ციმისხი, ბიზანტიის კეისარი (969—976 წ. წ.): 90.

იოანე II კომნენოხი, ბიზანტიის კეისარი (1118 — 1143 წ. წ.): იგი ილაშქრებს კონსტანტინე გაბრას წინააღმდეგ 93; მისი ძმა ისააკ კომნენოსი 17.

იოანე III დუკა ვატაცი, ბიზანტიის კეისარი (1222 — 1254 წ. წ.): 84, 129.

იოანე IV დახკარი, ბიზანტიის კეისარი (1258 — 1259 წ. წ.): იგი ფეოდორე II ლასკარის ვაჟია 58; მას თვალები დათხარეს 65.

იოანე V პალეოლოგოხი, ბიზანტიის კეისარი (1341 — 1391 წ. წ.): 198, 206; ელჩს გზავნის ტრაპიზონში 195; მისი ძე 1363 წელს

აბორებს ცოლად შეირთოს ტრაპიზონის მეფის იოანე-ალექსი III-ის ასული 199; მისი ძე მიხეილი 206.

იოანე VI კანტაკუზენე, ბიზანტიის კეისარი-უზურპატორი (1341—1355 წ. წ.): 187; იგი დიდი დომესტიკოსი იყო 148; ტახტიდან ჩამოგდების შემდეგ ბერად აღკვეცეს და მას იოასაფრ ეწოდა 198.

იოანე, ათონის ალაპის პერსონაჟი 4.

იოანე ანდრონიკოპულოსი, ბიზანტიის პროტოვესტიარი 206.

იოანე გლიკა, გრამატიკოსი და რიტორი: 119.

იოანე დესპოტი, ანდრონიკე პალეოლოგოსის ვაჟი: 83; ის არის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ძმა 57; მისი ქალი მიათხოვეს იბერთა მეფეს დავით ნარინს 52, 57.

იოანე ვეკოსი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1275—1282 წ. წ.): 79, 80.

იოანე, თესალონიის დესპოტი (1274 წლის მახლობელ ხანებში): 57.

იოანე იტალოსი, ბიზანტიელი ფილოსოფოსი: 21.

იოანე კავაზიტი, დიდი დუქსი: 185, 194; იგი ხალდიის დუქსია 190, 191; მას მიენიჭა დიდი ლოგარიასტის პატივი 183.

იოანე კინამოსი, ისტორიკოსი: 203.

იოანე, კონსტანტინე დორანიტისის ძე: 182.

იოანე (კორიდეთის მინაწერში, ვინმე იოანე): 3.

იოანე ლეონტოსტეთოსი, ელჩი: 193.

იოანე მთაწმინდელი: 99.

იოანე ნათლისმცემელი: 197; იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია 201.

იოანე ოსძაკი (კორიდეთის მინაწერში): 9.

იოანე საჭურხისი, დიდი დუქსი, ტრაპიზონის ვანდის მეთაური: 175, 178.

იოანე ხევასტოკრატორი: მას ებრძვის ბიზანტიის კეისარი მიხეილ VIII პალეოლოგოსი 73.

იოანე ტარზანიოტი: 80.

1. იოანე ცეცე: 17—39; მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა 17—20; მისი დიდება ქართველი ქალის შთამომავალია 19, 23; იოანე ცეცეს „წერილები“ 19—20.

2. იოანე ცეცე, მწერალ იოანე ცეცეს პაპა: 17, 25.

იოანე ციმიხი, ბიზანტიის კეისარი (969—976 წ. წ.): 90.

იოანე ჭანიხიტისი, პიკერნისი („მელვინეთუხუცესი“): 188. იხ. ჭანიხიტისი იოანე.

იოანე, პერაკლიის ეპისკოპოსი: 119.

იოანეკიოზი, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I-ის ძმა, ბერად აღკვეცილი: 167.

იოახაფ კანტაკუზენოზი (იგივე იოანე VI კანტაკუზენოსი): 198.

იოპი, მამა (ხუცესი კორიდელთა): 5.

იოილი, ისტორიკოსი 40.

იონის ზღვა: 35.

იორგა ნ., გამოჩენილი რუმინელი ბიზანტინისტი: 119.

Jordan, Hermann: 109.

იონებ ლაზაროპულოზი, სვევოფილაქსი: დაადგინეს ტრაპიზონის მიტროპოლიტად ნიფონის გარდაცვალების (1364 წ.) შემდეგ 200; იგი წავიდა კონსტანტინეპოლში, დაბრუნდა იქიდან და ნილდგომევეს მოხდა მისი კურთხევა 200; მისი ვადადგომა (1368 წელს) 202.

იონებ ფლაგიოზი, ისტორიკოსი: 97; „იოსიპოს ებრაელი“ ჰქვია ('Ιωσήφ ἡ Εβραῖος, იოსიპოს ებრაელსა: ქ. ცხ. I 342, 5) 36.

იპოლიტე რომაელი: 97.

1. ირინე, სირიკენი, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I-ის ცოლი: მას უძღვნა თავისი შრომა „აღმგორიები ილიადისა და ოდისეისათვის“ იოანე ცეცემ 17, 20; მასთან ეყოლა მანუილს გიორგი (მეფე გიორგი I კომნენოსი) 168.

2. ირინე, ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეუღლე, დედოფალი და მეფე: 145, 146, 148, 154, 155; ირინე არის ბიზ. კეისრის ანდრონიკე III პალეოლოგოსის უკანონო შვილი 143, 175; იგი 1336 წელს ჩამოვიდა კონსტანტინეპოლიდან და იკურთხა დედოფლად 175, 176; ბასილის გარდაცვალების (1340 წ.) შემდეგ მან დაიპყრო მეფობა 177; გამეფებისთანავე კონსტანტინეპოლში გაგზავნა თავისი ქმრის (ბასილის) საყვარელი ირინე ტრაპიზონელი შვილებითურთ 177; ირინეს მთავრობას მოუწყვეს აჯანყება 178; იმეფა 1 წელიწადსა და 3 თვეს 179; 1341 წელს გადადგა ტახტიდან და გაიგზავნა კონსტანტინეპოლში 180, 181; ირინეს ინტიმურ კავშირს აბრალებდნენ ტრაპიზონის დომესტიკოსთან 145.

3. ირინე ტრაპიზონელი. ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის საყვარელი და შემდეგ ცოლი: 143, 144, 155, 176; ბასილმა მასზე ჯვარი დაიწერა 177; ქმრის გარდაცვალების შემდეგ იგი გაიგზავნა კონსტანტინეპოლში 177; იგი არის იოანე-ალექსი III-ის დედა 177, 194, 210.

იხააკ კომნენოზი, კეისარ იოანე II კომნენოსის ძმა: 17, 20.

- ისააკ II ანგელოზი. ბიზანტიის კეისარი (1185—1195 წ. წ.): 94, 95.
 იხშილიტნი: 95.
 იხოხი, ნავსადგური: არის დიდ სებასტოპოლში 113, 115, 116.
 ისტრო, მდინარე (დუნაი): 131.
 იტალია: 35.
 იტალიელები: 95; მათი ბატონობა აღმოსავლეთში (ბიოფინიაში, ნიკომედიაში...) 44.
 იულიოს კეისარი (100—44 წ. წ.): 89.
 იუსტინიანე I, ბიზანტიის კეისარი (527—565 წ. წ.): 118.

კ

- კადმოსი (მითოლ.): მის მიერ დათესილი კბილები 34.
 კავახიტები (კავახიტისები), წარჩინებულთა გვარი ტრაპიზონის სამეფოში: 177, 178, 199.
 Cave Guillaume: 109:
 კავკასია: 158; კავკასიის ზეკარები 130; კავკასიის მთებამდე ილაშქრა პომპეუსმა 135.
 კავკასიონი: 142.
 კავკასიური: კავკასიურ-იბერიული წარმოშობისა იყო იოანე ცეცეს დედა 17.
 კალა (სვანეთში); იქ იყო დაცული კორინთის ოთხთავის ხელნაწერი 1.
 კალიმაქე (ძვ. წ. III საუკუნის პოეტი): 37; კალიმაქეს ცნობა კოლხების მიერ დაარსებულ ქალაქ აოლას შესახებ 38 39.
 კალისტოხი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1350—1354 და 1355—1363 წლებში): 198.
 კალიფხო, ნიმფა: იგი არის ჰელიოსის ასული 32.
 1. კალოიოანე, ტრაპიზონის მეფე იოანე II კომნენოსი (1280—1297 წ. წ.) 171, 172.
 2. კალოიოანე, ტრაპიზონის მეფის ბასილ I-ის მეორე ძე: 155, 212; იგი ეყოლა მას ტრაპიზონელ ირინესგან 177.
 კამახინოხი (კამახელი, კომახელი): ხალდიის ციხის კომახის მფლობელი 177, 178.
 კამპანია: 92.
 კანტაკუზენე, კანტაკუზენოსი: კანტაკუზენოსის ასული თეოდორა, ბასილ-ალექსი IV-ის ცოლი 213. იხ. იოანე VI კანტაკუზენე, იოასაფ კანტაკუზენე.
 კაპადოკია: მესამე კაპადოკია 116.

- კაპანაძე დ. (ნუმიზმატიკოსი): 168.
 კართაგენი: 37.
 კარმანები: 87.
 კარპოვი, პროფესორი: 49, 177.
 კახიფონე, ოდისევსისა და კირკეს ვაჟი: 29.
 კასპიელები კასპიელების გასასვლელი 36.
 კასპიის ზღვა: 128, 129, 130, 131; კასპიის ზღვამდე ილაშქრა
 პომპეუსმა 135.—კასპიის მხარე 65.
 კატონი: 25.
 კაფა, ყირიმის ქალაქი (ახლანდელი თეოდოსია): 185, 197.
 კახელი: ძმანი კახელი მოვიდეს მონასტერსა ჩუენსა 4.
 კეკელიძე კ.; მისი დებულებები ევგარი პონტოელის შესახებ 107.
 კელვიანონი, ადგილი მეანდრეს ფილადელფიასთან: 45.
 კელტები: 129.
 კელტიკე 129.
 კენზრინა (კეზრინა), ქალაქი: 186. იხ. კეზრინა.
 კერასუნტი (კერასუნდი): 163, 165, 172, 189, 192, 196, 197, 199,
 208; კერასუნტი აიღეს 1348 წელს იანუიტებმა 184; კერასუნ-
 ტის მიტროპოლიტი 138.
 კერავნებ მთები: კერავნეს მთებში დასახლდნენ ზოგიერთი კოლ-
 ხები 35.
 კესარია, ქალაქი კაპადუკიაში: 109, 110.
 კეზრინა (კენზრინა) ციხე: 187, 188, 189, 190, 191.
 კვახჭირი, სოფელი: 54.
 1. კვირიკე კვირიკეს და ივლიტას ტაძარი კალაში 1.
 2. კვირიკე, ხუცესი კორიდეთში: 2, 4.
 3. კვირიკე სერიტოპულო (კორიდეთის მინაწერში) 4.
 კვირინე, მხარე ეგვიპტეში: 37.
 კვიროხი, სპარსეთის მეფე: 87; მბრძანებლობდა სპარსელებს, მიდიე-
 ლებსა და ქალდეველებს 135.
 კიმბრები, ტომი (პეროდოტესთან): 127.
 კიმერიელები, ტომი (პომპროსთან): 127.
 კირიკოპულოხი, მიხალისი (კორიდეთის მინაწერში): 7.
 კირკე (მითოლ.): ჰელიოსისა და პერსეს ასულია 36; მასთან მხო-
 ლოდ ერთ წელიწადს იცხოვრა ოდისევსმა 29; კირკეს სამე-
 ფო 28, 29.
 Kiessling Th.: 21, 22, 23.
 კლარჯნი: 10; იხ. აგრეთვე გურგენ კლარჯი.

კლემენტი ალექსანდრიელი (ახ. წ. II საუკ.): 97.

კოლხები: 32, 91; კოლხთა ტომები ცხოვრობენ სანაპიროზე 116; კ. ეგვიპტიდან არიან ვადმოსახლებული 36; კოლხები ინდოელი სკვითები არიან 32; კოლხები—ლაზური ტომია 37; კოლხთა და ლაზთა ქვეყანაში გაბატონდა ალექსი I (ტრაპიზონის მეფე) 134; კოლხების ქალაქი „პოლე“ 37, 38; კოლხები დაედევნენ იასონს და მედეას 34, 35.

კოლხეთი, კოლხიდა: კოლხეთის ქვეყანაში წავიდა აეტი კორინთოდან 33; კოლხიდასაკენ გასცურა იასონმა 34; კოლხეთის ქალაქია ააა 37; კოლხეთის ქალაქი კკტააა 38; კოლხეთს ლიგვისტიკურს ეძახის ლიკოფრონი 38; კოლხეთამდე მოდიან სკვითები (ხვარაზმელები, მონღოლები) 132; კოლხეთის მპყრობელია ალექსი I კომნენოსი (ტრაპ. მეფე) 123; კოლხეთი—მართლმადიდებელი ქვეყანაა: აქ შეაფარეს თავი იმათ, ვინც მიხეილ VIII პალეოლოგოსის უნიატურ პოლიტიკას გაექცა 132, 134.

კოლხური: კოლხური ენა 37, 38; კოლხური დრაკონი (იგი მოკლა დიომედემ) 35.

კომანები: ცხოვრობდნენ მიზიაში 131.

კომახი, ხალდიის ციხე 178. — კომახელები 178.

კომნენოსები: კომნენოსთა გვარი 148; კომნენოსების ეპოქა 89; კომნენოსთა ოჯახი 179.

კონრად მონფერატელი, ისააკ ანგელოსის სიძე: 95.

კონსტანტინე I დიდი (324—337 წ.წ.): 100, 105.

კონსტანტინე VII პორფიროგენეტი (913—958 წ.წ.): 110, 111, 116, 167, 177, 216, 217, 218; კონსტანტინე პორფიროგენეტი იბერიის შესახებ 98.

კონსტანტინე IX მონომახოსი (1042—1054 წ.წ.): 91.

კონსტანტინე X დუკა (1059—1067 წ.წ.): 91.

კონსტანტინე გაბრა: ტრაპეზუნტელების მტარვალი იყო 93.

კონსტანტინე, დავით ნარინის ვაჟი (პირველი ცოლისაგან): 55, 56.

კონსტანტინე დორანიტისი, პროტოვესტიაროსი: 177, 178, 182, 183, 187, 188.

კონსტანტინე, კეროლარიოსი; კეისრის გვარდიის დრუნგარიოსი, მან შეირთო აბაზგი ქალი 19.

კონსტანტინე კატერძე, ბიზანტიელი დიდებული: 17.

კონსტანტინე მანახე, ისტორიკოსი: 40, 92, 93.

კონსტანტინე მარგარიტე, ნეოკასტრელი, მდაბიო წარმოშობისა 07.

- კონსტანტინე, მიქელ პანარეტოსის ვაჟი: 161, 203.
 კონსტანტინეს ქალაქი (კონსტანტინეპოლი): 49.
 კონსტანტინეპოლი: 17, 40, 48, 49, 54, 58, 60, 65, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 89, 97, 108, 109, 119, 121, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 146, 153, 154, 156, 157, 161, 163, 164, 165, 168, 169, 170, 172, 174, 177, 180, 181, 182, 184, 186, 187, 190, 193, 195, 198, 203, 205, 213; კონსტანტინეპოლში ჩავიდა ბაგრატ IV-ის ასული მართა 18; კ. აილეს ლათინებმა 1204 წელს 41, 44, 65, 166; კონსტანტინეპოლში წავიდა იოსებ ლაზაროპულოსი, რომელიც ნიფონის გარდაცვალების შემდეგ (1364 წ.) ტრაპიზონის მიტროპოლიტად დაადგინეს (კპოლში წავიდა, ალბათ, დასამტკიცებლად) 200.
 კორაქებში, ტომი, ამიერკავკასიაში მცხოვრები: 31.
 კორდილე: 221; კორდილეში არის წმ. ფოკას ტაძარი 196.
 კორიდეთი: კორიდეთის ოთხთავი 1—16. — კორიდელი 15.
 კორიდელისი (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში მოხსენებულ პირი): 7.
 კორინთო: 37; იქ შეფობდა აეტი 32.
 კოტერძე კონსტანტინე, ბიზ. დიდებული: 17.
 კოტიორა (კიტიორა), ქალაქი: 163, 165.
 კოძაუტა, ადგილი: 209.
 კრათისი, მდინარე: 38.
 კრეთეცხი, იასონის პაპა: 29.
 კრუმბახერი კ.: 20, 49, 65.
 კტეზიასი, ისტორიკოსი: 25.
 Kubitschek W.: 61.
 კურკენისი (გურგენი): 10. იხ. გურგენი.
 კურძეკი (კორიდეთის მინაწერში): 5.
 კუსტუგანი (ქუჭუკ-ალა?): 172.
 კვტაია, კოლხეთის ქალაქი: 32, 37. — კვტაიელი მედეა 36.
 კვტე, კოლხეთის ქალაქი (კვტაია): 38.

ლ

- ლაზარე, ვინმე (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 6.
 ლაზაროპულოსი: 200. იხ. იოსებ ლაზაროპულოსი.
 ლაზები: 91, 116, 141, 146, 162, 179, 181; ლაზი — ქართული მოღვმის ტომია 139; კოლხებს ლაზებსაც ეძახიან 32, 36; ლაზები და კანები შეადგენენ ტრაპიზონის სამეფოს ძირითად

- მოსახლეობას 75; კოლხთა და ლაზთა ქვეყანაში გაბატონდა ალექსი I, ტრაპიზონის მეფე 134; ლაზთა მმართველი — ასე ეწოდებოდა ტრაპიზონის მეფეებს 139; ლაზთა მთავარი ალექსი I (ტრაპიზონის პირველი მეფე) 85; ლაზთა მთავარი იოანე II კომნენოსი 79; ლაზთა არქონტი იოანე II კომნენოსი 67; ლაზთა მთავრები (ე. ო. ტრაპიზონის მეფეები) ადგილობრივ ქალებს ირთავენ ცოლებად 82
- ლაზეთი** (ლაზიკე)*: 113, 161; ლაზიკის ქალაქია ტრაპეზუნტი 115; ლაზეთის ეპარქია 138; ლაზეთის ეპარქია (ახალი) 139; ლაზეთში წავიდა ანნა-ანახუტლუ და იქ შეკრიბა ჯარი 146, 179, 182; ლაზიკეში ადგილია მაკროსეგვილოსი (მაკროსი) 201, 205, 207. იხ. ლაზია.
- ლაზია***: 165; ლაზია ანუ რიზეს მხარე 170; ლაზიაში წავიდა ანნა-ანახუტლუ ჯარის შესაკრებად 180.
- ლაზური**: ლაზური სამეფო (ტრაპიზონის სამეფო) 49; ლაზური ტომია — კოლხები 37; ლაზური გავლენა ტრაპიზონის სამეფოში 157; ლაზური ელემენტები ტრაპიზონის სამეფოში 169; ლაზური ჯარით დაიპყრო ანნა-ანახუტლუმ სამეფო ტახტი ტრაპიზონში 179.
- ლათინები**: 150, 173; ლათინებმა 1204 წელს მოსპეს ბიზანტიის იმპერია 78; აიღეს კონსტანტინეპოლი 65, 121; ლათინთა ბატონობა ბიზანტიაში 40, 58, 89, 164, 165; ლათინთა დამხმარე ჯარებს ეყრდნობა დავითი, ტრაპიზონის მეფის ძმა 46, 74; ლათინთა ბატონობის მოსპობა 1261 წელს 135.
- ლათინთა მომხრეობა**: ლათინთა მომხრეობა მიხეილ VIII პალეოლოგოსისა 170.
- ლამპრონი ხბ.** (ბერძენი ისტორიკოსი XX საუკუნისა): 164, 199, 214, 222.
- ლამფხიდები ო.** (თანამედროვე ბერძენი მეცნიერი): 214.
- ლარაზანე**, ადგილი ლაზეთში: 195, 202.
- ლატიშევი ვ.**: 21.
- Laurent V.**: 119.
- ლაშა**, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი (ტრაპიზონელ ასულთან): 53.
- ლევაშოვი** (ქუთაისის გუბერნატორი 1869 წელს): 1.
- ლეგკოსირები**: კოლხებს ლეგკოსირებიც ჰქვიათ 36.
- ლეკის ჰაჰინტეოხი**, დიდი დუქსი: 175.

* ამ ბუდეებში მოთავსებული ცნობები უნდა 1) ძველ ლაზიკულ და 2) ტრაპიზონის სამეფოს ლაზეთსაც.

- ლენტიანა, ქალაქი: 44.
 ლეონარდო დე-მუნტატო, გენუელების მოურავი: 198.
 Leone P.: 21.
 ლეონ კავაზიტისი: მას მიენიჭა დიდი დომესტიკოსის პატივი 183;
 მას მიუღია პროტოვესტიარობა 187.
 ლეონტოკასტრონი (Guselserai), ციხე: 185.
 ლეონტოხტეთოხი (იოანე ლეონტოსტეთოსი): ელჩად მოვიდა კონს-
 ტანტინეპოლიდან 193, 195.
 ლიბია: 37; ლიბიის უღაბნო 36; ლიბიაში რქიან კრავებს კბადე-
 ბენ 29.
 ლიბისტიკური მხარე: 37.
 ლიგვიოსი: იგი ალემბიონის ძმაა 37.
 ლიგვისტიკური კვტაია: 37.
 ლიკოფრონი (ტე. წ. III, საუკუნის პოეტი): მისი „ალექსანდრა“
 (ცხეეს სქოლიოდებ) 20, 21, 32, 38.
 ლიმნია (ძე. Ἀμφίξ), ციხე და ნავსადგური: 171, 178, 179, 183,
 188, 190, 192, 195, 204, 209, 211; ლიმნიის ციხეში მოათავ-
 სეს დატყვევებულ-მიხეილ I კომნენოსი 149, 180, 181; იგი
 აიღო ტრაპიზონის მეფემ 1380 წელს 209.
 ლიმანი (Ἀμφύσιον), ლიმონი: 149, 165, 202.
 Lietzmann K.: მისი „ტაბულები“ 14.
 ლოპადიონი (ბითვინიის ქალაქი): 44, 72, 93.

8

1. მათე, მოციქული: 113, 115.
2. მათე, მოგზაური (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 5.
 Mai Angelo: 89.
 მაკრიალი, ადგილი ლაზეროში: 201, 202. იხ. მაკროსგიალოსი.
 მაკროსგიალოხი, მაკრეგიალუსი (მაკრიალი): 201, 207.
 მანგანა: მანგანის მონასტერი (კონსტანტინეპოლში) 205.
 მანკაბერდელი სადღუნი: 6.
 მანოგელი, დიმიტრი თავდადებულის ვაჟი (ტრაპიზონელ ასულ-
 თან): 53.
 მანფრედ შომენშტაუფენი: მის დას ანნას ეტრფის: მიხეილ VIII
 პალეოლოგოსი 58.
 მანუილ I კომნენოხი, ტრაპიზონის მეფე (1238 — 1263 წ.წ.): 76,
 167.

მანუილ II კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1332 წ.): ანდრონიკე III-ის ვაჟია 174; იგი გააძევა მისმა ბიძამ ბასილ I-მა 154, 175; მახვილით მოიკლა (იოანე საჭურისის ხელით!) 175.

მანუილ III კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1390—1412): იგი დაიბადა 1365 წელს 200; მისი ცოლი არის საქართველოს მეფის დავით IX-ის ასული გულქან-ხათუნი (ეგდოკია) 207, 210; გარდაიცვალა 1412 წელს 212—213.

მანუილ I, ბიზანტიის კეისარი (1143—1180): 46, 94; კეისარ ანდრონიკე I-ის შვილია 45, 166; მისი ცოლია ირინე 17.

მანუილ ლახკარისი, პროტოვესტიარი: 46.

მანუილ ოლოვოლოზი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე: 65.

1. მარიაში, მართა-ყოფილი (ბაგრატ IV-ის ასული): მიხეილ VII პარაპინაკის ცოლია 91; იგი მისთხოვდა ნიკიფორე ბოტანიატეს 93; მისი მხევალი იოანე ცეცეს დედის დიდებულა 23; მას ზოგჯერ (შეცდომით) უწოდებენ ალანთა სეფეწულს 18.

2. მარიაში, ტრაპიზონის მეფის იოანე-ალექსი III-ის ასულია: მისთხოვდა ხუტლუ-ბეგს 188, 201.

მარკოზი, ხუცესი კორიდეთში: 5.

მარშარა, ადგილი: 201, 204.

მარშუწა, გერმანე პატრიარქის მეტსახელი: 63.

მარტი ნ., აკადემიკოსი: 2, 11, 12, 14.

მასაგეტები: 23, 129, 130; მასაგეტი ქალი 135; მასაგეტებად იწოდებიან აბაზგები 25, 36; მასაგეტები ანუ აბაზგები 32.

Masson B.: 21.

მატეხი, ხუცესი კორიდეთში: 5.

მატუკა, ადგილი: 194, 195, 210; მატუკის ვანდა 175; მატუკას თავს დაესხა ხაჯიშირი 193. — მატუკელები 195.

1. მაჰმადი: რჯული მაჰმადისა 212.

2. მაჰმადი: მაჰმად ევკეპტარისი 184.

მეანდროსი (მეანდრე), მდინარე: 45.

მეგალოპოლისი, დიდი ქალაქი: 18, 23, 180 (უნდა იყოს: კონსტანტინეპოლი; შდრ. გამოთქმა εις τῆς μαγαλῆς πόλις 198).

მეგალოხტრატი, ადგილი; 8.

მეგრულ-ჭანური ტომები: 117.

მედია: აეტის ასულია 38; შეუყვარდა იასონი 34; მედია კრთაიელი 32; მედია ქუთაისელი 38, 39; მედია მოკლა აფსირტე 38; მედიას დაედევნენ კოლხები 37, 38; მედიამ კვლავ მოაპოვა ბინა სამეფო თავის მამას 35.

- მელანხლენები**, ტომი; 129.
მელიტინოტე, მთავარდიაკვანი: 80.
მელიქ-შაჰი, სელჯუკთა სულტანი (1106—1116 წ.წ.): 203.
მეოტის ტბა, მეოტიდის ტბა: 128, 130; მეოტიდი 36.
მერკურიოზი წმ., ადგილი: 201.
მესოპოტამია: აიღეს სკვითებმა (ხვარაზმელებმა) 131.
მესოხალდია, ციხე: ექვემდებარება ტრაპიზონს 197.
მეტონატე: მთავარდიაკვანი 80.
მთაწმინდა: აქ 20 წელიწადს მონაზვნად იყო ტრაპიზონის მიტროპოლიტი თეოდოსი 205.
Migne: 109, 110.
მიღია: 142.
მიდიელები: 135; მიდიელებს იმორჩილებს სკვითების მეთაური 132.
მიზია: 131.—**მიზიელები** 90.
მიზომატისები: წარჩინებული გვარი ტრაპიზონის სამეფოში 177, 178.
მიზომატისი გრიგოლი, დიდი დომესტიკოსი: 181, 184, 191; მისი ძმა მიქელი 182.
მილაკები, ტომი: მათ საზღვრებშია მდინარე კრატისი 38.
მილტიადე: 120.
მინთროზი, ადგილი: 176; მინთროსის სერი 197.
მირიანი, ქართლის მეფე: 99; მიდის სანადიროდ 103.
მისიშიელები: 91; მისიშიელთა მხარეშია ძველი ფუსტა 114.
მიქელ არხისტრატიგოზი, მისი ქანდაკება დაადგმევინა მიხეილ VIII პალეოლოგოსმა 136.
მიქელ მიზომატისი: 182; მას მიენიჭა ამირჩანტიროსის პატივი 183.
მიქელ პანარეტოზი 159 — 224; მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა 161—164; მისი ცნობები 1283 წლის და მომდევნო წლების ამბებზე 54; მისი ცნობები იოანე II კომნენოსის შესახებ 78; მიქელ პანარეტოსი იყო პროტოვესტიარი და პროტონოტარი 198.
მიქელ უხელოზი: 21.
მიქელ ხაზხონი, უფლისწულ ალექსის (იოანე-ალექსი III-ის) აღმზრდელი: 186, 187.
მიქელ ჭანიზიტისი: 185.
მიხალის კირიკოპულოზი (კორიდეთის ოთხთავის შინაწერში): 7; მისი ძმისწული პეტრე (პეტრესი) 7.
მიხეილ I კომნენოზი, ტრაპიზონის მეფე (1344 — 1349): იგი არის ალექსი II-ის ძმა 148, 180, 181; მოვიდა კონსტანტინეპოლი-

დან 180; მოადგა ტრაპიზონის ნავსადგურს 149 და მეორე დღეს შეიპყრეს და მოათავსეს ლიმნისის სატუსალოში 149; ციხეში მიხეილის მცველია დიდი დუქის სატურისი 182; მიხეილი კვლავ ვამეფდა 1343 წელს 151, 152, 183; მან შეიპყრობინა დიდი დუქის სხოლარისი 184; მისი ვაჟი იოანე (შემდეგში იოანე III) 150, 151; მიხეილმა იმეფა 1349 წლამდე 5 წელიწადს და 7-თვენახევარს 181, 186; იგი ტახტიდან ჩამოაგდეს 1350 წელს 186; 1355 წელს კონსტანტინეპოლიდან წამოსულა, მოსულა სულხატოსამდე და უკან გაბრუნებულა 190.

მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი, ბიზანტიის კეისარი (1071—1078 წ. წ.): იგი მარიამ მართა-ყოფილის ქმარია 18, 91; მას ჩოხა ჩააცვს 92.

მიხეილ VIII პალეოლოგოზი, ბიზანტიის კეისარი (1261—1282 წ. წ.): 41, 48, 57, 65, 89, 135, 164; იგი ნიკეის სიმეფოს უკანასკნელი მეფეა 78; კონსტანტინეპოლის მფლობელი გახდა 1261 წელს 136, 139; მისი შემართება ტრაპიზონის მეფის იოანე II-ის წინააღმდეგ 68, 76—77, 153; მხოლოდ შე შაქვს უფლება ვიწოდო „მეფედ“-ო, ამბობდა მიხეილი 140, 141; თავისი ასული ევდოკია შერთო ტრაპიზონის მეფეს იოანე II კონნენოსს 169, 170; მიხეილისა და პატრიარქ იოანე ვეკოსის ურთერთობა 79, 80; მიხეილის უნიატური პოლიტიკა 58, 133; მისი ლათინთმომხრობა დაჰგმო მისმა შვილმა ანდრონიკე II-მ 170.

1. მიხეილ ავტორიანე, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1206—1212 წ. წ.): 43.
2. მიხეილ აზახუტლუ, ტრაპიზონის მეფის ანდრონიკე III-ის ძმა 173, 174.
3. მიხეილ ატალიატე, ისტორიკოსი: მისი „ისტორია“ 177.
4. მიხეილი, იოანე ცეცეს მამა: 17, 25.
5. მიხეილ კონნენოზი, თესალიისა და ეპირის მფლობელი (1205 წლის შემდეგ): ის იყო ანგელოსთა გვარიდან 124; მიხეილ VIII პალეოლოგოსი მიხეილ დესპოტის (ეპირის დესპოტის) წინააღმდეგ გზავნის თავის ძმას იოანე დესპოტს 57, შემდეგ ალექსი სტრატიგოპულოსს 135.
6. მიხეილ ფაქუ (კორინდეთის ოთხთავის მინაწერში): 9.
7. მიხეილ ძალანა: მის მ. ბრის დაწერილი კორინდეთის ერთი მინაწერი 7.

8. მიხეილ ხუცესი (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 3, 5; იგი წინამძღვარია კორიდეთში 6.
 მონღოლები: მათი შემოსევა შავი ზღვის სანაპიროებზე 65—66.
 მორავიკი გ., გამოჩენილი უნგრელი ბიზანტინისტი: 20, 21, 49, 203, 215, 216, 217, 218.
 მოროთეოდორე (თეოდორე), ქალ. თილადელფიის მთავარი: 44, 45.
 მოლოლები (მონღოლები): 65.
 მურლუდი, კოროხის შესართავი: 1.
 მულულები, მოლოლები: 65.
 მცხეთა: მცხეთის საკათალიკოსო 138.

6

- ნანა, დედოფალი, მირიან მეფის მეუღლე: 99, 102.
 ნაქსოხი, კუნძული: 20.
 ნეოკასტრა (Νεοκαστρα): თეოდორე I ლასკარისმა იგი დაიმორჩილა 45.
 ნეოკესარია, ქალაქი პოლემონის პონტოში: მას დაუფლებიან აგარიანები 93.
 1. ნესტორი, პილოსის მეფე (მითოლ.): 92.
 2. ნესტორი: ნესტორი ვინმე ვესტარხი 92.
 ნიკეა, ქალაქი: იგი ბიზანტიის დედაქალაქია (1204 წლიდან) 40; იგი ვადაურჩა ლათინთა ბატონობას 74; ნიკეის სამეფო 40, 46; ნიკეაში დაიბადა ისტორიკოსი გიორგი პახიმერე 48, 49.
 ნიკეელები: მათი მტრული დამოკიდებულება ტრაპიზონელებთან 74.
 1. ნიკიტა ხოლარისი, ღუქსი: 181, 185—186; მას მიენიჭა დიდი ღუქსის პატივი 183; იგი გარდაიცვალა 1361 წელს 195.
 2. ნიკიტა ხონიატე, ისტორიკოსი: 93, 95; მისი „ისტორიის“ გაგრძელება გიორგი აკროპოლიტეს „ისტორია“ 48.
 ნიკიფორე II ფოკა, ბიზანტიის კეისარი (963—969 წ.წ.) 1, 7.
 ნიკიფორე ბოტანიატე, ბიზანტიის კეისარი (1078—1081 წ.წ.): 4; იგი აუჯანყდა მიხეილ VII პარაპინაკს და დაეფულა ბიზანტიის ტახტს 92, 93.
 1. ნიკიფორე ზღემიდე, ბიზანტიელი მწერალი (ca. 1197—1272 წ.წ.): 21; იგი იყო გიორგი აკროპოლიტეს მასწავლებელი 40.
 2. ნიკიფორე გრიგორახი: 21, 78, 119—160, 162, 179, 181; მისი ბიოგრაფია 119—123; მისი შეხედულება ისტორიკოსის დანიშ-

ნულეზზე 121—122; მისი ცნობები მიხეილ I-ის ვაჟის, იოანე III კომნენოსის, შესახებ 197 (იხ. 187 შმდლ.).

3. ნიკიფორე ვრიენიოხი: აუჯანყდა მიხეილ VII პარაპინაკს 92.

4. ნიკიფორე კანტაკუზენე: კეისარ იოანე VI კანტაკუზენეს ბიძა-შვილია, დედოფალ თეოდორას მამაა 187, 188.

5. ნიკიფორე ქსანთოპულოხი: 97—118; ბიოგრაფიული ცნობები 97—99; იგი კონსტანტინეპოლის პატრიარქია (1350—1362 წლებში) 97; მისი ცნობები ქართლის მოქცევაზე 98—106; მისი ცნობები აბაზგების მოქცევაზე 118 (მთლიანად ემყარება პროკოპი კესარიელს).

ნილოხი, მდინარე: 20.

ნინო განმანათლებელი: 99, 102, 105.

ნიფონ პტერიგიონტიხი, ტრაპიზონის მიტროპოლიტი: 199; გარდაიცვალა 1364 წელს 200.

ნოქალაქევი (არხეოპოლისი): 9.

ნოქალანეთი (შდრ. ნოქალაქევი): 9.

ნოლა თოხარელი, სარდალი 65, 66, 72.

ო

ოდიხევი: კირკე — ოდიხევის ვეულღე 28, 29.

ოკეანე: მისი ასულია პერსე 32; მისი ასულია იდია 32.

ოლიმპიოდორე, ისტორიკოსი (ახ. წ. V საუკ.): 9.

ოლოლოვი, ადგილი(?): 9.

ოლოვოლოსი, ცნობილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე XIII საუკუნეში: 64, 65; იხ. მანუილ ოლოვოლოსი.

ორესტიადა: ადრიანოპოლის ძველი სახელია 60.

ორიგენე (ორიგენისტი): 108, 109.

ოსმანლი, მხარე: 9.

ოხტროვორსკი გ., ბიზანტინოლოგი: 119.

ოფხიკონის თემი: 44.

ოქსოხ-წყალი: პირკანიის მდინარეა 131.

ოჰააკა, ადგილი (მოხსენებულია კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 15.

პ

პავლიკიანები: პავლიკიანთა ციხე 10.

Pagi Antoine, ფრანგი ბერი, ქრონისტი: 109.

პალადიოხი, პალადიოს ელენობოლელი (363—430 წ. წ.): 110, 111, 112, 116.

- პალამა** (გრიგოლ ალამა). ტესალონიკის არქიეპისკოპოსი: 121.
- პალეოლოგოსთა გვარი**: 146, 180; პალიალოლოს ასული საქართველოს დედოფალია 53.
- პალეომაცუკა**, ადგილი: 193.
- პამბუკები** ი. (თანამედროვე ბერძენი მკვლევარი): 164, 214.
- პანტოფილე იბერიელი** (პანტოფილე იბერთა): 111.
- 1. პაპადოპულოსი**: პაპადოპულოსის აჯანყება 169.
- 2. პაპადოპულოსი საბა** (თანამედროვე ბერძენი მეცნიერი): 184, 193, 199, 209.
- Pape**: 28.
- პართელები**: პართელებს იმორჩილებს სკვითების მეთაური 132.
- პარხარი** (პარხალი): 177, 192, 201, 202, 204.
- პახიფაე**, ჰელიოსის და პერსეს ასული: 32, 36.
- პაფლაგონია**: 45, 46; დაიპყრო ტრაპიზონის მეფის ალექსი I-ის ძმამ დავითმა 45.
- პაჰანიკები**: ისტროს გასწვრივ ცხოვრობენ 91.
- პელაგიოსი**, პელაგი (IV—V საუკ.): ჰიერონიმეს წერილი პელაგის წინააღმდეგ 108.
- პელაგონი**: პელაგონის მხარე 57.
- პელიასი**: 29; მან მოკლა ეოლიდები 29; იგი ავალებს იასონს გაემგზავროს კოლხეთში 34.
- პელოპონესი**: აქ შეაფარეს თავი იმათ, ვინც მიხეილ VIII-ის უნიატურ პოლიტიკას გაექცა 134.
- 1. პერსე**, აეტის ძმა: 35.
- 2. პერსე**, ოკეანეს ასული: აეტის დედაა 32; აეტისა და ალოევის დედაა 33.
- პეტერბურგი**: პეტერბურგში წაიღეს კორიდეთის ოთხთავის ხელნაწერი 1.
- პეტრესი** (აეტრე): კორიდეთის მინაწერში 8, 15; იგი მიხალისის ძმისწულია 7.
- პეტრომა**, ადგილი: 209.
- პილელისი**, თეოდორე დორანტიისის მეტსახელია 187; იგი მოაშთვეს კეხრინის ციხეში 188.
- პინდარე**: ცეცეს სქოლიოები პინდარესთვის 20; პინდარეს აზრი დრაკონზე 34.
- პლატონი**: 50, 120.
- პლინიუსი**: მისი ცნობა იბერიის შესახებ 116.
- პლუტარქე ჰერონეველი**: მისი აზრი სკვითების შესახებ 127

- პოიშანენონი, ციხე მეზიაში (ანლანდელი Maniges): 44.
 პოლემი (Πόλεμι), ქალაქი ეპირში: იგი დააარსეს კოლხებმა 37, 38, 39.
 პოლემონი: პოლემონის პონტოს ეპარქია 138.
 პოლიფემე, ავტოლიკეს ასული: იგი იასონის დედაა 29.
 პომპეუსი: მისი ლაშქრობა კავკასიაში 135—136.
 პონტო: 52, 108; პონტოს მხარეები 98, 165; პოლემონის პონტო 138; პონტოს სანაპიროები 130; აონტუს ჰერაკლეა 46, 119.
 პორფიროსი, Εἰσαγγυγῆ-ს ავტორი: 21.
 პოსდოგანისი (ამიდელი?): 184.
 პოსინი პეტრე, XVII საუკუნის კომენტატორი: 69, 84, 86, 88.
 პრისკე პანიონელი, ისტორიკოსი (ახ. წ. V საუკ.): 97.
 პროკოპი კესარიელი, ისტორიკოსი (VI საუკ.): 97, 118.
 პროხოპროდრომე (თეოდორე პროხოპროდრომე), ბიზ. მწერალი (XII ს.) 20.

ჟ

- ჟამთააღმწერელი, ქართველი ისტორიკოსი: 52, 65.
 ჟორდანია თ.: 54, 55.

რ

- რიზე: 196; რიზეს მხარე (ანუ ლაზია) 170.
 1. რომაელები (ბიზანტიელები): 44, 49, 65, 81, 91, 100, 105, 129, 145, 179, 206, 208, 210.
 2. რომაელები (დასავლეთისა, Romani): 42.
 რომანია (ბიზანტია): რომანიის მეფის ანდრონიკეს დროს 5.
 რომაიხი (Ῥωμαῖς, Ῥωμαῖνός, ბიზანტია): ჰუნური ტომი პირველად მოადგა რომაიდის საზღვრებს 91.
 1. რომანოზი, ბიზანტიის კეისარი რომანოზ II (959—963 წ.წ.): 90.
 2. რომანოზი, მიქელ პანარეტოსის უმცროსი ვაჟი 162, 203.
 1. რომი (ძველი რომი): პომპეუსმა უთვალავი ქონება შესძინა რომს 136.
 2. რომი, რომის სახელმწიფო (ბიზანტია): 124.
 რომო, სტაფილეს ასული, იასონის დედა: 29.
 როსები: იწოდებიან სკვითებად 25; როსები მონღოლეთის დროს სს. რუსეთისთვის: მისი აჯანყება 92.
 1. რუსუდანი, საქართველოს მეფე, თამარ მეფის ასული: მისი ძეა დავით ნარინი 53, 170.

2. რუსუდანი, დიმიტრი თავდადებულის ასული (ტრაპიზონელ ქალთანი): 53.
 3. რუსუდანი, ტრაპიზონის მეფის მანუილ I-ის შესაბამე ცოლი, ივერიიდან მოყვანილი: მასთან ეყოლა მანუილს ასული თეოდორა 76, 168, 220.
- რუფინუსი, („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 109.
- რქის ნავსადგური (კონსტანტინეპოლში): 72.

ს

1. საბა წმ.: საბას გამოქვაბული 183, 186.
 2. საბა, ვინმე: იგი ბატონობდა სამსონში 44.
1. საღუნი: საღუნ მანკაბერდელი 2, 6.
1. საღუნი (კორიდეთის ოთხთავის მინაწერში): 6.
- სავრომატები: 128, 129, 130; ისინი არიან სკვითები 25, 29; სავრომატთა ქალები 27, 29.
- საკები, საკიდები, ტომი: იწოდებიან სკვითებად 25; მათ გამოიგონეს ფარი 25.
1. სამსონი, სამსუნი, სამისონი, სამპსონი (ძველი ამინსო): 45, 46, 149, 163, 165, 185; ქალაქ სამპსონსა და მის მიდამოებში ბატონობდა ვინმე საბა 44.
 2. სამსონი: დიდი სტრატოპედარხია 191; მისი ასული შვირთო ცოლად ნიკიტა სხოლარისმა 186.
- სანგარი, ადგილი: 72.
- სარგალე, გიორგის დედა: 182.
- საქართველო: 40, 157; მოციქულთა ქადაგება საქართველოში 113; საქართველოში ქრისტიანობა ფესვადგმული იყო 108; საქართველოს მოსაზღვრე ბიზანტიური მხარე 162; საქართველოს ჯარი 163; საქართველოს როლი ტრაპიზონის სამეფოს დაარსებაში 163, 164, 168; საქართველოს კავშირი ტრაპიზონის სამეფოსთან 158; საქართველოს მეფე ბაგრატ V (ჯვარს იწერს ტრაპიზონელ ანნაზე) 205; საქართველოში ყოფილა მიქელ პანარეტოსი 161, 205.
- სეზასტოპოლი: დიდი სეზასტოპოლი 113; სეზასტოპოლი, სადაც არის აფსაროსის ბანაკი 113, 114.
- სევასტი ჭანიზიტისი, დიდი სტრატოპედარხი: 177.
- სელჯუკები: სელჯუკების მოზღვაება 91.
- სერბია: სერბიის მეფე 137; სერბიაში გაიგზავნა ელჩად ნიკიფორე გრიგორასი 120.

ბერები, ტომი: 31.

ბვანები: სვანებს ჩამოართვა ლევაშოვმა კორიდეთის ოთხთავის ხელნაწერი: 1.

სვანეთი: 1; მოციქულები სვანეთში ჩავიდნენ საქადაგებლად 116.

სოლაგობიახტი, ადგილი: 209, 210.

სიმიკლე, სოფელი მდ. ხარსიოტის ნაპირას: 209.

სიმონიდა, მიხეილ VIII პალეოლოგოსის ასული, ანდრონიკე II-ის და: 137.

Санайский (ბერძნულ-რუსული ლექსიკონის ავტორი): 26.

სინოპელები: 1319 წელს სინოპელებმა გააჩინეს ხანძარი 173.

სინოპი: 46, 149, 163, 165; სინოპის დედოფალი ველოკია, ტრაპიზონის მეფის იოანე-ალექსი II-ის ასული, ტაჯ-ედინის ცოლია 192, 193; სინოპში გარდაიცვალა მიხეილ I-ის ვაჟი, იოანე III კომნენოსი 197.

სირიკენა, დიდი ლუქსის ლეკის ჰაჭინჭეოსის მეუღლე: 154, 175.

სირმენი, მხარე: 210.

Скабаланович Н.; 70, 84, 177, 198.

სკვითები: 95, 127, 128, 130; სკვითები (თათრები, ზვარაზმელები) 124, 129; აზიელი სკვითები 36; ჩრდილოეთის სკვითები 131; სასუთრივ სკვითები 25; სკვითთა მოდგმა 27, 36; კოლხები ინდოელი სკვითები არიან 32; სკვითები დამოდღვრა ანდრია მოციქულმა 113, 115; სკვითების ლაშქრობანი 129; სკვითების (მონღოლების!) ლაშქრობა კოლხიდაში და იბერიაში 131—133; სკვითთა უდაბნო 90.

სკვითთა: ევროპული სკვითთა 36.—სკვითური მთები 130.

სკვითიკე: 128.

სკილიცე: იოანე სკილიცე (ისტორიკოსი): 18.

სოგდელები, სოგდიანელები: 130, 131: ისინი დამოდღვრა ანდრია მოციქულმა 113, 115.

სოგდური ოქსოხ-წყალი: 131.

სოზომენე ერშია („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 97, 98, 109, 110.

1. სოკრატე, ფილოსოფოსი: 120.

2. სოკრატე სქოლასტიკოსი („საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი): 97, 98, 99, 109.

სომხეთი: 157; დიდი სომხეთი (არმენია) 132. იხ. არმენია.

სოროგენა, ადგილი: 190.

სოფია წმ. მონასტერი ტრაპიზონში: 203.

Sophocles E. A. (ლექსიკონის ავტორი): 177, 194, 216.

სოხუმი: 114.

სპანია (ისპანია): 99.

სპარსელები: 42, 90, 135; სპარსელთა წინააღმდეგ ბრძოლა XIII საუკუნეში 57; სპარსელებს იმორჩილებს სკვითების მეთაური 132.

სპარსეთი: 142; იგი დაიპყრო თემურლენგმა 211.

სპარსული ტომი: 63.

სპელა, ადგილი პარხალის მახლობლად: 201.

სპერი: ბექას აქუნდა ტასისკარიტგან ვიდრე სპერამდე 172.

სპინოლა: 200. იხ. ჯიანოტო სპინოლა.

სტაფილე, როგოს (იასონის დედის) მამა: 29.

სტეფანე დაკნოპინი, ვინმე იტალიელი(!): 200.

1. სტეფანე დოლიხუანელი (კორიდეთის ოთხთავის ქართულ მინაწერში): 11, 14.

2. სტეფანე, მიხეილ ხუცესის ძმა (კორიდეთის ოთხთავის ბერძნულ მინაწერში): 3.

3. სტეფანე ჭანიხიტისი: მას მიენიჭა დიდი კონდოსტავლოსის პატრიკი 183.

სტრაბონი: მისი ცნობა კოლხთა მიერ პოლას აშენების შესახებ 39.

სტრატეგოპულოხი. ალექსი, კესაროსი. იხ. ალექსი სტრატეგოპულოხი.

სტრიალიოხი, მიდიელი კაცი: 25.

სუანია, სვანეთი: 114, 115, 116.

სულეიმან-ბეგი, იოანე-ალექსი III-ის სიძის, ხაჯიმირის, ვაჟი 211.

სულხატოხი, ადგილი: 190.

1. სუმბატი, კლარჯი ხელმწიფე: 10.

2. სუმბატი, სუმბატ დავითისძე (ისტორიკოსი) 10.

სუმელა: სუმელის მონასტერი ტრაპიზონში 199, 200.

სუსები: ცხოვრობენ ფაზისის მხარეში 113, 114, 115, 116.

სხოლარიოხთა დახი: 150, 151, 177, 178.

სხოლარისი, დიდი დუქსი: 184, 213.

ტ

ტავრეზიონის მთა: გიორგი I კომნენოსს ტავრეზიონის მთაში ულატეს მთავრებმა 168, 169.

ტავროსკვითები: 131.

ტანაისი, მდინარე: 36, 130; ტანაისის სათავეები 128.

ტაშიხკარი, ტასისკარი: 172.

Tafel L.: 164, 222.

ტაჯ-ედინი, იოანე-ალექსი III-ის სიძე: 197, 208, 211.

ტევტონები: კიმბრები და ტევტონები (სკვითები): 127.

ტელეგონე, ოდისევსისა და კირკეს ვაჟი: 29.

ტელეპუგა, ჩინგისხანის ვაჟი, სარდალი: 130.

ტეფრიკე (ახლანდელი „დიფრიგ“): 10.

ტირებოლი (Τίρηνος): 190. იხ. ტრაპოლისი.

ტოლრულ-ბეგი: 91:

ტიკომია, ადგილი: 210.

ტრაპოლისი (ახლანდელი ტირებოლი): 187, 190, 197.

ტროადა: ტროადის ალბა 35.

Thumb A.: 9.

ტრაპიზონელი: 144, 147; ტრაპიზონელთა დედოფალი ირინე 145;

ტრაპიზონელთა მეფეები—კოლხები და ლაზები არიან 137;

ტრაპიზონელთა ნავსადგური 150; ტრაპიზონელთა სამეფო

ტახტი 150; ტრაპიზონელთა სამეფოს სალარო 151; ტრაპი-

ზონელთა ქალაქი (დედაქალაქი) 146, 149; ტრაპიზონელებს

შველიან ლათინები 74; ნიკეელები მტრულად არიან განწყო-

ბილი ტრაპიზონელთადმი 74; ტრაპიზონელები გაურბიან კონ-

სტანტინეპოლის ვაგლენას 76; ტრაპიზონელ მთავრებს ცოლები

მოპყავდათ მეზობლების მხარეებიდან 70.

ტრაპიზონი: 71, 76, 77, 78, 79, 80, 85, 136, 137, 149, 153, 154,

157, 161, 162, 163, 165, 166, 169, 170, 175, 176, 180, 181,

184, 186, 189, 191, 193, 196, 197, 199, 201, 203, 204, 205,

207, 208, 213; ტრაპიზონში მოვიდა საქადაგებლად ანდრია

მოციქული 113, 114; ტრაპიზონის მეფეები 185; ტრაპიზონის

საკეისრო 163; ტრაპიზონის სამეფოს ისტორია 49, 162; ტრა-

პიზონის სამეფოს დაარსება 165; ტრაპიზონის იმპერიის დამა-

არსებელი 40; ტრაპიზონის სამეფოს ეთნიკური ხასიათი

74—78; ტრაპიზონის მიტროპოლიტი 138, 210; ტრაპიზონის

მიტროპოლიტს 1260 წლიდან უფლება ეძლევა თავისი სამწყ-

სოს სამღვდელი პირთა ხელდასხმისა 75; ტრაპიზონის დომეს-

ტიკოსი 145; ტრ. ლაზიკის ქალაქია (დედაქალაქია) 113, 114,

115, 135; ტრაპ. პოლემონის პონტოს ეპარქიის ცენტრი 138;

ტრაპ. ლაზიკის ეპარქიის ცენტრია 139; ტრაპიზონის კავშირი

თბილისთან 158; ტრაპიზონის კავშირი საქარფელოსთან

77—78, 158; ტრაპიზონ-კონსტანტინეპოლის ურთიერთობა

154; ტრაპიზონში გაიგზავნა ელჩად ვიორგი აკროპოლიტი 40;

ტრაპიზონის სამეფო მოაოხრა სულტანმა მელიქმა 166; ტრაპ. დაიწვა 1341 წელს 179; ტრაპ. დაიპყრეს 1343 წელს მიხეილის ძემ იოანემ და გენუელებმა 182; ტრაპიზონში ჩამოვიდა მარიაში, ხუტლუ-ბეგის მეუღლე 193; ტრაპიზონის ახლოს ცხოვრობენ ხალიბები 27.

უ

უვაროვა (ცნობილი არქეოლოგი): 1.
ურანიუსი, ეპისკოპოსი იბორთა (Ἰβόρθον): 111.
უსპენსკი თ.: 20, 137, 157, 158, 165, 169, 171, 178, 185, 197.

ფ

1. ფაზისი, მდინარე: 116; ფაზისის ვავლით არგონავტებმა ვასცურეს 36; ფაზისის ირგვლივ: ცხოვრობენ კოლხები 36; აქ ცხოვრობენ იბერები, სუსები, ფუსტები და ალანები 113, 114.
2. ფაზისი, ქალაქი: ფაზისი—ლაზეთის ეპარქიის ცენტრი 138.
ფალმერაიერი ი.: 164, 222.
ფაძუ (Φάδυσζ): მიხაელიოს ფაძუ 9, 15.
ფეაკია: 35; ფეაკიას ანადგურებდა კოლხური დრაკონი 35.
ფებლალონი (პაფლაგონია): 165. იხ. პაფლაგონია.
ფიანოე, ადგილი: 201.
ფილადელფია: მეანდროსის ფილადელფია 45; ფილადელფიას თავი დაესხნენ კარმანები 87.
ფილაგონიტი, მდინარე: 209.
ფილანთროპენოხი: მისი ასული ქალბატონი ანნა 213.
ფილონ ალექსანდრიელი (ახ. წ. I საუკ.): 97.
ფიქსიელი (ზევისის ეპითეტი): 33. იხ. ფრიქსე.
1. ფოკა, ბიზანტიის კეისარი (602—610 წ. წ.): 7, 97.
2. ფოკა: წმ. ფოკას ტაძარი 196.
ფრანგნი (ფრანკები, ე. ი. ლათინები): 166, 181, 185.
ფრიქსე: მან ფიქსიელ ზევსს შესწირა ვერძი 33.
ფხიაფიმა, მეტოქე: 9.
ფუსტა, აქ ჩამოვიდა საქადაგებლად ანდრია მოციქული 113.
ფუსტები: ისინი ცხოვრობენ ფაზისის მხარეში 113, 114, 115, 116.

ქ

ქალდეველები: ქალდეველებს მბრძანებლობდა კვიროსი 135.
ქალკედონი: ქალკედონის კრება 110, 111.
ქართველები: ქართველები ისპანიაში 99; ქართველთა მოძმე ტო-

- მები ლაზები და ქანები 75; ქართველთა მონათესავე ტომები ტრაპიზონის სამეფოში 158.
- ქართლი: ქართლის იბერიელები 114; ქართლის იბერები და ისპანიის იბერები 99; ქართლის მოქცევა 98—106.
- ქართული: ქართული ეროვნება 158; ქართულ-ლაზური ვაგლენა ტრაპიზონის სამეფოში 157; ქართული ორიენტაცია ტრაპიზონის სამეფოში 174; ქართული სახელმწიფოებრივ ტენდენციები ტრაპიზონის საზოგადოებაში 169; ქართული ჯარის დახმარებით ანნა-ანახუტლუ ავიდა ტახტზე 180; ქართული მინაწერები (კორიდეთის ოთხთავისა) 2.
- ქილიჯ-არსლანი (ყიზილ-არსლანი): თავს დაესხა ხალდიას თურქთა სარდალი ქილიჯ-არსლანი (1365—1380 წლებში) 203.
- ქირონი (მითოლ.): 31.
- ქსიფილინოხი (ქსიფილინე), აია სოფიის დიდი იკონომოსი: მიხეილ VIII პალეოლოგოსი გზავნის მას მოციქულად ტრაპიზონში 69, 75, 141.
- ქსენიტოხი: მისი შვილები შეიპყრეს 187.
- ქუთაისელი მედეა: 38.

ყ

- ყაზან-ყაენი: იგი იყო აღმოსავლელ თოხართა ყაენი 87.
- ყაუხჩიშვილი თ.: 29, 39.
- ყაუხჩიშვილი ხ.: 158.
- ყიზილ-არსლანი: თავს დაესხა ხალდიას 203; თავს ესხმის ტრაპიზონს 208. იხ. ქილიჯ-არსლანი.
- ყირიმი: ტრაპიზონის ურთიერთობა ყირიმთან 158.

შ

- შავი ზღვა: 163.
- შანიძე აკ.: 4; მისი ახსნა სიტყვისა „ამირბარი“ 215.
- შეიხ-შასანი (Σιχαράν), ტამარტას ძე: 175—176.
- შიხ-შასანი იხ. შეიხ-შასანი.

ჩ

- ჩინგიხხახი (Σιτζιχჩი): მისი გარდაცვალება 129, 130.

ც

- ცხიეთი (Τζιχეთი), ციხე-სიმაგრე 10.

ძ

- ძალანი: მიხეილ ძალანი (კორიდეთის მინაწერის დამწერი) 7.

წერეთელი გრიგოლი: მისი შრომა კორინდეთის ოთხთავზე 2—16.

გ.

კანეზი: 146, 162, 163, 164, 179. იხ. ლაზები.

კანეთა: კანეთი შოს(კა ბერძენთა მეფემან ბექას 172.

კანდეზი (v. l. კანნიდები): 184.

კანხა, ციხე და ქალაქი ხალდიაში: 188.

კანიხიტისები, ტრაპიზონის სამეფოს ადგილობრივი წარჩიყულინი.

1. კანიხიტისი: დიდი სტრატოპედარხი სევასტი კანიხიტისი. 177, 178. იხ. 4. კანიხიტი.

2. კანიხიტისი შიქელი: დაილუპა 1349 წელს ფრანგებთან ბრძოლაში 185.

3. კანიხიტისი იოანე, პიკერნისი: მან დაიპყრო კანიხიტის ციხე 188.

4. კანიხიტი, კანიხიტე: დაილუპა სამოქალაქო ომის დროს 1341 წლის მახლობელ ხანებში 146 (უნდა იყოს იგივე 1. კანიხიტისი).

კანური არისტოკრატია: მას ეკუთვნიან კანიხიტები 178.

კანნიდები: 209. შდრ. კანიდები.

კაპინჯუოხი ლეკისი დიდი დუქსი: 154, 175.

კოროხი: მისი შესართავია მდინარე მურლული 1.

ხ

ხალაუ; ჩინგისხანის ვაჟი; სარდალი: 130.

1. ხალდეა (ძველი): 142.

2. ხალდია: 193, 197, 202; ხალდიის მმართველი ალტუხი 94; ხალდიის დუქსი იოანე კავაზიტისი 190, 191; ხალდიის ციხე კომახი 178; ხალდიის ციხე-ქალაქი კანიხა 188; ხალდიის ციხე-სიმაგრე ხერაინა (ახლანდელი შირანი) 190; ხალდიის თავს დაესხა ყიზილ-არსლანი 204.

ხალდიელები: ხალდიელებმა 1374 წელს დაიპყრეს გოლახა 206.

ხალიბები: მათი მონაპოვარია რკინა 27; ხალიბები — სკვითური ტომია 37.

ხალიბია: 161, 196; მისი ამირა ხაჯიმირი 211; ხალიბია დაიპყრეს თურქებმა იოანე II-ის მეფობაში 171.

ხარიტონიდიხი ხ. (ბერძენი მკვლევარი): 21.

ხარხიოტა, მდინარე: მის ნაპირას მდებარეობს სოფელი სიძიკლე 255.

ხახდენიხა, ადგილი: 195.

ხატაეთი: ჭაბუკეთის საზღვრებიდან გამოილაშქრა თემურლენგმა 211.

ხახანაშვილი ალ.: 164, 194.

ხაჯიდაკი გ. იხ. ჰაჯიდაკი გ.

ხაჯიშირი, ხალიბიის ამირა, იოანე-ალექსი III-ის სიძე: 161, 196, 211; ცოლად თხოულობს თეოდორას, ბასილ I-ის ასულს 193; იგი თავს დაესხა მაცუკას 193.

ხერიანა, ხალდიის ციხე-სიმაგრე (ახლანდელი შირანი ანუ შეირანი); 161, 190, 191, 205.

ხვარაზმელები: 129, 131, 132. იხ. აგრეთვე სკვითები.

ხოჯალატიფი, ბაიბურთის ამირა: 194, 195; მას თავი მოკრეს 196.

ხრისოყეფილოსის ტაძარი (ტრაპიზონში): 172, 182, 200.

ხუმნოხი, კანიკლიონის მცველი: 81, 84, 156; მის ასულს ურიგებენ ალექსი II-ს, ტრაპიზონის მეფეს 81—83.

ხუტლუ-ზევი, ბასილ I-ის ასულის, მარიაშის, ქმარი: 188, 199, 201; იგი ამიდელი ამირაა 193.

ჯ

ჯაბა (Τζάμπια), ტრაპიზონის სამეფოს დიდი დომესტიკოსი. 174, 175, 219.

ჯავახიშვილი ივ.: 4, 55, 75, 78, 158, 162, 168, 180.

ჯანაშვილი მოხე: 2, 11, 14.

ჯიანოტო ხპინოლა, ვინმე იტალიელი: 200.

ჯიქები: ისინი ცხოვრობენ პონტოს სანაპიროსთან 130; ჯიქები მონღოლების დროს 66. იხ. ჯიქეთი.

ჯიქეთი: ჯიქეთში წავიდა სიქადაგებლად ანდრია მოციქული 114. ჯიქეფონი, სოფელი: 54.

ჰ

ჰაიზენბერგი ა. (Heisenberg A.): 40, 65.

ჰაჯიდაკი გ. (Hatzidakis G.): 222.

ჰელიოხი: აეტის მამა, კირკეს მამა, პასიფაეს მამა 32; ჰელიოსის მეუღლე ანტიოპე 33.

ჰენიოხები, ტომი დასავლეთ საქართველოში: 91, 116.

ჰერაკლეა, პონტოს ქალაქი: 119. იხ. ერაკლეა.

ჰეროდოტე: სპარსული ამბების აღმწერია 127.

ჰესიოდე: ცეცემ დასწერა განმარტებები ჰესიოდეს პოემებზე 20.

ჰეფესტო: ჰეფესტოსეული ცეცხლისფრქვეველი ხარები 34.

ჰიერონიმე (ახ. წ. IV ს. მოღვაწე, დაიბადა 348 წ.): 108, 110, 111.

ჰიპერიონი, ჰელიოსის მამა: 33.

ჰირკანელები: ჰირკანელებისა და კასპიელების გასასვლელი 36.

- პირკანია: პირკანიის მდინარეა ოქსოს-წყალი 131.
 პიხოს ნავსადგური: 113. იხ. ისოს ნავსადგური.
 პომეროხი: მისი „ხომალდთა კატალოგი“ 27; პომეროსმა სკვიტებს უწოდა გალაქტოფაგები 125; სკვიტებს კიმერიელები უწოდა 127; პომეროსის პომეების განმარტებები დასწერა იოანე უეცემ 20.—პომეროსული გამონათქვამები 49.
 Hunger H., ავსტრიელი ბიზანტინოლოგი: 21.
 პუნები: ისინი ცხოვრობენ მიზიაში 131.

ტერმინებისა და ცნებების საძიებელი

ალაგიონი: 177—178.	მუხულმანი: 208.
ამირალი (ამირბარი): 215.	პარაკიმომენოხი: 183.
არქონტი: 67.	პონტოს დიალექტი: 9, 15, 185, 209.
არხისტრატეგოხი: 9.	პრობიზანტიური ტენდენციები ტრაპიზონში: 170.
ბოტანატი: ოქროს ბოტანატი 4.	პროტეკლიკი: 48, 50.
დესპოტი (წოდება): 206.	პროტოვესტიარი: 183.
დომესტიკოხი: 183.	პროტონოტარი: 161, 198.
ელინიზმი: 157.	პროტოსევატოხი: 161.
კატაბანი: 198.	საეკლესიო უნია: 121.
კესაროხი, პატივი და წოდება: 57, 92, 135.	სევატოკრატორის წოდება: 57.
კონდოსტავლოხი: მეჯინიბეთ-უხუცესი 183, 184.	სტავრო-ბოტანატი: 4.
ლოგარიახტი: 183.	სტრატოპედარხი: 183.
ლოგოხი, ლოგოსები 99, 102.	ტარსიკონი: 76.
ლოგოთეტი, სასახლის ლოგოთეტი: 70—71.	ტატა (τᾶτα): 186.
მემაქტერიონის თვე: 61.	უნიის საკითხი: 48.
მეტოქი: 4, 9.	ქვა-ჯვარები: 10.
მზის დაბნელება 1361 წელს: 194.	ჟენი (Κάμψαζ) 65.
მოურავი (potestas, πατεστα-της): 198.	ჩაუშობა: 46, 47.
	ჩოვანბურთი: 167.
	წყალგარდნილი: 199.
	ჰიერომნემონი, თანამდებობა: 48.

С. Г. КАУХЧИШВИЛИ

ГЕОРТИКА

СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
О ГРУЗИИ

том VII

გამომც. რედაქტორი ვ. შალამბერიძე;
ტექნოლოგიური ნ. ბოკერიძე

გადაეცა წიგნობის 3. 3. 67; ხელმოწერილია დასაბუქლად 15. XII. 67;
ქალაქის ზომა 60 X 84. ნაბეჭდი თაბახი 24,2;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 21,6;
ტირაჟი. 1000; უე 01433; შეკვეთა № 359

ფასი 1 მან. 66 კპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ. 15
Издательство „Мецниереба“, Тбилиси, 60, ул. Кутузова № 15

Типография Тбилисского университета. Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 1.
თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა, თბილისი, ი. ქავჭავაძის პროსპექტი, 1.

საპარტფელოს შესახებ არსებული ფაქტური მარკების
კომისიის ბამოცემანი

- წიგნი I: თ. ყაუხჩიშვილი, პეროდოტე. თბ. 1960.
- წიგნი II: ნ. კეჭალმაძე. არიანე. თბ. 1961.
- წიგნი III: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები. ნაკვ. I. თბ. 1961.
- წიგნი IV: ა. გამყრელიძე და ს. ყაუხჩიშვილი, გეორ-
გია, ტომი პირველი, თბ. 1961.
- წიგნი V: ნ. შოშიაშვილი, გრიგოლ აკანელის მოისართა
ტომის ისტორია. თბ. 1961.
- წიგნი VI: ნ. ჯანაშია, ლაზარე ფარბეცი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.
- წიგნი VII: ეთ. სიხარულიძე, იაკუთის ცნობები საქართვე-
ლოს და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.
- წიგნი VIII: ი. ცინცაძე, ძველი რუსული წყაროები (XI —
XVI ს.ს.) საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.
- წიგნი IX: გ. გელაშვილი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტ. I, თბ. 1962.
- წიგნი X: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები, ნაკვ. II. თბ. 1962.
- წიგნი XI: თ. მიქელაძე, ქსენოფონტის „ანაბაზისი“ თბ. 1967.
- წიგნი XII: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, ტ. მეხუთე, თბ. 1963.
- წიგნი XIII: ნ. ცაგარეიშვილი, იოანე დრასხანაკერტელის
„სომხეთის ისტორია“, თბ. 1965.
- წიგნი XIV: გ. გელაშვილი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტომი II. თბ. 1964.
- წიგნი XV: ს. ჯიქია, იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართვე-
ლოსა და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.
- წიგნი XVI: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, ტ. მეორე. თბ. 1965.
- წიგნი XVII: ნ. ლომოური, დიონ კასიოსი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1966.
- წიგნი XVIII: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, ტომი მეექვსე
თბ. 1966.
- წიგნი XIX: ვლ. ფუთურიძე, ჰასან რუმლუს ცნობები საქარ-
თველოს შესახებ. თბ. 1966.
- წიგნი XX: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგია, ტ. მეშვიდე. თბ. 1967.